

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINA GÖRE
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET VE DEVLET ANLAYIŞI
(SİYASİ PARTİ KAPATMA KARARLARININ İÇERİK ANALİZİ)**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Hüseyin Murat IŞIK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Levent KÖKER**

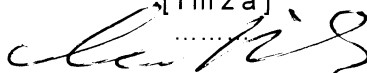
Ankara-2011

EK-3a: Doktora Tezi İçin Jüri Üyeleri Onay Sayfası

ONAY

Hüseyin Murat IŞIK tarafından hazırlanan **“Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Türkiye’de Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı (Siyasi Parti Kapatma Kararlarının İçerik Analizi)”** başlıklı bu çalışma, 16.02.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim** dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
Prof. Dr. Levent Köker

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Hasan Tunç

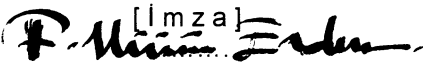
[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Aykut Gülebi

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Doç. Dr. Feriye Erdem

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM

ÖNSÖZ

Çağdaş demokratik rejimlerin Anayasa Mahkemelerinin tersine, Türkiye'deki Anayasal Yargı ve Anayasa Mahkemesinin, hak ve özgürlükler temelli yorum ve yaklaşımlar yerine, "Cumhuriyet ve Devlet"i korumaya matuf yorum ve yaklaşımları esas almak suretiyle kararlarını verdiği ve dolayısıyla devleti bireye önceleyen Türk Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımının temelinde, "Kemalizm" veya "Atatürkçülük" adlı Cumhuriyetin/Devletin resmi ideolojisinin bulunduğu varsayımının, siyasi parti kapatma kararlarının içerik analizi yöntemi ile incelenmesi suretiyle değerlendirilmeye çalışılması, bu çalışmanın temel maksadıdır. Asli maksadı bu olan çalışmanın, tali maksadı da; haklarında "kapatılma davası" açılmış tüm siyasi partileri kapsayacak şekilde "karar incelemelerinin" yapılmaya çalışılmasıdır. Mevzubahis maksatların ne kadar hâsıl olduğu ise, başta tez jürisi, daha sonra diğer okuyucularının takdirine kalmış bir şeydir.

Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecine gelecek olursak öncelikle şunları ifade etmemiz gerekir: Akademyadakiler yakinen bilirler ki doktora süreci bir akademisyenin "sırat köprüsüdür". Böylesi zorlu bir süreci; lazım gelen tüm şeylere sahip olsanız dahi tek başınıza aşabilmeniz mümkün değildir. Muhakkak surette, hem akademik hem de insani anlamda yardım görmemiz gerekir. Aksi takdirde başarısızlık mukadderdir. Bu tespit, mesleğe nispeten geç intisap etmiş ve ciddi sağlık sorunları ve bürokratik sıkıntılar yaşamış benim gibi birisi için ise, iki kat geçerlidir.

Bu minval üzere, eğer ortaya "akademik eser" namına bir şeyler çıkmışsa bunu herkesten önce iki kişiye borçlu olduğumu ifade etmeliyim. Öncelikle, yüksek lisans yapmam noktasında beni yüreklendirdikten sonra akademiye intisabım için de beni teşvik ederek her türlü kolaylığı sağlayan, lisans yıllarından itibaren yaşadığım çok ciddi sağlık sorunları nedeniyle ara verdiğim akademik çalışmalara kaldığım yerden yeniden başlayabilmem için beni yüreklendiren ve yine bu süreçte de her türlü yardımı esirgemeyen çok

kıymetli hocam ve ağabeyim Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr Fazıl Hüsnü ERDEM'e; taşradaki her araştırma görevlisinin kâbusu haline gelen "35. Madde"den mütevellit sıkıntılar ile her türlü bürokratik sıkıntıyı "kural merkezli" değil "insan merkezli" yaklaşımı ile çözen, benim gibi; evlenmiş, hastalanmış, yaşı geçmiş üstüne üstlük çocuk sahibi de olmuş, yani "*bu işin naturasına aykırı ne varsa yapmış*" (bu tespit kıymetli hocam Ahmet Çiğdem'e aittir) birisine, tam havlu atmak üzereyken destek çıkan ve "işini kolay kılan", ve öğrencisi, memuru, arkadaşı veya bir başka "yakın" sıfatla kendisini tanıyan hemen herkesin "kalender"liğinde ittifak edeceği G.Ü. İİBF Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı çok kıymetli, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ'e sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Zarif kişiliği ve engin bilgisiyle yol göstericiliğinden son derece faydalandığım, tezimin fikir babası, danışman hocam Prof Dr Levent KÖKER'e olan şükran borcumun büyüklüğü izahtan varestedir.

Doktora ders dönemindeyken, hemen her hafta Diyarbakır'dan yaklaşık 15-16 saatlik (kış aylarında 18 saate ulaşan) otobüs yolculuklarından sonra, zevkle derslerini dinlediğim ve kendilerinden çok şeyler öğrendiğim, öğrencileri olmak ve rahle-i tedarislerinden geçmekle kendimi bahtiyar addettiğim hocalarım; Prof Dr Kadir CANGIZBAY, Prof Dr Mümtaz'er TÜRKÖNE, Prof Dr Atilla YAYLA, Prof Dr Hayati HAZIR, Prof Dr Ahmet ÇİĞDEM ve Doç Dr Hikmet KAVRUK'a emekleri için minnettarım.

Hasseten sosyal bilimlerde yeni bir şeyler söylemenin zorluğunu; "güneşin altında söylenmedik hiçbir şey kalmamıştır" hakikatini bihakkın müdrik olarak; bu çalışmayı, eserlerinden istifade etmek suretiyle ancak ortaya çıkarabildiğim ve dolayısıyla kendilerine "deyn-i bî ifa" borçlu olduğum tüm müelliflerin emekleri önünde tazimle eğiliyorum.

Kıldan ince, kılıçtan keskin “Sırat Köprüsü”nü geçerken sabırlarını çok zorladığım eşim ve çocuklarımın ise haklarını zaten ödeyemem.

Önsözün sonsözü olarak da; bu çalışmada ortaya çıkan tüm hata ve eksikliklerin şahsıma, akademik anlamda faydalı sayılabilecek tüm şeylerin ise yukarıda sayılan zevata ait olduğunda ise kuşku yoktur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	III
TABLolar	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERDE İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ VE ÇALIŞMADA TAKİP EDİLECEK USUL İLE KAVRAMSAL ARAÇLAR

1. SOSYAL BİLİMLERDE İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ	9
2. ÇALIŞMADA TAKİP EDİLECEK USUL	16
2. 1. Çalışmanın Usulüne Dair	16
2. 2. Çalışmada Kullanılacak Kavramsal Araçlar	21
2. 3. Referans İlke ve Kavramlar Setine İlişkin Örnek Tablolar.....	25
2. 3. 1. Örnek Tablo 1	25
2. 3. 2. Örnek Tablo 2	30
2. 3. 3. Örnek Tablo 3	41
2. 3. 4. Örnek Tablo 4	45
2. 3. 5. Örnek Tablo 5	47
2. 3. 6. Örnek Tablo 6	51
2. 3. 7. Örnek Tablo 7	54
2. 3. 8. Örnek Tablo 8	61
2. 3. 9. Örnek Tablo 9	67

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASAL DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ANAYASA YARGISI

1. DEMOKRASİ KAVRAMI	69
2. ANAYASACILIK DÜŞÜNCEİ VE ANAYASAL DEVLET.....	72
2.1. Uzlaşma Alanları	75
2.2. Çatışma/Gerilim Alanları	75
3. ANAYASAL DEMOKRASİLERDE ANAYASA YARGISI	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU PARTİLER HAKKINDA VERİLEN KARARLARIN İNCELENMESİ

1. ŞEKLİ- HUKUKİ GEREKÇELERLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER.....	84
1. 1. İşçi- Çiftçi Partisi (İÇP).....	84
1. 2. Türkiye İleri Ülkü Partisi (TİÜP)	86
1. 3. Büyük Anadolu Partisi (BANAP).....	87
1. 4. Yüce Görev Partisi (YGP).....	88
1. 5. Bizim Parti (BZP).....	89
1. 6. Muhafazakâr Parti (MP).....	90
1. 7. Yeni Düzen Partisi (YDP)	92
1. 8. Doğru Yol Partisi (DYP).....	93
1. 9. Bayrak Partisi (BP)	95
1. 10. (Cumhuriyet) Halk Partisi (CHP).....	97
1. 11. Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP).....	98
1. 12. Yeşiller Partisi (YP).....	99
1. 13. Demokrat Parti (DP)	100
1. 14. Diriliş Partisi (DRP).....	102

1. 15. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP).....	102
1. 16. Adalet Partisi (AP)	103
1. 17. Büyük Adalet Partisi (BAP).....	104
1. 18. Türkiye Adalet Partisi (TAP)	105
1. 19. Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi (TÖMP)	105
1. 20. Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP)	106
1. 21. Anayol Partisi (AYP)	106
1. 22. Türkiye Komünist Partisi (TKP).....	107
2. “BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK” İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ	108
2. 1. Türkiye İşçi Partisi (TİP) Kararı.....	108
2. 2. Türkiye Emekçi Partisi (TEP) Kararı	115
2. 3. Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) Kararı.....	120
2. 4. Sosyalist Parti (SP) Kararı.....	129
2. 5. Halkın Emek Partisi (HEP) Kararı.....	145
2. 6. Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) Kararı.....	155
2. 7. Sosyalist Türkiye Partisi (STP) Kararı	166
2. 8. Demokrasi Partisi (DEP) Kararı	177
2. 9. Sosyalist Birlik Partisi (SBP) Kararı	188
2. 10. Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP) Kararı	196
2. 11. Emek Partisi (EP) Kararı	204
2. 12. Demokratik Kitle Partisi (DKP) Partisi.....	213
2. 13. Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) Kararı.....	221
2. 14. Hak ve Özgürlükler Partisi (HAKPAR) Kararı	230
2. 15. Demokratik Toplum Partisi (DTP) Kararı	237

3. "LAİKLİK" İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ....	246
3. 1. Milli Nizam Partisi (MNP) Kararı	246
3. 2. Huzur Partisi (HZP) Kararı.....	256
3. 3. Demokratik Barış Hareketi Partisi (DBHP) Kararı	264
3. 4. Refah Partisi (RP) Kararı.....	270
3. 5. Fazilet Partisi (FP) Kararı	283
3. 6. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Kararı	296

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ PARTİ KAPATMA KARARLARININ GENEL BİR ANALİZİ

1. ŞEKLİ- HUKUKİ GEREKÇELERLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	308
2. BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİ İLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	310
3. LAİKLİK İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	347
SONUÇ	410
KAYNAKÇA	425
EKLER	436

EK-1 (Bölünmez Bütünlük İlkesine Aykırılık Sebebiyle Haklarında Kapatılma Davası Açılan Siyasi Partiler Hakkındaki Esas İncelemesinde Kullanılan Şablon Metin).....	436
EK-2 (Laiklik İlkesine Aykırılık Gerekçesiyle Haklarında Kapatılma Davası Açılan Siyasi Partiler Hakkındaki Esas İncelemesinde Kullanılan Şablon Metin).....	451
EK-3 Şekli- Hukuki Aykırılık Gerekçesiyle Haklarında Kapatılma Davası Açılan Siyasi Partiler Tablosu	455
EK-4 Bölünmez Bütünlüğe Aykırılık Gerekçesiyle Haklarında Kapatılma Davası Açılan Siyasi Partiler Tablosu	465
EK-5 (Laikliğe Aykırılık Gerekçesiyle Haklarında Kapatılma Davası Açılan Siyasi Partiler Tablosu).....	466
EK-6 (Haklarında Kapatılma Davası Açılan Tüm Siyasi Partiler Tablosu) ..	467
ÖZET	470
ABSTRACT	472

KISALTMALAR

I. Siyasi Parti Adları Kısaltmaları Alfabetik Sıralaması

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	Adalet Partisi
AYP	Anayol Partisi
BANAP	Büyük Anadolu Partisi
BAP	Büyük Adalet Partisi
BP	Bayrak Partisi
BZP	Bizim Parti
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DBHP	Demokratik Barış Hareketi Partisi
DDP	Demokrasi ve Değişim Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DKP	Demokratik Kitle Partisi
DP	Demokrat Parti
DRP	Diriliş Partisi
DSİP	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
EP	Emek Partisi
FP	Fazilet Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HAKPAR	Hak ve Özgürlükler Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HZP	Huzur Partisi
İÇP	İşçi- Çiftçi Partisi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MP	Muhafazakâr Parti
ÖZDEP	Özgürlük ve Demokrasi Partisi

RP	Refah Partisi
SBP	Sosyalist Birlik Partisi
SP	Sosyalist Parti
STP	Sosyalist Türkiye Partisi
TAP	Türkiye Adalet Partisi
TBKP	Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TEP	Türkiye Emekçi Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TIÜP	Türkiye İleri Ülkü Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TÖMP	Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
YDP	Yeni Düzen Partisi
YGP	Yüce Görev Partisi
YP	Yeşiller Partisi

II. Diğer Kısaltmalar

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKDTYK	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AYM	Anayasa Mahkemesi
AYMKD	Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
AÜHF	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
E.	Esas No
K.	Karar No
K.T.	Karar Tarihi
Kur. T.	Kuruluş Tarihi
İÜHF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜSBF	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası

Y.C. Başsavcılığı	Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bkz	Bakınız
vba	Vurgulama Bana Ait

TABLOLAR

Örnek Tablo 1 (1 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Atatürk İlke ve İnkılâpları)	25
Örnek Tablo 2 (2 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: İnkılâp Kanunları)	30
Örnek Tablo 3 (3 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Başlangıç İlkeleri/ 1961 Anayasasına Göre)	41
Örnek Tablo 4 (4 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Başlangıç İlkeleri/ 1982 Anayasasına Göre).....	45
Örnek Tablo 5 (5 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri/ 1961 Anayasasına Göre)	47
Örnek Tablo 6 (6 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri/ 1982 Anayasasına Göre)	51
Örnek Tablo 7 (7 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeleri/ 648 Sayılı SPK'ya Göre).....	54
Örnek Tablo 8 (8 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeleri/ 2820 Sayılı SPK'ya Göre).....	61
Örnek Tablo 9 (9 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Karara İlişkin Genel Bilgiler/ Sayısal Veriler)	67
Tablo 1 TİP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	108
Tablo 1. 1. (TİP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	109
Tablo 1. 2. (TİP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	111
Tablo 1. 3. (TİP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	111
Tablo 1. 4. (TİP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	112
Tablo 1. 5. (TİP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	113
Tablo 2 TEP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	115
Tablo 2. 1. (TEP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	115
Tablo 2. 2. (TEP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	117
Tablo 2. 3. (TEP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	118

Tablo 2. 4. (TEP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	118
Tablo 2. 5. (TEP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	119
Tablo 3 TBKP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	120
Tablo 3. 1. (TBKP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	121
Tablo 3. 2. (TBKP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	123
Tablo 3. 3. (TBKP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	124
Tablo 3. 4. (TBKP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	126
Tablo 3. 5. (TBKP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	128
Tablo 4 SP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	129
Tablo 4. 1. (SP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	130
Tablo 4. 2. (SP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	133
Tablo 4. 3. (SP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	133
Tablo 4. 4. (SP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	137
Tablo 4. 5. (SP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	143
Tablo 5 HEP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	145
Tablo 5. 1. (HEP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	145
Tablo 5. 2. (HEP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	148
Tablo 5. 3. (HEP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	148
Tablo 5. 4. (HEP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	151
Tablo 5. 5. (HEP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	154
Tablo 6 ÖZDEP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	155
Tablo 6. 1. (ÖZDEP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	155
Tablo 6. 2. (ÖZDEP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	158
Tablo 6. 3. (ÖZDEP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	159
Tablo 6. 4. (ÖZDEP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri) ...	162
Tablo 6. 5. (ÖZDEP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler) ...	165

Tablo 7 STP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	166
Tablo 7. 1. (STP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	166
Tablo 7. 2. (STP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	168
Tablo 7. 3. (STP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	169
Tablo 7. 4. (STP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	172
Tablo 7. 5. (STP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	176
Tablo 8 DEP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	177
Tablo 8. 1. (DEP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	177
Tablo 8. 2. (DEP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	180
Tablo 8. 3. (DEP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	181
Tablo 8. 4. (DEP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	184
Tablo 8. 5. (DEP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	187
Tablo 9 SBP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	188
Tablo 9. 1. (SBP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	188
Tablo 9. 2. (SBP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	191
Tablo 9. 3. (SBP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	191
Tablo 9. 4. (SBP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	193
Tablo 9. 5. (SBP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	195
Tablo 10 DDP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	196
Tablo 10. 1. (DDP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	196
Tablo 10. 2. (DDP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	199
Tablo 10. 3. (DDP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	199
Tablo 10. 4. (DDP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	201
Tablo 10. 5. (DDP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	203
Tablo 11 EP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	204
Tablo 11. 1. (EP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	204
Tablo 11. 2. (EP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	207
Tablo 11. 3. (EP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	208

Tablo 11. 4. (EP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	210
Tablo 11. 5. (EP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	212
Tablo 12 DKP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	213
Tablo 12. 1. (DKP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	213
Tablo 12. 2. (DKP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	215
Tablo 12. 3. (DKP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	216
Tablo 12. 4. (DKP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	218
Tablo 12. 5. (DKP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler) ...	220
Tablo 13 HADEP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	221
Tablo 13. 1. (HADEP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	221
Tablo 13. 2. (HADEP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	224
Tablo 13. 3. (HADEP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	225
Tablo 13. 4. (HADEP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri) ..	227
Tablo 13. 5. (HADEP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler) ..	229
Tablo 14 HAKPAR Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	230
Tablo 14. 1. (HAKPAR Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	231
Tablo 14. 2. (HAKPAR Kararı/ İnkılâp Kanunları)	232
Tablo 14. 3. (HAKPAR Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	233
Tablo 14. 4. (HAKPAR Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri) ..	234
Tablo 14. 5. (HAKPAR Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler) ..	236
Tablo 15 DTP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	237
Tablo 15. 1. (DTP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	238
Tablo 15. 2. (DTP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	240
Tablo 15. 3. (DTP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	240
Tablo 15. 4. (DTP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	242
Tablo 15. 5. (DTP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	244

Tablo 16 MNP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	246
Tablo 16. 1. (MNP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	246
Tablo 16. 2. (MNP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	249
Tablo 16. 3. (MNP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	250
Tablo 16. 4. (MNP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	251
Tablo 16. 5. (MNP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	253
Tablo 17 HZP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	256
Tablo 17. 1. (HZP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	257
Tablo 17. 2. (HZP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	259
Tablo 17. 3. (HZP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	261
Tablo 17. 4. (HZP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	262
Tablo 17. 5. (HZP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	263
Tablo 18 DBHP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	264
Tablo 18. 1. (DBHP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	264
Tablo 18. 2. (DBHP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	266
Tablo 18. 3. (DBHP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	266
Tablo 18. 4. (DBHP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri) ...	268
Tablo 18. 5. (DBHP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler) ...	269
Tablo 19 RP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	270
Tablo 19. 1. (RP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	271
Tablo 19. 2. (RP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	275
Tablo 19. 3. (RP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	276
Tablo 19. 4. (RP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	278
Tablo 19. 5. (RP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	281
Tablo 20 FP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	283
Tablo 20. 1. (FP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	283
Tablo 20. 2. (FP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	284
Tablo 20. 3. (FP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	285

Tablo 20. 4. (FP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	287
Tablo 20. 5. (FP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	289
Tablo 21 AKP Kararı (Genel Bilgiler- Sayısal Veriler)	296
Tablo 21. 1. (AKP Kararı/ Atatürk İlke ve İnkılâpları)	296
Tablo 21. 2. (AKP Kararı/ İnkılâp Kanunları)	300
Tablo 21. 3. (AKP Kararı/ Anayasanın Başlangıç İlkeleri)	301
Tablo 21. 4. (AKP Kararı/ Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri)	303
Tablo 21. 5. (AKP Kararı/ Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler)	306

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu sũrece “varoluşunu anlamlandırma” sorunu da onunla birlikte var olacaktır. Tarihsel sũreç içinde varoluşunu anlamlandırmada insanoğlunun çeşitli referans çerçeveleri olagelmıştır. Kũçük gruplardan topluluklara, toplumdan devlete kadar, insan ũrũnũ olan bũtũn “inşaa/yapım”lar, sũz konusu beraberliği açıklama ve anlamlandırma amacına yũnelik olarak bu çerçevelerden yararlanmışlardır.

Tıpkı insanoğlunun “varoluşunu anlamlandırma” sorunsalı gibi devletlerin de varoluşunu anlamlandırma ya da siyaset bilimi terminolojisi ile ifade edecek olursak “meşruluk/meşrulaştırma” sorunsalı olmuştur ve bu bağlamda, gemiştten gũnũmũze devletler de, kendi varoluşlarını anlamlandırmaya yũnelik bir çaba içinde olmuşlardır. ũnkũ devlet olgusu beraberinde bir “yũneten-yũnetilen” ayrımını getirdiği için yũnetenlerin niye yũnettiđi yũnetilenlerin de niçin itaat ettiği sorusuna doyurucu bir yanıt, ancak bu meşruluk araçları ile verilebilecektir. Modern zamanlarda işte bu meşruluk araçları olarak ideolojiler; bireysel dũzeyde varoluşu anlamlandırırken, aynı zamanda devlet / iktidar dũzleminde de meşrulaştırma işlevini yerine getiren en ũnemli araçlardan olmuşlardır.

Kuşkusuz her devletin, kendisini ona referansla tanımladığı bir değerler sistemi vardır. İdeoloji de en geniş tanımiyla; “verili dũnyayı okumamızı kolaylaştıran bir perspektif sunan paradigma, siyaset dũnyasına yũn veren sistematik fikir ve anlamlar haritası, devletin ve/veya bireyin siyasi varoluşunu anlamlandıran bir değerler sistemi, sistematik dũnya gũrũşũ”¹

¹ Ayrıntılar için bkz; Vernon Bogdanor (Ed.), **Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi**, ev. Bũlent Peker vd., Ankara, ũmit Yayıncılık, Ekim 1999, s. 347-349.; Esat am, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 1987, s. 356-362.; Andrew Heywood, **Siyaset**, Ed. Buğra Kalkan, ev. Bekir Berat Özipek vd., Ankara, Liberte Yayınları, Şubat 2006, s. 57-60.; Serpil Sancar, **İdeolojinin Serũveni** (Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Sũyleme), Ankara, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ekim 2007, s. 7-10 (Giriş Bũlũmũ); Atilla Yayla, **Siyasi Dũřũnceler Sũzlgũ**, Ankara, Adres Yayınları, 3.Baskı, Ekim 2005, s. 105-106.; Cemal Yıldıırım, **ağdaş Felsefe Sũzlgũ**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2000, s. 109.

olarak, devletlerin kendilerini dayandırdığı değerlerle ilişkili olabilir. Bu çerçevede, günümüz dünyasında ideolojiyle ilişkisi bakımından iki tür devletin mevcut olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, kuruluş ve işleyişinde, vatandaşlarının ideolojik çeşitliliğini tanıyan ve onlar arasında herhangi bir ayırım gözetmeyen “ideolojisiz/nötr” veya “insan haklarına dayalı demokratik” devlet; diğeri ise, belirli bir ideolojiyi temel alan ve kendisine o ideolojinin korunması ve topluma benimsetilmesi misyonunu yükleyen “ideolojik” veya “resmi ideolojili” devlettir.

İnsan haklarına dayalı demokratik devlet, ideolojik çeşitliliği tanır ve onlardan hiç birini resmi düzeyde kayırmaz. Günümüzde en iyi örneklerini Batılı demokratik devletlerde gördüğümüz resmi ideolojisi olmayan devlet, bütün ideolojilerin serbest bir yarışma ortamında birlikte var olabileceği bir hukuki ve siyasi çerçeveyi oluşturup koruyan devlettir. Yine günümüzde en somut örneklerini Asya ve Afrika'nın “gelişmekte olan” ülkelerinde gördüğümüz resmi ideolojili devletler ise, belirli bir ideolojiyi tercih eden, onu resmi olarak kayıran ve dolayısıyla vatandaşları arasında, bu ideolojiye yakınlık veya itaate bağlı olarak ayırım yapan devletlerdir.

Her iki devlet türünde de, tercih edilen hukuki ve siyasal çerçeveye bağlı olarak anayasalar yapılmakta ve yorumlanmaktadır. Demokratik rejimler genellikle kendilerini “ideolojiden arındırılmış anayasa” ile tanımlayan ve “anayasal demokrasi”nin bu yönünü vurgulayan rejimlerdir. Buna karşılık, devletin belirli bir ideolojiyi tercih etmesini “ortak/kamusal iyi” adına haklı gören rejimler ise, devlete yükledikleri bu “ortak misyon” adına toplumu dönüştürebilmek için anayasalara da bu yönde bir vazife biçen rejimlerdir.

Demokratik rejimlerde, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunması, ideal bir anayasasal çerçevenin tesisinin yanında, hakları koruma duyarlılığına sahip bir anayasa yargısının varlığına bağlıdır. Bu çerçevede, eğer varsa, anayasa mahkemesi ve verdikleri kararları, ilgili ülkenin

vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin korunmasında iktidarlara karşı kalkan, demokratik rejimin açısından ise konsolide edici bir faktör olacağı aşikârdır.

Türkiye’de kökleri neredeyse Cumhuriyetin kuruluş dönemine kadar uzanan bir siyasal çatışma/tartışma sürmektedir. Bu tartışma veya çatışma, demokratikleşme yolunda devleti mevcut resmi ideolojisinden arındırmaya çalışanlarla (çevre), onu bir resmi ideolojinin çerçevesi içinde tutmaya çalışanlar (merkez) arasında yürütülmektedir. Özellikle yeni bir anayasa yapmanın elzem olduğu hususunda hemen tüm sosyal ve siyasal aktörlerin hemfikir olduğu bugünlerde yürütülen “ideolojisiz anayasa”, “sivil anayasa” veya “resmi ideolojinin anayasadan çıkarılması” tartışmaları, bu siyasal çatışma ve tartışmanın nirengi noktasını oluşturmaktadır. Ancak bu konudaki tartışmalar, evrensel düzeydeki demokrasi pratikleri göz önünde bulundurulmadan, daha çok gündelik siyasal mücadele ve polemiklerin gölgesinde devam ettirilmektedir. Böylesi bir siyasal kör dövüşünün sürdürüldüğü Türkiye’de, özgürlükler açısından vereceği kararlar Türk Anayasa Mahkemesini, Türkiye demokrasisinin Batılı emsallerine ulaşması açısından kilit konuma getirmiş ve siyasal hayatın odağına yerleştirmiştir. Ancak 1982 Anayasasındaki ifadesiyle “demokratik rejimin vazgeçilmez unsurları” olan siyasi partilerin kapatılması ve anayasal yetkilerini de aşmak suretiyle, TBMM tarafından yapılan anayasa değişikliklerini iptal kararları, Türk Anayasa Mahkemesinin meşruiyetini, demokratik teori ve pratik açısından son derece tartışmalı bir hale getirmiştir. Dolayısıyla, anayasal açıdan “fonksiyon gaspı” sayılabilecek ve açık yetkisizliğine rağmen vermiş olduğu mevzubahis kararlarıyla, Türk Anayasa Mahkemesinin, Türkiye’nin “insan haklarına dayalı demokratik” bir devlete ulaşmasının önündeki en ciddi engellerden biri olduğu söylenebilir.

Bu minval üzere bu çalışmada, öncelikle Türk Anayasa Mahkemesinin siyasal partilere ilişkin kapatma kararları ile Türkiye siyasetinde yarattığı etki mercek altına alınarak, bu kararların belli bir Devlet/Cumhuriyet anlayışına tekabül edip etmediği ortaya konmaya çalışılacaktır. Daha açık bir ifadeyle,

bu çalışma; Türk Anayasa Mahkemesi'nin, kararlarını verirken resmi bir ideoloji doğrultusunda hareket edip etmediği sorusuna, "içerik analizi" yöntemini de kullanmak suretiyle teorik düzeyde cevap aramayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde "içerik analizi" yöntemi ele alınacak; bu yöntemin sosyal bilimlerdeki yeri ve önemine vurgu yapılacak, akabinde ise, çalışmada takip edilecek usul hakkında bilgi verilecektir.

Usule ilişkin olarak, bir yandan "araştırma soruları"na, diğer yandan da bu soruyu cevaplandırmada kullanılacak "araştırmanın tespit ve varsayımları"na yer verilecektir. Araştırma soruları: "Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma davalarında verdiği kararlardan çıkarılabilecek bir Cumhuriyet ve Devlet anlayışı var mıdır?" sorusu ile, birinci soruya olumlu karşılık verilmesi halinde cevaplanması gereken ikinci bir soru olarak, "Anayasa Mahkemesi'nin Cumhuriyet ve Devlet anlayışı aynı zamanda Devlet'in resmi ideolojisine tekabül etmekte midir?" sorusudur.

Araştırmanın temel tespit ve varsayımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

I. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma kararlarında üç gerekçe mevcuttur. Bunlardan ilki şekli aykırılıklardır. İkincisi, kısaca "Bölünmez Bütünlük" ilkesi olarak ifade edilen "Türk Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü"ne aykırılık gerekçesidir. Son olarak ise, "Laiklik" ilkesine aykırılık gerekçesidir.

II. Anayasa Mahkemesi'nin, siyasi partilere ilişkin verdiği kapatma kararlarında ortaya çıkan "Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı" veya "resmi ideoloji"; Anayasada yer alan temel referans ilkelerine, özellikle de "Atatürk İlke ve İnkılâpları"na ve bunun içinden de "Laiklik ve Milliyetçilik" ilkelerine Mahkemenin getirdiği yoruma dayanmaktadır. Bir diğer deyişle devletin resmi

ideolojisi; Atatürk ilkelerinin en önemlilerinden biri olan, “Milliyetçilik” ilkesi ve ondan neşet eden “Bölünmez Bütünlük” ilkesi ile, bir başka kurucu ilke olan “Laiklik” ilkesinin Anayasa Mahkemesince yapılan özgün yorumuna tekabül etmektedir.

III. Anayasa Mahkemesi'nin “Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı” veya buna tekabül eden resmi ideoloji, vesayetçi bir siyasi rejimin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bu olguyu, sahip olduğu “Anayasayı yorumlama tekeli” ve verdiği kararların tüm özel/kamusal ve gerçek/tüzel kişi ve kuruluşları bağlaması sayesinde gerçekleştirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, son olarak, analizde kullanılacak “kavramsal araçlar”a yer verilmektedir. Kavramsal araçlara ilişkin olarak da şunlar ifade edilebilir: Türkiye’de resmi ideoloji dendiğinde, bundan, “Kemalizm/Atatürkçülük” kavramının anlaşıldığı veya anlaşılması gerektiği hususunda literatürde genel bir mutabakat bulunmaktadır². Nitekim

² Siyaset bilimi literatürü açısından bkz. Doğrudan bu konuya ilişkin olarak birincil kaynakların (Nutuk, Söylev ve Demeçler, CHP program ve Tüzükleri) analiz edilmesi suretiyle hazırlanmış eser olarak; Taha Parla, **Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları** (3 Cilt), İstanbul, İletişim Yayınları, Kasım 1992. Bu eserin de özellikle 3. Cildi; “**Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u**”, s. 19-24, 317-329 (Sonuç kısmı).; Aynı yönde bkz; Levent Köker; **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 9. Baskı, 2005, s. (özellikle) 133-237.; Aynı konuda mufassal bir Kemalizm çalışması olarak; Ahmet İnel (Ed.), “Kemalizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt: 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı 2002. Yine aynı konuda süreli yayınlardan; “Resmi İdeoloji: Bir Heyula- 1”, **Birikim**, Sayı: 105-106, Ocak-Şubat 1998 ile “Resmi İdeoloji: Bir Heyula- 2”, **Birikim**, Sayı: 107, Mart 1998’e bakılabilir.

Anayasa Hukuku literatürü bakımından da bkz; Ergun Özbudun, “Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasal Elitlerin Tepkisi”, **AÜSBF Dergisi**, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan, Cilt: 62/3, 2007, s. 257-268.; Bakır Çağlar, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi”, **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 7, 1990, s. 63. ; Bakır Çağlar, Naz Çavuşoğlu, “Parti Kapatma Davalarında Mermer- Mozaik İkilemi”, **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 16, 1999, s. 169. ; Zühtü Arslan, “Anayasa Mahkemesinin Siyasal Partiler Politikası: “Ve Çağı”nda “Ya- Ya da”cı Yaklaşımın Anakronizmi Üzerine Bir Deneme”, **Liberal Düşünce**, Sayı 22, Bahar 2001, s. 5-14.; Mustafa Erdoğan, **Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji**, Ankara, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Mayıs 2000, s. 346-347.; Mustafa Erdoğan, “1982 Anayasasında Din Özgürlüğü”, **Anayasa ve Özgürlük**, Ankara, Yetkin Yayınları, Eylül 2002, s. 127-138 (Bu makalenin ilk hali; **The Muslim World** dergisinde -July- October 1999, pp. 377-388-; “Religious Freedom in the Turkish Constitution” başlığı ile yayınlanmıştır).; Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Ankara, Orion Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, Ocak 2009, s. 158-159.; Fazıl Hüsnü Erdem, “Türkiye’de ‘İdeolojik Devlet’ Gölgesinde Yargı Bağımsızlığı Sorunu,” **Demokrasi Platformu**, Sayı 2, Bahar 2005, s. 51-69.

Anayasanın kimi amir hükümleri de (Başlangıç bölümü, değiştirilemeyecek hükümler içerisinde yer alan 2 ve 3. maddeler, eğitim ve öğretim hakkının düzenlendiği 42. madde, gençliğin korunması kenar başlıklı 58. madde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun düzenlendiği 134. madde ve İnkılâp kanunlarının korunması kenar başlıklı 174. madde) bu durumu teyit eder mahiyettedir. Türk Anayasa Mahkemesi, bu amir hükümler ışığında hem resmi ideolojinin kurgulayıcısı, hem de muhafızı rolünü üstlenmek/oyynamak suretiyle, politik alanın sınırlarını tespit ve tayin yetkisini deruhte etmektedir. Türk Anayasa Mahkemesi, bu yetkiyi deruhte ederken kararlarında geliştirdiği Atatürkçülük yorumu, doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyetinin resmi ideolojisine tekabül etmektedir.

Birinci bölümde açıklanmaya çalışılan referans kavram setinin, analiz edilecek siyasi parti kapatma kararlarındaki resmi ideoloji/Atatürkçülük vurgusunu ortaya çıkarmaya matuf ilke ve kavramlardan seçildiği ifade edilmelidir. Referans kavram seti olarak ise; "Atatürk İlke ve İnkılâpları", "Anayasanın Başlangıç İlkeleri", Anayasadaki Değiştirilemez İlkeler", "İnkılâp Kanunları" ve "Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler" şeklindeki kavram ve ilkeler ile bunların alt başlığı olarak nitelendirilebilecek alt ilke ve kavramlar tespit edilmiştir. Mevzubahis referans kavram seti, doğrudan doğruya resmi ideolojinin (Atatürkçülüğün) hem sınırlarını belirleyen ve hem de koruyucu işlev üstlenen anayasal ve yasal hüküm ve ilkelerden seçilmiştir. Son olarak; tüm bu referans kavram seti tablolara dönüştürülmek suretiyle, analizde kullanılacak nihai araçlar temin edilmiştir.

Çalışmanın izleyen ikinci bölümünde; demokratik teoride anayasa yargısı ve anayasa mahkemelerinin yerinin tartışılması ve Türkiye siyasetindeki gelişmeler ışığında konunun değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Anayasa Mahkemesi nezdinde haklarında kapatılma davası açılan siyasi partilere ilişkin verilen kararlar,

araştırmanın tespit ve varsayımları doğrultusunda aşağıdaki şu üçlü tasnif esas alınarak incelenecektir:

- “Şekli aykırılık” gerekçesiyle haklarında kapatılma kararı verilen siyasi parti kapatma davaları,
- “Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık” gerekçesiyle haklarında kapatılma kararı verilen siyasi parti kapatma davaları,
- “Laiklik ilkesine aykırılık” gerekçesiyle haklarında kapatılma kararı verilen siyasi parti kapatma davaları.

Birinci tasnif içerisinde yer alan kapatma davaları ve bunlara ilişkin verilen kararların bu başlık içerisinde incelenmesinin sebebi, bir bütün olarak Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kapatma kararlarını görebilmektir. Her ne kadar bu tasnifte yer alan kapatma kararları, resmi ideoloji ile ilgili olmayan ve tamamıyla teknik sebeplere bağlı olarak verilmiş kararlar olsalar da, Anayasa Mahkemesince verilen kapatma kararlarının bir parçası oldukları için bu çalışmada söz konusu kararlar, herhangi bir içerik analizine tabi tutulmadan inceleneceklerdir.

Şekli hukuki aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 22 siyasi partiye ilişkin kararların incelenmesinin ardından, bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle 15, laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle de 6 siyasi parti hakkında açılan kapatılma davaları, referans kavram setinden oluşturulan tablolar yardımı ile içerik analizine tabi tutulmak suretiyle analiz edileceklerdir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; üçlü tasnifteki başlıklar esas alınmak ve içerik analizi yöntemiyle elde edilen veriler dikkate alınmak suretiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen siyasi parti kapatma kararlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise, çalışmada ortaya konan kavramsal araçlardan yararlanarak, içerik analizine tabi tutulan siyasi parti kapatma kararlarından elde edilen veriler ışığında, günümüz Türkiye'sindeki hukuki ve siyasi durum tanımlanmaya ve Türkiye siyasetinde Anayasa Mahkemesi'nin oynadığı rolün, demokrasi ve resmi ideoloji ilişkisi minvalinde tartışılıp değerlendirilmesine ayrılacaktır.

Bu çalışmada ele alınan konunun, evrensel değer ve standartlarda bir demokratik düzenin oluşturulması ve geliştirilmesi amacı bakımından önemi aşikârdır. Bu çerçevede çalışmamızın Türkiye'deki demokratikleşme çabalarına da katkıda bulunması ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERDE İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ VE ÇALIŞMADA TAKİP EDİLECEK USUL

1. SOSYAL BİLİMLERDE İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ

Analiz kavramına yeni dilde “çözümleme” eski dilde “tahlil” karşılığını veren sözlükler, kelimenin daha açıklayıcı tarifini ise; bir şeyin, kendisini oluşturan esas unsurlarına ayırıştırılarak incelenmesi şeklinde ifade etmektedirler³. Dolayısıyla birden fazla unsurun oluşmasından meydana gelen her şeyde olduğu gibi, sosyal olanın da açıklanması için analiz yöntemine ihtiyaç duyarız. Çalışmamızda kullanacağımız analiz yöntemi ise “içerik analizi” denilen ve kısaca “*yazılı, sözlü bir metni veya sembolü analiz edip rakamlara dönüştürüp bu rakamların üzerinden yoruma gitmek, diğer bir deyişle rakamları tekrar söze dönüştürmek*”⁴ olarak da tanımlanabilecek bir yöntemdir.

Çalışmamız, sosyal bilimler alanına giren bir çalışma olması hasebiyle, sosyal bilimlerin toplumsal olana ilişkin bugüne kadarki açıklamalarının öncelikle iki farklı paradigmadan hareketle yapıldığına işaret etmek gerekir. Bunlar pozitivist ve hermeneutik paradigmalardır. Pozitivist paradigma, doğal olanla toplumsal olan arasında herhangi bir ayırım yapmadığı için pozitif bilimlerde başarıyla uygulanan deney ve gözleme dayalı “açıklama”ların, beşeri bilimlerde de uygulanabilirliğinden hareketle, toplumsal olanın izahında da aynı yöneme müracaat edilmesine cevaz verir. Nitekim pozitivist bilim anlayışına göre bilimin nihai amacı, deney ve gözlemlerle kanıtlanabilir “genellemeler” ve/veya “yasalar” a ulaşabilmek ve sonrasında bu

³ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, 1997, s. 1020. ; D. Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara, Rehber Yayınları, 8. Baskı, Eylül 1990, s. 41. ; (Erişim) <http://www.tdk.gov.tr>, 2 Haziran 2009.

⁴ İsmail Şimşir, **Nitel Analiz Teknikleri (Kavramsal Çerçeve)**, (Erişim) <http://web.sakarya.edu.tr>, 3 Haziran 2009.

genellemeler ve/veya yasaların da ampirik gözlem ve deneylerle sınanabilmesini sağlamaktır⁵. Dolayısıyla pozitivist paradigma açısından toplumsal olanın izahı da doğal olanın izahıyla aynı yönteme tabidir ve herhangi bir epistemolojik problem söz konusu değildir.

Buna karşılık;

“... toplumsal dünya doğal bir gerçeklik gibi ele alınamaz. Doğadan farklı olarak, toplum belirli bir yaşama biçimine, bu yaşam biçimi de belirli bir sembolik anlam veya kültürel sisteme dayanır... Bu nedenle toplumsal yasalar doğal yasalardan farklı olarak genel ve evrensel değil, belirli bir kültürel sisteme özgü kurallardır... Onun için, toplumsal bilimler doğa bilimlerinden farklı olarak nomolojik (yasa-bağımlı) ve nedensel (causal) bir açıklamaya değil anlamaya (verstehen) dayanan yorumsal bir açıklama biçimini benimsemek zorundadırlar...”⁶

diyeni ikinci paradigmatik yaklaşım “hermeneutic”i esas alır ve pozitivist paradigmataya, önerdiği metodolojik yöntemi nedeniyle itiraz eder.

Esas itibariyle kutsal metinlerin yorumlanması (Tefsir-Yorumbilim) anlamında kullanılan “hermeneutic”⁷ kavramı, Antik Yunan Tanrısı Hermes’in yer (insanlar) ile gök (tanrılar) arasında bağ kurucu ve yeryüzünde yukarının (tanrısal olanın) yorumcusu (hermesneuta) olarak kabul görmesi mitine dayanır. “Hermeneutik” (Hermeneutic) denilen bu kelime kaynağını Hermes’in bu fonksiyonundan alır. Hermeneutik sözcüğü bir metnin içrek

⁵ İlkay Sunar, **Düşün ve Toplum**, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, Mart 1986, s. 15. ; Sosyal bilimlerde bilimsel bilgi, farklı paradigmatik yaklaşımlar ve bilimsel araştırma yöntemleri hakkında bkz: Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı, Ekim 2008. (Özellikle kitabın ilk 30 sayfasında konuya ilişkin ayrıntılı bilgi mevcuttur.)

⁶ Sunar, a.g. e. , s. 15-16.

⁷ Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi (Teknikler ve Örnek Çalışmalar)**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2006, s. 3. ; Orhan Gökçe, **İçerik Analizi (Kuramsal ve Pratik Bilgiler)**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ağustos 2006, s. 30. ; Süleyman Hayri Bolay, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, 1997, s. 196. ; Doğan, a. g.e. , s. 468.

(Batini-ezoterik) anlamının bulunması, bir metnin asıl maksadının anlaşılması anlamlarında kullanılmakta ve yorum ilmi olarak kabul edilmektedir⁸. Dolayısıyla da toplumsal olana ilişkin açıklamalarında deney ve gözlem gibi sınama araçlarından yoksun beşeri bilimler açısından hermeneutik paradigma, pozitivist paradigmaya göre daha kullanışlı bir epistemolojik çerçeve sağlar. İşte bu epistemolojik çerçevede, beşeri bilimlerin toplumsal olanı anlamada kullandığı yöntemlerden birisi de, yukarıda kısaca tarif edilen içerik analizi yöntemidir.

Toplumsal olanı anlamada yine aynı toplumsal süreç içinde üretilen yazılı metinler önemli bir kaynak oluştururlar. Dolayısıyla bu metinlerin incelenmesi bize onların nasıl bir toplumsal üretim sürecinden türediğine dair sağlam bilgiler sunabilirler. Bunun için de beşeri üretim sonucu ortaya çıkan bu metinlerin içeriklerinin betimlenmesinden ziyade, sosyal gerçeğe yönelik çıkarım yapmayı amaçlayan içerik analizi yöntemi, bunu mümkün kılar. Dolayısıyla içerik analizinin sosyal bilimlerde tercih edilmesinin esas nedeni, hermeneutik yaklaşımın da kabul ettiği gibi toplumsal olanın kavranmasının güç ve yoruma açık olması olgusudur. Bu itibarla içerik analizi yönteminin, olguları anlamaya çalışırken ortaya çıkabilecek önyargı, öznellik vb. gibi bilimsel bilgiyi haleldar edecek handikapların aşılmasında yararlı olacağı aşikârdır. Yine içerik analizi yönteminin pozitivist paradigma ile hermeneutik paradigmayı “bilginin sınanabilirliği” nin sağlanması bağlamında birbirlerine yakınlaştırıcı bir işlev gördüğünü de iddia edebiliriz.

İçerik analizinin kökleri, yukarıda da dolaylı olarak ifade edildiği gibi, insanoğlunun dili ve simgeleri bilinçli olarak kullanmaya başlamasına kadar uzatılabilir⁹. Ancak, günümüzdeki anlamıyla içerik analizinin, 19. Yüzyıl başlarında Columbia Gazetecilik Okulu'nun gazetelerin nicel analizine yönelik çalışmalarıyla ortaya çıktığı genel olarak kabul görmektedir. Ancak bu

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Günay, “Düşünce ve Kültür Tarihinde Hermeneutik Gelenek”, **Doğu Batı Dergisi** (Dünya Neyi Tartışıyor-2; Yeni Düşünce Hareketleri Sayısı), Sayı 19, Mayıs/Temmuz 2002, s. 81-104.

⁹ Gökçe, a.g.e. , s. IV (Giriş Bölümü).

yöntem esas olarak, 2. Dünya savaşı sırasında propagandanın gerçek gücünün ortaya çıkmasıyla siyaset bilim ve iletişim uzmanlarının konunun üzerine eğilmesi nedeniyle gittikçe gelişen ve iltifat gören bir yöntem haline gelmiştir. İçerik Analizi kavramını ilk kullananın Bernard Berelson olduğu söylene de kavramın asıl babasının Harold D. Laswell olduğunda literatürde genel bir fikir birliği vardır¹⁰.

Türkiye’de de içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan çalışmaların Batı ile hemen hemen aynı dönemlere denk geldiğini görüyoruz. Çünkü içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan ilk çalışmalardan biri –muhtemelen ilki- olan ve İsmet İnönü’nün konuşmalarının incelenmesi suretiyle, konuşmalarda geçen “halkçı” ve “milletin murakabesi” terimlerinin, kullanım sıklığı incelenmek suretiyle, İnönü’nün demokrasi anlayışını tespit etmeye matuf bu çalışma, Ord. Prof. Dr. Rıfki Salim Burçak tarafından yapılmıştır¹¹. Yine siyaset bilimi literatüründe oldukça meşhur çalışmalar olarak; Şerif Mardin’in Ülkü dergisi üzerine yaptığı ve farklı Türk Milliyetçilikleri tipolojisini anlamaya yönelik çalışması¹² ile Selim İlkin ve İlhan Tekeli tarafından Kadro dergisinin ideolojisi üzerine yaptıkları içerik analizi çalışmaları sayılabilir¹³. Son olarak da; müstakil bir kitap olarak yayınlanan, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1927’de yapılan CHP II. kongresinde –yaklaşık altı günde- okuduğu “Nutuk”unu, kapsamlı bir içerik analizi çalışmasıyla inceleyen Hakan Uzun’un eseri zikredilebilir¹⁴.

İçerik analizi yönteminin bu kısa tarihçesinden sonra bu yöntemi ayrıntılı inceleyecek olursak şunları ifade edebiliriz; bu yöntem esas itibarıyla iletişimi konu edinmektedir. İletişim modelinin temel öğeleri **kaynak**, **ileti** ve

¹⁰ Gökçe, a.g.e. , s. 31-33. ; Bilgin, a.g.e. , s. 3-7.

¹¹ Rıfki Salim Burçak, **İnönü ve Demokrasi**, Ankara, y. y., 1950.

¹² Şerif Mardin, “Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi”, **Siyasal ve Sosyal Bilimler (Makaleler-2)**, Ed: Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 1997, s. 9-24. Not: Bu makale ilk kez AÜSBF yayını olarak 1969’da yayınlanmıştır.

¹³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, “Türkiye’de Bir Aydın Hareketi: Kadro”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24, Kış 1984, s. 35-67.

¹⁴ Hakan Uzun, **Atatürk ve Nutuk**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ekim 2006.

hedef biçiminde tanımlanabilir¹⁵. Bunları sarmalayan bir de **sosyal ortam** olgusu söz konusudur. Dolayısıyla içerik analizinin konusu da iletişim objeleri olarak dille inşa edilen sözlü (beyanlar, açıklamalar), yazılı (kitap, dergi, roman, hikâye, arşiv) ve sözsüz (mimari yapılar) metinlerdir¹⁶. Bu da içerik analizi yönteminin, herhangi bir şekilde yazılı ya da görsel mevcut olan ve yazılı hale getirilebilen iletişim üzerine odaklandığı anlamına gelmektedir. Kısacası içerik analizinin konusu yazılabilir hale getirilebilen iletişimdir¹⁷.

İçerik analizi sözlü iletişim nesnelere de dâhil olmak üzere, yazıya dökülmüş her metne uygulanabilme özelliğine sahip olması nedeniyle, günümüzde psikologlar, sosyologlar, psikoterapistler, tarihçiler, edebiyat araştırmacıları, politikacılar ve reklamcılar gibi farklı kategorilerden insanların ilgi alanına girmekte ve sağlam bilgiye ulaşabilmenin bir yöntemi olarak uygulanmaktadır¹⁸

Amacı kamusal alana yönelik üretilen ve kurgulanan metinleri çözümlenmek olan içerik analizi yönteminin iki temel işlevi vardır. Birincisi, **kesinlik sağlama, kuşkuları giderme** ikincisi de **mevcut olandan olmayana yönelik çıkarımda bulunma**¹⁹. İçerik analizi kamusal alana yönelik metinlerle uğraştığı için her zaman sayıca fazla olan metinlerin analizine uygundur. Bir başka deyişle içerik analizi tek bir metni (örneğin tek bir romanı tek bir tarih kitabını veya gazetenin haberini) analiz etmek için uygun bir yöntem değildir. Bu bağlamda içerik analizinin temel amacı sayıca fazla olan metin yığnında araştırma sorusu açısından önem arz eden ortak bilgileri tespit edip değerlendirmektir²⁰.

İçerik analizi kamusal iletişimin belirli boyutlarını belirli amaçlar açısından analiz esasına dayandığını yukarıda ifade etmiştik. Bu bağlamda

¹⁵ Gökçe, a.g.e. , s. 23.

¹⁶ Gökçe, a.g.e. , s. 19.

¹⁷ Gökçe, a.g.e. , s. 19.

¹⁸ Bilgin, a.g.e., s. 7.

¹⁹ Bilgin, a.g.e. , s. 8. ;Gökçe, a.g.e. , s. 21-22.

²⁰ Gökçe, a.g.e. , s. 21.

içerik analizinin kendi kendini sınırlandıran bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Bu sınırlar içerik analizinin temel ilke olarak belirlediği **araştırma sorusu** tarafından yönlendirilmektedir²¹. Zira içerik analizi daha işin başında araştırma amacının açık ve net olarak belirlenmesi koşulunu aramakta yani ilk aşama olarak **problemin tespit edilmesini** esas almaktadır²². Çünkü açık ve net bir biçimde tanımlanmış amaç ve bu çerçevede sorulan sorular, hem araştırmanın sınırlarını çizmekte hem de metinlerde araştırma açısından neyin önemli olup olmadığını ya da önemsiz olduğunu belirlemektedir. İçerik analizi araştırma malzemesinde neyin dikkate alınacağı neyin dikkate alınmayacağını keyfi bir biçimde belirleyen bir yöntem değildir. Bu nedenle analiz edilecek materyale yönelinir ve her şeyden önce **araştırma evreninin kesin olarak sınırlandırılması** gerekir. İçerik analizi kurallar ve kuramsal düşüncenin bir ürünüdür ve özellikle uygulayıcısından metin içeriklerinin anlamlandırma ve yorumlanmasında bunlara bağlı kalmasını başka bir deyişle bu kurallara riayet etmesini şart koşar²³. Özetle İçerik analizi yapılırken bir yandan incelenen mesajlar anlaşılmaya çalışılır, öte yandan anlaşılanın kanıtlanması ve temellendirilmesi çabası gösterilir. Bunu sağlamak için de içerik analizi tekniklerinin genel ve hazır kalıpları olmamakla birlikte temel bir takım kuralları vardır

İçerik analizindeki işlem basamakları da, diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibidir. Araştırma; problemin tanımlanması, araştırma amacının ve buna uygun soru/hipotezlerin oluşturulması ile başlar. Araştırmacı, konuya ilişkin varsayımları bilmelidir. Probleme ve amaca uygun örnekleme belirleyebilmeli, birim ve kategorileri saptayabilmelidir²⁴. Kısacası içerik analizinde ilk aşamada problemin saptanması gerekir. Problemin belirlenmesinden sonra mümkünse çeşitli varsayımlar oluşturulur. Daha sonra araştırmalarda sorulacak sorular tespit edilerek bu sorulara

²¹ Gökçe, a.g.e. , s. 21.

²² Gökçe, a.g.e. , s. 21.

²³ Gökçe, a.g.e. , s. 91.

²⁴ Gökçe, a.g.e. , s. 51-57.

varsayımları kontrol etme, sınama görevi yüklenir. Böylece araştırma sorusuyla bir sorun araştırılabilir hale getirilirken, varsayımlar ile araştırma sorusunu soruya cevap verecek ölçütlere götürmek hedeflenir. Buna da kategorik ayırım ve analiz birimi olarak kullanılacak -örneğin: kelime, kavram, terim veya deyim gibi- “ölçek-birim”le ulaşır.

Buraya kadar anlatılanların bir icmalini çıkaracak olursak; bir yöntem olarak içerik analizi için şunları söyleyebiliriz; öncelikle içinde birden çok analiz tekniğini barındırır ve toplumsal olana ait açıklama getirebilmeyi hedefler. Bu hedefini, belirli mesaj-açıklama içerdiği düşünülen yazılı veya yazılı olana dönüştürülebilir iletişim materyalleri üzerinden gerçekleştirmeye çalışır. Hedefini gerçekleştirmeye çalışırken de belirli bir metodu esas alır. Bu metod; **araştırma sorusu oluşturmak**, daha sonra bu soruya cevap teşkil edecek **varsayımları hazırlamak** ve bu varsayımlara dayanarak ilgili materyal-metin üzerinde yine önceden belirlenmiş **referans kavram seti** yardımıyla varsayımları doğrulamak için analiz işlemini gerçekleştirmeye dayanır. Referans kavram seti denilen metodolojik araç; önceden belirlenmiş kelime ve kavramlardan hareketle bunların metindeki kullanım sıklığını, ne şekilde kullanıldığını, aralarındaki ilişkilerin varlığını veya yokluğunu belirlemek ve **elde edilen sonuçları sayısal verilere dönüştürmek işine yarar**. Daha sonra da bu sayısal verilere dayanılarak materyal **metindeki açıkça görünen ile bunun ötesinde üstü örtülü/ kapalı** yani satır aralarına gizlenmiş **mesajları/anlamları tespit etmeye** yönelerek **toplumsal olana ait çıkarımlarda bulunabilmek** mümkün olur.

Aşağıda, çalışmanın 2. Bölümünde, Türk Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma davalarına ilişkin verdiği kararlar, yukarıda izah edilmeye çalışılan, “İçerik Analizi” yöntemi ile incelenmeye çalışacaktır. Ancak öncelikle, bu yöntemi uygularken nasıl bir metod kullanılacak ve hangi kavramsal araçlarla bu çalışma gerçekleştirilecektir sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

2. ÇALIŞMADA TAKİP EDİLECEK USUL

2. 1. Çalışmanın Usulüne Dair

İçerik analizi yönteminin daha önce izah edilen usulüne sadık kalınarak öncelikle araştırma konusu ve konunun sınırları tespit edilerek araştırmanın temel sorusu ortaya konacak daha sonra bu soruyu cevaplandırmaya yarayacak temel varsayımlar ifade edilecek ve en son olarak da bu varsayımların teyidinde yarayacak referans kavram seti sunulacaktır. Referans kavram seti yardımıyla analize tabi tutulan metinden elde edilen sayısal verilerin de ışığında, varsayımların doğrulanıp doğrulanmadığı ortaya konacaktır.

Genel usulü yukarıda izah edilen sıralamayı izleyecek olan incelememizin, karar metinlerine somut olarak uygulanmasında ise, öncelikle şu hususlara dikkat edilecektir. İlk olarak, hakkında kapatılma davası açılan partilerin, ilgili başlığa dipnot verilmek ve bu dipnotta da Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararın hemen başında yer alan; davacı, davalı, esas ve karar tarihleri ile davanın konusunun yer aldığı ve **karar künyesi** olarak nitelendirebileceğimiz bilgilere yer verilecektir. İkinci olarak, içerik analizi yöntemi ile incelenen her kararın başına, ilgili Anayasa Mahkemesi karar metninin, Mahkemece benimsenmiş yazım sistematığı de gözetilerek; başsavcılık iddianamesi, partinin önsavunması, esasa ilişkin başsavcılık mütalaası, esasa ilişkin parti savunması, (varsa) başsavcılık sözlü mütalaası, (varsa) partinin sözlü savunması, esas incelemesi/ değerlendirmesi ve son olarak karşıoy/ farklı gerekçe yazılarına ilişkin olarak, mevzubahis kısımların kaç sayfa, kaç paragraf ve kaç kelimedenden oluştuğuna dair **sayısal verilerin yer aldığı** ve okuyucuya analiz edilen karar metninin nicel hacmi hususunda genel bir kanaat verecek olan **tablo** yerleştirilecektir. Üçüncü olarak; **ilgili karar metninin analiz edilmesinde kullanılacak ve referans ilke ve kavramlar setinden oluşturulan tabloların** metne yerleştirilmesi ve elde edilen sayısal verilerin bu tablolarda karşılık gelen

kısımlara yerleştirilmesi ile karar incelemesi tamamlanmış olacaktır. Son olarak şu ifade edilmelidir; haklarında kapatılma davası açılan tüm partilere ilişkin kararlar değil, “laiklik ve bölünmez bütünlük” ilkelerine aykırılıktan haklarında kapatılma davası açılan partilere ilişkin kararlar analiz edilecektir. Bu kararlar da; “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı iddianamesi”, “Parti Önsavunması”, “Y.C. Başsavcılığı Esasa İlişkin Değerlendirmesi”, “Partinin Esasa İlişkin Savunması”, (var ise) “Y. C. Başsavcılığı Sözlü Değerlendirmesi”, (var ise) “Partinin Sözlü Savunması”, “Esas Değerlendirmesi/İncelemesi” ve (var ise) “Karşılık/Farklı Gerekçe” bölümlerinden oluşmaktadır. Ancak yukarıda sıralanan bölümlerin tümü birlikte geniş anlamda “siyasi parti kapatma davası kararı”nı oluşturmaktayken, içerik analizi ile incelenecek bölüm ise; iddianame ve savunma özetleri ile delillerin değerlendirilmesi ve verilecek kararın gerekçesinin yer aldığı “**Esas İncelemesi**” veya “**Esasın Değerlendirmesi**” başlıklı bölüm olacaktır. Yani yapılacak analiz, “dar” anlamdaki kararların incelenmesine dayanmaktadır.

Analizde kullanılacak kavramsal araçlar olarak yukarıda da ifade edilen referans ilke ve kavramlardan oluşturulmuş tablolar kullanılacaktır. Buna göre; toplam olarak 8 adet tablo haline getirilen ve **5 ana referans ilke ve kavram** ile bu ana kavramların açıklayıcısı/destekleyicisi konumundaki **102 yardımcı referans ilke ve kavramdan** müteşekkil **referans ilke kavramlar seti** ile analiz gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Analiz edilecek metin içinde yer alan referans ilke ve kavramların, somut olarak tespitine yarayacak olan ana referans ilke ve kavramlar ile onların alt veya yardımcısı olarak nitelendirebileceğimiz diğer referans ilke ve kavramlara dayanan tabloların oluşturulmasından sonra, ilgili metnin, bu tablolar esas alınarak analiz edilmesine geçilecektir. Böylelikle nicel verilerin işlenerek ileri sürülen varsayımların doğrulanmasını esas alan içerik analizi yönteminin hedefine ulaşması yani somut olgulardan soyut çıkarımlarda bulunabilmesi mümkün olacaktır.

Analizde kullanılacak karar metinleri, Anayasa Mahkemesinin web sayfasından “İndirilebilir Kararlar” başlığı altında yer alan linkten indirilip **Microsoft Office 2007** programıyla **Word belgesi** olarak kaydedilmiştir. Word belgesi olarak kaydedilen karar metinlerine; tümünü seçip “2 yana dayalı” seçeneğine göre değiştirmek dışında hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Zaten indirilen kararlar word belgesi olarak kaydedilmek istendiğinde otomatik olarak “arial yazı karakteri” ve “12 punto” büyüklüğündeki word belgesine dönüşmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesinin 1980 öncesi siyasi parti kapatma kararları internetten indirilebilir değildir, dolayısıyla 1961 Anayasası dönemine ait kapatma kararları, Anayasa Mahkemesi Kararları Dergilerinin (AYMKD), tarayıcı cihazı ile taranarak, bilgisayarda word belgesine dönüştürülmesi suretiyle elde edilmiştir. Bu nedenle 1980 öncesi siyasi parti kapatma kararları için, dipnotlarda AYMKD referans olarak verilirken, 1980 sonrası için buna gerek duyulmamıştır. Çünkü atıf yapılan kararlara ve kararlar içinden seçilen ibarelere internet ağı olan her yerden ulaşmak ve dolayısıyla yapılan atfın kontrolünü de yapmak mümkündür. Sonrasında yazılı metin haline dönüştürülmüş kararlar, yine aynı programın Word belgesi sayfasında yer alan **Bul ve Değiştir** başlığını taşıyan **araç kutusuna** referans kavramların yazılıp, metin içinde kaç kez geçtiklerinin taranması suretiyle elde edilen sayısal verilerin, tablolara işlenmesi ile karar içeriğinin değerlendirilmesine geçilmiştir.

Mevzubahis referans ilke ve kavramların taraması yapılırken, Mahkemece yapılan atıfların gözden kaçırılmaması için öncelikle “kök kelime” esas alınarak karar metni taranmıştır. Örneğin laiklik ilkesi “laik” kök kelimesi ile milliyetçilik ilkesi “milli” kök kelimesi ile gibi. Bundan sonra ilgili kavramın diğer ifade ediliş biçimlerinin taraması yapılarak, doğrudan veya dolaylı atıf yapılan referans ilke ve kavramlara yönelik atıflar tespit edilip, elde edilen sayısal veriler tablolara işlenmiştir. Gerek referans ilke ve kavramlar, gerekse analiz edilen metin içindeki karşılıkları mutlaka “tırnak işareti” içine alınmak ve metin içinde öyle geçmeseler dahi “büyük harf” ile yazılmak suretiyle

analizde kullanılmışlardır. Yine bir referans kavram yalnızca tablodaki standart yazımı ile değil, diğer versiyonları da dikkate alınmak suretiyle değerlendirilmiştir. Örneğin; “Laiklik” referans kavramı/ilkesi hem Cumhuriyetin Niteliği olarak, hem de Anayasanın Başlangıç kısmında yer aldığı biçimi ile yani “ilke” olarak kararlarda geçerken, aynı zamanda Mahkemece mevzuat hükümlerinden bağımsız olarak da ifade edilmiş olabilir. Yani “ilke” olarak değil “kavram” olarak da kararlarda kullanılmış olabilir, dolayısıyla mevzuat dışındaki bu standart olmayan atıflar da ilgili kavram veya ilkeye atıf olarak kabul edilip “toplam atıf” sayısına ulaşılarak ilgili tablolara bu toplam atıf sayıları işlenmiştir. Atıf yapılmayan referans kavram ve ilkeler zorunlu görülmedikçe ayrıca bunlara atıf yapıldığı zikredilmemiştir. Referans kavram ve ilkeler bir veya birkaç kelimedenden oluştuğu için ve internetten de kontrolü mümkün olduğundan, yalnızca hangi partiye ait karar olduğu ve tarihi ile birlikte “esas ve karar numarası” ifade edilmiş, ayrıca dipnotta AYMKD’ye (1961 Anayasası dönemi hariç) atıfta bulunulmasına gerek duyulmamıştır. Gerektiğinde, ilgili referans kavram veya ilkenin geçtiği “ibare”ler, uzun alıntılar yapılarak aktarılmak suretiyle, hangi bağlamda geçtiği de vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın usulü bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise Anayasa Mahkemesinin yazım dilidir. Çünkü somut yazılı bir metin üzerinde tahlil yapıldığına göre, bu metnin şekli özellikleri de önem arz etmektedir. Bu münasebetle incelenen metinlere ilişkin şu bilgiler verilebilir; Anayasa Mahkemesi kararlarında şekli açıdan bir yazım birliği söz konusu değildir. Çalışmamızın karar analizi bölümünde kullandığımız referans kelimeler için özellikle örnek verecek olursak; Anayasa Mahkemesi bazen “laik”, bazen de uzatma işareti ile “lâik” biçimindeki imlayı kullanmaktadır. Aynı durum; “inkılap/inkılâp”, “milli/ millî” ve “siyasi/siyasî” kelimeleri içinde geçerlidir. Dolayısıyla karar metinleri taranırken, referans kavramlar, her iki imla esas alınarak tarama yapılmıştır. Ayriyeten bu çalışmada kullanılan tabloların bölünmemesi için, gerektiğinde tez standartlarında öngörülen boşluklardan daha fazla boşluk bırakılarak, yeni bir sayfaya geçilmiş böylece

tabloların bölünmesi önlenmiştir. Alıntı yapılan Anayasa Mahkemesi kararları, olduğu gibi aktararak, imla ve anlatım bozukluklarına müdahalede (çok açık harf eksikliği veya fahiş yazım hataları hariç) bulunulmamıştır. Son olarak bu çalışmada kullanılan yöntemin, “içerik analizi” yönteminin basit bir türü olduğunu belirtmeliyiz. Özellikle yurtdışındaki çalışmalarda “özel programlar” kullanıldığı ancak bunların çok büyük çoğunluğunun İngilizce esas alınarak hazırlandığı için, bu tarz programların, Türkçe karakterler açısından uygun olmadığı ifade edilmektedir. Yakın zamanlarda Türk dili esaslı program da hazırlanmıştır. Bu programın hazırlayıcılarından Prof. Dr. Mehmet KARA, AKP için hazırlanan Y.C. Başsavcılığı İddianamesini içerik analizi ile inceleyerek yayınlamıştır²⁵.

Yukarıda daha önce ifade ettiğimiz çalışmamızın takip edeceği metodolojik sıralamaya uygun olarak, ilkin araştırma konusunu ve sınırlarını tespit ve ifade etmemiz gerekir. Buna göre; vereceği kararlarla Türkiye’deki siyasal sistemin tıkanması veya sağlıklı işlemlerini mümkün kılma(n)abilecek olan Anayasa Mahkemesinin kararları, **araştırma konumuzunu**, bu kararlar içinden; sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca açılan siyasi parti kapatma davalarına ilişkin verdiği kararlar da, **araştırma konusunun sınırlarını** oluşturacaktır.

²⁵ Mehmet Kara, “İddianamenin şifreleri neler?”, (Yorum Sayfası) Zaman Gazetesi, 21 Nisan 2008. Bu makalede öncelikle yabancı dillerde kullanılan programların Türkçe metinlerdeki kullanışsızlığını ifade eden Kara, kullandığı program ve programı yapan ekip hakkında şunları ifade etmiştir; “İçerik analizinde kelime sıklıklarının tespiti için; Prof. Dr. Mehmet KARA, Yrd. Doç. Dr. Atakan KURT ve Arş. Gör. Melek OKTAY’ın birlikte geliştirdikleri **Ergin** adlı yerli yazılım kullanılmıştır. Aslında sıklık analiziyle ilgili programlar internette yaygındır. Ancak bunların birçoğu İngilizce ve başka diller için geliştirildiğinden Türkçe metinlerde başarılı olamamaktadır. Çünkü Türkçe karakterler problem oluşturduğundan sıklıkta büyük standart sapmalar meydana gelmektedir. Bizim geliştirdiğimiz yazılımın Türkçe karakter problemi yoktur. Sıklık analizinde kendi programımızda hata payı olup olmadığını karşılaştırmak üzere **ConcApp** adlı programı kullandık. Metin içinde kelime bulma ve onları renklendirerek verme hususunda çok kullanışlı olan **ConcApp**, alfabetik ve çoktan aza sıklığı belirlemede maalesef aynı başarıyı gösterememektedir. Çünkü bu işlem sırasında kelime içlerinden bütün Türkçe karakterler silinmektedir.”. (vba). KARA’nın içerik analizi sonucuna göre iddianame metninde en çok kullanılan kelimeler şunlardır; “parti (685 defa), anayasa (560 defa), din (479 defa), laik (425 defa), siyasi (369 defa), karar (355 defa), türban (294 defa), devlet (281 defa), başkan (255 defa), eğitim (248 defa)”. KARA analizinin sonucunu da şu şekilde ifade etmektedir; “AK Parti’nin kapatılmasına yönelik iddianame metni; RP-FP kapatma davalarıyla eşleştirilmek istenen, laiklik-din ekseninde görünen, ancak başörtüsü ve eğitime odaklanan bir derin yapı arz etmektedir. Burada sözü edilen "eğitim" de baskın bir şekilde yükseköğretimle ilgilidir. Üniversitelerin, değişik kesimlerin aktif mücadele alanı olduğu anlaşılıyor.”.

Araştırma Sorusu'na gelince: Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma davalarında verdiği kararlardan çıkarılabilecek bir "Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı" var mıdır? Bu Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı aynı zamanda Cumhuriyet ve Devlet'in resmi ideolojisine mi tekabül etmektedir?

Bu sorunun cevabına ulaşmak için ortaya konacak **temel varsayımlar** ise;

1. Anayasa Mahkemesinin, siyasi parti kapatma gerekçeleri 3'e ayrılmaktadır. İlki; şekli-hukuki aykırılıklar gerekçesiyle kapatma, ikincisi; kısaca "Bölünmez Bütünlük" ilkesi olarak ifade edilen "Türk Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü"ne aykırılık gerekçesiyle ve üçüncü olarak da; "Laiklik" ilkesine aykırılık gerekçesiyle siyasi partilerin kapatılmasıdır.

2. Anayasa Mahkemesinin, siyasi partilere ilişkin verdiği kapatma kararlarında ortaya çıkan "Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı" veya resmi ideoloji, Anayasada yer alan temel ilkelere, özellikle "Atatürk İlke ve İnkılâpları"na bunun içinden de, Laiklik ve Milliyetçilik ilkelerine Mahkemenin getirdiği yoruma dayanmaktadır.

3. Anayasa Mahkemesinin "Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı" veya buna dayanan resmi ideoloji, vesayetçi bir siyasi rejimin ortaya çıkmasına ve yine Anayasa Mahkemesince sürdürülmesine yol açmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu olguyu sahip olduğu "Anayasayı yorumlama tekeli" ve verdiği kararların tüm özel/kamusal ve gerçek/tüzel kişi ve kuruluşları bağlaması sayesinde gerçekleştirmektedir.

2. 2. Çalışmada Kullanılacak Kavramsal Araçlar

Yukarıda ifade edilen varsayımları sınamak için de;

1. Atatürk İlke ve İnkılâpları,
2. İnkılâp Kanunları,

3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler,
4. Değiştirilemez Anayasal İlkeler,
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler,

Şeklinde sıraladığımız ilke ve kavramlar, “Referans İlke ve Kavramlar Seti” olarak kullanılacaktır. Ayrıca ana referans kavram setini oluşturan bu kavramların her biri için kendisini oluşturan alt/yardımcı referans ilke ve kavramların yer aldığı tablolar oluşturulacaktır. Sonuç olarak incelenecek her karar metni için ayrı ayrı olmak üzere, referans kavram setinde yer alan ilke ve kavramlardan müteşekkil tablolara bu kavramların ilgili metinde hangi sıklıkta geçtiği işlenecek ve elde edilen sayısal verilerin analiz edilmesi ile de varsayımlarımızın ne ölçüde doğrulanıp doğrulanmadığı ortaya konacaktır.

Yukarıda referans kavram seti olarak seçtiğimiz ilke ve kavramların ilk dördü aynı zamanda anayasa hukuku literatüründe “Anayasallık Bloku”²⁶ terimi ile de ifade edilen kavramın işaret ettiği Anayasal ve anayasa-dışı normların yani “ölçü-norm”ların bir kısmına tekabül etmektedir. Her ne kadar Anayasallık bloku/ ölçü-norm meselesinde; yalnızca anayasal normlar mı yoksa anayasa-dışı örneğin, uluslararası sözleşmeler ve anayasa mahkemeleri içtihatlarının da dâhil olup olmadığından tutun da, içeriğinin hangi anayasal ilkelerden oluşacağına kadar herhangi bir fikir birliği yoksa da, çalışmamızda kullanılan referans kavram seti ile mevzubahis ölçü-normlar örtüştüğünden konuya kısa da olsa değinme ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Öncelikle 1982 Anayasasının, **ilk üç maddesinin değiştirilmezliğinin esas alınması sebebiyle, bizzat Anayasadan kaynaklanan bir anayasal normlar hiyerarşisi oluştuğunu ifade edebiliriz.** Lakin literatürde konuya ilişkin fikir birliği yoktur. Doktrindeki beyanları, yargı makamlarınca da dikkate alınan hukuk bilginlerinin bir kısmı; Anayasa’daki maddeler arasında hiyerarşi

²⁶ Anayasallık Bloku/ Ölçü-norm kavramları hakkındaki tüm ayrıntılar için bu konuda müstakil bir eser veren Necmi Yüzbaşıoğlu’nun; “Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku” adlı kitabına müracaat edilebilir. Bkz; Necmi Yüzbaşıoğlu, **Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku**, İstanbul, İÜHF Yayını, No: 703, Ekim 1993.

yaratacak açık bir hüküm olmaması nedeniyle maddelerin birbirine eşit olduğu, dolayısıyla ölçü-norm terimine tekabül edecek ve anayasal normlar bütünü içinde bir kısım normun farklı bir statüsünün bulunduğu ileri sürebilme imkânına sahip olunamayacağını ifade etmektedirler²⁷. Diğer bir kısım doktriner hukukçular ise yukarıda da ifade edildiği gibi anayasanın bizzat kendisinden kaynaklanan ve anayasal normların bir kısmının farklı bir statüsünün bulunduğu ilişkin görüşü, Anayasa Mahkemesinin kimi kararlarına da dayanmak suretiyle savunurlar²⁸. Her halükarda adına ne denirse densin, hangi hukuki- teknik terimlerle ifade edilirse edilsin, Anayasal ilkelere, hassaten **Atatürk İlke ve İnkılâplarının**, Anayasa Mahkemesinin farklı tarihlerdeki değişik kararlarında da ifade edildiği gibi, **özel ve üstün** bir konumu vardır²⁹. Hatta Huzur Partisi kararında Anayasanın Başlangıç kısmına yapılan atıf ve burada yer alan kimi ifadeler dolayısıyla Atatürk İlke ve İnkılâplarının, “devletin resmi ideolojisi”ne doğrudan tekabül ettiği ÇAĞLAR tarafından çok sarih bir biçimde ifade edilmiştir³⁰. Konuya ilişkin olarak özellikle ifade edilmesi gereken bir diğer husus da; anayasal normlar arasında bir hiyerarşinin varlığının kabul edilmesinin, üstteki normun alttaki normu geçersiz kılması anlamına gelmediği ve bu hiyerarşinin diğer hukuk kuralları bağlamındaki “normlar hiyerarşisi” gibi bir sonuç doğurmasının mümkün olmadığı gerçeğidir. Çünkü anayasa normları kural olarak eşdeğerde bağlayıcılığa sahiptirler dolayısıyla ölçü-norm olarak kullanılmalarına bağlı olarak aralarında ortaya çıkan “öncelikli tercih edilme”

²⁷ Kemal Gözler, “Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku Kavramına İhtiyaç Var mıdır?”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Sayı 55-3, s. 82-101.; Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Yayınevi, 5. Baskı, Ocak 2008, s. 558-560. ; Yavuz Sabuncu, **Anayasaya Giriş**, Ankara, İmaj Yayınevi, 13. Baskı, Şubat 2007, s. 21.

²⁸ Yüzbaşıoğlu, **Anayasallık Bloku**, s. 101-104.; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 10. Baskı, 2009, s. 393-398.; Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 13. Bası, Ağustos 2009, s. 80-81.; Bakır Çağlar, “Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratikte Anayasa Yargısının Sınırları Problemi”, **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 3, 1987, s. 137-187.; Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 9. Baskı, Eylül 2009, s. 474-494.

²⁹ Nitekim Anayasa Mahkemesi, 1983/2 karar sayılı Huzur Partisi kararında; “Atatürk İlke ve İnkılâplarının... 1982 Anayasasının temel dayanağını ve felsefesini oluşturduğunu” , 1989/12 Karar sayılı kararında da; “Atatürk İlke ve İnkılâplarının... Anayasa maddelerinin amacını ve yönünü belirleyen bir kaynak” olduğunu ifade etmiştir.

³⁰ Çağlar, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi”, s. 63.

veya üstünlük, üst konumdaki anayasal normun alttaki anayasal normu geçersiz kılacağı anlamına gelmemektedir. Böylesi bir yaklaşım hem “anayasa normlarının üstünlüğü” hem de “hukuk tekniği” bakımından yanlış bir yaklaşımdır. Zira bu durum, anayasal normlar düzeyinde bir “kaos” a yol açar ki, varlık sebebi “kozmos” (düzen) olan hukukun varlık sebebini inkâr anlamına da gelir. Dolayısıyla ölçü-normlarla çelişen sıradan anayasal normlar arasındaki çelişki, sıradan anayasal normun ölçü-norm esas alınarak yorumlanması ile çözülmesi gerekir. Böylece doğması muhtemel hukuki kargaşa da önlenmiş olur³¹.

Bu minval üzere çalışmamızın temel direğini oluşturan referans kavram setimiz; Atatürk İlke ve İnkılâpları ve onun farklı ifade edilmiş biçimlerine tekabül eden diğer anayasal (Başlangıç İlkeleri, Değiştirilemez Maddeler ve İnkılâp Kanunları) ve yasal normlardan (Siyasi Partiler Kanunundaki Yasaklamalar) çıkarılan ilke ve kavramlardan oluşturulmuştur. İncelenecek kararlar, bu kavram setinden oluşturulan tablolar muvacehesinde içerik analizine tabi tutulacaklardır.

Buna göre; “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ile “İnkılâp Kanunları” için, bu kavramlara ilişkin herhangi bir içerik değişikliği olmaması nedeniyle birer adet tablo yapılacaktır. Ancak Türk Anayasa Mahkemesinin verdiği kararların bir kısmı 1961 Anayasası, bir kısmı da 1982 Anayasası dönemine ait olması hasebiyle, “Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler” ve “Değiştirilemez İlkeler” kavram seti için iki ayrı anayasa dönemini esas alan iki ayrı tablo yani toplam dört adet tablo yapılacaktır.

Yine “Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler” kavram seti için de aynı uygulama geçerli olacaktır. Çünkü Türk Anayasa Mahkemesinin görev yapmaya başladığı 1961 Anayasası döneminde, **13 Temmuz 1965 Tarih ve 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu** yürürlükte iken ve kapatma davalarında

³¹ Yüzbaşıoğlu, *Anayasallık Bloku*, s. 111.

kararlar buna göre veriliyorken, 1982 Anayasası döneminde ise halen yürürlükte olan **22 Nisan 1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu** uygulanmıştır. Dolayısıyla “Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler” kavramı için hem mülga 648 sayılı kanun hem de yürürlükteki 2820 sayılı kanun için ayrı ayrı toplam iki adet tablo yapılacaktır. Aşağıda, daha önce ifade edilen referans ilke ve kavramlara ilişkin örnek tablolar gösterilmiştir:

2. 3. Referans İlke ve Kavramlar Setine İlişkin Örnek Tablolar

2. 3. 1. Örnek Tablo 1

1 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Atatürk İlke ve İnkılâpları

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	
1.1. Cumhuriyetçilik	
1.2. Milliyetçilik	
1.3. Halkçılık	
1.4. Devletçilik	
1.5. Laiklik	
1.6. İnkılâpçılık	

“Atatürk İlke ve İnkılâpları”nın mazisi, Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar uzanmaktadır. Çünkü 1927’deki Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) 2. Kongresine kadar geriye götürülen bu “Umde”lerin/ilkelerin tamamlanarak deklarasyonu için CHF’nin 3. Kongresini, genç Cumhuriyetin Kemalizm/Kamalizm adıyla resmi ideolojisine dönüştürülmesi için ise 4. Kongresinin beklenmesi gerekecektir. Yani “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nın tedvin süreci ile CHF’nin kurumlaşması süreci atbaşı giden bir süreç olmuştur. Buna göre Fırkanın ve “Umde”lerin tarihine yakından bakıldığında şunlar görülecektir;

Sivas Kongresi'nde (4-11 Eylül 1919), ülkenin kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesinde Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kurulmuş bulunan dernekler, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleşirler. Amaç,

kurtuluş savaşını örgütlemek ve yönetmektir. Mustafa Kemal başkanlığında 16 kişilik bir "Heyet-i Temsiliye" oluşturulur. Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı Sivas Kongresi, aynı zamanda CHP'nin de ilk kongresi olarak bizzat Mustafa Kemal tarafından 1927'de yapılan 2. Kongre'de ifade edilmektedir³².

8 Nisan 1923 tarihinde ise, Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatıyla, bir bildiri yayınlamıştır. Dokuz maddeden oluştuğu için "9 umde" (ilke) olarak anılan bu metin, bir "seçim bildirgesi"dir³³. Bu seçim bildirgesi, aynı zamanda, kurulacak parti için de bir program hazırlığı niteliğini taşımaktadır. Daha sonra Mustafa Kemal ve partinin kuruluşunu destekleyen milletvekilleri, tüzük hazırlıklarına başlamışlardır. Hazırlanan tüzükte, "Halkçılık", "Cumhuriyetçilik" ve "Milliyetçilik" temel ilkeler olarak benimsenmiş; "Milli Egemenlik", "İnkılâp" ve "Hukukun Üstünlüğü" kavramlarına da yer verilmiştir. Bu gelişmelerden sonra "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", "Halk Fırkası"na dönüştürülmüş ve Mustafa Kemal, 9 Eylül 1923'te İçişleri Bakanlığı'na başvurarak, "Halk Fırkası"nın kuruluşunu bildirmiştir. Nitekim Halk Fırkası kurulduğunda, il ve ilçelerdeki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubeleri, tabelalarını indirerek Halk Fırkası tabelasını asmışlar, böylece ülkenin hemen her yerinde, il ve ilçe örgütlerinin yanı sıra ocak (mahalle ve köy) ve bucaklarda da Halk Fırkasının örgütlenmesi tamamlanmıştır³⁴. Özetle; CHP'nin partileşme sürecindeki gelişim çizgisinin de ortaya koyduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi, Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen ve yürüten "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin devamıdır. Başlangıçta "Halk Fırkası" olan partinin adı, 1924 yılında Recep Peker'in önerisiyle

³² Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay (Yay. Kur), **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, Cilt 1, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2005, s. 95. Aynı konuda; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimin Kurulması (1923-1938)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Basım, Mart 2005, s. 183 (dipnot: 76); Hikmet Bilâ, **CHP 1919-2009**, İstanbul, Doğan Kitap Yayıncılık, 4. Baskı, Kasım 2008, s. 14. Ayrıyeten CHP'nin resmi web sayfasından da tafsilatlı CHP tarihine ulaşılabilir, bkz; <http://www.chp.org.tr/Zaman-Tuneli.aspx> (Erişim tarihi; 19 Eylül 2009).

³³ "9 Umde" metni için bkz; Tunçay, **a.g.e.**, s. 366-368.

³⁴ Ayrıntılar için bkz; Tunçay, **a.g.e.**, s.40-52.

“Cumhuriyet Halk Fırkası”, 1935 yılında da “Cumhuriyet Halk Partisi” olarak değiştirilmiştir³⁵.

15 Ekim 1927’de yapılan 2. Kongre’de, Mustafa Kemal, kuruluş/kurtuluş sürecini kendi perspektifinden değerlendirdiği (Büyük) “Nutuk”unu, TBMM’de 15 Ekim’de okumaya başlayarak 20 Ekim’de tamamlamıştır. Bu Kongre’de; “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik” ve “Laiklik”, CHF’nin Nizamnamesinin (tüzüğünün) “Umum-i Esaslar” başlıklı giriş kısmında dört temel ilkesi olarak benimsenerek, partinin kurucusu Mustafa Kemal’in partinin değişmez genel başkanı olmasına ve “Umumi Esaslar” başlığını taşıyan mevzubahis ilk 7 maddenin de “değiştirilemezliği”ne karar verilmiştir³⁶.

3. Kongre’de (10 Mayıs 1931); ilk kez tüzükten ayrı olarak bir de “parti programı” yapılmıştır. Bu kongrede “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik”, “Laiklik” ilkelerinin yanı sıra “Devletçilik” ve “Devrimcilik” ilkeleri de parti tüzüğü ve programına girmiştir. Böylece Devrimlerin gelişim sürecine paralel olarak, CHF’nin “6 Umdesi” aşamalı bir şekilde parti programına girmiş ve partinin simgesi haline gelen “Altı Ok”un menşeyini oluşturan 6 ilkenin de tedvini tamamlanmıştır³⁷. “6 Ok”, 1933’ten itibaren CHP bayrağı olarak kullanılmıştır³⁸.

³⁵ Bilâ, a.g.e., s.39.

³⁶ 1927 CHF Nizamname metni için bkz; Tunçay, a.g.e., s. 398-412.

³⁷ 1931 CHF Nizamname metni için bkz; Tunçay, a.g.e., s. 451-473.; 1931 CHF Program metni için bkz; Tunçay, a.g.e., s. 474-483.

³⁸ Atatürk’ün ölümünden kısa bir süre önce CHP’nin yayınladığı On Beşinci Yıl Kitabı’nda, 1923 Tüzüğü’nün birinci maddesinde sıralanan amaçlara benzer şekilde şunlar dile getirilmektedir: “Cumhuriyet Halk Partisi’nin üç(üncü) ve dördüncü Büyük Kongrelerinde tanzim olunan Parti programı Türk milletini, milli ülküsüne götürecektir. Bu program, şu veya bu sınıf ve zümre için değil; bütün millet için, milletin yeni ve ileri hedefi olan medeni yükseliş uğrunda çalışacak bütün vatandaşlar içindir. Bu program bugünkü ve yarınki cumhuriyet nesilleri için inan esaslarını anlatan ve Kemalizm’in ortaya koyduğu ve Partinin bayrağında kırmızı zemin üzerinde altı beyaz okla temsil ettiği altı ehemmiyetli vasfı ihtiva eder”. CHP, altı oklu bayrağı 1933 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bayrağın nasıl kullanılacağı ve şekli CHF Bayrak Talimatı’nda açıklanmıştır. Altı oklu bayrağın tasarımı Gazi Eğitim Enstitüsü’nde Resim-İş Bölümü’nde İsmail Hakkı Tonguç tarafından yapılmıştır. Cumhuriyetin 10. yılı kutlamalarından önce altı oklu bayraklar parti örgütlerine gönderilmek suretiyle kamuya deklare edilmiştir. Bkz; “Altı Oklu Bayrak”, <http://www.chp.org.tr/Zaman-Tuneli.aspx>. (Erişim tarihi; 19 Eylül 2009).

9 Mayıs 1935 tarihli 4. Kongre; Partinin adının "Cumhuriyet Halk Fırkası"ndan "Cumhuriyet Halk Partisi"ne dönüştürüldüğü ve parti genel başkanı Mustafa Kemal'in katıldığı son kurultay olmuştur. Aynı Kurultaydaki en önemli gelişme ise, "6 Ok"un Kemalizm/Kamalizm olarak tanımlanması olayıdır³⁹. Daha sonra, Parti tüzüğüne konulan maddelerle parti ile devletin kaynaştırılması yoluna gidilmiştir. Nitekim 18 Haziran 1936'da, Parti Genel

³⁹ Programın "Giriş" kısmında Kemalizm ile ilgili şu değerlendirme yer almaktadır: "*Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konmuştur.*

Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Parti Kurultayı'nca da kabul olunan tüzüğün genel esaslarında ve Genel Başkanlığın, aynı kurultayca onanmış olan bildiriğinde ve 1931 kamutay seçimi dolayısıyla çıkarılan bildiriğe saptanmıştır.

Yalnız birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada toplu olarak yazılmıştır.

Partimizin güttüğü bütün bu esaslar, Kemâlizm prensipleridir". Bkz; "**Kemalizm'in Resmîyet Kazanması**", <http://www.chp.org.tr/Zaman-Tuneli.aspx>. (Erişim tarihi; 20 Eylül 2009). Haddizatında "Kemalizm" kavramının tedavüle girişi daha eskidir ki; Kurtuluş Savaşı yıllarında İngiliz ve Fransızların, Kuvayı Milliyecileri kastederek Kemalist terimini kullanmalarına dayanır. Ülke içinde Ahmet Cevat Emre, 1928-1933 yılları arasında çıkardığı "Muhit" dergisinde Kemalizm terimini ilk kez 1930 yılının yaz aylarında (Temmuz 1930) kullanmıştır. Emre; "*Kemalizm doktrin olarak, bütün siyasi prensipleri malum bir demokrasi mektebidir*" demiştir. Daha sonra Ali Naci Karacan çıkardığı **İnkılap** gazetesinde, 2 Aralık 1930 tarihindeki başyazısında "*Rusya'da nasıl bir Komünizm, İtalya'da nasıl bir Faşizm varsa, bizde de bir Kemalizm olmalıdır*" diyerek dünyada yükselen ideolojiler karşısında savunmacı bir refleksle bir ideoloji inşası yolunda çabalar harcanmaya başlanmasıyla eşzamanlı olarak Türkiye için "Kemalizm" önerisinde bulunmuştur. Konuya ilişkin olarak bkz; Hakkı Uyar, "1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algılamaları", **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.162. Yine yurtdışına Türkiye'yi tanıtmak amacıyla Basın yayın Genel Müdürlüğü tarafından iki ayda bir çıkarılan ve 1934'ten 1948'e kadar 50 sayı yayımlanan "**La Turquie Kemaliste**" dergisi de Kemalizm kavramının erken mübeşşirlerinden sayılmak gerektir. (Bkz; Ernst E. Hirsch, **Anıların (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi)**, Ankara, Tübitak Yayınları, 11. Basım, Şubat 2008, s. 290-291). Ayriyeten; Kemalizm konusunda mufassal ve müşterek bir çalışma için bkz; Tanıl Bora, Murat Gültekinil (Editörler), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (2. Cilt: Kemalizm)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002. Kamalizm konusunda ise şunlar söylenebilir; Sekülerizasyonu nihai hedefine ulaştırmak bakımından "Genç Cumhuriyet", sosyal hayattan "İnkılaplar" marifetiyle dinin izole edilmesinin ardından, İslam'ın yerine ikame edilen "Türkçülük" akımı refakatinde; din-dışı yeni meşruyet zeminleri yaratmak bakımından 1931'de "Türk Tarih Cemiyeti" ve 1932'de kurulan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" marifetiyle büyük bir kültürel harekate kalkışmıştır. Maksat; Türkçülükle mütenasip olarak Türklüğün İslam öncesi geçmişinin yüceltilerek, yeni ve dindışı Türk kimliğinin tarihi köklerine işaret etmek suretiyle din-dışı meşruyet zemininin oluşturulmasıdır. Bu minval üzere 1934 yılında çıkan "Soyadı Kanunu"nun ardından Atatürk için hazırlanan nüfus cüzdanında "Mustafa" isminin olmadığı ve Kemal isminin de "Kamal" olarak yazıldığı ve 5 Şubat 1935'ten itibaren de resmi yazışmaların tamamında "kale, yüksek yer" anlamına gelen bu yeni adın kullanıldığı belirtilmektedir. Konunun ayrıntıları ile ilgili olarak şu eserlere müracaat edilebilir. Bkz; Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyene (Türk Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları 1919-1938)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2004, s. 137.; Soner Çağaptay, **Türk Kimdir? Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2009, s. 87-91. NOT: Kuruluş yıllarında "Türk Dili" ile ilgili yaşanan gelişmeler hususunda ise bkz; Cahit Külebi, "Türk Dili", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: 9-10, s. 2575- 2587.; Murat Belge, "Türk Dilinde Gelişmeler", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: 10, s. 2588- 2606.

Başkan Vekili İsmet İnönü'nün yayınladığı genelge ile parti ile hükümetin birleştirilmesi kararı uygulamaya sokularak, İçişleri Bakanı'nın parti yönetim kurulu üyeliğine alındığı ve genel sekreterlik görevinin verildiği, illerde parti il başkanlıklarına il valisinin getirildiği belirtilmiştir⁴⁰. 5 Şubat 1937 tarihinde de, 1924 Anayasasının 2. maddesine, "Türkiye devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçıdır" şeklindeki CHP'nin altı ilkesi eklenmek suretiyle, parti programında "Kemalizm/Kamalizm" şeklinde kabul edilen bu ilkeler, bu kez Anayasal ilkeler olarak, Türkiye'nin hukuk ve siyaset dünyasına dâhil ettirilmiş ve Mustafa Kemal'in 1938'deki vefatının ardından ilk "olağanüstü kurultay"ını yapan CHP Onu, "Ebedi Şef" unvanı ile kelimenin tam anlamıyla kültleştirmiştir⁴¹.

Bu ilkelerin Anayasaya konmasının tarihçesinin 1937'deki değişiklikle 1924 Anayasasına kadar uzandığı daha önce ifade edilmişti. Aynı konunun dönemin kamuoyuna sunulması yani "fikir babalığı" ise, bir Alman hukukçuya aittir. Konuyla ilgili olarak hatıratında HIRSCH⁴²; 1936 yılında Ankara'da "Devletçilik ve Ticaret Hukuku" başlıklı konferansında, Yargıtay'ın iki genel kurul kararını, "Devletçilik" ilkesini neredeyse yok sayarak verilmiş olmaları hasebiyle eleştirdiğini, bu eleştirisinin milletvekilleri nezdinde çok olumlu bir akis yaratırken yüksek yargıçlar nezdinde ise karşı eleştiri ile karşılandığını belirtmekte ve yargıçların; *"Nasyonal Sosyalist Almanya'da tek iktidar partisine ait ilkelerin devlet organları üzerinde de bağlayıcı etkisi olabilir. Ama Türkiye'de tek parti sistemine rağmen Anayasanın 54'üncü maddesinde yargıcın tüm davalarda ve kararlarda sadece kanunla bağlı olduğunu belirten hüküm yer almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisinin altı ilkesi, kanun gücünde değildirler ve dolayısıyla yargıçları hiçbir şekilde bağlamazlar."* diye görüş bildirmeleri üzerine de, milletvekilleri ve yargıçlar arasında süren tartışmanın

⁴⁰ Bilâ; a.g.e., s. 63-64. Adı geçen kaynakta mevzubahis Genelge hükümlerine de yer verilmiştir.

⁴¹ (26 Aralık 1938) 1. Olağanüstü Kurultay: Atatürk'ün vefatı üzerine toplanan olağanüstü kurultayda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "değişmez genel başkanlığa" seçildi. Kurultay ayrıca, Atatürk'ü "Ebedi Şef" ilan ederken, İnönü'ye de "Milli Şef" unvanını verdi. Partinin Genel Başkan Yardımcılığına Başbakan Celal Bayar, Genel Sekreterliğine İçişleri Bakanı Refik Saydam getirildi. Bkz; <http://www.chp.org.tr/Zaman-Tuneli.aspx>. (Erişim tarihi; 30 Eylül 2009).

⁴² Hirsch; a.g.e., s. 301-302.

üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra CHP Genel Sekreteri sıfatı ile Recep PEKER'in, Anayasada değişiklik yapılarak bu altı ilkenin anayasal ilke haline getirileceğini açıkladığını ifade etmekte ve kendisinin de farkında olmadan buna katkıda bulunarak; "... o güne kadar bir çeşit slogan gibi kullanılan "Kemalist" deyimiyile nitelenen devlet, Anayasa hukukunca Kemalist Türkiye oldu ve çok partili sisteme geçilmesinden sonra da böyle kaldı." diye Türk Anayasal sistemine katkısını böylece ifade etmektedir. Tek Parti ve onun ideolojisinin neredeyse zamanın ruhuna hulul ettiği bir sırada, dönemin hâkimlerinin bu "bağımsız ve tarafsız" cesurane çıkışları, günümüz yargısı üzerindeki tartışmalar da göz önüne alındığında oldukça manidar durmaktadır.

Son olarak; yukarıdaki tabloda yer alan İlkelerin sıralanmasında 1924 Anayasası 2. maddesindeki sıralama esas alınmıştır. İlk hali: "Türkiye Devletinin dini, Dinî İslamdır: resmi dili Türkçedir; makarrı Ankara şehridir." şeklinde olan bu madde 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan değişiklikle: "Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Resmi dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir." şeklinde değiştirilmiştir.⁴³

2. 3. 2. Örnek Tablo 2

2 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: İnkılâp Kanunları

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	
2.2. Şapka Kanunu	
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	

⁴³. Bkz: Necmi Yüzbaşıoğlu, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 5. Baskı, Eylül 2008, s. 8.

İkinci örnek tablomuzda ana referans kavramımız; “İnkılâp Kanunları” ismiyle maruf ve Türkiye’nin idari ve toplumsal yapısını dönüştürmeye matuf olan bu kanunlarla topluma dikte edilen “İnkılâplar”; başta eğitim-öğretim ile hukuk alanındaki dualiteye son vermek ve dönemin “muasır medeniyet seviyesi” ni ima eden Batılı yaşam tarzının – kılık kıyafetten tatil günlerine, alfabeden ölçülere kadar – tavizsiz bir biçimde hayata geçirilmesinde çok önemli, hatta hayati bir rol üstlenmiştir.

Osmanlı Devletinden müdevver; toplumu “Modernleş(tir)me” projesinin devam ettirilmesi, yüzü tamamen Batı’ya dönük ve her anlamda/her türlü geri kalmışlığın kaynağı olarak “dini inanışı” gören Cumhuriyetin müfrit derecede pozitivist kurucu kadrosu için, elzem, hatta deyim yerindeyse hayat-memat meselesi bir işti. Dolayısıyla “kurucu elit”; TEKELİ ve İLKİN’in fevkalade yerinde tespit ve teşbihi ile Osmanlı’nın tedriciliği esas alan “Utangaç Modernite Projesi” modelinden, dinin, behemahal siyasal ve sosyal alandan tasfiyesi için “Köktenci Modernite Projesi” modeline geçmişlerdir⁴⁴. Bu “radikal modernleş(tir)me” projesini hayata geçirmek üzere de, 3 Mart 1924 tarihinde, sonuçları itibariyle kelimenin tam anlamıyla devrim niteliği taşıyan üç kanun çıkarılmıştır. Bunlar; 429 numaralı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun”, 430 numaralı “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ve 431 numaralı “Hilafetin İlgası ve Hanedan-ı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair

⁴⁴ Selim İlkin, İlhan Tekeli, **Cumhuriyetin Harcı- I: Köktenci Modernitenin Doğuşu**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2010, Sunuş Kısmı. Serinin diğer ciltleri de; “Cumhuriyetin Harcı- II: Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi” ve “Cumhuriyetin Harcı- III: Modernitenin Altyapısı Oluşurken” adlarıyla yine Bilgi Üniversitesi tarafından yayınlanmıştır. Türk sosyal bilimler dünyasının en tanınmış isimlerinden olan İlhan Tekeli ile Selim İlkin, “Cumhuriyetin Harcı” adı altında üç ciltte topladıkları mevzubahis eserlerinde; hem az bilinen tarihi belgeleri tarih çalışmalarının gündemine getirmiş, hem de, eserde işlenen konular ışığında toplumun geçirdiği değişimi açıklayan kuramsal bir çerçeve içine oturtulmasına çalışmışlardır. Buna göre; Türkiye’nin 1839’dan günümüze kadar uzanan modernite projesini, yaşanan toplumsal olay ve olguları niteleyerek, kendi içinde, “**utangaç modernite projesi**” (1839-1923), “**köktenci modernite projesi**” (1923-1950), “**popülist modernite projesi**” (1950-1980) ve “**modernite projesinin aşınması**” (1980 ve sonrası) biçiminde kavramsallaştırmak suretiyle Türkiye siyasetinin tahlili bağlamında literatüre, en az Şerif Mardin’in “Merkez-Çevre” kavramsal aracı kadar kullanışlı bir anahtar kavram seti kazandırdıklarını ifade edebiliriz.

Kanun”lardır ki bunlar aynı zamanda “Türkiye’yi Laikleştiren Yasalar”dır⁴⁵. Daha doğru bir deyişle bu kanunlar, Türkiye’nin siyasal toplumsal ve kültürel alandaki değerler manzumesini oluşturan İslam dininin, “meşruiyet ve müracaat” kaynağı olma halinin ortadan kaldırılmasının hukuki ilk adımlarını oluşturmuştur.

Mevzubahis kanunların ilkiyle, dinin bizzat kendinden kaynaklanan “hukuki tanzim” yetki ve yeteneği işlevsiz hale getirilmiştir. Bu minval üzere fertler arasındaki özel hukuk ilişkilerinin tanzimi yani “muamelat” TBMM’ye, inanç ve ibadet işleri ile dini mekânların idaresi ve finansmanı da “Diyamet İşleri Reisliği”ne verilmiştir (madde 1, 4 ve 5)⁴⁶. Böylece “şer’i işlerin” yürütülmesi “vekâlet” (bakanlık) düzeyinden başbakanın teklifi ve cumhurbaşkanının ataması ile göreve gelen ve başbakanlığa bağlı bir “başkanlık” düzeyine indirilerek devlet kudretini kullanma bakımından çok daha zayıf bir seviyeye indirilmiştir (madde 3 ve 4). Kanununun 7. maddesiyle de, bütün bir Osmanlı dönemi boyunca sivil toplum örgütlenmesi işlevini yerine getiren ve dini eğitim ve öğretim ile din hizmetlerinin finansmanını sağlayan vakıflar, başbakanlığa bağlı bir genel müdürlüğe bağlanmak suretiyle dini tedrisatın finansmanı da devletin kontrolüne geçirilmiştir⁴⁷.

Genç Cumhuriyet, yukarıda zikredilen kanunların çıkarılmasıyla “modernleş(tir)me” projesinin hayata geçirilmesinin “hukuki zemini”ni sağlamak bakımından ilk adımları atmıştır. Peşi sıra diğer İnkılâp Kanunlarının çıkarılması ile de bu zeminin sağlamlaştırılarak üzerinde “yeni bir (seküler) hayat”ın doğmasının maddi koşulları oluşturulmaya çalışılacaktır. Osmanlı ile Cumhuriyet’in modernleş(tir)me projeleri arasındaki

⁴⁵ Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’na bağlı Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmış müstakil bir eserin de adıdır. Eserin bir sayfası orijinal metin karşı sayfası ise orijinal metnin günümüz Türkçesine çevrilmiş halini içermektedir. Bkz; Reşat Genç (Haz. ve Sade.), Reşat Kaynar (Giriş Yazısı), **Türkiye’yi Laikleştiren Yasalar (3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları)**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2. Baskı, 2005.

⁴⁶ Genç, a.g.e.,s. 6-9.

⁴⁷ Genç, a.g.e.,s. 8-9.

en önemli fark da buradadır. Cumhuriyet, Osmanlı'dan farklı olarak yalnızca devletin/siyasal alanın laikleştirilmesi değil, topyekün hayatın sekülerizasyonunu⁴⁸ hedeflemiş ve bu uğurda tüm hukuki ve siyasi araçları seferber etmiştir⁴⁹. Bu konuda yapılacak ilk işin de ihtiyaç duyulan insan kaynağının yani “Cumhuriyet Nesli”nin yaratılmasıdır. Nitekim Toplum mühendisliğinin ilk ve en önemli aracı olan “eğitim” işinin önemini idrakinde olan Cumhuriyetin kurucu kadrosu, mevzubahis kanunların ikincisi yani “Tevhidi Tedrisat Kanunu”nu çıkararak bu amacın gerçekleştirilmesi için hukuki zemini sağlamıştır. Böylece genç Cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu “seküler insan” kaynağını oluşturmak ve dolayısıyla “ideal Batılı toplum” modeline ulaşmak bakımından çok önemli, bir ilk adım atılmıştır.

Hilafet makamının ilgası ve Osmanlı Hanedanının sürgün edilmesini sağlayan 431 nolu mevzubahis üçüncü kanunla da, siyasal açıdan “Genç Cumhuriyet”in en önemli rakibi olma potansiyeli taşıyan hilafet makamı ve onun ülke içi ve dışındaki muhalif unsurları etkileyip mobilize edebilmesi ihtimali bertaraf edilmiştir. Aksi takdirde, özellikle ülke içindeki eski rejim yanlıları tarafından, dış destek de sağlamak suretiyle (nitekim Kurtuluş savaşında en büyük maddi dış desteğin, hilafet makamının kurtarılması maksadıyla Hindistan Müslümanları tarafından gönderildiği son derece bilinen bir konudur) halifenin devlet başkanlığına getirilmesi ve Cumhuriyetin meşruti monarşiye döndürülmesi, kurucu kadro bakımından, hiç de yabana atılamayacak bir ihtimal idi⁵⁰. Bu durumda da, Genç Cumhuriyet’in en güçlü

⁴⁸ Konuya ilişkin olarak hermenötik esaslı bir yaklaşımla analizler içeren mufassal bir çalışma için bkz; Andrew Davison, **Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2006. (Özellikle s. 213-302). Sekülerizasyon ve laiklik kavramlarının şümulü ve aralarındaki fark için müstakil bir çalışma olarak bkz; Nuray Mert, **Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış (Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce)**, İstanbul, Bağlam Yayınları, Kasım 1994.; Durmuş Hocaoğlu, **Laisizm’den Milli Sekülerizm’e (Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi)**, Ankara, Selçuk Yayınları, Eylül 1995. Özet değerlendirme için de bkz; Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ekim 1999, s. 238-243.

⁴⁹ İftar Gözaydın, **Diyanet (Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi)**, İstanbul, İletişim Yayınları, Eylül 2009, s. 26 (dipnot: 51). Not: Eser, müellifin doktora tezine dayanmaktadır ve ilk baskısı “Müslüman Toplum “Laik” Devlet” adıyla kitaplaştırılarak “AFA Yayınları” arasında (1993) çıkmıştır.

⁵⁰ Ergun Özbudun, “Halifeliğin Kaldırılmasının Cumhuriyet’in Laikleşmesindeki Önemi”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi (Panel)**, Reşat Genç

siyasi rakibinin bir an evvel bertaraf edilmesi, kendisi bakımından en rasyonel tercih olmak durumundaydı ve gereken yani hilafetin ilgası, “tereddütsüz” yapılmıştır.

Özetle; “Genç Cumhuriyet”, hilafetin ilgası ve TBMM’ye Şer’iye ve Evkaf Vekâletinin “muamelat”a ilişkin hüküm koyma yetkisinin verilmesi ile siyasi hayatın laikleştirilmesinin hukuki zeminini sağlarken; Tevhidi tedrisat ile de, Cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını oluşturmak bağlamında Cumhuriyetin -din dışı- değerleri ile mücehhez, hayatı bu istikamette anlamlandıran yeni bir neslin yaratılması ve sonuçta sosyal hayatın sekülerizasyonunun zeminini hazırlamıştır. Nihayet, dini mekânların tanzim, murakabe ve finansmanını diyanet işleri başkanlığına vermek suretiyle de devlet cihazının, “paradoksal” bir biçimde laikleştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Burada laik düşünce bağlamında bir paradoks mevcuttur. Çünkü laik niteliği taşıyan bir devlet teşkilatlanması içinde, dini hayatın tanziminde rol alacak bir kurumun yer alması, laik epistemoloji bakımından en hafif tabirle tenakuz oluşturur. Ancak bu durum bugüne dek sürececek bir tartışmanın da fitilini ateşlemiştir. O da; Türkiye’deki din-devlet ilişkilerinin, Türkiye’nin tarihi tecrübesi ve bizzat İslam dininin kendisinden kaynaklanan nedenlerden ötürü “Türkiye’ye özgü olması” ve bu münasebetle de ortaya bir laiklik modeli olarak; “Türk tipi laiklik” modelinin çıkmış olmasıdır. Bu model veya uygulama; Bizans devletindeki Sezar’ın dünyevi ve uhrevi iktidarın hâkimi olması nedeniyle “Caesaro Papism” denen ve devletin, din/kilise üzerindeki hâkimiyetinin meşru olduğuna dayanan anlayışın⁵¹; Türkiye’ye, devletin, dini, kendi teşkilatı içine dâhil etmek suretiyle mutlak kontrolüne alması şeklindeki uyarlanmış haline tekabül etmektedir. Bu nedenle de; Türkiye’de devletin dini hayat üzerindeki bu mutlak otoritesini, kuruluş günlerinde “Kurucu Kadro”, bu günlerde de Anayasa Mahkemesi, çalışmanın

(Yön.), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1995, s. 21-22.

⁵¹ Hocaoğlu, a.g.e., s. 139-141.

ilerleyen safhalarında ayrıntılı bir biçimde ortaya konacağı gibi; “Türkiye’nin ve İslam’ın kendine özgü şartları”na bağlayarak tevil etmektedirler⁵².

3 Mart 1924 tarihli yukarıda haklarında kısaca izahat verilmeye çalışılan kanunların hemen akabinde sosyal sekülerizasyonun tamamlanması için önce kısaltarak ifade edecek olursak; 25 Kasım 1925’te “Şapka Kanunu”, 5 gün sonra 30 Kasım’da “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu”, 17 Şubat 1926’da “Medeni Nikâh Mecburiyeti”ni getiren Medeni Kanun hükmü, 20 Mayıs 1928’de “Uluslararası Rakamların Kabulü Kanunu”, 1 Kasım 1928’de “Türk Harflerinin Kabulü Kanunu”, 26 Kasım 1934’de “Bazı Lakap ve Unvanların Kaldırılması Kanunu” ile 3 Aralık 1934 tarihli “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun” çıkarılmıştır⁵³. Anayasal koruma altına alınmamış ancak, aynı “İnkılap” başlığı altında zikredilebilecek bir çok sosyo-kültürel düzenlemeyi de⁵⁴ göz önüne aldığımızda, “İnkılap Kanunları”, dokuz

⁵² Bkz; Ek-2’de yer alan “Laiklik İlkesine Aykırılıktan Açılan Kapatma Davalarında Kullanılan Şablon Metin”, s. 436.

⁵³ Gerek 1961 Anayasası 153. maddesi gerekse 1982 Anayasası 174. maddesinde koruma altına alınan “İnkılâp Kanunları” için anayasalarda geçen ortak sıralama şudur;

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;
2. 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktizası Hakkında Kanun;
3. 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun;
4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esasları ile aynı kanununun 110 uncu maddesi hükmü;
5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmîlel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;
6. 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında kanun;
7. 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun;
8. 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.

⁵⁴ Kronolojik olarak;

- 1924, lise müfredatından “din dersi” çıkarıldı, bkz; Medine Sevim, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923’den Günümüze)”, **Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi (Dem Dergi)**, Sayı: 2, s. 64. NOT: Bu çalışma Yrd. Doç. Dr. Turgay Gündüz’ün Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7 (7), 1998, s. 543-557’de yayınlanan aynı adlı makalesi esas alınmış, Medine Sevim tarafından eklemeye ve güncelleştirmeler yapılarak hazırlanmıştır.
- 26 Aralık 1925 milletlerarası takvim ve saatin kabulü,
- 1 Mart 1926’da 765 sayılı Ceza ve 29 Mayıs’ta da 865 sayılı Ticaret Kanunlarının, yürürlüğe girmesi,
- 3 Ekim 1926’da İstanbul Sarayburnu’nda ilk Atatürk heykelinin törenle açılması,
- 9 Aralık 1926’da Dârül Elhan’da (dönemin konservatuvarı) alaturka musiki eğitiminin kaldırılması,
- 1927, “Orta Mektep” müfredatından din derslerinin çıkarılması, bkz; Sevim; **a.g.m.**, s. 65.

yıllık bir periyot içinde, yüzlerce yıllık bir birikime dayanan kültürel dokunun parçalanmasına yol açarak; milliyetçilik, laiklik, ve din tartışmaları ekseninde yaşanan keskin kutuplaşmalar dikkate alındığında etkileri günümüze dek süren, bir sosyal travmaya yol açmıştır. Nitekim daha o günlerde toplumda zuhur eden kıpırdanmaları⁵⁵ fark eden Genç Cumhuriyet, kurulan “İstiklal

-
- 28 Ekim 1927’de ilk nüfus sayımına göre; toplam 13 milyon 648 bin’in yüzde 75,8 (10 milyon 342 bin) köylerde, yüzde 24,2 (3 milyon 306 bin) de il ve ilçelerde yaşamaktadır.
 - 10 Nisan 1928’de Anayasadan "Türkiye Devletinin dini; din-i İslâm’dır" maddesinin kaldırılması,
 - 1 Ocak 1929’da Latin alfabesinin kitlesel öğretimi maksadıyla “Millet Mektepleri”nin açılması, (Başöğretmenleri Atatürk oldu),
 - 1929, İlkokulların programlarından din derslerinin çıkarılması, bkz; Sevim; **a.g.m.**, s. 65.
 - 1 Eylül 1929 Okullarda Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması,
 - 3 Nisan 1930’da kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanındı,
 - 1930 İmam-Hatip okullarının bütünüyle kapanması ve orta öğretimden din derslerinin kaldırılması, bkz; İftar; **a.g.e.**, s. 20 (21 nolu dipnot).
 - 26 Mart 1931’de uluslararası ölçülerin (okka yerine kg, arşın yerine metre vs) kullanılmasına ilişkin kanunun yayınlanması (Yürürlük tarihi 1934),
 - 12 Nisan 1931 Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin (Türk Tarih Kurumu) kurulması,
 - Haziran 1931, Cami ve Mescitlerin idaresi ve görevlilerinin Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmesi (1950’ye kadar), bkz; İftar; **a.g.e.**, s. 186.
 - Ocak- Şubat 1932’den (Ramazan ayına denk gelmekte) itibaren “Türkçe” Ezan, Kamet ve Kuran okunmasının uygulamaya konulması (1941 yılında TCK m. 526’ya eklenen bir fıkra ile mevzubahis uygulamaya muhalefet edenler hakkında 3 aya kadar hafif hapis ve 200 liraya kadar da hafif para cezası verilmesi hükmü eklendi),
 - 19 Şubat 1932 Halkevlerinin açılması (CHF’ye devredilen Türk Ocakları yerine),
 - 12 Temmuz 1932 Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumu) Kurulması
 - 31 Mayıs 1933 İstanbul Dârül Fünun’unun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesinin kurulmasına dair kanunun kabulü. Bu reform kapsamında İlahiyat Fakültesinin yerine İslâm Tetkikleri Enstitüsünün kurulması.
 - 20 Haziran 1933’te Milli eğitim Bakanlığınca Üniversite bünyesinde bir “İnkılap Enstitüsü”nün kurulması kararlaştırıldı.
 - 24 Kasım 1934 Ayasofya Camiinin (Osmanlı döneminde İstanbul Camii Kebiri –Ulu Cami- olarak isimlendirilmekteydi) Bakanlar Kurulu kararı ile Müzeler İdaresine devredilmesi (1 Şubat 1935’ten itibaren müze olarak halkın ziyaretine açıldı),
 - 21 Haziran 1934; 2525 sayılı “Soyadı Kanunu kabul edildi,
 - 5 Aralık 1934’te 2598 sayılı kanunda yapılan değişiklikle kadınların (milletvekili) seçme ve seçilme hakkını elde etmesi,
 - 27 Mayıs 1935 tarihli ve 2739 sayılı kanun; hafta sonu tatilinin “Pazar” gününe alınması,
 - 5 Şubat 1937 Lâiklik ilkesinin Anayasada yer alması
 - 1939 Köy okulları da dahil din derslerinin müfredattan tamamen çıkarılması, bkz; Sevim; **a.g.m.**, s. 65.
 - 1940, Köy Enstitülerinin açılması. vd. **Not:** Bu kronolojideki bilgiler, aksi belirtilmedikçe “Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940), **YKY Yayınları**” adlı eserden derlenmiştir.

⁵⁵ Mevzubahis sıkıntılarının kaynağında esas itibarıyla; kurucu kadronun dine ilişkin lakaydı tavrı yer almakla birlikte özellikle; yabancı pasaport alarak yurtdışına çıkmış Ermeni ve Rumların geri dönerek devlet tarafından müsadere edilen mallarının geri alınmasına ilişkin olarak ortaya atılan yolsuzluk iddialarının “İstanbul Basını” tarafından dile getirilerek çok şiddetli bir biçimde eleştirilmesi olduğunu ifade eden GOLOĞLU, dıştan kaynaklanan huzursuzluğun kaynağı olarak da; Musul meselesi bağlamında bölgede yaşanan Nasturi Ayaklanmasına (Hakkâri) işaret etmektedir. Bkz; Mahmut

Mahkemeleri” (İstanbul İstiklal Mahkemesi/ 8 Kasım 1923) ile bu duruma cevap vermiş ve görünür nedeni Şeyh Sait İsyanı olan ancak esas itibarıyla; ülke sathındaki her türlü dini faaliyet üzerinde bir tahakküm aracı olarak tasarlanan “Tahrir-i Sükûn” Kanunu⁵⁶ ve bu Kanun çerçevesinde ilan edilen “Örfi İdare” (sıkıyönetim) ve “Şark İstiklal Mahkemesi” marifetiyle de ülke sathında hâkim kılınan “korku iklimi”⁵⁷nde, mevzubahis İnkılâpların hayata geçirilmesi için peşpeşe kanunlar⁵⁸ çıkararak Anadolu halkını 1950'lere kadar sürecek bir “toplum mühendisliği” uygulamasına; “Cumhuriyet Eliti” ve onların taşradaki gölgeleri bakımından “meccanen”, ancak kahir ekseriyet açısından da “cebren” maruz bırakmıştır. Netice olarak İnkılâp Kanunları ile “Genç Cumhuriyet”in; siyasi, içtimai ve idari laikleştirilme/sekülerizasyon ameliyesinin “hukuki zemini”⁵⁹ hazırlanarak, kendisine karşı en ciddi muhalefet odağı olabilme potansiyelini taşıyan “dini hayat” üzerinde, tam bir otorite ve kontrolü sağlanmıştır.

Türkiye’de, gerek İnkılâp Kanunları başlığı altındaki sosyal siyasal düzenlemeler, gerekse bu başlık altında olmayan ancak aynı maksatla çıkarılan diğer kanuni düzenlemeler marifetiyle yapılmak istenen şey, seküler

Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1 1924-1930)**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı Şubat 2009, s. 3-12, 57-64.

⁵⁶ Tahrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmadan önce ilk hukuki atak “Hıyanet-i Vataniye Kanununun ilk maddesinin mealen; “Siyasi maksatla din ve dini mukaddesatın kullanılmak suretiyle dernek kurulması, devlet şeklinin değiştirilmesi talebi ve bu maksatla halkı kışkırtacak şekilde sözlü, yazılı ve fiili davranışlarda bulunmak “vatana ihanet anlamına gelir” şeklinde değiştirilmesiyle gerçekleştirilmiştir (25 Şubat 1341/1925). Yaklaşık on gün sonra çıkarılan (4 Mart 1341) Tahriri Sükûn Kanunu ise toplam 3 maddeden müteşekkil bir kanun idi. İlk maddesiyle hükümete, Cumhurbaşkanının onayı ile ülkenin kamu düzeninin bozulmasına yol açacak her türlü irticai ve sair sebeplerle isyan teşebbüsünün örgütlenmesini, teşvikini, tahrikini ve bu amaçla yayın yapılmasını doğrudan yasaklamaya ve ilgilileri İstiklal Mahkemesine sevk etmeye yetkisi verilmiştir. İkinci maddesi Kanunun iki yıl yürürlükte kalacağını, üçüncü maddesi ise kanunun hükümlerinin uygulanmasında bakanlar kurulunun mesul olduğunu hükme bağlamaktadır. Bkz; Tunçay, **a.g.e.**, s. 141- 148 (özellikle 14 ve 19 nolu dipnotlar).

⁵⁷ Tahrir-i Sükûn Kanunu gereğince yaklaşık 7500 kişi tutuklanmış, 660 kişi idam edilmiştir. Bkz; Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 13. Baskı, 2002, s. 252.

⁵⁸ Bkz; 50 ve 51 nolu dipnotlar.

⁵⁹ Konuya ilişkin son derece yetkin bir çalışma için bkz: Hamit Emrah Beriş, “Cumhuriyet Reformlarının Yasal Zemini: İnkılâp Kanunları”, **Bülent Tanör Armağanı**, Öget Öktem Tanör (Ed.), İstanbul, Legal Yayıncılık, Kasım 2004, s. 205-230.

hayat tarzının İslam dini yerine ikame edilmesi amacına matuftu⁶⁰. Genç Cumhuriyet'in mevzubahis amacına ulaşmak bakımından en ciddi uygulamalarından biri de "Türkçe İbadet Projesi" olmuştur⁶¹. Haddizatında yapılan şey; Cumhuriyetin kuruluşu ve mevzubahis İnkılâpların birçoğunun hayata geçirilmesinden sonra "Türkçe İbadet Projesi" ve bu bağlamda dini tedrisatın yeniden tanzimi ile Türkiye'de Müslüman nüfusun kahir ekseriyetinin gündelik hayatını tanzim eden geleneksel dini hayatın mahiyetinin, "radikal" bir biçimde değiştirilmeye teşebbüs edilmesinden başka bir şey değildir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, Anadolu halkı üzerinde dinin nasıl bir tesir kudreti olduğunun farkında idi. Bu nedenle de hiçbir zaman doğrudan İslam dinini hedef almamışlar⁶² hatta ilim ve irfanla en muvafık dinin İslam dini olduğunu, lakin bir takım yobaz ve gericilerin elinde dinin hurafeler yığına döndürülerek asli kimliğinden saptırıldığını, "İnkılâplar" marifetiyle yapılanın da, aslında dinin "asli ve temiz" haline döndürülerek "saf ve temiz" halkın, din istismarcılarının elinden kurtarılmasına yönelik bir çaba olduğu yönünde güçlü bir politik propaganda dili kullanmışlardır.

Gündelik hayatı ve hayatını anlamlandırdığı değerler dünyası doğrudan doğruya hedef olunca, kendi kabuğuna çekilen dindar muhafazakâr

⁶⁰ Nitekim bu amaç önce üniversite daha sonra liselerde ders kitabı olarak okutulacak "İnkılâp Tarihi Ders Notları"nın müellifi Kemalist ideolog Recep PEKER tarafından çok açık bir biçimde şöyle ifade edilmiştir; "... Her ulusun müşterek bir inanç sistemi olmalıdır.

İşte Üniversite ve Yüksek tahsil gençleri için İnkılab dersleriyle amac edinilen şey, türk ana inaniş istikametini, sizlere aşılama, sizlerin kafalarınıza yerleştirmektir.

Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel olan her inkılâp, ileri gidiş esnasında, nesiller, zamanlar geçtikçe, şefler değiştikçe hız ve heyecanını kaybeder. Bu safhalarda yavaş yavaş ana fikirlerden gerilemeler görülür. Bu heyecan, hayat boyunca –insan hayatı değil- bir ulusun hayatı boyunca nesilden nesile aynı hızı, aynı canlılığı muhafaza etmezse feragatler başlar, ana inanişlardan kaybedilir. İnkılâbı yok etmek, kayalara çarptırmak isteyen unsurlar bu hızı eksiltebilirler. Buna yol vermemek için biz kurtuluş ve diriliş devrimizin sıcaklığını nesilden nesile nakletmeliyiz". Bkz; Recep Peker, **İnkılâp Dersleri (Notları)**, Ankara, Ulus Basımevi, 1936, s. 2. Not: Eser daha sonra İletişim Yayınları tarafından da yayınlanmıştır (1984). Yukarıdaki alıntı, söz konusu eserin yeni baskısının 14. sayfasında yer almaktadır. Alıntıda imla ve anlatım bozukluklarına dokunulmamıştır.

⁶¹ Uygulamanın tesadüfen değil tamamen bir "proje" sonucu ortaya çıktığına ilişkin olarak, dönemin Atatürk'ün sofra arkadaşları olarak da maruf zevatını ve bu projede görev alarak ilk kez "Türkçe Ezan- Kuran" okuyan hafızların hatıratını kaynak suretiyle müdellel bir biçimde ortaya koyan eser için bkz; Düccane Cündioğlu, **Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Mart 1998.

⁶² Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 9. Baskı, 2005, s. 168.

Anadolu halkı yani “Çevre”, “Merkez”in kendisine yönelik baskı siyasetinin sıkletini hafiflettiği ilk fırsatta yani Serbest Cumhuriyet Fırka (SCF) teşebbüsüne⁶³ (12 Ağustos 1930’da kuruldu, 17 Kasım 1930’da kendini feshetti; toplam 99 gün faaliyette kalabildi) neredeyse can havliyle fırlayıp destek vermeye kalkışması⁶⁴, “Çevre”nin maruz bırakıldığı muamelenin hangi mahiyette olduğuna dair kat’i bir fikir vermektedir. Bu kısa süreli muvazaalı siyasi serbestiyetin dahi geniş halk kitleleri nezdinde mazhar olduğu iltifat, Cumhuriyetin Banisi’ni de infiale sevk edecek seviyededir⁶⁵. Nitekim “İnkılâpların korunmasına dair cezai tedbirlerin alınması gerekliliği”⁶⁶ bizzat onun tarafından dile getirilmiş bir gerçektir. Ancak tüm bu olup bitenler karşısında; önüne her sandık getirildiğinde “Çevre”nin, dini hayatın serbestiyetini vadeden tüm siyasi akımlara/partilere (DP, AP, RP, AKP) iktidarı teslim edecek kadar iltifat ettiği, Türkiye’nin seçim sonuçları ile pek açık bir biçimde ortadadır. Netice olarak; Milenyum Türkiye’sinden bakıldığında, İnkılap Kanunları adlı enstrüman ile Genç Cumhuriyetin, “İnkılâplar” marifetiyle, dini hayatın mahiyetini de değiştirmek suretiyle bir “Seküler (Türk) Müslümanlık”ı yaratma teşebbüsünün ancak, kısmen başarılı olduğunu ifade edebiliriz.

⁶³ Serbest Fırka hakkında müstakil bir değerlendirme için bkz; Cem Emrence; **Serbest Cumhuriyet Fırkası (99 Günlük Muhalefet)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

⁶⁴ 5 Eylül 1930’da İzmir’e gelen SCF genel başkanı Fethi Bey’in karşılanması sırasında CHF binasının taşlanması nedeniyle çıkan olaylar 2 kişinin ölmesi ve 15 kişinin yaralanması ile neticelenmiş, 2 gün sonraki 7 Eylül mitingine 50 bin kişi katılmış, bir gün sonraki Manisa mitinginde çıkan olaylarda ise 6 kişi yaralanmıştır. Bkz; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, s. 163. Dönemin nüfusu ile orantılandığında anormal sayılabilecek düzeydeki üye başvurusu da bu iddiayı desteklemektedir. Buna göre; ilk haftada üye sayısı 10 bine, ikinci haftanın sonunda da 13 bine ulaşmıştır. Ayriyeten ilk ve son olarak katılabildiği yerlerde SCF, belediye seçimlerinde yüzde 90’lar düzeyinde bir oy oranına ulaşmıştır. Bkz; Emrence; **a.g.e.**, s. 33, 185.

⁶⁵ İzmir olaylarından sonra tarafsız pozisyonda kalma sözünden vazgeçerek CHF’ye desteğini açıkça ilan eden Mustafa Kemal bununla da kalmamış ve Cumhurbaşkanlığı görev süresini tamamladıktan sonra fiilen CHF liderliğini üstleneceğini kamuoyuna deklare etmiştir. Bkz; Emrence; **a.g.e.**, s. 38.

⁶⁶ İnkılâp Tarihi Dersleri’nin öğretimi, 1929 Dünya ekonomik krizi ve onu izleyen 1930 demokrasi denemesinin sonucunda gündeme getirilmiştir. Atatürk, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kapatıldığı gün üç ay sürecek bir yurt gezisine çıkmış ve bu inceleme gezisinde Cumhuriyet rejiminin aleyhindeki hareketlerin önlenmesine ve bu yönetimin pekiştirilmesine yönelik notlar almıştır. Bu izlenimlerini hükümete sunan Atatürk’ün, bu yönde alınması gereken önlemlerden birini şöyle not ettirdiği aktarılmaktadır: “...Bir Cumhuriyeti ve rejimi koruma kanunu neşredilmelidir. Bu kanunda, bizzat Cumhuriyet aleyhinde olduğu gibi onun temellerini teşkil eden inkılâp kanunları aleyhinde fiilen harekete teşvik veyahut bu konuda söz ve yazı ile telkin, ağır ceza müeyyidelerine bağlanmalıdır...”. Bkz; Necdet Aysal, “Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 241.

Çalışmada kullanılacak referans kavram setinin 2. bölümünü oluşturmak ve analiz aracı olmak itibarıyla ele alınacak “İnkılâp Kanunları”na gelince; İnkılâp Kanunlarının öncelikle 1961 Anayasası ile Türk Anayasal düzeni içine girdiği ifade edilmelidir. İlgili madde başlığı için 1961 Anayasası yapıcıları; Devrim Kanunları ibaresini (m. 153) tercih ederken, 1982 Anayasasında ilgili maddenin başlığı; İnkılâp kanunları (m. 174) şeklinde olmuştur. Her iki Anayasada da madde girizgâhı hemen hemen aynıdır ve İnkılâp (devrim) kanunlarının esas amacının Türkiye Cumhuriyeti devletinin laiklik niteliğini korumaya müncer olduğu ifade edilir. Ayrıca bu kanunların Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceği hususu, yine her iki Anayasanın ortak olarak hükme bağladığı bir konudur. Bu durum aynı zamanda Anayasanın değiştirilemez ilk üç maddesi seviyesinde bir korumanın bu kanunlar bakımından da temin edildiği anlamına gelir. Bunun da, demokratik anayasa mefhumu bakımından ne derece isabetli olduğu, tartışma götürür bir meseledir. Son olarak; tablodaki sıralama, her iki Anayasada da aynı olan ve kronolojik sıralamayı esas alan sıralamadan oluşturulmuştur⁶⁷.

⁶⁷ Bkz: Yüzbaşıoğlu, **Temel Metinler**, s. 99-100, 220.

2. 3. 3. Örnek Tablo 3

3 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Başlangıç İlkeleri (1961 Anayasasına Göre)⁶⁸

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	
3.1. Bağımsızlık (1. Paragraf)	
3.2. Hak ve Hürriyet Mücadelesi (1. Paragraf)	
3.3. Direnme Hakkı (2. Paragraf)	
3.4. Sübjektif millet anlayışı (3. Paragraf)	
3.5. Milletlerarası Eşitlik ve Saygınlık (3. Paragraf)	
3.6. Türk Milliyetçiliği (3. Paragraf)	
3.7. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (4. Paragraf)	
3.8. Milli Mücadele Ruhu (4. Paragraf)	
3.9. Millet Egemenliği (4. Paragraf)	
3.10. Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru (4. Paragraf)	
3.11. İnsan Hak ve Hürriyetleri (5. Paragraf)	
3.12. Milli Dayanışma (5. Paragraf)	
3.13. Sosyal Adalet (5. Paragraf)	
3.14. Ferdin ve Toplumun Huzur ve Refahı (5. Paragraf)	
3.15. Demokratik Hukuk Devleti (5. Paragraf)	

Günümüzde de hüküm-ferma olmak bakımından modern zamanların ilk yazılı anayasası olarak kabul edilen 1787 tarihli Amerikan Anayasasında bir “başlangıç” bölümü mevcuttur. Yine hemen aynı tarihlerde kabul edilen Fransız Anayasası da (1791) “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”ni başlangıç olarak kabul etmiştir. Gerek 1921 gerekse 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunlarında başlangıç bölümü yoktu. 1961 Anayasası ile anayasal sisteme

⁶⁸ 1961 Anayasasının toplam altı paragraftan oluşan Başlangıç kısmından derlenmiştir. 1961 Anayasası Başlangıç Kısmı:

“Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla **meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını** kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplanan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve,

“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh ilkesinin”, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, **Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;**

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilan ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile hürriyete, adâlete ve fazilete âşik evlatlarının uyanık bekçiliğine emanet eder.”. (vba). Bkz: Yüzbaşıoğlu, a.g.e. , s. 34-35.

dâhil olan başlangıç kısmı uygulaması, zikredilen ilk örnekleri gibi, özellikle olağanüstü dönemler sonrası (ABD'nin Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilâli sonrası) yapılan anayasaların yeni döneme girilirken devletlerin “kurucu felsefe”lerinin/ideolojilerinin ifade edilmesi ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkmışlardır⁶⁹. Söz konusu girizgâha bakan kimse, anayasadaki birey-devlet önceliği ile otorite-özgürlük dengesine ilişkin yol haritasını da görmüş olur. Özetle Anayasaların başlangıçları diğer bir deyişle dibaceleri onların adeta kartvizitleridir. Ayırt edici vasfı bu olunca, başlangıç metinlerinde, tumturaklı, tantanalı edebi ifadelerin kullanılması da kaçınılmaz olmaktadır⁷⁰. Nitekim Türkiye’de de yaşanan olağanüstülüklerin (askeri darbelerin) ürünü olan hem 1961 hem de 1982 Anayasalarında, mevzubahis “kurucu felsefe” veya “ideoloji”nin ifade edilmesi ihtiyacına binaen, bir başlangıç kısmı mevcuttur. Ancak Türkiye uygulamasında, gerek 1961 gerekse 1982 Anayasalarının başlangıç kısımlarının, içinden neşet ettikleri olağanüstü hallerin yani darbelerin meşrulaştırılması işlevini de üstlendikleri ifade edilmesi gereken önemli bir husustur⁷¹.

Anayasaların başlangıç kısımlarında, yukarıda ifade edilen vasıfları nedeniyle, doğrudan uygulanacak “hukuki hüküm”ler yerine “İlke”lerin yer alıyor oluşu, bu metinlerin pozitif hukuk bakımından Anayasa metninden sayılıp sayılmayacağı, dolayısıyla Anayasa Mahkemesince hüküm verilirken doğrudan “ölçü-norm” olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusu tartışmalı bir konudur⁷². Anayasanın 176. maddesi Başlangıç’ın “Anayasa metnine

⁶⁹ Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Ekin Yayınları, 5. Basım 1982, s. 111-115.

⁷⁰ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 193.

⁷¹ 1961 Anayasası Başlangıç Kısımındaki; “... *Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti; ...*” ve 1982 Anayasasının Başlangıç Kısımındaki (1995 değişikliğinden önceki metinde); “*Ebedi Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devletinin varlığına karşı, Cumhuriyet devri boyunca benzeri görülmemiş bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına geldiği bir sırada;*

Türk milletinin ayrılmaz bir parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağrısı ile gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 Harekâtı sonucunda, ...” ibareleri açıkça her iki askeri darbenin meşrulaştırılması maksadıyla her iki anayasaya ithal ettirilmiştir.

⁷² Nitekim konuya ilişkin olarak Yavuz Sabuncu da şunları ifade etmiştir: “... *Başlangıç kısmı Anayasanın öteki maddeleriyle eş hukuki değere sahip bir konum kazanmış olmaktadır. Ne var ki,*

dâhil” olduğunu söyler. Dolayısıyla, GÖZLER’e göre; “*Başlangıçta geçen ilkelerin genel, soyut, edebî bir üslupla kaleme alınması, başlangıcın pozitif hukukî değerini ortadan kaldırmaz. Başlangıç metninin anlamını tespit etmek, onu uygulayacak organa, örneğin Anayasa Mahkemesine aittir. Anayasa Mahkemesi başlangıçtaki bir ilkeye dayanarak bir kanunu iptal edebilir.*”⁷³. Konuya ilişkin doktrinde genel kabul gören görüş; Başlangıç kısmında yer alan ilkelerin, uygulanabilir açık anayasal normlar olmamaları hasebiyle, Anayasa yargısında, doğrudan uygulanmaması ancak, somut uygulanabilir anayasal normların yorumlanmasında da, destek- ölçü norm olarak kullanılması gerektiği yönündedir⁷⁴.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de “Başlangıç İlkeleri”ni hem doktrinindeki genel yaklaşımı esas alarak destek-ölçü norm olarak hem de doğrudan ölçü norm olarak kullanmıştır. Ancak Mahkemenin “Başlangıç İlkeleri”ne ilişkin genel tutumu; doğrudan ölçü norm olarak kullanmak yönündedir. Nitekim 8. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Sempozyumunda; Başlangıç kısmının, Anayasanın genel esaslarını gösteren 1. kısmı ile birlikte maddi anayasanın “temel ilkeleri”ni ve “Atatürkçü İdeoloji”nin de “özünü” oluşturduğu ifade edilmiştir⁷⁵. Dolayısıyla Atatürk İlkelerinin yanında Başlangıç İlkeleri de (zaten Atatürkçü düşüncenin/ilkelerin daha şümulü bir biçimde ifade edilmiş biçimidir) Mahkeme tarafından ölçü-norm olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Mahkeme bakımından Başlangıç İlkelerinin ölçü normluğu ve bu münasebetle diğer anayasal normlar üzerindeki üstünlüğü verdiği kararlar bakımından tartışılmazdır. Örneğin; çalışmanın 2 ve 3. Bölümlerinde ayrıntıları ile gösterilecek siyasi parti kapatma kararlarının birkaç istisnası

daha çok birer “hukuk normu” biçiminde ifade edilmeleri mümkün olmayan “felsefi” görüş ve anlayışların “edebî” bir üslupla açıklanışı biçiminde yazılmış olan “Başlangıç” kısmından uygulanabilir hukuk kuralları türetmek pek kolay değildir. ... ”. Bkz; Sabuncu, a.g.e., s. 19-20.

⁷³ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 193.

⁷⁴ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 75.; Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 7. Baskı, Ocak 1987, s. 176-177.; Mustafa Erdoğan; **Anayasa Hukuku**, Ankara, Orion Yayıncılık, 3. Baskı, Ekim 2005, s. 189-191. Aynı yönde KUBALI ve ARSEL’in görüşleri için bkz; Yüzbaşıoğlu; **Anayasallık Bloku**, s. 117.

⁷⁵ Mustafa Gönül, Erol Cansel, Yılmaz Aliefendioğlu; “Anayasal Normlar Hiyerarşisi Ve Temel Hakların Korunmasındaki İşlevi”, **VIII. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı**, Türk Anayasa Mahkemesi Raporu, 2.Cilt, s.8.

dışında tamamında “Başlangıç İlkeleri” referans olarak kullanılmıştır. “Başlangıç İlkeleri”nin buradaki esas rolü, siyasal aktörlere “siyasal alanın sınırları”ni gösteren sınır taşı işlevi görmesinden kaynaklanmaktadır⁷⁶. Ayrıca açıklandıkları dönem gerek kamuoyunda gerekse doktrinde tartışma konusu edilmiş “yabancıların Türkiye’de gayrimenkul edinebilmelerine ilişkin yasal düzenleme”⁷⁷ ile Türkiye Elektrik Kurumunun (TEK) özelleştirilmesinin⁷⁸ iptalinde de, Anayasa Mahkemesi, “Başlangıç İlkeleri”ni doğrudan “ölçü norm” olarak kullanmıştır.

⁷⁶ Mehmet Tefik Gülsoy, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ölçü-Norm ve Siyasal Alanın Sınırı Olarak Başlangıç İlkeleri”, **Liberal Düşünce**, Sayı 22, Bahar 2001, s. 46-58.

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi bu kararında şöyle demiştir: “Başlangıç’ın 4. Paragrafındaki; Türkiye Cumhuriyetinin “Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi” olduğu ilkesiyle de devletin beşerî unsurunu oluşturan milletin diğer milletlerle hak eşitliğine sahip bulunduğu vurgulanmıştır.

Başlangıç’ın 7. Paragrafında ise “Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin... karşısında korunma görmeyeceği” ilkesi ile de Anayasa’nın öngördüğü hukuk düzeni içinde millî menfaatlerin her şeyin üstünde tutulması gereği belirlenmiştir.

Ülkede yabancıların arazi ve emlak edinmesi salt bir mülkiyet sorunu gibi değerlendirilemez. Toprak, devletin vazgeçilmesi olanaksız temel unsuru, egemenlik ve bağımsızlığın simgesidir.

Karşılıklı muamele (mütekabiliyet) esaslı uluslararası ilişkilerde eşitliği sağlayan bir denge aracıdır. ... Başlangıç’ın 4. ve 7. paragraflarında yer alan Anayasa’nın yorumu ve uygulamasında siyasal kadroların öznel değerlendirmelerini etkisiz bırakmak amacıyla getirildiği kuşkusuz bulunan temel ilkelere aykırı bulunmuştur”. Bkz; Anayasa Mahkemesi, 13 Haziran 1985 Tarih ve E.1984/14, K.1986/7 Sayılı Karar.

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi şöyle demiştir: “İçerdiği temel görüş ve ilkeler yönünden Anayasa’nın öbür hükümleriyle eş değer olan Anayasa’nın Başlangıç Kısmı’nın yedinci paragrafında, “Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin... karşısında korunma görmeyeceği” ilkesi ile de Anayasa’nın öngördüğü hukuk düzeni içinde ulusal çıkarların her şeyin üstünde tutulması gereği belirlenmiştir... Bu nedenlerle dava konusu ek 1. maddenin son fıkrası ile ek 4. maddesinde herhangi bir sınır getirilmeden TEK’in, teşebbüs, kuruluş, müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimlerinin yabancılarla satılmasına olanak sağlanması Anayasa’nın Başlangıç’ının yedinci paragrafındaki “Türk millî menfaatleri”nin korunması... ilke(sine) aykırıdır, iptalleri gerekir”. Bkz; Anayasa Mahkemesi, 9 Aralık 1994 Tarih ve E.1994/43, K.1994/42-2 Sayılı Karar.

2. 3. 4. Örnek Tablo 4

3 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Anayasanın Başlangıç İlkeleri (1982 Anayasasına Göre)

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	
3.10. Bölünmez Bütünlük (5. Paragraf)	
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (8. Paragraf)	
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (9 ve 10. Paragraf)	

Anayasaların başlangıç (dibace) kısımlarına ilişkin genel bilgiler, 1961 Anayasası Başlangıç kısmı için yukarıda yapılan izahatta ayrıntılı bir biçimde verildiği için burada ayrıca değinilmeyecektir. Yalnızca 1982 Anayasası Başlangıcına ilişkin olarak ise şunlar ifade edilebilir; askeri darbeyi meşrulaştıran ilk iki paragrafı, 1995 yılında yapılan anayasa değişiklikleri (23.07.1995/4121) ile metinden çıkarıldıktan sonra geriye, 9 paragraf ve 297 kelimededen oluşan “tek cümlelik” ve edebi açıdan da son derece kötü bir ifadeye sahip bir “Başlangıç metni” kalmıştır. Bu metni kaleme alan “siyasi akıl”, bu metnin bağlayıcılığını da hükme bağladıktan sonra ideolojik bagajında ne varsa Başlangıç’a döküp ve olabildiğince de geniş tutmak suretiyle kendisi ile ilintilendirilmemesi mümkün olmayacak hiçbir anayasa hükmü kalmamasını da teminat altına almıştır. Böylelikle Türkiye, 12 Mart Muhtırası hariç tutulduğunda yaşadığı ikinci bir olağanüstülük (12 Eylül askeri darbesi) sonrasında yaptığı yeni anayasasına bu yeni dönemin kurucu

felsefesini deklare etmek üzere, geleneği bozmayarak bir dibace (başlangıç) ilave etmeyi ihmal etmemiştir. Bu yeni, daha doğrusu revize edilmiş kurucu felsefe; daha sonraki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde tartışacağımız Kemalizm veya 12 Eylül askeri-siyasi aklının tercih ettiği şekliyle “Atatürkçülük” olacaktır. Bunu anlamak için, 1982 anayasasının dibacesinin sadece bir kez okunması dahi kâfi gelecektir⁷⁹.

23 Temmuz 1995 ve 4121 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonrasında 1982 Anayasasının Başlangıç Kısmının ilk iki paragrafı (12 Eylül askeri darbesini meşrulaştıran) çıkarıldıktan ve üçüncü paragrafı değiştirildikten sonra kalan on paragraflık bu metinden, anayasa hukukçuları farklı sayılarda ilkeler çıkarmışlardır. Bu görüşleri şöylece sıralayabiliriz: Tanör- Yüzbaşıoğlu 7, Erdoğan 7, Eroğul 7, Soysal 8, Gözübüyük 8, Tunç vd. 8, Özbudun 11, Gözler 12 ilke çıkarımında bulunmaktadır⁸⁰.

⁷⁹ “BAŞLANGIÇ (Değişik: 23.7.1995-4121/1 md.)

Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;

Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedi varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

(Değişik: 3.10.2001-4709/1 md.) Hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.”. Bkz: Yüzbaşıoğlu, **Temel Metinler**, s. 129- 131.

⁸⁰ Bkz: Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 75. ; Özbudun, **a.g.e.**, s. 75. ; Gözler, **a.g.e.**, s. 99. ; Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, s. 190. ; Cem Eroğul, **Anatüzeğe Giriş (“Anayasa Hukuku”na Giriş)**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 7. Baskı, Ocak 2004, s. 317. ; Soysal; **a.g.e.**, s. 172-177. ; Şeref Gözübüyük,

2. 3. 5. Örnek Tablo 5

4 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Değiştirilemez İlkeler (1961 Anayasasına Göre)⁸¹

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlke	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. İnsan Haklarına Dayalı	
4.2.2. Başlangıçta Belirtilen İlkelere Dayalı	
4.2.3. Milli Devlet	
4.2.4. Demokratik Devlet	
4.2.5. Laik Devlet	
4.2.6. Sosyal Devlet	
4.2.7. Hukuk Devleti	

“Ezmanın tağayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkar olunamaz” hükmü, Şer’i hukukun, ilk ve en önemli hukuk kaynağı olduğu Osmanlı Devletinin son dönemlerindeki reform çabalarının hukuki ayağını oluşturan “Mecelle”nin “külli kaideleri”nin (ilk 100 madde) 39.’sudur. 1869’dan 1926’ya kadar yürürlükte kalan ve 1851 maddeden oluşan bu “Medeni Kanun” külliyyatının, bu çok önemli hükmü, haddi zatında hukuki bir hükümden çok, ontolojik bir hakikatin ifadesi olmak gerektir. Çünkü mevzubahis hüküm, hukukun da bir fizik âlemi objesi olmak itibarıyla değişimden masun olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla ilahî menşe’li şer’i hukukun dahi “değişimi” esas almasına rağmen, “laik hukuk” a sahip olduğuna kuşku duyulamayacak Cumhuriyet’in her üç anayasasının da, paradoksal bir biçimde

Anayasa Hukuku, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Mart 2003, s. 148. ; Hasan Tunç, Faruk Bilir, Bülent Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Asil Yayın- Dağıtım, 2009, s. 63-64. NOT: Tabloda 11. İlkenin yanına eklenen parantez ve 13 ila 17 arasındaki İlkeler tarafıma eklenmiştir. 18. İlke Soysal’dan alınmıştır. Bkz: Soysal, **a.g.e.**, s. 174.

⁸¹ 1961 Anayasasının ilk iki maddesinden derlenmiştir:

“I. Devletin Şekli

Madde 1- Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir,

II. Cumhuriyetin Nitelikleri

MADDE 2- Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.” Bkz: Yüzbaşıoğlu, **Temel Metinler**, s. 35.

“değiş(tirile)mezliğı” benimsemiş olması şayanı dikkattir⁸². Çünkü “değiş(tirile)mezlik” iddiası/sıfatı, kutsal alanın ve ilahî olanın ancak iddia edebileceği bir sıfat iken, en önemli vasfı “laiklik” olan ve bu sıfatı, hukuk ve siyaset alanı ile sınırlandırmayarak hayatın her alanında hâkim kılmak için gerektiğinde zora başvurmaktan da çekinmeyen bir siyasi rejimin Anayasasında yer alması, o rejim bakımından hak ettiği sıfat olsa olsa “trajedi”dir.

Amerikan Kurucu Babalarından Thomas Paine’in de işaret ettiği gibi; “Anayasaya değişmez hükümler koymak, Ölülerin dirilere hükmetmesidir”⁸³. Dolayısıyla bir jenerasyon ve onu çevreleyen maddi dünya için belki de “anamlı” olabilecek bir “değiş(tirile)mez” hükmün, ilanihaye süreceğini zannetmek, en hafif tabirle “sığlığa bağlı dogmatiklik” olsa gerektir. Yine aynı minvalde Thomas Jefferson’un “Yeni Kuşaklar Teorisi”⁸⁴ de konunun ahlaki boyutuna işaret ederek; hayatın içinde aktığı değişim yatağı içinde bir sonraki nesli bağlayıcı karar almanın haksızlığına dikkat çekmektedir. Çünkü dünya nimetlerinden ölümler değil yaşayanlar faydalanabilir. Bu minval üzere, Eski kuşakların iradesinin yeni kuşakları bağlamaması ve dolayısıyla da yeni kuşakların eski kuşakların anayasalarını değiştirebilmeleri gerekir. Hepsinden önemlisi, bir anayasaya “değiş(tirile)mez” hüküm koymak, aynı zamanda gayri ahlaki bir tutumdur. Çünkü hakkınız olmadığı halde doğmamış nesiller adına karar verme yetkisini kendinizde görmek suretiyle -ki bu da, kibirlilerin mottosu olan “ben daha iyi bilirim” anlayışına dayanmaktadır- hem gasp (yetki) hem de kibir (insanları hor görme) suçlarının işlenmesi anlamına gelir. Konunun basit gündelik hayatın gereksinimleri (genel anlamda değişim ilkesi çerçevesi de denebilir) ile de örtüşmediği ortadadır. Nitekim bilimsel araştırmalar ve bizzat bütün bir Türkiye halkının tecrübe ettiği deprem

⁸² Cengiz İlhan, **Mecelle: Hukukun Doksan Dokuz İlkesi (Eski hukukun, “Mecelle”nin doksan dokuz genel kuralının çevirisi, yorumu ve günümüz hukuku ile karşılaştırılması)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Mayıs 2009, s. 41-43.

⁸³ Bekir Berat Özipek; “Anayasaya Değişmez Hükümler Koymak, Ölülerin Dirilere Hükmetmesidir”, **Köprü**, Sayı: 105, Kış 2009, s. 119.

⁸⁴ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku)**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Eylül 2002, s. 36.

felaketi, Türkiye için mukadder görünürken ve Ankara'nın da muhtemel bir deprem sonrası başkent işlevi görememesi bu durumda yine mukadder iken, bu meyanda "başkent değiştirilemezliği" anayasal amir hükmü, tabiata meydan okumak değilse nedir? Veya yüzyıl sonra örneğin yaşanan bir savaş hali sonrası Türkiye'nin o dönem halkı bu ölüm-kalım anını hatırlatacak yeni bir "İstiklal Marşı" isterse veya yüz yıl sonra faraza; ulus-devlet formu ortadan kalkarsa, "değiş(tirile)mez bayrak" ilkesi nasıl bir anlam ifade edip varlığını sürdürebilecektir. Bu ve benzeri sualler çok ayrıntılandırılarak sorulabilir. Bu münasebetle; varlık sebebi insanların huzurlu bir hayat sürmesini sağlayacak bir devlet teşkilatlanması yaratmak olan anayasalar, eğer içeriklerine "değiş(tirile)mez" hüküm yerleştirirlerse kendi amaçları ile çelişkiye düşeceklerdir ve bu da, hayatın değiştirip dönüştüren kudretine karşı nafil bir meydan okumadan başkaca bir anlam ifade etmeyecektir.

Konunun hukuki boyutuna geçecek olursak; 1961 Anayasasında değiştirilemez ilke, tıpkı 1924 Anayasasında olduğu gibi (m.102), yalnızca devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna ilişkin 1. madde hükmüdür. Ancak "Cumhuriyetin Nitelikleri" de (madde 2) Anayasa Mahkemesince karar verirken ölçü-norm olarak kullanıldığı için bu "nitelik ilkeleri", adeta değiştirilemez ilke mesabesine çıkmıştır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de birkaç kararında 1961 Anayasasının ikinci maddesinin de "değiştirilemez" nitelikte olduğuna hükmederek, önüne getirilen davalarda "Cumhuriyetin değiştirilmez nitelikleri"ne aykırılık gerekçesiyle ilgili anayasa değişikliği kanunu hakkında iptal kararı verebilmiştir⁸⁵. Bu münasebetle Anayasa

⁸⁵ 1188 sayılı ve tarihli eski DP'lilere milletvekili olabilme yolunu açmaya matuf kanun hakkında TİP, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmıştır. Anayasa Mahkemesi, 16.6.1970 Tarih ve E.1970/1 ve K.1970/31 Sayılı Karar'ında "anayasa değişikliği kanunları"nın da Anayasanın 147. maddesi anlamında "kanun" olarak kabul ettiğinden ayrıca bir yetki verilmesine gerek olmaksızın denetleyebileceğine hükmetmiştir. Yine aynı kararında "Esas Denetimi" gerekçesi olarak da şunları ifade etmiştir; "1961 Anayasası, 9. maddesi ile bir değişmezlik ilkesi koymuştur. Bu maddeye göre, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Buradaki değişmezlik ilkesinin sadece 'Cumhuriyet' sözcüğünü hedef almadığını söylemek bile fazladır. Yani, Anayasada sadece 'Cumhuriyet' sözcüğünün değişmezliğini kabul ederek, onun dışındaki bütün ilke ve kuralların değişebileceğini düşünmenin Anayasanın bu ilkesi ile bağdaştırılması mümkün değildir. Zira, 9. maddedeki değişmezlik ilkesinin amacının, Anayasanın 1.,

Mahkemesinin karar verirken ölçü-norm olarak kullandığı “Cumhuriyetin Nitelikleri”nin de yukarıda yer alan tabloya yerleştirilmesi uygun görülmüştür.

2., maddelerinde ve 2. maddenin gönderme yaptığı başlangıç bölümünde yer alan temel ilkelerle niteliği belirtilmiş, ‘Cumhuriyet’ sözcüğü ile ifade edilen devlet sistemidir. Bir başka deyimle, 9. madde ile değişmezlik ilkesine bağlanan ‘Cumhuriyet’ sözcüğü değil, yukarıda gösterilen Anayasa maddelerinde nitelikleri belirtilmiş olan Cumhuriyet rejimidir. Şu halde sadece ‘Cumhuriyet’ sözcüğünü saklı tutup, bütün nitelikleri hangi istikamette olursa olsun tamamen veya kısmen değiştirme veya kaldırmak suretiyle 1961 Anayasasının ilkeleriyle bağdaşması mümkün olmayan bir başka rejimi meydana getirecek bir Anayasa değişikliğinin teklif ve kabul edilmesinin Anayasa’ya aykırı düşeceğinin tartışmayı gerektirmeyecek derecede açık olduğu ortadadır.

...
Görülüyor ki Anayasa değişikliği öngören kanunlar üzerinde, Anayasa’nın 147. maddesi gereğince Anayasa Mahkemesine esas yönünden de denetim görevi düştüğü meydandadır. Bu nedenlerle söz konusu kanun, gerek biçim, gerekse esas yönünden Anayasa Mahkemesince denetlenmelidir”. Doktrinde çok ciddi tartışma yaratan ve genellikle muhalefet edilen bu içtihadından sonra da Anayasa mahkemesi bu minval üzere bir karar daha almıştır. Cumhuriyet Senatosunun seçimini düzenleyen 73. maddede değişiklik yapan kanun da aynı gerekçe ile iptal edilmiştir. Bkz; Anayasa Mahkemesi, 3 Nisan 1971 Tarih ve E.1970/41, K.1971/37 Sayılı Kararı. Yaşanan sıkıntıların önüne geçmek için Meclis, 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı anayasa değişikliği kanunu ile Anayasa Mahkemesinin yetkilerini düzenleyen 1961 Anayasasının 147’nci maddesi şu şekilde değiştirmiştir; “Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya, Anayasa değişikliklerinin de Anayasa’da gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler”. Ancak Mahkeme bu değişikliği de dikkate almayarak; 15 Mart 1973 tarih ve 1699 sayılı anayasa değişikliği Kanunu ile 1961 Anayasasının 30, 57, 136 ve 138. maddelerinin bazı fıkraları değiştirilmesine ilişkin anayasa değişikliği hakkında Anayasa Mahkemesinde açılan iptal davasına ilişkin kararında; önce esas bakımından denetim yetkisinin olmadığına ancak şeklen denetim yapabileceğine karar vermiş ancak “şekilden esas denetimine girmek” şeklinde tarif edilecek bir yöntem ile yani değiştirilemez maddelere aykırılığın “teklif edilemezliğini” aynı zamanda bir şekil şartı olarak tarif etmek suretiyle yine “şekilden işin esasına girmeyi” becermiştir. Bkz Anayasa Mahkemesi, 15 Nisan 1975 Tarih ve E. 1973/19, K.1975/87 Sayılı Kararı. Doktrinde yapılan tartışmalar ve Mahkemenin aynı doğrultuda aldığı kararların ayrıntısı için bkz; Gözler; **Türk Anayasa Hukuku**, s. 1005-1021. Yine Anayasanın değiştirilmesi ve bunun denetimi konusunu “asli kurucu” ve “türev kurucu iktidar” bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alan son derece yetkin bir çalışma için bkz; Osman Can, “Anayasayı Değiştirme İktidarı ve Denetim Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (Yavuz Sabuncu Armağanı)**, Sayı: 62-3, 2007, s. 101-139.

2. 3. 6. Örnek Tablo 6

4 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Değiştirilemez İlkeler (1982 Anayasasına Göre)⁸⁶

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. Toplumun Huzuru	
4.2.2. Milli Dayanışma	
4.2.3. Adalet Anlayışı	
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	
4.2.7. Demokratik Devlet	
4.2.8. Laik Devlet	
4.2.9. Sosyal Devlet	
4.2.10. Hukuk Devleti	
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	
4.3.2. Dili Türkçedir.	
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	

Anayasalarda değiştirilemez hükümler bulunmasına ilişkin genel tartışma yukarıda yapıldığı için burada, yalnızca 1982 Anayasasının getirip

⁸⁶ "BİRİNCİ KISIM

Genel Esaslar

I. Devletin şekli

MADDE 1. – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

MADDE 2. – Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, milli marşı ve başkenti

MADDE 3. – Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Millî marşı "İstiklal Marşı"dır.

Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

MADDE 4. – Anayasanın 1 inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez." Bkz: Yüzbaşıoğlu, **Temel Metinler**, s. 131.

genişlettiği değiştirilemez maddelere istinaden Anayasa değişikliklerinin iptal edilmesi üzerinde kısaca durulacaktır.

Öncelikle; 1982 Anayasası, kendinden önceki Anayasalardan farklı olarak “değiştirilemez/ değiştirilmesi teklif edilemez” hükümleri arttırmıştır. 1924 ve 1961 Anayasalarında, sadece devlet şeklinin “Cumhuriyet” olduğuna dair 1. madde hükmü bu vafsa sahip iken; 1982 Anayasası ile 2. ve 3. madde hükümlerinin de değiştirilemez/değiştirilmesi teklif edilemez vasfına kavuşturulması söz konusudur. Yani değiştirilemezlik alanını genişletmekle 1982 Anayasası daha bir “katı”⁸⁷ hale getirilmiştir. Ancak 1982 Anayasası 4. madde hükmünün gerekçesinde; 1924 Anayasasında böyle bir hükmün yer almasının saltanatın henüz kaldırılmış olması hasebiyle zaruri olduğu ancak, 1961 Anayasası döneminde bu zaruretin ortadan kalktığı, dolayısıyla bu hükmün yalnızca tarihi niteliğinden dolayı korunduğu, yine aynı saikle 1982 Anayasasında da korunduğu komisyonca ifade edilmiřtir⁸⁸. Belli ki Danışma Meclisi komisyonu da bu kadar genişletilmiş “değiş(tirile)mez” alan yaratılmasını pek rasyonel bulmamış olmalı ki bu yorumu ile aslında zımnen 1924 ve 1961 Anayasası uygulamalarını savunmaya teşebbüs etmiştir denilebilir.

⁸⁷ Anayasaların “katılığı” hususunda iki kriter kullanılmaktadır. İlki; değiştirilmelerinin diğer kanunlardan farklı usule tabi olması yani “nitelikli çoğunluk” (3/2 gibi) vb. uygulamaları gerektirmesi ve ikinci olarak da hükümleri arasında “değiştirilemez hükümlerin” mevcudiyetidir. Bu iki niteliğin her birine veya her ikisine sahip bir anayasa ancak “katı” olarak nitelenebilir. Bkz; Tanör, Yüzbaşoğlu; **a.g.e.**, s. 274. Anayasaların daha fazla “katılık” kriterleri için bkz; Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**; s. 16-18.

⁸⁸ “ 1924 Anayasası konarken saltanat henüz kaldırılmış bulunduğundan Cumhuriyet rejimini korumak için, Anayasada yapılacak bir değişiklikle saltanata dönülmesini önlemek amacıyla uygun olarak Cumhuriyet rejiminin değiştirilmez olduğu ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği Anayasa hükümleri arasına konmuştu. Fransa’da 3 üncü Cumhuriyetin başlarında aynı mealde Cumhuriyet rejimini koruyacak bir hüküm getirilmişti. 1924 Anayasasında hiç şüphesiz 3 üncü Fransız Cumhuriyetinden esinlenerek saltanata dönüş eğilimlerine set çekilmiştir.

1961 Anayasası düzenlenirken böyle bir endişe artık kaybolmuştur. Atatürk’ün kurduğu ve gençliğe emanet ettiği Cumhuriyet rejiminden geriye dönüşün mümkün olmayacağı tartışılmaz bir gerçek olarak Türk milletince kabul edilmiştir. Buna rağmen sadece tarihi niteliğinden dolayı Cumhuriyet ilkesinin değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği 1961 Anayasasına konmuştur. Komisyonumuz da aynı sebeple hükmü tekrarlamıştır.”. Bkz: **Gerekeğli Anayasa (MGK Değişiklik Gerekeğleri İle Birlikte)**, Ankara, Değişim Yayınları, Aralık 1984, s. 5.

1982 Anayasası döneminde de Mahkeme, 1961 Anayasası dönemindeki tutumunu sürdürerek, değiştirilemez hükümleri ölçü-norm olarak kullanmak suretiyle önüne gelen Anayasa değişikliğine ilişkin kanunları, açık yetkisizlik hükmüne rağmen iptal etmiştir. 1961 Anayasası döneminde yaşananların bir daha tekrar etmemesi için Kanun Koyucu 1982 Anayasasının 148. maddesinde anayasa değişikliklerinin yalnızca “şekil” yönünden denetlenebileceğini, şekil denetiminin de 3 şartla sınırlandırıldığını (teklif ve oylama çoğunluğuna uyulup uyulmadığı ve ivedilikle görüşme yasağı/ aslında “2 kere görüşülme şartı” olarak değiştirilmiştir) Türkçe okuma-yazma bilen ve ortalama zekâyâ sahip herkesin anlayabileceği bir açıklıkta hükme bağlanmıştır. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi, üniversite öğrencilerine başörtüsü takabilme özgürlüğünü getirecek düzenlemeyi⁸⁹, “teklif edilebilirlik” gibi bir yeni şart getirmek suretiyle ve 82 Anayasası döneminde daha önce vermiş olduğu kararların⁹⁰ hilafına, yine 61 Anayasası döneminde olduğu gibi “şekilden esasa girmek” suretiyle iptal etmiştir. 82 Anayasası döneminde son olarak; 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Anayasa değişikliğine ilişkin kanunun, “hukuk devleti” değiştirilemez ilkesine aykırılığı gerekçesiyle iptal davası açılmış ve Anayasa Mahkemesi burada da, “şekil” denetimden kalkarak “esas denetimi”ne girişmiş ve 5982 sayılı kanun hakkında “kısmi iptal” kararı vermiştir⁹¹. 82 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesinin, Anayasa değişikliğine ilişkin kanunlar hakkında vermiş olduğu kararlar muvacehesinde; Mahkemenin, “Başlangıç İlkeleri” yanında “değiştirilemez ilkeler”i de siyasal alanın sınırları olarak kullandığını ve dolayısıyla siyasal aktörlere, en başta da TBMM’ye bu alanı “dar” ettiği ifade edilebilir.

⁸⁹ 411 milletvekilinin oluru ile çıkan ve Anayasanın 10 ve 42. maddelerinde değişiklik yapan (üniversitelerde başörtüsüne serbestiyet getirmeye matuf düzenleme) 09.02.2008 tarih ve 5735 sayılı kanun Anayasa Mahkemesince 05.06.2008 tarihli E. 2008/16, K. 2008/116 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

⁹⁰ Bkz; 18.06.1987 tarih ve E. 1987/9, K. 1987/15 sayılı karar (eski siyasilerin siyasi yasaklılığının sonlandırılması hakkındadır); 05.07.2007 tarih ve E. 2007/72, K. 2007/68 sayılı karar (Meclisce 3/2 çoğunlukla kabul edilen yasanın Cumhurbaşkanınca Meclise iadesi üzerine 5/3 çoğunlukla 2. Kez kabul edilmesi üzerine ilgili düzenlemenin yokluğuna hükmedilmesi talebi hakkındadır); 27.11.2007 tarih ve E. 2007/99, K. 2007/86 sayılı karar (Referandumla sunulmuş 5678 sayılı kanunda, referandum süreci içinde 5697 sayılı kanun ile değişiklik yapılmasının Anayasaya aykırılığı hakkındadır).

⁹¹ 07.07.2010 tarih ve E. 2010/49, K. 2010/87 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı.

Son olarak; yukarıda Tablo 6'da yer alan ilke/kavramlar, 1982 Anayasasının değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen ilk üç değiştirilemez maddesi (Bkz. m.4) hükümlerinden derlenmiştir.

2. 3. 7. Örnek Tablo 7

5 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler (1961 Anayasası Dönemi 648 Sayılı SPK)

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Cumhuriyetin Korunması (1. Bölüm)	
5.1.1. Devlet Şeklinin Korunması (m. 83)	
5.1.2. Milli Egemenliğin Korunması (m. 84)	
5.1.3. Sultanlık Unvan ve Nişanlarının Yasaklanması (m. 85)	
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 86)	
5.2.2. Ülke Bütünlüğünün Korunması (m. 87)	
5.2.3. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 88)	
5.2.4. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 89)	
5.2.5. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 90)	
5.2.6. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 91)	
5.3. Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Laiklik İlkesinin Korunması (m. 92)	
5.3.2. Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 93)	
5.3.3. Laik Devlet Düzeninin Korunması (m.94)	
5.3.4. Din Farklılığına Dayanma Yasağı (m. 95)	
5.3.5. Partilerin Dini Gösteri Yapmaması (m. 96)	
5.3.6. Atatürk Devrimlerinin Korunması (m.97)	
5.3.7. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m.98)	
5.3.8. Cumhuriyetin Büyük Kurucusuna Saygı (m. 99)	
5.4. Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması (4. Bölüm)	
5.4.1. Demokratik Düzenin Korunması (m. 100)	
5.4.2. Temel Hak ve Ödevlerin Korunması (m. 101)	
5.4.3. Anayasanın Meşruluk Temelinin Korunması (m. 102)	
5.4.4. 27 Mayıs 1960 Devriminin Anlamının Korunması (m.103)	
5.4.5. 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961'e Kadar Yargı Organlarınca Kapatılmış Siyasi Partilerin devamı Olma İddiasının Yasak Edilmesi (m. 104)	
5.5. Genel Yasaklamalar (5. Bölüm)	
5.5.1. Ahlak ve adabın Korunması (m. 105)	
5.5.2. Kullanılması Yasak Parti Adları (m. 106)	
5.5.3. Askeri Nitelikte Partilerin Kurulamaması (m. 107)	

Türkiye’de siyasi partilere ilişkin hukuki düzenlemelerin tarihçesi İkinci Meşrutiyet dönemine ve 1909 tarihli Kanun-i Esasi değişikliğine kadar uzanmaktadır. Kanun-i Esasi’de yapılan 1909 tadili ile siyasi partilerin örgütlenmesi ve faaliyeti hukuki bir zemine dayandırılmıştır⁹². Yapılan hukuki düzenlemenin mahiyeti aslında “dernek kurma hakkı”nın tanınmasıdır, yoksa siyasi partiler için müstakil bir düzenleme söz konusu değildir. 2. Meşrutiyet (23 Temmuz 1908) akabinde Kanun-i Esasi’de yapılan 1909 tadili ile örgütlenme özgürlüğü elde eden siyasi akımlar, partileşerek (fırka) 2. Meşrutiyeti adeta “*daha sonraki dönemler için bir siyasal laboratuvar*”⁹³ haline dönüştürmüşlerdir. Kanun-i Esasi’de yapılan değişikliğin hemen ardından 13 Ağustos 1325 (27 Ağustos 1909) tarih ve 310 Sayılı “Cemiyetler Kanunu” ile Kanun-i Esasinin öngördüğü dernek kurma hürriyeti sınırlandırılmıştır. Buna göre; cemiyetlerin “gizli” olmaması, “milli” (Arapçada dini anlamına gelen) olmaması ve “kavim” esasına dayanmaması gerekiyor idi ve bir cemiyetin teşekkülü için önceden ruhsat (izin) almaya da gerek yoktu⁹⁴. Cumhuriyetin ilanının ardından 1924 Anayasası, 70. maddesi ile dernek kurma hürriyetini tanıyor ve kanunla sınırlandırılacağını ifade ediyordu. Mevzubahis kanun 310 sayılı Cemiyetler Kanunu idi ve bu kanun da 1923 yılında yapılan iki değişikliğin (15 Ekim/335 sayılı kanun- 10 Aralık/387 sayılı kanun) ardından

⁹² 1876 Kanun-i Esasisi ile şeklen de olsa “Meşrutî Monarşi”ye (I. Meşrutiyet) geçen Osmanlı Devletinin, esas itibarıyla meşrutî monarşik rejime geçişini sağlayan tarihsel süreç, II. Meşrutiyetin (10 Temmuz 1324/ 24 Temmuz 1908/Hürriyet İlanı) hemen sonrası meşhur “31 Mart” vakasının (31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909) ardından başlatılmıştır. Önce Selanik’teki Hareket Ordusunun İstanbul’a gelişiyle ayaklanmanın bastırılması sağlanmış, akabinde Sultan Abdülhamit’in Meclis-i Umumi kararı ile tahttan indirilmesi ve yerine 5. Mehmet Reşat’ın geçirilmesi gerçekleşmiştir. Meclis ve ordu üstündeki nüfuzu had safhada olan İttihat ve Terakki Fırkası, bu süreç sonunda 22 Ağustos 1909 ta’dilleri/değişiklikleri (5 Şaban 1327/ 8 Ağustos 1325) ile Kanun-i Esasi’de; toplam 21 maddede değişiklik yapılmış, 1 madde kaldırılmış ve yeni 3 madde eklenmiştir. Bu çalışma açısından önem arz eden değişiklik; toplanma ve dernek kurma hakkının bu değişiklik sonrası verilmiş olmasıdır (yeni eklenen madde 120). Tarihsel süreçle ilintilendirilmiş hukuki reformlar için Bkz; Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı Ekim 2007, s. 121-220. Kanun Metinleri için Bkz; Suna Kili, Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifak’tan Günümüze)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yenilenmiş 2. Baskı, Mayıs 2000, s. 84-88. Dönemin siyasi akım ve partileri hakkında ise en ayrıntılı ve henüz aşılamamış bir eser olarak büyük âlim Tarık Zafer Tunaya’nın “Opus Magnumu”; **Türkiye’de Siyasal Partiler (2. Meşrutiyet Dönemi)**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998 (İlk baskı Doğan Kardeş 1952, 2. Baskı Hürriyet Vakfı 1984).

⁹³ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler: 1876-1938 (Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet Dönemi 1876- 1918)**, Cilt 1, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Mart 2003, s. 18.

⁹⁴ Teziç, a.g.e., s. 329.

1938'e kadar yürürlükte kalmıştır⁹⁵. Tabii, dönem tek parti dönemi olduğu için hukuken siyasi amaçlı dernek kurmak mümkün iken, rejimin karakteri fiilen buna mani oluyordu. 28 Haziran 1938 tarihinde 3512 sayılı yeni dernekler kanunu kabul edilerek 310 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır⁹⁶. Yeni 3512 sayılı Kanun, derneklerin kuruluşuna ilişkin olarak "önceden izin almak" şartı getirilmiş, siyasi dernekler, yani siyasi partilerin ise ayriyeten tüzük ve beyannamelerini içişleri bakanlığına vermeleri ve faaliyete geçebilmeleri için de tescil edildiklerine dair belge almaları gerekliliğini öngörmüştür⁹⁷. 3512 sayılı Kanun, dernekler üzerinde hükümetlere geniş yetkiler tanımış ve en önemli yetkiyi yani kapatma yetkisini de hükümetlere vermiştir⁹⁸. 5 Haziran 1946 tarih ve 4919 sayılı Kanun ile 3512 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile yeniden dernek kurmada "serbestiyet" şartına dönülmüştür⁹⁹. Siyasi Partiler, 1961 Anayasasınca "demokrasinin vazgeçilmez unsurları" (madde 57) olarak kabul edildikten sonra, haklarında müstakil bir kanun tanzim edilmek ihtiyacı duyularak, 13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Kanun ve ilgili hükümleri hayata geçirilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu; Türkiye'de üzerinde neredeyse Anayasa kadar tartışma yürütülen, hukuk ile siyasetin iç içe geçtiği bu nedenle de çok tartışılan ama değiştiril(e)meyen kanunların belki de en önemlisidir. Bu önemi, az önce değinilen hukuk ve siyaset arasındaki hudut taşı işlevi görmesine bağlanabilir. Bu işlevi ile aslında, doğrudan "Sınırlı Politik Alan"ın sınırlarını bizzat Anayasadaki sınırları da aşmak suretiyle çizmektedir. Bu itibarla SPK, belki de Anayasadan daha fazla "rejim bekçiliği"ne müsait bir hukuki (haddizatında siyasi) normlar kümesini oluşturmaktadır. Nitekim 1961 Anayasasının "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı İkinci Kısımının, "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlıklı Dördüncü Bölümündeki "Siyasi Partilerle İlgili Hükümler" alt başlığı altında 56 ve 57. maddelerinde konuya ilişkin

⁹⁵ Teziç, **a.g.e.**, s. 329.

⁹⁶ Teziç, **a.g.e.**, s. 329.

⁹⁷ Teziç, **a.g.e.**, s. 329.

⁹⁸ Teziç, **a.g.e.**, s. 329.

⁹⁹ Teziç, **a.g.e.**, s. 329.

serdedilen hükümler “rejim bekçiliği” sıfatını teyideder mahiyettedir. Buna göre 56. madde “parti kurma ve partilerin siyasi hayattaki yeri”ne ilişkin hükümleri içerirken, madde 57; “partilerin uyacakları esasları” düzenlemektedir ki buna göre; siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri, “*İnsan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet İlkelerine*” ve “*Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne*” uygun olmak zorundadır. Aksi hallerde temelli kapatılırlar. 57. madde hükmünden hareketle, 1961 Anayasasının “sınırlı politik alan”ının sınırlarını; İnsan Hakları, Demokratik Cumhuriyet, Laik Cumhuriyet ve Bölünmez Bütünlük ilkeleri şeklinde çıkarılabilecek dört ilke ile çerçevesini ifade edebiliriz.

Dönemin 648 sayılı SPK’na baktığımızda ise Anayasadaki yasaklamalardan daha hacimli bir sınırlandırma cihetine gidilerek; toplam 5 bölümdeki 25 maddeden (madde 83-107) oluşan bir “ideolojik yasaklar çemberi” çizilmiştir. Buna göre Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmındaki rejim bekçiliğine dair “ideolojik” temel İlkeler şunlardır;

1. Cumhuriyetin Korunması; toplam 3 madde (1. Bölüm)
2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması; toplam 6 madde (2. Bölüm)
3. Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması; toplam 8 madde (3. Bölüm)
4. Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması; toplam 5 madde (4. Bölüm)
5. Genel Yasaklamalar; toplam 3 madde (5. Bölüm)

En yüksek alt-ilke barındıran temel ilke; “Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması”na ilişkin ilkedir ve tabloda da görüleceği gibi toplam 8 alt-ilke barındırmaktadır. İkinci olarak; “Milli Devlet Niteliğinin Korunması” gelmektedir ki o da 6 alt-ilkeden oluşmaktadır. Üçüncü olarak “Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması” temel ilkesi de toplam 5 alt-ilkeden oluşmaktadır ancak bunların ikisinin (madde 103 ve 104)

mevzubahis üst ilke ile bir irtibatının olmadığı açıktır. Dördüncü olarak; “Cumhuriyetin Korunması” temel ilkesi de toplam 3 alt-ilkeden müteşekkildir. Beşinci ve son olarak; “Genel Yasaklamalar”a ilişkin temel ilkenin de toplam 3 alt-ilkeden oluştuğu görülmektedir. Buradaki sıralama haddizatında siyasi rejimin “sınırlı politik alanı” kurgularkenki hassasiyetlerinin önceliğine de işaret etmektedir. Buna göre; “laiklik” ve “bölünmez bütünlük”, mevzubahis temel ilkelerin kilit taşı mesabesinde ve dolayısıyla SPK, siyasi alanın sınırlandırılmasında en çok bu iki ilke bakımından hassasiyet göstermektedir. Nitekim bu “iki temel sınır taşı” tespiti, Anayasa Mahkemesince verilen siyasi parti kapatma kararlarının gerekçeleriyle de örtüşmektedir ki zaten bu çalışmanın amacı da bu varsayımın doğrulanmasını amaçlamaktadır.

Yukarıda serdedilen 648 sayılı SPK hükümlerinin, esas itibarıyla 61 Anayasasındaki yasakların genişletilmesi anlamına geldiği açıktır. Özellikle de; “Anayasanın Meşruluk Temelinin Korunması” (m. 102), “27 Mayıs 1960 Devriminin Anlamının Korunması” (m.103) ve “27 Mayıs 1960’tan 15 Ekim 1961’e Kadar Yargı Organlarınca Kapatılmış Siyasi Partilerin devamı Olma İddiasının Yasak Edilmesi” (m. 104) hükümleri doğrudan doğruya, 27 Mayıs askeri darbesini yapanların kendilerini korumaya matuf olarak türettikleri siyasal yasaklardır. Zira bu hükümlerin, Anayasanın 56 ve 57. maddelerinde öngörülen hükümlerle hiçbir biçimde ilintili olmadığı aşikârdır. Dolayısıyla söz konusu SPK hükümlerinin kompozisyonu, dayandığı zihniyet dünyasına da açıklık getirmekte ve “yasaklamaların esas, özgürlüğün istisna olduğu” bir siyasi zihniyet dünyasını işaret etmektedir.

Yukarıda izah edilen SPK hükümleri, aynı kanunun dördüncü kısmını oluşturmaktadır ve bu kısımda yer alan ilkelere muhalefet SPK/111’e göre kapatılma davası açılması gerekçesidir¹⁰⁰. Diğer iki gerekçe ise; madde

¹⁰⁰ NOT: 61 Anayasası dönemi kapatılan partilerine ilişkin olarak bu maddeye devamlı atıf yapıldığı için madde metninin tamamının buraya alınması yararlı görülmüştür.

Madde 111. - Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı:

112'deki; "kanunsuz faaliyetlere mihrak olmak"¹⁰¹ ve madde 113'deki "diğer sebeplerle dava açılması"¹⁰² yani şekli/teknik hukuki gerekçelerle dava

1. Parti tüzüğünün veya programının yahut partinin faaliyetlerini düzenleyen ve yetkili parti organları veya mercilerince yürürlüğe konulmuş olan diğer parti mevzuatın bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı olması; veya

2. Parti genel kongresince yahut Merkez karar organı veya merkez yönetim organı veyahut Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grupların genel kurullarınca bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı karar alınması yahut genelge veya bildirimler yayımlanması takdirinde verilir.

3. A) Yukarıdaki 2 nci bentte sayılanlar dışında kalan parti organları, mercii, kurulu, yardımcı kol organı, veya bir parti üyesi tarafından bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiillerin bu kanunun bu hükümlerinin yürürlüğe girmesinden sonra işlenmesi takdirinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak 2 yıl geçmemişse Cumhuriyet Başsavcılığı, bu fiili işleyen organ, merci, kurul veya yardımcı kol organına işten el çektirilmesini ve bu fiili işleyen parti üyesinin veya üyelerinin -iş bu bentte sayılan organ, merci, kurul veya yardımcı kol organına dâhil olsun veya olmasın- partiden kesin olarak çıkarılmasını ilgili siyasi partinin genel başkanlığından yazı ile ister. İlgili siyasi parti, bu istem aleyhine, Parti Yasaklamaları İnceleme Kuruluna istemi aldığı tarihten başlayarak onbeş gün içinde yazıyla itirazda bulunabilir. Kurul, bu itiraz üzerine, delilleri topladıktan sonra Cumhuriyet Başsavcılığını, ilgili siyasi partinin temsilcisini ve söz konusu fiili işlediği ileri sürülen parti üyesini ve üyelerini ve -varsa- vekillerini dinler, gereken soruşturmaları doğrudan doğruya veya kendi üyeleri arasından seçeceği naip veya naipeler eliyle yapabilir; tanık çağırabilir ve 82. maddede yazılı niteliklere sahip bilirkişi atayabilir. Kurul, İtirazı en çok altmış gün içinde karara bağlar ve kararını ilgili siyasi partinin genel başkanlığına yazıyla bildirir. Kurul, bu itirazı reddetmişse, söz konusu organ, merci, kurul veya yardımcı kol organının işten el çektirilmesine ve fiili işlediği ileri sürülen parti üyesinin veya üyelerinin partiden kesin olarak çıkarılmasına, ilgili siyasi partinin yetkili organlarınca, Kurulun yazılı bildirisinin alınmasından başlayarak otuz gün içinde karar verilmediği takdirde, söz konusu fiillerin bu bentte belirtilen nitelikte fiiller olduğunun, 110 uncu madde uyarınca açılacak dava sonucunda Anayasa mahkemesince tespit edilmesi halinde, ilgili siyasi parti kapatılır.

Bu bend uyarınca alınan partiden kesin olarak çıkarma kararları hakkında 56 ncı madde hükümleri uygulanmaz.

B) Yukarıdaki (A) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkartılan veya çıkartılmayıp ta bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri, çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kapatma kararının kendisine yazı ile bildirilmesinden başlayarak 5 yıl süre ile başka hiçbir siyasi partiye alınamaz parti kurucusu olamaz, seçimlerde parti listelerinde bağımsız aday gösterilemezler; aksi takdirde bu gibileri üye kaydeden veya parti kurucusu olarak kabul eden veyahut seçimlerde listesinde bağımsız aday olarak gösteren siyasi partiler hakkında da (A) fıkrası hükümleri uygulanır.

Bir siyasi parti üyesinin o partiden bu bend gereğince kesin olarak çıkarılması halinde bu kimsenin işlediği fiil ayrıca cezai kovuşturmaya konu teşkil etmiş olup da takipsizlik veya muhakemenin men'i veya kesin beraet kararına bağlanmışsa o kimsenin parti üyeliği hakkı kendiliğinden döner ve bu kimsenin başka siyasi partilerde üye veya kurucu olmasını veyahut parti listelerinde bağımsız aday olarak gösterilmesini engelleyen yasaklar da kalkar.

C) Parti Yasaklamaları İnceleme Kurulunun, yukarıdaki (A) fıkrası uyarınca siyasi parti tarafından yapılan itirazı kabul etmesi halinde Kurulun bu kararı kesin olup bu takdirde itiraza konu olan fiil dolayısıyla Anayasa Mahkemesine kapatma davası açılmaz. Kurulun itirazı kabul etmesi takdirinde, itiraz konusu fiil için hiçbir ceza kovuşturması yapılamaz.

¹⁰¹ **MADDE 112.** - Bir siyasi partinin bu kanunun 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 100, 102 ve 103 ncü maddeleri hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi takdirinde, o siyasi parti Anayasa Mahkemesince kapatılır.

Bir siyasi partinin yukarıdaki fıkrada yazılı fiillerin mihrakı haline geldiğinin sübuta ermesi;

a) 111 nci maddenin 3 ncü bendinin uygulanması sonucunda bu fiillerin o partinin üyelerince kesif bir şekilde işlenmiş olduğunu; ve

açılmasına ilişkin hükümdür. Yani 648 sayılı SPK, siyasi partiler hakkında kapatılma davası açılmasını 3 gerekçeye bağlamıştır.¹⁰³

Yukarıdaki Örnek Tablo 7'ye gelince; bu tablo, 1961 Anayasası dönemi boyunca yürürlükte olan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun "Parti Yasaklamaları" başlığını taşıyan ve toplam beş bölüm ve 83 ila 107. maddeleri arasındaki 24 maddeden oluşan dördüncü kısmından derlenmiştir. Siyah renkle vurgulanarak yazılan kısımlar aynı zamanda 648 sayılı SPK'nın dördüncü kısmının bölüm başlıklarıdır.

b) Bu fiillerin kesif olarak işlenmesinin o partinin merkez karar organı veya merkez yönetim organı veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grupları genel kurulları yahut bu grupların yönetim kurullarınca tasvib edildiğinin sübuta ermesiyle olur.

Bu madde gereğince bir siyasi partinin kapatılması hakkında dâva, re'sen Cumhuriyet Başsavcılığınca açılabilir.

¹⁰² **MADDE 113.** - Bir siyasi partinin, siyasi partilerle ilgili kanunların bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeleri dışında kalan emredici hükümlerine aykırılık olması sebebiyle, o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine Cumhuriyet Başsavcılığınca re'sen yazıyla başvurulur.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse, bu aykırılığın giderilmesini ilgili siyasi partiye ihtar eder.

Bu konudaki Anayasa Mahkemesi kararının yazılı olarak ilgili siyasi partinin genel başkanlığına bildirilmesinden başlayarak altı ay içinde bu aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığının re'sen dava açması üzerine Anayasa mahkemesince, bu siyasi partinin kapatılmasına karar verilir.

¹⁰³ Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz; Erdoğan Teziç, **Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976, s. 159-164.

2. 3. 8. Örnek Tablo 8

5 Numaralı Referans İlke ve Kavramlar Tablosu: Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler (1982 Anayasası Dönemi 2820 Sayılı SPK)

... PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	
5.3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması (m. 84)	
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	

2820 sayılı SPK da 648 sayılı SPK gibi "Sınırlı Politik Alan"ın sınırlarını bizzat Anayasadaki sınırları da aşmak suretiyle çizmektedir. Bu minval üzere 1982 Anayasasının "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı İkinci Kısımının, "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlıklı Dördüncü Bölümünde "Siyasi Partilerle İlgili Hükümler" alt başlığı altındaki 68 ve 69. maddelerinde; konuya ilişkin serdedilen hükümlerle, siyasi partilerin tabi olduğu hukuki rejimin temel ilkeleri ortaya konmuştur. Buna göre 68. madde; "partilere giriş, kurulmaları,

partilerin siyasi hayattaki yeri ve partilerin uyacakları esaslar”a ilişkin hükümleri içermektedir ki buna göre; siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri;

- Devletin bağımsızlığına,
- Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne,
- İnsan haklarına,
- Eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine,
- Millet egemenliğine,
- Demokratik ve laik Cumhuriyet İlkelerine aykırı olamaz
- Sınıf veya zümre diktatörlüğü veya herhangi bir diktatörlük savunulamaz, yerleştirilmesi amaçlanamaz,
- Suç işlenmesi teşvik edilemez.

Amir hükümlerine uygun olmak zorundadır. Her ne kadar madde 69’un başlığı “siyasi partilerin uyacakları esaslar” olsa da siyasal alanın sınırlarını çizen esaslar madde 68’de sıralanmıştır. Madde 69’da ise;

- Parti çalışmaları ve parti içi düzenlemeler demokrasi ilkesine uygun olmak zorundadır,
- Ticaret yasağı,
- Mali denetim Anayasa Mahkemesince Sayıştay yardımı ile yapılır,
- Kapatma davası Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca Anayasa Mahkemesinde açılır,
- Parti “tüzük ve programı” 68. madde hükümlerine aykırı olursa “temelli kapatma” kararı verilir,
- 68. madde hükümlerine aykırı eylemler bakımından “temelli kapatma” yaptırımını için Anayasa Mahkemesinin ilgili parti hakkında “odak” olduğuna dair karar vermesi gerekir,
- Odaklaşma kriterleri; söz konusu eylemlerin parti üyelerince “**yoğun**” bir biçimde işlenmesi, ilgili partinin bu eylemleri; büyük kongre, genel başkan, merkez karar veya yönetim organlarınca “**açıkça veya**

zımnen onaylama”sı, mevzubahis parti organlarınca söz konusu eylemlerin “**kararlılıkla**” işlenmesi halleri.

- Temelli kapatma yerine dava konusu fiillerin ağırlığına göre; ilgili siyasi partinin alacağı devlet yardımından “kısmen” veya “tamamen” mahrum bırakılmasına karar verilebilir,
- Temelli kapatılan bir parti, başka bir “ad” altında yeniden kurulamaz,
- Beyan ve eylemleriyle partisinin kapatılmasına yol açan parti üye ve kurucuları 5 yıl süreyle başka bir partinin kurucusu, yöneticisi, deneticisi ve üyesi olamazlar,
- Yabancılardan (devlet, kuruluş, gerçek veya tüzel kişi) maddi yardım almak temelli kapatma sebebidir,
- Yukarıda sıralanan esaslar kanunla düzenlenir.

1982 Anayasasının, “sınırlı politik alan”ının sınırlarını; genişleterek ve 61 Anayasasının benimsediği sıralamayı değiştirerek; Devletin Bağımsızlığı, Bölünmez Bütünlük, İnsan Hakları, Eşitlik, Hukuk Devleti, Millet Egemenliği, Demokratik Cumhuriyet, Laik Cumhuriyet ve Diktatörlük Yasağı ilkeleri şeklinde çıkarılabilecek 9 ilke ile çerçevesini ifade edebiliriz. Mevzubahis 9 ilkenin, 61 Anayasasının öngördüğü 4 ilkenin iki katından fazla olması aynı zamanda iki anayasanın otorite – hürriyet dengesi bakımından taşıdığı nitelik özelliklerinin de açık bir göstergesi olmak durumundadır.

Bu minvalde; 82 Anayasasının “otoriteyeryen ruhu” 2820 sayılı SPK’da kendini fazlasıyla hissettirmiş ve Anayasadaki yasaklamalardan daha hacimli bir sınırlandırma cihetine gidilerek, her ne kadar sonradan ilga edilseler de, siyasal alanı; madde 91 (Yan Kuruluşlar Yasağı) ile kadın ve gençlere, madde 92 (Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı) ile de sivil topluma kapatmıştır. Nihayet SPK 97. madde ile de bu “otoriteyeryen zihniyetin” sorgulanmasını dahi yasaklamıştır. Özetle; toplam 4 bölümdeki 20 maddeden (madde 78-97) oluşan bir yasaklar çemberi çizilerek, “politik alan” rejimin namahremlerine kapatılmıştır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmındaki “ideolojik yasaklar çemberi” ile çerçevesi çizilen rejim bekçiliğine dair “ideolojik” temel ilkeler şunlardır;

1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar; toplam 1 madde (1. Bölüm)
2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması; toplam 5 madde (2. Bölüm)
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması; toplam 6 madde (3. Bölüm)
4. Çeşitli Yasaklar; toplam 8 madde (4. Bölüm)

2820 sayılı SPK da, 648 sayılı SPK’da olduğu gibi en yüksek alt-ilke barındıran temel ilke biraz farklı bir ifade ile; “Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması”na ilişkin ilkedir ve tabloda da görüleceği gibi toplam 6 alt-ilke barındırmaktadır. Yine aynı şekilde ikinci olarak; “Milli Devlet Niteliğinin Korunması” gelmektedir ki o da 5 alt-ilkeden oluşmaktadır. Üçüncü olarak “Çeşitli Yasaklar” temel ilkesi de toplam 8 alt-ilkeden oluşmaktadır ancak bunların üçünün mülga hükümler olduğu dikkate alındığında (madde 91, 92 ve 97) geriye 5 alt-ilke kalmaktadır. Dördüncü ve son olarak; “Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar” temel ilkesi de yalnızca 1 alt-ilkeden; “Demokratik Devlet Düzeninin Korunması” ilkesinden müteşekkildir. Özetle; 2820 sayılı SPK’nın yasaklar kompozisyonunun, bu çalışmanın amacı olan varsayımı doğrular bir biçimde, siyasi rejimin “sınırlı politik alanı” kurgularkenki hassasiyetlerinin değişmediği ve “laiklik” ile “bölünmez bütünlük” temel ilkelerinin, “rejimin ideolojik kilit taşı” konum ve işlevini sürdürdükleri görülmektedir.

Siyasi partiler için 2820 sayılı SPK’da öngörülen siyasi sınırlar yukarıda izaha çalışılmıştır. Bu sınırların aşılması durumunda uygulanacak yaptırım rejimini düzenleyen SPK hükümlerine gelince; Anayasa’da siyasi partilere ilişkin olarak öngörülen yasakların ihlali halinde siyasi partilerin kapatılması madde 101’de düzenlenmiştir. (101/a bendi; tüzük ve programın Anayasa’ya aykırılığı halinde kapatılmayı, 101/b bendi; Anayasaya aykırı eylemlerin odağı olma halinde kapatılmayı, 101/c bendi; yabancı devlet,

kuruluş, gerçek veya tüzel kişilikten maddi yardım almak sebebiyle kapatılmayı hükme bağlamıştır). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının taleplerinin yerine getirilmemesi hallerinde “devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma” yaptırımının uygulanması madde 102’de, SPK’nın siyasi parti yasakları dışındaki hükümlerle, diğer kanunlardaki siyasi partilere ilişkin amir hükümlere aykırılık durumunda Y. C. Başsavcılığınca re’sen Anayasa Mahkemesine başvurulabilmesine ilişkin hüküm de madde 104’de düzenlenmiştir. SPK/103 ise, Anayasanın 69/6 maddesiyle muvafık bir biçimde, bir siyasi partinin Anayasanın 68/4 maddesine aykırı eylemlerin “odağı olma” durumunu düzenlemiştir. 2820 sayılı SPK, kapatma davası açılma sürecini ise 100. maddesinde düzenlemiştir. Buna göre; bir siyasi parti hakkında kapatılma davasının açılması ya re’sen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca veya Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanının talebiyle veyahut bir başka siyasi partinin (bu partinin son genel seçimlere katılmış, Mecliste grubu bulunan, kapatmaya ilişkin kararın parti merkez karar yönetim kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınmış olması ve bu talebin parti genel başkanı tarafından Y.C. Başsavcılığına yazılı olarak iletilmesi şartlarıyla mümkündür. M. 100/2) talebiyle açılabilir (m. 100/1). Y. C. Başsavcılığı, Adalet Bakanının veya siyasi partinin dava açılmasına ilişkin taleplerini, “delil yetersizliği” gerekçesiyle reddedebilir. Bakan veya siyasi parti, Y. C. Başsavcılığının bu kararına 30 gün içinde “Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu” (Yargıtay Ceza Daireleri başkanlarından kurulu bir kuruldur. En kıdemli üye kurul başkanıdır. Kararlar, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır. Kararları kesindir. SPK/99) nezdinde itirazda bulunabilirler. Kurul 30 gün içinde itirazı karara bağlar. İtirazı haklı görmez ise dava açılmaz, haklı görürse Başsavcılık davayı açmak zorundadır (m. 100/3,4,5).

6 Ek Madde, 18 Geçici Madde ve 124 Madde olmak üzere toplam 148 maddelik 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu yürürlük tarihinden (24 Nisan

1983) bugüne kadar toplam 19 kez değiştirilmiştir¹⁰⁴. Bu değişiklikler sonrasında; 2820 sayılı SPK'da öngörülen “siyasi parti kapatma rejimi”nin giderek bir yumuşama içerdiği, geriye dönüşü olmayan “kapatma” yaptırımının uygulanmasını daha güçleştirdiği (Anayasa Mahkemesi üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile yani 5/3'ü ile kapatma kararı verilebileceği şeklindeki; 7'ye 4 şartı) ve kapatmanın yanında “devlet yardımından kısmen veya tamamen mahrum” bırakma şeklinde değişik yaptırım alternatiflerine de yer verildiğini vurgulamak gerekmektedir. Özet olarak, 2820 sayılı SPK'nın yapılan değişiklikler sonrasında, yetersiz de olsa çağdaş demokratik anlayışa yaklaştığı ifade edilebilir.

Son olarak; yukarıda Örnek Tablo 8' de yer alan ilkeler, 1982 Anayasası döneminde çıkarılan ve halen yürürlükte olan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun “Parti Yasaklamaları” başlığını taşıyan ve toplam dört bölüm ve 78 ila 97. maddeleri arasındaki 20 maddeden (ilga edilen 3 madde sonrasında toplam 17 maddeden) oluşan dördüncü kısmından derlenmiştir. Siyah renkle vurgulanarak yazılan kısımlar aynı zamanda Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmının bölüm başlıklarıdır.

¹⁰⁴ Ayrıntılar için bkz; Yüzbaşıoğlu; **Temel Metinler**, s. 653.

2. 3. 9. Örnek Tablo 9

Karar Metnine İlişkin Genel Sayısal Veriler Tablosu

... PARTİSİ KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	SAYISAL VERİLER		
	İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi			
... Partisi Ön- savunması			
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklaması			
... Partisi - Esasa İlişkin Savunması			
Başsavcılık- Sözlü Açıklaması			
... Partisi - Sözlü Savunması			
Ön İnceleme ve Ara Kararlar			
Esasa İlişkin İnceleme			
Karşı-oy/ Farklı Gerekçe Yazıları			
GENEL TOPLAM			

Son örnek tablo ise; yukarıda görüldüğü gibi her analiz edilecek siyasi parti kapatılma kararının başında yer alacak olan ve karar metnine ilişkin genel sayısal verilerin yer aldığı bir tablo şeklinde olacaktır. Bu tabloda; öncelikle iddianame ve savunma dâhil karar metninin toplam sayfa, paragraf ve kelime sayıları yer alacaktır. Buna ilaveten; ilgili siyasi partiye ilişkin karar metninde yer aldığı şekli ve sıralamasıyla; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının iddianamesi, esasa ilişkin mütalaası ve sözlü mütalaası, ilgili partinin ön-savunma, esasa ilişkin savunma ve sözlü savunmaları ile Anayasa Mahkemesinin esasa ilişkin değerlendirmesi ve karşı-oy/ farklı gerekçe yazılarının toplam sayfa, paragraf ve kelime sayılarına ilişkin verilere yer verilecek şekilde söz konusu tablo düzenlenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASAL DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ANAYASA YARGISI

Çalışmamızın konusu Anayasa Mahkemesi kararlarının analizi olduğundan dolayı, bu analizi doğru olarak yapabilmek için öncelikle çağdaş demokrasi kuramı içerisinde anayasa mahkemelerinin, daha doğrusu anayasa yargısının yerine ve işlevine değinmek gerekir. Anayasa yargısının ortaya çıkmasına ve demokratik rejimler içerisinde önemli aktörler haline gelmelerine yol açan sebepler ve buna bağlı olarak demokrasi teorisinde yaşanan değişimi ortaya koymadan yapılacak değerlendirmeler eksik ve yanlış olacaktır. Bu sebeple, önce anayasa yargısının kendisine yer bulduğu anayasal demokrasi kavramını ele almaya çalışacağız.

Çağdaş yerleşik demokrasileri tanımlamada kullanılan “anayasal demokrasi” kavramı, esas itibariyle demokrasinin bir türüdür. Klasik ya da saf anlamıyla demokrasi kavramından farklılaşan, ona bazı unsurlar katarak onu metamorfoza uğratan yeni bir demokrasi modelidir. Bu model, klasik demokrasi anlayışının üzerine kurulu olmasına rağmen, bu anlayışı aşan ve onu farklılaştıran bir özelliğe sahiptir.

Anayasal demokrasi, “anayasal devlet” ile “demokratik devlet” ilkelerinin bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulan bir demokrasi modelini ifade etmektedir. Anayasal demokrasi kavramını doğru anlayabilmek için, bu kavramı oluşturan unsurları ayrı ayrı incelemekte yarar vardır. Önce yalın (saf) haliyle demokrasi kavramına değinilecek, daha sonra ise “anayasal” sıfatının ne anlama geldiği üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, anayasacılık düşüncesine ve bu düşünce ile demokrasi kavramı arasındaki uzlaşma ve çatışma noktaları ortaya konmaya çalışılacaktır. Son olarak ise, anayasa yargısının anayasal demokrasi içerisindeki işlevine değinilecektir.

1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Lügati manasıyla demokrasi, Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan birleşik bir sözcük olup, “halkın egemenliği, halkın iktidarı” anlamına gelmektedir. Demokrasinin etimolojik tanımı bu kavram hakkında tatmin edici bilgi vermese de, demokrasi kavramını anlamada aydınlatıcı bir dayanak sağlar. Etimolojik tanımından hareketle, demokrasinin, iktidarı/egemenliği halka dayandıran bir yönetim şekli olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu yönüyle demokrasi, bir yandan iktidarın/egemenliğin kaynağı, diğer yandan da iktidarın/egemenliğin meşruluğu hakkında temel bir prensip içerir. Bu prensibe göre, iktidar/egemenlik, ancak halkın iradesinden kaynaklandığı ve onun açık bir onayına dayandığı takdirde meşru kabul edilir¹⁰⁵.

Demokrasi kavramı hakkında çok sayıda tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan en meşhur olanı Amerikan Devlet Başkanı Abraham Lincoln'a aittir. Ona göre demokrasi, “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi”dir. Tanımın ilk kısmında yer alan “halk tarafından yönetim” unsuru, demokrasinin etimolojik tanımıyla paralellik arz etmektedir. Bu unsur, halkın kendi kendini yönetmesini, yani halkın kendi yönetimine ilişkin alınacak kararlara katılımını öngörmektedir. Bu anlamda demokrasi, halkın, kamu siyasetine ilişkin temel siyasal kararların alınmasına katılmasını öngören bir siyasal sistemdir¹⁰⁶.

Demokrasilerde siyasi katılımın şekli ve boyutu önem taşımaktadır. Demokrasiye ilişkin tanımlara bakıldığında, ilk akla gelen, katılımın doğrudan oluşudur. Tarihsel olarak ilk uygulama alanı olan Antik Yunan site devletlerindeki pratiğe bakıldığında da, siyasi katılımın aracısız ve doğrudan olduğu görülür. Ancak, günümüzde doğrudan demokrasiyi uygulama imkânı

¹⁰⁵ Giovanni Sartori: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş** (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara,1996, s.36.

¹⁰⁶ Raymond Aron: **Özgürlükler Üzerine Deneme** (Çev. Turhan Ilgaz), Kesit Yayıncılık, İstanbul,1995, s.108.

olmadığından dolayı, halkın, seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu durumda geçerli olan demokrasi modeli, halkın, kendi yönetimlerine ilişkin alınacak temel kararlara, seçtikleri temsilcileri aracılığıyla katılımını öngören “temsili demokrasi” modelidir.

Temsili demokrasilerde “halk tarafından yönetim” unsurunun hayata geçirilmesinde başvurulan temel ilke, “çoğunluk ilkesi”dir. Çoğunluk ilkesi, halkın yönetimine ilişkin alınacak kararlarda oybirliğini sağlamanın imkânsızlığı karşısında zorunlu olarak kabul edilmiş bir ilkedir. Bu açıdan çoğunluk ilkesi, demokrasinin pratik bir kuralını oluşturur. Ayrıca, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan “eşitlik” ilkesi de, çoğunluğun yönetme hakkını gerektirmektedir. Zira, herkesin eşit olduğu fikri, herkesin eşit oy hakkına sahip olması gerektiğini ifade eder. Bunun mantıksal neticesi ise, çoğunluğun yönetme hakkına sahip olmasıdır¹⁰⁷. Bunun aksini kabul etmek, yani azınlığın yönetme hakkını savunmak, demokrasinin temelini oluşturan siyasi eşitliğin inkâr edilmesi demektir¹⁰⁸.

Günümüzde çoğunluk ilkesinin, yani çoğunluğun yönetme hakkının somut ifadesi, gerçekleştirilen seçimler sonucu parlamentoda çoğunluğu elde eden siyasi partinin ve/veya çoğunluğu sağlayıp devlet başkanlığı koltuğu oturan bir siyasinin, halk adına siyasi kararlar alması ve/veya yönetimi icra etmesidir. Çoğunluğun yönetme hakkının demokratik meşruluğu seçimlerle gerçekleşir. Dolayısıyla seçimlerin niteliği demokratik meşruluk açısından büyük önem taşır. Seçimlerin demokratik meşruluğu ise, düzenli aralıklarla yapılmasına, genel ve eşit oy ilkesinin kabul edilmesine, seçimlerin yarışmacı olmasına, yani iktidar yarışının herkese ve her görüşe açık bırakılmasına, seçimlerin serbest bir ortamda yapılmasına ve bu çerçevede seçmenlerin herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın özgürce tercihlerini yapabilmelerine bağlıdır. Bu niteliklere uygun olarak gerçekleştirilen seçimler sonucu ortaya

¹⁰⁷ Çoğunluğun yönetme hakkı ile eşitlik ilkesi arasındaki ilişki için bkz. Sartori; **a.g.e.**, s.150-151; Wolfgang Fikentscher: “Democracy- A Primer”, **Law and State**, Vol.49/50, 1994, s.129; Mehmet Turhan: **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s.123.

¹⁰⁸ Turhan; **a.g.e.**, s.125.

çıkan çoğunluk iradesinin yönetme hakkı meşru olarak kabul edilir. Aksi takdirde meşruiyeti muallal bir çoğunluk yönetimiyle karşı karşıya kalınmış olunur.

Yukarıda sözü edilen niteliklere uygun olarak gerçekleştirilen seçimler neticesinde oluşacak çoğunluk iradesi demokratik açıdan meşru bir irade olacaktır. Ancak, önemle ifade etmek gerekir ki, demokratik meşruiyet her şey demek değildir. Daha açık bir anlatımla, demokratik meşruiyete sahip her yönetim “iyi yönetim”dir denilemez. Demokratik meşruiyet, her zaman için halkın çıkarlarını, iyiliğini ve selametini garanti etmez. Adalet, özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerler açısından çoğunluk prensibi sağlam bir dayanak değildir. Neyin doğru ve iyi, neyin yanlış ve kötü olduğuna sayısal çoğunluklar karar veremez. Daha doğrusu, demokrasilerde çoğunluk yönetiminin başlıbaşına iyi bir yönetim olacağı varsayılmakta, ancak bunun bir garantisinin olmağı da kabul edilmektedir.

Nitekim, halka dayalı çoğunluk yönetimlerinin de pekâlâ baskıcı olabilmesi mümkündür. Hatta, halka dayalı iktidarların şahsi diktatörlüklerden çok daha fazla baskıcı ve kısıyıcı olabileceği gerçeği insanlığın yaşadığı acı tecrübelerden bilinmektedir. Bunun temel sebebi, çoğunluk iradesine dayalı iktidarlara mücadele etmenin çok güç olmasıdır. Bir monarşide baskının adresi açık olduğundan, onu tespit edebilmek ve onunla mücadele edebilmek daha kolaydır. Buna karşılık, halkın iradesine dayanan baskıcı iktidar odaklarıyla mücadele etmek, halkın çoğunluğunu karşısına almak anlamına geleceğinden çok daha zor olacaktır.

Unutmamak gerekir ki, Sokrates’i mahkûm edenlerin ona yönelttikleri suçlamaların başında, Atinalı çoğunluğun değerlerini rencide etmek ve gençleri bu çoğunluğun değerlerinden uzaklaştırma suçlaması gelmiştir. Yine aynı şekilde, ellerine iktidar geçtiğinde çoğunluğun ne kadar acımasız ve kısıyıcı olabileceğini, Alman faşizm tecrübesinden bilmekteyiz. Gerçekten de, demokratik yöntemlerle iktidarı ele geçiren Hitler, arkasına almış olduğu

çoğunluğun desteğiyle, hem kendi halkına ve hem de bütün bir dünyaya insanlık tarihinin en büyük zulmünü yaşatmıştır.

Demek ki, saf (pür) anlamıyla demokrasinin, yani çoğunluğun yönetme hakkıyla sınırlı bir demokrasi anlayışının varacağı yer plebisiteryanizmden, çoğunlukçuluktan başkası olmayacaktır. İnsan hakları açısından değerlendirildiğinde, böylesi bir demokrasi anlayış ve pratiğinin çok fazla bir anlam ve değerinin olmadığı açıktır. Çünkü çoğunlukçu demokrasi modeli, bireyin hak ve özgürlüklerini demokratik iktidar karşısında güvence altına alacak herhangi bir mekanizma mevcut değildir. Birey bakımından düşünüldüğünde, onun hak ve özgürlüklerinin korunması her türlü mülahazanın fevkinde olduğundan ve çoğunlukçu demokrasi bunu güvencelemediğinden dolayı, bu demokrasi anlayışının başka unsurlarla desteklenmesi gereği ve arayışı ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, demokrasinin çoğunlukçu unsurunu sınırlayacak bir başka unsur arayışına girilmiştir. Bu arayış, kendisini anayasacılık düşüncesinde bulmuştur.

2. ANAYASACILIK DÜŞÜNCESİ VE ANAYASAL DEVLET

Anayasacılık düşüncesi, 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da egemen ve yaygın olan mutlak hükümdarlık olgusuna bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Feodalitenin tasfiye edilmeye, onun yerine merkezileşmiş modern devletin kurulmaya çalışıldığı dönem içerisinde ortaya çıkan mutlak monarşiler, tüm iktidar odaklarının tek bir elde toplandığı ve bu merkezileşmiş iktidar olgusunun keyfi bir şekilde kullanılması, sonraki yüzyıllarda böylesi bir iktidarın sınırlandırılması arayışlarını doğurmuştur¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Fazıl Hüsnü Erdem: "Türkiye'de Anayasa Sorunu ve Anayasal Arayışların Patolojisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, Sayı 5, 2002, s. 80.

17 ve 18. yüzyıl liberal düşünürlerince savunulan anayasacılık fikri, iktidarın mutlaklaşması ve yoğunlaşmasına bir tepki olarak geliştirilmiştir¹¹⁰. Bu fikrin muharrik aforizmasını ünlü İngiliz düşünürü Lord Acton'un "iktidar yozlaştırır, mutlak iktidar mutlaka yozlaştırır" ifadesi oluşturmuştur. Gerçekten de, dönemin liberal düşünürleri, her türlü iktidar olgusunun yozlaştırıcı olduğu postülasından hareketle, iktidarın bu etkisini minimize etme çabası içine girmişlerdir. Tabii hukuk ve sosyal sözleşme teorilerinden beslenerek geliştirdikleri bu siyasi teorinin temel kaygısı özgürlüklerin korunması olmuştur. Devlet iktidarını varlığı zorunlu bir kötülük olarak gören liberaller, bu zatiyetin kötülüklerini asgariye indirmenin arayışı içinde olmuşlardır¹¹¹. Bu arayışın temel hedefi, devlet iktidarını sınırlamak suretiyle özgürlükleri korumak olmuştur. Asıl amaç özgürlükler, bunu koruyabilmenin aracı ise devlet iktidarının sınırlamaktır.

Liberal düşünürler tarafından geliştirilen anayasacılık fikri, devlet iktidarının keyfiliğe kaçmasını önlemek ve onu sınırlamak ve bu suretle insan haklarını güvence altına alabilmek için çeşitli teknikler, ilkeler ve kurumsal yapılar öngörmüşlerdir. Anayasa yapmak, anayasanın üstünlüğünü sağlamak, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı bir hükümet sistemi oluşturmak, kanun devleti ve bunun ötesine geçip hukuk devletini kurmak ve insan haklarını garanti altına almak gibi tedbirler bunlar arasında yer almaktadır. Hiç şüphesiz, bütün bu tedbirler ve bunların arkasında yatan temel ilkeler bir çırpıda ileri sürülmüş ve geliştirilmiş değildir. Bunların her biri farklı zamanlarda ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Sınırlı iktidar olgusunu yaratmak amacıyla üretilen bir tekniğin yetersiz kalması, beraberinde bir başka tekniğin ya da tedbirin arayışı ve üretilmesini doğurmuştur. Dolayısıyla, "anayasacılık, tamamlanmış ve bitmiş bir proje değil, değişen toplumsal-siyasal koşullara

¹¹⁰ Carl. J. Friedrich : **Sınırlı Devlet** (Çev. Mehmet Turhan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999, s.30.

¹¹¹ Zühtü Arslan: "Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı", **Doğu Batı**, Sayı 13, (Kasım, Aralık, Ocak 2000-01), s.67.

koşut olarak iktidarın etkin sınırlanmasına ilişkin yeni yöntem ve tekniklerin bulunup geliştirilmesine açık bir süreçtir”¹¹².

Özetle ifade etmek gerekirse; anayasacılık, devletin temel fonksiyonlarının (yasama, yürütme ve yargı) farklı organlar arasında paylaşılmasını (kuvvetler ayrılığı), temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye kavuşturulmasını (insan hakları), devlet iktidarının hukuk kurallarıyla kayıtlanmasını (hukuk devleti) ve bütün bunların nihai güvencesi olarak bağımsız mahkemelerin varlığını (yargı bağımsızlığı) gerektirmektedir. Anayasacılığın bu temel ilkelerine sahip olan devlete “anayasal devlet” denmektedir. Anayasal devlet, hukuki bir belge olarak “anayasa”ya sahip devlet değildir. Her anayasası olan devlet anayasal devlet değildir. Anayasacılığın gereklerine sahip olmayan ve fakat hukuki bir belge olarak anayasaya sahip olan devlete “anayasalı devlet” denmektedir¹¹³.

Anayasacılığın ürünü olan anayasal devlet, anayasacılık kaygıları ile demokrasi teorisini bünyesinde mezceden bir devlettir. Anayasacılığın temel kaygısı sınırlı iktidar yoluyla özgürlükleri koruma altına almak iken, demokrasinin temel ilgi alanı, iktidarı halka dayandırmaktır. Birincisi iktidarın kullanımı, ikincisi ise iktidarın kaynağı sorunuyla ilgilidir. Her iki unsur bir araya getirildiğinde anayasal demokrasiyi, insan haklarını güvence altına alma hedefine yönelik bir halk yönetimi olarak tanımlamak mümkündür.

Anayasal demokrasi kavramının “anayasa” unsuru ile “demokrasi” unsuru, taşıdıkları kimi özellikleri itibarıyla hem uzlaşma ve hem de çatışma potansiyeline sahiptir. Her iki unsur arasındaki uzlaşma ve çatışma potansiyellerine kısaca göz atmakta yarar vardır.

¹¹² Erdem; “Türkiye’de Anayasa Sorunu”, s. 81.

¹¹³ Mustafa Erdoğan: **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, Ekim 1999, s. 15.

2.1. Uzlaşma Alanları

Halka dayalı bir yönetim biçimi olan demokrasi ile sınırlı iktidar olgusunu hedefleyen anayasacılık arasında iki önemli uzlaşma noktası vardır. Bunlardan birincisi, halkın kendi hayatına ilişkin temel siyasi kararların kimler tarafından ve nasıl alınacağını öngören demokrasi, bu özelliğiyle devlet iktidarının denetlenmesine hizmet etmektedir. Devlet iktidarının denetlenmesi ise, bireylerin özgürlük alanlarının genişlemesi sonucunu doğuracaktır. Bu noktada her iki değer (anayasacılık ve demokrasi) örtüşmekte ve uzlaşmaktadır¹¹⁴.

Öte yandan, siyasi iktidarın kaynağını halka dayandırmak suretiyle, demokrasi, iktidarın meşruluğunu kendi (devletin) dışında temellendirmektedir. Bizatihi bu temellendirme, demokrasilerde siyasi iktidarların kendiliğinden sınırlı olduğu anlamına gelmektedir¹¹⁵. Siyasal iktidarın sınırlı oluşu ise, bireyin özgürlük alanını genişleteceğinden dolayı, bu noktada da her iki kavramın uzlaştığı görülür.

2.2. Çatışma/Gerilim Alanları

Çoğunluk iradesinin de sınırlanmaya muhtaç olduğunu söyleyen anayasacılık ile çoğunluk iradesini mutlaklaştırma potansiyeline sahip olan demokrasi arasında çatışmalı ve gerilimli bir ilişki vardır. Erdoğan'ın anlatımıyla; "anayasacılık devlet iktidarının sınırlanmasını esas alırken, demokrasi iktidarın sınırlanmasıyla değil, kaynağıyla ilgilenir. Bundan dolayı, anayasacılığın gerekleri ile demokratlığın gerekleri arasında her zaman bir uyum yoktur; ikisi arasında sürekli bir gerilim potansiyeli vardır ve bu bazen çatışmalara yol açar"¹¹⁶.

¹¹⁴ Fazıl Hüsnü Erdem, "Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1998/1, s. 16.

¹¹⁵ Erdoğan; **Anayasal Demokrasi**, s.21.

¹¹⁶ Erdoğan; **Anayasal Demokrasi**, s.20.

Demokrasinin, özellikle milli egemenlikçi yorumu, anayasacılığın temel kaygısı olan özgürlükler açısından bir tehdide dönüşebilme potansiyeline sahiptir. Milli egemenlik anlayışında egemenliğin kişilerin dışında ve onların üzerinde yer alan soyut bir varlık olarak millete dayandırılması, kişilerin sahip olduğu hakların ancak millet içerisinde geçerlilik kazanmasına ve milli çıkarlar adına hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılabilmesine yol açmaktadır. Böylece, “kişi”, millet içinde bir varlık olmanın ötesine geçip “birey” olamamakta, hak ve özgürlükler millete karşı ileri sürülecek bir talep olmaktan çıkmakta, milletin kişiye sunduğu bir lütuf haline gelmektedir¹¹⁷.

Öte yandan, demokrasinin temel ilkesi olan çoğunluk ilkesinin bir sonucu olan çoğunluk iradesi, çoğunluğun dışında kalanların iradesini temsil edemeyeceğinden dolayı, çoğunluk iradesiyle bu iradenin dışında kalanlarının iradelerinin çatışması ve onların özgürlüğünü tehdit etmesi kaçınılmazdır¹¹⁸. Öyle ki, demokratik devlet, halkın iradesini temsil ettiği iddiasıyla, otokratik bir devletten daha güçlü olabilmekte ve özgürlükler açısından daha büyük bir tehlike oluşturabilmektedir.

Demokratik devletin özgürlükler bakımından oluşturabileceği tehlikeleri bertaraf etme arayışında üretilen formüllerden biri olan hukuk devleti ilkesi, yürütme organının karar, eylem ve işlemlerinin olduğu kadar, yasama organının tasarruflarının da yargısal denetimini öngörmektedir. Yerleşik anayasal demokrasilerin önemli bir kısmında yer alan anayasa yargısı kurumuna ve bu kurumun işlevlerine kısa da olsa değinmek gerekir.

¹¹⁷ Erdem; “**Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi**”, s. 17.

¹¹⁸ Max J., Skidmore.: **İdeologies (Politics in Action)**, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Orlando, 1989, s.14.

3. ANAYASAL DEMOKRASİLERDE ANAYASA YARGISI

Saf anlamıyla (seçimsel) demokrasilerde, yani çoğunlukçu demokrasilerde teorik olarak, çoğunluk iradesinin tecelligâhı olan parlamentoların yasama yetkilerinin herhangi bir sınırı mevcut değildir. Yapılan seçimler sonucu parlamentoda oluşan çoğunluk iradesi, dilediği konuda ve içerikte kanun çıkarma, değiştirme ve ilga etme yetkisine sahiptir. Esas itibarıyla, felsefi olarak bu yetkinin, tabii hukuk ve hukukun evrensel ilkeleriyle sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Böylece, iyimser bir yaklaşımla, parlamentoların, kendi iradelerinden üstün bir iradeye tabi oldukları ve yegâne hukuk kaynağı olmadıkları anlaşılmaktadır. Pratikte parlamentoların yasama yetkilerinin sınırının insan haklarına saygı olduğu kabul edilmektedir.

Parlamentoların yasama yetkilerinin sınırlarına ilişkin geliştirilen bu önkabuller birer temenni olmaktan öteye geçmezler. Parlamentoların her zaman için bu önkabuller doğrultusunda hareket ettiği söylenemez. Zaten parlamenter faaliyetlere ilişkin gerçekçi bir inceleme, bunun böyle olmadığını bize gösterir. Öyle ki, anayasacılık düşüncesine uygun bir anayasanın (garantist anayasa) mevcut olduğu hallerde dahi, özellikle hükümetlerin parlamentolara sundukları tasarılar vasıtasıyla bu teorik sınırların sık sık aşılmaya çalışıldığı bilinmektedir¹¹⁹. Parlamentoların bu sınırları aşmalarını önlemek amacıyla ve anayasacılık kaygılarıyla geliştirilen tedbirlerden biri olmak üzere, anayasa yargısı kurumsallaştırılmıştır.

Anayasa yargısı, esas itibarıyla, anayasacılığın temel ilkelerinden olan hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Çoğunlukçu demokrasi açığını kapatmak ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir devleti tamamlamak amacına yöneliktir. Anayasa yargısı, Anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesinin teminatı olması nedeniyle anayasal demokrasi içerisinde önemli yer işgal etmektedir. Öyle ki, W.Kagi anayasa

¹¹⁹ Atilla Yayla: "Milli Egemenlik mi Yoksa Bürokratik Egemenlik mi?", **Zaman Gazetesi**, 4 Mayıs 2005.

yargısına ilişkin şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: “Bana anayasa yargısı hakkında ne düşündüğünü söyle, sana nasıl bir anayasa istediğini söyleyeyim”¹²⁰.

Anayasa yargısının kurumsal yapılar olan anayasa mahkemelerinin temel işlevleri, anayasacılığa paralel olarak, devlet iktidarın sınırlamak ve kişi hak ve özgürlüklerini bu iktidar karşısında güvence altına almaktır. Anayasa mahkemeleri bu işlevlerini, yasama organlarındaki hâkim çoğunlukların, temel hak ve özgürlükler aleyhine çıkardıkları kanunları geçersiz kılarak yerine getirmektedirler. Bu işlevleriyle anayasa mahkemeleri, demokrasi ile anayasacılık arasındaki çatışmalı/gerilimli alanda yer almaktadırlar. Bu yönüyle anayasa mahkemeleri, anayasal devlet ile demokratik devlet sentezinin zorunlu yapı taşlarını oluşturmaktadırlar¹²¹.

Çağlar’ın, anayasa mahkemelerinin anayasal demokrasilerdeki konumlarına ve işlevlerine ilişkin yaptığı şu analiz çarpıcıdır: “Son bir analizde, demokrasi, temsili bir mecliste ifadesini bulan halk egemenliği çoğunluk kuralıdır ama, aynı zamanda, azınlık haklarının korunması, hak ve hürriyetlerin, insan haysiyetinin de teminat altına alınmasıdır ve Anayasa Mahkemeleri ile cihazlanan Hukuk Devleti”in misyonu da budur ve bugün, Anayasa Mahkemeleri sadece “Hukuk Söyleyen”(Jus dicere) değil ama ‘Hukuk Yaratan’(Jus dare) kurumlardır”¹²².

Hukuku sadece yorumlayan değil, ama aynı zamanda hukukun ne olduğunu söyleyen anayasa mahkemeleri, bu konuları sebebiyle “negatif kanun koyucu” olarak değerlendirilmektedir. Yasama organının iradesinin ürünü olan kanunları denetlerken ve özellikle onları iptal ederken, aynı zamanda hukukun neyin doğru olduğuna işaret etmektedirler. Bu bakımdan

¹²⁰ Aktaran, Klaus Stern: “Küresel Anayasacılık Hareketleri ve Yeni Anayasalar” (Çev. Ayhan Tekinsoy), **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı** (9-13 Ocak 2001), Ankara, s.54.

¹²¹ Mustafa Erdoğan: “Anayasa Mahkemesi’nin Yapısı”, **Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi**, 15 Kasım 2003.

¹²² Bakır Çağlar: “Hukuk, Siyaset ve Anayasa Mahkemeleri”, **Görüş Dergisi**, Sayı 23, (Kasım 1995), s.23.

anayasa mahkemeleri, siyasi yönü ağır basan yüksek mahkemelerden biridir. Tunç'un ifadesiyle, "görevi gereği siyasi sorunlarla uğraştığından, adeta yarı siyasi bir organ niteliği taşımaktadır"¹²³.

Demokratik siyaseti etkileme ve ona yön verme gücüne sahip olan bu mahkemelerin yetkileri sınırsız değildir. Anayasal yargısal denetim konusunda res'en denetim yapamamaları, aldıkları kararları bizzat kendilerinin icra edememeleri, denetim yetkilerinin hukukilik ile sınırlı olması ve yerindelik denetimi yapamamaları, kanunların anayasa aykırılığı tespit ederken verdikleri kararlarda yeni bir hüküm tesis edememeleri bu sınırların başlıcalarıdır¹²⁴.

Anayasacılığın bir gereği olarak ortaya çıkan anayasa yargısına ilişkin farklı bakış açıları da vardır. Yani, demokratik ülkelerin tümü bu kurumsal yapıyı öngörmedikleri gibi, kimi siyaset bilimci ve hukukçular da bu türden yargısal organların varlığına karşı çıkmaktadırlar. Gerçekten de birçok çağdaş siyaset ve demokrasi teorisyenleri, anayasa yargısının, demokrasinin çoğunluk yönetimi ilkesine sınırlamalar getirmesini, demokratik devlet ilkesi bakımından kabul edilemez bulmaktadırlar. Örneğin, Burdeau'ya göre "Kanunların anayasaya uygunluğu denetiminin hâkimlere verilmesi, iktidarı siyasi sorumluluğu olmayan yargı organına geçirir." Arend Lijphart'a göre, "Kanunun anayasaya uygunluğu gibi hayati önem taşıyan kararlar, atanmış ve hiçbir temsili niteliği olmayan bir yargı kurulu tarafından verilmemelidir". Robert Dahl'a göre ise, "Yargı denetimi olmayan Hollanda ve Yeni Zelanda'nın, yargı denetimi olan ABD'den daha az demokratik olduğu kanıtlanmamış, temel hakların yargı denetimine sahip demokrasilerde daha iyi korunduğu da gösterilememiştir"¹²⁵.

¹²³ Hasan Tunç: "Anayasa Mahkemesinin Siyasi Yapısı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Coşkun ÜÇOK'a Armağan)**, Cilt 2, Sayı 2, (Ocak-Haziran 1989), s. 211.

¹²⁴ Yayla: **a.g.m.**, **Zaman Gazetesi**, 4 Mayıs 2005.

¹²⁵ Aktaran, Kazım Berzeg: "Yüksek mahkeme gerçeği", **Radikal Gazetesi**, 18 Kasım 2003.

Teorik olarak, anayasa mahkemesinin gerekliliği hakkında bir ittifak olmamasına karşın, böyle bir mahkemenin var olması halinde ise, yetkisinin, birey hak ve özgürlüklerini çoğunluk iradesi karşısında korumakla sınırlı olduğuna ilişkin ittifaka yakın bir uzlaşmanın var olduğunu söylemek mümkündür. Burada karşımıza çıkan temel sorun, tabiatı gereği siyasi nitelikli işlerle uğraşan anayasa mahkemelerini siyasetin dışında tutmak ve onu hukuki sınırlar içine hapsedebilmektir.

Hiç şüphesiz anayasa mahkemesi, yasama organında beliren çoğunluk iradesini anayasaya uygunluk açısından denetlerken, bu denetimi hukukilik sınırları içinde yapmalıdır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi çok da kolay değildir. Zira, anayasa yargıcı anayasa normunu yorumlarken, verili toplumun siyasi şartlarından kendisini soyutlayabilmesi çok güçtür. Gerçekten de, dünya görüşüne ve siyasi düşüncelere sahip bir insan olarak anayasa yargıcının, bu etkilerden tümüyle arınabilmesi ve bu doğrultuda kararlar verebilmesi güç bir ameliyedir. Dolayısıyla anayasa yargıcından böylesi bir insanüstü tavır beklemek hayalcilik olur. Kaldı ki, anayasa yargıcının bu ölçüde bir toplum dışı tavır içerisinde bulunması da pek arzu edilir bir durum olmasa gerekir¹²⁶.

Anayasa yargısının tutumuna ilişkin şöyle bir ayrımın yapılmasının doğru olacağı kanaatindeyim. Anayasa mahkemelerinin siyaseti etkilemeleri ile siyaset yapmaları farklı şeylerdir. Siyasi hayata yön verecek kararlar verebilme potansiyeline sahip olan anayasa mahkemelerinin, verdikleri kararlarla siyaseti etkilemeleri kaçınılmazdır. Buna ilişkin söylenecek bir şey yoktur. Asıl yanlış olan ve eleştirilesi gereken tutum, anayasa mahkemelerinin verdikleri kararlarla siyaset yapmaya soyunmalarıdır. Anayasa mahkemeleri, siyaset üreten bir organ değil, siyaseti etkileyebilen bir yargı organları olduklarını unutmamalıdır¹²⁷.

¹²⁶ Tunç; a.g.m., s. 225-226.

¹²⁷ Tunç; a.g.m., s. 223.

Anayasa mahkemelerinin pratiğine bakıldığında, bu mahkemelerin bir yandan çoğunluk iradesini sınırlama ve diğer yandan da insan haklarını koruma altına alma açısından başarıları kadar başarısızlıklarının da var olduğu anlaşılmaktadır. Dünyadaki anayasa mahkemelerinin anası sayılabilecek olan Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin bile sicilinin çok temiz olduğunu söylemek imkânsızdır. ABD'de, 1930'lu yıllardaki Yüksek Mahkeme, verdiği kararlarla siyaset yapmağa kalkışması nedeniyle şiddetle eleştirilmiştir. Yüksek Mahkeme'nin aktivist tavrı, "yargıçlar oligarşisi" ve "yargıçlar diktatörlüğü" olarak değerlendirilmiş ve demokrasiye aykırı bulunup karşı çıkmıştır. Bu eleştiri ve karşı koyuşlar kısmen etkili olsa gerek ki, 1937'den sonra bu tutumunu değiştirmeye başlamıştır¹²⁸.

Almanya'da da anayasa mahkemesinin işleyişinde problemler yaşanmıştır. Bu problemleri görüşmek amacıyla ilk kez 1978 yılında devlet başkanı, meclis başkanı, başbakan ve anayasa mahkemesi başkanı bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıda başbakan, anayasa mahkemesinin yetkilerini aştığından şikayet ederek, onun yetkilerinin sınırlandırılması gereğini ileri sürmüştür. Alman Anayasa Mahkemesinin zaman zaman yasama organına ultiatom verdiği ve yasama organına bir kanun metnini fiilen dikte ettiği görülmüştür¹²⁹.

Türk Anayasa Mahkemesi'nin gösterdiği tavırda, tıpkı dünyadaki diğer anayasa mahkemelerinde olduğu gibi, anayasa yargısının tabiatından kaynaklanan sebeplerin yanı sıra, Türkiye'ye özgü vesayetçi sistem anlayış ve pratiği de etkili olmuştur. Türkiye'ye özgü sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

"Parlamento'nun egemenliğini, bürokrasinin egemenliği lehine olacak şekilde sınırlama eğilimi; kanunun Anayasa'ya uygunluğuna

¹²⁸ Berzeg; a.g.m., Radikal Gazetesi, 18 Kasım 2003.

¹²⁹ Metin Kıratlı: "Anayasa Mahkemeleri ve Siyasal Polemikler", AÜSBFD, Cilt XXXVII, (Eylül-Aralık 1982), s. 126,128.

bakmakla kalmayıp, bizzat hüküm tesis etme arzusu; toplumdaki temayüllerin hepsini gözetmek yerine bürokratik vesayetçi ve toplumsal mühendisçi çizginin etkisinde kalmaya ziyadesiyle açık olma; bu çerçevede, 'din işleriyle dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak laiklik', 'devletin sosyal düzeni' vs. gibi antidemokratik, özgürlük karşıtı, açık toplum fikir ve tatbikatına aykırı kavramlarla toplumu dizayn etme çabalarına destek sağlama; Parlamento'nun, Mahkeme'nin kompozisyonunu ve üyeliğe gelişi yeniden düzenleme adımlarına bürokratik ve demokrasiye aykırı direniş; zaman zaman üyeliğin ön şartının sanki toplumda siyasî olarak azınlıkta kalan bir çizgiye mensubiyetmiş gibi tezahür etmesi..."¹³⁰.

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşundan bugüne kadarki dönem içerisindeki içtihatlarının genel eğilimine bakıldığında, Anayasa Mahkemesi'nin kendi rolünü anayasal demokrasinin gerekleriyle bağdaşan bir şekilde oynamadığı görülmektedir. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birincisi, anayasal yargısal denetimdeki temel referans norm olan anayasaların (1961 ve 1982 Anayasaları) "militan demokrasi" anlayışı üzerine kurgulanmış olmasıdır. Anayasa Mahkemesi'nin özellikle ifade özgürlüğü ve siyasi parti özgürlüğüne ilişkin davalarda verdiği özgürlük karşıtı kararların arkasında yatan en önemli neden her iki anayasanın ideolojik niteliğidir. İkincisi ise, Anayasa Mahkemesi üyelerinin görevlerini teknik-hukuki olmaktan çok, ideolojik olarak görmeleridir. Anayasa Mahkemesi üyeleri insan haklarının değil de, ideolojik devlet yapısının bekçileri gibi hareket etmişlerdir¹³¹.

Özetlemek gerekirse; yasama çoğunluğunun keyfiliğe kaçmasını önlemenin, siyasal çoğulculuğu ve özgürlükleri güvence altına almanın kurumsal gereklerinden biri olarak yüksek mahkemenin kurulması, anayasacılık düşüncesinin temel gereklerinden biridir. Ancak gerek diğer

¹³⁰ Yayla; **a.g.m.**, Zaman Gazetesi, 4 Mayıs 2005.

¹³¹ Erdoğan, **Anayasa Hukukuna Giriş**, s.255.

lkeler ve gerekse Türkiye pratiği göstermiştir ki, anayasa mahkemeleri kendine biçilen rolü oynamada çoğu kez isteksiz davranmışlardır. Anayasa mahkemeleri zaman zaman aktivist bir tutum içine girmişler; hukukilik denetimini bir tarafa bırakıp yerindelik denetimi yapmaya kalkışmışlardır. Siyaseti etkileme değil, siyaset yapma yoluna koyulmuşlardır. Bu tutumları nedeniyledir ki, “yargıçlar hükümeti” oluşturduklarına ilişkin eleştirilerden nasiplerini almışlardır.

Türk Anayasa Mahkemesi ise, çok bariz biçimde evrensel var oluş sebebinin dışında hareket etmiş ve kararlar vermiştir. Temel hak ve özgürlükleri çoğunluk iktidarı karşısında güvence altına almak değil, anayasada içkin olan ideolojik tercihlerle uyuşmayan yasama organı tasarruflarını denetim altına almaya çalışmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, sivil toplum meknının temsilcisi olarak özgürlükleri korumakla görevli olması gereken Yüksek Mahkeme, Devlet iktidarını kullanan bir cihaz gibi hareket etmiştir. Yüksek Mahkeme’nin bu tutumu, kuruluşundan bugüne, çok fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU KARARLARIN İNCELENMESİ

1. ŞEKLİ- HUKUKİ GEREKÇELERLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER*

1. 1. İşçi- Çiftçi Partisi¹³²

(Türkiye) İşçi- Çiftçi Partisi; ilk ikisinin isminin başında Türkiye ibaresi olmak kaydıyla, farklı tarihlerde toplam olarak üç kez kurulmuştur. İlk ikisi münfesiş sayılmış sonuncusu da Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır.

İlki; 17 Haziran 1946 tarihinde kurulan Türkiye İşçi-Çiftçi Partisi'dir. Parti, 1949'da vefat eden ilk genel başkan Ethem Ruhi Balkan'ın ardından, Suavi Raşidoğlu'nu bu göreve getirmiş ve 1950'lerin başına kadar yürütülen

* Burada ele alınacak kapatılma davalarına ilişkin kararlar, Anayasa Mahkemesinin Cumhuriyet ve Devlet anlayışına, yani resmi ideolojiye müteallik olmaması nedeniyle, bu kararlar "içerik analizi"ne tabi tutulmayacak ve ilgili partiye ilişkin kısaca bilgi verilmesi ile Anayasa Mahkemesinin verdiği kararın özetlenerek aktarılmasıyla yetinilecektir. **AYMKD**'ye atıf, yalnızca 1961 Anayasası döneminde kapatılan partiler için yapılacaktır. 82 Anayasası dönemindeki kapatılma kararlarına esas ve karar sayıları veya karar tarihi girilmesi suretiyle Anayasa Mahkemesinin web sayfasından ulaşılabildiği için ayrıca **AYMKD**'ye atıf yapılmasına gerek görülmemiştir. Ayrıca siyasi parti incelemeleri sıralaması, ilgili partiye ilişkin kararın verildiği tarih esas alınarak yani kronolojik sıralama esas alınarak düzenlenmiştir.

¹³² "Esas No: 1968/31

Karar No: 1968/44

Karar Tarihi: 15/10/1968

Davacı: Kamu Hukuku

Davalı: İşçi - Çiftçi Partisi

Cumhuriyet Başsavcılığı, 20/6/1968 günlü ve 1968/17-1 sayılı iddianamesi ile, İşçi- Çiftçi Partisinin, Tüzüğü'nün 35. maddesi uyarınca her yıl Nisan ayında yapması gereken genel kongresini 1951 yılından beri yapmadığını, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun geçici 5. maddesinde öngörülen sekiz aylık süre içinde tüzük ve program ile yönetmeliklerini ve diğer parti mevzuatını, merkez karar organlarının kariyeriyle, sözü geçen kanun hükümlerine uydurmadığını ve bu konuda Anayasa Mahkemesince 648 sayılı kanunun 113. maddesinin ikinci fıkrası gereğince yapılan ihtar gereğini de yerine getirmediklerini ileri sürerek İşçi- Çiftçi Partisinin anılan kanunun 108. ve 113. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesini istemiştir.". **AYMKD**, Sayı:6, s. 243-244, Resmi Gazete Tarihi: 30.12.1968, Sayı: 13088.

siyasi faaliyetlerine ara vermek suretiyle siyasi hayattan çekilmiş ve -ihtilafli olmak kaydıyla-mevcut arşiv bilgilerine göre münfesih sayılmıştır¹³³.

İkinci Türkiye İşçi- Çiftçi Partisi; 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun (13.08.1965) yürürlüğe girmesinden önce Abdülaziz Ayyıldız adlı şahıs tarafından parti tüzel kişiliğinin canlandırılması maksadıyla yapılan müracaat (30.03.1961) neticesinde kurulmuştur. Bu Parti hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 02.06.1966 tarih ve S.P. 110 sayılı müracaatı ile Anayasa Mahkemesi tarafından: "Partinin kuruluşundan sonra hiçbir kongre yapmaması ve idare heyetini seçmemesi nedeniyle" münfesih sayılmasına dair karar verilmiştir (22.09.1966).¹³⁴

Son olarak; 648 sayılı SPK'nın yürürlüğe girişinden sonra eski genel başkan Suavi Raşidoğlu, bu defa isminin başında Türkiye ibaresi olmaksızın, 3. İşçi- Çiftçi Partisini 03.05.1967'de yeniden kurar. Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının 20.06.1968 tarihli iddianamesiyle; İşçi- Çiftçi Partisinin, 1951 yılından beri genel kongresini yapmadığı ve parti mevzuatını SPK'ya uygun hale getirmediği gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması için dava açılır.¹³⁵

Anayasa Mahkemesi de, 15.10.1968 tarihinde, 3 üyenin; partinin münfesih sayılması durumunda kapatılmasının söz konusu edilemeyeceği gerekçesiyle muhalif kaldıkları kararını, partinin kapatılması şeklinde vermiştir¹³⁶.

¹³³ Ayrıntılı bilgi için Bkz: Mete Kaan Kaynar (Der.), vd.: **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, Ankara, İmge Yayınevi, Ağustos 2007, s. 70- 72, 134- 136, 145- 146.

¹³⁴ Kaynar, **a.g.e.**, s.146.

¹³⁵ **AYMKD**, Sayı:6, s. 244

¹³⁶ "... Üyelerden Fazlı Öztan, Celalettin Kuralmen ve Avni Givda partinin münfesih sayılması gerçekleştiği takdirde kapatılmasının söz konusu edilemeyeceğini ileri sürerek red kararına muhalif kalmışlardır.

Hüküm: 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 113 üncü maddesine aykırı davranışı dosyadaki belgeler ve Genel Başkanı Suavi Raşitoğlu'nun duruşmadaki sözleri ile sabit olan İşçi - Çiftçi Partisinin, aynı maddenin son fıkrası uyarınca kapatılmasına Cumhuriyet Başsavcısı hazır bulunduğu halde partinin Genel Başkanı Suavi Raşitoğlu'nun gıyabında Cumhuriyet Başsavcısının istemine uygun ve kesin olarak karar verildi . " **AYMKD**, s. Sayı: 6, s. 244-245.

1. 2. Türkiye İleri Ülkü Partisi¹³⁷

06.05.1969 tarihinde İstanbul'da kurulan ve ilk genel başkanlığını Hasan Turan adlı şahsın üstlendiği Türkiye İleri Ülkü Partisi¹³⁸ yaklaşık 2 yıl siyasi hayatta kalmış, neticede 1961 Anayasası döneminde şekli- hukuki gerekçelerle kapatılan ikinci siyasi parti olmuştur.

Davanın konusu ise; 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan maddeler dışındaki, buyurucu hükümlere aykırı görülen yönlerin giderilmesi için, Anayasa Mahkemesince yapılan ihtarla rağmen kanunla belirtilen 6 aylık süre geçtiği halde söz konusu aykırılıkların giderilmemiş bulunması sebebiyle, partinin kapatılması talebi oluşturmaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının talebini yerinde bulan Anayasa Mahkemesi, Türkiye İleri Ülkü Partisini 24.06. 1971 tarihinde kapatmıştır¹³⁹.

¹³⁷ “Esas Sayısı: 1971/2

Karar Sayısı: 1971/2

Karar Günü: 24/6/1971

Davayı Açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davanın Konusu: Türkiye İleri Ülkü Partisinin tüzüğünde, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan maddeler dışındaki buyurucu hükümlere aykırı görülen yönlerin giderilmesi için 648 sayılı Yasanın 113. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesince yapılan ihtarla rağmen kanunla belirtilen altı ay süre, fazlasıyla geçtiği halde söz konusu aykırılıkların giderilmemiş bulunması nedeniyle aynı yasanın 108. ve 113.maddeleri gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenilmiştir.”. AYMKD, Sayı:9, s. 71-80, Resmi Gazete Tarihi:06.01.1972, Sayı: 14064.

¹³⁸ Kaynar, a.g.e., s. 150.

¹³⁹ “... Türkiye İleri Ülkü Partisi 13/7/1965 günlü, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 113. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesinin yaptığı yazılı ihtarla rağmen kanuni süresi içinde tüzüğünün 17., 38. ve 57. maddelerindeki aykırılıkları gidermediği için Cumhuriyet Başsavcılığınca re 'sen dava açılmış ve 113. maddede öngörülen kapatma durumu gerçekleşmiş olduğundan bu siyasi partinin 648 sayılı Kanunun 113. maddesinin son fıkrası uyarınca kapatılmasına ve aynı Kanunun 115. maddesi gerekleri yerine getirilmek üzere kapatma kararının Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıklarına ve Cumhuriyet Başsavcılığına tebliğine 24/6/1971 gününde oybirliğiyle ve Anayasa'nın 57. maddesinin son fıkrası gereğince karar verildi.”. AYMKD, s. Sayı:9, s. 79-80.

1. 3. Büyük Anadolu Partisi¹⁴⁰

Büyük Anadolu Partisi ismi altında; ilki 05.11.1969 tarihinde olmak üzere, sırasıyla 14.03.1986 ve 25.01.1991'de toplam 3 parti kurulmuştur. Bunlar arasında anlamlı herhangi bir hukuki veya kurumsal münasebet, siyasi yelpazenin sağında yer almak dışında, tespit edilememiştir¹⁴¹.

Hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca iddianame hazırlanmak suretiyle, kapatılması talebiyle Anayasa Mahkemesinde dava açılan parti, ilk kurulan Büyük Anadolu Partisi'dir. Anayasa Mahkemesince verilen ihtar kararına rağmen, Partinin tüzüğündeki SPK'nın 4. Kısım hükümleri dışında kalan hükümlerine aykırılıkları gidermediği, parti büyük kongresini zamanında toplamadığı, genel merkez adresini belirlemediği ve zorunlu defterleri tutmamış olması nedeniyle hakkında Y.C. Başsavcılığınca dava açılmış ve; il ve ilçe geçici yönetim kurullarının durumunu düzenlememek, belediye başkanına il kongresinde tabii üyelik tanımak, siyasi parti gruplarının merkez karar ve yönetim organlarıyla ahenk içinde çalışmalarını sağlayacak tedbirlere tüzükte yer vermemek, il ve merkez yoklamaları konusunu düzenlememek, parti tüzüğünün üyeliklere kabul edilecek kimselere ilişkin hükümlerine uymamak, genel kongresini yapmamak ve tutulması zorunlu defterleri tutmamak gerekçeleriyle Büyük Anadolu Partisi, 19.02.1972 tarihinde Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır¹⁴². 1961 Anayasası döneminde şekli-hukuki gerekçelerle kapatılan üçüncü ve son parti Büyük Anadolu Partisi olmuştur.

¹⁴⁰ Esas No: 1972/1 Karar No: 1972/1, Karar Tarihi: 19.12.1972, Resmi Gazete Tarihi: 30.12.1973, Sayı: 14490. NOT: Bu partiye ilişkin karar **AYMKD**'nde yer almamıştır.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KAYNAR, **a.g.e.**, s. 151- 152, 218- 220, 241-242.

¹⁴² Kaynar, **a.g.e.**, s.152.

1. 4. Yüce Görev Partisi¹⁴³

1982 Anayasası döneminde şekli- hukuki gerekçelerle kapatılan ilk siyasi parti Yüce Görev Partisi olmuştur. İlk ve son genel başkanlığını Baha Vefa Kartay adlı emekli bir kurmay albayın (daha sonra büyükelçi) yaptığı ve parti programınca merkez sol siyasi pozisyonu benimsemiş görünen Yüce Görev Partisi¹⁴⁴, 06.06.1983 tarihinde kurulmuştur¹⁴⁵.

Siyasal ömrü yaklaşık 2,5 ay süren (kapanma: 25.08.1983) YGP'nin 71 kişilik kurucular kurulu listesinin 62'si Milli Güvenlik Konseyi tarafından veto edilince partinin genel başkanı dâhil kurucularından 53'ü istifa etmek suretiyle Milli Güvenlik Konseyinin verdiği kararı yerine getirecek parti üyesi kalmayacak şekilde parti merkez teşkilatını boşaltmışlardır. Bunun üzerine; Milli Güvenlik konseyi kararını yerine getirmekten acze düşmesi sebebiyle, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca, partinin kendiliğinden dağılmış olma halinin tespit edilerek kapatılması talebiyle, Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Y. C. Başsavcılığının talebi yerinde görülerek Yüce Görev Partisinin kendiliğinden dağılmış olduğu, oyçokluğu ile kararlaştırırken, hukuki varlığının sona ermiş olmasından ötürü de kapatılma talebinin reddine oyçokluğu ile karar verilmiştir¹⁴⁶.

¹⁴³ “Esas Sayısı: 1983/1 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1983/1

Karar Günü: 25.8.1983

Davayı Açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Yüce Görev Partisi

I- Davanın Konusu: Yüce Görev Partisi'nin dağılma durumunun saptanması ve kapatılmasına karar verilmesi. ”. Resmi Gazete Tarihi: 23.06.1984, Sayı: 18440.

¹⁴⁴ Kaynar, a.g.e., s. 184-185.

¹⁴⁵ Bkz; Yüce Görev Partisi Kararı, “E. 1983/1, K. 1983/1, K. T. 25.08.1983.

¹⁴⁶ Bkz; Yüce Görev Partisi Kararı.

1. 5. Bizim Parti¹⁴⁷

8 Temmuz 1983'de kurulan ve ilk ve son genel başkanlığını emekli korgeneral Mithat Ceyhan'ın yapmış olduğu Bizim Parti¹⁴⁸ hakkında, kuruluşunun üzerinden bir ay bile geçmeden (4 Ağustos 1983) kapatılması istemi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca kapatma davası açılmıştır. Başsavcılık; kapatılma talebinin gerekçesi olarak, kurucular kuruluna ilişkin belge ve bilgilerin eksik ve yanlış verilmesi (Av. Cahit Günay'ın yerine kurucular kurulu listesine sahte imza atmak, kimi kurucuların nüfus ve adli sicil kayıtlarının verilmemesi gibi), parti tüzüğü ile parti teşkilat yapısının 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun çeşitli maddelerine aykırılığını göstermiş ve Bizim Parti'nin aynı Kanununun 90. ve 93. maddeleri nazara alınarak 101. maddenin (a) fıkrası gereğince kapatılmasına karar verilmesini istemiştir¹⁴⁹.

Anayasa Mahkemesi, Bizim Parti'nin SPK'ya aykırılık arzeden tüzük ve diğer uygulamaları için açılacak davanın Y.C. Başsavcılığının ileri sürdüğü gibi, SPK m. 101/a'ya göre değil, SPK/104'e göre açılması, yani öncelikle bu aykırılıkların giderilmesi için ilgili parti hakkında kapatılma davası değil ihtar davası açılması gerektiğini belirtmiş akabinde de Bizim Parti Genel Kurulunca 23.08.1983 tarihinde alınan partinin feshedilmesi kararı karşısında "karar ittihazına yer olmadığına" dair karar vermiştir¹⁵⁰

¹⁴⁷ "Esas Sayısı: 1983/3 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1983/3

Karar Günü: 1.11.1983

Davayı Açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Bizim Parti

Davanın Konusu: 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun çeşitli maddelerine aykırı hareket eden "Bizim Parti"nin aynı Kanununun 90. ve 93. maddeleri nazara alınarak 101. maddenin (a) fıkrası gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir. ". Resmî Gazete Tarihi: 25.09.1984, Sayı: 18526.

¹⁴⁸ Kaynar, a.g.e., s. 203-204.

¹⁴⁹ Bkz; Bizim Parti Kararı, E. 1983/3, K. 1983/3, K. T. 01.11.1983.

¹⁵⁰ Bkz; Bizim Parti Kararı.

1. 6. Muhafazakâr Parti¹⁵¹

Aynı adla 1961 Anayasası döneminde kurulan başka bir parti¹⁵² varsa da, bu partinin 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Milli Güvenlik Konseyinin çıkardığı 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı kanunla yasaklanan Milliyetçi Hareket Partisinin (MHP) yerine kurulan Muhafazakâr Parti ile bir ilişkisi yoktur.

Muhafazakâr Parti, MHP'nin yerine kurulmuştur. Nitekim ilgili parti, önce, 30.11.1985 tarihli olağan kurultayında adını Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirmiştir. Daha sonra 12 Eylül askeri rejimince 1982 Anayasasının Geçici 4. Maddesi ile haklarında siyaset yasağı getirilenlere yönelik affın (6 Eylül 1987 tarihli referandum) ardından da parti genel başkanlığına MHP eski genel başkanı Alparslan Türkeş'in getirilmesi kararlaştırılmıştır. 2533 sayılı Kanunun 19.06.1992 tarih ve 3821 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmasının ardından yeniden açılan MHP, 27.12.1992 tarihli Büyük Kongresinde kendini feshederek malvarlığı ile birlikte Milliyetçi Çalışma Partisine katılma kararı almıştır. Nihayet, 24.01.1983 tarihinde toplanan 4. Olağanüstü Kongre'de de genel başkan Türkeş'in teklifi ile MÇP'nin, MHP'nin isim ve amblemini almak suretiyle siyasi hayatını sürdürmesi kararlaştırılmıştır. Türkeş'in 04.04.1997 tarihindeki ölümünün ardından genel başkanlık görevini vekâleten oğlu Yıldırım Tuğrul Türkeş (05.04.1997-06.07.1997) yürütmüştür. Akabinde toplanan Olağanüstü Kurultay'ın ardından bu göreve Devlet Bahçeli seçilmiştir (06.07.1997).¹⁵³

¹⁵¹ “Esas Sayısı: 1983/4 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1983/4

Karar Günü: 3.11.1983

Davayı Açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Muhafazakâr Parti

Davanın Konusu: 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. ve 93. maddelerine aykırı hareket eden Muhafazakâr Parti'nin aynı Kanunun 101. maddesinin (a) ve (b) fıkraları gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir. ”. Resmi Gazete Tarihi: 21.10.1984, Sayı: 18552.

¹⁵² 13.02.1961 tarihinde Ankara'da kurulan ve ilk ve son genel başkanlığını Yaşar Yurtseven'in yaptığı Muhafazakâr Parti, partinin genel kurulunca feshedilmiştir (29.10.1966). Ayrıntılı bilgi için bkz.; Kaynar, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁵³ Ayrıntılar için bkz.; Kaynar, **a.g.e.**, s. 196-203.

Dava konusuna gelince; “2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 90. ve 93. maddelerine aykırı hareket eden Muhafazakâr Parti’nin aynı Kanunun 101. maddesinin (a) ve (b) fıkraları gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir.”¹⁵⁴.

Kapatılma davasında ileri sürülen gerekçelere¹⁵⁵ gelince; Milli Güvenlik Konseyinin kararı ile parti kurucusu olmaları uygun bulunmayan kuruculardan bir kısmının parti merkez karar ve yönetim kurulu üyeliklerine getirilmesi,

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 14/3 maddesine aykırı olarak tüzüğün 33/2. maddesinde partili milletvekillerinin tabii üye olarak gösterilmemesi,

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 65. maddesinde, 61. maddenin (d) bendinde yazılı parti bayrağı, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların, (e) bendinde yazılı parti yayınlarının, (f) bendinde yazılı üye kimlik kartlarının ve parti defter, makbuz ve kâğıtlarının satış bedellerinin merkez karar ve yönetim kurulunun kararıyla tespit edileceği belirtildiği halde, parti tüzüğünün 75. maddesinde bunların satış bedellerinin merkez karar ve yönetim kurulu veya (İl Yönetim Kurulu) kararı ile de düzenleneceği belirtilmiş bulunması,

Parti Tüzüğünün 57. maddesinin altıncı fıkrası hükmünün, Siyasi Partiler Kanununun disiplin kurullarının çalışması ve disiplin cezalarına itiraz konularını düzenleyen 55. ve 57. maddelerine aykırı bulunduğu,

İddiasıyla Y.C. Başsavcılığınca MHP’nin kapatılması talep edilmiştir. Ancak yukarıda sıralanan gerekçelerin SPK/101’in delaletiyle kapatılma talebine dayanak yapılması Anayasa Mahkemesince reddedilmiş ve mevzubahis tüzük aykırılıklarının siyasi parti yasaklarının düzenlendiği SPK

¹⁵⁴ Bkz; Muhafazakâr Parti Kararı, E. 1983/4, K. 1983/4, K. T. 03.11.1983.

¹⁵⁵ Bkz; Muhafazakâr Parti Kararı.

dördüncü kısım hükümleri kapsamında olmaması cihetiyle davanın ancak SPK 104. maddeye istinaden açılacağı (İhtar davası) belirtilmiştir¹⁵⁶.

1. 7. Yeni Düzen Partisi¹⁵⁷

1 Temmuz 1983'te kurulan ve ilk genel başkanı Vahap Esendağ (Emekli hava subayı) olan Yeni Düzen Partisi'ne¹⁵⁸, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; tüzüğündeki Kurucular Kurulunun arttırılmasına ilişkin hüküm, Kurucular Kurulunun teşkilinde gösterdiği faaliyet ve programında kadın hakları komisyonları ve yardım sandıkları kurulmasına yer vermesi 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 8, geçici 4. ve 5, 91 ve dolayısıyla 90. maddelerine aykırı bulunduğundan aynı Kanunun 101. maddesinin (a) ve (b) bendleri gereğince kapatılması talebiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır (bkz; dipnot 127). Yeni Düzen Partisi hakkında açılan kapatılma davası, Anayasa Mahkemesi tarafından, tıpkı Bizim Parti ve Muhafazakâr Parti kararlarında olduğu gibi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca SPK/104. maddeye (İhtar davası) istinaden değil de SPK/101'e göre açılmış olması münasebetiyle reddedilmiştir¹⁵⁹.

13 Nisan 1984 tarihinde partinin amaçlarını gerçekleştirmek bakımından acze düştüğü gerekçesiyle, YDP hakkında Anayasa Mahkemesine başvuran Y.C. Başsavcılığının bu müracaatı üzerine, Anayasa Mahkemesi, 9 Ekim 1984 tarihinde partinin hukuki varlığının sona erdiğine

¹⁵⁶ Bkz; Muhafazakâr Parti Kararı.

¹⁵⁷ "Esas Sayısı: 1983/5 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1983/5

Karar Günü: 9.11.1983

Davayı Açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Yeni Düzen Partisi

Davanın Konusu : Tüzüğündeki Kurucular Kurulunun arttırılmasına ilişkin hüküm, Kurucular Kurulunun teşkilinde gösterdiği faaliyet ve programında kadın hakları komisyonları ve yardım sandıkları kurulmasına yer vermesi 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 8., geçici 4. ve 5., 91. ve dolayısıyla 90. maddelerine aykırı bulunduğundan aynı Kanunun 101. maddesinin (a) ve (b) bendleri gereğince Yeni Düzen Partisinin kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir.". Resmi Gazete Tarihi: 21.10.1984, Sayı: 18552.

¹⁵⁸ Kaynar, a.g.e., s. 192-193.

¹⁵⁹ Bkz; Yeni Düzen Partisi Kararı, E. 1983/5, K. 1983/5, K. T. 09.11.1983.

karar vermiştir. Her ne kadar YDP genel başkanı 31.10.1985 tarih ve 1985/34 sayılı yazısı ile Y.C. Başsavcılığına Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye katıldıklarını bildirmişseler de, ilgili parti böyle kurumsal katılımın olmadığını yazılı olarak açıklamıştır. Ancak üye ve yöneticilerin istifa ederek Sosyal Demokrat Halkçı Partiye katılımı gerçekleşmiş böylece Yeni Düzen Partisinin hem hukuki hem fiili varlığı sona ermiştir¹⁶⁰.

1. 8. Doğru Yol Partisi¹⁶¹

Türk siyasal hayatında merkez sağ siyaset, Demokrat Parti (K.T.: 07.01.1946) ile başlayan siyasi serüvenini, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Adalet Partisinde (K.T.: 11.02.1961) sürdürmüş, 12 Eylül Askeri Darbesinin ardından kapatılan Adalet Partisinin yerine kurulan Büyük Türkiye Partisi de (K.T.: 20.05.1983) yine askeri rejim (Milli Güvenlik Konseyi) tarafından kapatılmıştır (26.07.1983). Bunun üzerine merkez sağ, 23 Haziran 1983'te kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) ile yola devam etmeye karar vermiş ve ilk genel başkanlık koltuğuna Ahmet Nusret Tuna oturmuş ancak Milli Güvenlik Konseyi tarafından veto edilmesi üzerine 15.07.1983 tarihinde partinin kurucular kurulu tarafından Esat Yıldırım Avcı genel başkanlık görevine getirilmiştir. Kat'i tarihi meçhul olmakla beraber, DYP arşivlerinde Avcı'dan sonra bu göreve getirilen Ahmet Hüsamettin Cindoruk'un bu görevi deruhte etme tarihi olarak 28.08.1985 olarak verilmektedir.¹⁶²

¹⁶⁰ Kaynar, a.g.e., s. 193-194.

¹⁶¹ "Esas Sayısı: 1984/1 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1984/1

Karar Günü: 28.9.1984

DAVACI: Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Doğru Yol Partisi

DAVANIN KONUSU: Kapatılmış Adalet Partisi ve Büyük Türkiye Partisi'nin devamı olduğunu beyan ve iddia etmek; Milli Güvenlik Konseyi'nin 99 sayılı Kararına karşı tutum, beyan ve davranış içinde bulunmak suretiyle, 2820 sayılı Kanunun 96/2 ve 97. maddelerine aykırı davrandığı iddiasıyla Doğru Yol Partisi'nin kapatılmasına karar verilmesi istemidir.". Resmi Gazete Tarihi: 14.02.1985, Sayı: 18666.

¹⁶² Kaynar, a.g.e., s. 186-188.

Akabinde; 12 Eylül askeri rejimince 1982 Anayasasının Geçici 4. maddesi ile haklarında siyaset yasağı getirilenlere yönelik affın (6 Eylül 1987 tarihli referandum) ardından, Adalet Partisi eski genel başkanı Süleyman Sami Demirel, 24.09.1987 tarihinde yapılan Olağanüstü Büyük Kongrenin ardından parti genel başkanlığına getirilmiştir. 2533 sayılı Kanunun, 19.06.1992 tarih ve 3821 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmasının ardından yeniden açılan Adalet Partisi, 19.12.1992 tarihli Büyük Kongresinde kendini feshederek malvarlığı ile birlikte Doğru Yol Partisine katılma kararı almış ve AP'nin ambleminin DYP'nin yeni amblemi olarak kullanılmasına partinin yetkili kurullarınca karar verilmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından genel başkanlık görevine sırasıyla; Mehmet Gölhan (vekâleten. 20.05.1993), Pembe Tansu Çiller (13.06.1993) ve Mehmet kemal Ağar (14.12.2002) seçilmiştir.¹⁶³

27 Mayıs 2007'de yapılan 2. Olağanüstü Kongrede DYP, Demokrat Parti'nin adını ve amblemini almak kararını vermiştir. Akabinde yapılan 22 Temmuz 2007 genel seçim sonuçlarına göre bir önceki seçime göre oyları yüzde 9,54'ten yüzde 5,41'e inen DYP/DP'de genel başkan Ağar istifa etmiş ve 6 Ocak 2008 tarihinde yapılan DP 4. Olağanüstü Büyük Kongresi'nde parti genel başkanlığına 3. turda geçerli 800 oyun 529'unu alarak Süleyman Soylu seçilmiştir. Diğer aday Çağrı Erhan ise 271 oyda kalmıştır. 15 Kasım 2008'de gerçekleştirilen Nevval Sevindi ve Refaidin Şahin'in de aday olduğu DP 9. Olağan Kongresi'nde 993 oy geçerli oyun 922'sini alan Soylu, genel başkanlığa yeniden seçilmiştir. Ancak Süleyman Soylu 29.03.2009 yerel seçimlerinde bir önceki genel seçimden daha az oranda oy alındığını belirterek genel başkanlıktan istifa etmiştir. 16 Mayıs 2009 tarihinde yapılan 5. Olağanüstü Kongre'de ise Hüsamettin Cindoruk, diğer adaylar, Mehmet Ali Bayar ve Ramazan Yazgan'ı geride bırakarak Demokrat Parti'de genel başkanlık koltuğuna oturmuştur. Son olarak merkez sağdaki birleşme Anavatan partisinin 31 Ekim 2009 tarihindeki 10. Olağan Kongresi

¹⁶³ Kaynar, a.g.e., s. 189-190.

sonrasında kendisini feshederek Demokrat Parti ile birleşme kararı ile gerçekleşmiştir.¹⁶⁴

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın DYP hakkındaki kapatılma davası hadisesine gelince; 06.04.1984 tarihli iddianamesiyle Y.C. Başsavcılığı; *“Kapatılmış Adalet Partisi ve Büyük Türkiye Partisi'nin devamı olduğunu beyan ve iddia etmek; Milli Güvenlik Konseyi'nin 99 sayılı Kararına karşı tutum, beyan ve davranış içinde bulunmak suretiyle, 2820 sayılı Kanunun 96/2 ve 97. maddelerine aykırı davrandığı iddiasıyla Doğru Yol Partisi'nin kapatılmasına karar verilmesi”*¹⁶⁵ ni Anayasa Mahkemesinden talep etmiştir.

28.09.1984 tarihli oturumunda davayı ele alan Anayasa Mahkemesi; AP'nin devamı suçlamasını suçun sübuta ermediği, Milli Güvenlik Konseyi kararlarını eleştirme suçlamasını da eleştirilerin Yüksek Seçim Kurulu kararlarına karşı yapıldığı gerekçeleriyle, partinin kapatılması talebini reddetmiştir¹⁶⁶.

1. 9. Bayrak Partisi¹⁶⁷

29.07.1983 tarihinde tüzelkişilik kazanan Bayrak Partisi hakkında, Y.C. Başsavcılığı, 15.03.1988 tarihli iddianamesiyle; *“2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 3, 8 ve 14. maddelerine uygun biçimde örgütlenip çalışmalarda*

¹⁶⁴ Bkz; Söz konusu tarihlerdeki günlük gazeteler ile internetteki haber siteleri.

¹⁶⁵ Bkz; Doğru Yol Partisi Kararı, E. 1984/1, K. 1984/1, K. T. 28.09.1984.

¹⁶⁶ Bkz; Doğru Yol Partisi Kararı.

¹⁶⁷ *“Esas Sayısı: 1988/1 (Siyasi Parti Kapatma)*

Karar Sayısı: 1989/1

Karar Günü: 2.5.1989

KAPATILMA DAVASINI AÇAN: Cumhuriyet Başsavcılığı

KAPATILMASI İSTENİLEN SİYASİ PARTİ: Bayrak Partisi

KAPATILMA İSTEMİNİN NEDENİ : 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 3., 8. ve 14. maddelerine uygun biçimde örgütlenip çalışmalarda bulunmayarak ve büyük kongresini gerçekleştirmeyerek kuruluş amaç ve koşullarını gereğince oluşturamaması nedeniyle acze düşen Bayrak Partisi'nin, açık ve kesin sonucunun bildirilmesine ve uyarılmasına karşın, 2820 sayılı Yasa'nın 102. maddesi uyarınca istenilen bilgi ve belgeleri tanınan süreler içinde vermemesidir.”. Resmi Gazete tarih: 22.06.1989, Sayı: 20203.

bulunmayarak ve büyük kongresini gerçekleştirmeyerek kuruluş amaç ve koşullarını gereğince oluşturamaması nedeniyle acze düşen Bayrak Partisi'nin, açık ve kesin sonucunun bildirilmesine ve uyarılmasına karşın, 2820 sayılı Yasa'nın 102. maddesi uyarınca istenilen bilgi ve belgeleri tanınan yeterli süreler içinde vermemesi¹⁶⁸ şeklindeki gerekçeyle Anayasa Mahkemesinde kapatılma davası açmıştır.

Davayı 2 Mayıs 1989 tarihinde sonlandıran Anayasa Mahkemesi; Partinin önceden uyarılması ve cevap için de belli süre tanınması gerektiği halde bunu yapmayan Y.C. Başsavcılığının kapatma talebini de reddetmiştir¹⁶⁹.

25.07.1992 tarihli Olağanüstü Genel Kurul toplantısı sonrası İslahatçı Demokrasi Partisine katılma kararı almış ve İslahatçı Demokrasi Partisinin 23.11.1992 tarihli 2. Olağanüstü Kongresinde ise; Bayrak Partisi, Millet Partisi ve Barış ve Birlik Partisi'nin İslahatçı Demokrasi Partisi ile birleşmesi tamamlanarak İslahatçı demokrasi Partisi de Millet Partisi adını almıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Bkz; Bayrak Partisi Kararı, E. 1988/1, K. 1989/1, K. T. 02.05.1989.

¹⁶⁹ "Cumhuriyet Başsavcılığı, Bayrak Partisi'nin ülke çapında örgütlenmediğini, Büyük Kongresi'ni Yasa'nın öngördüğü biçimde ve Tüzüğü'ne uygun olarak toplayamadığını, genel merkezinin bulunmadığını ileri sürmüştü de kapatılma istemini, Siyasi Partiler Kanunu'nun Dördüncü Kısmı'nda yer alan hükümlerle ilgisi bulunmayan bu konulara değil, istenilen belge ve bilgilere ilişkin yazıların cevapsız bırakılmasına, dolayısıyla Siyasi Partiler Kanunu'nun 102. maddesine dayandırmıştır. Belge ve bilgi isteyen ve kapatılma davasına neden olan 31.12.1987 günlü, SP.Muh.1987/115 sayılı yazıya ve 15.1.1988 günlü ifade tutanağına geçirilen duyuruda 2820 sayılı Yasa'nın 102. maddesinin aradığı "... belirtilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin kapatılması için dava açılabilir de belirtilir" hükmünün yerine getirildiğini gösteren bir uyarı yoktur. Sözü edilen yazı ve ifade belgesi içeriğindeki 2820 sayılı Yasa'nın 102. maddesini anış "... 2820 sayılı Kanunun 102. maddesi uyarınca" yazının tebliği ve beyanın saptanması tarihinden itibaren on gün içerisinde gönderilmesini rica etmekten ibarettir. Daha açık bir anlatımla, kapatma uyarısı yapılmamış, bilgi verme ve belge gönderme gereğinin 102. madde hükmünden kaynaklandığına değinilmekte 102. maddenin son tümcesi gereğince kapatılma davası açılması, bu davanın açılabilirliği uyarısının yapılmasına bağlanmıştır. Bu zorunluluk, bu uyarı koşulu yerine getirilmeden 102. maddeye dayanılarak açılacak kapatılma davasını uygun karşılamak olanaksızdır. Dava koşulu gerçekleşmemiştir.

Bu nedenle kapatılma isteminin reddi gerekir."

¹⁷⁰ Kaynar, a.g.e., s. 209-211.

1. 10. (Cumhuriyet) Halk Partisi¹⁷¹

12 Eylül Askeri Rejimi tarafından 2533 sayılı Kanunla kapatılan partiler arasında yer alan Cumhuriyet Halk Partisi, askeri darbe sonrası siyasi varlığını esas itibariyle Sosyal Demokrat Halkçı Parti çatısı altında yürütmüştür. Nitekim 1992 yılında 2533 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılınca (3821 sayılı Kanun ile) 09.09.1992 tarihli 25. Kurultay ile CHP yeniden açılmış ve genel başkanlığa Deniz Baykal seçilmiş, akabinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 18.02.1995 tarihinde fesih kararı alarak malvarlığı ile birlikte 19.02.1995 tarihinde CHP'ye katılmıştır¹⁷².

Ancak hakkında kapatılma davası açılan parti ilk CHP değil 12 Eylül sonrasında bir kısım eski CHP'li tarafından 20.12. 1989 tarihinde kurulan Halk Partisidir. Bu Parti daha sonra adının başına Cumhuriyet kelimesini de ekleyerek ve esas CHP'nin de amblemini taklit ederek CHP'nin siyasi mirasçısı olduğu intibaini kamuoyuna vermeye çalışmıştır. Henüz kapatılmış partilere af çıkmadığı için de, SPK'ya göre suç sayılan bu tavırdan ötürü, Y.C. Başsavcılığı 04.10.1990 tarihli iddianamesiyle (Cumhuriyet) Halk Partisi hakkında kapatılması talebiyle dava açmıştır. Kapatma davasının açılması üzerine 25.01.1991 tarihinde, partinin kurucular kurulu, cumhuriyet ibaresini partinin isminden çıkarmıştır. Fakat partiyi kapatılmaktan, bu hareketi de kurtarmaya yetmemiştir.¹⁷³

¹⁷¹ “Esas Sayısı: 1990/2 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1991/2

Karar Günü: 24.9.1991

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Cumhuriyet Halk Partisi

DAVANIN KONUSU: Davalı Siyasî Partinin, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 96. maddesine aykırı olarak;

a) 2533 sayılı Kanun gereğince kapatılan partinin isim, amblem, rumuz ve benzeri işaretlerini kullandığı,

b) Kapatılan bir siyasî partinin devamı olduğunu beyan ve iddia ettiği, savıyla 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 96. ve 101. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.” Resmi Gazete tarih: 24.04.1992, Sayı: 21208.

¹⁷² Kaynar, a.g.e., s. 49.

¹⁷³ Kaynar, a.g.e., s. 231-232.

24.09.1991 tarihinde davayı esastan görüşen Anayasa Mahkemesi; (Cumhuriyet) Halk Partisini, kapatılmış bir partinin devamı olduğu, kendi beyan ve iddiası ile sabit olduğu gerekçesine dayanarak kapatmıştır¹⁷⁴.

1. 11. Milliyetçi Çalışma Partisi¹⁷⁵

Milliyetçi Çalışma Partisi, 12 Eylül Askeri Rejimince yasaklanan siyasi partilerden Milliyetçi Hareket Partisi yerine kurulan Muhafazakâr Parti'nin, 30.11.1985 tarihli olağan kurultayında adını Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirmesi ile ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr Parti'nin anlatıldığı bölümde gereken ayrıtlar verildiği için, MÇP'nin siyasi hayatına ilişkin ayrıntıya girilmeyip, sadece mevzubahis kapatılma davası ele alınacaktır.

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununun 6. maddesinin 2. Fıkrası; "kimse, aynı zamanda birden fazla siyasi partinin üyesi olamaz, aksi halde üyelik sıfatı bu siyasi partilerin hepsinde birden sona ermiş sayılır" amir hükmünü taşımaktadır. Y.C. Başsavcılığı da bu hükme istinaden, MÇP'nin mükerrer üye kaydı yapması ve bu nedenle Anayasa Mahkemesince kendisine verilen ihtar'a rağmen bu durumunu düzeltmemesi gerekçesiyle ve kapatılması istemiyle 25.01.1991 tarihinde dava açmıştır.

¹⁷⁴ "VI- SONUÇ:

1- Kurucular Kurulu kararıyla ismindeki "Cumhuriyet" sözcüğü çıkarılan ve yeniden "Halk Partisi" adını alan Cumhuriyet Halk Partisi'nin, 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 96. maddesine aykırı olarak kapatılmış bir siyasî partinin adını ve amblemini kullanması ve kapatılan bir partinin devamı olduğunu beyan ve iddia etmesi nedeniyle Siyasî Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi uyarınca kapatılmasına, OYBİRLİĞİYLE,

2- Davalı Parti'nin tüm mallarının 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesi uyarınca Hazine'ye geçmesine OYBİRLİĞİYLE,

3- Gereğinin Bakanlar Kurulu'nca yerine getirilmesi için karar örneğinin, 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesine göre Başbakanlığa ve ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, OYBİRLİĞİYLE, ...".

¹⁷⁵ "Esas Sayısı: 1991/1 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1991 /3

Karar Günü: 24.9.1991

DAVACI: Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Milliyetçi Çalışma Partisi

DAVANIN KONUSU: Anayasa Mahkemesi'nin 15.5.1990 günlü, 1990/3-3 sayılı ihtar kararına karşın 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 6. maddesine aykırı durumunu düzeltmeyen davalı Siyasî Partinin, bu Yasa'nın 104. maddesinin ikinci fıkrası gereğince kapatılması, istemidir.". Resmi Gazete Tarihi: 21.03.1992, Sayı: 21178.

24 Eylül 1991 tarihinde davayı esaslan inceleyen Anayasa Mahkemesi; Partiye yapılan tebligatın özensiz yapıldığı, dolayısıyla Tebligat Kanununa uygun tebligat yapılamadığı ve buna istinaden de kapatma davasına esas alınacak süre başlatılmadığı için, kapatılma talebinin reddine karar vermiştir¹⁷⁶.

1. 12. Yeşiller Partisi¹⁷⁷

06.06.1988 tarihinde tüzel kişilik kazanan Yeşiller Partisi adından da anlaşılacağı gibi Türkiye'nin çevre sorunlarını kendisine hedef olarak benimsemiş bir partidir. Kurucular Kurulu içinde İlhan İrem, Ali Kocatepe gibi ünlü sanatçılar da yer almıştır. İlk genel başkanlık görevini eski sağlık bakanlarından Celalettin Bedri Ertuğ'un yaptığı Parti hakkında Y.C.Başsavcılığı tarafından 07.12.1992 tarihli iddianame ile kapatma davası açılmıştır.

Davanın gerekçesi; SPK m. 73 ve 74'te düzenlenen partilerin kesinhesap ve bütçeleri ile kesinhesap cetvellerinin Anayasa Mahkemesine gönderilmesi hükümlerine riayetsizliktir. Anayasa Mahkemesi davayı 10.02.1994'te esaslan görüşmüş ve ilgili partinin 2 kez ihtar edilmesine

¹⁷⁶ “VI- SONUÇ:

Anayasa Mahkemesi'nin ihtar kararına karşın, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'na aykırı durumu gidermeyip sürdürdüğü savıyla adıgeçen Yasa'nın 104. maddesinin ikinci fıkrası gereğince kapatılması istenen Milliyetçi Çalışma Partisi'ne sözü edilen 15.5.1990 günlü. Esas 3/3 Siyasi Parti-İhtar sayılı kararın 7201 sayılı Tebligat Yasası'na uygun biçimde tebliğ edilmediği saptanmakla kapatma davasına esas alınacak geçerli süre başlamadığından kapatma isteminin REDDİNE; ayrıca, Milliyetçi Çalışma Partisi Genel Başkanlığı'nın savunma dilekçesine ekli onanlı belge örneklerinden, Anayasa Mahkemesi'nin ihtar kararının gereğinin yerine getirilerek bildirilen üyelerin kayıtlarının silindiği anlaşıldığından bu konuda yeni bir işleme gerek bulunmadığına,

24.9.1991 gününde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.”.

¹⁷⁷ “Esas Sayısı: 1992/2 (Siyasî Parti-Kapatma)

Karar Sayısı: 1994/1

Karar Günü: 10.2.1994

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Yeşiller Partisi

DAVANIN KONUSU: *Anayasa Mahkemesi'nin 15.10.1991 gün ve Esas 1991/5, Karar 1991/6 sayılı ihtar kararının Parti'ye tebliğinden başlayarak yasal süresi içinde, 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 73. ve 74. maddelerindeki yükümlülüğü, gerçeği yansıtır ve eksiksiz biçimde yerine getirmeyen Yeşiller Partisi'nin aynı Yasa'nın 104. maddesi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete tarih: 10.04.1994, Sayı: 21901.*

rağmen SPK m. 73 ve 74'ün amir hükümlerini ihlal ederek Parti kesinhesabına ilişkin belgeleri göndermemesi gerekçesiyle partinin kapatılarak malvarlığının Hazineye geçirilmesine karar vermiştir¹⁷⁸.

1. 13. Demokrat Parti¹⁷⁹

Türkiye'de merkez sağ siyasetin ilk büyük ve iktidara gelmiş partisi olarak Demokrat Parti; 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuş, 1950-1960 arasında iktidar partisi olarak görev yapmış, nihayet 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile alaşağı edilerek yerel bir mahkeme kararı ile de hukuki varlığı sonlandırılmıştır¹⁸⁰. 1974'te 1834 sayılı Kanun ile Demokrat Parti isim ve ambleminin kullanılmasına izin verilmesinin ardından, 22.01.1975 tarihinde Nejati Turgut genel başkanlığında Demokrat Parti adıyla ve eski amblemi ile parti, yeniden kurulmuştur. Ancak 12.09.1980 tarih ve 7 sayılı Milli Güvenlik Konseyi Kararı ile diğer tüm siyasi partilerle birlikte DP'nin de faaliyetleri durdurulmuş ve nihayet 2533 sayılı kanunla 1981 yılında da diğer tüm siyasi partiler gibi askeri rejim tarafından kapatılmıştır¹⁸¹.

¹⁷⁸ "VIII- SONUÇ

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 7.12.1992 günlü, SP.24.Hz.1991/83 sayılı İddianamesi'yle, Yeşiller Partisi'nin 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 104. maddesi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenilmekle gereği görüşülüp düşünüldü:

1. 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 73. ve 74. maddeleri ile Anayasa Mahkemesi'nin 15.10.1991 günlü, E.1991/5 (Siyasî Parti-İhtar), K.1991/6 sayılı ihtar kararına karşın 1988 yılı kesinhesabını vermeyen Yeşiller Partisi'nin anılan Yasa'nın 104. maddesi gereğince KAPATILMASINA, Güven DİNÇER 'in karşılığı ve OYÇOKLUĞUYLA,

2. Davalı Parti'nin tüm mallarının 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesi uyarınca Hazine'ye geçmesine, OYBİRLİĞİYLE,

3. Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesine göre Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, OYBİRLİĞİYLE, ...".

¹⁷⁹ "Esas Sayısı: 1994/1 (Siyasî Parti - Kapatma)

Karar Sayısı: 1994/3

Karar Günü: 13.9.1994

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Demokrat Parti

DAVANIN KONUSU: 14.6.1993 günlü, 1993/1-1 sayılı ihtar kararına konu olan aykırılığı gidermeyen Demokrat Parti'nin 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 104. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca kapatılması istemidir. ". Resmî Gazete tarih: 15.02.1995, Sayı: 22203.

¹⁸⁰ Ankara 4. Asliye Hukuk Hâkimliği, 29.09.1960 tarih ve Esas No: 960/570 ve Karar No: 960/784. Bkz: Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Ankara, İmge Yayınları, 2. Baskı, Nisan 1990, s. 168. Demokrat Parti hakkında tafsilatlı bir değerlendirme için aynı esere bakılabilir.

¹⁸¹ Kaynar, a.g.e., s. 58.

1992 yılında çıkarılan 3821 sayılı Kanunla eski siyasi partilerin yeniden kurulmasına izin çıkınca biri 29.12.1992 tarihinde Hayrettin Erkmen tarafından kurulan Demokrat Parti ile diğeri 12.12.1992 tarihinde Nejati Turgut tarafından kurulan Demokrat Parti olmak üzere; aynı siyasi misyonu, aynı ismi ve aynı amblemi kullanan iki farklı siyasi parti ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine yaklaşık iki haftalık farkla daha önce kurulan Erkmen'in partisi Y.C. Başsavcılığınca esas Demokrat Parti kabul edilerek Turgut'un DP'sinin ihtar edilmesi için dava açılmıştır.¹⁸²

İhtar verilmesine rağmen durumunu değiştirmeyen 2. DP bir kez daha ihtar edilmiş yine ilgili parti de değişiklik sözkonusu olmayınca da parti sicil kayıtlarında aynı ad ve amblemele ikinci bir partinin kaydının bulunması, SPK madde 96'nın amir hükümlerine aykırı olduğundan Y.C. Başsavcılığınca 2. DP'nin kapatılması istemiyle 10.03.1994 tarihinde Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Davayı, 13 Eylül 1994 tarihinde ele alan Anayasa Mahkemesi ihtarla rağmen gerekli düzeltmeleri yapmayan 2. Demokrat Partinin kapatılmasına karar vermiştir¹⁸³.

¹⁸² Kaynar; **a.g.e.**, s. 59.

¹⁸³ "VI- SONUÇ"

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 10.3.1994 günlü, SP.47 Hz.1993/23 sayılı İddianamesi'nde 19.6.1992 günlü, 3821 sayılı Yasa'nın 1., 2., 4. ve 6. maddeleri gereğince "Demokrat Parti" ismi 1946 yılında kurulan ve 1960 yılında mahkeme kararı ile kapatılan Demokrat Parti tarafından kullanılabilceğinden, 1975 yılında kurulup 16.10.1981 günlü, 2533 sayılı Yasa ile feshedilen Parti tarafından bu ismin kullanılması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'nce verilen ihtarla rağmen, Yasa'ya aykırı durumunun düzeltilmesi için 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 104/2. maddesi gereğince kendisine tanınan sürede ihtar konusu aykırılığı gidermeyerek sürdüren bu Parti'nin kapatılmasına karar verilmesi istenmekle gereği görüşülüp düşünüldü:

1. *Davalı Parti'nin 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 104/2. maddesi gereğince KAPATILMASINA,*
 2. *Davalı Parti'nin tüm mallarının 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine,*
 3. *Gereğinin Bakanlar Kurulu'nca yerine getirilmesi için karar örneğinin, 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesine göre Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine,".*

1. 14. Diriliş Partisi¹⁸⁴

Edebiyatçı Sezai Karakoç ve arkadaşları tarafından 26 Mart 1990 tarihinde kurulan Diriliş Partisi; iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı gerekçesiyle 03.07.1996 tarihinde Y.C. Başsavcılığınca hakkında kapatılma davası açılmıştır. SPK madde 105'e (bu madde, 2003 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilecektir) istinaden açılan davayı 18.02.1997 tarihinde esastan görüşen Anayasa Mahkemesi Diriliş Partisinin kapatılmasına karar vermiştir¹⁸⁵.

1. 15. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi¹⁸⁶

24.05.1946 tarihinde kurulup 10.09.1948'de de fesih kararı alan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi ile 26.06.1974 tarihinde kurulan ve hakkında

¹⁸⁴ “Esas Sayısı: 1996/2 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1997/2

Karar Günü: 18.2.1997

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Diriliş Partisi

DAVANIN KONUSU: Diriliş Partisi'nin, aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerine katılmadığı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yazılı bildirimine karşın yasal süresi içerisinde kapanma kararı almadığı savıyla, Siyasî Partiler Yasası'nın 105. maddesi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete tarih: 18.07.1997, Sayı: 23053.

¹⁸⁵ “VII- SONUÇ

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 3.7.1996 günlü, SP.28.Hz.1996/218 sayılı İddianamesinde, Diriliş Partisi'nin 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 105. maddesi gereğince kapatılması istenilmekle, gereği görüşülüp düşünüldü :

1- Kurulduğu 26.3.1990 tarihinden itibaren aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın tebligatına karşın yasal süresi içerisinde kapanma kararı almayan Diriliş Partisi'nin, 2820 sayılı Yasa'nın 105. maddesi gereğince KAPATILMASINA, Samia AKBULUT, Haşim KILIÇ, Sacit ADALI, Ali HÜNER ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

2- Parti'nin tüm mallarının 2820 sayılı Yasa'nın 107. Maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine, OYBİRLİĞİYLE,

3- Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, 2820 sayılı Yasa'nın 107. maddesine göre Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, OYBİRLİĞİYLE.”.

¹⁸⁶ “Esas Sayısı: 2003/2 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/1

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

DAVANIN KONUSU: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

kapatılma davası açılan sonraki Türkiye Sosyalist İşçi Partisi arasında herhangi bir siyasi veya hukuki bir bağ mevcut değildir. 1974 yılında kurulan TSİP, 12 Eylül askeri rejimince diğer tüm siyasi partiler gibi kapatıldığı için 1992 yılında çıkan 3821 sayılı Kanunun ardından 03.01.1993 tarihinde yeniden açılmıştır¹⁸⁷.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca; aşağıda 16. sırada yer alan Adalet Partisi, 17. sıradaki Türkiye Adalet Partisi, 18. sıradaki Büyük Adalet Partisi, 19. sıradaki Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi, 20. sıradaki Devrimci Sosyalist İşçi Partisi ile 21. sıradaki Anayol Partisi hakkında; iki dönem üst üste seçime girmedikleri gerekçesiyle aynı gün (17.03.2003) kapatılmaları istemi ile dava açılmıştır. Kapatma davasının dayanağı olan SPK 105. madde Anayasa Mahkemesi tarafından (01.04.2003 tarih ve E. 2003/21 K. 2003/13 sayılı karar) iptal edilmiştir. SPK/105'e göre açılan davaların mesnedi kalmadığı için de aynı gün tüm davaları esastan görüşen Anayasa Mahkemesi, yukarıda adı geçen her 6 parti hakkındaki tüm kapatılma taleplerini reddetmiştir¹⁸⁸.

1. 16. Adalet Partisi¹⁸⁹

1992'deki siyasi parti affının ardından Adalet Partisi 19.12.1992 tarihli olağanüstü kongresiyle kendini feshederek malvarlığı ile birlikte Doğru Yol Partisine katılmış, dolayısıyla ilk kurulan Adalet Partisinin kurumsal halefi

¹⁸⁷ Kaynar, a.g.e., s. 162.

¹⁸⁸ “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 17.3.2003 günlü, SP 49. Hz 2003/02 sayılı İddianamesi ile kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi hakkında 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca açılan kapatılma davasının REDDİNE, 14.10.2004 gününde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.”

¹⁸⁹ “Esas Sayısı: 2003/3 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/2

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Adalet Partisi

DAVANIN KONUSU: Adalet Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir. ”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

DYP olmuştur. Ancak Adalet Partisinin kendisini feshederek DYP'ye katılmış olmasına rağmen 12.04.1995 tarihinde Sabit Batumlu tarafından kurulan (Büyük) Adalet Partisi, ilk kurulan Adalet Partisinin siyasi misyonunu temsil ve devam ettirme iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Fakat aynı ad ve iddia ile ortaya bu parti çıkınca Y.C. Başsavcılığı olaya el koymuştur. Batumlu'nun partinin kuruluş dilekçesini mesai saatleri dışında vermiş olmasının anlaşılması üzerine Başsavcılık; genel başkanlığını Necdet Bolcal'ın yaptığı partiyi Adalet Partisi olarak kabul ve tescil etmiştir.¹⁹⁰. Yukarıda TSİP kararında da ifade edildiği gibi, bu parti hakkında da iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için kapatılma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

1. 17. Büyük Adalet Partisi¹⁹¹

Kuruluş tarihi: 12.04.1995, genel başkanı: Sabit Batumlu. Y.C. Başsavcılığının ihtarı ile Batumlu'nun genel başkanlığını yaptığı Adalet Partisi de, isminin başına Büyük ibaresini eklemek ve amblemini değiştirmek zorunda kalmıştır.¹⁹². Bu parti hakkında da iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için hakkında kapatma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

¹⁹⁰ Kaynar, a.g.e., s. 290-291.

¹⁹¹ "Esas Sayısı: 2003/5 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/4

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Büyük Adalet Partisi

DAVANIN KONUSU : Büyük Adalet Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.". Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

¹⁹² Kaynar, a.g.e., s. 292-294.

1. 18. Türkiye Adalet Partisi¹⁹³

İlk kurulan Adalet Partisinin siyasi halefi olmak iddiasıyla ortaya çıkan bir diğer parti de 12 Nisan 1995'te Mehmet Yorgancıoğlu tarafından kurulan Türkiye Adalet Partisidir. Bu parti hakkında da iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için hakkında kapatma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

1. 19. Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi¹⁹⁴

29.07.1996 tarihinde kurulan Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi, partinin Türkiye'de örgütlenmesinin çok maliyetli olmasına rağmen hiçbir sponsor bulunamaması, toplumsal destek ve ilginin azlığı vb. gerekçelerle 17 Aralık 2003 tarihindeki kurucular kurulu toplantısında fesih kararı almıştır¹⁹⁵. TÖİMP hakkında da iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için hakkında kapatma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

¹⁹³ “Esas Sayısı: 2003/4 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/3

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Türkiye Adalet Partisi

DAVANIN KONUSU: Türkiye Adalet Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

¹⁹⁴ “Esas Sayısı: 2003/6 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/5

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi

DAVANIN KONUSU: Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

¹⁹⁵ Kaynar, a.g.e., s. 303-304.

1. 20. Devrimci Sosyalist İşçi Partisi¹⁹⁶

Parti, Sosyalist hareketin Kurtuluş grubundan ayrılanlar tarafından 25.04.1997 tarihinde kurulmuş ve genel başkanlığını Şevket Doğan Tarkan yürütmektedir¹⁹⁷. Bu parti hakkında da, iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için hakkında kapatılma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

1. 21. Anayol Partisi¹⁹⁸

5 Mayıs 1994 tarihinde kurulan Anayol partisi, Anavatan Partisi'ne katılmak amacıyla 5 Mayıs 2004 tarihindeki kongresinde fesih kararı almıştır¹⁹⁹. Bu parti hakkında da iki dönem üst üste seçimlere katılmadığı için hakkında kapatma davası açılmış ancak ilgili SPK hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edildiği için talep reddedilmiştir.

¹⁹⁶ “Esas Sayısı: 2003/7 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/6

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Devrimci Sosyalist İşçi Partisi

DAVANIN KONUSU: Devrimci Sosyalist İşçi Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

¹⁹⁷ Kaynar, a.g.e., s. 315.

¹⁹⁸ “Esas Sayısı: 2003/8 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2004/7

Karar Günü: 14.10.2004

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Anayol Partisi

DAVANIN KONUSU: Anayol Partisi'nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 08.02.2005, Sayı: 25721.

¹⁹⁹ Kaynar, a.g.e., s. 266-267.

1. 22. Türkiye Komünist Partisi²⁰⁰

Sosyalist İktidar Partisi, 1978 yılında Türkiye İşçi Partisi'nde yaşanan ideolojik çatışma sonrasında önce bir dergi çevresinde daha sonra da partileşerek (Sosyalist Türkiye Partisi-06.11.1992) örgütlenmesini sürdüren Sosyalist İktidar Grubunun faaliyetleri sonrasında ortaya çıkan siyasal harekettir. STP, Anayasa Mahkemesince kapatılınca (30.11.1993) 6 Ağustos 1993 tarihinde yeni parti kurulmuştur. Sosyalist İktidar Partisi 6. Olağanüstü Kongresinde (11.11.2001) Komünist Parti ile birleşerek adını Türkiye Komünist Partisi olarak değiştirmiştir.²⁰¹

Kapatılma davasının açılma gerekçesi ise, SPK madde 96/3'e göre adından dolayı Y.C. Başsavcılığınca ikaz edilmesine rağmen yasal süre içinde isim değişikliğine gitmemesidir. Ancak Anayasa Mahkemesi; kapatma davasının dayandırıldığı SPK 104. maddenin bir kısmını iptal etmiştir. SPK 104/ 2'nin 2. cümlesinin 11.6.2009 günlü, E. 2008/5, K. 2009/81 sayılı Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmesi nedeniyle de kapatılma davasının düşürülmesine karar vermiştir²⁰².

²⁰⁰ “Esas Sayısı: 2002/4 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2009/2

Karar Günü: 9.7.2009

DAVACI : Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI : Türkiye Komünist Partisi

DAVANIN KONUSU: Anayasa Mahkemesi'nin 9.1.2002 günlü, E.2001/11 (Siyasi Parti- İhtar), K.2002/7 sayılı kararının Partiye tebliğinden başlayarak yasal süresi içinde ihtar konusu 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı durumu Yasa'ya uygun ve ihtarda belirtildiği biçimde eksiksiz olarak yerine getirmediği iddiasıyla Türkiye Komünist Partisi'nin aynı Yasa'nın 104. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. Resmi Gazete Tarihi: 07.10.2009, Sayı: 27369

²⁰¹ Kaynar, a.g.e., s. 260-262.

²⁰² “III- SONUÇ

A- Anayasa Mahkemesi'nce verilen 9.1.2002 günlü, E. 2001/11 (Siyasi Parti-İhtar), K. 2002/7 sayılı ihtar kararına rağmen Yasa'ya aykırı durumun düzeltilmesi için 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 104/2. maddesi uyarınca kendisine tanınan sürede ihtar konusu aykırılığı “Siyasi Partiler Yasası'na uygun olarak” gidermeyerek sürdürdüğü ileri sürülen Türkiye Komünist Partisi'nin, aynı Yasa'nın 104/2. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemiyle açılan davanın yasal dayanağını oluşturan, 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesinin, 2.1.2003 günlü, 4778 sayılı Yasa'nın 12. maddesiyle değiştirilen ikinci fıkrasının ikinci tümcesinin, Anayasa Mahkemesi'nin 11.6.2009 günlü, E. 2008/5, K. 2009/81 sayılı kararıyla iptal edilmesi nedeniyle DAVANIN DÜŞMESİNE,

B- Gereği için karar örneğinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine.”.

2. HAKLARINDA “BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK” İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ*

2. 1. Türkiye İşçi Partisi (TİP) Kararı²⁰³

Tablo 1

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER		
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI	
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	6	38	2.090	
TİP Ön- savunması	8	38	3.367	
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	2	13	456	
TİP- Esasa İlişkin Savunma	2	8	424	
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-	
TİP- Sözlü Savunma	2	13	694	
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	5	34	1.952	
Esasa İlişkin İnceleme	16	90	6.814	
Karşı-oy Yazıları	-	-	-	
GENEL TOPLAM	38	234	15.802	

*Karar incelemeleri sıralaması, ilgili partiye ilişkin kararın verildiği tarih esas alınarak yani kronolojik sıralama esas alınarak düzenlenmiştir.

²⁰³ “Esas Sayısı: 1971/3 (Parti kapatılması)

Karar Sayısı: 1971/3

Karar Günü: 20/7/1971

Davacı: Kamu Hukuku

Davalı: Türkiye İşçi Partisi

İddianame özeti : Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Anayasa Mahkemesine verilen Esas 1971/7, İddianame 1971/3 sayılı, 11/6/1971 günlü iddianemede, Türkiye İşçi Partisinin 29/31 Ekim 1970 günlerinde Ankara’da toplanan 4. Büyük Kongresinde alınan kararların 6. bölümünde anlatılanların 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 4. kısım kuralları yönünden incelendiği belirtilmiş ve 4. Büyük Kongre sırasında birtakım temsilciler tarafından söylenen sözlerin özetleri yazılmış, Emek dergisinde çıkan imzalı ve imzasız yazılardan birtakım parçalar aktarılmış, Başsavcılıkta dinlenen parti genel başkanıyla kimi üyelerin sözleri özetlenmiş ve (olayın tahlili) başlığı altında toplanan düşünceler ileri sürülmüş, sonuç olarak, Anayasanın 57., Siyasi Partiler Kanununun 87., 89. maddeleriyle 111. maddesinin 2. bendi uyarınca davalı partinin temelli kapatılmasına karar verilmesi istenilmiştir.”. AYMKD, Sayı: 9, s. 80. Resmi Gazete Tarihi: 06.01.1972, Sayı: 14064

Tablo 1. 1

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılabları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	1
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	-
1.6. İnkılabçılık	-

Yukarıdaki birinci tablonun ana referans kavramı “**Atatürk İlke ve İnkılabları**”dır. Anayasa Mahkemesinin TİP kararında; esasın incelendiği metin seçilerek, önce “Atatürk” kök kelimesi ile tarama yapılmış ve yalnızca 1 kez bu kelimenin geçtiği tespit edilmiştir. O da; “... Cumhuriyetin kurucuları Atatürk ile İnönü'nün de Kürt halkından söz etmiş buldukları ileri sürülerek...”²⁰⁴ cümlesinde geçmiştir ve ilgili partinin savunmasının Anayasa Mahkemesince özetlenen kısmında yer almıştır. Dolayısıyla karar metninde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak “Atatürk İlke ve İnkılabları” ibaresine herhangi bir atıf yapılmamıştır.

“Cumhuriyetçilik” İlkesi için, “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında bu kelimenin 7 kez geçtiği saptanmış; 5'i “Türkiye Cumhuriyeti” ve 2'si de “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi dolayısıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla Atatürk ilkelerinden “Cumhuriyetçilik” İlkesine ne doğrudan ne de dolaylı olarak atıf yapılmıştır.

“Milliyetçilik” İlkesi için, “Milli” kök kelimesi tarama yapıldığında 20 rakamı elde edilmiştir. Bunların sadece birisi dolaylı olarak milliyetçilik ilkesi ile bağlantılıdır²⁰⁵. Geriye kalan 19 kullanım ise sırasıyla; 6 kez “Milli

²⁰⁴ **AYMKD**, Sayı: 9, s. 111.

²⁰⁵ “Kongre kararının 6. bendinde, Kürt halkına karşı ırkçı- milliyetçi bağnaz bir burjuva ideolojisi uygulandığı dahi ileri sürülmektedir ki bu da gerçeklere aykırıdır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde Türk milliyetçiliği ideolojisi egemendir ve Anayasamız (Başlangıç) kuralları arasında bunu bildirildiği gibi bütün Anayasa yapısının oturduğu temel dahi budur. Bu; Türk kültürüne dayanan bir milliyetçiliktir ve bundan ırk düşüncesi ve kökence başka görünen toplulukların ayrı tutulması düşüncesi yer almış değildir. Bu bakımdan bir bölüm Yurttaşlara karşı bağnaz ve ırkçı bir ideolojinin uygulandığı görüşü de gerçeklere uygun değildir.” **AYMKD**, Sayı: 9, s. 115.

Demokratik Devrim”, 3 kez “Kürt Milliyetçiliği”, 2’şer kez: “Şoven Milliyetçi”, “İrkçı Milliyetçi” ve “Bağnaz Milliyetçi”, 1’er kez de “Türk Milliyetçiliği”, “İrkçı-Şoven Milliyetçi”, “Milli Kurtuluş Savaşı”, “Milli... Azınlık” ibareleri dolayısıyla kullanılmıştır.

“Halkçılık” İlkesine gelince; bu ilke için de “Halk” kök kelimesi ile metin taranmış ve toplam olarak 45 rakamına ulaşılmış, bunların; 31’i “Kürt Halkı”, 1’i “Türk Halkı” ve 1’i de “Halkçı Demokratik Gelişme” ibareleriyle gelmiştir. Geriye kalan 12 kullanım ise soyut ve genel anlamdaki kullanımlardır. Dolayısıyla Atatürk İlkelerinden “Halkçılık” İlkesine dolaylı ya da dolaysız herhangi bir atıf yapılmamıştır.

“Devletçilik” İlkesine yönelik olarak, “Devlet” kök kelimesi ile yapılan karar taraması neticesinde, bu kelimenin toplamda 16 kez metinde yer aldığı, bunların 10’unun Türkiye Cumhuriyeti anlamında, 3 kez “Devlet İstatistik Enstitüsü” ibaresiyle, 2 kez “İrak Devleti” ve 1 kez de soyut anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Netice olarak Atatürk İlkelerinden “Devletçilik” İlkesine de doğrudan ya da dolaylı bir atıf söz konusu değildir.

Atatürk İlkelerinden, “Laiklik” ve “İnkılâpçılık” ilkeleri için hem “laik” kök kelimesiyle hem de “İnkılâp” kök kelimesi ile yapılan taramalarında ise, bu iki kelimenin karar metninde hiç var olmadığı tespit edilmiştir. Ancak İnkılâp kelimesinin Türkçe karşılığı olarak devrim kelimesi ile yapılan karar taramasında ise; Türkiye İşçi Partisinin sosyalist ideolojiyi benimsemiş bir parti olması hasebiyle, sol ideolojik terminolojideki anlamıyla devrim/devrimci kavramlarının karar metninde toplam olarak 27 kez geçtiği tespit edilmiştir

Tablo 1. 2

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

1. 2 numaralı tabloyu oluşturan “İnkılâp Kanunları” referans ilke ve kavramlarına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin TİP kararında herhangi bir atfa rastlanmamıştır.

Tablo 1. 3

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	2
3.1. Bağımsızlık (1. Paragraf)	-
3.2. Hak ve Hürriyet Mücadelesi (1. Paragraf)	1
3.3. Direnme Hakkı (2. Paragraf)	-
3.4. Sübjektif millet anlayışı (3. Paragraf)	1
3.5. Milletlerarası Eşitlik ve Saygınlık (3. Paragraf)	-
3.6. Türk Milliyetçiliği (3. Paragraf)	1
3.7. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (4. Paragraf)	-
3.8. Milli Mücadele Ruhu (4. Paragraf)	1
3.9. Millet Egemenliği (4. Paragraf)	-
3.10. Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru (4. Paragraf)	-
3.11. İnsan Hak ve Hürriyetleri (5. Paragraf)	-
3.12. Milli Dayanışma (5. Paragraf)	1
3.13. Sosyal Adalet (5. Paragraf)	-
3.14. Ferdin ve Toplumun Huzur ve Refahı (5. Paragraf)	-
3.15. Demokratik Hukuk Devleti (5. Paragraf)	-

Anayasa Mahkemesi; TİP kararında, 1961 Anayasasının Başlangıç Kısmına doğrudan 2 kez, bu kısımda yer alan ilkelerden 5'ine de, dolaylı olarak 1'er kez atıf yapmıştır²⁰⁶. Şöyle ki; 178 numaralı dipnotta tamamı yer

²⁰⁶ “Şu yön de dikkate değer ki, yüzyıllardan beri sürüp gelen tarihsel ve ruhsal birlik bir an için yok sayılsa bile, Ulusal Kurtuluş Savaşına katılıp omuz omuza döğüşerek bu ülkeyi düşmanlardan temizlemiş ve böylece alın yazısı ve gönül birliğini dosta düşmana açıkça göstermiş bulunan doğulu ve batılı yurttaşlar arasında Anayasanın (Başlangıç) kurallarındaki düşüncelere temel tutulan ruhsal birlik ve bütünlük daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında perçinlenmiş, Türk ulusunun siyasal ve

alan alıntıda; “Türk Milliyetçiliği” referans ilkesi “*Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde Türk milliyetçiliği ideolojisi egemendir ve Anayasamız (Başlangıç) kuralları arasında bunu bildirildiği gibi bütün Anayasa yapısının oturduğu temel dahi budur.*” İbaresinde açıkça geçmektedir. 179 nolu dipnotta tamamı alıntılanmış ve Anayasanın Başlangıç kısmına gönderme yapılan ikinci atıfta ise; “*...Ulusal Kurtuluş Savaşına katılıp omuz omuza döğüşerek bu ülkeyi düşmanlardan temizlemiş ve böylece alın yazısı ve gönül birliğini dosta düşmana açıkça göstermiş bulunan doğulu ve batılı yurttaşlar arasında Anayasanın (Başlangıç) kurallarındaki düşüncelere temel tutulan ruhsal birlik ve bütünlük daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında perçinlenmiş ...*” ifadesiyle Tablo 1. 3’deki; 2, 4, 8 ve 12. ilkeler dolaylı olarak refere edilmiştir.

Tablo 1. 4

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değıştirilemez İlke	-
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	-
4.2.1. İnsan Haklarına Dayalı	-
4.2.2. Başlangıçta Belirtilen İlkelerine Dayalı	2
4.2.3. Milli Devlet	-
4.2.4. Demokratik Devlet	-
4.2.5. Laik Devlet	-
4.2.6. Sosyal Devlet	-
4.2.7. Hukuk Devleti	-

1961 Anayasası da tıpkı 1924 Anayasası (m. 102) gibi “değıştirilemez ilke” olarak devletin şeklinin “Cumhuriyet” olduğuna dair hükmü korumuştur. Başkaca değıştirilemez ilke de 1961 anayasasında bulunmamaktadır. 1961 Anayasasında değıştirilemez ilke olarak kabul edilmeseler bile Cumhuriyetin Nitelikleri Anayasa Mahkemesince kullanılan “ölçü norm” mesabesinde. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin parti kapatılma davalarına ilişkin kararlarında Cumhuriyetin Niteliklerine ne oranda atıf yaptığı önem arz

toplumsal bütünlüğü bir kez daha kimsenin anlamazlıktan gelemediği bir biçimde duyurulmuştur. Bu gerçek gözönünde tutulmadan Doğu bölgesindeki yurttaşların Türkiye’nin öteki bölgelerindeki yurttaşlarla uluslaşma sürecine girmiş olduklarını ve sürecin tamamlanıp bütünlüğünün henüz gerçekleşmiş bulunmadığını savunma olarak ileri sürmek dahi, üzerinde durulması gerekli bir davranıştır ve bölücü düşüncenin belirtisidir.”. AYMKD, Sayı: 9, s. 121-122.

etmektedir. Bu itibarla TİP kararı yukarıda tablo 4/a' da görüldüğü gibi bir de bu referans kavram bakımından taranmıştır. Yukarıda tablo 3 dolayısıyla elde edilen verilerden hareketle Cumhuriyetin “Başlangıçta Belirtilen İlkeler Dayalı”lık niteliğinin 2 kez referans verildiğini söyleyebiliriz. Ancak ne değiştirilemez ilke olarak devletin şekli (Cumhuriyet) ilkesi, ne de Cumhuriyetin Nitelikleri olarak Anayasa’da sayılan ilkeler TİP kararında referans edilmiştir.

Tablo 1. 5

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Cumhuriyetin Korunması (1. Bölüm)	-
5.1.1. Devlet Şeklinin Korunması (m. 83)	-
5.1.2. Milli Egemenliğin Korunması (m. 84)	-
5.1.3. Sultanlık Unvan ve Nişanlarının Yasaklanması (m.85)	-
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m.86)	-
5.2.2. Ülke Bütünlüğünün Korunması (m.87)	3
5.2.3. Devlet Tekliği İlkesinin Korunması (m.88)	-
5.2.4. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m.89)	5
5.2.5. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m.90)	-
5.2.6. Eşitlik İlkesinin Korunması (m.91)	-
5.3. Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Laiklik İlkesinin Korunması (m.92)	-
5.3.2. Halifeliğin İstenemeyeceği (m.93)	-
5.3.3. Laik Devlet Düzeninin Korunması (m.94)	-
5.3.4. Din Farklılığına Dayanma Yasağı (m.95)	-
5.3.5. Partilerin Dini Gösteri Yapamaması (m.96)	-
5.3.6. Atatürk Devrimlerinin Korunması (m.97)	-
5.3.7. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması(m.98)	-
5.3.8. Cumhuriyetin Büyük Kurucusuna Saygı (m.99)	-
5.4. Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması (4. Bölüm)	
5.4.1. Demokratik Düzenin Korunması (m.100)	-
5.4.2. Temel Hak ve Ödevlerin Korunması (m.101)	-
5.4.3. Anayasanın Meşruluk Temelinin Korunması (m.102)	-
5.4.4. 27 Mayıs 1960 Devriminin Anlamının Korunması (m.103)	-
5.4.5. 27 Mayıs 1960’tan 15 Ekim 1961’e Kadar Yargı Organlarıncı Kapatılmış Siyasi Partilerin devamı Olma İddiasının Yasak Edilmesi (m.104)	-
5.5. Genel Yasaklamalar (5. Bölüm)	
5.5.1. Ahlak ve adabın Korunması (m. 105)	-
5.5.2. Kullanılması Yasak Parti Adları (m. 106)	-
5.5.3. Askeri Nitelikte Partilerin Kurulamaması (m. 107)	-

Yukarıdaki tablo; 1961 Anayasası ile birlikte 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar yürürlükte kalan 16. 07. 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan hüküm/ilkelere esas almak suretiyle oluşturulmuştur. Anayasa Mahkemesinin Türkiye İşçi Partisi Hakkında verdiği karar bir de bu tabloda yer alan ilkeler çerçevesinde taranarak incelenmiştir.

Öncelikle; 1961 Anayasasının 3. (5 kez) ve 57.maddeleri (6 kez) refere edilmek suretiyle, **bölünmez bütünlük ilkesi** anayasal düzeyde 11 kez te'yid ve te'kid edildikten sonra, 648 sayılı SPK'daki hüküm/ilkelere marifetiyle de mevzubahis bölünmez bütünlük ilkesinin, TİP kararındaki kilit görev ve önemi vurgulanmıştır. SPK'daki mevzubahis hüküm/ilkelere karar metninde referans gösterilme sıklığı ise; Ülke Bütünlüğünün Korunması (m.87) 3 kez ve Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m.89) 5 kez refere edilmiştir. Tablodaki sayısal verilerden de açıkça anlaşılacağı gibi TİP kararı, Siyasi Partiler Kanununun devletin üniter vasfını korumaya matuf hükümleri üzerine tesis edilmiştir. Karar metninde, SPK'nın hüküm/ilke niteliğini haiz olmayan maddeleri de dikkate alındığında SPK hükümlerine toplam atıf sayısının 11'e ulaştığı görülecektir.

Tabloda yer almayı atıf yapılan diğer SPK hükümlerine bakacak olursak, 111. maddeye ise (3 kez atıf yapılmıştır). 111. madde; SPK'nın "Siyasi Partilerin Kapatılması" başlığını taşıyan beşinci kısmında ve "Dördüncü Kısımın Hükümlerine Aykırılık Dolayısıyla Kapatma" başlığı altında yer alan ve kapatma kararının hangi usulü takip etmek suretiyle gerçekleştirileceğine ilişkin hükümleri içeren SPK maddesidir (bkz. 98 nolu dipnot).

2. 2. Türkiye Emekçi Partisi (TEP) Kararı²⁰⁷

Tablo 2

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER		
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI	
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	4	38	1.366	
TEP- Ön- savunması	6	39	2.185	
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	3	21	940	
TEP- Esasa İlişkin Savunma	3	18	853	
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-	
TEP- Sözlü Savunma	-	-	-	
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	10	75	3.620	
Esasa İlişkin İnceleme	6	40	1.959	
Farklı Gerekçe/Karşı-oy Yazıları	3	25	1.180	
GENEL TOPLAM	32	266	12.105	

Tablo 2. 1

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	-
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	1
1.6. İnkılâpçılık	-

Yukarıdaki birinci tablonun ana referans kavramı “**Atatürk İlke ve İnkılâpları**” dır. Anayasa Mahkemesinin TEP kararında; esasın incelendiği metin seçilerek, önce “Atatürk” kök kelimesi ile tarama yapılmış ve bu ismin

²⁰⁷ “Esas sayısı: 1979/1 (Parti Kapatılması)

Karar sayısı: 1980/1

Karar günü: 8/5/1980

Davayı açan: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Türkiye Emekçi Partisi

İDDİANAMENİN ÖZETİ:

Cumhuriyet Başsavcılığının, Türkiye Emekçi Partisinin kapatılması istemini içeren 5/3/1979 günlü, Esas: 1975/50, Karar: 1979/1 sayılı iddianamesi özet olarak şöyledir: ...

...

Bu nedenlerle, program, Anayasanın 57/1. ve 648 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 89. maddelerine ters düştüğünden, Anayasanın sözü edilen 57. maddesiyle Siyasi Partiler Yasasının 111/1. maddesi uyarınca Türkiye Emekçi Partisinin kapatılmasına karar verilmesi gerekli görülmektedir. ”. **AYMKD**, Sayı: 18, s. 3-8. Resmi Gazete Tarihi: 26.07.1980, Sayı: 17059

hiç geçmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla karar metninde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ibaresine herhangi bir atıf yapılmamıştır.

Cumhuriyetçilik İlkesi için, “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında bu kelimenin 12 kez geçtiği saptanmış; 2’si “Türkiye Cumhuriyeti” ve 10’u da “Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi dolayısıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla Atatürk ilkelerinden Cumhuriyetçilik İlkesine ne doğrudan ne de dolaylı olarak atıf yapılmıştır.

Milliyetçilik İlkesi için, “Milli” kök kelimesi tarama yapıldığında 8 rakamı elde edilmiştir. Bunların tamamı karar metni içinde geçen ve TEP’in tüzüğünün H Bölümü, 2. Bendinden alıntılanan “*Anadili Türkçe olmayan okul çağındaki T.C. Vatandaşlarına Milli Eğitim Bakanlığı yönetiminde anadil ve kültür eğitiminin sağlanması*”²⁰⁸ cümlesinde geçen Milli Eğitim Bakanlığı ibaresi dolayısıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla Milliyetçilik ilkesine herhangi bir atıf sözkonusu değildir.

Halkçılık İlkesine gelince; bu ilke için de “Halk” kök kelimesi ile metin taranmış ve toplam olarak 3 rakamına ulaşılmış, bunların; 2’si “Kürt Halkı”, 1’i de soyut anlamda “Halk” ibaresi dolayısıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla Atatürk İlkelerinden Halkçılık İlkesine dolaylı ya da dolaysız herhangi bir atıf yapılmamıştır.

Devletçilik İlkesine yönelik olarak, “Devlet” kök kelimesi ile yapılan karar taraması neticesinde, bu kelimenin toplamda 3 kez metinde yer aldığı, bunların tamamının, Anayasanın 57. maddesine yapılan atıf dolayısıyla karar metnine alınan “*Devletin Ulusu ve Ülkesiyle Bölünmezliği*” ilkesi dolayısıyladır. Netice olarak Atatürk İlkelerinden Devletçilik İlkesine de doğrudan ya da dolaylı bir atıf söz konusu değildir.

²⁰⁸ **AYMKD**, Sayı: 18, s. 34-41.

Atatürk İlkelerinden, Laiklik ilkesi için “laik” kök kelimesiyle yapılan taramada, karar metninde TEP’in programına yapılan atıf dolayısıyla; “(H) bölümünün (2) sayılı bendinin ikinci tümcesinde «Dini kuruluşlar olan cemaatlar tarafından yönetilen azınlık okullarının laiklik ilkesine uygun olarak Milli Eğitim Bakanlığı yönetimi altına alınması» ndan söz edildiği...”²⁰⁹ cümlesindeki “laiklik ilkesi” ibaresinden ötürü 1 kez kullanılmıştır.

“İnkılâp” kök kelimesi ile yapılan taramada ise, bu kelimenin karar metninde hiç var olmadığı tespit edilmiştir. Ancak İnkılâp kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “devrim” kelimesi için karar tarandığında ise; Anayasa Mahkemesinin TEP’in programına yaptığı atıf: “Türkiye Emekçi Partisi programının, içerdiği kimi tümceler ve özellikle «Ulusal Devrimci Kültür için» başlıklı (H) bölümünün...”²¹⁰ ibaresi dolayısıyla 1 kez karar metninde geçtiği görülmüştür. TEP’in programında devrimci ibaresinin geçmesi de Partinin sosyalist ideolojiyi benimsemiş bir parti olmasıyla tutarlı bir tercihtir.

Tablo 2. 2

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

2 numaralı tabloyu oluşturan “İnkılâp Kanunları” referans ilke ve kavramlarına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin TEP kararında herhangi bir atfa rastlanmamıştır.

²⁰⁹ AYMKD, Sayı: 18, s. 36.

²¹⁰ AYMKD, Sayı: 18, s. 41.

Tablo 2. 3

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	-
3.1. Bağımsızlık (1. Paragraf)	-
3.2. Hak ve Hürriyet Mücadelesi (1. Paragraf)	-
3.3. Direnme Hakkı (2. Paragraf)	-
3.4. Sübjektif millet anlayışı (3. Paragraf)	-
3.5. Milletlerarası Eşitlik ve Saygınlık (3. Paragraf)	-
3.6. Türk Milliyetçiliği (3. Paragraf)	-
3.7. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (4. Paragraf)	-
3.8. Milli Mücadele Ruhu (4. Paragraf)	-
3.9. Millet Egemenliği (4. Paragraf)	-
3.10. Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru (4. Paragraf)	-
3.11. İnsan Hak ve Hürriyetleri (5. Paragraf)	-
3.12. Milli Dayanışma (5. Paragraf)	-
3.13. Sosyal Adalet (5. Paragraf)	-
3.14. Ferdin ve Toplumun Huzur ve Refahı (5. Paragraf)	-
3.15. Demokratik Hukuk Devleti (5. Paragraf)	-

Anayasa Mahkemesi, TEP kararında, 1961 Anayasasının Başlangıç Kısmına ve Başlangıç kısmında yer alan ilkelere doğrudan veya dolaylı herhangi bir atıf yapmamıştır.

Tablo 2. 4

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlke	-
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	-
4.2.1. İnsan Haklarına Dayalı	-
4.2.2. Başlangıçta Belirtilen İlkelerine Dayalı	-
4.2.3. Milli Devlet	-
4.2.4. Demokratik Devlet	-
4.2.5. Laik Devlet	-
4.2.6. Sosyal Devlet	-
4.2.7. Hukuk Devleti	-

Anayasa Mahkemesi, TEP kararında, 1961 Anayasasındaki değiştirilemez ilke Cumhuriyet ile Cumhuriyetin Niteliklerini referans olarak kullanmamıştır.

Tablo 2. 5

TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Cumhuriyetin Korunması (1. Bölüm)	-
5.1.1. Devlet Şeklinin Korunması (m. 83)	-
5.1.2. Milli Egemenliğin Korunması (m. 84)	-
5.1.3. Sultanlık Unvan ve Nişanlarının Yasaklanması (m.85)	-
5.2. Millî Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m.86)	-
5.2.2. Ülke Bütünlüğünün Korunması (m.87)	-
5.2.3. Devlet Tekliği İlkesinin Korunması (m.88)	-
5.2.4. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m.89)	23
5.2.5. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m.90)	-
5.2.6. Eşitlik İlkesinin Korunması (m.91)	-
5.3. Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Laiklik İlkesinin Korunması (m.92)	-
5.3.2. Halifeliğin İstenemeyeceği (m.93)	-
5.3.3. Laik Devlet Düzeninin Korunması (m.94)	-
5.3.4. Din Farklılığına Dayanma Yasağı (m.95)	-
5.3.5. Partilerin Dini Gösteri Yapmaması (m.96)	-
5.3.6. Atatürk Devrimlerinin Korunması (m.97)	-
5.3.7. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması(m.98)	-
5.3.8. Cumhuriyetin Büyük Kurucusuna Saygı (m.99)	-
5.4. Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması (4. Bölüm)	
5.4.1. Demokratik Düzenin Korunması (m.100)	-
5.4.2. Temel Hak ve Ödevlerin Korunması (m.101)	-
5.4.3. Anayasanın Meşruluk Temelinin Korunması (m.102)	-
5.4.4. 27 Mayıs 1960 Devriminin Anlamının Korunması (m.103)	-
5.4.5. 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961'e Kadar Yargı Organlarınca Kapatılmış Siyasi Partilerin devamı Olma İddiasının Yasak Edilmesi(m.104)	-
5.5. Genel Yasaklamalar (5. Bölüm)	
5.5.1. Ahlak ve adabın Korunması (m. 105)	-
5.5.2. Kullanılması Yasak Parti Adları (m. 106)	-
5.5.3. Askeri Nitelikte Partilerin Kurulamaması (m. 107)	-

Yukarıdaki tablo; 1961 Anayasası ile birlikte 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar yürürlükte kalan 16. 07. 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan hüküm/ilkeleri esas almak suretiyle oluşturulmuştur. Anayasa Mahkemesinin Türkiye Emekçi Partisi Hakkında verdiği karar bir de bu tabloda yer alan ilkeler çerçevesinde taranarak incelenmiştir.

1961 Anayasasının sırasıyla; 12. maddesi 8 kez (TEP'in programının bir maddesinin sonuna eklenmesi dolayısıyla) ve 57. maddesi (bölünmez

bütünlük ilkesi dolayısıyla) 11 kez refere edilmiştir. SPK'daki mevzubahis hüküm/ilkelerin karar metninde referans gösterilme sıklığı ise; kapatmaya gerekçe gösterilen tüzük maddesi nedeniyle, Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m.89) hüküm/ilkesi tam 23 kez refere edilmiştir. SPK'dan başkaca bir hüküm/ilke referans gösterilmemiştir.

2. 3. Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) Kararı²¹¹

Tablo 3

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	12	142	3.557
TBKP Ön- savunması	9	82	3.096
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	15	126	5.351
TBKP- Esasa İlişkin Savunma	4	34	1.444
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
TBKP- Sözlü Savunma	-	-	-
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	5	35	1539
Esasa İlişkin İnceleme	28	248	9.956
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	70	685	24.942

²¹¹ “Esas Sayısı: 1990/1 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1991/1

Karar Günü: 16.7.1991

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Türkiye Birleşik Komünist Partisi

DAVANIN KONUSU: Davalı Parti'nin, Anayasa'nın 6, 10, 14 ve 68. maddeleriyle 2820 sayılı Yasa'nın 78. maddesine aykırı olarak sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini kurmayı, Anayasa'nın 2, 3, 14 ve 68. maddeleriyle 2820 sayılı Yasa'nın 78. ve 81. maddelerine aykırı olarak Devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçladığı, aynı Yasa'nın 96. maddesine aykırı olarak kullanılmasına yasal olarak bulunmayan bir adla kurulduğu ve kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu beyan ve iddia ettiği ileri sürülerek, Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir.”. **AYMKD**, Sayı: 22/2 Cilt, s. 885. Resmi Gazete Tarihi: 28.01.1992, Sayı: 21125.

Tablo 3. 1

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	9
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	-
1.6. İnkılâpçılık	-

Türkiye Birleşik Komünist Partisi kararında referans gösterilen Atatürk İlke ve İnkılâplarını bulmak için öncelikle “Atatürk” kök kelimesi ile tarama yapılmış ve toplam olarak 11 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir. Bunların; 6’sı “Atatürk Milliyetçiliği”, 3’ü şahıs olarak “Atatürk”, 1 kez “Atatürkçü Düşünce” ve 1 kez de “Atatürk İlkeleri” biçiminde geçen ibarelerdir. Görüldüğü gibi doğrudan doğruya “Atatürk İlke ve İnkılâpları” biçiminde bir atıf söz konusu değildir. Ancak karar metninde 1 kez geçen “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla Atatürk İlke ve İnkılâplarının dolaylı bir biçimde 1 kez refere edildiği söylenebilir.

Cumhuriyetçilik İlkesi için “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan karar taraması neticesinde 36 rakamına ulaşılmıştır. Doğrudan doğruya Atatürk İlkesi olarak Cumhuriyetçiliğe herhangi bir atıf söz konusu değildir. Elde edilen sayısal verilerin dökümünü verecek olursak şunları söyleyebiliriz; 16 kez “Türkiye Cumhuriyeti” ve 8 kez de yalnızca “Cumhuriyet” kelimesi ile yine Türkiye Cumhuriyeti kastedilmek suretiyle toplam 24 kez Türkiye Cumhuriyeti’ne atıf vardır. Diğer kullanımlar ise şöyledir; “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi dolayısıyla 10 kez, devlet şekli olarak 1 kez ve 1 kez de “Cumhuriyet Halk Partisi” ibaresi dolayısıyla olmak üzere Cumhuriyet kelimesi karar metninde toplam 36 kez geçmiştir.

Milliyetçilik İlkesi dolayısıyla “milli” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında bu kavramın 14 kez geçtiği tespit edilmiş, bu kullanımlar da sıklık sırasıyla; 5 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 4 kez Anayasadaki anlamına

vurgu yapmak suretiyle “Milliyetçilik” ilkesi ve son olarak 3 kez soyut anlamıyla “Milliyetçilik” ilkesi vurgulanmıştır. Dolayısıyla Atatürk İlke ve inkılâpları bağlamındaki “Milliyetçilik” ilkesinin, TBKP kararındaki atıf sayısı, toplam olarak 9’dur

Halkçılık İlkesi için yapılan “Halk” kök kelimesiyle yapılan TBKP karar taramasında sırasıyla; 19 kez soyut anlamda “Halk” kelimesi, 10 kez “Kürt Halkı” ibaresi şeklinde, 3 kez “Halklar” şeklinde ve 1’ er kez olmak üzere; “Balkan, Kafkas ve Arap Halkı” , “Türkiye Halkı” ve “Türk Halkı” ibaresi biçiminde olmak üzere toplam olarak 35 kez TBKP kararında yer almışlardır. Dolayısıyla Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık”, TBKP kararında referans gösterilmemiştir.

Atatürk İlkelerinden “Devletçilik” ilkesi için, “devlet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında, bu referans kavramın, toplam olarak 63 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir. Bir Atatürk İlkesi olarak Devletçilik ilkesine, doğrudan herhangi bir atıf söz konusu değildir. TBKP karar metninde, devlet kelimesi sıklık sırasıyla şu ibarelerde geçmiştir; 15 kez sadece “Devlet” kelimesiyle, 7 kez “Türk Devleti”, 3 kez “Türkiye Cumhuriyeti” ve 1 kez de“TC. Devleti” biçiminde olmak üzere toplam 26 kez Türkiye Devleti bağlamında devlet kelimesi kullanılmıştır. Daha sonra 12 kez dolaylı olarak “Devletin Bölünmezliği” ilkesine atfen ve 10 kez de“Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ibaresi içinde olmak üzere 22 kez devletin bölünmezliği ilkesi bağlamında karar metninde geçmiştir. Son olarak; 10 kez soyut anlamıyla devlet kavramına atfen, 3 kez “Hukuk Devleti” ve 1’er kez de, “Demokratik Devlet” ve “Devletçi” ibareleri içinde kullanılmak suretiyle toplam olarak 63 rakamına ulaşılmıştır.

Laiklik İlkesi; hem “laik” hem de diğer imlasiyla, yani “lâik” yazım biçimi esas alınmak suretiyle TBKP kararı taranmış ve yalnızca 1 kez, o da Atatürk Milliyetçiliğini tanımlama sadedinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Atatürk İlkesi olarak laiklik, yalnızca bir kez karar metninde görülmüştür.

Son olarak “İnkılâpçılık” ilkesi için “İnkılâp” kök kelimesiyle yapılan karar taramasından bu ilkeye dolaylı ya da dolaysız herhangi bir atıf yapılmadığı tespit edilmiştir. İnkılâp kelimesinin öztürkçe karşılığı olarak “Devrim” kelimesiyle karar metni tarandığında ise bu kavramın 21 kez geçtiği görülmüş ve 20 kullanımın sosyalist ideolojik jargona uygun anlamıyla, 1 kez de “Türk Devrimi” ibaresi (milliyetçiliğin Türk devriminin temeli olduğuna işareten) dolayısıyla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. 2

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

TBKP kararında, yukarıdaki 2 numaralı referans ilke ve kavramlar tablosunda yer alan İnkılâp Kanunlarına, ne genel olarak ne de ayrı ayrı, herhangi bir atıf söz konusu olmamıştır.

Tablo 3. 3

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	3
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	5
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	51
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	-
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/5.Paragraf)	22
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	1
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

TBKP kararında Anayasa Mahkemesi, Anayasanın hem Başlangıç kısmını genel olarak, hem de burada yer alan ilkeleri referans olarak kullanmıştır. Karar metninde “Anayasanın Başlangıç” kısmı doğrudan doğruya 2 kez ve SPK 78/a maddesinden yapılan alıntı dolayısıyla da 1 kez olmak üzere toplam 3 kez refere edilmiştir. Yapılan atıfları yakından inceleyecek olursak;

Anayasa Mahkemesi, SPK madde 78/a’ ya referans vermek suretiyle madde metnini alıntılanmış ve bu alıntıda siyasi partilerin diğer Anayasal esaslar yanında Anayasanın Başlangıç kısmında yer alan esaslarını değiştirmek amacı güdemeyeceklerini ve bu amaca dönük faaliyetlerde bulunamayacaklarını ifade etmek suretiyle Anayasanın Başlangıç kısmına ve oradaki esaslara sadece ismen atıfta bulunmuştur²¹².

²¹² “... 2820 sayılı Yasa’nın 78. maddesinin (a) bendinin ilgili bölümü şöyledir: “Siyasi Partiler:

Diğer 2 atıfta ise hem Başlangıç Kısmı zikredilmiş hem de ilgili ilkeler TBKP karar metnine alıntılanmıştır²¹³. Ancak atıf yapılan bu ilkeler, Anayasal ilkeler olması hasebiyle, TBKP karar metninde sadece Başlangıç kısmı ile ilintilendirilerek değil, ondan bağımsız olarak da atıf yapılmak suretiyle kullanılmıştır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, TBKP kararında; Başlangıç Kısmında yer alan bir ilke olarak “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesini, Başlangıçla ilintilendirilmek suretiyle 1 kez, ondan bağımsız olarak da 4 kez olmak üzere, toplamda 5 kez referans etmiştir.

En yüksek atfı alan Başlangıç İlkesi: “Milli Egemenlik” ilkesi olmuştur. Başlangıçla ilintilendirilmeden ancak gerek Anayasa gerekse SPK'nın “sınıf egemenliği”ni yasaklayan hükümleri dolayısıyla TBKP kararında kullanılan bu hükümler toplam 51 atıf almıştır. Bu hükümler sırasıyla Anayasa madde 6; 5 kez, madde 10; 5 kez, madde 14; 12 kez, madde 68;11 kez ve SPK/78 18 kez referans almıştır.

Yine TBKP kararında referans gösterilen diğer Başlangıç İlkesi; “Türk varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği” ilkesidir. Bu ilke, 1 kez Başlangıçla ilintilendirilmek suretiyle, 5 kez Anayasa 3. maddeyle ilintilendirilerek ve 17 kez de bağımsız olarak toplam 23 kez kullanılmıştır. Son olarak Başlangıçla ilintilendirilmek suretiyle 1 kez atıf yapılan ilke “Türk Milli Menfaatleri”dir. Ancak bu ilkeye Başlangıç Kısmından bağımsız olarak herhangi bir atıf yapılmamıştır.

a- Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şekli; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline... dair hükümlerini... değiştirmek;

Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler.”... ”.

²¹³ “...Anayasa'yla bağlantılı olan bu kuralın yollama yaptığı Anayasa'nın Başlangıç kısmında, “Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk Milli menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve Ülkesiyle bölünmezliği” esası karşısında korunamayacağı,...”; “1982 Anayasası'nın Başlangıç'ında “... Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ...”, ... ”.

Tablo 3. 4

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	1
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	4
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	6
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İkelere Dayanan	3
4.2.7. Demokratik Devlet	-
4.2.8. Laik Devlet	-
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	-
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	12
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	23
4.3.2. Dili Türkçedir.	8
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	-

Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ne ilişkin kararında Anayasa Mahkemesi, devletin şekli olarak "Cumhuriyet İlkesi"ne 1 kez atıf yapmıştır. O da, SPK madde 78'e yapılan atıf ve madde metninin alıntılanması sayesinde gerçekleşmiştir. Yani doğrudan değil dolaylı bir atıf söz konusudur.

Anayasanın Cumhuriyetin Nitelikleri başlığını taşıyan ve değiştirilemez 2. maddesi, TBKP kararında toplam 4 kez refere edilmiş sadece birinde madde içeriğinden alıntı yapılmıştır. Alıntılanan ilke ise "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlılık" ilkesi olmuştur. Ancak alıntıda "bağlı"lık ibaresine yer verilmemiştir. Bundan ötürü, Anayasanın 2. maddesinden bağımsız olarak ve bir Anayasal ilke olarak "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesine yapılan diğer atıfları da dikkate aldığımızda (bkz: Tablo 3. 2) dolaylı olarak "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesinin, TBKP kararında, toplamda 6 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

TBKP kararında, Anayasanın 2. maddesinde Cumhuriyetin Niteliği olarak belirtilen "Başlangıçta Belirtilen Temel İkelere Dayalı" olma ilkesi

doğrudan referans gösterilmemiştir. Ancak yukarıda Anayasanın Başlangıç İlkeleri Tablosu (Tablo 3. 3) dolayısıyla yapılan karar taramasında, Anayasanın Başlangıç Kısımına toplam 3 kez referans verildiği tespit edilmişti. Dolayısıyla bu verilerin Anayasanın Değiştirilemez İlkeleri Tablosu için de geçerli olduğunu ve “Başlangıçta Belirtilen Temel İkelere Dayalı” olma ilkesinin de dolaylı olarak 3 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 3. 4'deki 4. 2 sıra sayılı kısımda yer alan diğer ilkelere gelince; “Hukuk Devleti”²¹⁴ ibaresi 3 kez, “Demokratik Devlet” ibaresi de karar metninde²¹⁵ her ne kadar 1 kez geçmişse de bunların Cumhuriyetin değiştirilemez ilkeleri ile bir ilgisi yoktur. Yukarıdaki Tabloda Cumhuriyetin Nitelikleri başlığı altında yer alan ve geriye kalan; “Toplumun Huzuru, Milli Dayanışma, Adalet Anlayışı, İnsan Haklarına Saygılı, laik ve Sosyal devlet ” olmak ilkelerine herhangi bir atıf yapılmamıştır.

TBKP kararında Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 3. maddesine, doğrudan toplam olarak 12 kez göndermede bulunmuştur. Bu maddede yer alan ilkelerden; “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ilkesine 3. maddeyle ilintileyerek 5 kez, “Devletin Dili Türkçedir” ilkesine ise yine 3. maddeyle ilintileyerek toplam 7 kez atıf yapmıştır. Gerek “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ilkesi, gerekse “Devletin Dili Türkçedir” ilkesi Anayasanın 3. maddesinden bağımsız olarak da karar metninde referans gösterilmişlerdir. Bölünmez Bütünlük ilkesi, Anayasa madde 3'ten bağımsız olarak 18 kez, “devlet dili Türkçedir” ilkesi ise 1 kez (Anayasa 42. madde dolayısıyla) referans gösterilmiştir. Devletin bayrağı, marşı ve başkentine

²¹⁴ “... Diğer sınıflar üzerinde tahakküm kurmak amaçlamadığı, hukuk devleti ilkesine, çok partili çoğulcu sisteme ve iktidarların seçimlerle değişebilirliği kuralına aykırı bir tutum alınmadığı sürece, sınıf iktidarını istemek ya da bu yolda çalışmak yasalara aykırı düşmez. ...”. ; “... Kürtlerin varlığı ve sorunun çözümü konusunda öneri getiren kişi ve kuruluşlardan yalnızca TBKP hakkında kapatma davası açılmasının kabul edilemeyeceği, bunun hukuk devleti ilkesi ile adalet ve hakkaniyet kavramları ile bağdaştırılamayacağı açıktır. ...”. ; “... Herkesin, her zaman karşılaşılabileceği ve giderilerek hukuk devletinde karşılığı istenebilecek aykırılık, çelişki, haksızlık ve yanlışlıklar insan hakları alanında sömürü nedeni yapılarak, gerçekler saptırılıp çarpıtularak, üstü kapalı biçimde, ayrı ulus yoluyla ayrı devlet amaçlanamaz. ...”.

²¹⁵ “... Ülkemizdeki bir kısım marksist hareketlerin daha önce çoğulcu, çok partili ve seçime dayanan demokratik devlet düşüncesine sahip olmamaları, ...”.

ilişkin olarak tabloda yer alan diğer ilkelere ise herhangi bir atıf söz konusu değildir.

Tablo 3. 5

TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	18
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	12
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	10
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

Anayasa Mahkemesinin TBKP kararında siyasi partiler kanununa kaç kez atıf yaptığını bulmak için, öncelikle kanunun numarası olan 2820 rakamı girilmek suretiyle karar metni taranmış ve 35 kez atıf yapıldığı görülmüştür. Akabinde kanun numarası olmaksızın Mahkemenin kanuna yaptığı atıfları bulmak için, hem “Siyasi Partiler Kanunu”, hem de “Siyasi Partiler Yasası” ibarelerini girmek suretiyle karar taraması yapılmış ve sırasıyla; 2 ve 11 rakamları elde edilmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin TBKP kararında, 2820 sayılı Kanunu, toplam olarak 48 kez referans gösterdiği tespit edilmiştir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere; TBKP kararında Anayasa Mahkemesinden, SPK'nın "Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar" başlığını taşıyan 78. maddesi, toplam olarak 18 defayla en yüksek atfı almıştır. SPK 2. Bölümdeki (Milli Devlet Niteliğinin Korunması) "Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi" alt başlıklı 81. madde 12 kez, SPK 4. bölümdeki (Çeşitli Yasaklar) "Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler" alt başlıklı 96. madde 10 kez refere edilmiştir. Yukarıdaki tabloda yer almayıp ta TBKP kararında atıf yapılan diğer hükümler ise, sırasıyla; 5. ve 101. maddelere 4'er kez, 107. maddeye ise 2 kez gönderme yapılmıştır.

2. 4. Sosyalist Parti (SP) Kararı²¹⁶

Tablo 4

SOSYALİST PARTİ (SP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	18	172	3.004
SP Ön- savunması	35	282	7.840
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	8	68	1.505
SP- Esasa İlişkin Savunma	20	129	5.138
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
SP- Sözlü Savunma	2	8	649
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	8	44	2.243
Esasa İlişkin İnceleme	49	336	13.066
Farklı Gerekçe/Karşı-oy Yazıları	14	77	3.928
GENEL TOPLAM	153	1.116	37.373

²¹⁶ "Esas Sayısı: 1991 /2 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1992/1

Karar Günü: 10.7.1992

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Sosyalist Parti

DAVANIN KONUSU: Ülkenin ve ulusun bölünmez bütünlüğünü bozacak eylemlerle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın dördüncü kısım hükümlerine aykırı davranışta bulunan Sosyalist Parti'nin kapatılmasına karar verilmesi istemidir." **AYMKD**, Sayı: 28/2 Cilt, s. 696. Resmi Gazete Tarihi: 25.10.1992, Sayı: 21386

Tablo 4. 1

SOSYALİST PARTİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	21
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	4
1.6. İnkılâpçılık	-

Sosyalist Parti kararında, Anayasa Mahkemesi, 1 numaralı referans olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ibaresini doğrudan referans olarak kullanmamıştır. Bu sonuca ulaşmak için, öncelikle karar metni “Atatürk” kök kelimesi ile taranmış ve metin içinde 28 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar; 16 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 7 kez yalnızca “Atatürk” (bunların 4’ü yaptığı konuşmalara atfen kullanılmıştır) ibaresi biçiminde yani şahıs/lider ismi olarak kullanılmıştır. Geriye kalan 5 kullanım da, 1’er kez olmak üzere; “Atatürk İlkeleri”, “Atatürk Milliyetçisi”, “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı”, “Atatürkçü Düşünce” ve “Atatürk’ün Ulus Anlayışı” ibaresi biçiminde karar metninde yer almıştır. Bu kullanımların 7’si hariç (şahıs/lider ismi şeklindeki kullanımlar) geriye kalan 21’inin “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na dolaylı atıf olarak kullanıldığını ifade edebiliriz.

Cumhuriyetçilik İlkesi için “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında, bu kavramın, 81 kez karar metninde kullanıldığı görülmüştür. Bunların 37’si “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi biçiminde kullanılırken yine Türkiye Cumhuriyeti kastedilerek 8 kez yalnızca “Cumhuriyet” ibaresi biçiminde kararda geçmiştir. SP kararında geriye kalanlar ise; “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi 9, “Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi 2, devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ibaresi 6, “Federal Bir Cumhuriyet” ibaresi 6, “Federal Cumhuriyet” ibaresi 5, “Emekçi Cumhuriyeti” ibaresi 4, “Federe Cumhuriyet” ibaresi 3 ve son olarak “Halk Cumhuriyeti” ibaresi 1 kez kullanılmıştır. Ancak sonuçta, Atatürk İlkesi olarak Cumhuriyetçiliğe, herhangi bir atıf mevzubahis değildir.

Milliyetçilik İlkesi için yapılan karar taramasında ise; “Milli” kök kelimesinin 38, “Millî” imlasıyla da 19 kez olmak üzere toplam 57 kez geçtiği tespit edilmiştir. “Milli” imlası ile yapılan atıflar şöyledir; “Atatürk Milliyetçiliği” 16 kez, “Milliyetçilik” 12 kez (2’si “milliyetçiliğe”, 1’i de “milliyetçiliği” şeklinde kararda geçmiştir), “Türk Milliyetçiliği” 6 kez ve “Milliyetçi” ibaresi 4 kez olmak kaydıyla SP kararında 38 kez “Milli” ibaresi kullanılmıştır. “Millî” imlasıyla yapılan atıflar ise; 5 kez “Misak-ı Millî”, 3 kez “Millî veya dini azınlıklar”, 2’şer kez; “Millî Marş”, “Kürt(lerin) Millî Varlığı” ve “Millî Güvenliğin” ibaresi biçiminde gerçekleşmiş ve son olarak 1’er kez de; “Millî İrade”, “Millî Dayanışma”, “Millî Eşitlik”, “Millî Hak” ve “Millî Bağımsızlığı” ibareleri şeklinde olmak üzere toplam 19 kez kullanım söz konusu olmuştur. Bu sayısal veriler ışığında Atatürk İlkelerinden “Milliyetçilik” İlkesine; 16’sı “Atatürk Milliyetçiliği” ve 1’i “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibaresi ile olmak üzere doğrudan 17 kez, “Milliyetçilik” ibaresi kullanımlarının da 4’ünde yapılan dolaylı atıfları dikkate aldığımızda, toplam atıf rakamı 21 olarak gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Halkçılık İlkesi için, “Halk” kök kelimesi ile karar metni taranmış, Atatürk İlkelerinden Halkçılık İlkesine atıf yapılmadığı ancak, bu kavramın; 28 kez “Kürt Halkı”, 14 kez “Halk” (Türkiye’de yaşayan halk anlamında), 4 kez “Türkiye Halkı”, 3’er kez; “Türk ve Kürt Halkları” ile “Halk Meclisi” ibareleriyle, 2 kez “Türk Halkı” ve 1’er kez de; “Kürt ve Türk Halkları”, “Anadolu Halkı”, “Halkoylamaları”, “Halklar”, “Emekçi Halk”, “Balkan, Kafkas ve Arap Halkı”, “Halkın Vatani”, “Halk Cumhuriyeti”, “Dünya Halkları” ve “Halk devrimi” ibareleriyle olmak üzere toplam 67 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir.

Devletçilik İlkesi için de; “Devlet” kök kelimesi ile karar metni taranmış ve bu kavramın 177 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 123’ü yalnızca “Devlet” ibaresi şeklindeki kullanımlardır. Bunların da; 71’i Türkiye Cumhuriyeti anlamında, 52’i de soyut ve genel anlamdaki devlet manasına gelen kullanımlardır. Geriye kalan 54 kullanım ise; 15 kez “Türk Devleti”, 6

kez “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, 3 kez “Türkiye Devleti”, 7 kez “Hukuk Devleti”, 1 kez “Demokratik Hukuk Devleti” ve 18 kez “Devletler” ibaresi biçiminde (3’ü “Devletler Hukuku”, 3’ü “Yabancı Devletler”, 2’si “Taraf Devletler”, 10’u da yalnızca “Devletler” şeklinde) kullanılmıştır. Bu sayısal veriler dolayısıyla bir Atatürk İlkesi olarak Devletçilik İlkesine de herhangi bir atıf yapılmadığını ifade edebiliriz.

Laiklik ilkesi için, “laik/lâik” kök kelimesi ile yapılan metin taramasında bu kavramın (lâik imlasıyla) Sosyalist Parti kararında 4 kez geçtiği tespit edilmiştir. 1 kez Anayasanın 2. maddesindeki; “... *demokratik, lâik, sosyal bir hukuk Devletidir.*” ibaresi münasebetiyle, 1 kez Anayasanın 68/4 maddesine yapılan atıf dolayısıyla; “*Siyasi partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.*” biçimindeki alıntıda ve yine 1’er kez olmak üzere, “*Ulusal bütünlüğün temeli, ortak kültüre, lâiklik ilkesiyle akla, mantıklı düşünceye, sağduyuya, adalete dayanan "Atatürk Milliyetçiliği"dir.*” İbaresini ile “... *Sosyalist Parti'nin faaliyeti Sözleşme'nin bu kuralı ile çatışmaktadır. Demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini, açıkça paylaşp yıkmayı önermek ve bunu zorla gerçekleştirmeye çağırmak, demokratik hak ve özgürlükleri kötü kullanma örneğidir. Hiçbir hak ve özgürlük, demokrasiyi yıkmak amacıyla kullanılamaz.*” İbaresini dolayısıyla yapılan atıflardır. Bu atıfları değerlendirdiğimizde “laik devlet” ilkesi doğrudan 3 kez, dolaylı olarak da 1 kez atıf almıştır. Yani laiklik ilkesi toplam 4 kez atıf almıştır.

Son olarak; İnkılâpçılık İlkesi için “İnkılâp” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında bu kavramın Sosyalist Parti kararında hiç geçmediği ancak aynı kelimenin Türkçe karşılığı olarak “Devrim” sözcüğünün ise 3 kez refere edildiği tespit edilmiştir. Buna göre; “... *Emekçilerin çıkarı, demokratik bir halk devrimiyle tam hak eşitliği ve özgürlük temelinde, gönüllü birliği gerçekleştirmededir.*”, “... *Kürt halkı yeni bir devrim yapacak...*”, “... *Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen*

ilkelerinden biridir.” biçiminde gerçekleşen kullanımlardır ve açıktır ki bu kullanımların Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile herhangi bir irtibatı yoktur.

Tablo 4. 2

SOSYALİST PARTİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Anayasa Mahkemesi, Sosyalist Parti kararında İnkılâp kanunlarına herhangi bir atıfta bulunmamıştır.

Tablo 4. 3

SOSYALİST PARTİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	21
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	3
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	4
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	113
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	

Sosyalist Parti kararında Anayasanın “Başlangıç” kısmına, içeriğindeki ilkeler haricinde, 5 kez genel atıf yapılmıştır. İlki Anayasanın 2. maddesindeki

“Türkiye Cumhuriyeti... başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, ... bir hukuk Devletidir.” hükmü dolayısıyla yapılan atıftır. İkincisi; Y. C. Başsavcılığının hazırladığı iddianamedeki; “... Sosyalist Parti'nin Anayasa'nın Başlangıç Kısmı ile, 3., 4., 14., 66. ve 68., Siyasi Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerine aykırı faaliyetlerde bulunduğu ileri sürülmüştür.” İbaresini dolayısıyla yapılmıştır. Üçüncü atıf, SPK/78. madde münasebetiyle yapılan alıntıda, siyasi Partilerin; “... Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; ...” değiştirmeye yönelik amaç ve faaliyet içinde olamayacaklarına ilişkin hüküm dolayısıyla yapılmıştır.

Dördüncü olarak Mahkemece Sosyalist Partinin eylemlerinin Anayasa ve yasalara aykırılığını tespit mahiyetindeki; “Bir Siyasi partinin, Türkiye Cumhuriyeti üzerinde Türkçe'den başka dil konuşan azınlık bulunduğunu ileri sürerek ve o azınlığı amaç edinerek onun için kendi kaderini tayin hakkı dahil olmak üzere çeşitli haklar tanınmasının istenmesi millet bütünlüğü ilkesinden uzaklaşması ve bölünmelere yol açması anlamını taşıdığından bu eylem, Anayasa'nın Başlangıç Kısmı'na, 3. maddesinin birinci fıkrası, 4. maddesi, 14. maddesi, 66. maddesinin birinci fıkrası ve 68. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları ile Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ve 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırıdır.” ibaresinde atıf yapılmıştır.

Beşinci ve son atıf ise Mahkemenin hükmünü açıklamadan hemen önce Y.C. Başsavcılık iddianamesine yaptığı gönderme dolayısıyladır ki, buna göre; “... Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 14.11.1991 günlü, SP. 23. Hz. 1991/94 sayılı İddianamesi'nde Sosyalist Parti'nin Anayasa'nın Başlangıç Kısmı'na ve 3., 4., 14., 66., 68. maddeleriyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerine aykırı olarak, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçladığı ileri sürülerek Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (a), (b) ve (c) bentleri gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenmekle gereği düşünüldü :...” ibaresi ile Anayasanın Başlangıç kısmına “ismen” atıf yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin, Sosyalist Parti kararında, “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesine 21 kez atıf yaptığını, Tablo 4.1 için yapılan karar taramasında ifade etmiştik. Ancak doğrudan Anayasanın Başlangıç ilkesi olarak yapılan tek atıf; “... Anayasası'nın Başlangıcı'nda "... Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ...”...” ibaresi dolayısıyla yapılan atıftır. Başlangıç ilkesi olarak “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesine tek bir atıf yapılmış olsa da çalışmada izlenen yöntem dolayısıyla diğer atıflar da aynı ilkenin farklı bağlamdaki kullanımları olduğu için buraya eklenerek toplam atıf sayısı 21 olarak kabul edilmiştir.

Sosyalist Parti kararında Anayasa Mahkemesi, “Milli Egemenlik” ilkesine 3 kez atıf yapmıştır. İlki Anayasanın 6. maddesi dolayısıyla yapılan atıftır²¹⁷. İkincisi Anayasa m. 68'in madde metninin aktarılması yoluyla yapılan atıftır²¹⁸. Üçüncü ve son olarak da, SPK/78 dolayısıyla yapılan atıftır ki, bu atıf da madde 78'in tam metin aktarımı dolayısıyla gerçekleşmiştir²¹⁹.

Bir Başlangıç ilkesi olarak “laiklik” ilkesine de doğrudan herhangi bir atıf yoktur. Ancak Tablo 4.1 için elde edilen veriler ışığında “laiklik” ilkesine yapılan atıflar da, 4 kere olarak kabul edilmiştir.

Başlangıç ilkesi olarak “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” ilkesi de SP kararında doğrudan refere edilmemiştir. Ancak, kararda kısaca “Bölünmez Bütünlük” ilkesine yapılan diğer atıfları dikkate aldığımızda toplam atıf sayısı 113 olarak kabul edilebilir.

²¹⁷ “... Üzerinde durulması gereken diğer bir husus da bölünmez bütünlük ilkesinin, egemenlik kavramı ile yakın ilişkisidir. Türkiye Cumhuriyeti tekil devlet esaslarına göre kurulmuş, bütünlüğe dayanan devletlerdendir. Bir devletin içte ve dışta özgür davranma yetkisi olan "Egemenlik" başlıklı Anayasa'nın 6. maddesinde "Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir.”.

²¹⁸ Any. m. 68/4; “Siyasi partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.”.

²¹⁹ “Siyasi Partiler Yasası'nın 78. Maddesinde :

- "Siyasi Partiler;

a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, millî marşına ve başkentine dair hükümlerini; **egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu** ve bunun ancak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanılabilceği esasını; **Türk milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmayacağı...** ”. (vba)

Bu atıfların Sosyalist Parti kararında hangi ibarelerle geçtiği hususunda ise aşağıya çıkarılan alfabetik liste dikkate alınmak suretiyle gerekli değerlendirme yapılabilir. Buna göre;

- “Birlik ve Bütünlük” 2 kez
- “Bölünmez Bütünlük” 6 kez
- “Bütünlük İlkesi” 4 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devlet Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin, Ülke Tümlüğünü, Ulus Birliğini Koruma Hakkı” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 11 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Tümlüğü” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 8 kez
- “Milletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Tekil Devlet” 8 kez
- “Toprak Bütünlüğü” 2 kez
- “Türk Devleti'nin Ulusu ve Ülkesi ile Bölünmezliği” 1 kez
- “Türk Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türkiye Devleti, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Türk Milletinin Bağımsızlığı ve Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 2 kez
- “Türk Ulusunun Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Yurdu'nun Birliği(ne) ve Bölünmezliği(ne)” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 15 kez
- “Ulusal Bütünlük” 1 kez
- “Ulus Birliği” 5 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 7 kez
- “Ülke ve Millet Bütünlüğü” 5 kez

- “Ülke ve Ulus Birliği” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 13 kez
- “Ülke ve Ulusun Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke-Ulus Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülkenin Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkenin ve Milletın Bölünmez Bütünlüğü- 1 kez
- “Ülkesi ve Ulusıyla Bölünmez Bir Bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti”
1 kez

Olmak üzere, “bölünmez bütünlük” ilkesinin SP kararında toplam 113 kez refere edildiğini ifade edebiliriz.

Tablo 4. 4

SOSYALİST PARTİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	5
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	3
4.2.1. Toplumun Huzuru	1
4.2.2. Milli Dayanışma	1
4.2.3. Adalet Anlayışı	1
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	21
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	5
4.2.7. Demokratik Devlet	3
4.2.8. Laik Devlet	4
4.2.9. Sosyal Devlet	2
4.2.10. Hukuk Devleti	8
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	-
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	113
4.3.2. Dili Türkçedir.	16
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	2
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	2
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	2

Yukarıda yer alan “Değiştirilemez İlkeler” başlıklı Tablo 4.4’teki referans kavram ve ilkeler için Sosyalist Parti kararında yapılan metin taramasında; bu Anayasal ilkelerin değiştirilemezlik vasfını da içerek şekilde, yani Anayasanın 1, 2 ve 3. maddelerinde yer aldıkları şekliyle ve “değiştirilemez”liklerini vurgulayan 4. madde refakatinde doğrudan doğruya

(madde metinlerinin karara aktarımı nedeniyle) 1'er kez referans gösterilmişlerdir. Dolayısıyla Sosyalist Parti kararında yukarıdaki Tablo 4.4'teki tüm ilke ve kavramlar en az 1 kez atıf almışlardır. Mevzuat maddesi dışında kalan diğer atıflara gelince;

Değiştirilemez ilke olarak "Devletin Şekli Olarak: Cumhuriyet" ilkesi, Sosyalist Parti kararında 5 kez refere edilmiştir. Her ne kadar devlet şekli olarak "Cumhuriyet" kavramı, SP kararında 6 kez geçmişse de, bunların birisi SP'nin Kürt sorununa çözüm sadedinde ileri sürdüğü "Federal Cumhuriyet" in şekil niteliklerine atfen geçmiştir. Dolayısıyla Türkiye Devletinin şekli olarak "Cumhuriyet" ilkesi ile bir alakası mevcut değildir. Diğer 5 atfa gelince; 3'ü Anayasanın 1, 4 ve 14. maddesi metinlerinin SP kararında kullanılması dolayısıyla geçerken, geriye kalan 2 atıf da, SPK/78. madde metninin kararda yer alması ve bu maddede devlet şekli olarak "Cumhuriyet" ibaresinin 2 kez yer alması münasebetiyle gerçekleşmiştir²²⁰.

"Cumhuriyetin Nitelikleri" yani Anayasanın değiştirilmez 2. maddesi; 1 kez madde metni dolayısıyla, 1 kez "Demokratik Hukuk Devleti"²²¹, 1 kez de "Atatürk Milliyetçiliği"²²² ilkesine atfen geçerken son olarak da SPK/78'deki siyasi partilerin Anayasanın "... 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını..." değiştirme amacı güdemeyecekleri hükmü nedeniyle kararda yer almıştır. Dolayısıyla toplam atıf rakamı 4 olmuştur.

Anayasanın 2. maddesi metninin kararda yer alması münasebetiyle; "Toplumun Huzuru", "Milli Dayanışma", "Adalet Anlayışı" ve "İnsan Haklarına Saygılı"lık niteliklerinin 1'er kez atıf aldığı kabul edilmiştir.

²²⁰ "Siyasi Partiler Yasası'nın 78. Maddesinde :

- "Siyasi Partiler;

a) Türkiye Devletinin **Cumhuriyet olan şeklini**; ...

Türk Devletinin ve **Cumhuriyetin varlığını** tehlikeye düşürmek, ...

Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler." (vba).

²²¹ "... Nitekim Anayasa'nın ikinci maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti demokratik ... bir hukuk Devletidir." denilmektedir. ... "

²²² "... 2. maddesinde "... Atatürk milliyetçiliği ...", ...".

“Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı” Devlet ilkesi de 1 kez madde metni dolayısıyla, 20 kez de mevzuat ve diğer münasebetlerle (bkz: Tablo 4.1) atıf almıştır. Dolayısıyla SP kararında, “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlılık” ilkesinin toplam 21 kez refere edildiği kabul edilmiştir.

“Başlangıçta Yer Alan İkelere Dayanan” Devlet ilkesi de yine 1 kez madde metni dolayısıyla, 4 kez de Anayasanın Başlangıç kısmına yapılan diğer atıflar münasebetiyle (bkz: Tablo 4.3) atıf almıştır. Dolayısıyla “Başlangıçta Yer Alan İkelere Dayanan” Devlet ilkesinin de toplam 5 kez SP kararında referans gösterildiği kabul edilmiştir.

“Demokratik Devlet” ilkesi 2 kez Anayasanın 2. maddesi münasebetiyle, 1 kez de mevzuattan bağımsız olarak (bkz: 128 nolu dipnot) Mahkemece kullanılmıştır²²³. Her ne kadar SP kararında yalnızca “Demokratik Devlet” ibaresi şeklinde değil de; “Demokratik Hukuk Devleti” biçiminde yer almışsa da, bu ilkeye yapılan toplam atıf, 3 olarak kabul edilmiştir.

Sosyalist Parti kararında “Laik Devlet” ilkesi, doğrudan yalnızca 1 kez atıf almıştır. O da; Anayasanın 2. Maddesi metninin SP kararına aktarımı dolayısıyla gerçekleşmiştir. Ancak tıpkı diğer ilkelere yapıldığı gibi, çalışmada takip edilen usul gereği; Tablo 4.1 için elde edilen verileri dikkate alarak “Laik Devlet” ilkesinin 4 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

“Sosyal” Devlet ilkesi 2 kez atıf almıştır. 1’i yine diğer ilkelere olduğu gibi 2. madde metni dolayısıyladır. Diğerleri de Sosyalist Partinin faaliyetlerinin

²²³ “... Siyasal partilerin, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde olmaları, onların her istediğini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmasını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu belirleme aynı zamanda **demokratik hukuk devleti** olmanın da bir gereğidir. Nitekim Anayasa'nın ikinci maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti **demokratik** ... bir **hukuk Devleti**dir." denilmektedir.”. (vba)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 17. Maddesi hükümlerine aykırılık teşkil ettiğinin vurgulanması münasebetiyle kararda yer almıştır²²⁴.

Son olarak, “Hukuk Devleti” ilkesi, SP kararında; 2 kez Anayasanın 2. maddesi münasebetiyle (1 kez madde metni, 1 kez de dipnot 127’deki şekilde) 6 kez de mevzuattan bağımsız olarak “Hukuk Devleti” ibaresi biçiminde Mahkemece kullanılmıştır.

Anayasanın değiştirilemez 3. maddesindeki; “Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti”ne ilişkin hüküm/ilkelere ne kadar sıklıkla Sosyalist Parti kararında kullanıldıkları hususundaki karar taramasında, 3. maddenin 8 kez atıf aldığı tespit edilmiştir. Bunların 4’ü SPK/78. madde hükümleri ile ilintilendirilmesi suretiyle (1’i doğrudan SPK/78. madde metni olarak)²²⁵ gerçekleşirken, 2’si “azınlık-dil” tartışmalarının 3. maddeyle ilintilendirilmesi²²⁶ suretiyle gerçekleşmiş ve son olarak da 1’i madde metni, 1’i de madde numarası biçiminde olmak üzere 8 kez atıf gerçekleşmiştir.

Değiştirilemez 3. madde hükümlerinden “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi, diğer deyişle

²²⁴ “... Sosyalist Parti'nin faaliyeti Sözleşme'nin bu kuralı ile çatışmaktadır. Demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini, açıkça paylaşıp yıkmayı önermek ve bunu zorla gerçekleştirmeye çağırmak, demokratik hak ve özgürlükleri kötü kutlanma örneğidir. Hiçbir hak ve özgürlük, demokrasiyi yıkmak amacıyla kullanılamaz. ...”. (vba).

²²⁵ “Siyasi Partiler Yasası'nın 78. Maddesinde :

- "Siyasi Partiler;

a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; **Anayasanın 3 üncü maddesinde** açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, milli marşına ve başkentine dair hükümlerini; ...”. (vba)

²²⁶ “... Bir Siyasi partinin, Türkiye Cumhuriyeti üzerinde **Türkçe'den başka dil konuşan azınlık** bulunduğunu ileri sürerek ve o azınlığı amaç edinerek onun için kendi kaderini tayin hakkı dahil olmak üzere çeşitli haklar tanınmasının istenmesi millet bütünlüğü ilkesinden uzaklaşması ve bölünmelere yol açması anlamını taşıdığından bu eylem, **Anayasa'nın** Başlangıç Kısmı'na, **3. maddesinin birinci fıkrası**, 4. maddesi, 14. maddesi, 66. maddesinin birinci fıkrası ve 68. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları ile Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ve 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırıdır. ...”. (vba)

“... **Devletin bölünmez bütünlüğü ile dil** konusundaki kurallar, yaptırımsız değildir. Herşeyden önce bu konularda genel ilkeyi koyan **Anayasa'nın 3. maddesi**, Anayasa'nın 4. maddesine göre "Değiştirilemez ve değiştirilmesi, teklif edilemez": Öte yandan, Anayasa'nın 69. maddesi, bu sınırlamalara uymayan devlet düzeni kurma yasağını içeren 14. maddeye aykırı davranan Siyasi partilerin temelli kapatılacağını öngörmektedir. ...”. (vba)

“Bölünmez Bütünlük” ilkesine yapılan atıflar, Tablo 4.3’te ayrıntıları ile verildiği için burada aynı konunun tekrarından kaçınılacaktır. Tablo 4.3’teki verileri dikkate aldığımızda, bu ilkenin, SP kararında, 1’i 3. madde metni münasebetiyle olmak üzere, toplam 113 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

“Dili Türkçe’dir” yani “Resmi Dil” ilkesi ise; 1 kez 3. madde metni, 2 kez de 14. madde metni²²⁷ ve ayrıca “Bölünmez Bütünlük” ve “Resmi Dil” ile ilişkilendirilmek suretiyle (madde 14’e yapılan diğer 7 atıf, yalnızca madde numarasına atıf biçiminde) kararda yer almıştır. “Resmi Dil” ilkesine yönelik Anayasal düzeydeki diğer atıflar ise; Anayasanın 26 ve 42. maddelerine yapılan göndermedir²²⁸. Dolayısıyla “Resmi Dil” ilkesine Anayasal düzeydeki toplam atıf sayısı 5’dir. SPK hükümleri dolayısıyla yapılan diğer atıflara gelince; 4 kez 78. madde (Bölünmez bütünlük ve resmi dil ilkeleriyle ilintilendirilmek suretiyle) referans gösterilmiş ve SPK/81. madde²²⁹ -ki bu maddeyle “Resmi Dil” ilkesinin etrafına adeta koruma kalkını örülmüştür-

²²⁷ “MADDE 14.- Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, **Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak**, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya **dil**, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.”. (vba)

²²⁸ “Anayasa’nın 26. maddesinin üçüncü fıkrasında “**Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz**” denilmektedir. Türkiye’de özellikle yasaklanan bir dil kalmadığı gibi özel yaşamda birçok dil kullanılmaktadır. **Anayasa’nın 42. maddesinin son fıkrasında, Türkçe’den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceği**, uluslararası antlaşmalar saklı tutularak kurala bağlanmıştır. Bu anayasal gerek, öğretim ve eğitim birliği ile ilköğretimin zorunlu olmasının taşıdığı öneme bağlanmalıdır.

Dil konusunu kapsayan bir başka düzenleme de Anayasa’nın 14. maddesinin ilk fıkrasındaki Anayasa’da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirinin dil ayrımı yaratmak amacıyla kullanılamayacağı kuralıdır.”. (vba)

²²⁹ “SPK Madde 81;

- “Siyasi Partiler:

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür veya mezhep veya ırk veya **dil farklılığına dayanan azınlıklar** bulunduğunu ileri süremezler.

b) **Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla** Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde **azınlıklar yaratarak** millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar...” (vba)

münasebetiyle (2 kez madde metni, 4 kez “Resmi Dil” ile “dolaylı” ilişkilendirilerek, 1 kez de madde gerekçesi²³⁰ münasebetiyle olmak üzere) 7 kez refere edilmek suretiyle, “Resmi Dil” ilkesinin SP kararında toplam 16 kez atıf aldığını ifade edebiliriz.

Son olarak değiştirilemez; “Bayrak”, “Milli Marş” ve “Başkent” ilkeleri ise, Anayasanın 3. maddesi metni ve SPK/78. madde metni münasebetiyle 2’şer kez atıf almış kabul edilmişlerdir.

²³⁰ “81. maddenin gerekçesinde:

"Ülkemizde Lozan Andlaşması ile kabul edilen azınlıklar dışında bir azınlık yoktur. Herhangi bir ülkede resmî dilin dışında bazı dillerin bilinmesi veya yer yer konuşulması azınlık yaratmaz. Hele Siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olduğu gibi her bir alanda bütün haklara sahip ve borçlarla eşit bir şekilde yükümlü olan tek bir milletin evlatları arasında azınlıktan söz etmek mümkün değildir." denilmektedir.

Bu maddenin (a) bendinde, Siyasi partilerin ulusal ya da dini kültür, mezhep, ırk ya da dil ayrılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremeyecekleri öngörülmektedir. Lozan Andlaşması ile kabul edilen azınlıklar kuşkusuz, bu bendin kapsamı dışındadır. Nitekim, bu husus gerekçede de belirtilmiştir. Özellikle belli büyüklükteki ülkelerin hemen tümünde, dil, din ve mezhepleri farklı toplulukların bulunması doğaldır. Bu farklılık, kimi ülkelerde büyük boyutlara ulaşabilir. Bunların her birine azınlık statüsü tanımak ülke ve ulus bütünlüğü kavramıyla bağdaşmaz. Öte yandan, Başlangıçta kabul edilebilir istekler gibi görünen ve "kültürel kimliğin tanınması istemleri" adı altında geliştiren bu bölücü çabalar, zamanla azınlık yaratma ve bütünden kopma eğilimine girer. Bu nedenle yasakoyucu konuya özel bir özen göstermiştir."

Tablo 4. 5

SOSYALİST PARTİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	-
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	-
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	12
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	18
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

Sosyalist Parti kararında, 2820 sayılı Kanunda yer alan ilkelerin Anayasa Mahkemesince kaç kez referans olarak kullanıldığına ilişkin, yukarıdaki tabloda yer alan hüküm/ilkelere ışığında yapılan karar metni taramasında SPK'ya yapılan toplam genel atfın 56'ya ulaştığı tespit edilmiştir.

Karar metni, öncelikle kanun numarası olan 2820 rakamı girilmek suretiyle yapılmış ve metinde bu rakamın 14 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 7'si "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası", 6'sı "2820 Sayılı Yasa" ve 1'i de "2820 sayılı Kanun" ibareleri biçiminde Sosyalist Parti kararında yer aldığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 42 kullanım da "Siyasi Partiler Yasası" ibaresi biçimindedir.

Yukarıdaki tablodan da açıkça anlaşılacağı gibi demokratik devlet yapısının korunmasına matuf yasakları (Bölünmez Bütünlük ilkesi bağlamında) düzenleyen SPK 78. madde 14 kez, “Resmi Dil” ilkesini dolaylı olarak koruyan (azınlık yaratma ve Türkçeden başka dillerin gelişimine katkı sunma yasağı bağlamında) 81. madde 20 kez (2’si, 2820 sayılı SPK/81’in muadili olan 648 sayılı SPK/89’a atıf şeklinde) referans gösterilmiştir. Yukarıdaki tabloda yer almayıp ta Sosyalist Parti kararında atıf yapılan ve parti kapatılmasını düzenleyen SPK 101. madde 11 kez ve kapatılan partinin malvarlığının Hazineye geçişini ve kapatma kararının gereğinin Bakanlar kurulunca yerine getirilmesi için karar örneğinin Başbakanlığa ve ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesini öngören SPK 107. madde ise 2 kez referans gösterilen tablo-dışı SPK hükümleridir.

2. 5. Halkın Emek Partisi (HEP) Kararı²³¹

Tablo 5

HALKIN EMEK PARTİSİ (HEP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	105	525	44.985
HEP Ön- savunması	8	73	2.806
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	34	188	14.148
HEP- Esasa İlişkin Savunma	12	106	4.241
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
HEP- Sözlü Savunma	11	63	4.742
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	9	70	3.037
Esasa İlişkin İnceleme	35	322	11.953
Karşı-oy Yazıları	17	134	5.984
GENEL TOPLAM	228	1.499	91.896

Tablo 5. 1

HALKIN EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	2
1.2. Milliyetçilik	19
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	2
1.6. İnkılâpçılık	-

Halkın Emek Partisi (HEP) kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 21 kez geçtiği görülmüştür. Bunlar; 12 kez “Atatürk

²³¹ “Esas Sayısı: 1992/1 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1993/1

Karar Günü: 14.7.1993

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Halkın Emek Partisi

DAVANIN KONUSU

a. Halkın Emek Partisi'nin Genel Başkanları, Genel Başkanvekili ve Genel Sekreterlerinin çeşitli yerlerde ve tarihlerde yapmış oldukları konuşmalarla, kimi gazetelerde çıkan açıklama ve bildirimlerle; Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 3., 14. ve 68. maddelerine ve Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a), (b) bentleri, 80. maddesi, 81. maddesinin (a), (b) bentlerine aykırı açıklamalarda buldukları,
b. Bu Parti'nin Siyasi Partiler Yasası'nın 103. maddesinde öngörüldüğü biçim de aynı Yasa'nın 77-88. ile 97. maddeleri hükümlerine aykırı eylem işlendiği bir mihrak duruma geldiği ileri sürülerek 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101/b ve 103/1 madde ve fıkraları gereğince kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 29/2 Cilt, s. 924., Resmi Gazete tarih: 18.8.1993, Sayı: 21672.

Milliyetçiliği” ile 1’er kez olmak üzere; “Atatürk İlkeleri”, “Atatürkçü Düşünce”, “Atatürk’ün Konuşmaları”, “Atatürk’ün Ulus Anlayışı”, “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibareleri biçiminde HEP kararında yer aldığı tespit edilirken, geriye kalan 4 kullanımın ise siyasi lider/şahıs ismi şeklindeki kullanımlardır. Bu sayısal veriler ışığında genel olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları” na doğrudan herhangi bir atfın yapılmadığı, ancak; “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, 1 kez dolaylı olarak referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 69 kez HEP kararında geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 32’si “Türkiye Cumhuriyeti” ve 12’si “Cumhuriyet” ibaresi ile olmak üzere toplam 44 kez Türkiye Devleti kastedilerek kullanılmıştır. Geriye kalan kullanımlar ise; 16’sı “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 4’ü “Cumhuriyet Başsavcılığı”, 2’si devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ve 1’er kez olmak üzere; “Federal Cumhuriyet”, “Federal Alman Cumhuriyeti” ve “Cumhuriyet Savcılığı” ibareleri biçiminde kullanılmıştır. Bu sayısal veriler ışığında HEP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, 2 kez atıf aldığını söyleyebiliriz

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli” kök kelimesi ile HEP karar metni taranmış ve bu kavramın 32 kez geçtiği görülmüştür. Bu kullanımlar sırasıyla; 12 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 9 kez “Milliyetçilik”, 4 kez “Misak-ı Milli” ve 1’er kez; “Milli Dayanışma”, “Milli Marş”, “Milli Bağımsızlık”, “Milli Eğitim Bakanlığı”, “Milliyetçiliğe...”, “Milliyet Gazetesi” ve “Milli Güvenlik” ibaresi biçimindedir. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan doğrudan atıflar ise; 12 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ve 7 kez de “Milliyetçilik” (Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek) ibareleri ile toplam 19 kez gerçekleşmiştir.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan HEP kararında, bu kavramın 87 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 33 kez

“Kürt Halkı”, 29 kez soyut anlamda “Halk”, 11 kez “Halkın Emek Partisi”, 3 kez “Türk Halkı”, 3 kez “Fransız Halkı”, 2 kez “Türkiye Halkı”, 2 kez “Filistin Halkı”, 1'er kez; “Bütün Anadolu Halkı”, “Balkan, Kafkas ve Arap Halkıyla”, “Ortadoğu'daki Halklar” ibareleri biçimindedir. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile HEP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; 116'sı Türkiye Cumhuriyeti, 38'i de genel ve soyut anlamda olmak üzere toplam 152 kez, HEP kararında, “Devlet” ibaresi kullanılmıştır.

“Laik” kök kelimesi ile HEP karar metni tarandığında “Laiklik İlkesi”; 1'i Anayasanın 2. maddesinin karar metnine alıntılanması nedeniyle Cumhuriyetin niteliklerinden “Laik Devlet” ilkesi münasebetiyle HEP kararında yer alırken diğeri ise; “Atatürk Milliyetçiliği”nin aynı zamanda “laikliğe dayalı” olması vasfını vurgulamak amacıyla kararda kullanılmıştır. Dolayısıyla “Laiklik İlkesi”nin karar metninde 2 kez atıf aldığı söylenebilir.

HEP kararı, “İnkılâpçılık İlkesi” için “İnkılâp” kök kelimesi ile taranmış ve herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Ancak İnkılâp kavramının Türkçe karşılığı olarak “Devrim” kavramı için metin tarandığında ise bu kavramın Anayasa Mahkemesince: “... *Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. ...*” ifadesi ile ve Milliyetçilik İlkesinin önemini vurgulamak bağlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımın da Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile herhangi bir ilgisinin olmadığı açıktır.

Tablo 5. 2

HALKIN EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, Halkın Emek Partisi kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 5. 3

HALKIN EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	4
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	19
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	2
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5.Prg)	122
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

HEP kararında, Anayasanın Başlangıç ilkelerinin ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının toplam 4 kez refere edildiği görülmüştür. Referansların ilki, Anayasanın 2. maddesinin alıntılanması dolayısıyla burada geçen “Başlangıçta Belirtilen

Temel İlkelerine Dayanan” ibaresi dolayısıyla; ikincisi, Başlangıç kısmından yapılan alıntıdaki: “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibaresi dolayısıyladır. Geriye kalan 2 atıfta ise ilkelerle ilişkilendirilmeden sadece “Başlangıç” ibaresi şeklinde karar metninde yer almıştır.

HEP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi, 1 nolu tablo için elde edilen veriler dikkate alındığında; 1 kez doğrudan Anayasanın Başlangıç’ı ile ilişkilendirilmek suretiyle, 12 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresiyle, 6 kez de “Milliyetçilik” ibaresi şeklinde olmak üzere toplam olarak 19 kez referans gösterilmiştir.

Anayasada “Milli Egemenlik”e ilişkin en açık hükmü içeren 6. madde HEP kararında 1 kez referans gösterilmiştir. Milli egemenliğe ilişkin dolaylı hüküm içeren 14, 68 ve 69. maddeler ise HEP kararında “Milli Egemenlik” ilkesi ile ilişkilendirilmeden yer almış, ancak aynı maddeler; “Bölünmez Bütünlük” ve “Resmi Dil”e ilişkin hükümlere de yer vermeleri hasebiyle bu yönden ilintilendirilmek suretiyle HEP kararında yer almışlardır. Dolayısıyla, “Milli Egemenlik” ilkesinin HEP kararında yalnızca 1 kez referans edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 1’den elde edilen sayısal veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin de Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilişkilendirilmeden HEP kararında 2 kez yer aldığını söyleyebiliriz.

“Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Birlik ve Bütünlük” 1 kez
- “Bütünlük” İlkesi” 4 kez
- “Bölünmez Bütünlük” 3 kez
- “Bölünmez Bütünlük” İlkesi 3 kez
- “Devlet Bütünlüğü” 2 kez

- “Devletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 6 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Tekliği” 5 kez
- “Devletin, Ülke Bütünlüğünü, Ulus Birliğini Koruma Hakkı” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Tümlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Birlikte Bütünlüğünü Koruması” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 4 kez
- “Tekil Devlet” 7 kez
- “Türk Devleti'nin Ulusu ve Ülkesi ile Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Türk Milleti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu” bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu'nun Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Yurdu'nun birliğine ve bölünmezliğine” 1 kez
- “Türkiye Devleti, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Ulus” bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 25 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulusal Bütünlük” 2 kez
- “Ulusal Bütünlüğü” 3 kez
- “Ulusal ve Tekil Devlet” 2 kez
- “Ulusun Birliği” 1 kez
- “Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 5 kez
- “Ülke ve Millet Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülke ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez

- “Ülke-Ulus Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 9 kez
- “Ülkenin Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkenin Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülkenin ve Ulusun Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 8 kez
- “Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bir Bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti” 1 kez
- “Vatanın ve Milletın bölünmez Bütünlüğü” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 122 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 5. 4

HALKIN EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. Toplumun Huzuru	1
4.2.2. Milli Dayanışma	1
4.2.3. Adalet Anlayışı	1
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	19
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	1
4.2.7. Demokratik Devlet	3
4.2.8. Laik Devlet	1
4.2.9. Sosyal Devlet	1
4.2.10. Hukuk Devleti	10
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	1
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	122
4.3.2. Dili Türkçedir.	14
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	1
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	1
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	1

HEP kararında, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın değiştirilemez hükümlerine 4. madde de dâhil olmak üzere toplamda 16 kez atıfta bulunmuştur. Anayasanın ilk 4 maddesi tamamen (1 kez) HEP kararına

alıntılanmıştır. Anayasanın 1. maddesine bu doğrudan atıf dışında herhangi bir atıf yapılmamıştır. 2 ve 3. maddelere ise bu doğrudan alıntının yanında ayrıca atıflar yapılmıştır. Buna göre; Anayasa Mahkemesi, 2. maddeye; 3 kez yalnızca madde numarasıyla, 1 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi ile ilişkilendirerek ve 1 kez de Cumhuriyetin Niteliklerinden “... demokratik... bir hukuk devletidir” ilkesi ile ilişkilendirmek suretiyle, toplam 6 kez atıfta bulunmuştur.

Madde 3; 3 kez yalnızca madde numarası ile atıf alırken, 2 kez SPK/78. madde ile ilişkilendirmek ve devletin bölünmez bütünlüğü ile resmi dilini vurgulamak suretiyle atıf almış ve son olarak da; bu maddenin değiştirilemezlik vasfı vurgulanmak ve devletin bölünmez bütünlüğü ve resmi dili ile ilişkilendirilmek suretiyle 1 kez atıf almıştır. Dolayısıyla 3. maddeye yapılan toplam atıf sayısı 7’ye ulaşmaktadır. Anayasanın ilk 3 maddesinin değiştirilemezlik vasfını düzenleyen 4. madde ise; az önce ifade edildiği gibi 1 kez tam metin olarak ve 1 kez de SPK/78 ile ilişkilendirilmek suretiyle toplam 2 kez olmak üzere HEP kararında yerini almıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.’de yer alan “Cumhuriyetin Nitelikleri” (Madde 2) ve Tablo 4.3.’de yer alan “Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti”ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramlar her iki madde metninin HEP’e ilişkin karar metnine alıntılanması suretiyle 1’ er kez atıf almıştır. Ancak bazı ilke ve kavramlar bu atıf dışında da atıf almıştır. Şöyle ki; “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı” olma ilkesi, 1’i doğrudan 2. madde metni içinde, 1’i 2. maddeyle ilişkilendirilmek suretiyle, 1’i Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilintilenerek, 7’si “Milliyetçilik” ibaresiyle -ancak Atatürk Milliyetçiliği murad edilerek- ve son olarak da 9’u “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi biçiminde olmak üzere toplam 19 kez atıf almıştır

“Demokratik Devlet” ilkesi, HEP kararında; 1’i doğrudan 2. madde münasebetiyle, 1’i “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresi ile ve 1’i de yine 2. maddeden naklen getirilen “... demokratik... bir hukuk devletidir.” ibaresi ile olmak üzere toplam 3 kez atıf almıştır. “Hukuk Devleti” ilkesi ise; yine 1’i, 2. madde metni dolayısıyla, 1’i, 2. maddeden naklen getirilen “... demokratik... bir hukuk devletidir.” İbaresini ile ve 8 kez de “Hukuk Devleti” ibaresi dolayısıyla olmak üzere toplam 10 kez referans edilmiştir.

HEP kararında, Anayasanın 3. maddesinde yer alan ve değiştirilemezlik niteliğine sahip referans ilke ve kavramlardan bayrak, milli marş ve başkente ilişkin hüküm/ilkeler madde 3’ün tamamen alıntılanması nedeniyle 1’er kez atıf alırken resmi dil ve devletin bölünmez bütünlüğü ilkeleri diğer tablolardan elde edilen sayısal veriler dikkate alındığında daha başka atıflar da almıştır. Buna göre; “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi Tablo 3.10’da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 122 kez referans gösterilirken, “Dili Türkçedir.” ilkesi ise; 1 kez 3. maddenin tam metin nakli nedeniyle, 5 kez devletin bölünmez bütünlüğü ve resmi dili ile ilişkilendirilmiş biçimde atıf yapılan Anayasanın 14. maddesi münasebetiyle, yine 3 kez resmi dille ilişkilendirilmiş biçimde SPK/78. madde ile aynı şekilde 81. madde de 5 kez olmak üzere toplam 14 kez referans edilmiştir.

Tablo 5. 5

HALKIN EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	13
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	7
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	14
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, HEP kararında; 11'i "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası" ibaresiyle, 15'i "2820 Sayılı Yasa" ibaresiyle, 21'i "Siyasi Partiler Yasası" ibaresi biçiminde ve 17'si de madde numarası verilmek suretiyle toplam 64 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 64 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 13 kez, madde 80; 7 kez ve madde 81; 14 kez atıf almıştır. Toplam 34 atıf alan SPK/78,80 ve 81. maddeler, aynı zamanda HEP'in kapatılması gerekçesini oluşturan hüküm/ilkelere atıf yapmıştır.

Tabloda yer almayıp da HEP kararında refere edilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 98; 2 kez, madde 101; 15 kez, madde 103; 10 kez, madde 107; 2 kez ve madde 117'dir (1 kez).

2. 6. Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) Kararı²³²

Tablo 6

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ (ÖZDEP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER		
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI	
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	23	193	8.616	
ÖZDEP Ön- savunması	9	97	2.575	
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	6	37	2.096	
ÖZDEP- Esasa İlişkin Savunma	1	2	14	
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-	
ÖZDEP- Sözlü Savunma	-	-	-	
Ön İnceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	5	45	1.614	
Esasa İlişkin İnceleme	29	241	10.860	
Farklı Gereğe/Karşı-oy Yazıları	4	25	1.333	
GENEL TOPLAM	74	656	27.093	

Tablo 6. 1

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılapları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	4
1.2. Milliyetçilik	11
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	13
1.6. İnkılapçılık	-

²³² “Esas Sayısı: 1993/1 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1993/2

Karar Günü: 23.11.1993

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Özgürlük ve Demokrasi Partisi

DAVANIN KONUSU: Özgürlük ve Demokrasi Partisi Programı'nın kimi bölümlerinin 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi, 81. maddesinin (a) ve (b) bentleri ve 89. maddesine; Anayasa'nın da Başlangıç Kısmı ile 2., 3., 14., 24., 42., 68., 69. ve 136. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek Siyasî Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 30/2 Cilt, s. 841., Resmi Gazete tarih: 14.02.1994, Sayı: 21849.

ÖZDEP kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 16 kez geçtiği görülmüştür. Bunlar; 9’u “Atatürk Milliyetçiliği” olmak üzere, 1’er kez; “Atatürk İlkeleri”, “Atatürkçü Düşünce”, “Atatürk’ün Ulus Anlayışı”, “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibareleri biçiminde ÖZDEP kararında yer almış, geriye kalan 3 kullanımın ise siyasi lider/şahıs ismi şeklindeki kullanımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu sayısal veriler ışığında genel olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na doğrudan herhangi bir atfın yapılmadığı, ancak; “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, 1 kez dolaylı olarak referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

ÖZDEP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 65 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 35’i “Türkiye Cumhuriyeti” ve yine 15’i “Cumhuriyet” ibaresi ile olmak üzere, toplam 50 kez Türkiye Devleti kastedilerek bu kavramlar kullanılmıştır. Geriye kalan kullanımlar ise; 8’i “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 4’ü devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ki; hem Anayasanın 1 ve 4. maddeleri, hem de SPK/78’in 2 kez devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ile irtibatlandırılarak ÖZDEP kararında yer almıştır. Cumhuriyet kavramı ayrıca; 2 kez “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” ibaresiyle ve 1’er kez yer almak kaydıyla; “Lâik Cumhuriyet”, “Federal Cumhuriyet” ve “Federal Alman Cumhuriyeti” ibareleri biçiminde ÖZDEP kararında kullanılmıştır. Bu sayısal veriler ışığında ÖZDEP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, 4 kez atfı aldığını söyleyebiliriz

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli/Millî” kök kelimesi ile ÖZDEP karar metni taranmış ve bu kavramın 25 kez geçtiği (15 kez “Milli”; 10 kez “Millî” şeklinde) görülmüştür. Bu kullanımlar (i- harfli olanlar) sırasıyla; 9 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 3 kez “Milliyetçilik”, 1 kez “Misak-ı Milli” ve 1 kez de “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik anlayışı” biçimindedir. Diğer kullanımlar (î- harfli olanlar)

ise; 3 kez “Misak-ı Millî”, 3 kez “... millî veya dinî... azınlıklar...”, 2 kez “Millî Marş”, 1'er kez “Millî Dayanışma”, “Millî Güvenlik” ibaresi biçimindedir. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan doğrudan atıflar ise; 9 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 1 kez “Atatürk'ün belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ve 1 kez de “Milliyetçilik” (Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek) ibareleri şeklinde olmak üzere toplam 11 kez gerçekleşmiştir.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan ÖZDEP kararında, bu kavramın 81 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 26 kez “Halklar”, 20 kez “Kürt Halkı”, 11 kez soyut ve genel anlamda “Halk”, 8 kez “Türk ve Kürt Halkları”, 3 kez “Türk Halkı”, 3 kez “Fransız Halkı”, 3 kez “Halk Meclisi”, 2 kez “Türkiye Halkı”, 2 kez “Filistin Halkı”, 1'er kez; “Korsika Halkı”, “Türk ve Kürt Halkı”, “Türk ve Kürt” Halkları”, ibareleri biçimindedir. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile ÖZDEP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı 151 kez ÖZDEP kararında geçmiştir. Bunların; 118'i Türkiye Cumhuriyeti anlamında, 33'ü de genel ve soyut anlamda devlet manasına kullanılmıştır.

“Lâik” kök kelimesi ile ÖZDEP karar metni tarandığında toplam 23 kez bu ilke/kavramın geçtiği tespit edilmiştir. “Lâiklik İlkesi” ibaresiyle 12 kez, yalnızca “Lâiklik” ibaresiyle 7 kez, “Demokratik ve Lâik Devlet” ibaresiyle 2 kez, “Lâik Devlet” ve “...lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” ibareleriyle 1'er kez olmak üzere toplam 23 kez lâiklik kavramına atıf söz konusudur. Bu atıflar içinde, doğrudan doğruya bir Atatürk İlkesi olarak “Laiklik” ilkesine yapılan atıflar ise şu şekilde gerçekleşmiştir: 1'er kez olmak üzere; Anayasanın 2, 24 ve 69. maddeleri ile SPK/89. maddesi ile ilişkilendirilmek

suretiyle 4 atıf, “Lâiklik İlkesi”nin değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez vasfı vurgulanmak suretiyle 1 atıf yapılırken, ayrıca 2’şer kez olmak üzere; Anayasanın 68 ve 136. maddeleriyle ilişkilendirilerek yapılan 4 atıf ile yine “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” ibaresiyle 2 kez, “Lâik Cumhuriyet” ile “...lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” ibareleriyle 1’er kez olmak üzere, ÖZDEP kararında, “Laiklik İlkesi”nin ulaştığı toplam referans sayısı 13 olmuştur.

ÖZDEP kararı, “İnkılâpçılık İlkesi” için “İnkılâp” kök kelimesi ile taranmış ve herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Ancak İnkılâp kavramının Türkçe karşılığı olarak “Devrim” kavramı için metin tarandığında ise bu kavramın Anayasa Mahkemesince: “... *Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. ...*” ifadesi ile ve Milliyetçilik İlkesinin önemini vurgulamak bağlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımın da Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile herhangi bir ilgisinin olmadığı açıktır.

Tablo 6. 2

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, ÖZDEP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 6. 3

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	5
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	11
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	5
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	13
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	111
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin ÖZDEP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının toplam 5 kez refere edildiği görülmüştür. Referansların 3’ü yalnızca “Başlangıç” Kısmı ibaresi ile yapılırken geriye kalan atıfların ilki; Anayasanın 2. maddesindeki “Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan” ibaresi dolayısıyla; ikincisi, Başlangıç kısmından yapılan alıntıdaki: “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibaresi dolayısıyladır. Dolayısıyla ÖZDEP kararında Anayasanın Başlangıç Kısmına yapılan genel atıf sayısı 5’e ulaşmıştır denebilir.

ÖZDEP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi, 1 nolu tablo için elde edilen veriler dikkate alındığında; 1 kez doğrudan Anayasanın Başlangıç’ı ile ilişkilendirilmek suretiyle, yine 1 kez “Milliyetçilik” ibaresi ile ve son olarak 9 kez de “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi şeklinde olmak üzere, toplam olarak 11 kez referans gösterilmiştir.

“Milli Egemenlik”e ilişkin en açık Anayasal hüküm olan 6. madde, ÖZDEP kararında 1 kez referans gösterilmiştir. Milli egemenliğe ilişkin hüküm içeren 14. madde; 1 kez, 68. madde; 2 kez ve 68 ile 69. maddeler birlikte 1 kez olmak üzere, “Milli Egemenlik” ile ilişkilendirilmek suretiyle ÖZDEP kararında toplam olarak 5 kez refere edilmiştir.

Tablo 6.1’den elde edilen sayısal veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin de Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilişkilendirilmeden, ÖZDEP kararında, dolaylı olarak toplam 13 kez yer aldığını söyleyebiliriz.

ÖZDEP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Birlik ve Bütünlük” 1 kez
- “Bütünlük” İlkesi” 4 kez
- “Bölünmez Bütünlük” 4 kez
- “Bölünmez Bütünlük” İlkesi” 2 kez
- “Devlet Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin Tekliği, Ülkenin Bütünlüğü ile Ulusun Birliği” 1 kez
- “Devletin Tekliği, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Tekliği ile Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 8 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütün Olduğu” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusu ile Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Birlikte Bütünlüğünü Koruması” 1 kez

- “Devletin Varlığı ve Bağımsızlığıyla Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 6 kez
- “Tekil Devlet” 7 kez
- “Türk Devleti'nin Ulusu ve Ülkesi ile Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Milleti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 3 kez
- "Türk Ulusu" Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu'nun Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Yurdu'nun birliğine ve bölünmezliğine” 1 kez
- “Türkiye Devleti, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Türkiye Devleti'nin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türkiye'nin Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus” Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 27 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 2 kez
- “Ulusal bütünlük ve dayanışma” 1 kez
- “Ulusal Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulusal devlet ilkesi” 1 kez
- “Ulusal ve Tekil Devlet” 1 kez
- “Ulusun Birliği” 2 kez
- “Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 6 kez
- “Ülke ve Millet Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülke ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke-Ulus Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 11 kez
- “Ülkenin Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkenin ve Ulusun Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez

- “Ülkenin ve Ulusun Bütünlüğü” 1 kez
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 111 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 6. 4

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. Toplumun Huzuru	1
4.2.2. Milli Dayanışma	1
4.2.3. Adalet Anlayışı	1
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	11
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	1
4.2.7. Demokratik Devlet	4
4.2.8. Laik Devlet	
4.2.9. Sosyal Devlet	1
4.2.10. Hukuk Devleti	8
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	1
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	111
4.3.2. Dili Türkçedir.	14
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	1
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	1
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	1

ÖZDEP kararında, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın değiştirilemez hükümlerine 4. madde de dâhil olmak üzere toplamda 16 kez atıfta bulunmuştur. ÖZDEP kararında, Anayasanın ilk 4 maddesi tamamen (1’er kez) alıntılanmıştır. Anayasanın 1. maddesine bu doğrudan atıf dışında herhangi bir atıf yapılmamıştır. 2 ve 3. maddelere ise bu doğrudan alıntının yanında ayrıca atıflar yapılmıştır. Buna göre; Anayasa Mahkemesi, 2. maddeye; 1 kez maddenin tamamı, 2 kez yalnızca madde numarasıyla, 1 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi ile ilişkilendirerek, 1 kez Cumhuriyetin Niteliklerinden “... demokratik... bir hukuk devletidir” ilkesi ile ilişkilendirmek suretiyle ve son olarak SPK/78. maddeyle ve bu madde de yer alan

Cumhuriyetin Nitelikleri vurgulanmak suretiyle, toplam 6 kez atıfta bulunmuştur.

Anayasanın 3.maddesi; 1 kez maddenin tamamı, 1 kez 3. maddede yer alan Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkentine ilişkin esaslar sayılmak suretiyle, 2 kez yalnızca madde numarasıyla, 2 kez SPK/78. madde ile ilişkilendirmek ve devletin bölünmez bütünlüğü ile resmi dilini vurgulamak suretiyle, 2 kez de bu maddenin değiştirilemezlik vasfı vurgulanmak ve bölünmez bütünlük ile resmi dil ilkeleriyle ilişkilendirilmek suretiyle toplam 8 atıf almıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramlar, öncelikle, her iki madde metninin ÖZDEP'e ilişkin karar metnine alıntılanması suretiyle 1' er kez atıf almıştır. Ancak bazı ilke ve kavramlar bu atıf dışında da atıf almıştır. Şöyle ki; "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı" olma ilkesi, 1'i doğrudan 2. madde metni içinde, 1'i 2. maddeyle ilişkilendirilmek suretiyle, 1'i Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilintilenerek, 1'i "Milliyetçilik" ibaresiyle -ancak Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek- ve son olarak da 7'si "Atatürk Milliyetçiliği" ibaresi biçiminde olmak üzere toplam 11 kez atıf almıştır

"Demokratik Devlet" ilkesi, ÖZDEP kararında; 1'i doğrudan 2. madde münasebetiyle, 1'i "Demokratik Hukuk Devleti" ibaresi ile, 1'i "Demokratik Devlet" ibaresiyle ve 1'i de yine 2. maddeden naklen getirilen "... demokratik... bir hukuk devletidir." ibaresi ile olmak üzere toplam 4 kez atıf almıştır. "Hukuk Devleti" ilkesi ise; yine 1'i, 2. madde metni dolayısıyla, 1'i, 2. maddeden naklen getirilen "... demokratik... bir hukuk devletidir." İbaresini ile ve 6 kez de "Hukuk Devleti" ibaresi dolayısıyla olmak üzere toplam 8 kez referans gösterilmiştir.

ÖZDEP kararında, Anayasanın 3. maddesinde yer alan ve değiştirilemezlik niteliğine sahip referans ilke ve kavramlardan bayrak, milli marş ve başkente ilişkin hüküm/ilkeler madde 3'ün tamamen alıntılanması nedeniyle öncelikle 1'er atıf almıştır. Resmi dil ve devletin bölünmez bütünlüğü ilkeleri ise hem madde metninin tamamen alıntılanması hem de, diğer tablolardan elde edilen sayısal veriler dikkate alındığında daha başka atıflar da almıştır. Buna göre; "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesi Tablo 3.10'da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 111 kez referans gösterilmiştir.

"Dili Türkçedir." ilkesi ise; 1 kez 3. madde metninin tamamının aktarımı nedeniyle, 5 kez devletin bölünmez bütünlüğü ve resmi dili ile ilişkilendirilmiş biçimde atıf yapılan Anayasanın 14. maddesi münasebetiyle, yine 3 kez resmi dille ilişkilendirilmiş biçimde SPK/78. madde ile aynı şekilde 81. madde de 5 kez olmak üzere toplam 14 kez referans edilmiştir.

Tablo 6. 5

ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	13
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	7
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	14
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, ÖZDEP kararında; 5'i "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası" ibaresiyle, 6'sı "2820 Sayılı Yasa" ibaresiyle, 30'u "Siyasi Partiler Yasası" ibaresi biçiminde ve 1'i de madde numarası verilmek suretiyle toplam 42 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 42 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 9 kez, madde 81; 11 kez ve madde 89; 9 kez atıf almıştır. Toplam 29 atıf alan SPK/78, 81 ve 89. maddeler, aynı zamanda ÖZDEP'in kapatılması gerekçesini oluşturan hüküm/ilkelere atıf yapmıştır.

Tabloda yer almayıp da ÖZDEP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 101; 4 kez ve madde 107; 2 kezdir.

2. 7. Sosyalist Türkiye Partisi (STP) Kararı²³³

Tablo 7

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ (STP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	9	118	2.375
STP Ön- savunması	16	133	6.043
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	7	51	2.603
STP- Esasa İlişkin Savunma	19	167	7.115
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
STP- Sözlü Savunma	3	18	1.291
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	6	50	1.963
Esasa İlişkin İnceleme	22	180	8.374
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	81	734	29.770

Tablo 7. 1

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılabları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	13
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	2
1.6. İnkılabçılık	-

Anayasa Mahkemesi, Sosyalist Parti kararında; doğrudan doğruya "Atatürk İlke ve İnkılabları" ibaresini kullanarak atıf yapmamıştır. Ancak ilkelere ayrı ayrı atıf söz konusudur. Buna göre; STP kararı öncelikle,

²³³ "Esas Sayısı: 1993/2 (Siyasi Parti-Kapatma)

Karar Sayısı: 1993/3

Karar Günü: 30.11.1993

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Sosyalist Türkiye Partisi

DAVANIN KONUSU: Sosyalist Türkiye Partisi Programı'nın kimi bölümlerinin 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendiyle 81. maddesinin (a) ve (b) bendlerine; Anayasa'nında Başlangıç Kısmı'yla 3., 4., 14., 68., 69. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (a) bendi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir. ". **AYMKD**, Sayı: 30/2 Cilt, s.936., Resmi Gazete Tarihi: 09.08.1994, Sayı: 22016.

Cumhuriyetçilik İlkesi açısından “Cumhuriyet” kök kelimesi ile taranmış ve bu kavramın toplam olarak 60 kez geçtiği tespit edilmiştir. Ancak Atatürk İlkesi olarak Cumhuriyetçiliğe herhangi bir atıf söz konusu değildir. Diğer kullanımlar ise; 40’ı “Türkiye Cumhuriyeti”, 9’u da yalnızca “Cumhuriyet” ibaresi biçiminde olmak üzere toplam 49 kez Türkiye devletine yönelik gönderme vardır. “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi dolayısıyla Cumhuriyet kavramının STP kararında geçişi, 5 kez ile sınırlıdır. Geriye kalan kullanımlar ise; 4 kez devlet şekli olarak “Cumhuriyet”, 2 kez de Alman devleti kastedilerek, (1 kez “Federal Alman Cumhuriyeti” ve 1 kez de “Federal Cumhuriyet” ibareleri şeklinde) kararda yer almıştır.

Milliyetçilik İlkesi için “Milli” kök kelimesi ile STP kararı taranmış ve 19 kez bu kavramın geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 13’ ü, doğrudan doğruya “Atatürk Milliyetçiliği” biçiminde kararda yer alırken, geriye kalan kullanımların 5’i genel anlamda milliyetçilik ile 1’i de “Misak-ı Milli” ibaresi dolayısıyla kararda geçen kullanımlardır.

Halkçılık İlkesi için “Halk” kök kelimesi ile yapılan metin taramasında elde edilen rakam 18’dir. Buna göre halk ibaresi; 3 kez “Fransız Halkı”, 3 kez “Halklar”, 2 kez “Kürt Halkı”, 1 kez “Türkiye Halkı”, 1 kez “Türk Halkı” ve 1 kez de “Korsika Halkı” biçiminde karar metninde geçmiştir. Geriye kalan 7 kullanım da soyut ve genel anlamda halk anlamındadır. Dolayısıyla bir Atatürk İlkesi olarak Halkçılığa herhangi bir atıf söz konusu değildir.

Devletçilik İlkesi için “Devlet” kök kelimesi ile STP kararı taranmış ve 152 rakamına ulaşılmıştır. Bunların 62’sini, Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanılan devlet kavramı oluşturmaktadır ki bunlar; 43 kez sadece “Devlet” ibaresi ile 9 kez “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, 6 kez “Türk Devleti” ve 4 kez de “Türkiye Devleti” ibaresi şeklinde karar metninde yer almıştır. Soyut ve genel anlamda “Devlet” ibaresi toplam 71 kez karar metninde geçerken, geriye kalan kullanımlar ise; 8 kez “Hukuk devleti”, 8 kez “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği” ve 3 kez de “Demokratik Devlet” ibaresi biçimindedir.

Sonuç olarak Atatürk İlkelerinden Devletçilik İlkesine de dolaylı ya da dolaysız herhangi bir atıf söz konusu değildir.

Laiklik İlkesi için de diğer ilkelerde olduğu gibi önce kök kelime ile STP kararı taranmış ve “Lâik/Laik” kök kelimesinin karar metninde toplam 2 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların ilki; Anayasanın 2. maddesine yapılan atıf dolayısıyla karar metnine alıntılanan “... demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” ibaresi dolayısıyla yapılan atıftır. İkincisi ise; yine Anayasanın 68. maddesi münasebetiyle yapılan alıntıdaki “... demokratik ve lâik Cumhuriyet...” ibaresinde yer almıştır. Bu atıfların da doğrudan değil ama dolaylı olarak Atatürk İlkelerinden laiklik ilkesine yönelik olduğu aşikârdır.

Son olarak İnkılâpçılık İlkesi için karar metni taranmış ve STP kararında bir Atatürk İlkesi olarak İnkılâpçılığa ilişkin bir veri bulunamamıştır. Ancak bu kavramın eşanlamlısı olarak “Devrim” kelimesi ile karar metni tarandığında bu kavramın yalnızca 1 kez geçtiği tespit edilmiştir. Buna göre; devrim kavramı, milliyetçilik ilkesinin önemini vurgulamak bağlamında ve “Türk Devrimi” ibaresi biçiminde STP kararında yer almıştır. Esas itibarıyla, Milliyetçilik ilkesinin önemine binaen karar metninde yer alan, “Türk Devrimi” kavramının, dolaylı da olsa bir Atatürk İlkesi olan İnkılâpçılığa atıf anlamına gelmediği açıktır.

Tablo 7. 2

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve 2 numaralı referans ilke ve kavramları oluşturan İnkılâp Kanunlarına, Sosyalist Türkiye Partisi kararında herhangi bir atıf yapılmamıştır.

Tablo 7. 3

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraflar)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraflar)	13
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4.Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi(2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	4
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	2
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	114
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraflar)	-

Sosyalist Türkiye Partisi kararında, Anayasa Mahkemesi; Anayasanın Başlangıç Kısmına, içeriğinde yer alan ilkelere yer vermeksizin 5 kez genel atıf yaparken, 1 kez de Başlangıç kısmıyla ilişkilendirilmiş “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesine atıf yapmak suretiyle, toplam olarak 6 kez referans vermiştir. Ancak bu referans gösterme; az önce ifade edilen Başlangıç/ Atatürk Milliyetçiliği istisnası dışında, yukarıdaki tabloda yer alan ilkeleri ilişkilendirerek değil sadece genel olarak “Anayasanın Başlangıç Kısmı...” şeklinde karar metninde yer almıştır. Diğer tablolardaki verileri dikkate alarak çapraz okuma yaptığımızda ise, Başlangıç Kısmında yer alan ilkelerin bu kararda da kullanıldığı görülmüştür. Şöyle ki;

Yukarıdaki tabloda yer alan “Atatürk Milliyetçiliği” İlkesine, Başlangıçla ilişkilendirilmiş olan da dâhil olmak üzere toplam 13 kez atıf yapılmıştır. Atıf yapılan 2. İlke olarak “Milli Egemenlik” ilkesine ise; Anayasanın Başlangıç Kısmı ilkesi olarak değil, “sınıf ve zümre egemenliği”ni yasaklayan dolayısıyla da milli egemenliği öngören hükümleri dolayısıyla; Anayasanın 6. maddesi; 1 kez, 14. maddesi; 8 kez, 68. maddesi; 6 kez, 69. maddesi; 7 kez ve SPK/78. madde de 8 kez olmak üzere toplam 30 kez atıf yapılmıştır.

Laiklik İlkesine de daha önce de ifade edildiği gibi 2 kez atıf yapılmıştır. STP kararında en yüksek atfı; “Bölünmez Bütünlük/Üniter Yapı” ilkesi ki, Başlangıç Kısmıyla ilişkilendirerek söyleyecek olursak: “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği” (Tablo: 3.10.) ilkesi almıştır. Bu ilkeye Anayasa Mahkemesince yapılan toplam atıf sayısı 114’dür. Bu rakama ulaşmak için, STP karar metni önce; “Bölünmez” (34 kez) ve “Bütün” (115 kez) kavramları ile taranmış ve 115 kez geçen “Bütün” kavramının 18 tanesinin mevzubahis ilkeyle ilintisiz olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. “Bölünmez” kavramının kullanımlarının tamamı ise mevzubahis ilkeyle ilintilidir. Akabinde karar metni içindeki atıflarda yan yana gelmiş “Bölünmez” ve “Bütün” kavramları da (17 kez) toplam atıftan düşüldüncelikle 114 rakamına ulaşılmıştır.

Kısaca “Bölünmez Bütünlük” olarak ifade edilen “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği” İlkesi, STP kararında, doğrudan Anayasanın Başlangıç Kısmında yer aldığı gibi değil, farklı ifade edilmiş biçimleriyle ancak aynı manaya gelecek şekilde yer almıştır. Bu İlkenin farklı ifade edilmiş biçimlerini sıklık sırasına göre sayacak olursak;

- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 15 kez,
- “Ulus Bütünlüğü” 15 kez,
- “Ülke Bütünlüğü” 10 kez,
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 9 kez,
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 8 kez,

- “Tekil Devlet” 7 kez,
- 5’ er kez; “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği” ve “Bölünmez Bütünlük”,
- 3’ er kez; “Devletin Tekliği”, “Ulus ve Ülke Bütünlüğü”, “Bütünlük İlkesi” ve “Millet Bütünlüğü”,
- 2’ şer kez; “Ülke ve Millet Bütünlüğü”, “Bölünmez Bütünlük İlkesi”, “Ülkenin Bütünlüğü”, “Devletin Bölünmez Bütünlüğü”

1’ er kez geçen atıflar ise;

- “Birlik ve Bütünlük”
- “Devlet ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü”
- “Devletin Bütünlüğü”
- “Devletin Tekil Yapısı”
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Birlikte Bütünlüğünü Koruması”
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü”
- “Türk Devletinin Ulusu ve Ülkesi ile Bölünmezliği”
- “Türk Milleti'nin Bağımsızlığı ve Bütünlüğü”
- “Türk Ulusunun Bütünlüğü”
- “Türk Yurdu'nun Birliğine ve Bölünmezliğine”
- “Türkiye Devleti'nin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü”
- “Ulusal Bütünlük”
- “Ulusal Bütünlük ve Dayanışma”
- “Ulusun Bütünlüğü”
- “Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği”
- “Ülke ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü”
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğünün Bölünmezliği”
- “Ülkenin Bölünmezliği”
- “Ülkesi ve Ulusu ile Bölünmezliği”
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir Bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti”

Yukarıda açıklanan ilkeler dışında geriye kalan Başlangıç İlkelerine, Sosyalist Türkiye Partisi kararında, herhangi bir atıf gerçekleştirilmemiştir.

Tablo 7. 4

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	4
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	3
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	4
4.2.1. Toplumun Huzuru	1
4.2.2. Milli Dayanışma	1
4.2.3. Adalet Anlayışı	1
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	13
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	6
4.2.7. Demokratik Devlet	3
4.2.8. Laik Devlet	2
4.2.9. Sosyal Devlet	1
4.2.10. Hukuk Devleti	8
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	8
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	114
4.3.2. Dili Türkçedir.	39
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	2
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	2
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	2

Sosyalist Türkiye Partisi kararında, Anayasa Mahkemesi öncelikle, yukarıdaki tabloda yer alan ilkelere Anayasanın ilk dört maddesinin tamamını almak suretiyle 1'er kez atıf yapmıştır. Ayrıyeten kimi ilkelere 1'den fazla atıfta bulunmuştur. Nitekim aynı ilkelere, diğer tablolar için yapılan taramalarda elde edilen bulguları da dikkate alarak çapraz okuma yaptığımızda bunu net bir biçimde görebiliriz. Buna göre;

STP kararında; Anayasanın "Değiştirilemez İlkeler"ine yukarıda da ifade edildiği gibi 1 kez madde metninin tamamı alıntılanmak suretiyle, 3 kez de madde numarası ile yani "4. madde" biçiminde toplam 4 kez doğrudan atıf yapılmıştır. Ayrıca tabloda yer alan referans ilke ve kavramların tamamı, değiştirilemezlik vasfını haiz oldukları için bunlara yapılan atıfların toplamının da dolaylı olarak genel ilke olan "Değiştirilemez İlkeler" hanesine eklemek gerektir. Bu takdirde genel atıf toplamı 215 rakamına baliğ olmaktadır.

"Devlet Şekli Olarak: Cumhuriyet" İlkesine 1 kez Anayasanın 1. maddesinin alıntılanması ve 2 kez de SPK/78. madde münasebetiyle toplam

3 kez doğrudan atıf yapılmıştır. SPK/78. maddenin metni içinde, devlet şekli olarak Cumhuriyet'e 2 kez atıf vardır. İlgili ibareler: "Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; ..." ve "... Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, ..." şeklindedir.

Cumhuriyetin değiştirilemez niteliklerinin yer aldığı Anayasanın 2. maddesine toplam 4 kez atıf yapılmıştır. Bunlar; 1 kez maddenin tam metni alıntılanmak suretiyle, 1 kez SPK/78. maddedeki: "... ve 2. maddesinde belirtilen esaslarını..." ibaresi münasebetiyle, 1 kez 2. maddeden alıntılanan: "... demokratik... bir hukuk devletidir." İbaresiyile ve son olarak 2. maddedeki: "... Atatürk Milliyetçiliği..." ibaresi dolayısıyladır.

"Toplumun Huzuru", "Milli Dayanışma", "Adalet Anlayışı" ve "İnsan Haklarına Saygılı"lık nitelik/ilkelerine Anayasanın 2. maddesi tam olarak STP kararında alıntılıandığı için 1'er kez atıf yapılmış kabul edilmiştir.

Cumhuriyetin diğer nitelik/ilkelerine gelince; "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı"lık ilkesi, az önce de ifade edildiği gibi, 1 kez doğrudan doğruya Anayasanın 2. maddesi tam olarak alıntılıandığı için, 13 kez de değiştirilemez nitelik/ilkelerden bağımsız olarak, STP kararında yer almıştır. Yani toplam atıf sayısı 14'tür.

Cumhuriyetin değiştirilemez bir diğer niteliği olarak "Başlangıçta belirtilen İlkelere Dayalı" olmak ilkesine; 2. madde dolayısıyla doğrudan 1 kez atıf yapılırken, STP kararında Anayasanın Başlangıç Kısımına yapılan diğer atıflar da dikkate alındığında toplam 6 kez referans verildiğini söyleyebiliriz.

Değiştirilmez nitelik olarak "Demokratik Devlet" ilkesi de; 1 kez Anayasa 2. madde nedeniyle, 2 kez de ondan bağımsız olarak STP kararında yer almış, böylece bu ilkeye yapılan toplam atıf da 3 olmuştur.

Değiştirilemez “Laiklik” vasfı da yine 1 kez doğrudan Anayasa madde 2 ve bir kez de Anayasa madde 68 dolayısıyla toplam 2 kez STP kararında yer almıştır.

Değiştirilemez “Sosyal Devlet” ve “Hukuk Devleti” nitelik/ilkelere 1'er kez Anayasanın 2. maddesi dolayısıyla doğrudan refere edilirken, Cumhuriyetin değiştirilemez “Sosyal Devlet” vasfı başkaca bir atıf almamış ancak “Hukuk Devleti” ilkesi ise ayrıca 7 kez (2'si “demokratik hukuk devleti” biçiminde olmak üzere) dolayısıyla toplam da 8 kez referans gösterilmiştir.

Sosyalist Türkiye Partisi kararında, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın değiştirilemez ilkelerinden; devletin şekli olarak Cumhuriyet ilkesi ile Cumhuriyetin Niteliklerinin yanında “Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti” ilkelerini içeren 3. maddeyi toplam olarak 8 kez referans göstermiştir. Bunların 4'ünü “Devletin Bütünlüğü” ve “Dili” ile ilişkilendirilerek yapılan atıflar oluştururken, 3'ü “Anayasanın 3. maddesi” şeklinde atıf almış ve son olarak 1 kez de 3. maddenin metnini tamamen STP karar metnine alıntılanmak suretiyle 3. maddeye atıf tamamlanmıştır.

Anayasanın 3. maddesinde sıralanan ve değiştiril(e)mezlik arz eden ilkeler için STP kararını taradığımızda ve dolaylı atıfları da dikkate aldığımızda daha önce de ifade edildiği gibi en yüksek atfın “Bölünmez Bütünlük” veya daha ayrıntılı ifade edilmiş biçimi ile “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” ilkesine yapıldığı tespit edilerek ayrıntılı biçimde gösterilmişti. (Bkz: Tablo 5. 3'deki 3.10 için elde edilen sonuçlar). Dolayısıyla Tablo 5. 4.'teki ilkeler için STP karar metni, Devletin “Bölünmez Bütünlüğü” ilkesi dışındaki ilkeler açısından değerlendirilecektir. Buna göre;

“Dili Türkçedir”; değiştirilemez ilkesine 1 kez Anayasa madde 3 dolayısıyla doğrudan atıf yapılırken, Anayasa'nın 14. maddesinin ilk fıkrasındaki: “Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, ... dil... ayrımı yaratmak... amacıyla kullanılamazlar.” hükmü dolayısıyla bu maddeye 10

kez, yine devletin resmi dili olan Türkçenin korunmasına matuf amir hükümler içeren SPK madde 78 (a bendi) ve madde 81 (a ve b bendi) 8' er kez, Türkçe' den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceğine ilişkin Anayasanın 42. maddesi 2 kez ve son olarak "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" hükmünü va'z eden Anayasanın 26. maddesi 1 kez atıf almıştır. Ayrıca mevzuattan bağımsız olarak 4 kez "Ortak Dil", 3 kez "Resmi Dil", 1 kez "Ortak Bir Dil" ve 1 de kez "Ortak Kültür ve Dil" ibareleriyle "Devletin Dili" ilkesi referans edilmiştir. Dolayısıyla değiştirilemezlik vasfını da haiz olan devletin resmi diline ilişkin bu referans ilke, toplam olarak 39 kez referans gösterilmiştir.

"Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.", "Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır." ve "Başkenti Ankara'dır." Şeklindeki değiştirilemez ilkelere 1 kez Anayasanın 3. maddesi, 1 kez de SPK 78. madde dolayısıyla toplam 2'şer kez atıf yapılmıştır.

Tablo 7. 5

SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	-
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	-
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	8
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	8
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

STP karar metninde 2820 sayılı yasaya toplam 28 atıf vardır. Atıflar; 5 kez “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası”, 5 kez “2820 sayılı Yasa” ve 18 kez “Siyasi Partiler Yasası” ibaresi biçiminde gerçekleştirilmiştir. “Siyasi Partiler Kanunu” ibaresi ise karar metninde hiç yer almamıştır.

Tablodaki sayısal verilerden de açıkça anlaşılacağı gibi Sosyalist Türkiye Partisi'nin kapatılması gerekçesini oluşturmak ve bu gerekçeyle uyumlu olmak bakımından demokratik devlet düzeninin korunması ile ilgili yasakları düzenleyen SPK 78. madde ve Azınlık Yaratılmasının Önlenmesine ilişkin amir hükümler va'z eden SPK 81. madde toplam olarak 8'er kez atıf almıştır. Tabloda geriye kalan referans ilke ve kavramlara ise herhangi bir atıf söz konusu olmamıştır.

2. 8. Demokrasi Partisi (DEP) Kararı²³⁴

Tablo 8

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER		
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI	
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	33	210	13.153	
DEP Ön- savunması	10	80	3.672	
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	8	50	3.078	
DEP- Esasa İlişkin Savunma	26	226	9.590	
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-	
DEP- Sözlü Savunma	13	53	6.075	
Ön İnceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	6	50	2.065	
Esasa İlişkin İnceleme	26	205	9.691	
Karşı-oy Yazıları	-	-	-	
GENEL TOPLAM	120	874	47.324	

Tablo 8. 1

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	4
1.2. Milliyetçilik	12
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	3
1.6. İnkılâpçılık	-

DEP kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 17 kez geçtiği görülmüştür. Bunlar; 10’u “Atatürk Milliyetçiliği” (1’i Atatürk Milliyetçiliği imlasiyla) olmak üzere, 1’er kez; “Atatürk İlkeleri”, “Atatürkçü Düşünce”,

²³⁴ “Esas Sayısı: 1993/3 (Siyasî Parti-Kapatma)

Karar Sayısı: 1994/2

Karar Günü: 16.6.1994

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Demokrasi Partisi

DAVANIN KONUSU: Demokrasi Partisi Genel Başkanı'nun 29.5.1993 tarihinde Federal Almanya'nın Bonn; 15.8.1993 tarihinde Irak'ın Erbil kentlerinde yapmış olduğu konuşmalarla Parti Merkez Yürütme Kurulu'nun "Demokrasi Partisinin Barış Çağırısıdır" başlıklı bildirisinin, Anayasa'nın Başlangıç'ı, 2., 3., 14. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı ileri sürülerek anılan Parti'nin aynı Yasa'nın 101. maddesinin (b) fıkrası uyarınca kapatılması istemidir. AYMKD, Sayı: 30/2 Cilt, s. 1061., Resmi Gazete Tarihi: 30.06.1994, Sayı: 21976 (Mükerrer).

“Atatürk’ün Ulus Anlayışı”, “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibareleri biçiminde DEP kararında yer almış, geriye kalan 3 kullanımın ise siyasi lider/şahıs ismi şeklindeki kullanımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu sayısal veriler ışığında genel olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na doğrudan herhangi bir atfın yapılmadığı, ancak; “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, 1 kez dolaylı olarak referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

DEP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” ilkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 60 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 34 kez “Türkiye Cumhuriyeti”, 8 kez “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 7 kez “Cumhuriyet” (Türkiye Devleti kastedilerek), 4 kez devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ki; hem Anayasanın 1 ve 4. maddeleri, hem de SPK/78. madde (2 kez) devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ile irtibatlandırılmak suretiyle DEP kararında yer almıştır. Cumhuriyet kavramı ayrıca; 2 kez “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet”, 2 kez “Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcılığı” (1’i DGM şeklinde) ibaresiyle ve 1’er kez yer almak kaydıyla; “Cumhuriyet Başsavcılığı”, “Federal Cumhuriyet” ve “Federal Alman Cumhuriyeti” ibareleri biçiminde ÖZDEP kararında kullanılmıştır. Bu sayısal veriler ışığında ÖZDEP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, 4 kez atıf aldığını söyleyebiliriz.

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli/Millî” kök kelimesi ile DEP karar metni taranmış ve bu kavramın 25 kez geçtiği (14 kez “Milli”; 11 kez “Millî” şeklinde) görülmüştür. Bu kullanımlar (î- harfli olanlar) sırasıyla; 9 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 4 kez “Milliyetçilik”, 1 kez “Misak-ı Milli” ve 1 kez de “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik anlayışı” biçimindedir. Diğer kullanımlar (i- harfli olanlar) ise; 3 kez “Misak-ı Millî”, 2 kez “... millî veya dinî... azınlıklar...”, 2 kez “Millî Marş”, 1’er kez; “Atatürk Milliyetçiliği”, “Millî ya da dini... azınlıklar...”, “Millî Dayanışma”, “Millî Güvenliğe..” ibaresi biçimindedir. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan doğrudan atıflar ise; 9 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 1’er kez olmak üzere; “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik

Anlayışı”, “Atatürk Milliyetçiliği” ve “Milliyetçilik” (Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek) ibareleri şeklinde olmak üzere toplam 12 kez gerçekleşmiştir. DEP kararında da etnik kimliklere ilişkin yoğun atıf bulunması nedeniyle, karar metni, bir de bu açıdan taranmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır; “Ulus”; 175, “Millet”; 69, “Türk”; 154, “Kürt”; 49, “Türk Ulusu”; 21, “Türk Milleti”; 9 ve “Kürt Ulusu” kavramı 2 kez DEP karar metni içinde geçmiştir.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan DEP kararında, bu kavramın 30 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 10 kez soyut ve genel anlamda “Halk”, 8 kez “Kürt Halkı” (3’ü yalnızca “halk” biçiminde yazılarak), 3 kez “Fransız Halkı”, 2 kez “Türk Halkı”, 2 kez “Türkiye Halkı”, 1’er kez; “Korsika Halkı”, “Türk ve Kürt Halkı”, “Kürdistan Halkı”, “Bölge Halkları” ve “Devletin Halkı” (Türkiye Devleti kastedilerek) ibareleri biçimindedir. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile DEP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı toplam 146 kez DEP kararında geçmiştir. Bunlar; 1 kez “Demokratik Devlet Yapısı”, 1’er kez; “Kürdistan Devleti”, “Kürtlük Devleti” ve “Kürt Devleti” ibareleriyle -DEP genel başkanı Yaşar KAYA’nın konuşmasından aktarılmak suretiyle- 3 kez “Devlet Güvenlik Mahkemesi”, 4 kez “Hukuk Devleti” (kararda toplam 8 kez geçmiştir, diğer 4 kullanım Türkiye Cumhuriyeti anlamındadır) ibareleriyle kullanılırken, 36’sı da genel ve soyut anlamda devlet manasına kullanılmıştır. Geriye kalan 99 kullanım ise Türkiye Cumhuriyeti manasında kullanılmıştır.

“Lâik” kök kelimesi ile DEP karar metni tarandığında, toplam 3 kez bu ilke/kavramın geçtiği tespit edilmiştir. 2 kez; Anayasanın 68 ve 69. maddelerindeki esasları vurgulamak bağlamında “Demokratik ve Lâik

Cumhuriyet” ibaresiyle ve 1 kez de; Anayasanın 2. maddesi münasebetiyle: “...lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” ibaresiyle atıf yapılmıştır.

DEP kararı, “İnkılâpçılık İlkesi” için “İnkılâp” kök kelimesi ile taranmış ve herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Ancak İnkılâp kavramının Türkçe karşılığı olarak “Devrim” kavramı için metin tarandığında ise bu kavramın 2 kez kullanıldığı görülmüştür. İlki; Anayasa Mahkemesince: “... *Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. ...*” ifadesi ile ve Milliyetçilik İlkesinin önemini vurgulamak bağlamında kullanılırken; İkincisi ise DEP genel başkanı Yaşar KAYA'nın konuşmasından aktarılan “Kürt Devrimi” ibaresi ile gerçekleşmiştir. Tabiatıyla bu kullanımların Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile herhangi bir ilgisinin olmadığı açıktır.

Tablo 8. 2

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, DEP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 8. 3

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	4
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	12
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	3
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	3
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/5. Prg)	100
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin DEP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının toplam 4 kez refere edildiği görülmüştür. Referansların 2’si yalnızca “Başlangıç” Kısmı ibaresi ile yapılırken geriye kalan atıfların ilki; Anayasanın 2. maddesindeki “Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan” ibaresi dolayısıyla; ikincisi, Başlangıç kısmından yapılan alıntıdaki: “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibaresi dolayısıyladır. Dolayısıyla DEP kararında Anayasanın Başlangıç Kısmına yapılan genel atıf sayısı 4’e ulaşmıştır denebilir.

DEP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi, 1 nolu tablo için elde edilen veriler dikkate alındığında; 1 kez doğrudan Anayasanın Başlangıç’ı ile ilişkilendirilmek suretiyle, yine 1 kez “Milliyetçilik” ibaresi ile ve son olarak da 10 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi şeklinde olmak üzere (1’i “Atatürk Milliyetçiliği” imlasıyla yazılmıştır) toplam 12 kez referans gösterilmiştir.

“Milli Egemenlik”e ilişkin en açık Anayasal hüküm olan 6. madde, DEP kararında 1 kez referans gösterilmiştir. Milli egemenliğe ilişkin hükümler de içeren Anayasanın 68. maddesi (1 kez) ile SPK/78. maddeye (1 kez), “Milli Egemenlik” ile ilişkilendirilmek suretiyle atıf yapılmış, dolayısıyla DEP kararında Anayasanın bir Başlangıç ilkesi olarak “Milli Egemenlik” ilkesi, toplam olarak 3 kez referans edilmiştir.

Tablo 1’den elde edilen sayısal veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin de Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilişkilendirilmeden, DEP kararında, dolaylı olarak toplam 3 kez yer aldığını söyleyebiliriz.

DEP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Birlik ve Bütünlük” 1 kez
- “Bütünlük” İlkesi” 3 kez
- “Bölünmez Bütünlük” 7 kez
- “Bölünmez Bütünlük İlkesi” 2 kez
- “Devlet Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin Tekliği, Ülkenin Bütünlüğü ile Ulusun Birliği” 1 kez
- “Devletin Tekliği, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Tekliği ile Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 5 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusu ile Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Birlikte Bütünlüğünü Koruması” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Tümlüğü” 1 kez

- “Devletin Varlığı ve Bağımsızlığıyla Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 5 kez
- “Tekil Devlet” 7 kez
- “Türk Devleti'nin Ulusu ve Ülkesi ile Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” 2 kez
- “Türk Milleti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğüyle, ülkenin bölünmezliğini korumak” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu'nun Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Yurdu'nun birliğine ve bölünmezliğine” 1 kez
- “Türkiye Devleti, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülke ve ulus bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus” Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 12 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 4 kez
- “Ulusal bütünlük ve dayanışma” 1 kez
- “Ulusal Bütünlüğüne...” 1 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 9 kez
- “Ülke ve Millet Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülke ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke-Ulus Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 12 kez
- “Ülkenin ve Ulusun Bütünlüğü” 1 kez
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 100 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 8. 4

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	2
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	6
4.2.1. Toplumun Huzuru	2
4.2.2. Milli Dayanışma	2
4.2.3. Adalet Anlayışı	2
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	2
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	12
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	1
4.2.7. Demokratik Devlet	3
4.2.8. Laik Devlet	3
4.2.9. Sosyal Devlet	2
4.2.10. Hukuk Devleti	8
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	7
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	100
4.3.2. Dili Türkçedir.	11
4.3.3. Bayrağı, Şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	2
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	2
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	2

DEP kararında, Anayasanın ilk 4 maddesi tam metin olarak (1'er kez) alıntılanmıştır. Anayasanın ilk 3 maddesinde yer alan hükümler ayrıca (1 kez) SPK/78. maddenin tam metninin DEP karar metni içinde yer alması münasebetiyle de referans gösterilmiştir. Dolayısıyla DEP kararında Anayasanın ilk 3 maddesi hükümleri 2'şer kez atıf almıştır. Ancak ilk 3 madde hükümlerine bu doğrudan atıflar dışında da atıf yapılmıştır. Buna göre; Anayasa Mahkemesi, 1. maddeye 1 kez madde metni nedeniyle, 1 kez de SPK/78. madde münasebetiyle atıfta bulunmuştur. 2. maddeye; 1 kez madde metni, 1 kez yalnızca madde numarasıyla, 1 kez 4. maddede yer alan ve 2. maddedeki Cumhuriyetin Niteliklerinin değiştirilemezliğini vurgulayan hüküm münasebetiyle, 1 kez "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesi ile ilişkilendirerek, 1 kez Cumhuriyetin Niteliklerinden "... demokratik... bir hukuk devletidir" ilkesi ile ilişkilendirmek suretiyle ve son olarak da SPK/78. maddeyle ve bu maddede yer alan Cumhuriyetin Niteliklerinin korunmasına matuf hüküm nedeniyle atıf yapılarak, toplam 6 kez referans verilmiştir.

Anayasanın 3.maddesi; 1'er kez olmak kaydıyla; maddenin tamamı; yalnızca madde numarasıyla; 4. maddede yer alan ve 3. maddedeki hükümlerin (Üniter yapı, dil, milli marş ve başkent) değiştirilmezliğini vurgulayan hüküm dolayısıyla; SPK/78. maddede yer alan 3. madde hükümlerinin (Üniter yapı, dil, milli marş ve başkent) vurgulanması suretiyle; 3. maddenin değiştirilemezlik vasfı vurgulanmak ve bölünmez bütünlük ile resmi dil ilkeleriyle ilişkilendirilmek suretiyle referans gösterilmiştir. Son olarak da; yine SPK/78. madde ile ilişkilendirmek ancak, bu defa sadece devletin bölünmez bütünlüğü ile resmi dile ilişkin hükümlerini vurgulamak suretiyle, Anayasanın 3. maddesi, 2 kez refere edilmiştir. Dolayısıyla toplam atıf sayısı 7'ye ulaşmıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramlar, öncelikle, her iki madde hükümlerinin DEP'e ilişkin karar metnine alıntılanması suretiyle ve yine aynı hükümlerin SPK/78. madde metninde de yer alması ve bu maddenin de DEP karar metni içinde referans gösterilmesi münasebetiyle, her iki madde hüküm/ilkelerinin 2'şer kez atıf aldığını ifade edebiliriz. Ancak bazı ilke ve kavramlar bu atıf dışında da atıf almıştır. Şöyle ki; "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı" olma ilkesi, 1'i doğrudan 2. madde metni içinde, 1'i 2. maddeyle ilişkilendirilmek suretiyle, 1'i Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilintilenerek, 1'i "Milliyetçilik" ibaresiyle -ancak Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek- ve son olarak da 8'i "Atatürk Milliyetçiliği" ibaresi biçiminde olmak üzere toplam 12 kez atıf almıştır

"Demokratik Devlet" ilkesi, DEP kararında; 1'i doğrudan 2. madde münasebetiyle, 1'i "Demokratik Hukuk Devleti" ibaresi ile, 1'i "Demokratik Devlet" ibaresiyle ve 1'i de yine 2. maddeden naklen getirilen "... demokratik... bir hukuk devletidir." ibaresi ile olmak üzere toplam 4 kez atıf almıştır. "Hukuk Devleti" ilkesi ise; yine 1'i doğrudan 2. madde metni

dolayısıyla, 1'i "Demokratik Hukuk Devleti" ibaresiyle, 1'i, 2. maddeden naklen getirilen "... demokratik... bir hukuk devletidir." İbaresini ile ve 5 kez de "Hukuk Devleti" ibaresi dolayısıyla olmak üzere toplam 8 kez referans gösterilmiştir.

DEP kararında, Anayasanın 3. maddesinde yer alan ve değiştirilemezlik niteliğine sahip referans ilke ve kavramlardan bayrak, milli marş ve başkente ilişkin hüküm/ilkelere madde 3'ün tamamen alıntılanması nedeniyle öncelikle 1'er atıf almıştır. Resmi dil ve devletin bölünmez bütünlüğü ilkeleri ise hem madde metninin tamamen alıntılanması hem de, diğer tablolardan elde edilen sayısal veriler dikkate alındığında daha başka atıflar da almıştır. Buna göre; "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesi Tablo 3.10'da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 100 kez referans gösterilmiştir.

"Dili Türkçedir." ilkesi ise; 1 kez 3. madde metni nedeniyle, 1 kez Anayasal hak ve hürriyetlerin başkaca ayrımcılıkların yanında dil ayrımcılığı yaratacak şekilde kullanılamayacağı hükmü ile ilişkilendirilmek suretiyle Anayasanın 14. maddesi münasebetiyle²³⁵, 1 kez Anayasa madde 26'daki düşünce açıklamasının kanunla yasaklanmış dil ile yapılamayacağı hükmü nedeniyle²³⁶, 1 kez Anayasa madde 42'deki eğitim ve öğretimde Türk vatandaşlarına Türkçe dışında başka bir dille anadil eğitimi verilemeyeceğine ilişkin hüküm nedeniyle, 3 kez bölünmez bütünlük ve resmi dille ilişkilendirilmiş biçimde SPK/78. madde²³⁷ ile siyasi partilerce Türkiye'de

²³⁵ "Dil konusuyla ilgili bir başka düzenleme de Anayasa'nın 14. maddesinin ilk fıkrasındaki "Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirini, ... dil... ayrımı yaratmak ... amacıyla kullanılamazlar." ilkesidir."

²³⁶ "Anayasa'nın 26. maddesinin üçüncü fıkrasında "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" denilmektedir. Türkiye'de özellikle yasaklanan bir dil kalmadığı gibi özel yaşamda birçok dil kullanılmaktadır. Anayasa'nın 42. maddesinin son fıkrasında, Türkçe'den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceği, uluslararası anlaşmalar saklı tutularak kurula bağlanmıştır."

²³⁷ "2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın ilgili kuralları, bu anayasal çerçevede değerlendirilmelidir. Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendi, Anayasa'nın 4. maddesi doğrultusunda bir kural koymuş siyasi partilerin, diğer yasaklar yanında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüyle diline ilişkin

azınlık bulunduğu -Lozan Andlaşmasındaki hariç- iddiasının ileri sürülemeyeceği yasağı ile Türk dil ve kültüründen başka dil ve kültürlerin geliştirilmesi için çalışılmayacağı yasağına dair hüküm içeren SPK/81. madde de 4 kez olmak üzere toplam 11 kez refere edilmiştir.

Tablo 8. 5

DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	8
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	8
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8.12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, DEP kararında; 1'i "SPY" kısaltmasıyla, 3'ü "Aynı Yasa" ibaresiyle, 4'ü "2820 Sayılı Yasa" ibaresiyle, 7'si "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası" ibaresiyle ve 20'si de "Siyasi Partiler Yasası" ibaresi biçiminde olmak suretiyle toplam 35 kez referans gösterilmiştir.

yukarıda değinilen Anayasa'nın 3. maddesini değiştirmek amacını da güdemeyeceklerini belirlemiştir."

Toplam 31 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelere aldıkları atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 8 kez ve madde 81 de 8 kez atıf almıştır. Tabloda yer almayıp da DEP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 16; 1 kez, madde 101; 9 kez ve madde 107; 2 kezdir. SPK/78, 81 ve 101. maddeler aynı zamanda DEP'in kapatılması gerekçesini oluşturan hüküm/ilkelere dir.

2. 9. Sosyalist Birlik Partisi (SBP) Kararı²³⁸

Tablo 9

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ (SBP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	29	245	10.959
SBP Ön- savunması	11	88	4.022
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	5	33	2.011
SBP- Esasa İlişkin Savunma	6	56	1.981
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
SBP- Sözlü Savunma	7	26	2.861
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	3	18	934
Esasa İlişkin İnceleme	10	72	3.817
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	69	556	26.586

²³⁸ “Esas Sayısı: 1993/4 (Siyasî Parti-Kapatma)

Karar Sayısı: 1995/1

Karar Günü: 19.7.1995

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Sosyalist Birlik Partisi

DAVANIN KONUSU: Sosyalist Birlik Partisi'nin, tüzük ve programının, Birinci Büyük Kongre'de alınan kararın, bu karara dayanak oluşturan Genel Yönetim Kurulu raporu ile Genel Başkan ve Genel Başkan Yardımcısı'nın Parti adına yaptığı açıklamaların; Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 3., 6., 14., 69. maddelerine, Siyasî Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendine, 80. maddesine ve 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı savıyla, aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) ve (b) bentleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 33/2 Cilt, s. 548., Resmi Gazete Tarihi: 22.10.1997, Sayı: 23148.

Tablo 9. 1

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	1
1.2. Milliyetçilik	6
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	-
1.6. İnkılâpçılık	-

Anayasa Mahkemesinin, Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması kararında “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı referans olarak kullanıp kullanmadığını tespit için öncelikle karar metni “Atatürk” kök kelimesi ile taranmış ve bu ismin toplam olarak 6 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir. Lider/şahıs ismi olarak 1 kez karar metninde geçen “Atatürk” ibaresi, 1 kez “Atatürk İlkeleri”, 1 kez “Atatürkçü Düşünce” ve 3 kez de “Atatürk Milliyetçiliği” ibareleri dolayısıyla karar metninde kullanılmıştır. Dolayısıyla doğrudan doğruya “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na gönderme yoktur. Ancak genel referans ilkesi olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nın, karar metninde 1 kez yer alan “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, dolaylı olarak refere edildiğini ileri sürebiliriz.

Bir Atatürk İlkesi olarak “Cumhuriyetçilik” için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın toplam 34 kez geçtiği; bunların 25’nin “Türkiye Cumhuriyeti”, 2’sinin yine T.C. anlamında “Cumhuriyet” ve 1’inde devlet şekli olarak “Cumhuriyet” (SPK/78/a dolayısıyla) anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine bu kullanımların 5’inin “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 1’inin de “Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi biçiminde karar metni içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak; “Cumhuriyetçilik” ilkesinin SBP kararında yalnızca 1 kez SPK/78/a münasebetiyle referans olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

SBP karar metni içinde, “Milliyetçilik” ilkesi için “Millî” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın 12 kez geçtiği (6’sı Millî imlası ile yazılmıştır)

ancak Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” anlamındaki kullanımların ise 6 atıftan ibaret olduğu tespit edilmiştir. Bu atıflar sırasıyla; 2 kez “Milliyetçilik”, 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 1 kez “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ve yine 1 kez “Çağdaş Milliyetçilik” ibaresi biçiminde kararda yer almıştır. Dolayısıyla “Milliyetçilik” ilkesinin SBP kararında 6 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz. Karar metni içinde “Türk” ve “Kürt” etnisitelerine atıf olduğu için karar metni, hem bu kavramlar hem de bu kavramlarla doğrudan bağlı olan “Millet” ve “Ulus” kavramları için de taranmış ve sırasıyla; 73 kez “Ulus”, 42 kez “Türk”, 20 kez “Millet” ve 19 kez de “Kürt” kavramlarının geçtiği tespit edilmiştir. Yine bu kavramları eşleştirdiğimizde; 12 kez “Türk Ulusu”, 6 kez “Türk Milleti” ve 2 kez de “Kürt Ulusu” (Kürt Milleti ibaresi kullanılmamıştır) ibarelerinin SBP karar metni içinde yer aldığı görülmüştür.

“Halkçılık” ilkesi için SBP karar metni, “Halk” kök kelimesi ile tarandığında; 3 kez soyut anlamıyla “Halk” kavramı kullanılmışken, 2 kez “Kürt Halkı”, 1 kez de “Türkiye Halkı” biçiminde toplam 6 kez bu kavramın geçtiği tespit edilmiş, ancak Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” ın ise referans edilmediği belirlenmiştir.

Sosyalist Birlik Partisi kararı, “Devlet” kök kelimesi ve “Devletçilik” ilkesi için tarandığında bu kavramın; 41 kez Türkiye Cumhuriyeti Devleti anlamında (20’si bölünmez bütünlük/üniter yapı ile ilişkilendirilerek) 40 kez de soyut ve/veya başka devletler anlamında kullanılmak kaydıyla toplam 81 kez geçtiği; ancak, bir Atatürk İlkesi olarak “Devletçilik” e ise, herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir.

“Laiklik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamış, “İnkılâpçılık” ilkesi için “İnkılâp” kök kelimesi ile taranan SBP karar metninde yine herhangi bir bulguya rastlanmamış, lakin inkılap kavramının Türkçe karşılığı olan “Devrim” kavramı ile karar taranınca bu kavramın yalnızca 1 kez “Türk Devrimi” ibaresi biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanım da; Türk Milliyetçiliğinin

önemine yapılan vurgu nedeniyledir ve dolayısıyla “İnkılâpçılık” ilkesi ile murtabit değildir.

Tablo 9. 2

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması kararı metninde “İnkılâp Kanunları”ndan oluşan ve 2 numaralı tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara herhangi bir atıf tespit edilememiştir.

Tablo 9. 3

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	2
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1-5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1-5. Paragraf)	6
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi(2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	18
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	-
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	42
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasa Mahkemesi, Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması kararında Anayasanın Başlangıç Kısımına doğrudan doğruya 2 kez atıf yapmıştır. İlki; Anayasanın Başlangıç Kısımında ifade edilen “Atatürk Milliyetçiliği”ne yapılan atıf dolayısıyladır. İkincisi ise SPK/78. maddenin, Anayasanın Başlangıç Kısımını ile diğer ilgili hükümlerinin somutlaştırılmış hali olduğuna ilişkin ifade dolayısıyladır.

SBP kararında, Anayasanın Başlangıç Kısımında yer alan ilkelere yönelik atıflara baktığımızda ise; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesinin yukarıda Tablo 1 münasebetiyle de ifade edildiği gibi toplam olarak 6 kez refere edildiği tespit edilmiştir. “Milli Egemenlik” ilkesi, Anayasa Mahkemesince, bu ilkeyle ilişkili hükümler olarak; Anayasa madde 6 (3 kez), madde 14 (4 kez), madde 68 (2 kez), madde 69 (4 kez) ve SPK/78. madde münasebetiyle 5 kez olmak üzere toplam 18 kez refere etmiştir.

“Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği/ Üniter Yapı” ilkesi ise;

- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 8 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 7 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 4 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 3 kez
- “Türk Ulusu ve Bütünlüğü” 3 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 2 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Birlik ve Bütünlüğe” 1 kez
- “Devletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmezliği” 1 kez
- “Milletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Milletinin Bağımsızlığı ve Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 1 kez

- “Ulusun Birliği ve Ülkenin Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkenin Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlük” 1 kez
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir Bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle toplam olarak 42 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 9. 4

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	-
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	3
4.2.1. Toplumun Huzuru	3
4.2.2. Milli Dayanışma	3
4.2.3. Adalet Anlayışı	3
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	3
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	9
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	5
4.2.7. Demokratik Devlet	4
4.2.8. Laik Devlet	3
4.2.9. Sosyal Devlet	3
4.2.10. Hukuk Devleti	6
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	3
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	42
4.3.2. Dili Türkçedir.	9
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	3
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	3
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	3

Anayasa Mahkemesi, Sosyalist Birlik Partisi kararında; Anayasanın değiştirilemez ilkelerinin yer aldığı ilk 3 maddeden 2’sine toplam 6 kez atıfta bulunmuştur. “Cumhuriyetin Nitelikleri”nin yer aldığı 2. madde; 1’i “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi ile ilintilenerek, diğer 2’si de sadece madde numarası verilmek suretiyle toplam 3 kez atıf alınırken, Anayasa madde 3 ise sadece madde numarası verilmek suretiyle toplam 3 kez atıf almıştır.

Dolayısıyla; “Toplumun Huzuru”, “Milli Dayanışma”, “Adalet Anlayışı” ve “İnsan Haklarına Saygılı”lık ilkeleri 3'er kez, “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı” olma ilkesi ise SBP karar metni içinde “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesine yapılan diğer atıflarla birleştirilmek suretiyle (7+3) 10 kez atıf aldığı söylenebilir. Aynı şekilde, “Başlangıçta Belirtilen Temel İlkeler Dayalı” olma ilkesi de diğer tablolar için yapılan karar taramasında ulaşılan sayısal veriler dikkate alındığında, toplam 5 kez (3+2) referans gösterildiği söylenebilir. Yine; “Laik Devlet” ve “Sosyal Devlet” ilkeleri, ilgili Anayasa Maddesi numarası münasebetiyle 3 kez refere edilirken; “Demokratik Devlet” ilkesi SBP karar metninde yer alan “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresi de göz önünde bulundurulmak suretiyle 4 kez, “Hukuk Devleti” ilkesinin ise, karar metnindeki “Demokratik Hukuk Devleti” (1 kez) ve “Hukuk Devleti” (2 kez) ibareleri dolayısıyla toplam 6 kez atıf aldığı ileri sürülebilir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, SBP kararında, Anayasanın değiştirilemez 3. maddesi de 3 kez madde numarası verilmek suretiyle atıf almıştır. Dolayısıyla yukarıdaki tabloda yer alan; “Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır”, “Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır” ve “Başkenti Ankara'dır” İlkelerinin toplam 3 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

Ancak, “Dili Türkçe'dir” ilkesi ile “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesinin çapraz okuma yöntemiyle karar metninde Anayasanın 3. maddesinden bağımsız olarak başkaca atıflar aldığı dikkate alındığında; “Dili Türkçe'dir” ilkesinin devletin diline ilişkin hüküm içeren Anayasanın 42. maddesi (1 kez) ile SPK'nın 81. maddesine (5 kez) yapılan atıflar dolayısıyla 9 kez (1+5+3) refere edildiği tespit edilmiştir. Yine “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesinin yukarıda Tablo 9. 3 dolayısıyla elde edilen veriler ışığında toplam 42 kez atıf aldığı ve bu yüksek atıf oranının da Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması gerekçesiyle tutarlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. 5

SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	5
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	5
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	5
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması kararında, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa toplam olarak 20 atıf vardır. Bunlar; 15 kez “Siyasi Partiler Yasası”, 2 kez “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası”, 2 kez “2820 Sayılı Yasa” ve 1 kez de “2820 Sayılı SPK” ibareleri şeklinde karar metninde yer almıştır.

SPK'nın ilgili maddelerine yapılan atıflar ise; madde 78/a, madde 80 ve madde 81/a-b'ye 5'er kez atıf yapılırken SPK/101 ise 3 kez atıf almıştır. Geriye kalan 2 atıf ise madde numarası ile ilintilendirilmeden SPK'ya yapılan genel atıf şeklinde gerçekleşmiştir.

2. 10. Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP) Kararı²³⁹

Tablo 10

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	21	160	8.068
DDP Ön- savunması	15	150	5.620
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	2	12	358
DDP- Esasa İlişkin Savunma	9	85	3.359
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	1	7	156
DDP- Sözlü Savunma	10	103	3.306
Ön İnceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	2	13	579
Esasa İlişkin İnceleme	12	101	4.425
Farklı Gerekçe/Karşı-oy Yazıları	1	12	252
GENEL TOPLAM	70	643	26.123

Tablo 10. 1

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılapları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	1
1.2. Milliyetçilik	4
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	-
1.6. İnkılapçılık	-

Demokrasi ve Değişim Partisi kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılapları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 6 kez geçtiği görülmüştür. Bunlar; 2’si “Atatürk Milliyetçiliği”, 1’er kez; “Atatürk İlkeleri”, “Atatürkçü Düşünce”, “Atatürk’ün

²³⁹ “Esas Sayısı: 1995/1 (Siyasî Parti-Kapatma)

Karar Sayısı: 1996/1

Karar Günü: 19.3.1996

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Demokrasi ve Değişim Partisi

DAVANIN KONUSU: Demokrasi ve Değişim Partisi Program'ının, Anayasa'nın başlangıcı ile 2., 3., 14., 69. maddelerine, Siyasî Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendine, 80. maddesine ve 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı savıyla, aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 33/2 Cilt, s. 638., Resmi Gazete Tarihi: 23.10.1997, Sayı: 23149.

Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ve “Atatürk” (lider/şahıs ismi olarak) ibareleri biçiminde DDP kararında yer almıştır. Bu sayısal veriler ışığında genel olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na doğrudan herhangi bir atfın yapılmadığı, ancak; “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, 1 kez dolaylı olarak referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

DDP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 40 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 26 kez “Türkiye Cumhuriyeti”, 7 kez “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 3 kez “Cumhuriyet Başsavcılığı”, 3 kez “Cumhuriyet” (Türkiye Devleti kastedilerek) ve 1 kez de devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ki; SPK/78. madde irtibatlandırılmak suretiyle DDP kararında yer almıştır. Dolayısıyla, DDP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, 1 kez atıf aldığını söyleyebiliriz.

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli/Millî” kök kelimesi ile DDP karar metni taranmış ve bu kavramın 15 kez geçtiği (7 kez “Milli”; 8 kez “Millî” şeklinde) görülmüştür. Bu kullanımlar (i- harfli olanlar) sırasıyla; 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ve 5 kez de “Milliyetçilik” ibaresi şeklinde kararda geçmiştir. Diğer kullanımlar (î- harfli olanlar) ise; 3 kez “Misak-ı Millî” ibaresi ile 1’er kez; “... millî veya dinî kültür... farklılığına dayanan azınlıklar...”²⁴⁰, “... millî veya sosyal menşe...”, “... millî bir azınlığa mensupluk...” ve “Millî Güvenliğe..” ibareleri biçimindedir. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan doğrudan atıflar ise; 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 1’er kez olmak üzere; “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ve “Milliyetçilik” (Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek) ibareleri şeklinde olmak üzere toplam 4 kez gerçekleşmiştir. DDP kararında da etnik kimliklere ilişkin atıf

²⁴⁰ “Siyasî Partiler Yasası’nın 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerinde siyasî partilerin Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmeyecekleri, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemeyecekleri ve bu yolda faaliyette bulunamayacakları öngörülmüştür.”

bulunması nedeniyle, karar metni, bir de bu açıdan taranmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır; “Ulus”; 96, “Millet”; 624, “Türk”; 80, “Kürt”; 31, “Türk Ulusu”; 8, “Türk Milleti”; 4 ve “Kürt Ulusu” kavramı 2 kez DDP karar metni içinde geçmiştir²⁴¹.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan DDP kararında, bu kavramın 4 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 1 kez “Halkın vatani”, 1 kez “Kürt Halkı”, 1 kez “Türkiye Halkı” ve yine 1 kez, soyut ve genel anlamda “Halk” ibaresi ile kullanılmıştır. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile DDP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı toplam 77 kez DDP kararında geçmiştir. Bunların 41’i Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanılırken, 36’sı da genel ve soyut anlamda devlet manasına kullanılmıştır.

“Laiklik” ilkesi için “laik/lâik” kök kelimesi ile DDP karar metni tarandığında, herhangi bir veriye ulaşılmamış aynı şekilde “İnkılâpçılık İlkesi” için de “İnkılâp” kök kelimesi ile taranmış ve herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Ancak İnkılâp kavramının Türkçe karşılığı olarak “Devrim” kavramı için metin tarandığında ise bu kavramın 1 kez kullanıldığı görülmüştür. Ki o da; Anayasa Mahkemesince: “... *Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. ...*” ifadesi ile DDP karar metninde yer almıştır. Tabiatıyla bu kullanımların Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile herhangi bir ilgisinin olmadığı açıktır.

²⁴¹ “*Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. Cumhuriyet döneminde 1924, 1961, 1982 Anayasa'larında "millet" ve "milliyetçilik" kavramlarına yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nın Başlangıç'ında "Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı", 2. maddesinde "Atatürk milliyetçiliği", 42. maddesinde "Atatürk ilkeleri" ve 134. maddesinde "Atatürkçü düşünce" sözcükleri kullanılarak çağdaş milliyetçilik anlayışı yer almaktadır.*”

Tablo 10. 2

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, DDP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 10. 3

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	1
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	4
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	-
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	-
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	42
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin DDP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının yalnızca 1 kez refere edildiği görülmüştür. Bu da; “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibaresi dolayısıyladır. Dolayısıyla DDP kararında Anayasanın Başlangıç Kısmına yapılan genel atıf sayısı 1’dir.

DDP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi, 1 nolu tablo için elde edilen veriler dikkate alındığında; 1 kez doğrudan Anayasanın Başlangıç’ı ile ilişkilendirilmek suretiyle, yine 1 kez “Milliyetçilik” ibaresi ile ve son olarak da 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi şeklinde olmak üzere toplam 4 kez referans gösterilmiştir.

DDP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Birlik ve Bütünlüğe” 1 kez
- “Devletin Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 2 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusu ile Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Varlığı ve Bağımsızlığıyla Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin ve Milletinin Bütünlüğü İlkesi” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 1 kez
- “Tekil Devlet” 1 kez
- “Türk Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Devletinin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmezliği” 1 kez
- “Türk Milleti'nin Bağımsızlığı ve Bütünlüğüyle, Ülkenin Bölünmezliğini Korumak” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 2 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus” Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 4 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulusun birliği ve Ülkenin bütünlüğü” 1 kez

- “Ülke Bütünlüğü” 5 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 8 kez
- “Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlük” ilkesi” 1 kez
- “Ülkesi ve ulusuyla bütünlüğünü koruması” 1 kez
- “Ülkenin ya da ulusun bütünlüğü” 1 kez
- “Vatani ve Ulusuyla Bir bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 42 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 10. 4

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	4
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	4
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	-
4.2.7. Demokratik Devlet	1
4.2.8. Laik Devlet	-
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	3
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	42
4.3.2. Dili Türkçedir.	8
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	-

Anayasa Mahkemesi, DDP kararında, Anayasanın değiştirilemez maddelerinden 2, 3 ve 4. maddelere atıfta bulunmuştur. Buna göre; 2. maddeye; 1 kez, “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi ile ilişkilendirerek, 3. maddeye; 2 kez, 3. maddenin değiştirilemezlik vasfı vurgulanmak ve bölünmez bütünlük ile resmi dil ilkeleriyle ilişkilendirilmek suretiyle referans verilmiştir. Son olarak

da; yine SPK/78. madde ile ilişkilendirmek suretiyle Anayasa madde 4, 1 kez refere edilmiştir. Dolayısıyla toplam atıf sayısı 4'e ulaşmıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramların bazıları atıf almıştır. Buna göre; "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı" olma ilkesi; 1'i 2. maddeyle ilişkilendirilmek suretiyle, 1'i Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilintilenerek, 1'i "Milliyetçilik" ibaresiyle -ancak Atatürk Milliyetçiliği kastedilerek- ve son olarak da 1'i "Atatürk Milliyetçiliği" ibaresi biçiminde olmak üzere toplam 4 kez atıf almıştır

"Demokratik Devlet" ilkesi, DDP kararında; "Demokratik Hukuk Devleti" ibaresi ile 1 atıf alırken, "Hukuk Devleti" ilkesi ise; 1'i yine "Demokratik Hukuk Devleti" ibaresiyle ve 2'si de "Hukuk Devleti" ibaresi dolayısıyla olmak üzere toplam 3 kez referans gösterilmiştir. "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesi de; Tablo 3.10'da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 42 kez refere edilmiştir.

DDP kararında "Dili Türkçedir" ilkesine gelince; 1 kez Anayasal hak ve hürriyetlerin başkaca ayrımcılıkların yanında dil ayrımcılığı yaratacak şekilde kullanılamayacağı hükmü ile ilişkilendirilmek suretiyle Anayasanın 14. maddesi münasebetiyle, 1 kez Anayasa madde 26'daki düşünce açıklamasının kanunla yasaklanmış dil ile yapılamayacağı hükmü nedeniyle, 1 kez Anayasa madde 42'deki eğitim ve öğretimde Türk vatandaşlarına Türkçe dışında başka bir dille anadil eğitimi verilemeyeceğine ilişkin hüküm nedeniyle, 2 kez bölünmez bütünlük ve resmi dille ilişkilendirilmiş biçimde SPK/78. madde ile, siyasi partilerce Türkiye'de azınlık bulunduğu -Lozan Andlaşmasındakiler hariç- iddiasının ileri sürülemeyeceği yasağı ile Türk dil ve kültüründen başka dil ve kültürlerin geliştirilmesi için çalışılamayacağı

yasağına dair hüküm içeren SPK/81. madde de 3 kez olmak üzere toplam 8 kez refere edilmiştir.

Tablo 10. 5

DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	6
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	6
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	6
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğın İstenemeyeceğı (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğı (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, DDP kararında; 2'si "Aynı Yasa" ibaresiyle, 4'ü "2820 Sayılı Yasa" ibaresiyle, 4'ü "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası" ibaresiyle ve 13'ü de "Siyasi Partiler Yasası" ibaresi biçiminde olmak suretiyle toplam 23 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 23 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 6 kez, madde 80; 6 kez ve madde 81 de 6 kez atıf almıştır. Tabloda yer almayıp da DDP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer

hükümleri ise; madde 101; 3 kez ve madde 107; 2 kezdir. SPK/78, 80 ve 81. maddeler aynı zamanda DDP'in kapatılması gerekçesini oluşturan hüküm/ilkelerdir.

2. 11. Emek Partisi (EP) Kararı²⁴²

Tablo 11

EMEK PARTİSİ (EP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	12	88	4.721
EP Ön- savunması	10	74	3.470
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	4	22	1.355
EP- Esasa İlişkin Savunma	10	70	3.731
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	1	5	91
EP- Sözlü Savunma	5	21	1.802
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	5	33	1.881
Esasa İlişkin İnceleme	12	95	4.751
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	56	426	21.801

Tablo 11. 1

EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılapları	1
1.1. Cumhuriyetçilik	1
1.2. Milliyetçilik	6
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	-
1.6. İnkılâpçılık	-

²⁴² “Esas Sayısı: 1996/1 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1997/1

Karar Günü: 14.2.1997

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Emek Partisi

DAVANIN KONUSU: Emek Partisi'nin programının Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 3., 14., 69. maddelerine ve Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ile 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı savıyla aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) bendi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir. ”. **AYMKD**, Sayı: 34/1 Cilt, s. 678., Resmi Gazete Tarihi: 26.6.1998, Sayı: 23384.

Anayasa Mahkemesinin, Emek Partisinin kapatılması kararında “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı referans olarak kullanıp kullanmadığını tespit için öncelikle karar metni “Atatürk” kök kelimesi ile taranmış ve bu ismin toplam olarak 5 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir. Lider/şahıs ismi olarak 1 kez karar metninde geçen “Atatürk” ibaresi, 1 kez “Atatürk İlkeleri”, 1 kez “Atatürkü Düşünce”, 1 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ve 1 kez de “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibareleri dolayısıyla karar metninde kullanılmıştır. Dolayısıyla doğrudan doğruya “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na gönderme yoktur. Ancak genel referans ilkesi olarak “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nın, karar metninde 1 kez yer alan “Atatürk İlkeleri” ibaresi dolayısıyla, dolaylı olarak 1 kez referans edildiğini söyleyebiliriz.

“Cumhuriyetçilik” ilkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında, bu kavramın toplam 34 kez geçtiği ve bunlardan; 23’ünün “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi ve 2’sinin de “Cumhuriyet” ibaresi biçiminde toplam 25 kez Türkiye Devleti kastedilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine 6 kez “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ve 2 kez de “Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi biçiminde toplam 8 kez Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı için ve SPK 78/a maddesi dolayısıyla da 1 kez devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ibaresinin, Emek Partisi karar metni içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sayısal veriler ışığında; devlet şeklinin korunmasına işaret eden Atatürk İlkesi olarak Cumhuriyetçiliğin, EP kararında, SPK/78/a’nın delaleti ile referans olarak yalnızca 1 kez kullanıldığı ileri sürülebilir.

Emek Partisi karar metni, “Milliyetçilik” ilkesi için “Millî” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın 23 kez karar metninde yer aldığı (8’i Millî imlası ile yazılmıştır) ve 10 kez “Milliyet”, 5 kez de “Milliyetçilik” biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımların 6’sı Atatürk İlkelerinden “Milliyetçilik” ilkesi anlamında kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla; 2 kez “Milliyetçilik”, 1 kez “Türk Milliyetçiliği”, 1 kez “Atatürk Milliyetçiliği”, 1 kez “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ve yine 1 kez “Çağdaş Milliyetçilik” ibaresi biçimindedir. Emek Partisi karar metni içinde “Türk” ve “Kürt” etnisitelerine atıf olduğu için

karar metni bu kavramların yanında, bunlarla doğrudan ilintili “Millet” ve “Ulus” kavramları için de taranmıştır. Sırasıyla; 124 kez “Ulus”, 102 kez “Türk”, 42 kez “Kürt” ve 24 kez de “Millet” kavramlarının geçtiği tespit edilirken; yine bu kavramları eşleştirmek suretiyle; 16 kez “Türk Ulusu”, 6 kez “Türk Milleti” ve 3 kez de “Kürt Ulusu” ibarelerinin (Kürt Milleti ibaresine rastlanmamıştır) Emek Partisi karar metni içinde yer aldığı tespit edilmiştir.

“Halkçılık” ilkesi için EP karar metni, “Halk” kök kelimesi ile tarandığında toplam 17 kez bu kavramın kullanıldığı görülmüş ve bunların; 5’i “Kürt Halkı” ibaresi biçiminde kullanılırken, 1’er kez kullanılmak kaydıyla da aşağıdaki kavramlar karar metninde yer almıştır;

- “Türkiye Halkı”,
- “Kürt halk Hareketi”,
- “Dünya İslam Halkları”,
- “Ortak İlerici Halk Hareketi”,
- “Bölge Halkları”,
- “Demokratik Bir Halk Hareketi”,
- “Halk Hareketi”,
- “Halkların Kurtuluşu”,
- “Ezilen Ulus ve Halklar”,
- “Ezilen Halklar”,
- “Kurtuluş Savaşını Yapmış olan Halk”,
- “Kürt Sorununa Demokratik Halkçı Çözüm”

Emek Partisi kararı, “Devlet” kök kelimesi ve “Devletçilik” ilkesi için tarandığında, “Devlet” kavramının, toplam 77 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiş, bunların 30’unun devletin bütünlüğüne işaret etmek amacıyla ve Türkiye Cumhuriyeti kastedilerek, 26’sının da yalnızca Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 21 kullanım ise; soyut ve/veya başka devletler anlamında kullanılmıştır. Sonuçta; bir

Atatürk İlkesi olarak “Devletçilik”e ise, herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Emek Partisi karar metninde; “Laiklik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamış, “İnkılâpçılık” ilkesi için “İnkılâp” kök kelimesi ile yapılan taramada da yine herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak inkılâp kavramının Türkçe karşılığı olan “Devrim” kavramı ile karar taranınca, bu kavramın parti programına yapılan atıf dolayısıyla ve sosyalist jargona uygun olarak karar metninde 5 kez geçtiği, yine Türk Milliyetçiliğinin önemine yapılan vurgu nedeniyle ve 1 kez olmak kaydıyla “Türk Devrimi” ibaresi biçimindeki kullanımın da bulunduğu ve dolayısıyla “Devrim” kavramının toplam 6 kez karar metninde geçtiği tespit edilmiştir. Ancak tüm bu kullanımların “İnkılâpçılık” ilkesi ile irtibatlı olmadığı aşikârdır.

Tablo 11. 2

EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Sosyalist Birlik Partisinin kapatılması kararı metninde “İnkılâp Kanunları” ndan oluşan ve 2 numaralı tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara herhangi bir atıf tespit edilememiştir.

Tablo 11. 3

EMEĞ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1-5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1-5. Paragraf)	2
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	23
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	-
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/5. Paragraf)	54
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6. Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasa Mahkemesi, Emek Partisinin kapatılması kararında Anayasanın Başlangıç Kısmına doğrudan doğruya 4 kez atıf yapmıştır. Bunların 1'i; Anayasanın Başlangıç Kısmında ifade edilen "Atatürk Milliyetçiliği"ne yapılan atıf dolayısıyla, diğer 1 tanesi SPK/78. madde ile ilintilendirilmek suretiyle atıf alırken, diğer 2'si ise, doğrudan "Anayasanın Başlangıç Kısmı" ibaresi dolayısıyladır.

Emek Partisi kararında, Anayasanın Başlangıç Kısmında yer alan ilkelere yönelik atıflara baktığımızda ise; "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesinin yukarıda Tablo 11.1 münasebetiyle de ifade edildiği gibi toplam olarak 6 kez refere edildiği tespit edilmiştir. "Milli Egemenlik" ilkesi ise Anayasa madde 6 (1 kez), madde 14 (5 kez), madde 68 (3 kez), madde 69 (5 kez) ve SPK/78. madde münasebetiyle de 9 kez olmak üzere toplam 23 kez refere edilmiştir.

"Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği/ Üniter Yapı" ilkesi ise;

- "Birlik ve Bütünlüğe" 1 kez

- “Devlet Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 4 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 2 kez
- “Devletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusuyla Birlikte Bütünlüğünü Koruması” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 2 kez
- “Türk Devletinin Ülkesi ve Ulusuyla Bölünmezliği” 1 kez
- “Türk Milletinin Bağımsızlığı ve Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Ulusu Bütünlüğü” 4 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 9 kez
- “Ulus ve Ülke Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulusal Bütünlük” 2 kez
- “Ulusal Bütünlükler” 1 kez
- “Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Ulusun Birliği ve Ülkenin Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 5 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 7 kez
- “Ülkenin Bölünmezliği” 1 kez
- “Ülkesi ve Ulusuyla Bütünlüğünü Koruması” 1 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlük İlkesi” 1 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 3 kez
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir Bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle toplam olarak 54 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 11. 4

EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	4
4.2.1. Toplumun Huzuru	4
4.2.2. Milli Dayanışma	4
4.2.3. Adalet Anlayışı	4
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	4
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	5
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	8
4.2.7. Demokratik Devlet	5
4.2.8. Laik Devlet	4
4.2.9. Sosyal Devlet	4
4.2.10. Hukuk Devleti	7
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	6
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	54
4.3.2. Dili Türkçedir.	23
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	6
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	6
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	6

Anayasa Mahkemesi, Emek Partisi kararında; Anayasanın değiştirilemez ilkelerinin yer aldığı ilk 3 maddeden 2'sine toplam 8 kez atıfta bulunurken değiştirilemezlik vasfını düzenleyen 4. madde ise 2 kez atıf almıştır. "Cumhuriyetin Nitelikleri"nin yer aldığı 2. madde; 1'i "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesi ile ilintilenerek, diğer 3'ü de sadece madde numarası verilmek suretiyle toplam 4 kez atıf alırken Devletin üniter yapısı, resmi dili, bayrağı, marşı ve başkentine ilişkin hususları düzenleyen 3. madde ise; bu maddedeki hükümlerin değiştirilmezliğini vurgulamak kaydıyla 1 kez ve sadece madde numarası vermek suretiyle de 5 kez olmak üzere toplam 6 kez atıf almıştır.

Yukarıda ifade edilen sayısal verilerden kalkarak; "Toplumun Huzuru", "Milli Dayanışma" ve "Adalet Anlayışı" ilkelerinin 4'er kez, "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı" olma ilkesinin ise, EP karar metni içinde "Atatürk Milliyetçiliği" ilkesine yapılan diğer atıfları dikkate almak suretiyle toplam 5 kez refere edildiği söylenebilir. Aynı şekilde, "Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayalı" olma ilkesi de Tablo 3 için yapılan karar taramasında ulaşılan

sayısal veriler dikkate alındığında, toplam 8 kez referans gösterildiği söylenebilir. Yine; “Laik Devlet” ve “Sosyal Devlet” ilkeleri, Anayasanın 2. maddesi münasebetiyle 4'er kez refere edilirken; “Demokratik Devlet” ilkesi EP karar metninde yer alan “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresi de göz önünde bulundurulmak suretiyle 4 kez, “Hukuk Devleti” ilkesinin ise, karar metnindeki “Demokratik Hukuk Devleti” (1 kez) ve “Hukuk Devleti” (2 kez) ibareleri dolayısıyla toplam 7 kez referans gösterildiği ileri sürülebilir.

Emek Partisi kararında, Anayasanın değiştirilemez 3. maddesi, 4 kez madde numarası verilmek suretiyle, 2 kez de “Bölünmez Bütünlük ve Resmi Dil”²⁴³ ilkeleri ile ilişkilendirilmek suretiyle karar metninde yer almıştır. Dolayısıyla yukarıdaki tabloda yer alan; “Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.”, “Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır” ve “Başkenti Ankara'dır” İlkelerinin toplam 6'şar kez refere edildiği; ancak, “Dili Türkçedir” ilkesinin bu 6 atıf dışında ayrıca, devletin resmi diline ilişkin hüküm içeren Anayasanın 14 (5 kez) ile 42. (2 kez) ve SPK'nın 81. maddeleri (10 kez) dolayısıyla toplam 23 kez atıf aldığı tespit edilmiştir. “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesinin ise karar metnindeki diğer atıflar dikkate alındığında toplam 61 kez atıfta bulunulan ilke olarak öne çıktığı ve Emek Partisinin kapatılmasına karar verilmesi hükmü ile tutarlı olduğu görülecektir.

²⁴³ “Anayasa'nın 4. maddesi doğrultusunda, Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendinde, siyasi partilerin, diğer yasaklar yanında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüyle diline ilişkin Anayasa'nın 3. maddesini değiştirmek amacını da güdemeyecekleri belirtilmiştir.”; “Devletin bölünmez bütünlüğü ile dil konusundaki kurallar yaptırımsız değildir. Herşeyden önce, Anayasa'nın 4. maddesine göre, bu konularda genel ilkeyi koyan Anayasa'nın 3. maddesi "Değiştirilemez ve değiştirilmesi, teklif edilemez".”.

Tablo 11. 5

EMEK PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	9
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	10
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

Emek Partisinin kapatılması kararında, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa toplam olarak 25 atıf vardır. Bunlar; 15 kez “Siyasî Partiler Yasası”, 4 kez “2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası”, 4 kez “2820 Sayılı Yasa” ve 2 yerde de “Aynı Yasanın...” ibareleri şeklinde karar metninde geçmiştir. Bu verileri SPK'nın ilgili maddeleri ile ilişkilendirdiğimizde ise; madde 78/a'ya 9 kez, madde 81/a-b'ye 10 kez atıf yapılırken, yukarıdaki tabloda yer almayan SPK madde 101; 4 kez ve SPK madde 107'ye 2 kez atıf yapıldığı tespit edilmiştir.

2. 12. Demokratik Kitle Partisi (DKP) Partisi²⁴⁴

Tablo 12

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER		
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI	
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	42	372	15.870	
DKP Ön- savunması	40	277	15.427	
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	3	16	1.226	
DKP- Esasa İlişkin Savunma	5	25	1.644	
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	9	62	3.528	
DKP- Sözlü Savunma	29	233	11.230	
Ön İnceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	1	5	289	
Esasa İlişkin İnceleme	9	87	2.982	
Karşı-oy Yazıları	18	130	5.574	
GENEL TOPLAM	153	1.224	57.769	

Tablo 12. 1

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	2
1.2. Milliyetçilik	-
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	2
1.6. İnkılâpçılık	-

Demokratik Kitle Partisi kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavrama herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla DKP kararında, “Atatürk İlke ve İnkılâpları” referans gösterilmemiştir.

²⁴⁴ “Esas Sayısı: 1997/2 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1999/1

Karar Günü: 26.2.1999

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Demokratik Kitle Partisi

DAVANIN KONUSU: Demokratik Kitle Partisi'nin programının ve Genel Başkanı'nun beyanlarının, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile, 2., 3., 14., 68. ve 136. maddelerine ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 78. maddesinin (a), (b) bentlerine, 80. maddesine, 81. maddesinin (a), (b) bentlerine ve 89. maddesine aykırılığı savıyla aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) ve (b) bentleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 37/2 Cilt, s. 719., Resmi Gazete Tarihi: 22.11.2001, Sayı: 24591.

DKP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 22 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 9 kez “Türkiye Cumhuriyeti”, 4 kez “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, 4 kez “Cumhuriyet Başsavcılığı”, 3 kez “Cumhuriyet” (Türkiye Devleti kastedilerek) ve 2 kez de devlet şekli olarak “Cumhuriyet” ki; SPK/78. madde metni münasebetiyle DKP kararında yer almıştır. Dolayısıyla, DKP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, 2 kez atıf aldığını söyleyebiliriz.

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli/Millî” kök kelimesi ile DKP karar metni taranmış ve bu kavramın 5 kez geçtiği (2 kez “Millî”; 3 kez “Millî” şeklinde) görülmüştür. Bu kullanımlar (i- harfli olanlar); “Misak-ı Milli” ve “Resmi Milliyetçi İdeoloji” ibareleriyle kararda geçmiştir. Diğer kullanımlar (î- harfli olanlar) ise; 1 kez “Misak-ı Millî” ibaresi ile 1 kez SPK/81. madde münasebetiyle; “... millî veya dinî kültür... farklılığına dayanan azınlıklar...”, ve yine 1 kere “Millî Marş”, ibareleri biçimindedir. Bu kullanımlar içinde açıkça görülmektedir ki Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine herhangi bir atıf yapılmamıştır. DKP kararında da etnik kimliklere ilişkin atıf bulunması nedeniyle, karar metni, bir de bu açıdan taranmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır; “Ulus”; 24, “Millet”; 13, “Türk”; 44, “Kürt”; 26, “Türk Ulusu”; 2, “Türk Milleti”; 3 ve “Kürt Ulusu/Milleti/Halkı” ise herhangi bir atıf almamıştır.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan DKP kararında, bu kavramın 3 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 1 kez “Halkoylaması” ve 2 kez de; yerel yönetimlerin güçlendirilmesi bağlamında “Halk” ibaresiyle kullanılmıştır. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile DKP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi

için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı toplam 34 kez DKP kararında geçmiştir. Bunların 31'i Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanılırken, 3'ü de genel ve soyut anlamda devlet manasına kullanılmıştır. Dolayısıyla "Devletçilik" ilkesine herhangi bir atıf mevzubahis değildir.

"Laiklik" ilkesi için "laik/lâik" kök kelimesi ile DKP karar metni tarandığında ise, 2 kez "Lâiklik İlkesi" ibaresiyle ve Anayasanın 136. maddesi ile SPK/89. madde metinlerinin DKP kararında kullanılması hasebiyle karar metninde yer almıştır. Dolayısıyla "Laiklik" ilkesinin 2 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz. "İnkılâpçılık İlkesi" için de "İnkılâp" kök kelimesi ve "Devrim" kök kelimesi ile DKP karar metni taranmış ve herhangi bir bulgu elde edilememiştir.

Tablo 12. 2

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, DKP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 12. 3

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	1
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	-
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	2
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/5.Paragraf)	25
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin DKP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının 4 kez refere edildiği görülmüştür. Bunlar; 2 kez yalnızca “Başlangıç” ibaresiyle, 1’er kez; “Bölünmez Bütünlük” ilkesi ve SPK/78. madde metni münasebetiyle ve “... Anayasanın Başlangıç’ındaki esaslar...” ibaresiyle DKP karar metninde yer almıştır. Sonuç olarak Anayasanın Başlangıç’ının DKP kararında 4 kez genel olarak referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

DKP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Milli Egemenlik” ilkesi, SPK/78. madde metni münasebetiyle ve maddedeki hükümlerden olması hasebiyle DKP kararında 1 kez refere edilmiştir.

Yine “Laiklik” ilkesi, Tablo 1 için yapılan karar taraması sonucu elde edilen veriler ışığında 1 kez Anayasa madde 136 ve 1 kez de SPK madde 89’a yapılan atıflar dolayısıyla, DKP karar metninde 2 kez refere edilmiştir.

DKP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Devletin bağımsızlığına, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğüne” 1 kez
- “Devletin Tekliği İlkesi” 3 kez
- “Devletin Bölünmezliği” 2 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin Varlığı ve Bağımsızlığıyla Ulusun ve Ülkenin Bütünlüğü ve Bölünmezliği” 1 kez
- “Millet Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Milleti'nin Bağımsızlığı ve Bütünlüğüyle, Ülkenin Bölünmezliğini Korumak” 1 kez
- “Türkiye'nin Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus Bütünlüğü” 3 kez
- “Ulusal Bütünlük” 1 kez
- “Ulusal Bütünlüğü...” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 4 kez
- “Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlük” ilkesi” 1 kez
- “Vatanı ve Ulusuyla Bir bütün Olan Türkiye Cumhuriyeti” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 25 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 12. 4

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	4
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	2
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	3
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	-
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	4
4.2.7. Demokratik Devlet	1
4.2.8. Laik Devlet	2
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	1
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	4
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	25
4.3.2. Dili Türkçedir.	4
4.3.3. Bayrağı, Şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	1
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	1
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	1

Anayasa Mahkemesi, DKP kararında, Anayasanın değiştirilemez maddelerinden 2, 3 ve 4. maddelere atıfta bulunmuştur. Buna göre; 2. maddeye; 2 kez yalnızca madde numarası ile 1 kez de; SPK/78. maddede yer alan Cumhuriyetin Nitelikleri nedeniyle atıfta bulunulmuştur. 3. maddeye de; 2 kez madde numarası ile 1 kez Anayasanın 4. maddesinde, 3. maddedeki esasların değiştirilemezliği (özellikle bölünmez bütünlük ve resmi dil ilkesi vurgulanarak) ifade edilerek, referans verilmiştir. Son olarak da; yine SPK/78. madde ile ilişkilendirmek ve 3. maddedeki tüm ilkelerin sayılması suretiyle Anayasa madde 3, toplam 4 kez refere edilmiştir. Anayasanın 4. maddesi de 3. madde hükümlerinin değiştirilemezliğini vurgulamak için DKP karar metninde yer almıştır. Dolayısıyla Anayasanın "Değiştirilemez Hükümleri"ne toplam genel atıf sayısı 8'e ulaşmıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin

ilke ve kavramların bazıları atıf almıştır. Buna göre; “Demokratik Devlet” ilkesi ile “Hukuk Devleti” ilkeleri, DKP kararında yalnızca 1 kere kullanılan; “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresi ile 1’ er kez atıf almıştır denebilir. “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi de; Tablo 3.10’da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 25 kez refere edilmiştir.

DKP kararında “Dili Türkçedir” ilkesine gelince; 1 kez Anayasal hak ve hürriyetlerin başkaca ayrımcılıkların yanında dil ayrımcılığı yaratacak şekilde kullanılmayacağı hükmü ile ilişkilendirilmek suretiyle Anayasanın 14. maddesi münasebetiyle, 1 kez Anayasa madde 42’deki eğitim ve öğretimde Türk vatandaşlarına Türkçe dışında başka bir dille anadil eğitimi verilemeyeceğine ilişkin hüküm nedeniyle, 2 kez de, siyasi partilerce Türkiye’de azınlık bulunduğu –Lozan Andlaşmasındakiler hariç- iddiasının ileri sürülemeyeceği yasağı ile Türk dil ve kültüründen başka dil ve kültürlerin geliştirilmesi için çalışılmayacağı yasağına dair hüküm içeren SPK/81. madde nedeniyle olmak üzere toplam 4 kez refere edilmiştir.

Tablo 12. 5

DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	7
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	7
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	7
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dinçe Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	8
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, DKP kararında Anayasa Mahkemesi hem “Siyasi” hem de “Siyasî” imlasını kullanması hasebiyle iki farklı yazılışla da tarama yapılmıştır. Buna göre; 3'er kez “Aynı Yasa”, “2820 Sayılı Yasa” ve “Siyasî Partiler Kanunu” ibaresiyle, 2 kez “2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası”, 17 kez “Siyasî Partiler Yasası” ve 1'er kez “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası” ve “Siyasi Partiler Yasası” ibareleriyle ve 8 kez de yalnızca madde numaralarıyla olmak üzere toplam 38 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 38 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 7 kez, madde 80; 7 kez ve madde 81;7 kez ve madde 89; 8 kez

atıf almıştır. Tabloda yer almayıp da DDP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 101; 7 kez ve madde 107; 2 kezdir. SPK/78, 81 ve 101. maddeler aynı zamanda DKP'in kapatılması gerekçesini oluşturan hüküm/ilkelerdir.

2. 13. Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) Kararı²⁴⁵

Tablo 13

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ (HADEP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	69	662	24.224
HADEP Ön- savunması	27	227	9.972
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	4	35	1.154
HADEP- Esasa İlişkin Savunma	20	163	7.572
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	18	140	6.757
HADEP- Sözlü Savunma	10	70	4.164
Ön İnceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	15	166	5.008
Esasa İlişkin İnceleme	55	412	21.608
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	215	1.893	80.456

Tablo 13. 1

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	2
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	3
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	3
1.6. İnkılâpçılık	-

²⁴⁵ "Esas Sayısı: 1999/1 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2003/1

Karar Günü: 13.3.2003

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Halkın Demokrasi Partisi

DAVANIN KONUSU: Halkın Demokrasi Partisi'nin, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odağı haline geldiği ileri sürülerek Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu"nun 78., 79., 80., 81. ve 82. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir. AYMKD, Sayı: 39/2 Cilt, s. 814., Resmi Gazete Tarihi: 19.07.2003, Sayı: 25173.

HADEP kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 11 kez geçtiği görülmüştür. Bunlar; 7’si “Ankara Atatürk Kapalı Spor Salonu” ibaresi münasebetiyledir. Çünkü Partinin kapatılması için, Anayasa Mahkemesince; “Bölünmez Bütünlük” ilkesine aykırılık oluşturan Parti eylemlerinin en önemlisi olarak, esasın incelenmesine alınan, “Türk Bayrağının asıldığı yerden indirilerek ayaklar altında çiğnenmesi hadisesi” nin (HADEP’li yetkililer bunun bir provokasyon olduğunu esas incelemesinde özetlenen savunmalarında ayrıca ifade etmişlerdir) vuku bulunduğu mekân, HADEP 2. Olağan Kongresinin gerçekleştirildiği “Ankara Atatürk Kapalı Spor Salonu” olmuştur. Dolayısıyla en yüksek kullanım, adındaki Atatürk ibaresi nedeniyle bu salonun ismi almıştır.

“Atatürk İlke ve İnkılâpları”na ilişkin diğer atıflar ise; 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ve 1’er kez; “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ile “Atatürk Mahallesi” (eylemleri; partinin kapatılmasında delil olarak kullanılan partililerden birinin nüfusa kayıtlı olduğu mahallenin adıdır) ibareleri şeklinde HADEP kararında yer almıştır. Ancak HADEP kararında, Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntılar münasebetiyle “Atatürk İlke ve İnkılâpları” 2 kez de doğrudan refere edilmiştir. Şöyle ki; “... O’nun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda; ...” ibaresi ile “... Atatürk... ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği...” ibaresidir. Dolayısıyla “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na 2 kez genel atıf yapıldığını ifade edebiliriz.

HADEP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 69 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 47’si “Türkiye Cumhuriyeti”, 6’sı “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı”, 4’ü “Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığı” ile 2’şer kez de; “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı”, “D.Bakır DGM Cumhuriyet Başsavcılığı” ve “Demokratik ve

Laik Cumhuriyet” ibareleri şeklindeki kullanımlardır. Geriye kalan kullanımlar ise 1’er kez kullanılan; “Cumhuriyet Savcılıkları”, “Cumhuriyet Savcıları”, “Cumhuriyet Savcısı” ibareleri ile Partinin kapatılmasında delil olarak kullanılan eylemlerin yapıldığı mekân isimleri olarak; “İzmir Cumhuriyet Meydanı” ve “İzmir Cumhuriyet Alanı” ibareleridir. Bu sayısal veriler ışığında HADEP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden Atatürk İlkelerinden “Cumhuriyetçilik” ilkesine, herhangi bir atıf yapılmadığını söyleyebiliriz

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli/Millî” kök kelimesi ile HADEP karar metni taranmış ve bu kavramın 7 kez geçtiği (6 kez “Milli”; 1 kez “Millî” şeklinde) görülmüştür. Bu kullanımlar (i- harfli olanlar) sırasıyla; 2’şer kez “Milliyetçilik” ve “Atatürk Milliyetçiliği”, ibareleri ile 1’er kez; “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik anlayışı” ve “Kürt Milliyetçiliği” ibareleri biçiminde HADEP kararında yer almışlardır. Diğer kullanım (î- harfli olan) ise; Anayasanın Başlangıç Kısmından yapılan alıntıda geçen: “Türk Millî Menfaatleri” ibaresi biçimindedir. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan doğrudan atıflar ise; 2 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ve 1 kez “Atatürk’ün belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ibareleriyle olmak üzere toplam 3 kez gerçekleşmiştir.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan HADEP kararında, bu kavramın 190 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 53 kez “Halk” ibaresiyle ama Kürt Halkı kastedilerek kullanım, 40 kez “Kürt Halkı”, 37 kez “Halkın Emek Partisi”, 25 kez “Halklar”, 17 kez Türkiye’de yaşayan Halk anlamında ama yalnızca “Halk” ibaresiyle kullanım, 4 kez “Türk Halkı”, 2’şer kez “Türkiye Halkı”, “Kürt ve Türk Halkları”, “Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu” ve “Halkın Emek Partisi” ibareleriyle kullanılmıştır. Son olarak da 1’er kez; “Türk ve Kürt Halkları”, “Halk Plajı”, “Halkalı” ibareleri biçiminde HADEP kararında yer almışlardır. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile HADEP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunmamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı 170 kez HADEP kararında geçmiştir. Bunların; 60’ı “Devlet Güvenlik Mahkemesi” ibaresiyle gelirken, 48’i “Devlet” ibaresiyle ama Türkiye Cumhuriyeti kastedilerek yapılan kullanımdır. Yine 36’sı “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, 11’i genel ve soyut anlamda devlet kastedilerek kullanılan “Devlet” ibaresidir. Diğer kullanımlar ise; 6’sı “Türk Devleti”, 5’i “Devletler” ve 4’ü de “Kürdistan Devleti” ibareleriyle HADEP kararında yer almıştır.

“Lâik/Laik” kök kelimesi ile HADEP karar metni tarandığında toplam 3 kez bu ilke/kavramın geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar; 1’er kez olmak kaydıyla; “Lâiklik İlkesi”, “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” ve yine “Demokratik Laik Cumhuriyet” ibareleri şeklindedir. Bu veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin, HADEP kararında 3 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

HADEP kararı, “İnkılâpçılık İlkesi” için “İnkılâp” kök kelimesi ile taranmış ve Anayasanın Başlangıç Kısmından yapılan alıntıda 2 kez geçtiği tespit edilmiştir. Ancak bu kullanımlar; “Onun İnkılâp ve İlkeleri” ile “İlke ve İnkılâpları” ibareleri biçiminde kararda yer almışlardır ve bu kullanımların, Atatürk ilkesi olarak “İnkılâpçılık” ile doğrudan ilgili olmadığı açıktır.

Tablo 13. 2

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, HADEP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 13. 3

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	1
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	2
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	3
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	1
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	3
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	51
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	1
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	1
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin HADEP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının 1 kez refere edildiği görülmüştür. Bu referans, Anayasanın Başlangıç kısmının 1 ve 5. Paragraflarının tamamen aktarılması şeklinde gerçekleştirilmiş dolayısıyla bu 2 paragraftan çıkartılan ilke ve kavramlara da 1’er kez atıf yapılmış kabul edilmiştir. Aynı ilke ve kavramların yer aldığı diğer tablolardaki sayısal veriler ışığında ilgili Başlangıç İlkelerinin toplam ne kadar atıf aldığı aşağıda ortaya konmaya çalışılmıştır.

Buna göre; HADEP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi, 1 nolu tablo için elde edilen veriler de dikkate alındığında; 2 kez doğrudan Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntıda; “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı” ve “Atatürk Milliyetçiliği” ibareleriyle atıf alırken, 1 kez de Başlangıç kısmından bağımsız olarak karar

metninde yer alan “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresiyle olmak üzere, toplam olarak 3 kez referans gösterilmiştir.

“Milli Egemenlik”e ilişkin atıf, Anayasanın 68/4. maddesinin HADEP kararına alıntılanması sebebiyle ve “... millet egemenliğine...” ibaresiyle (1 kez) yer almıştır.

Tablo 1’den elde edilen veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin de; 2 kez Anayasanın Başlangıç Kısmından aktarılan 1 ve 5. Paragraflar münasebetiyle, 1 kez de karar metninde mevzuattan bağımsız olarak yer alan “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi ile ve toplam 3 kez referans gösterildiğini ifade edebiliriz.

HADEP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Bölünmez Bütünlük İlkesi” 1 kez
- “Devletin Bağımsızlığına, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğüne...” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 17 kez
- “Devletin Ülkesi ve Ulusu ile Bölünmezliği” 1 kez
- “Türk Devletinin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Milletinin Bağımsızlığını ve Bütünlüğünü, Ülkenin Bölünmezliğini...” 1 kez
- “Türk varlığının, Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği” 1 kez
- “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 3 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 14 kez

- “Ülke Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülke ve Milletın Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü” 3 kez
- “Ülkenin Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 51 kez atıf almıştır.

Yukarıdaki tabloda yer alan “Türk Milli Menfaatleri” ve “Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri” adlı ilkeler de HADEP kararında Anayasanın Başlangıç kısmındaki 5. Paragrafın alıntılanması ve bu ilkelerin de bu paragrafta yer alması hasebiyle 1’er kez atıf almışlardır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 13. 4

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	-
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	3
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	1
4.2.7. Demokratik Devlet	3
4.2.8. Laik Devlet	3
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	3
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	1
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	51
4.3.2. Dili Türkçedir.	1
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	-

HADEP kararında, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın değiştirilemez hükümlerinden 2 ve 3. maddelerine atıf yapmıştır. Anayasa’nın 2. maddesi

“demokratik hukuk devleti” ve “hukuk devleti” ibareleri ile ilişkilendirilmek suretiyle 2 atıf almıştır. Bu iki ibareden “Demokratik Devlet” ilkesinin 1, “Hukuk Devleti” ilkesinin ise 2 kez refere edildiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu ilkelerin aldığı diğer atıflara bakacak olursak; “Demokratik Devlet” ilkesi, “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ibaresinin HADEP kararında 2 kez geçmesi nedeniyle 2 atıf daha aldığını ve böylelikle bu ilkeye yapılan toplam atfın 3 kereye ulaştığını söyleyebiliriz. “Hukuk Devleti” ilkesi de 2. madde dolayısıyla aldığı 1 atfın dışında ayrıca, Anayasanın 68/4. maddesinin alıntılanan fıkrasında yer alan ilkelerden olması hasebiyle, 1 atıf da bu nedenle almış ve bu ilkeye toplam atıf sayısı 3 olmuştur.

3. madde ise; maddenin birinci fıkrasındaki, “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir” hükmünün alıntılanması suretiyle 1 kez atıf almıştır. Bu alıntı dolayısıyla yukarıdaki Tablo 4.3.1.’de yer alan “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi ile Tablo 4.3.2.’de yer alan “Dili Türkçedir” ilkeleri 1’er kez atıf almışlardır. “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi için yapılan diğer atıflar ise Tablo 3. 10.’da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 51 kereye ulaşmaktadır. “Dili Türkçedir” ilkesi ise Anayasanın 3. maddesi dolayısıyla yapılan atıf dışında atıf almamıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan diğer referans ilke ve kavramlara gelince; “İnsan Haklarına Saygılı” Devlet ilkesinin Anayasa madde 14/1’den yapılan alıntıda “... insan haklarına dayanan...” ibaresi nedeniyle 1 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı” olma ilkesi, Tablo 1 ve 3’deki konuya ilişkin atıflar dikkate alındığında, 3 kez refere edildiği daha önce ifade edilmişti. Anayasanın Başlangıç kısmından 1 ve 5. paragrafların tamamen alıntılanması hasebiyle de “Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan” Devlet ilkesinin de 1 kez atıf almış kabul edilebileceği ve son olarak “Laik”

Devlet İlkesinin de yine Tablo 1.5.'de ayrıntıları verildiği biçimde 3 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 13. 5

HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	1
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	1
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	1
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	1
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	2
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirmeye ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirmeye Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	1
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, HADEP kararında; 3'er kez "Siyasi Partiler Yasası" ve (î imlası ile) "2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu" ibareleriyle, 2 kez; "Siyasi Partiler Kanunu" ibaresi şeklinde atıf almıştır. Bunun yanında 1'er kez; "2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası" ve "2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu" ibareleriyle birlikte 5 kez de madde numarası ile atıf alan SPK, toplamda 15 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 42 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK'nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak;

madde 78; 1 kez, madde 79; 1, madde 80; 1, madde 81; 1, madde 82; 2 ve madde 95;1 kez atıf almıştır. Tabloda yer almayıp da HADEP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 101; 3, madde 103;1 kez ve madde 107; 2 kezdir. Kapatılma gerekçesi olarak da; Anayasanın 68 ile 69. maddeleri yanında SPK/101 ve 103. maddeler kullanılmıştır.

2. 14. Hak ve Özgürlükler Partisi (HAKPAR) Kararı²⁴⁶

Tablo 14

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	11	113	3.253
HAKPAR Ön- savunması	20	127	6.983
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	3	15	994
HAKPAR- Esasa İlişkin Savunma	6	31	2.079
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	6	38	2.085
HAKPAR- Sözlü Savunma	16	73	6.687
Ön inceleme ve Ara Kararlar (Davanın Evreleri)	3	21	796
Esasa İlişkin İnceleme	4	28	1.196
Karşı-oy Yazıları	2	19	356
GENEL TOPLAM	68	483	24.429

²⁴⁶ “Esas Sayısı: 2002/1 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2008/1

Karar Günü: 29.1.2008

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Hak ve Özgürlükler Partisi

DAVANIN KONUSU: Tüzük ve Programında yer alan bazı bölümlerin Anayasa'nın Başlangıç'ı ve 2., 3., 14., 68. maddeleriyle 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 78. maddesinin (a) ve (b) bentlerine, 80. maddesine, 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı sayıyla Hak ve Özgürlükler Partisi'nin (HAK-PAR) Anayasa'nın 69. maddesinin beşinci fıkrasıyla 2820 sayılı Kanun'un 100. ve 101. maddesinin (a) bentleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir. ”. **AYMKD**, Sayı: 45/4 Cilt, s. 2077., Resmi Gazete Tarihi: 01.07.2008, Sayı: 26923.

Tablo 14. 1

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	-
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	1
1.6. İnkılâpçılık	-

Hak ve Özgürlükler Partisi kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavrama herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla HAKPAR kararında, “Atatürk İlke ve İnkılâpları” referans gösterilmemiştir.

HAKPAR kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” ilkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 4 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların; 2’si “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ve 1’er kez de “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ile “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı” ibareleri biçiminde kullanılmıştır. Dolayısıyla, HAKPAR kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, atıf almadığı açıktır.

HAKPAR kararında; “Milliyetçilik” ve “İnkılâpçılık” ilkeleri için, her bir ilke/kavramın “kök” kelimeleri ile yapılan karar taramasında hiçbir bulgu elde edilememiştir.

“Halkçılık” ilkesi için “Halk” kök kelimesi ile taranan HAKPAR kararında, Anayasa Mahkemesi yalnızca 1 kez ve siyasi partilerin çağdaş demokrasilerdeki önemini vurgulamaya matuf şu ifadesinde kullanmıştır; “... çağdaş demokrasilerde, bireysel iradeleri birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıracak özgün kuruluşlara duyulan gereksinim, dağınık siyasal görüşleri birleştirmek suretiyle halk iradesini oluşturan ve açığa çıkaran

siyasal partiler vasıtasıyla karşılanmaktadır. Bu kullanımın da “Halkçılık” ilkesi ile bir ilgisinin bulunmadığı aşikardır.

“Devlet” kök kelimesi ile HAKPAR kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı toplam 9 kez ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kastedilerek kullanılmıştır.

“Laiklik” ilkesi için “laik/lâik” kök kelimesi ile HAKPAR karar metni tarandığında ise, 1 kez “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” ibaresiyle (Anayasa madde 68/4’den naklen) karar metni içinde yer almıştır. Dolayısıyla “Laiklik” ilkesinin HAKPAR kararında 1 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 14. 2

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, Hak ve Özgürlükler Partisi kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 14. 3

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	3
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	-
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	1
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	8
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin HAKPAR kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının yalnızca 1 kez; “ ... *davalı Partinin, tüzük ve programının bazı bölümlerinin Anayasa'nın Başlangıç kısmı ile...*” aykırılık gösterdiği iddiası nedeniyle kararda yer almıştır. Dolayısıyla Anayasanın Başlangıcı yalnızca 1 kez genel atıf (ismen) almıştır.

HAKPAR kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Milli Egemenlik” ilkesi, Anayasanın 68/4. maddesi metninin HAKPAR kararına alınması münasebetiyle ve “*Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri... millet egemenliğine... aykırı olamaz*” ibaresiyle 1 kez refere edilmiştir.

Yine “Laiklik” ilkesi, Tablo 1 için yapılan karar taraması sonucu elde edilen veriler ışığında; Anayasanın 68/4. maddesi metninin HAKPAR kararına alınması ve bu alıntıdaki; “*Siyasi Partilerin tüzük ve programları ile*

eylemleri... Demokratik ve Lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.” ibaresiyle 1 kez refere edilmiştir.

Aynı şekilde HAKPAR kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında şu veriler elde edilmiştir; bu referans ilke, Anayasanın 68/4. maddesine atfen münasebetiyle ve “... devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne...” ibaresiyle 1 kez, SPK/78. maddeye atfen ve “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ibaresiyle 2 kez, SPK/81. maddeye atfen ve “Ulus Bütünlüğü” ibaresiyle 1 kez, yine SPK/101. maddeye atfen ve yine “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ibaresiyle 1 kez ve son olarak 1’er kez ve mevzuatla ilişkilendirilmeksizin; “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü”, “Türkiye’nin Birlik ve Bütünlüğü” ve “Devletin Tekliği İlkesi” ibareleriyle toplam 8 atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 14. 4

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	1
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	-
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İkelere Dayanma	-
4.2.7. Demokratik Devlet	1
4.2.8. Laik Devlet	1
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	1
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	-
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	8
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	-

HAKPAR kararında, Anayasanın Değişirilemez maddelerinden sadece 2 ve 3. maddeler yine sadece madde numarası ile 1'er kez referere edilmiştir. Yani Değişirilemez maddeler toplam 2 kez referere edilmiştir.

Değişirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramların bazıları atıf almıştır.

Buna göre; Anayasa madde 68/4'de yer alan hükümler muvacehesinde siyasi parti tüzük, program ve eylemlerinin "İnsan Haklarına" aykırı olamayacağına dair hüküm içeren mevzubahis maddenin, HAKPAR kararında 1 kez referans gösterilmesi nedeniyle, "İnsan Haklarına Saygılı" Devlet ilkesinin de 1 kez dolaylı atıf aldığı söyleyebiliriz. Yine "Laik Devlet" ilkesi ile "Demokratik Devlet" ilkelerinin de; aynı şekilde Anayasa madde 68/4'ün 1 kez referans gösterilmesi ve mevzubahis madde metninde geçen "Demokratik ve Laik Cumhuriyet" ibaresi nedeniyle de 1'er kez referere edildiği söylenebilir.

Aynı şekilde "Hukuk Devleti" ilkesi de Anayasanın 68/4. maddesine atfen 1 kez atıf almıştır. En yoğunluklu atfın ise; "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesine yapıldığı, nitekim Tablo 3.10'da ifade edildiği gibi toplam 8 kez referans gösterildiği tespit edilmiştir. Son olarak; "Dili Türkçedir" ilkesinin de SPK/81. maddeye atfen²⁴⁷

²⁴⁷ "Parti Tüzüğü'nün 3. maddesinde "Kürt sorununu hak eşitliği temelinde toplumsal uzlaşma ile çözmek", parti programının "Türkiye değişmek zorundadır" başlıklı bölümünde, "Türkiye hükümetlerinin, Kıbrıs, Bulgaristan, Yunanistan, Kosova ve benzeri ülkelerde bulunan azınlıklar/topluluklar için savunduğu tezleri, Türkiye'de yaşayan Kürtler için de istemesi durumunda, sorunun çözüm yoluna gireceği inancındadır." biçimindeki değerlendirmeler ile parti programının diğer bölümlerindeki düzenlemelerin, farklı ulus ve ulusal azınlıkların varlıklarının kabul edilmesinin istendiğini gösterdiğini, bunun, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla azınlıklar yaratarak ulus bütünlüğünün bozulması amacını güttüğünü bu nedenle Siyasal Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılık oluşturduğunu, ...".

1 kez refere edildiği, HAKPAR kararı taramasından elde edilen son bulgu olmuştur.

Tablo 14. 5

HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	3
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	1
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	2
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılamayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

HAKPAR kararında, Anayasa Mahkemesinin; hem “Siyasi” hem de “Siyasî” imlasını kullanması hasebiyle, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununda yer alan referans ilke ve kavramlar için iki farklı yazılışla da karar taraması yapılmıştır. Buna göre; 1’er kez; “2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası”, “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası”, “2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu” ve “Siyasî Partiler Yasası” ibareleri atıf alırken; 4 kez de; “Siyasi Partiler Yasası” ibaresi ile yapılan atıflarla birlikte SPK, toplam 8 kez referans gösterilmiştir. Toplam 8 atıf içinde, yukarıdaki tabloda yer alan SPK’nın ilgili hüküm/ilkelerinden; madde78; 3, madde 80; 1, madde 81; 2 kez atıf almıştır. Tabloda yer almayıp

da HAKPAR kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükmü ise; 4 kereyle madde 101'dir. Kapatılmasını isteyen üyelerin sayısının 6'da kalması nedeniyle ve dolayısıyla nitelikli çoğunluk oluşmadığı için (7/4) için HAKPAR kapatılamamıştır.

2. 15. Demokratik Toplum Partisi (DTP) Kararı²⁴⁸

Tablo 15

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	89	812	32.109
DTP Ön- savunması	39	342	14.408
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	12	105	4.508
DTP- Esasa İlişkin Savunma	142	1.681	44.492
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	5	32	1.911
DTP- Sözlü Savunma	38	180	16.291
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	43	325	17.014
Esasa İlişkin İnceleme	22	178	7.826
Karşı-oy Yazıları	-	-	-
GENEL TOPLAM	393	3.723	139.676

²⁴⁸ “Esas Sayısı: 2007/1 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2009/4

Karar Günü: 11.12.2009

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

DAVALI: Demokratik Toplum Partisi

DAVANIN KONUSU: 1- Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odağı haline gelen ve bu şekilde;

- Anayasa'nın 68 inci maddesinin 4 üncü fıkrasına,

- 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 78, 80, 81, 82 ve 90 uncu maddelerine,

Aykırı eylemlerde bulunduğu açıkça anlaşılan Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin Anayasa'nın 69 uncu maddesinin 6 ncı fıkrası ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101/1-b ve 103 üncü maddeleri gereğince temelli kapatılmasına,

2- Partinin kapatılmasına beyan ve faaliyetleri ile neden olan Aydın Budak, ... ve Ziya Akdemir'in Anayasa'nın 69 uncu maddesinin 9 ncu fıkrası ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 95 inci maddesi uyarınca temelli kapatılmaya ilişkin kararın Resmi Gazete'de yayınlanmasından itibaren beş yıl süreyle bir başka siyasi partinin kurucusu, yöneticisi, deneticisi ve üyesi olamayacaklarına, karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 46/4 Cilt, s. 1801. Resmi Gazete tarih: 31.12.2009., Sayı: 27449.

Tablo 15. 1

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	1
1.2. Milliyetçilik	1
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	4
1.6. İnkılâpçılık	-

DTP kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek maksadıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavramın toplam 1 kez ve “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi ile geçtiği görülmüştür. Dolayısıyla “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na genel bir atıfta bulunulmadığı tespit edilmiştir

DTP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 20 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 7’si “Türkiye Cumhuriyeti”, 4’ü “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı”, 3’ü “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ve 1’i “Cumhuriyet Savcılıkları”, ibaresi biçiminde kullanılmıştır. Diğer kullanımlar ise; 2 kez Anayasanın 14. maddesinden naklen “Demokratik ve laik Cumhuriyet” ibaresiyle ve 1’er kez olmak üzere; Anayasanın 68. maddesinden naklen “Demokratik ve laik Cumhuriyet” ibaresiyle, “... Anayasada belirtilen Cumhuriyetin Nitelikleri...” ibaresiyle ve son olarak; “... Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek...” (Devlet şekli olarak Cumhuriyet anlamında) ibaresi ile kullanılmıştır. Bu son ibareden hareketle Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden Atatürk İlkelerinden “Cumhuriyetçilik” ilkesine, 1 kez atıf yapıldığını ifade edebiliriz.

“Milliyetçilik İlkesi” için “Milli” kök kelimesi ile DTP karar metni taranmış ve bu kavramın 4 kez geçtiği görülmüştür. Bu kullanımların sırasıyla; 2 kez “Milliyetçilik” ibaresi ile 1’er kez; “Atatürk Milliyetçiliği” ve “Kürt Milliyetçiliği”

ibareleri biçiminde DTP kararında yer almışlardır. Bu kullanımlar içinde Atatürk ilkesi olarak “Milliyetçilik” ilkesine yapılan atıf ise; kararda 1 kez geçen “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi ile yapılandır.

“Halkçılık İlkesi” için de “Halk” kök kelimesi ile taranan DTP kararında, bu kavramın 23 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sırasıyla; 7 kez “Kürt Halkı”, 7 kez “Halk” ibaresiyle ama soyut ve genel anlam kastedilerek, 3 kez “Türk Halkı”, 2’şer kez; “Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu” ve “Halkın Emek Partisi” ibareleriyle ve son olarak da 1’er kez; “Kürdistan Halk Kongresi” ile “Özgür Halk” (gazete) ibareleriyle DTP kararında kullanılmışlardır. Elde edilen bu sayısal veriler ışığında açıkça görülecektir ki, Atatürk İlkesi olarak “Halkçılık” a DTP kararında herhangi bir atıf söz konusu değildir.

“Devlet” kök kelimesi ile DTP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; devlet kavramı 75 kez DTP kararında geçmiştir. Bunların; 38’i “Devlet” ibaresiyle karar metninde geçen ancak Türkiye Cumhuriyeti kastedilerek kullanımlardır. Yine 9’u genel ve soyut anlamda devlet kastedilerek kullanılan “Devlet” ibaresiyle kararda geçerken, 7’si “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, 6’sı “Türk Devleti”, 5’i “Devletler” ve 3’ü de “Kürdistan Devleti” ve “Kürt Devleti” ibareleriyle DTP kararında yer almıştır. Ayrıca Anayasanın 2. Maddesi ile ilintilendirilmek suretiyle 2 kez “Hukuk Devleti”, 1 kez de “Demokratik Devlet” ibaresi de DTP kararında kullanılmıştır.

“Lâik/Laik” kök kelimesi ile DTP karar metni tarandığında toplam 4 kez bu ilke/kavramın geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar; 2 kez “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” ibaresiyle ve 1’er kez de; yine “Demokratik Laik Cumhuriyet” ibaresi ve yalnızca “Laik” ibaresi şeklindedir. Bu veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin, DTP kararında 4 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz. DTP kararında, “İnkılâpçılık İlkesi”ne ise herhangi bir atıf tespit edilememiştir.

Tablo 15. 2

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, HADEP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 15. 3

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	1
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	1
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	4
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	34
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin DTP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının 1 kez refere edildiği görülmüştür. Bu referans, “*Anayasa'nın Başlangıcının 1. ve 5. paragraflarında Devletin bölünmez bütünlüğü ilkesine vurgu yapılmış,*

...” ibaresiyle yapılmıştır ve vurgulanan Başlangıç ilkesi sadece “Bölünmez Bütünlük” ilkesidir. Bu ibareyle Anayasanın Başlangıç kısmına 1 kez genel atıf yapıldığını söyleyebiliriz.

DTP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesinin, 1 nolu tablo için elde edilen veriler de dikkate alındığında; 1 kez “Atatürk Milliyetçiliği” ibaresi ile;

“Milli Egemenlik” ilkesine ilişkin atfın, Anayasanın 68/4. maddesinin DTP kararına alıntılanması sebebiyle ve “... millet egemenliğine...” ibaresiyle (1 kez);

Tablo 1’den elde edilen veriler ışığında “Laiklik” ilkesinin de; toplam 4 kez olmak üzere; 2 kez Anayasanın 14. maddesindeki “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ibaresi ile 1 kez Anayasanın 68/4. maddesindeki yine “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ibaresiyle ve son olarak da TMK’ya atfen “... laik... düzeni değiştirmek...”in suç olduğuna dair hükmün aktarılması münasebetiyle DTP kararında yer almıştır.

DTP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir;

- “Bölünmez Bütünlük İlkesi” 1 kez
- “Devletin Bağımsızlığına, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğüne...” (aykırı olamaz) 1 kez
- “devletin bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin bölünmez bütünlüğü ilkesi” 1 kez
- “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü” 2 kez
- “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği” 1 kez
- “Devletin, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği İlkesi” 1 kez
- “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 14 kez

- “Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” 1 kez
- “Türk Milletinin Bağımsızlığını ve Bütünlüğünü, Ülkenin Bölünmezliğini...” (korumak) 1 kez
- “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ulus ve ülke bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke Bütünlüğü” 2 kez
- “Ülke ve Milletin Bölünmez Bütünlüğü” 1 kez
- “Ülke ve Ulus Bütünlüğü” 2 kez
- “ülkenin ya da ulusun bütünlüğü” 1 kez

İbareleriyle “Bölünmez Bütünlük/ Üniter Yapı” ilkesi, toplam olarak 34 kez atıf almıştır. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

Tablo 15. 4

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	-
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	1
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	1
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	1
4.2.7. Demokratik Devlet	1
4.2.8. Laik Devlet	4
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	2
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	1
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	34
4.3.2. Dili Türkçedir.	1
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	-

DTP kararında, Anayasa Mahkemesi, Anayasanın değiştirilemez hükümlerinden 2 ve 3. maddelerine atıf yapmıştır. Anayasa'nın 2. maddesi "Demokratik Devlet" ilkesi ile ilişkilendirilmek suretiyle 1 atıf almıştır. 3. madde de; maddenin birinci fıkrasındaki, "*Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir*" hükmünün alıntılması suretiyle 1 kez atıf almıştır. Dolayısıyla Anayasanın değiştirilemez maddelerinin 2 kere referans edildiğini ifade edebiliriz.

Yukarıda da ifade edildiği gibi "Demokratik Devlet" ilkesi Anayasanın 2. maddesi ile ilişkilendirilmek suretiyle 1 kez; "Hukuk Devleti" ilkesi 1 kez Anayasanın 68/4. maddesi dolayısıyla, 1 kez de karar metni içinde mevzuattan bağımsız olarak kullanılan "Hukuk Devleti" ibaresi ile toplam 2 kez referans gösterilmiştir.

Tablo 4.3.1.'de yer alan "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesi ile Tablo 4.3.2.'de yer alan "Dili Türkçedir" ilkeleri Anayasanın 3/1. maddesi dolayısıyla 1'er kez atıf almışlardır. "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesi için yapılan diğer atıflar ise Tablo 3. 10.'da ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği gibi toplam 34 kereye ulaşmaktadır. "Dili Türkçedir" ilkesi ise Anayasanın 3. maddesi dolayısıyla yapılan atıf dışında atıf almamıştır.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan diğer referans ilke ve kavramlara gelince; "İnsan Haklarına Saygılı" Devlet ilkesinin Anayasa madde 14/1'den yapılan alıntındaki "... insan haklarına dayanan..." ibaresi nedeniyle 1 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı" olma ilkesi, Tablo 1 ve 3'deki konuya ilişkin veriler dikkate alındığında, 1 kez referans edilmiştir.

Anayasanın Başlangıç kısmından 1 ve 5. Paragrafların, Devletin" Bölünmez Bütünlük" ilkesi ile ilişkilendirilmesi hasebiyle de "Başlangıçta Belirtilen Temel İlkeler Dayanan" Devlet ilkesinin de 1 kez atıf almış kabul

edilebileceği ve son olarak “Laik” Devlet İlkesinin de; yine Tablo 1. 5.’de ayrıntıları verildiği biçimde 4 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 15. 5

DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	1
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	1
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	1
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk’e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	1
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, DTP kararında; 4 kez (î imlası ile) “2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu”, 3 kez “Siyasi Partiler Yasası” ve 1’er kez de; “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası” ve “Siyasi Partiler Kanunu” ibareleriyle refere edilmiştir. Bunların yanında 1 kez de madde numarası ile atıf alan SPK, DTP kararında, toplam 10 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 42 atıf içinde yukarıdaki tabloda yer alan SPK’nın ilgili hüküm/ilkelerinin aldığı atıfları ayrıntılı bir biçimde ifade edecek olursak; madde 78; 1 kez, madde 80; 1, madde 81; 1 ve madde 95; 1 kez atıf almıştır.

Tabloda yer almayıp da DTP kararında referans gösterilen SPK'nın diğer hükümleri ise; madde 101; 3, madde 103;2 kez ve madde 107; 2 kez referans edilmiştir. Kapatılma gerekçesi olarak da; Anayasanın 68 ile 69. maddeleri yanında SPK/101 ve 103. maddeler kullanılmıştır.

3. “LAİKLİK” İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER VE BU PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ*

3. 1. Milli Nizam Partisi (MNP) Kararı²⁴⁹

Aşağıda 222 numaralı dipnotta yer alan karar künyesinde de açıkça görüldüğü gibi, laiklik ilkesinin ihlali nedeniyle, Türk siyasal hayatında, Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan ilk parti olan Milli Nizam Partisine yönelik dava süreci; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca 4 Mart 1971 tarihinde Anayasa Mahkemesinde dava açılması ile başlamıştır. MNP'ye ilişkin Anayasa Mahkemesi karar metni, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi toplam 51 sayfa, 446 paragraf ve 20.892 kelimedenden müteşekkil bir metindir. Ancak bu çalışmada içerik analizi yöntemi ile incelenecek olan metin, Mahkemenin, “Esas İncelemesi” başlığı altında, MNP'ye ilişkin iddianame ve savunmaları değerlendirerek MNP hakkındaki kararının yer aldığı ve toplam 12 sayfa, 98 paragraf ve 4.897 kelimedenden oluşan metin olacaktır.

*Karar incelemeleri sıralaması, ilgili partiye ilişkin kararın verildiği tarih esas alınarak yani kronolojik sıralama esas alınarak düzenlenmiştir.

²⁴⁹ “Esas Sayısı: 1971/1 (Parti kapatılması)

Karar Sayısı: 1971/1

Karar günü: 20/ 5/ 1971

Davayı açan: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

Davanın konusu: Milli Nizam Partisinin, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan 92, 94, 97 ve 101. maddelere aykırı faaliyetlerde bulunulması ve bu faaliyetleri onaylar nitelikte karar alınmış olması nedeniyle aynı kanununun 111. maddesinin 2 sayılı bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının İddianamesi: Cumhuriyet Başsavcılığının 5/ 3/ 1971 gününde Anayasa Mahkemesi kaydına geçen 4/ 3/ 1971 günlü, Esas: S. P. 1970/3 - İddianame: S. P. 1971/1 sayılı iddianamesi şöyledir

Davacı: Kamu hakları

Davalı: Milli Nizam Partisi

Davanın Konusu: 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 4 üncü kısım hükümlerine aykırılık. ”. **AYMKD**, Sayı: 9, s. 3-71. Resmi Gazete Tarihi: 14.01.1972, Sayı: 14072

Tablo 16

MİLLİ NİZAM PARTİSİ (MNP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	13	144	5.149
MNP Ön- savunması	18	125	7.187
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	3	22	1.172
MNP- Esasa İlişkin Savunma	-	-	-
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
MNP- Sözlü Savunma	-	-	-
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	6	50	2.309
Esasa İlişkin İnceleme	12	98	4.896
Karşı-oy/Farklı Gerekçe Yazıları	1	8	185
GENEL TOPLAM	51	446	20.892

Tablo 16. 1

MİLLİ NİZAM PARTİSİ (MNP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	2
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	2
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	11
1.6. İnkılâpçılık	-

“Atatürk İlke ve İnkılâpları” referans kavram seti için “Atatürk” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında bu ibarenin; 3 kez isim olarak, 1 kez Anayasanın Başlangıç kısmında yer alan “...Türk Milletinin... Atatürk devrimlerine bağlılığın tam bilincine sahip bulunduğu...” ibaresi dolayısıyla, 1 kez de; “Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması” başlığını taşıyan SPK 3. Bölüme atfen olmak üzere toplam 5 kez karar metninde yer almıştır. Bu veriler ışığında MNP karar metninde doğrudan doğruya “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ibaresine herhangi bir atıf söz konusu değildir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntıdaki “Atatürk Devrimleri” ibaresi ile SPK 3. Bölüm başlığında geçen “Atatürk Devrimciliği” ibareleri dolayısıyla “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na dolaylı olarak 2 kez atıf yapıldığını söyleyebiliriz.

“Cumhuriyetçilik” ilkesi için, “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında, bu kavramın karar metninde toplam 8 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu kullanımların 4’ü “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ibareler de; 2 kez SPK’nın 92. maddesine atfen; siyasi partilerin “... *Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini...*” değiştirmek amacını güdemeyecekleri hükmü dolayısıyla, 1 kez SPK/97. maddede yer alan İnkılâp Kanunlarına atfen; “... *648 sayılı Kanunun 97. maddesi, ... Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak amacını güden, bu maddede yazılı yedi kanunun hükümlerine ve bu kanunların amacına aykırı amaç güdemeyecekleri ilkesini getirmektedir. ...*” ibaresiyle kullanılırken, 1 kez de MNP’nin Anayasaya aykırı bir konumda olduğunu vurgulamak için; “... *Parti, kuruluş ereği, çalışma düzeni, faaliyet ve bu arada propaganda ve telkin yönü bakımlarından Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na aykırı bir tutum ve durumun içindedir. ...*” cümlesiyle “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi kullanılmıştır. Diğer kullanımlar ise; 2 kez Anayasanın 57. maddesine atfen “laik Cumhuriyet” ibaresiyle, 1 kez Anayasanın 2. Maddesine atfen “Cumhuriyetin Nitelikleri” ibaresiyle ve son olarak da; “Cumhuriyet Başsavcılığı” ibareleri ile “Cumhuriyet” kavramı kullanılmıştır. Görüldüğü gibi bu kullanımların, devlet şekline işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesi ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

“Milliyetçilik” ilkesi için “Milli/Millî” kök kelimesi ile MNP karar metni taranmış ve bu kavramın toplam 34 kez (Milli imlası ile) geçtiği tespit edilmiştir. Ancak kapatma davası Milli Nizam adlı partiye açıldığı için, kararda toplam 31 kez “Milli Nizam” ibaresi (19 kez Milli Nizam Partisi, 4’er kez; Milli Nizam Marşı ve Milli Nizam Ahdi, 2 kez Milli Nizam Davası, 1’er kez; Milli Nizam Teşkilatı ve Milli Nizam ibareleri şeklinde kullanılmıştır) geçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntılarda 2 kez “Türk Milliyetçiliği” ve 1 kez de “Milli Birlik” ibaresiyle kullanım söz konusudur. Dolayısıyla MNP kararında “Milliyetçilik” ilkesinin 2 kez atıf aldığını ifade edebiliriz.

“Halkçılık” ilkesi için “Halk” kök kelimesi ile taranan MNP karar metninde bu ibarenin 3 kez; Türkiye’de yaşayan halk anlamında kullanıldığı görülmüş ve bu tespit doğrultusunda “Halkçılık” ilkesine herhangi bir atfın mevzubahis olmadığı görülmüştür.

“Devletçilik” ilkesine gelince, bu ilke için de yine bu ilkenin kök kelimesi karar metni taranmış ve kararda toplam 22 kez geçtiği tespit edilmiştir. Buna göre “Devlet” kavramı; 7 kez soyut ve genel anlamda “devlet” kelimesiyle kullanılırken, 7 kez “laik devlet” ibaresiyle (3’ü TCK 163. maddeye atfen, 2’şer kez de; Anayasa madde 19 ile SPK/93’e atfen kullanılmıştır), 2’şer kez; “Tek Devlet” ve “İsrail Devleti” ibareleriyle ve 1’er kez de; “Katolik Devletler” ve “Büyük Devletler” ibareleriyle MNP karar metninde yer almıştır. Bu veriler ışığında “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atıf yapılmadığı açıktır.

“Laiklik” ilkesi için de MNP kararı “laik/lâik” kök kelimesi ile taranmış ve bu kavramın toplam olarak 11 kez (laik imlasıyla) kararda geçtiği tespit edilmiştir. Bu atıflar; 3 kez TCK (eski) 163. maddeye yapılan atıflar dolayısıyla aktarılan; “...*laikliğe aykırı olarak Devletin içtimai iktisadi veya siyasi veya hukuki temel nizamlarını kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla ...*” ibaresi dolayısıyla gerçekleşirken, 2 kez SPK/92. maddeye yapılan atıflar dolayısıyla aktarılan: “*Siyasi partilerin, Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini değiştirmek amacını güdemeyecekleri*” ibaresi dolayısıyla gerçekleşmiştir. Yine 2 kez olmak üzere, Anayasanın 57. maddesine atfen; “*Siyasi partilerin tüzük program ve faaliyetlerinin laik Cumhuriyet ilkelerine ... uygun olmak zorunluğunda bulunduğu; uymayan partilerin temelli kapatılacağı...*” hükmü dolayısıyla “Laiklik” ilkesine atıf yapılmıştır. Ayrıca; Anayasanın 2. maddesine atfen; “*laik ... bir hukuk devletidir.*” ibaresiyle 1 kez, 648 sayılı SPK’nın “Parti Yasaklamaları” başlığını taşıyan 4. Kısım 3. Bölüm başlığı olan; “*Laik Devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması*” ibaresi dolayısıyla 1 kez, yine SPK’nın 97. maddesine atfen; “*... siyasi Partilerin Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine erdirmek ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak*”

amacını güden, bu maddede yazılı yedi kanunun hükümlerine ve bu kanunların amacına aykırı amaç güdemeyecekleri...” ibaresi dolayısıyla 1 kez ve son olarak da; MNP genel başkanı Erbakan’ın “Mecliste Ortak Pazar” adlı eserinden aktarılan; “... Müşterek Pazara girilmesini militan bir şekilde müdafaa edenler, dikkat edilirse laikliği dinsizlik veya dine karşı lakaydi şekilde tefsir edenler...” ibaresi dolayısıyla 1 kez olmak üzere “Laiklik” ilkesine atıfta bulunulmuştur. Sonuç olarak MNP karar metninde “Laiklik” ilkesine toplam atıf sayısının 11 kez olarak gerçekleştiğini ifade edebiliriz.

Son olarak “İnkılâpçılık” ilkesi için taranan MNP karar metninde doğrudan “İnkılâp” kelimesine rastlanmamıştır. Ancak inkılâp kelimesinin Türkçe karşılığı olan “devrim” kelimesi ile karar metni tarandığında yukarıda da ifade edildiği gibi Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntıda “Atatürk Devrimleri” ibaresi ile SPK 3. Bölüm başlığında geçen “Atatürk Devrimciliği” ibareleri dolayısıyla bu kavram MNP kararında kullanılmıştır. Ancak bu kullanımın “İnkılâpçılık” ilkesi ile bir ilgisinin bulunmadığı açıktır.

Tablo 16. 2

MİLLİ NİZAM PARTİSİ (MNP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	1
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

2 numaralı tabloyu oluşturan “İnkılâp Kanunları” başlıklı referans ilke ve kavramlar tablosunda yer alan ilkelere MNP kararında, 648 sayılı mülga

Siyasi Partiler Kanununun “Atatürk Devrimlerinin Korunması”²⁵⁰ başlığını taşıyan 97. maddesine atfen 1 kez genel bir atıf yapılmıştır²⁵¹.

Tablo 16. 3

MİLLİ NİZAM PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	6
3.1. Bağımsızlık (1. Paragraf)	-
3.2. Hak ve Hürriyet Mücadelesi (1. Paragraf)	-
3.3. Direnme Hakkı (2. Paragraf)	-
3.4. Sübjektif millet anlayışı (3. Paragraf)	-
3.5. Milletlerarası Eşitlik ve Saygınlık (3. Paragraf)	1
3.6. Türk Milliyetçiliği (3. Paragraf)	2
3.7. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (4. Paragraf)	-
3.8. Milli Mücadele Ruhu (4. Paragraf)	-
3.9. Millet Egemenliği (4. Paragraf)	-
3.10. Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru (4. Paragraf)	1
3.11. İnsan Hak ve Hürriyetleri (5. Paragraf)	-
3.12. Milli Dayanışma (5. Paragraf)	-
3.13. Sosyal Adalet (5. Paragraf)	-
3.14. Ferdin ve Toplumun Huzur ve Refahı (5. Paragraf)	-
3.15. Demokratik Hukuk Devleti (5. Paragraf)	-

3 numaralı referans kavramımız olan “Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler”e toplam olarak altı kez atıf yapılmıştır. İlkinde “... *Anayasa'nın Başlangıç Bölümünde Türk Milletinin “ulusumuzu daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham aldığına ve Atatürk devrimlerine bağlılığın tam bilincine sahip bulunduğu.” işaret edilmekle birlikte...*”²⁵² İbaresinden açıkça anlaşılacağı gibi, Anayasanın Başlangıç bölümündeki “Türk Milliyetçiliği” ile “Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru” ilkeleri refere edilmek suretiyle 2 kez atıf yapılmıştır.

İkinci atıfta ise “... Anayasa'nın başlangıç kısmındaki “... *Milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik*

²⁵⁰ “26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun” a, 1961 Anayasası m. 153’de ve 7. sırada yer verilmiş olmasına rağmen 648 sayılı SPK m. 97’e alınmamıştır.

²⁵¹ “... 648 sayılı Kanunun 97. maddesi Dördüncü Kısımın Üçüncü Bölümünde yer almakta, siyasi Partilerin Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine erdirmeye ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak amacıyla güden, bu maddede yazılı yedi kanunun hükümlerine ve bu kanunların amacına aykırı amaç güdemeyecekleri ilkesini getirmektedir. ... ”

²⁵² **AYMKD**, Sayı: 9, s. 55.

ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği» ilkesi ile...²⁵³ ifadesinde yer alan “Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık” ve yine ilk atıfta olduğu gibi “Türk Milliyetçiliği” ilkeleri referans gösterilerek 2 kez atıf yapılmıştır. 3. ve 4. atıflar ise MNP’nin faaliyet ve amaçlarının hangi anayasal ve yasal hükümlere aykırı olduğu sayılırken herhangi bir başlangıç ilkesi zikredilmeden doğrudan “*Anayasanın Başlangıç Kısımına, ... aykırılık...*” şeklinde gönderme yapılması suretiyle olmuştur²⁵⁴.

Yukarıdaki tablonun verilerinde de görüldüğü gibi MNP kararında Anayasa Mahkemesi Anayasanın Başlangıç kısmına aslında 4 kez atıf yapmıştır. Ancak yukarıda karardan doğrudan yaptığımız alıntıda da görüldüğü gibi bu atıfların ikisinde Başlangıç Kısmı metnindeki ifadeler kullanılmak suretiyle “Türk Milliyetçiliği” 2, “Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru” ve Milletlerarası “Eşitlik ve Saygınlık” ilkeleri 1’er kez alıntılanmak suretiyle toplamda 4 atıf yapılması söz konusudur. Diğer 2 atıf ise yine yukarıda ifade edildiği gibi kararın sonuç kısmında MNP’nin amaç ve faaliyetlerinin hangi mevzuat hükümlerine aykırılık gösterdiğinin ifade edilmesi sırasında kullanılmıştır. Böylelikle 1961 Anayasası Başlangıç Kısımında yer alan ilkelere 4, sadece kararın hukuki mesnedini göstermek bakımından da 2 kez olmak üzere toplam olarak 6 kez atıf yapılmıştır.

Tablo 16. 4

MİLLİ NİZAM PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	-
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	1
4.2.1. İnsan Haklarına Dayalı	-
4.2.2. Başlangıçta Belirtilen İlkeler Dayalı	3
4.2.3. Milli Devlet	-
4.2.4. Demokratik Devlet	1
4.2.5. Laik Devlet	10
4.2.6. Sosyal Devlet	-
4.2.7. Hukuk Devleti	1

²⁵³ AYMKD, Sayı: 9, s. 67.

²⁵⁴ AYMKD, Sayı: 9, s. 70.

Tablo 1 nedeniyle; “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan MNP karar taramasında, yukarıda da ifade edildiği gibi, bu kavramın 8 kez geçtiği görülecektir. “Türkiye Cumhuriyeti” 4, “Cumhuriyet Başsavcılığı”, “Cumhuriyetin Nitelikleri”, “Laik Cumhuriyet” ve “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” kavramları ise 1’er kez geçmektedir. Ancak münhasıran aranan kavram; Devlet şekli olarak “Cumhuriyet”, olması ve MNP kararında devletin şekli olarak Cumhuriyet ilkesine herhangi bir atıf yapılmaması sebebiyle tabloda yer alan kısım boş bırakılmıştır.

Yukarıda Tablo 16.3’de ayrıntılı bir biçimde 1961 Anayasası Başlangıç ilkelerine göre MNP kararının taranması yapılmıştı. Dolayısıyla teferruata girilmeksizin “Başlangıçta Belirtilen İlkeler Dayalı” devlet ilkesini esas olarak yapılan tarama sonucunu şöyle özetleyebiliriz; “Başlangıçta Belirtilen İlkeler Dayalı” devlet ilkesine doğrudan atıf söz konusu değildir. Ancak mevzubahis ilkelerden sadece “Türk Milliyetçiliği” (2 kez) ve “Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru” (1 kez) ilkeleri münasebetiyle toplam 3 kez atıf yapıldığı görülmüştür.

“Demokratik devlet” ilkesi, MNP kararında yer alan; “... *siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetlerinin demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine uyması zorunluğunu getiren 57 nci maddenin birinci fıkrası kuralı ile; ...*” ibaresi dolayısıyla, yine “Hukuk Devleti” ilkesi de; “... *birlikte 2. maddede Cumhuriyetin nitelikleri tanımlanırken « laik .. bir hukuk devleti» olduğu belirtilmiş; ...*” ibaresi dolayısıyla 1’er kez referans edilmişlerdir.

“Laik Devlet” ilkesi de yukarıda “Laiklik” ilkesi için yapılan karar taramasında ayrıntıları ile ifade edildiği gibi; (Eski) Türk Ceza Kanununda devletin laik vasfını korumaya matuf ve meşhur (mülga) 163. madde dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, MNP kararında laik devlet ilkesine 3 kez atıf yapmıştır. Ayrıca; Anayasa 57. madde dolayısıyla 2, SPK/92. madde dolayısıyla 2, Anayasa 2. madde, SPK/97. Madde, SPK 4. Kısım 3. Bölümün başlığı ve MNP genel başkanı Erbakan’ın “Mecliste Ortak Pazar” adlı eserinden yapılan aktarma (“... *laikliği dinsizlik veya dine karşı lakaydi*

şeklinde tefsir edenler...”) dolayısıyla da 1’er kez olmak üzere toplam 11 kez bu ilke refere edilmiştir.

Tablo 16. 5

MİLLİ NİZAM PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Cumhuriyetin Korunması (1. Bölüm)	-
5.1.1. Devlet Şeklinin Korunması (m. 83)	-
5.1.2. Milli Egemenliğin Korunması (m. 84)	-
5.1.3. Sultanlık Unvan ve Nişanlarının Yasaklanması (m.85)	-
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m.86)	-
5.2.2. Ülke Bütünlüğünün Korunması (m.87)	-
5.2.3. Devlet Tekliği İlkesinin Korunması (m.88)	-
5.2.4. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m.89)	-
5.2.5. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m.90)	-
5.2.6. Eşitlik İlkesinin Korunması (m.91)	-
5.3. Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Laiklik İlkesinin Korunması (m.92)	4
5.3.2. Halifeliğin İstenemeyeceği (m.93)	3
5.3.3. Laik Devlet Düzeninin Korunması (m.94)	4
5.3.4. Din Farklılığına Dayanma Yasağı (m.95)	-
5.3.5. Partilerin Dini Gösteri Yapamaması (m.96)	-
5.3.6. Atatürk Devrimlerinin Korunması (m.97)	2
5.3.7. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m.98)	-
5.3.8. Cumhuriyetin Büyük Kurucusuna Saygı (m.99)	-
5.4. Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması (4. Bölüm)	
5.4.1. Demokratik Düzenin Korunması (m.100)	-
5.4.2. Temel Hak ve Ödevlerin Korunması (m.101)	2
5.4.3. Anayasanın Meşruluk Temelinin Korunması (m.102)	-
5.4.4. 27 Mayıs 1960 Devriminin Anlamının Korunması (m.103)	-
5.4.5. 27 Mayıs 1960’tan 15 Ekim 1961’e Kadar Yargı Organlarınca Kapatılmış Siyasi Partilerin devamı Olma İddiasının Yasak Edilmesi (m.104)	-
5.5. Genel Yasaklamalar (5. Bölüm)	-
5.5.1. Ahlak ve adabın Korunması (m. 105)	-
5.5.2. Kullanılması Yasak Parti Adları (m. 106)	-
5.5.3. Askeri Nitelikte Partilerin Kurulamaması (m. 107)	-

Yukarıdaki tabloda yer alan sayısal veriler ışığında, 648 sayılı SPK’nın Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması başlığını taşıyan üçüncü bölümünde yer alan; Laiklik İlkesinin Korunması (m.92), Halifeliğin İstenemeyeceği (m.93), Laik Devlet Düzeninin Korunması (m.94), ve Atatürk Devrimlerinin Korunması (m.97) hükümleri ile Demokratik Düzenin ve Meşruluk Temelinin Korunması başlığını taşıyan dördüncü bölümündeki

Temel Hak ve Ödevlerin Korunması ilişkin hükümlerine toplam olarak 15 kez göndermede bulunulmuştur. Ancak 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununa yapılan atıflar bununla sınırlı değildir. “648” rakamı ile yani kanun numarası ile karar metninde arandığında, toplam atfın öncelikle 20’ ye ulaştığı görülecektir. Bu atıflar; 10 kez “648 Sayılı Kanun” ile 5’er kez atıf alan “648 Sayılı Yasa” ve “648 Sayılı Siyasi Partiler kanunu” ibareleri şeklindedir. SPK’nın atıf yapılan ancak tabloda yer almayan diğer hükümleri de dikkate alındığında ki, madde 10; 1 kez ve madde 111 de 10 kez refere edilmiştir. Böylelikle karar metnindeki SPK hükümlerine yapılan toplam atıf sayısının 31’e ulaştığı görülecektir.

Tabloda yer almayı atıf yapılan diğer SPK hükümlerine bakacak olursak, 10. Madde; parti teşkilatını düzenleyen ikinci kısmın üçüncü bölümündeki “Genel Kongre” organını düzenleyen hükümdür. Karar metninde bu hükme atıf yapılmasının sebebi, Genel Başkanın müellifi olduğu üç eserin parti faaliyet raporunda yer alıp genel kongrede okunup onay verilmesiyle ilgilidir. 111. madde ise; SPK’nın “Siyasi Partilerin Kapatılması” başlığını taşıyan beşinci kısmında ve “Dördüncü Kısmın Hükümlerine Aykırılık Dolayısıyla Kapatma” başlığı altında yer alan ve kapatma kararının hangi usulü takip etmek suretiyle gerçekleştirileceğine ilişkin hükümleri içermektedir.

Tablodaki sayısal verilerden de açıkça anlaşılacağı gibi MNP’nin kapatılması kararı, Siyasi Partiler Kanununun, devletin laiklik vasfını korumaya matuf hükümleri üzerine tesis edilmiştir.

3. 2. Huzur Partisi Kararı²⁵⁵

Tablo 17

HUZUR PARTİSİ (HZP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	5	57	1.262
HZP Ön- savunması	4	37	1.122
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	1	2	63
HZP- Esasa İlişkin Savunma	1	4	81
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	-	-	-
HZP- Sözlü Savunma	-	-	-
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	2	15	583
Esasa İlişkin İnceleme	7	55	2.668
Karşı-oy Yazıları	7	61	2.155
GENEL TOPLAM	23	232	7.941

Toplam 23 sayfaya baliğ olan Huzur Partisine ilişkin kapatma kararında; içerik analizi yöntemi ile incelenen kısım olan esasa ilişkin karar metninin sayfa sayısı genel metnin ve esasa ilişkin metindeki kelime ve paragraf sayıları da genel karar içindeki kelime ve paragraf sayısının üçte birlik kısmından biraz daha fazladır. Genel toplamda 23 olan sayfa sayısının, kararın bölünmüş parçaları toplam sayfa sayısından (27) az olmasının sebebi, bu bölünmüş metinlerin net tam sayfa sayısının tablodaki verilerle

²⁵⁵ “Esas Sayısı: 1983/2 (Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1983/2

Karar Günü: 25.10.1983

Davacı: Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Huzur Partisi

Davanın Konusu: Huzur Partisi'nin kurulurken verdiği programın, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun dördüncü kısmında yer alan, 78, 84, 85, 86, 87 ve 90. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülerek, aynı Kanununun 101/a maddesi gereğince, partinin kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir. İddianame: Cumhuriyet Başsavcılığının, 28.7.1983 günlü, SP-14-2 sayılı iddianamesi şöyledir:

“Kuruluş bildirgesini 22.7.1983 tarihinde İçişleri Bakanlığına vermek suretiyle tüzel kişilik kazanan (Türkiye Huzur Partisi) nin tüzük ve programının incelenmesi sonunda Anayasa'da benimsenen ilkelere ve yürürlükteki Kanunlara aykırı davrandığı tespit edilmiş ve aşağıdaki nedenlerle kapatılması için bu davanın açılması gerekmektedir.

A) Lâiklik ilkesine aykırı davranış

...

B) Siyasi Partiler Kanunu ile Dernekler Kanununa aykırı davranış:

...

C) SONUÇ:

Türkiye Huzur Partisi'nin kurucular kurulunca düzenlenen program ve tüzüğü yukarıda değinilen nedenlerle 2820 sayılı Kanununun dördüncü kısmında belirtilen ve yukarıdaki bölümlerde yazılı 78, 84, 86, 87 ve 90 inci maddelerine aykırı olduğundan, sözü edilen Kanunun 101 inci maddesinin (a) fıkrası gereğince Türkiye Huzur Partisi'nin kapatılmasına karar verilmesi arz ve talep olunur. 28.7.1983”. **AYMKD**, Sayı:20, s. 345, Resmi Gazete Tarihi: 15.10.1984, Sayı: 18546

birebir örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Başsavcılık mütalaası ve partinin esasa ilişkin savunmasına ilişkin metinlerin toplamı yarım sayfadır fakat bu kısımlar ayrı ayrı değerlendirildiği için çeyrek sayfalık metinler de 1 tam sayfa kabul edilmişlerdir. Bu matematiksel tutarsızlığın esas sebebi budur.

Tablo 17. 1

HUZUR PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	16
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	3
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	26
1.6. İnkılâpçılık	1

Huzur Partisinin kapatılması kararında; “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na yönelik toplam atfın bulunması için, karar metni, “Atatürk” kök kelimesi ile taranmış ve bu ismin toplam 20 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların; 8’i “Atatürk Devrimleri” ibaresiyle, 4’ü “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ibaresiyle (1’i “İnkılâp” imlasıyla yazılmıştır), 2’si “İlke ve İnkılâplar” ve yine 2 tanesi “Atatürk Milliyetçiliği” ibareleriyle HZP karar metninde yer almıştır. Geriye kalan atıflar 1’er kez olmak üzere; “Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları”, “Atatürk İlkeleri”, “Atatürkçü Düşünce”, “Atatürk’ün... Milliyetçilik Anlayışı”, “Atatürkçü Bir Ruh ve Anlayış” ve “Atatürk’ün Önderliğinde...” ibareleri biçiminde kararda yer almışlardır. Bu veriler ışığında “Atatürk İlke ve İnkılâpları”, HZP karar metni içinde toplam olarak 16 kez atıf almıştır.

“Cumhuriyet” kök kelimesi ile HZP kararı tarandığında; 8 kez “Türkiye Cumhuriyeti”, 4 kez “Cumhuriyet Başsavcılığı”, 1 kez “Cumhuriyetin Nitelikleri” ve 1 kez de “Cumhuriyetimiz” şeklindeki ifade biçimleri ile yer almakta ve dolayısıyla “Cumhuriyetçilik” ilkesine doğrudan herhangi bir atıf bulunmamaktadır.

“Milli” kök kelimesi ile yapılan taramada ise; toplam 8 kez HZP kararında geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar; Huzur Partisi programından yapılan alıntılarda geçen; “Milli Karakter”, “Milli Eğitim” ve “Milli Bünye” ibareleriyle, 1982 Anayasasının Başlangıç Kısmından yapılan 2 alıntıda yer alan; “Atatürk Milliyetçiliği” (2 kez) ve “Atatürk’ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı” ile “Türk Milli Menfaatleri” ibareleridir. Son olarak da; Mahkemenin, eski bir kararına yaptığı atıfta geçen; “Milli Şuur ve Bütünlük” ibaresi ile HZP kararında “Milli” kök kelimesi toplam 8 kez yer almıştır. Bu veriler ışığında da, “Milliyetçilik” ilkesinin 3 atıf aldığını ifade edebiliriz.

Halkçılık ilkesi için, “Halk” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında herhangi bir bulgu elde edilemezken, “Devletçilik” ilkesi için yapılan taramada; “Devlet” kök kelimesinin toplam 25 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bu “Devlet” ibarelerinin de; 17’si Türkiye Cumhuriyeti Devleti anlamında kullanılırken, 8’i din-devlet ilişkisi bağlamında ve Osmanlı Devleti (4 kez) kastedilerek, son olarak da; Anayasasının Başlangıç Kısmından yapılan alıntı dolayısıyla yer alan; “... *Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının...*” ibaresinde kullanılmıştır. Dolayısıyla “Devletçilik” ilkesine de herhangi bir atıf mevzubahis değildir.

“Lâik” kök kelimesi ile yapılan taramada ise en yüksek sayısal sıklık frekansına ulaşılmıştır. Yani 26 kez “Lâik” (Mahkeme, HZP kararında bu imlayı tercih etmiştir) kök kelimesi yer almıştır. Buna göre; 18 kez “Lâiklik” ibaresi (9 kez “Lâiklik İlkesi”, 4 kez “Lâiklik Niteliği”, 4 kez “Lâiklik Anlayışı”, 1 kez “Lâiklik”) şeklinde kararda yer alırken, 3 kez “Lâik Devlet” ve 1’er kez de; “Lâik bir devlet”, “Lâikliğin”, “Lâikliği”, “Lâikleşme” ve “Lâik” ibareleri şeklinde kararda kullanılmışlardır. Bu kullanımların 17’si doğrudan (9 kez “Lâiklik İlkesi”, 4 kez “Lâiklik Niteliği” 3 kez “Lâik Devlet”, 1 kez “Lâik bir devlet” şeklinde) 9’u da dolaylı olarak “Laiklik” ilkesine atıf şeklinde gerçekleşmiştir

“İnkılâpçılık” ilkesi de aynı yöntemle taranmış ve kararda; 10 kez “İnkılap” kök kelimesinin (1’i “İnkılâp” imlasıyla) geçtiği görülmüştür. Bu

kullanımların ayrıntısı, yukarıda “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na yönelik genel atıfları bulmaya yönelik taramada verildiği için tekrara girilmeyecektir. Ancak Huzur Partisi kararında, “inkılap” kavramının Türkçe karşılığı olan “devrim” kavramına da sık bir biçimde yer verildiği için karar metni “Devrim” kavramı içinde taranmış ve toplam 17 kez (“Atatürk Devrimleri” 8 kez, “Devrimler” 3 kez, “Türk Devrimi” 2 kez, “Devrim” 2 kez, “Türk devrimleri” 1 kez ve yine 1 kez de “Devrimcilik” ibaresi biçiminde kullanılmıştır) bu kavramın kararda geçtiği ve “Atatürk İnkılâpları” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu kullanımlar içinde; “İnkılâpçılık” ilkesine 1 veya 1’den fazla ibare ile değil tam bir paragraflık yorum ile Mahkeme atıf yapmıştır ve aktarılmasında fayda mülahaza edildiği için de, aşağıdaki dipnotta bu paragrafın/yorumun tamamına yer verilmiştir²⁵⁶.

Tablo 17. 2

HUZUR PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	14
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	1
2.2. Şapka Kanunu	1
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	1
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	1
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	1
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	2
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	1
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	1

²⁵⁶ “Anayasa Mahkemesinin 11, 12, 13, 14 ve 15 şubat 1975 günlü, Esas 1973/37 Karar 1975/22 sayılı kararında (Kararlar Dergisi, Sayı.13, Sayfa.116) “...Cumhuriyetimiz, milli şuur ve bütünlük içinde, barışa ve insan hak ve özgürlüğüne dayalı memleket kalkınmasını sosyal Adalet ve Atatürk devrimleri ilkeleri doğrultusunda amaçlayan siyasal bir varlıktır. Burada özellikle Atatürk devrimleri deyimini üzerinde durmak gerekir. Devrim kavramı, sözcüğün açık anlamından da belirleneceği üzere durgunluğun, alışkanlığın, hareketsizliğin tersidir. Devrimcilikte hiçbir zaman duraksama yoktur. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle modern toplum yaşamının koşulları da sürekli olarak değişikliğe uğrar. Kendisini bu değişmeye uyduramayan, yani devrim yapamayan sosyal topluluklar çağın gerisinde kalmaya ve ileri toplumların sömürgesi olmaya mahkumdurlar. İşte Atatürk devrimlerinde temel amaç geri kalmışlıktan kurtulmak, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaktır. Belirli bir süre geçtikten sonra Atatürk Devrimlerinin amaçlarına ulaştığı ve artık yeni bir atılıma gereksinme duyulmayacağını kabul etmeye olanak yoktur. Çünkü, Atatürk Devrimleri, çağdaş uygarlık düzeyi doğrultusunda sürekli hareket halindedirler ve birbirini ara vermeden izlerler. Bilim özgürlüğü devrim kavramını oluşturan temel öğelerden biridir...” denilmektedir.”

İnkılâp kanunlarına doğrudan ve dolaylı olarak yapılan toplam atıf sayısı 14'tür. "İnkılâp Kanunları"na Latin alfabesinin kabulüne ilişkin kanun hariç doğrudan atıf söz konusu değildir. Ancak, "İnkılâp kanunları" ibaresi ile yapılan taramada, bu ibarenin HZP kararında 2 kez geçtiği görülmüştür. Her 2 atıf da Anayasanın 174. maddesi dolayısıyladır. 174. madde, yalnızca madde numarası ile de 1 atıf almış dolayısıyla bu maddeye yapılan toplam atıf sayısı, 3 olmuştur. Diğer atıflara gelince; HZP kararında, SPK'nın İnkılâp Kanunlarının korunmasına matuf 84. maddesi dolayısıyla da 11 kez atıf yapıldığını görürüz. Bu atıflardan 1'i hariç (bu atıfta; İnkılâp Kanunları, ilki ve sonuncusu arasına üç nokta bırakmak suretiyle SPK/84'ten alıntı yapılarak aktarılmış, bu atıf şekli dolayısıyla da İnkılâp Kanunlarının tamamının aslında 1'er kez atıf aldığını söyleyebiliriz) diğerlerinin tamamı madde numarası ile yapılmıştır.

İnkılâp Kanunlarına yapılan bu atıflar içinde de; SPK 84. madde dolayısıyla 1 kez "Tevhidi Tedrisat Kanunu" ve 2 kez de "Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun"una atıf yapılmıştır. Yani genel olarak "İnkılâp Kanunları"na 14 atıf yapılırken, Kanunların bizatihi kendisine ise toplam 3 kez atıf yapılmıştır.

Tablo 17. 3

HUZUR PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	2
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	3
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	3
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	2
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	-
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	26
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	1
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6. Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	1
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	1
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (8. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik	-

Yukarıdaki tablo 3’de de görüldüğü gibi Anayasanın “Başlangıç” kısmına doğrudan 2 kez gönderme yapılmıştır. Karar metninde doğrudan doğruya Başlangıç kısmından iki paragraf alıntılanmıştır. Bu paragraflarda geçen başlangıç ilkelerinden; “Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık” ile “Atatürk Milliyetçiliği”ne 3’er kez, “Atatürk Medeniyetçiliği” ile “Laiklik” ilkelerine 2’şer kez, son olarak da “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği”, “Türk Milli Menfaatleri” ve “Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri”ne 1’er kez olmak üzere toplam 13 atıf yapılmıştır. “Laiklik” ilkesinin aldığı diğer atıflar dikkate alındığında ise (26 kez) bu rakam 39’a ulaşmaktadır.

Tablo 17. 4

HUZUR PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	1
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	3
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen İlkeler Dayalı	-
4.2.7. Demokratik Devlet	-
4.2.8. Laik Devlet	26
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	-
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	-
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	-
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	-

Anayasanın değiştirilemez hükümlerinin (Cumhuriyetin Nitelikleri) yer aldığı 2. madde HZP kararında şu ibareyle 1 kez atıf almıştır; "... 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri tanımlanırken Türkiye Cumhuriyetinin lâik bir devlet olduğu da belirtilmiş; ..." . Açıkça görülmektedir ki atfın gerekçesi Cumhuriyetin laik niteliğini vurgulamaktır. Bu da, HZP'nin kapatılma gerekçesiyle uyumluluk arz etmektedir. Bir de; Laiklik ilkesine yapılan diğer atıflar da dikkate alındığında "Laik Devlet" ilkesine 26 kez atıf yapıldığını ifade edebiliriz

1982 Anayasasının Başlangıç Kısmından yapılan 2 alıntıda yer alan; "Atatürk Milliyetçiliği" (2 kez) ve "Atatürk'ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı" ile HZP kararında "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet" ilkesi, yukarıda tablo 3 için elde edilen veriler ışığında 3 kez dolaylı olarak refere edilmiştir diyebiliriz.

Yukarıdaki tablo 3'de de görüldüğü gibi Anayasanın "Başlangıç" kısmına doğrudan 2 kez gönderme yapılmıştır. Bu atıfları dikkate aldığımızda

“Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan” devlet ilkesinin 2 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 17. 5

HUZUR PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	3
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	-
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	11
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	3
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	5
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	3
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8.12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m.97 Mülga)	-

Bu tabloda ise HZP kararındaki SPK'da yer alan hüküm/ilkelere ne kadar atıf yapıldığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Buna göre; m. 78; 3 kez, m. 84; 11 kez, m. 86; 3 kez, m. 87; 5 kez ve m. 90; 3 kez atıf yapılan hükümlerdir. HZP kararı; “Siyasi Partiler Kanunu” ibaresi ile taranmış ve toplam 8 kez (4’ü “2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu” şeklinde kararda yer almıştır) geçtiği görülmüştür. Mevzubahis ibare hep ilgili kanun numarası ile karar metninde yer aldığı için ayrıca ayrıntılı ifade etmeye gerek duyulmamıştır.

Tabloda yer almayan ancak HZP kararında atıf yapılan diğer SPK hükümlerine gelince; Anayasadaki yasaklara aykırılıktan partilerin nasıl kapatılacağını gösteren 101. madde 2 kez ve son olarak kapatılan partinin mallarının akıbetini düzenleyen 107. madde ise 1 kez atıf almıştır. Dolayısıyla HZP kararında SPK'ya yapılan toplam atıf sayısı 28'e ulaşmıştır.

3. 3. Demokratik Barış Hareketi Partisi (DBHP) Kararı²⁵⁷

Tablo 18

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	SAYISAL VERİLER		
	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	3	27	504
DBHP Ön- savunması	15	104	4.120
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	9	46	2.671
DBHP- Esasa İlişkin Savunma	11	57	3.471
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	1	4	86
DBHP- Sözlü Savunma	1	3	92
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	4	22	854
Esasa İlişkin İnceleme	6	43	1.561
Karşı-oy Yazıları	6	42	1.461
GENEL TOPLAM	51	366	14.844

Tablo 18. 1

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	-
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	3
1.6. İnkılâpçılık	-

²⁵⁷ "Esas Sayısı: 1996/3 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1997/3

Karar Günü: 22.5.1997

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Demokratik Barış Hareketi Partisi

DAVANIN KONUSU: Demokratik Barış Hareketi Partisi'nin programının, Anayasa'nın 136. ve Siyasî Partiler Yasası'nın 89. maddelerine aykırılığı savıyla, aynı Yasa'nın 101. maddesinin(a) bendi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.". **AYMKD**, Sayı: 36/2 Cilt, s. 978. Resmi Gazete Tarihi: 02.06.2000, Sayı: 24067

Demokratik Barış Hareketi Partisi kararında, Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”nı, kaç kez referans olarak kullandığını tespit edebilmek amacıyla “Atatürk” kök kelimesi ile karar metnini taradığımızda, bu isim/kavrama herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla DBHP kararında, “Atatürk İlke ve İnkılâpları” referans gösterilmemiştir.

DBHP kararında; Atatürk İlke ve İnkılâplarından “Cumhuriyetçilik” İlkesi için karar metni “Cumhuriyet” kök kelimesi ile tarandığında bu kavramın, toplam 4 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar; 2 kez “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ile yine 2 kez “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” ibaresi şeklindedir. Dolayısıyla, DBHP kararında, Türkiye devletinin, devlet biçimine işaret eden “Cumhuriyetçilik” ilkesinin, atfı almadığı açıktır.

DBHP kararında; “Milliyetçilik”, “Halkçılık İlkesi” ve “İnkılâpçılık” ilkeleri için her bir ilke/kavramın “kök” kelimeleri ile yapılan karar taramasında hiçbir bulgu elde edilememiştir.

“Devlet” kök kelimesi ile DBHP kararı tarandığında, Atatürk ilkesi olarak “Devletçilik” ilkesine herhangi bir atfı bulunamamıştır. Ancak “Devlet” kelimesi için elde edilen verilere bakıldığında ise şunlar görülecektir; DBHP kararında devlet kavramı toplam 14 kez geçmiştir. Bunların 7’si Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanılırken, diğer 7’si de genel ve soyut anlamda devlet manasına kullanılmıştır.

“Laiklik” ilkesi için “laik/lâik” kök kelimesi ile DKP karar metni tarandığında ise, 1 kez “Laiklik İlkesi” ibaresiyle 2 kez de; Anayasanın 68 ve 69. maddelerine atfen “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” (diğer atfı “lâik” imlası ile yazılmıştır) ibaresiyle karar metni içinde yer almıştır. Dolayısıyla “Laiklik” ilkesinin 3 kez referans gösterildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 18. 2

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıdaki tabloda yer alan ve İnkılâp Kanunlarına matuf ilke ve kavramlar, DBHP kapatılması kararında atıf konusu edilmemiştir.

Tablo 18. 3

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	-
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	-
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	2
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	3
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	3
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	2
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (7. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik (8 ve 9. Paragraf)	-

Anayasanın Başlangıç ilkelerinin DBHP kararında ne kadar kullanıldığına ilişkin karar taramasında; Anayasanın “Başlangıç” kısmının referans gösterilmediği tespit edilmiştir.

DBHP kararında kullanılan Başlangıç İlkelerine gelince; “Milli Egemenlik” ilkesi, Anayasanın 68 ve 69. maddeleri metninin DBHP kararına alınması münasebetiyle 2 kez refere edilmiştir.

Yine “Laiklik” ilkesi, Tablo 1 için yapılan karar taraması sonucu elde edilen veriler ışığında; Anayasanın 68 ve 69. maddeleri metninin DBHP kararına alınması münasebetiyle 2 kez, 1 kez de yalnızca “Lâiklik İlkesi” ibaresiyle olmak üzere toplam 3 kez DBHP kararında refere edilmiştir.

DBHP kararında; “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” İlkesi için ise yapılan karar taramasında şu bulguya ulaşılmıştır; bu referans ilke, Anayasanın 68 ve 69. maddeleri münasebetiyle DBHP karar metni içinde; “... Devletin... Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü...” ibaresiyle toplam 2 kez atıf almıştır.

Anayasa Mahkemesi bu kararında, Anayasanın Başlangıç Kısmı ile ilintilendirmese bile “Anayasa ve Hukukun Üstünlüğü” ilkesine; “Hukukun Üstünlüğü”, “Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü İlkesi” ve “Anayasanın Üstünlüğü İlkesi” biçiminde DBHP karar metninde yer alan ibareler nedeniyle, toplam 3 kez atıfta bulunmuştur²⁵⁸. Tabloda yer alan diğer Başlangıç ilkeleri ise, herhangi bir atıf almamıştır.

²⁵⁸ “Çünkü hukuk devleti her şeyden önce hukukun üstünlüğünü tanıyan ve koruyan devlettir.”;
 “Bu, kısaca “Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü” ilkesi olarak tanımlanan ve Anayasa kuralının “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz” denilen Anayasa’nın 11. maddesinin de gereğidir.”;
 “... birbiriyle çelişen iki yasa arasında özel-genel ya da önceki-sonraki yasa ayrımları yapılarak Anayasa’ya açıkça aykırı bir yasaya öncelik tanımak Anayasa’nın üstünlüğü ilkesiyle de bağdaşmaz.
 ...”.

Tablo 18. 4

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	1
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	-
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanma	-
4.2.7. Demokratik Devlet	1
4.2.8. Laik Devlet	2
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	4
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	-
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)	2
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	-

Anayasa Mahkemesi, DBHP kararında, Anayasanın değiştirilemez maddelerinden yalnızca 2. maddeye, "Demokratik Hukuk Devleti" ilkesine atfen 1 kez referans vermiştir. Diğer değiştirilemez maddeler için herhangi bir atıf söz konusu değildir.

Değiştirilemez Anayasa maddelerinin alt başlığı olarak tabloda yer alan referans ilke ve kavramlara gelince; Tablo 4.2.'de yer alan "Cumhuriyetin Nitelikleri" (Madde 2) ve Tablo 4.3.'de yer alan "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti"ne (Madde 3) ilişkin ilke ve kavramların bazıları atıf almıştır.

Buna göre; Anayasa madde 68-69'da yer alan hükümler muvacehesinde siyasi parti tüzük ve programlarının "İnsan Haklarına" aykırı olamayacağına dair hüküm içeren mevzubahis maddelerin, DBHP kararında 2 kez referans gösterilmesi nedeniyle, "İnsan Haklarına Saygılı" Devlet ilkesinin de 2 kez dolaylı atıf aldığını söyleyebiliriz. Yine "Laik Devlet" ilkesinin de; aynı şekilde Anayasa madde 68 ve 69'un 2 kez referans gösterilmesi ve

bu referansların ilgili madde metinlerinde geçen “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ibaresiyle yer alması nedeniyle 2 kez refere edildiği söylenebilir.

“Demokratik Devlet” ilkesi, DBHP kararında yalnızca 1 kere kullanılan; “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresi ile 1 kez atıf alırken, “Hukuk Devleti” ilkesi ise; 1’i, az evvel ifade edilen “Demokratik Hukuk Devleti” ibaresiyle, 3’ü de yalnızca “Hukuk Devleti” ibaresi ile (atıfların 2’si Anayasanın 68 ve 69. maddeleri münasebetiyledir) olmak üzere toplam 4 kez refere edilmiştir.

“Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi ise; Tablo 3.10’da ifade edildiği gibi toplam 2 kez refere (Anayasa madde 68 ve 69’a atfen) edilmiştir.

Tablo 18. 5

DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP) KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	-
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	-
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	-
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk’e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	6
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

DBHP kararında Anayasa Mahkemesi hem “Siyasi” hem de “Siyasî” imlasını kullanması hasebiyle, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununda yer alan referans ilke ve kavramlar için iki farklı yazılışla da karar taraması yapılmıştır. Buna göre; 5 kez “Siyasi Partiler Yasası” ibaresi ile 2’şer kez; “2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası”, “2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası” ve “2820 sayılı Yasa” ibareleri atıf alırken; 1’er kez de; “2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu” ve “Aynı Yasa” ibareleri ile olmak üzere toplam 13 kez referans gösterilmiştir.

Toplam 13 atıf içinde, yukarıdaki tabloda yer alan SPK’nın ilgili hüküm/ilkelerinden yalnızca madde 89; 6 kez atıf almıştır. Tabloda yer almayıp da DBHP kararında referans gösterilen SPK’nın diğer hükmü ise; 2 kereyle madde 101’dir.

3. 4. Refah Partisi Kararı²⁵⁹

Tablo 19

REFAH PARTİSİ (RP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	11	106	3.945
RP Ön- savunması	111	1.236	38.836
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	7	30	2.660
RP- Esasa İlişkin Savunma	23	162	9.315
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	12	79	4.615
RP- Sözlü Savunma	4	17	1.804
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	11	116	3511
Esasa İlişkin İnceleme	24	168	9.043
Karşı-oy Yazıları	59	535	21.308
GENEL TOPLAM	260	2.474	95.072

²⁵⁹ “Esas Sayısı: 1997/1 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 1998/1

Karar Günü: 16.1.1998

Resmi Gazete Tarihi: 22 Şubat 1998

Resmi Gazete Sayısı: 23266

Davacı: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

Davalı: Refah Partisi

Davanın Konusu: Refah Partisi’nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 34/2 Cilt, s. 762. Resmi Gazete Tarihi: 22.02.1998, Sayı: 23266.

Tablo 19. 1

REFAH PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	6
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	3
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	107
1.6. İnkılâpçılık	-

Refah Partisi kararında Anayasa Mahkemesinin, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na yaptığı atıfları bulmak için karar metni, önce “Atatürk” kök kelimesi ile taranmıştır. Bu tarama sonucunda elde edilen veriler ise şu şekilde gerçekleşmiştir; “Atatürk” ibaresi 12 kez kararda geçmiştir. Bunların; 3’ü “Atatürk İlkeleri” ibaresi biçiminde kararda yer alırken, 1’er kez olmak kaydıyla; “Atatürk Milliyetçiliği”, “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı”, “Atatürk Devrimleri”, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”, “Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları”, “Atatürk’ün Manevi Şahsiyeti”, “Atatürk’ün Hatırası”, “Atatürk’ün Hatırasına Alenen Hakaret” ve “Atatürk’ün Aleyhine İşlenmiş Suçlar Hakkındaki Kanuna Muhalefet” ibareleri RP kararında referans olarak kullanılmıştır. Bunların 6’sı, yani; “Atatürk İlkeleri” (3 kez) ile “Atatürk Devrimleri”, “Atatürk İlke ve İnkılâpları”, “Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları”, ibareleri doğrudan “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na genel atıf olarak değerlendirilmiştir.

“Cumhuriyetçilik” ilkesi için taranan RP kararında toplam 39 kez “Cumhuriyet” kök kelimesinin geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; “Türkiye Cumhuriyeti” 10 kez, “Lâik Cumhuriyet” 8 kez, “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” 5 kez, “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet”, “Cumhuriyet Başsavcılığı”, “Cumhuriyet Başsavcısı” ve “Cumhuriyetin Temel Nitelikleri” 3’er kez, “Cumhuriyetin Nitelikleri” 2 kez, “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı” ve “Cumhuriyet Savcılıkları” 1’er kez RP kararında geçtiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, devlet şekline ilişkin bir Atatürk ilkesi olarak “Cumhuriyetçilik” e, herhangi bir atfın yapılmadığı yönündedir.

“Milliyetçilik” ilkesi için “Milli” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında ise; 5 kez; “Milli Nizam Partisi”, 1’er kez; “Milli Güvenlik Kurulu”, “Milli Eğitim Bakanlığı”, “Milliyetçilik İlkesi” ve Anayasanın Başlangıç Kısmından yapılan alıntı dolayısıyla kararda yer alan; “Atatürk Milliyetçiliği”, “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı” ve “Türk Milli Menfaatleri” ibareleri biçiminde RP kararında “Milli” kavramı yer almıştır. RP kararında; bu ibarelerin içinde “Milliyetçilik İlkesi” ile Anayasanın Başlangıç Kısmından yapılan alıntıda yer alan; “Atatürk Milliyetçiliği” ve “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı” ibareleri “Milliyetçilik” ilkesine yapılan toplam 3 atfı oluşturmuştur.

“Halkçılık” ilkesi için de “Halk” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında; “Halk” ibaresinin; 3 kez *“Halkı din ve mezhep farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek”* suçuna yapılan atıf dolayısıyla RP kararında yer aldığı tespit edilmiş, ayrıca; *“... yani halkın hakim olması için yapılmış olan mücadelede...”*, *“... halkı lâik düzene karşı olmaya çağırmıştır. ...”*, *“Davalı Parti Genel Başkanı savunmalarında, iftar yemeğinin Başbakanlık Halkla İlişkiler Müdürlüğü tarafından düzenlendiğini, ...”* *“... Zamanın Başbakanlık Halkla İlişkiler Dairesi Başkanı...”*, *“... Amasya’da halka hitaben yaptığı konuşmada...”*, *“...okullarda ve hatta devlet dairelerinde başörtüsü ile öğrenim görme ve çalışmanın anayasal bir hak olduğunu ısrarla iddia ederek halkı kışkırttıkları...”* ibareleri ile birlikte değerlendirildiklerinde, “Halk” kavramının RP kararında toplam 9 kez geçtiği görülmüştür. Tabi, bu kullanımların “Halkçılık” ilkesiyle bir ilgisinin olmadığı aşikârdır.

“Devletçilik” ilkesine yapılan atıfları bulmak için “Devlet” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında da, bu kavramın toplam 67 kez RP kararında yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlar; Türkiye Cumhuriyeti anlamında “Devlet” ibaresi 32 kez, soyut ve genel anlamda “Devlet” ibaresi 13 kez, “Hukuk Devleti” 6 kez, “Lâik Devlet”, ve “Devlet Güvenlik Mahkemesi” ibareleri 3’er kez, “Lâik Devlet Düzeni” ve “Dine Dayalı Devlet Düzeni” ibareleri 2’şer kez,

“Demokratik ve Lâik Devlet”, “Lâik Bir Hukuk Devleti”, “Dini Kurallara Dayalı Devlet Düzeni”, “Şeriate Dayalı Devlet Düzeni”, “İslam Devleti” ve “Türk Devleti” ibareleri ise 1'er kez RP karar metninde yer almışlardır. Görüldüğü gibi bu kullanımların, “Devletçilik” ilkesi ile herhangi bir bağlantısı yoktur.

RP kararındaki “Laiklik” ilkesine yapılan atıflara gelince; “laik” şeklindeki yazımla yapılan taramada herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu kararında “lâik” imlasını tercih ettiğinden bu imla ile yazıp ve bu kök kelime ile yapılan karar taramasında toplam atıf rakamı 107'ye ulaşmaktadır. Bu 107 rakamlık atıf içinde yer alan ibareler ise şu şekildedir;

- “Lâiklik ilkesi” 21 kez
- “Lâiklik” 16 kez
- “Lâiklik Karşıtı” 13 kez
- “Lâiklik Niteliği” 3 kez
- “Lâiklik Anlayışı” 2 kez
- “Lâiklik Uygulaması” 1 kez
- “Lâiklik Uygulamaları” 1 kez
- “Lâiklik Kavramı” 1 kez
- “Lâikliğe Aykırılık” 2 kez
- “Lâikliğe Aykırılık” 8 kez
- “Lâikliğin ...” 5 kez
- “Lâik” 4 kez
- “Lâik Cumhuriyet İlkesi” 6 kez
- “Lâik Cumhuriyet” 2 kez
- “Lâik ve Demokratik Cumhuriyet” 1 kez
- “Lâik Düzen” 6 kez
- “Lâik Devlet” 5 kez
- “Lâik Üniversite” 3 kez
- “Lâik Hukuk” 2 kez
- “Lâik Eğitim” 1 kez

- “Lâik Bir Hukuk Devleti” 1 kez
- “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” 3 kez

Şeklinde RP kararında “Laiklik” ilkesi refere edilmiştir. Yukarıdaki verilerde de açıkça görüleceği gibi doğrudan doğruya “Lâiklik İlkesi”ne atıf sayısı 21’dir. Ancak; Refah Partisinin kapatılma gerekçesi, “Laiklik” ilkesine aykırılık olduğu için, bu ilkenin dolaylı ve dolaysız tüm ifade edilişleri, doğrudan “Laiklik” ilkesine atıf olarak kabul edilmiş ve 107 rakamına ulaşan tüm ibareler bu ilkeye matuf kabul edilmiştir. Bu kabulün de, RP’nin kapatılma gerekçesine muvafık olduğu aşikârdır.

“İnkılâpçılık” ilkesi için, “İnkılâp” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında ise, bu ilkeye herhangi bir atfın yapılmadığı görülmüştür. Ancak “İnkılâp” kök kelimesi ile karar tarandığında bu kavramın 5 kez, öztürkçe karşılığı olan “Devrim” kavramının da 4 kez RP kararında geçtiği görülmüştür. “İnkılâp” kavramının RP kararındaki kullanımları; Anayasanın Başlangıç kısmında yer alan “... onun *İnkılap ve ilkeleri... İlke ve İnkılâpları*” ibareleri dolayısıyla 2 kez, Anayasa madde 174’e atıfla “İnkılâp Kanunları” ibaresi dolayısıyla 1 kez, yine Anayasa madde 42’ye atıfla “Eğitim ve Öğretim, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları doğrultusunda... yapılıır” ibaresi ve SPK 4. Kısım/ 3. Bölüm başlığındaki “Atatürk İlke ve İnkılâpları ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması” ibaresi dolayısıyla 1’er kez olmak üzere toplam 5 kez RP kararında yer almıştır. “Devrim” kavramı ise; “Atatürk Devrimleri”, “Türk Devrimi” ve “Devrim Yasaları” (2 kez) ibareleri şeklinde toplam 4 kez RP kararında yer almıştır.

Tablo 19. 2

REFAH PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	6
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	1
2.2. Şapka Kanunu	1
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	1
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	1
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	1
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	1
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	1
2.8. Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	2

İnkılâp Kanunlarına yapılan atıflar; 3 kez Anayasa madde 174 ve 3 kez de SPK madde 84 dolayısıyladır. Toplam atıf böylece 6'ya ulaşmaktadır. Anayasanın 174. maddesine 2 kez sadece madde numarasıyla atıf yapılırken bir kez de: *“Anayasa'nın 174. maddesinde sayılan devrim yasalarına aykırı kıyafetler içindeki kişileri başbakanlık konutuna davet ederek bunların Devlet katında kabul gören kişiler olduğu görüntüsünü vermesi lâik hukuk düzeninin reddi anlamına gelmektedir.”* demek suretiyle Türk Anayasa Mahkemesi yukarıdaki tabloda 8. sırada yer alan Kıyafet Kanununa doğrudan göndermede bulunmuştur.

Siyasi Partiler Kanununun 84. Maddesi dolayısıyla yapılan atıf sayısı ise 4'dür. Anayasa Mahkemesi Refah Partisi kararında 84. maddeye 3 kez yalnızca madde numarasını kullanmak marifetiyle atıf yaparken bir yerde de 84. maddenin içeriğinde yer alan İnkılâp Kanunlarına tek tek yer vermek suretiyle atıf yapmıştır²⁶⁰. Dolayısıyla bu alıntılama biçimi nedeniyle Anayasa Mahkemesinin İnkılâp Kanunlarının tümüne birer kez atıf yaptığını söyleyebiliriz. Bu durumda “kıyafet kanunu”na, daha önce de bir kez atıf

²⁶⁰ “... 84. maddesinde, “Siyasî partiler Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin lâiklik niteliğini korumak amacını güden: 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu; 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun; 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esasları ile aynı kanunun 110. maddesi hükmü; 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun; 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kısvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun; hükümlerine aykırı amaç güdemezler, ve faaliyette bulunamazlar”.

yapılması nedeniyle, bu Kanuna 2 kez, diğer İnkılâp Kanunlarına da 1'er kez atıf yapıldığını söyleyebiliriz.

Tablo 19. 3

REFAH PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	4
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	2
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	2
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	1
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	-
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	2
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	107
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	1
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	1
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	1
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (8. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik(9 ve 10.paragraf)	1

Yukarıdaki tabloda yer alan Anayasanın Başlangıç kısmı ilkelerine yapılan atıfları bulmak için önce doğrudan “Başlangıç” kelimesi ile Refah Partisi kararı taranmıştır. Karar metninde doğrudan doğruya Anayasanın Başlangıç kısmına toplam 4 kez atıf yapılmıştır. Bu atıfların sadece birinde “Başlangıç” ibaresi ile yetinilirken, Başlangıç kısmında yer alan ilkeler de alıntılanmak suretiyle 3 atıf daha yapılmıştır. Bu 3 atıfta yer alan ilkeler şunlardır; “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ile “Atatürk Milliyetçiliği ilkeleri” 2’şer kez, “Türk Milli Menfaatleri”, “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği”, “Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri” ve “laiklik” ilkeleri ise 1’er kez refere edilmiştir.

Yukarıda geçen mevzubahis ilkelere, Anayasanın Başlangıç kısmından bağımsız olarak da atıf yapılmıştır. Tablo 1’deki veriler dikkate alındığında; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesinin aldığı 3 atfın, “Atatürk

Milliyetçiliğine Bağlı Devlet” ilkesine teşmil edilebileceği, aynı şeyin “Laiklik” ilkesi için de söz konusu olduğu, dolayısıyla “laik devlet” ilkesinin de, RP kararında, toplamda 107 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

Bir Başlangıç İlkesi olarak “Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü” ilkesi de, RP kararında, Anayasanın Başlangıcı ile ilintilendirilmeden 2 kez dolaylı olarak atıf almıştır²⁶¹.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 42. maddesini refere ederek Başlangıç İlkelerinden “Anayasaya Sadakat ve Bekçilik” ilkesine şöyle atıfta bulunmuştur; “... Anayasanın 42. Maddesinin... dördüncü fıkrasında da, “Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasa’ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz” denilerek Anayasa’nın Başlangıç’ındaki ilkelere bağlılık vurgulanmıştır.”. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi burada Anayasanın 42. maddesinden kalkarak Başlangıçtaki “Sadakat” ilkesine atıf yapmıştır.

²⁶¹ “... Siyasî partilerin demokratik siyasî yaşamın vazgeçilmez öğeleri olmaları, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde bulunmaları, onların her istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu belirleme aynı zamanda Anayasa’nın 2. maddesinde kurula bağlanan demokratik hukuk devleti olmanın da gereğidir. Çünkü, hukuk devleti herşeyden önce hukukun üstünlüğünü tanıyan ve koruyan devlettir. ... ”
 “... Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, gücünü lâiklikten almış; milliyetçilik ilkesi lâiklikle tamamlanmış; Türk Devrimi lâiklikle anlam kazanmıştır. ... ”

Tablo 19. 4

REFAH PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	5
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	5
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	3
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	4
4.2.7. Demokratik Devlet	5
4.2.8. Laik Devlet	107
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	7
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	3
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, Şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	-

Refah Partisi Kararı taramasında, Anayasanın değiştirilemez hüküm/ilkelerine "Değiştirilemez" veya "Değiştirilemez İlkeler" ibareleriyle herhangi bir atfa rastlanmamıştır. "Cumhuriyetin Nitelikleri" ibaresi ise yukarıda da ifade ettiğimiz gibi "Cumhuriyetin Nitelikleri" (2 kez) ve "Cumhuriyetin Temel Nitelikleri" (3 kez) ibareleri biçiminde karar metni içinde toplam 5 kez yer almıştır. Yine "Cumhuriyetin Nitelikleri" başlığını taşıyan Anayasanın 2. maddesine ise toplam 5 kez atıf yapılmıştır. RP kararındaki bu atıflar;

"... Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, ... Anayasa'nın 2. maddesinde kurala bağlanan demokratik hukuk devleti olmanın da gereğidir.",

"... 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri tanımlanırken Türkiye Cumhuriyeti'nin lâik bir hukuk devleti olduğuna işaret edilmiş; ...",

“... kişilerin iç dünyasına ilişkin olması gereken dinî inançlara göre yasal düzenleme yapılmasının Anayasa’nın 2., 10., 24. ve 174. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.” ,

“... 2. maddesiyle de “lâiklik” Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Anayasa’nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasıyla 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu’nun 78. maddesine göre, Siyasî Partiler, Anayasa’nın 2. maddesinde belirtilen “Cumhuriyetin nitelikleri”ne ve bu bağlamda “lâiklik ilkesine” aykırı amaçlar güdemezler, ...”

İbareleriyle yapılmış ve Anayasanın 2. maddesi; 1 kez “Demokratik Hukuk Devleti” ilkesi ve 4 kez de “Laiklik” ilkesi ile ilintilendirilmek suretiyle RP kararında yer almıştır.

“İnsan Haklarına Saygılı”lık, Cumhuriyetin bir niteliği olarak karar metninde yer almamıştır. Ancak “İnsan Hakları” ibaresiyle karar metni tarandığında bu ibarenin 19 kez geçtiği görülecektir. Bunun nedeni de Anayasa Mahkemesinin, Refah Partisi kararında, İnsan Hakları alanındaki uluslararası sözleşmelere (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, AİHS vb. gibi) yaptığı atıflar dolayısıyladır. Yoksa RP kararında, Mahkemenin kararını oluştururken, soyut bir ilke olarak “İnsan Hakları”na, herhangi bir atıf yapması söz konusu olmamıştır.

Cumhuriyet’in Niteliği olarak “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı”lık ve “Başlangıçta Belirtilen İkelere Dayanan” Cumhuriyet ilkelerine doğrudan doğruya bir atıf söz konusu değildir. Ancak Tablo 1’de “Milliyetçilik” ilkesi için yapılan karar taramasında elde edilen veriler ışığında ve Anayasanın Başlangıç Kısmına yapılan atıflar dolayısıyla “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı”lık ilkesinin RP kararında 3 kez refere edildiğini söyleyebiliriz. Yine Anayasanın Başlangıç Kısmına yapılan atıflar ve Tablo 3’deki veriler ışığında; “Başlangıçta Belirtilen İkelere Dayanan” Cumhuriyet ilkesinin de Refah Partisi kararında dolaylı olarak (4 kez) kullanıldığını söyleyebiliriz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin "Demokratik Devlet" niteliğine ilişkin ilkeyi, Refah Partisi kararında "demokratik" ibaresiyle taradığımızda ortaya çıkan rakam 11'dir. Ancak Cumhuriyetin bu niteliğine doğrudan doğruya yani "Demokratik Cumhuriyet" şeklinde bir atıf yoktur. Yapılan atıflara gelince; 4 kez "Demokratik ve Lâik Cumhuriyet" ve 1'er kez; "Lâik ve Demokratik Cumhuriyet" ile "Demokratik Hukuk Devleti" ibareleri biçiminde kararda yer almıştır. Geriye kalan "demokratik" ibareli kullanımlar ise; 2 kez "demokratik siyasi hayat/yaşam" ve 1'er kez de; "demokratik yaşam", "demokratik hak ve özgürlükler" ve "demokratik toplum düzeni" ibaresiyle yapılan kullanımlardır. Bu bulgular ışığında "Demokratik Devlet" ilkesinin RP kararında toplam 5 kez refere edildiğini ifade edebiliriz.

En yüksek atfın Cumhuriyet'in "Laiklik" niteliğine olduğu aşikârdır. Nitekim daha önce Atatürk İlke ve İnkılâpları dolayısıyla Tablo 1 için yaptığımız taramada da ortaya çıktığı gibi "Laiklik" ilkesine yapılan toplam atıf sayısı 107'dir.

Cumhuriyet'in Sosyal Devlet niteliği Refah Partisi kararında referans olarak kullanılmamıştır. Hukuk Devleti ilkesi ise 7 kez referans gösterilmiştir. Bunların 5'i doğrudan doğruya "Hukuk Devleti" ibaresiyle gelirken 1 kez "Demokratik Hukuk Devleti" ve 1 kez de "Lâik Hukuk Devleti" şeklinde karar metninde geçmiştir.

Anayasanın 3. maddesindeki değiştirilemez ilkeler için yukarıdaki Tablo 4'de "Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti" başlığı altında yer alan ilkeler için, Refah Partisi kararında yapılan taramada; sadece "Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)" ilkesinin referans gösterildiği tespit edilmiştir. 1 kez; Anayasanın Başlangıç kısmından yapılan alıntıdaki; "... hiçbir düşünce ve mülâhazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının..." ibaresi dolayısıyla, 2 kez de; Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasından yapılan alıntıdaki; "Siyasi partilerin tüzük ve programları

ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, ... olamaz; ..." ibaresi dolayısıyladır ve bu durumda bu ilkeye yapılan toplam atıf sayısı 3 olmak durumundadır.

Tablo 19. 5

REFAH PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	6
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	-
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması (m. 84)	3
5.3.2. Atatürk'e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenebileceği (m. 86)	1
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	5
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	2
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	1
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m.97-Mülga)	-

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunundaki ilkelerin Refah Partisi kararındaki atıflarını bulmak için yapılan karar taramasında; "Siyasî Partiler Kanunu" ibaresinin 9 kez, "2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu" ibaresinin 8 kez, "2820 Sayılı Yasa" ibaresinin 3 kez, "2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası" ibaresinin 2 kez, "2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu" ibaresi ile "2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu" ibaresinin 1'er kez geçmek kaydıyla karar metninde SPK'ya yapılan toplam atıf sayısı 24'dür.

Yukarıdaki tabloda yer alan hüküm/ilkelere gelince; ilk sırada 78. madde yer almaktadır. 78. maddeyi esas alan tarama sonrasında ortaya çıkan rakam 6'dır. Karar metninde 5 kez yalnızca madde numarası marifetiyle refere edilen 78. madde, yalnızca 1 yerde madde metnine de yer verilmek suretiyle toplam 6 kez referans gösterilmiştir. 84. madde hüküm/ilkesi de; 1 kez madde metninin tamamına yer vermek suretiyle toplam 3 kez referans gösterilmiştir. 86. madde. 1 kez hükmün içeriğiyle refere edilmiştir. Madde 87, 3 kez madde metni 2 kez de madde numarası aracılığıyla olmak üzere toplam 5 kez; madde 88 yalnızca madde numarası ile 2 kez; madde 89 da yine 1 kez madde numarası vesilesi ile refere edilmiştir. Madde 90, hükmün içeriği ile 1 kez referans gösterilirken, madde 97 (Mülga) 2 kez sadece madde numarasıyla karar metninde refere edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer almayan SPK hükümlerine gelince; madde 101; 1'inde hükme kısmen yer verilmek kaydıyla toplam 10 kez, madde 103; 2'si hükme kısmen yer verilmek kaydıyla toplam 7 kez ve son olarak; kapatılan siyasi partinin malvarlığının Hazineye geçeceğine ilişkin hükmün yer aldığı 107. madde ise 1 kez referans gösterilmiştir.

3. 5. Fazilet Partisi Kararı²⁶²

Tablo 20

FAZİLET PARTİSİ (FP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı İddianamesi	32	179	9.882
FP Ön- savunması	77	408	24.648
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	83	533	23.445
FP- Esasa İlişkin Savunma	52	237	17.954
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	27	156	8.315
FP- Sözlü Savunma	84	443	28.140
Y. Cumhuriyet Başsavcılığı- Ek İddianamesi	3	14	658
FP Ön- savunması-2	45	411	8.440
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama-2	14	92	3.310
FP- Esasa İlişkin Savunma-2	62	591	10.387
Başsavcılık- Sözlü Açıklama-2	7	33	1.970
FP- Sözlü Savunma—2	37	207	11.469
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	15	111	3.208
Esasa İlişkin İnceleme	35	193	10.474
Karşı-oy Yazıları	46	252	13.388
GENEL TOPLAM	614	3.878	175.688

Tablo 20. 1

FAZİLET PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	5
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	3
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	86
1.6. İnkılâpçılık	-

Fazilet Partisi kararında Anayasa Mahkemesinin “Atatürk İlke ve İnkılâpları”na yaptığı atıfları tam olarak ortaya koyabilmek açısından her

²⁶² “Esas Sayısı: 1999/2 (Siyasi Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2001/2

Karar Günü: 22.6.2001

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Fazilet Partisi

DAVANIN KONUSU: Fazilet Partisi'nin, Anayasa'nın 2., 24., 68., 69. ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 78., 86. ve 87. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemidir.”. **AYMKD**, Sayı: 37/2 Cilt, s. 922. Resmi Gazete Tarihi: 05.01.2002, Sayı: 24631 (Mükerrer).

zamanki gibi önce kök kelime ile tarama yoluna gidilmiş ve “Atatürk” kök kelimesi ile yapılan tarama sonucunda ulaşılan toplam rakam 9 olmuştur.

Bunların; 2’si “... ve onun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;... ilke ve inkılâpları... karşısında koruma göremeyeceği...” şeklinde Anayasanın Başlangıç’ına yaptığı atıf nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Siyasi Partiler Kanununa yapılan atıftaki; “... Yasa’nın 84-89 uncu maddelerini kapsayan dördüncü kısmının üçüncü bölümünde de “Atatürk ilke ve inkılâplarının, lâik devlet niteliğinin korunması”na yönelik çeşitli hükümler öngörülmüş;...” ifadesi dolayısıyla 1 kez;

Anayasa’nın 42. maddesinin üçüncü fıkrasına yapılan atıftaki; “Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, ... yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz” ibaresi dolayısıyla 1 kez;

Yine Mahkemenin; Fazilet Partisinin başı örtülü üniversite öğrencilerine vermiş olduğu desteğin, gayri hukuki olduğuna karine teşkil eden Danıştay kararlarına atıfta bulunduğu;

“Danıştay Sekizinci Dairesi’nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir.”

İfadesindeki “Atatürk Devrimleri” ibaresi dolayısıyla 1 kez olmak üzere, Atatürk İlke İnkılâplarına “genel bir ilke” olarak yapılan toplam atıf sayısı 5’e ulaşmaktadır.

Geriye kalan dört atıf da; Anayasa Mahkemesi tarafından laikliğe aykırı faaliyetlerin odağı olmak suçuna delil teşkil eden konuşması dolayısıyla Milletvekili Ramazan Yenidede'den yapılan nakil ve Parti yetkililerinin bu konuşma için yaptığı savunmada geçmektedir. Bu ifadelerde de; 2 kez "Atatürkçü", 1 kez "Atatürkçülük" ve 1 kez de özel isim olarak -Atatürk-geçmiştir²⁶³.

FP kararında, "Cumhuriyetçilik" ilkesine doğrudan doğruya bir atıf söz konusu değildir. Ancak "Cumhuriyet" kök kelimesi ile yapılan taramada toplam 37 kez bu kelimenin geçtiği saptanmıştır. Bunlar sırasıyla; "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi 10 kez, 4'er kez; "Cumhuriyetin Temel Nitelikleri" ve "Cumhuriyet Başsavcılığı", 3'er kez; "Cumhuriyetin Nitelikleri", "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı", "Lâik Cumhuriyet" ve "Cumhuriyet" (Türkiye Cumhuriyeti anlamında) ibaresiyle FP kararında yer almıştır. Geriye kalanlar ise 2'şer kez; "Demokratik ve Lâik Cumhuriyet" ile "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı" ve 1'er kez olmak üzere; "Laik Cumhuriyet", "DGM Cumhuriyet Başsavcısı" ve "Muz Cumhuriyeti" ibareleri şeklindedir.

"Milliyetçilik" ilkesine ilişkin olarak "Milli" kök kelimesi ile yapılan taramada, toplam 14 rakamı elde edilmiştir. Bunlar; Anayasanın Başlangıç kısmından alıntılanan "Atatürk'ün Belirlediği Milliyetçilik Anlayışı" ve "Atatürk Milliyetçiliği" ibareleri dolayısıyla 2 kez ve laiklik ilkesinin önemine yapılan vurgu²⁶⁴ nedeniyle kararda geçen "Milliyetçilik İlkesi" ibaresi nedeniyle 1 kez olmak üzere, "Milliyetçilik" ilkesine toplam 3 kez atıf yapıldığını söyleyebiliriz.

²⁶³ "... Hırsız ben Atatürkçüyüm ve lâikim diyor, soysuz böyle diyor. Çalıştığı kurumda birçok kadını taciz eden adam ben Atatürkçü ve çağdaşım diyor... Atatürkçülük, demokrasi demektir..."

...
Davalı Parti'nin savunmalarında Ramazan YENİDEDE'nin bu açıklamayı yaptığı sırada Parti üyesi olmadığı gibi söylediklerinin lâiklik karşıtı olarak değerlendirilemeyeceği, Atatürk'ün kimi kötü niyetli kişilerce istismar edildiğinden yakındığı, ...".

²⁶⁴ "... Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, gücünü lâiklikten almış, milliyetçilik ilkesi lâiklikle tamamlanmış, Türk Devrimi lâiklikle anlam kazanmıştır. ...".

Diğer “Millî” ibareleri ise Milliyetçilik ilkesiyle alâkasız bağlamda kullanılmıştır. Bunları da kısaca şöyle sıralayabiliriz: Siyasi Partiler Kanununun 3. maddesinde ifade edilen; siyasi partilerin “Millî İrade”nin ortaya çıkması bağlamındaki rolleri nedeniyle 2 kez, Fazilet Partisinin “Millî Görüş” hareketinin devam-partisi olduğuna ilişkin Ankara DGM’ nin iddiasına karşılık olarak parti yetkililerinin verdiği savunma dolayısıyla 2 kez, Fazilet Partisinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğuna ilişkin kararın delili olarak kullanılan genel başkan Recai Kutan ve milletvekili Bülent Arınç’ ın beyanlarının yer aldığı “Milliyet” gazetesine atıf dolayısıyla 3 kez, yine FP milletvekili Bekir Sobacı’nın laiklik karşıtı eylemlerin odağı olmak suçuna delil olarak kullanılan konuşmasında geçen “Milliyetçilik” ve “Milliyetçi” ibareleri²⁶⁵ nedeniyle 2 kez, Anayasa Mahkemesi’nin laiklik tanımı için yine bizzat Mahkeme tarafından referans gösterilen “Millî Nizam Partisi”nin kapatılmasına ilişkin karara yapılan atıf dolayısıyla 1 kez, Anayasanın Başlangıç Kısımına yapılan atıf dolayısıyla alıntılanan metinde geçen “Türk Millî menfaatleri” ibaresi nedeniyle 1 kez ve son olarak “Millî” imlası ile “Millî Gazete” ibaresi şeklinde, FP kararında, “Millî/Millî” kök kelimesi kullanılmıştır.

“Halkçılık” ilkesine doğrudan veya dolaylı bir atıf yoktur. Ancak bu ilke için de “Halk” kök kelimesi ile karar metni tarandığında, toplam 7 kez bu kavramın geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 5’i, Fazilet Partisinin başı örtülü üniversite öğrencilerinin yaptığı eylemleri veya başkalarınca onları desteklemeye matuf eylemleri, onaylayıp destek vermesinin “*halkı devlete, devlet görevlilerine ve birbirlerine karşı kin ve düşmanlığa tahrik etmek*” suçlarını işlemiş olduğu iddiası dolayısıyla karar metninde geçmiştir. Diğer 2 atfın birisinde TBMM anlamında (... *halkın meclisi...*), diğerinde de Cezayir Ulusu anlamında (... *Cezayir halkı...*) kullanılmıştır.

²⁶⁵ “... Ama biz kızlarımıza destek olurken, partileri izin vermediği için, milliyetçiliği kimseye bırakmayan milletvekilleri Kızılcahamam’a gelemediler. İşte biz bunları Ankara’da yaşadık. Burada milliyetçi-sağcı, orada kirlî tezgahın destekçileri. ...”.

“Devletçilik” ilkelerine doğrudan ya da dolaylı atıf yapılmamıştır. Ancak “Devlet” kök kelimesiyle yapılan karar taramasında elde edilen rakam **toplamı 57**’dir. Bunun 20’si soyut ve genel anlamda devlet manasında, 15’i Türkiye Cumhuriyeti anlamında, 11’i “Hukuk Devleti” ilkesi dolayısıyla, 3’ü “Lâik Devlet” ilkesi dolayısıyla, 3’ü “Demokratik Bir Devlet ve Toplum Düzeni” ibaresi şeklinde, 2’si “Lâik Devlet Düzeni”, yine 2’si “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” ve son olarak da 1’i “Devlet Memurları Kanunu”na atıf dolayısıyla kullanılmıştır.

“Laiklik” İlkesine gelince; “Laik” şeklindeki yazımla yapılan taramada sadece 1 kez “Laik Cumhuriyet” ibaresiyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu kararında “Lâik” imlasını tercih ettiğinden bu imla ile yazıp ve bu kök kelime ile yapılan karar taramasında toplam atıf sayısı 87’ye ulaşmaktadır. Bu 87 rakamlık atıf içinde yer alan kullanımlar;

- “Lâiklik” 27 kez
- “Lâiklik İlkesi” 16 kez
- “Lâikliğe...” 8 kez
- “Lâikliğin...” 5 kez
- “Lâiklik Niteliği” 4 kez
- “Lâik Devlet” 3,
- “Lâik Cumhuriyet” 3,
- “Lâik üniversite” 3,
- “Lâikliği...” 2 kez
- “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” 2 kez
- “Lâik Düzen” 2 kez
- “Lâik Devlet Düzeni” 2 kez
- “Lâik Hukuk” 2 kez
- “Lâik Demokratik Düzen” 1 kez
- “Lâik hukuk devleti” 1 kez
- “Lâik eğitim” 1 kez
- “Laik Cumhuriyet” 1 kez

İbareleri biçimindedir. Her ne kadar toplam 87 atfın 16'sı doğrudan doğruya "Lâiklik İlkesi" ibaresi şeklinde yapılmışsa da geriye kalan 50 kullanım da laiklik ilkesiyle ilintilidir. Dolayısıyla; Fazilet Partisinin kapatılması kararının gerekçesi olarak, Anayasa Mahkemesince ortaya konan "laikliğe aykırı eylemlerin odağı olma" suçlaması ile tutarlı bir biçimde, laiklik ilkesi, kendisine yapılan atıfların yoğunluğu bakımından açık ara ile diğer ilkelerinin önüne geçmiştir.

Son olarak "İnkılâpçılık" ilkesine bu ilkeye de herhangi bir atıf yapılmamıştır. "İnkılâp" kök kelimesi ile arama yapıldığında ise yukarıda "Atatürk İlke ve İnkılâpları" genel ilkesine yönelik olarak yapılan karar taraması dolayısıyla ortaya çıkan sonuç ile aynıdır. Bu münasebetle tekrara kaçmamak amacıyla yalnızca rakamsal veriler ifade edilecektir. Buna göre: 4 kez "Atatürk İlke ve İnkılâpları", 1 kez de "İnkılâp Kanunları"na yapılan atıf dolayısıyla "İnkılâp" terimi ile karşılaşmaktayız. Ayrıca inkılap kelimesinin Türkçe karşılığı olarak "Devrim" kavramı ile de FP karar metni taranmış ve bu kavramın 1 kez; Anayasal ilkeler olarak hukuk devleti ve milliyetçilik ilkelerinin, neredeyse varlıklarını laiklik ilkesine borçlu olduğu ve onun sayesinde "Türk Devrimi"nin anlam kazandığını ifade etmek dolayısıyla (Bkz: 146 nolu dipnot) kullanıldığı görülmüştür. İkinci olarak; Danıştay'ın birkaç kararına²⁶⁶ atıf yapmak suretiyle Anayasa Mahkemesi, FP kararında, başörtülü öğrencilerin "Atatürk Devrimleri"ne aykırı davrandıkları ve dini devlet düzenini benimsediklerini ifade etmek için devrim kavramını kullanmıştır. Açıktır ki, bu kullanımların "İnkılâpçılık" ilkesi ile bir ilgisi yoktur.

²⁶⁶ "Öte yandan, Danıştay Sekizinci Dairesi'nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir."

Tablo 20. 2

FAZİLET PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	2
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	1
2.2. Şapka Kanunu	1
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	1
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	1
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	1
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	1
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	1
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	1

İnkılâp Kanunlarına, Fazilet Partisi kapatma kararında **toplam 2 kez** atıf yapılmıştır. İlkinde Anayasanın 174. maddesi münasebetiyle AYM şöyle demiştir; “... 174. maddede, “Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti’nin lâiklik niteliğini koruma amacını güden... inkılâp kanunları” gösterilerek Anayasa’nın hiçbir hükmünün, bu kanunların Anayasa’ya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamayacağı ve yorumlanamayacağı belirtilmiştir.”.

İkincisinde ise; 2820 sayılı SPK’nın 84. maddesi dolayısıyla ve madde metnini olduğu gibi aktarmak suretiyle, bu maddede sayılmış olan İnkılâp Kanunlarına teker teker atıf yapmıştır. Dolayısıyla İnkılâp Kanunlarına yapılan atıflar, Anayasa Mahkemesinin, Fazilet partisinin “laikliğe aykırı eylemlerin odağı olmak” suçlaması ile kapatılmasının hukuki dayanaklarından bir kısmını oluşturmuştur.

Tablo 20. 3

FAZİLET PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	3
3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	2
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	2
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	1
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Millî Egemenlik (3. Paragraf)	1
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	-
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	87
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı/ 5. Paragraf)	1
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	-
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Millî Menfaatleri (5. Paragraf)	1
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	1
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (8. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik(9 ve 10.paragraf)	1

Anayasanın Başlangıç kısmı ve burada yer alan ilkelere yapılan atıfları bulmak için önce doğrudan “Başlangıç” kelimesi ile Fazilet Partisi kararı taranmıştır. Karar metninde doğrudan doğruya Anayasanın Başlangıç kısmına toplam 3 kez atıf yapılmıştır. Bu atıfların ilkinde; Başlangıç kısmında yer alan ilkeler de alıntılanmak suretiyle atıf yapılmıştır. Bu ilk atıftaki ilkeler şunlardır; “Atatürk İlke ve İnkılâpları” ile “Atatürk Milliyetçiliği” ilkeleri 2’şer kez, “Türk Millî Menfaatleri”, “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği”, “Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri” ve “Laiklik” ilkeleri ise 1’er kez doğrudan doğruya refere edilmiştir²⁶⁷.

²⁶⁷ “... Anayasa’nın “Başlangıç”ında, “...Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;... hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında koruma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı” belirtildikten sonra...”.

Anayasa Mahkemesi, Başlangıç'ı refere ederek yaptığı ikinci atıfta ise, laikliğin temel bir Anayasal ilke olduğunu vurgulamak için şunları söylemiştir; *“... ‘Esasın incelenmesi’ bölümünde açıklandığı gibi, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile birçok maddelerinde ‘lâiklik’ten söz edilmiş, 2. maddesiyle de ‘lâiklik’ Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak kabul edilmiştir....”*

Üçüncü ve son atıfta ise; Fazilet Partisi yetkililerinin üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı konusundaki açıklamalarının laikliğe aykırı değil uygulamayı eleştirmek anlamına geldiği savunmasına karşılık olarak; *“... Anayasanın 42. maddesinin... dördüncü fıkrasında da, ‘Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasa'ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz’ denilerek Anayasa'nın Başlangıç'ındaki ilkelere bağlılık vurgulanmıştır.”* Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi burada Anayasanın 42. maddesinden kalkarak Başlangıçtaki “Sadakat” ilkesine atıf yapmıştır.

Fazilet Partisi, laikliğe aykırı eylemlerin odağı olmak suçlamasıyla ve suçu sabit görülerek kapatıldığı için, laiklik ilkesine, Anayasanın Başlangıç kısmından başkaca yapılan atıflar da dikkate alınmış ve laiklik ilkesinin FP kararı içinde aldığı tüm atıflar yukarıdaki tablo için değerlendirmeye katılmıştır.

Yukarıda zikredilen Başlangıç İlkelerine, Anayasanın Başlangıç kısmından bağımsız olarak yapılan diğer atıfları bulmak için diğer tablolarda yer alan verileri de dikkate aldığımızda; “Atatürk Milliyetçiliği” 3 kez (Bkz: Tablo 20.1), “Milli Egemenlik” 1 kez (Anayasa madde 68 dolayısıyla), “Laiklik” 87 kez (Bkz: Tablo 20.1), “Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” 2 kez (1'i Anayasa madde 68'den yapılan alıntı dolayısıyla), “Anayasaya Sadakat ve Bekçilik” 1 kez (Anayasanın 42. maddesi münasebetiyle).

Tablo 20. 4

FAZİLET PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	3
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	3
4.2.7. Demokratik Devlet	2
4.2.8. Laik Devlet	87
4.2.9. Sosyal Devlet	-
4.2.10. Hukuk Devleti	11
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	2
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara'dır.	-

Fazilet Partisi kararında, Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyetin değiştirilmez niteliklerinin yer aldığı Anayasanın 2. maddesini toplam 5 kez refere etmiştir. Buna göre ilki; siyasi partilerin demokratik hayatın işleyişi açısından önemine rağmen sınırlılığının "Hukuk Devleti" ilkesinin gereği olduğuna işareten yapılan atıftır²⁶⁸.

İkincisi; Cumhuriyetin değiştirilemez; demokratik, laik ve hukuk devleti niteliklerine yapılan atıftır²⁶⁹. Üç ve dördüncü olarak Cumhuriyetin laik niteliğini özellikle vurgulamak amacıyla, hem doğrudan 2. madde yoluyla

²⁶⁸ "... Siyasî partilerin demokratik siyasî yaşamın vazgeçilmez öğeleri olmaları, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde bulunmaları, onların her istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu, Anayasa'nın 2. maddesinde kurala bağlanan demokratik hukuk devleti olmanın da gereğidir. Çünkü, hukuk devleti her şeyden önce hukukun üstünlüğünü kabul eden ve koruyan devlettir. ..."

²⁶⁹ "Anayasa'nın "Başlangıç"ında, "... hiçbir düşünce ve mülâhazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılabları ve medeniyetçiliğinin karşısında koruma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı" belirtildikten sonra 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri tanımlanırken Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik lâik bir hukuk devleti olduğuna işaret edilmiş; ..."

hem de 68. maddedeki 2. maddeye yapılan gönderme yoluyla, Anayasanın 2. maddesi bağlamında laik devlet ilkesine 2 kez atıf yapılmıştır²⁷⁰.

Beşinci ve son olarak Mahkeme, üniversitelerde başörtüsü takılamayacağına ilişkin kararına yapılan atıf dolayısıyla, Anayasanın 2. maddesini yine değiştirilemez “Laik Devlet” ilkesi ile ilintilendirilmek suretiyle atıf almıştır²⁷¹.

Fazilet Partisi Kararında doğrudan doğruya Cumhuriyetin değiştirilemez temel niteliklerinin “değiştirilemez”liğine ise 2 yerde atıf yapılmıştır. İlki; Anayasa Mahkemesinin laiklik ilkesinin tarifi ve önemine ilişkin olarak yaptığı vurgulu atıftaki ifadesinde yer almıştır²⁷². İkinci atıf ise, 2820 sayılı SPK m. 86’ya yapılan ve laiklik ilkesinin değiştirilmezliğini vurgulayan, mevzubahis madde metninde yer alan ifade dolayısıyladır²⁷³.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Cumhuriyetin değiştirilemez niteliklerini ifade eden Anayasanın 2. maddesine yapılan 5 atfın 4’ü, “Laik Devlet” ilkesine yöneliktir. Fazilet Partisinin, laiklik ilkesini ihlal gerekçesi ile kapatılması ve laiklik ilkesine ilişkin olarak diğer tablolarda yer alan sayısal veriler de dikkate alındığında, “Laik Devlet” ilkesine yönelik atıfları 87 olarak kabul edebiliriz.

²⁷⁰ “Esasın incelenmesi” bölümünde açıklandığı gibi, Anayasa’nın Başlangıç’ı ile birçok maddelerinde “lâiklik”ten söz edilmiş, 2. maddesiyle de “lâiklik” Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Anayasa’nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasıyla 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu’nun 78. maddesine göre, Siyasal Partiler, Anayasa’nın 2. maddesinde belirtilen “Cumhuriyetin nitelikleri”ne ve bu bağlamda “lâiklik ilkesine” aykırı amaçlar güdemezler, bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.”

²⁷¹ “Anayasa Mahkemesi’nin 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’na eklenen Ek Madde 16’nun iptaline ilişkin 7.3.1989 günlü, E : 1989/1, K : 1989/12 sayılı kararında, lâik bir devlette hukuk kurallarının kaynağının dinde değil akılda bulunduğu, kişilerin iç dünyasına ilişkin olması gereken dinî inançlara göre yasal düzenleme yapılmasının Anayasa’nın 2., 10., 24. ve 174. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.”

²⁷² “... Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, gücünü lâiklikten almış, milliyetçilik ilkesi lâiklikle tamamlanmış, Türk Devrimi lâiklikle anlam kazanmıştır. Anayasa’da da bu ilkenin değiştirilemeyeceği öngörülmüştür. Lâiklik, devlet etkinliklerinde dinin, bilimin yerine geçmesini önleyerek çağdaşlaşmayı hızlandırmıştır. ...”

²⁷³ “Siyasal partiler Türkiye Cumhuriyeti’nin lâiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifeliğin yeniden kurulması amacını güdemez ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamazlar”.

FP kararında yer alan ve yukarıdaki tabloda da listelenen değiştirilemez diğer ilkelere yapılan toplam atfı bulmak için diğer tablolardaki verileri de dikkate aldığımızda; “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı” devlet ilkesi 3 kez (Bkz: Tablo 20.1), “Başlangıçta Belirtilen Temel İkelere Dayanan” devlet ilkesi 3 kez (Bkz: Tablo 20.3), “Demokratik Devlet” ilkesi 2 kez (kararda “demokratik hukuk devleti” ibaresi şeklinde yer almıştır), “Hukuk devleti” ilkesi 11 kez (2’si “demokratik hukuk devleti” şeklinde) ve son olarak “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi de 2 kez dolaylı olarak (Anayasanın Başlangıç ve 68. maddelerinden yapılan alıntılar dolayısıyla) refere edilmiştir.

Tablo 20. 5

FAZİLET PARTİSİ KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	3
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	-
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Korunması (m. 84)	1
5.3.2. Atatürk’e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	2
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	4
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	1
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92- Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	3
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	1
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa; 11 kez “2820 Sayılı Yasa”, 10 kez “Siyasî Partiler Yasası”, 5 kez “2820 Sayılı Siyasî Partiler Yasası”, 5 kez “Siyasî Partiler Kanunu”, 2 kez “2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu” ve 1 kez de “2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu” ibaresi biçiminde olmak üzere 34 kez atıf yapılmıştır. Yalnızca SPK’nın ilgili madde numarası ile yapılan 9 atfı da eklediğimizde toplam atıf 43’e yükselmektedir.

SPK’daki ilkelere dayanılarak oluşturulan Tablo 5’de yer alan ilke ve kavramlar ışığında yapılan kapatma kararı taramasında ilk sırayı 4 atıfla, “Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı”nı düzenleyen madde 87 almıştır. Daha sonra 3’er atıfla, madde 78 ile madde 95 gelmiştir. Yukarıdaki tablodan da kolayca izleneceği gibi 84 ve 86 maddeler 2’şer kez, son olarak 90 ve 96. madde ise 1’er kez refere edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer almayıp da, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa dayanan, diğer atıflar ise kısaca şöyledir: siyasi partilerin “odak olma” halini düzenleyen 103. madde 14 atıf almıştır. İkinci sırayı; Anayasa’da siyasi partilere yasaklanan fiilleri işleyen siyasi partilere uygulanacak yaptırımları düzenleyen 101. madde 6 kez referans gösterilerek almıştır. Üçüncü sırada ise 4 atıf ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının taleplerini yerine getirmeyen siyasi partilere uygulanacak yaptırımları düzenleyen m. 102 gelmektedir.

Son olarak, yine tabloda yer almayan, ancak 1’er kez atıf yapılan maddeler yer almıştır. Birincisi, siyasi partilerin tanımının yapıldığı madde 3’tür ki, AYM tarafından, FP kararında, bu tanımda yer alan siyasi partilerin milli iradenin oluşumuna sundukları katkıyı öne çıkararak referans gösterilmiştir. İkincisi, siyasi partilerin, demokratik hayatın vazgeçilmez aktörleri olduğunu vurgulayarak siyasi partilerin kuruluş, işleyiş, faaliyet ve eylemlerinin Anayasa’daki ilkeler ışığında çerçevesi belirlenmiş demokrasi anlayışına aykırı olamayacağını düzenleyen SPK madde 4 ile son olarak

kapatılan siyasi partilerin tüm malvarlığının Hazine'ye geçeceğini öngören 107. maddedir.

3. 6. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Kararı²⁷⁴

Tablo 21

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AKP) KARARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER		SAYISAL VERİLER	
İLGİLİ METİN	SAYFA SAYISI	PARAGRAF SAYISI	KELİME SAYISI
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılık İddianamesi	139	430	53.496
AKP Ön- savunması	68	518	24.595
Başsavcılık- Esasa İlişkin Açıklama	36	307	12.149
AKP- Esasa İlişkin Savunma	291	2.146	109.136
Başsavcılık- Sözlü Açıklama	17	116	6.263
AKP- Sözlü Savunma	223	1.522	85.139
Ön İnceleme ve Ara Kararlar	29	164	11.531
Esasa İlişkin İnceleme	20	141	7.644
Karşı-oy Yazıları	16	136	5.220
GENEL TOPLAM	842	5880	315.458

Tablo 21. 1

AKP KARARI	SAYISAL VERİLER
1. Atatürk İlke ve İnkılâpları	-
1.1. Cumhuriyetçilik	-
1.2. Milliyetçilik	-
1.3. Halkçılık	-
1.4. Devletçilik	-
1.5. Laiklik	97
1.6. İnkılâpçılık	-

Adalet ve Kalkınma Partisi kararında, Anayasa Mahkemesi, genel bir ilke olarak "Atatürk İlke ve İnkılâpları"na herhangi bir atıf yapmamıştır.

²⁷⁴ "Esas Sayısı: 2008/1 (Siyasî Parti Kapatma)

Karar Sayısı: 2008/2

Karar Günü: 30.7.2008

DAVACI: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

DAVALI: Adalet ve Kalkınma Partisi

DAVANIN KONUSU: Davalı Partinin laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrası, 69. maddesinin altıncı fıkrası ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ve 103. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca temelli kapatılmasına karar verilmesi istemi.". **AYMKD**, Sayı: 45/4 Cilt, s. 2159., Resmi Gazete Tarihi: 24.10.2008, Sayı: 27034.

“Atatürk” kök kelimesi ile yapılan tarama sonucunda ulaşılan toplam rakam da 2 olmuştur. Bu kullanımlar; Mahkemece, esasın değerlendirilmesine alınarak özetlenen Yargıtay Başsavcılığı iddianamesinde ve özel isim olarak geçmiştir²⁷⁵.

AKP kararında, devletin şekli olarak “Cumhuriyetçilik” ilkesine doğrudan veya dolaylı bir atıf söz konusu değildir. Ancak “Cumhuriyet” kök kelimesi ile yapılan taramada, toplam 42 kez bu kelimenin geçtiği saptanmıştır. Kararda; “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresiyle 8 ve yalnızca “Cumhuriyet” kelimesiyle 8 defa olmak üzere toplam 16 kez, Türkiye Cumhuriyeti anlamında kullanılmıştır. Cumhuriyet kelimesinin kullanıldığı diğer ibareler ise; “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” 7, “Laik Cumhuriyet” 6 ve “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı” 4 kez geçmiştir. “Cumhuriyet’in Kazanımları” 2, “İlimli İslam Cumhuriyeti” 2, “Cumhuriyetin Temel İlkeleri” 1, “Cumhuriyetin Değiştirilemez Nitelikleri” 1, “Cumhuriyetin Laik Kazanımları” 1, “Cumhuriyetin Laik Eğitim Politikaları” 1 ve son olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ibaresiyle 1 kez olmak üzere, “Cumhuriyet” kök kelimesi toplam 42 kez kullanılmıştır.

“Milliyetçilik” ilkesine ilişkin olarak “Milli” kök kelimesi ile yapılan taramada, toplam 4 rakamı elde edilmiştir. Bunların içinde, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, Atatürk İlkelerinden Milliyetçiliğe herhangi bir atıf yoktur. Karar metninde; Anayasa Mahkemesinin atıf yaptığı “Milli Nizam”, “Milli Selamet” ve “Milliyetçi Hareket Partisi” isimlerindeki milli ibaresi nedeniyle 3 kez ve Partinin kapatılma gerekçesinde adı geçen “Milli Eğitim Bakanı” münasebetiyle de 1 kez geçmiştir.

²⁷⁵ “... diğer sanık Osman Yıldırım’ın da Atatürk’ü kastederek, “O İngiliz piçinin kurduğu cumhuriyeti başınıza yıkacağız, benim yegane görevim cumhuriyeti yıkıp 2 nci Osmanlı Devletini kurmak.” ve bunun gibi sözler ve hakaretlerde buldukları, sanıkların son duruşmadaki bu sözleri bile eylemi hangi saiklerle yaptıklarını, laikliği savunmaları ve laik Cumhuriyeti bekleyen tehlikeleri göstermeye yeterli olduğu, ... insanlığın aydınlanma mücadelesinin aklın ve bilimin ışığına değil, taassup ve dogmatizmin zulmüne karşı verildiği, Batıda yüzlerce yıl süren bu mücadeleyi Türk Milletinin Atatürk’ün önderliğinde çeyrek yüzyıldan az bir zamana sığdırma başarısını gösterdiği, ...”

“Halkçılık” ilkesine doğrudan veya dolaylı bir atıf yoktur. Ancak bu ilke için de “Halk” kök kelimesi ile karar metni tarandığında, toplam 11 kez bu kelimenin geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 2’si, Adalet ve Kalkınma Partisinin başörtüsüne verdiği desteğin, halkın devlete karşı kışkırtılması ile sonuçlandığına dikkat çekmek için karar metninde yer almıştır. Diğer 9’u ise; birbiriyle bağlantılı olmak üzere, 2 kez Cumhurbaşkanlığı seçiminin halk tarafından yapılmasına ilişkin olarak ve 7 kez de; demokratik rejim- halk ilişkisi bağlamında karar metninde kullanılmıştır.

“Devletçilik” ilkesine de, doğrudan ya da dolaylı atıf yapılmamıştır. Ancak “Devlet” kök kelimesiyle yapılan karar taramasında elde edilen rakam toplamı 60’dır. Bunun 19’u soyut ve genel anlamda “devlet” manasında, 18’i Türkiye Cumhuriyeti anlamında, 9’u “Hukuk Devleti” ilkesi dolayısıyla, 5’i “Laik Devlet” ilkesi dolayısıyla, 4’ü siyasi partilere hazineden yapılan “Devlet Yardımı” münasebetiyle ve 1’er kez de; “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, “İslam Devleti”, “Şeriat Devleti”, “Osmanlı Devleti” ve “Ulus Devlet” ibareleri dolayısıyla olmak üzere “devlet” kelimesi toplam 60 defa AKP kararı metninde kullanılmıştır.

“Laiklik” İlkesi ile ilgili karar taraması, Anayasa Mahkemesi’nin, diğer bir kısım kararlarında olduğu gibi; 2 farklı imla biçimini de kullanması münasebetiyle, karar metni, hem “Laik” hem de “Lâik” şeklindeki kök kelime ile tarama yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi, AKP kararında, “Laik” imlasını daha çok tercih etmiş ve toplam 93 kez bu imlayı kullanırken, “Lâik” imlasını ise sadece 4 kez kullanmıştır. **Toplam 97**’ye ulaşan bu atıfların ayrıntılı incelemesine geçilecek olursa, bu 97 rakamlık atıf içinde “lâiklik” kelimesi;

- “Laiklik” 14 kez
- “Laikliğin” 13 kez
- “Laiklik ilkesi” 12 kez
- “Laikliğe” 10 kez
- “Laikliği” 8 kez

- “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” 7 kez
- “Laik Cumhuriyet” 6 kez
- “Laik Devlet” 5 kez
- “Laiklik Anlayışı” 4 kez
- “Anti Laik” 3 kez
- “Laik Hukuk” 3 kez
- “Laik Sistem” 2 kez
- “Laik Düzen” 2 kez
- “Demokratik ve lâik Cumhuriyet” 2 kez
- “Laik Devlet Düzeni” 1 kez
- “Laik Ülke” 1 kez
- “Laik Eğitim” 1 kez
- “Laik Demokratik Hukuk Devleti” 1 kez
- “Laik Demokratik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti” 1 kez
- “Cumhuriyetin Laik Kazanımları” 1 kez

İbareleri biçiminde AKP kararında yer almıştır.

Doğrudan doğruya “Laiklik” ilkesine atıf her ne kadar 12 kez olsa da yukarıda verilen ibarelerin metin içindeki bağlamı dikkate alındığında, laik ibaresinin diğer tüm kullanımlarının, laiklik ilkesi bağlamında olduğu aşikârdır. Dolayısıyla AKP kararında laikliğe ilişkin 97 atfın tamamı laiklik ilkesi başlığı altında değerlendirilmiştir. Zaten kararda; “AKP’nin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu” tespit edilmiş ancak karar yeter sayısı bulunamadığı için AKP kapatılmak yerine hazine yardımından mahrumiyet yaptırımı ile tecziye edilmiştir. Bu da; karar ile karar taraması sonucu elde edilen rakamsal bulguların birbiriyle muvafık olduğuna delalet etmektedir.

Son olarak; AKP kararında, Anayasa Mahkemesi, “İnkılâpçılık” ilkesine doğrudan doğruya herhangi bir atıf yapmamıştır. Buna uygun olarak, “İnkılâp” kök kelimesi ile tarama yapıldığında da herhangi bir sonuç elde edilmemiştir. Ancak AKP kararında Anayasa Mahkemesi, Atatürk İlke ve İnkılâpları ve

İnkılâp/ lar ibarelerini doğrudan doğruya hiç kullanmamışsa da, İnkılâbın Türkçesi olarak “devrim” sözcüğünün karar metninde 5 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların tamamı; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından AKP aleyhine hazırlanan iddianamenin, Anayasa Mahkemesi tarafından “Esasın Değerlendirilmesi” kısmına alıntılanan özet kısmında, geçtiği tespit edilmiştir. Bunların 3’ü “karşı devrim”, 2’si de “Cumhuriyet devrimleri” ibaresi biçiminde gelmiştir²⁷⁶. Dolayısıyla AKP kararında, Anayasa Mahkemesi, bir Atatürk İlkesi olarak “İnkılâpçılık” a ne dolaylı ne de dolaysız herhangi bir atıf yapmamıştır.

Tablo 21. 2

AKP KARARI	SAYISAL VERİLER
2. İnkılâp Kanunları	-
2.1. Tevhidi Tedrisat Kanunu	-
2.2. Şapka Kanunu	-
2.3. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkında Kanun	-
2.4. Medeni Nikâh Hakkında Kanun	-
2.5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun	-
2.6. Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun	-
2.7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	-
2.8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	-

Yukarıda Tablo 1’deki “İnkılâpçılık” ilkesi münasebetiyle yapılan karar taramasında herhangi bir bulgu tespit edilmediği ifade edilmişti. Aynı şekilde Tablo 2 münasebetiyle yapılan, İnkılâp Kanunlarına yönelik taramadan da herhangi bir sonuç elde edilmemiştir. Dolayısıyla yukarıda “İnkılâpçılık” ilkesi için yapılan tespitler “İnkılâp Kanunları” başlıklı ilke ve kavramlar referans tablosu için de geçerlidir.

²⁷⁶ “... Kadın özgürlüğü ve Cumhuriyetin temel ilkelerine karşı çıkmanın siyasal bir simgesine dönüştürülen ve temel bir hak algısıyla topluma sunulan türbanın toplumu topyekûn teokratik bir düzene dönüştürecek karşı devrimin en önemli anahtarı olduğu, ...

...
Davalı Partinin söylemleri incelendiğinde Cumhuriyet devrimlerinin ve özellikle laiklik uygulamalarının “İnananlar için bir zulüm” olduğu iddiası sürekli vurgulanarak toplumda Cumhuriyete ve devrimlerine karşı bir inancın oluşturulmasının amaçlandığının görüldüğü, ...

...
bugünkü Laik Cumhuriyet karşıtlarının geçmişte hiç olmadığı kadar ve üstelik bu kez uluslararası desteği de arkalarına alarak, karşı devrim fırsatını ellerine geçirdikleri, Laik Cumhuriyet hiç olmadığı kadar tehlikede olduğu, çünkü karşı devrimci unsurların bugün marjinal unsurlar değil, iktidar oldukları, ...”

Tablo 21. 3

AKP KARARI	SAYISAL VERİLER
3. Anayasanın Başlangıç Kısmında Yer Alan İlkeler	-
3.1. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık (1 ve 5. Paragraf)	-
3.2. Atatürk Milliyetçiliği (1 ve 5. Paragraf)	-
3.3. Atatürk Medeniyetçiliği (5. Paragraf)	-
3.4. Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşma Azmi (2. Paragraf)	-
3.5. Milli Egemenlik (3. Paragraf)	9
3.6. Anayasanın ve Hukukun Üstünlüğü (3. Paragraf)	-
3.7. Hürriyetçi demokrasi (3. Paragraf)	11
3.8. Kuvvetler Ayrılığı/Medeni İşbölümü (4. Paragraf)	-
3.9. Laiklik (5. Paragraf)	97
3.10. Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (ÜniterYapı/5.Paragraf)	1
3.11. Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet/ 6.Paragraf)	3
3.12. Milletlerarası Eşitlik/Saygınlık (2. Paragraf)	-
3.13. Türk Milli Menfaatleri (5. Paragraf)	-
3.14. Türklüğün Tarihi ve Manevi Değerleri (5. Paragraf)	-
3.15. Eşitlik ve Sosyal Adalet (7. Paragraf)	-
3.16. Sübjektif Millet Anlayışı (8. Paragraf)	-
3.17. Yurtta Sulh, Cihanda Sulh (8. Paragraf)	-
3.18. Anayasaya Sadakat ve Bekçilik(9 ve 10.paragraf)	-

Yukarıda Tablo 3'te yer verilen Anayasanın Başlangıç Kısmındaki referans ilke ve kavramlara ilişkin olarak yapılan AKP karar taraması sonucunda, Anayasanın Başlangıç kısmı ve orada yer alan ilkelere, doğrudan herhangi bir atfın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Ancak, Anayasanın Başlangıç kısmı ile ilintilendirilmeden dolaylı olarak atıf alan ilkeler de mevcuttur. Özellikle diğer tablolar için yapılan karar taraması sonucu elde edilen veriler de dikkate alındığında; "Milli Egemenlik" ilkesi 2 kez Anayasanın 6. maddesi²⁷⁷ ile 1 kez de Anayasanın 68. Maddesi ile ilintilendirilmek suretiyle refere edilmiştir²⁷⁸. "Milli Egemenlik" ilkesi AKP

²⁷⁷ "Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi tercihi tarihsel olarak "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" sözünde ifadesini bulmuştur. Anayasanın 6. maddesine göre, ulus bu egemenliğini Anayasanın öngördüğü organlar eliyle kullanır. ...

... Anayasanın 6. maddesi ulusun sahip olduğu egemenliği Anayasanın öngördüğü organlar eliyle kullanacağını belirterek, demokrasi tercihini öne çıkarmıştır. ... "

²⁷⁸ "... 68. maddesinin dördüncü fıkrasında da "Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, ... "

kararında laiklik bağlamında da atıf almıştır²⁷⁹. Diğer atıfları²⁸⁰ da dikkate aldığımızda “Milli Egemenlik” ilkesine toplam atıf sayısı 9 olmuştur.

“Hürriyetçi Demokrasi” ilkesi için “Demokrasi” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında; bu kavramın AKP kararında toplam 43 kez geçtiği tespit edilmiştir. Doğrudan “Hürriyetçi Demokrasi” ibaresi kararda yer almamakla birlikte, bu ilke/kavramın muadili kabul edilebilecek; “Çağdaş Demokrasi” 4 kez, “Batı Demokrasisi/leri” 3 kez, “Çoğulcu Demokrasi” 2 kez ve “Modern Demokrasi” ve “Batılı Demokratik Laik Sistem” kavramı da 1'er kez olmak üzere toplam 11 kez, “Hürriyetçi Demokrasi” kavramının dolaylı olarak atıf aldığını söyleyebiliriz.

AKP kararında; “Laiklik” ilkesinin, Tablo 1 için yapılan karar taraması sonucu elde edilen veriler ışığında, toplam 97 kez refere edildiğini daha önce ifade etmiştik (Bkz: Tablo 21.1). Dolayısıyla tekrardan kaçınmak için ayrıntı verilmeyecektir.

“Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği (Üniter Yapı)” ilkesi ise; Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasındaki; “*Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle*

²⁷⁹ “... Anayasanın 2. maddesinde öngörülen laik Cumhuriyet ilkesi, egemenliğin ulusa ait olduğu, ulusal irade dışında herhangi bir dogmanın siyasal düzene yön vermesi olanağının bulunmadığı, ... bir cumhuriyeti öngörmektedir. ...”

“... Lâiklik, ulusal egemenliğe, demokrasiye, özgürlüğe ve bilime dayanan siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir.”

“... Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Refah Partisi kararında da ifade bulduğu gibi, laikliği reddeden düzenlerin demokratik olarak nitelendirilmesi olanaksızdır. Ulusal egemenlik ilkesi laikliğin bir gereği olduğu gibi, demokrasinin temel koşulu da ulusal egemenliğin yine ulusun doğrudan ya da dolaylı katılımıyla kullanılmasıdır. Demokratik katılımın bulunmadığı sistemlerde ulusal egemenlikten söz edilemeyeceğinden, esasen laiklikten de söz edilemez. Laikliğin temel bir değer olarak kabul edilmediği sistemlerde ise, inançlar ve dinler arasında ayrımcılık ve imtiyazlar söz konusu olacağından, ulusun tüm mensuplarının egemenliğin kullanımına eşit biçimde katılımından, buna bağlı olarak demokrasiden söz edilemez. Demokrasi ve laiklik arasındaki bu zorunlu ilişki, Anayasanın her iki ilkeyi de cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında kabul etmesini gerektirmiştir. ...”

²⁸⁰ “... egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasının gereğidir.”

“... Egemenliğin ulusa ait oluşu, temel siyasal kararları veren anayasal organların düzenli seçimler yoluyla ulus tarafından belirlenmesini zorunlu kılar. ...”

“... Siyasal iktidarın kaynağı, dolayısıyla egemenliğin sahibi ulus olmakla birlikte, ulusun kendine ait bir yetkiyi doğrudan kullanamaması, temsil ve aracı sorununu gündeme getirmektedir. ...”

bölünmez bütünlüğüne, ... aykırı olamaz; ... ibaresi dolayısıyla 1 kez atıf almıştır.

“Vatandaşın Onurlu Hayat Sürdürme ve Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirme Hakkı (Sosyal Devlet)” ilkesi için, “Sosyal” kök kelimesi ile yapılan karar taramasında; bu kavramın, AKP karar metninde 15 kez geçtiği, ancak kısaca, “Sosyal Devlet” ilkesi olarak adlandırdığımız bu ilkenin ise toplam 3 kez refere edildiği tespit edilmiştir²⁸¹.

Tablo 21. 4

AKP KARARI	SAYISAL VERİLER
4. Değiştirilemez İlkeler	2
4.1. Devletin Şekli: Cumhuriyet	-
4.2. Cumhuriyetin Nitelikleri	-
4.2.1. Toplumun Huzuru	-
4.2.2. Milli Dayanışma	-
4.2.3. Adalet Anlayışı	-
4.2.4. İnsan Haklarına Saygılı	-
4.2.5. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı	-
4.2.6. Başlangıçta Belirtilen Temel İlkelere Dayanan	-
4.2.7. Demokratik Devlet	14
4.2.8. Laik Devlet	97
4.2.9. Sosyal Devlet	3
4.2.10. Hukuk Devleti	9
4.3. Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti	-
4.3.1. Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür.(Üniter Yapı)	-
4.3.2. Dili Türkçedir.	-
4.3.3. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır.	-
4.3.4. Milli Marşı “İstiklal Marşı”dır.	-
4.3.5. Başkenti Ankara’dır.	-

Anayasa Mahkemesi’nin, yukarıda Tablo 4’de yer alan Anayasanın Değiştirilemez İlkelerini, AKP kararında kaç kez kullandığına ilişkin olarak yapılan karar taramasında; Cumhuriyetin değiştirilemez niteliklerine doğrudan doğruya 2 kez atıf yapıldığı görülmüştür. İlki; Yargıtay Cumhuriyet

²⁸¹ “... Türkiye’nin laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu...”;

“... AK Partinin altı yıllık iktidarı dönemindeki icraatlarının, onun demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin teminatı olduğunu açıkça ortaya koyduğu, ...”;

“... Anayasanın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyetini demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. ...”.

Başsavcılığının AKP hakkında hazırladığı iddianameden, Anayasa Mahkemesi tarafından özetlenerek esasa ilişkin değerlendirmeye aktarılan ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının rejimi koruma görevine atıf yapılan kısımda geçmektedir²⁸². İkincisi de; Anayasa Mahkemesi tarafından laiklik ilkesinin önemi ve tanımı bağlamında AIHM'nin Refah Partisi kararı da referans gösterilmek suretiyle, demokrasi- laiklik arasındaki ilişkinin zorunlu niteliğine ilişkin olarak getirdiği açıklamada geçmektedir²⁸³.

AKP kararında, Cumhuriyetin değiştirilemez niteliklerinin sayıldığı, Anayasanın 2. maddesi 3 kez referans verilmiştir. Bu referanslar sırasıyla; Cumhuriyetin demokratik niteliği, demokratik niteliğin gereği olarak siyasi partilerin vazgeçilmezliği ve son olarak da Cumhuriyetin laik niteliğinin açıklanması münasebetiyle gerçekleşmiştir²⁸⁴.

Cumhuriyetin değiştirilemez "Demokratik" niteliği ilkesine yönelik olarak yapılan karar taramasında ise; "demokratik" sıfatının toplam 61 kez

²⁸² "... Anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez bir hükmü olan laiklik ilkesinin zedelendiği yerde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının rejimi koruma yetki ve görevinin başlayacağı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının temel görevinin Cumhuriyet'i, ilkelerini ve kazanımlarını korumak olduğu, ...".

²⁸³ "... Laikliğin temel bir değer olarak kabul edilmediği sistemlerde ise, inançlar ve dinler arasında ayrımcılık ve imtiyazlar söz konusu olacağından, ulusun tüm mensuplarının egemenliğin kullanımına eşit biçimde katılımından, buna bağlı olarak demokrasiden söz edilemez. Demokrasi ve laiklik arasındaki bu zorunlu ilişki, Anayasanın her iki ilkeyi de cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında kabul etmesini gerektirmiştir. Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında siyasi partilerin tüzük, program ve eylemlerinin yalnızca laikliğe veya demokrasi ilkesine değil, "demokratik ve laik cumhuriyet" ilkesine aykırı olamayacağı belirtilerek, her iki kavramın birlikte Türkiye Cumhuriyetinin niteliğini somutlaştırdığı görülmektedir. "

²⁸⁴ "... Anayasanın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyetini demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihatlarında Anayasada öngörülen demokrasinin klasik ve çağdaş batı demokrasisi biçiminde anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir.

...
... siyasi partilerin Anayasanın 2. maddesindeki demokratik devlet ilkesini gerçekleştiren yaşamsal organlar oldukları açıktır. Demokratik siyasetin ancak siyasi partiler yoluyla üretilebildiği günümüz demokrasilerine bu nedenle partiler demokrasisi de denmektedir.

...
Anayasanın 2. maddesinde öngörülen laik Cumhuriyet ilkesi, egemenliğin ulusa ait olduğu, ulusal irade dışında herhangi bir dogmanın siyasal düzene yön vermesi olanağının bulunmadığı, hukuk kurallarının dinsel buyruklar yerine demokratik ulusal talepler esas alınarak aklın ve bilimin öncülüğünde kabul edildiği, çoğunluk ya da azınlık dinine, felsefi inançlara veya dünya görüşlerine mensup olup olmadıklarına bakılmaksızın, din ve vicdan özgürlüğünün ayrımsız ve önkoşulsuz olarak herkese tanındığı ve anayasada öngörülenin ötesinde herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadığı, dinin kötüye kullanılmasının ve sömürülmesinin yasaklandığı, devletin tüm işlem ve eylemlerinde dinler ve inançlar karşısında eşit ve tarafsız davrandığı bir cumhuriyeti öngörmektedir. "

geçtiği tespit edilmiştir. Buna göre; “Demokratik Devlet” ilkesi; 6 kez “Demokratik ve Laik Cumhuriyet” ibaresiyle, 2 kez yine aynı, fakat farklı imla ile “Demokratik ve Lâik Cumhuriyet” şeklinde gerçekleşmiştir. 1’er kez atıf alanlar ise; “Laik, Demokratik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti”, “Laik ve Demokratik Bir Hukuk Devleti”, “Laik Demokratik Hukuk Devleti”, “Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti”, “Demokratik, Laik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti”, “Demokratik Devlet” ibareleridir. Dolayısıyla AKP kararında “Demokratik Devlet” ilkesi toplam 14 kez refere edilmiştir.

AKP kararında, Anayasa Mahkemesi; Cumhuriyetin değiştirilemez niteliği olarak “Laik Devlet” ilkesini, Anayasanın 2. maddesi bağlamında 2 kez, laikliğin Cumhuriyetin değiştirilemez niteliği olduğuna vurgu yapmak suretiyle de 2 kez olmak üzere, toplam 4 kez atıf yapmıştır. Yukarıda Tablo 1’de Atatürk ilkelerinden laikliğin incelenmesi sırasında elde edilen verileri de dikkate aldığımızda “Laik Devlet” ilkesinin 97 kez refere edildiğini söyleyebiliriz.

“Sosyal Devlet” ilkesi de; 1 kez doğrudan doğruya Anayasanın 2. maddesine yapılan atıf dolayısıyla, 2 kez de Cumhuriyetin niteliklerine yapılan atıf dolayısıyla, AKP kararında zikredilmiştir. Dolayısıyla Anayasada Cumhuriyetin Değiştirilemez Nitelikleri arasında sıralanan “Sosyal Devlet” ilkesi toplam olarak 3 kez refere edilmiştir (Ayrıntılar için bkz: Tablo 3 ve dipnot: 165).

“Hukuk Devleti” ilkesine gelince; yapılan karar taraması sonucunda; “Hukuk” ibaresinin 48 kez, “Hukuk Devleti” ibaresinin ise, karar metninde toplam olarak 9 kez geçtiği tespit edilmiştir. Bunların içinde, Cumhuriyetin değiştirilemez niteliği olmak bağlamında hukuk devleti ilkesine, doğrudan yapılan atıf sayısı Anayasanın 2. maddesi dolayısıyla 1 kezdir. Diğer atıflara gelince; 3 kez “Hukuk devleti” ve 1’er kez olmak üzere; “Laik, Demokratik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti”, “Laik ve Demokratik Bir Hukuk Devleti”, “Laik Demokratik Hukuk Devleti”, “Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti”,

“Demokratik, Laik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti” ibareleri şeklinde AKP kararında yer almışlardır.

Anayasanın değiştirilemez hükümlerinden ve madde 3’te yer alan “Türkiye Devleti Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür. (Üniter Yapı)” ilkesi doğrudan bir atıf almamıştır. Ancak yukarıda Tablo 3 için ifade edilenler burada da geçerlidir. Dolayısıyla kararda atıf yapılan Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasındaki; “*Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyile bölünmez bütünlüğüne, ... aykırı olamaz; ...*” ibaresi dolayısıyla mevzubahis ilkenin 1 kez atıf aldığını söyleyebiliriz.

Tablo 21. 5

AKP KARARI	SAYISAL VERİLER
5. Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler	-
5.1. Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar (1. Bölüm)	-
5.1.1. Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar (m. 78)	-
5.2. Milli Devlet Niteliğinin Korunması (2. Bölüm)	-
5.2.1. Bağımsızlığın Korunması (m. 79)	-
5.2.2. Devletin Tekliği İlkesinin Korunması (m. 80)	-
5.2.3. Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi (m. 81)	-
5.2.4. Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı (m. 82)	-
5.2.5. Eşitlik İlkesinin Korunması (m. 83)	-
5.3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması (3. Bölüm)	-
5.3.1. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması (m. 84)	-
5.3.2. Atatürk’e Saygı (m. 85)	-
5.3.3. Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği (m. 86)	-
5.3.4. Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı (m. 87)	-
5.3.5. Dini Gösteri Yasağı (m. 88)	-
5.3.6. Diyanet İşleri Başkanlığının Yerinin Korunması (m. 89)	-
5.4. Çeşitli Yasaklar (4. Bölüm)	-
5.4.1. Tüzük ve Programlar ile Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar (m. 90)	-
5.4.2. Yan Kuruluşlar Yasağı (m. 91- Mülga)	-
5.4.3. Dernek, Sendika, Vakıf, Kooperatif ve Meslek Kuruluşlarıyla Siyasi İlişki ve İşbirliği Yasağı (m. 92-Mülga)	-
5.4.4. Parti İçi çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uyuma Zorunluluğu (m. 93)	-
5.4.5. Üniforma Giydirme ve Güvenlik Kuvvetlerinin Görevlerini Üstlendirme Yasağı (m. 94)	-
5.4.6. Kapatılan Siyasi Partiler ve Mensuplarının Durumu (m. 95)	-
5.4.7. Kullanılmayacak Parti Adları ve İşaretler (m. 96)	-
5.4.8. 12 Eylül 1980 Harekâtına Karşı Beyan ve Tutum Yasağı (m. 97-Mülga)	-

Anayasa Mahkemesince AKP kararında; 1982 Anayasası döneminde yürürlüğe giren 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununa dayanılarak oluşturulan Tablo 21.5’de yer alan ilke ve kavramlar ışığında yapılan karar taramasında, yukarıdaki tabloda yer alan hüküm/ilkelere herhangi bir atıf tespit edilmemiştir. Ancak yukarıdaki tabloda yer almayan, SPK’nın diğer hükümlerine gelince; bunların 4’ü SPK madde 101’e ilişkin iken 1’isi de madde 8 ile irtibatlıdır.

Bu atıfların ayrıntılarına bakacak olursak; “2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu”, “2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası”, “2820 Sayılı Yasa”, “2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası” ve “2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu” ibareleriyle toplam 5 kez atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Bu atıflar sırasıyla; AKP’nin parti tüzel kişiliğinin SPK madde 8’e uygun oluştuğunu ifade etmek dolayısıyla yapılan 1 atıf ile Anayasa madde 68/4 ile SPK madde 101/1’in aynı hükümleri öngördüğü tespiti dolayısıyla yapılan 1’er atıftır. Diğer 3 atıf da; Anayasa’ya aykırı eylemlerin odağı olduğu Anayasa Mahkemesince tespit edilen siyasi partilerin devlet yardımından kısmen veya tamamen mahrum bırakılması hükmünü getiren SPK madde 101’in son fıkrası dolayısıyla yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ PARTİ KAPATMA KARARLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

1. ŞEKLİ- HUKUKİ GEREKÇELERLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

“Şekli-hukuki gerekçe”den kastedilen; açılan kapatılma davalarının, gerek 648 sayılı gerekse 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunlarının 4. Kısım hükümlerine, yani “sınırlı politik alan”ın sınır taşları mesabesindeki hükümlere dayandırılmamış olmasıdır. Bir diğer deyişle, Cumhuriyet’in resmi ideolojisini korumaya matuf SPK hükümlerine dayanmadan, SPK’nın mevzubahis hükümleri dışında kalan hükümleri ile diğer kanunlarda yer alıp da siyasi partiler bakımından bağlayıcı olan hükümlere aykırılık gerekçesiyle, bir siyasi parti hakkında kapatılma davası açılması, “şekli-hukuki gerekçelerle” kapatılma davası açılması anlamına gelir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, “şekli-hukuki gerekçelerle” haklarında kapatılma davası açılan mevzubahis partiler hakkında gerekli bilgi verildiğinden, tekrardan kaçınmak için bu bölümde ayrıntılara girilmeyip bir icmal çıkarılmaya çalışılacaktır. Konuya dönecek olursak; Türk Anayasa Mahkemesinin kurulduğu günden bugüne kadar; şekli hukuki gerekçelerle haklarında kapatılma davası açılan parti sayısı 22’dir. Bunların **3’ü, 1961 Anayasası döneminde haklarında dava açılarak kapatılan;**

- İşçi- Çiftçi Partisi (İÇP/ K.T. 15.10.1968),
- Türkiye İleri Ülkü Partisi (TİÜP/ K. T. 24.06.1971) ve
- Büyük Anadolu Partisidir (BANAP/ K. T. 19.12.1972).

1982 Anayasası döneminde ise; şekli-hukuki aykırılık gerekçesiyle 19 parti hakkında dava açılmış, **13’ü hakkındaki kapatılma talebi reddedilmiş;**

- Yüce Görev Partisi (YGP/25.08.1983- “**Münfesih**” olduğu gerekçesiyle hakkında verilen kapatılma kararı “**red**”dedilmiştir),
- Muhafazakâr Parti (MP/ 03.11.1983),
- Yeni Düzen Partisi (YDP/ 09.11.1983),
- Doğru Yol Partisi (DYP/ 28.09.1984),
- Bayrak Partisi (BP/ 02.05.1989),
- Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP/ 24.09.1991),
- Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP/ 14.10.2004),
- Adalet Partisi (AP/ 14.10.2004),
- Büyük Adalet Partisi (BAP/ 14.10.2004),
- Türkiye Adalet Partisi (TAP/ 14.10.2004),
- Türkiye Özürsüz İle Mutludur Partisi (TÖMP/ 14.10.2004),
- Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP/ 14.10.2004),
- Anayol Partisi (AYP/ 14.10.2004),

5'i kapatılmış;

- Bizim Parti (BZP/01.11.1983- “**Münfesih**” olduğu gerekçesiyle hakkında verilen kapatma kararının; “**tebliğine gerek kalmadığı**” kararı verilmiştir),
- (Cumhuriyet) Halk Partisi (CHP/24.09.1991),
- Yeşiller Partisi (YP/10.02.1994),
- Demokrat Parti (DP/13.09.1994),
- Diriliş Partisi (DRP/18.02.1997),

Son olarak da Türkiye Komünist Partisi (TKP/09.07.2009) hakkında; “**davanın düşmesine**” karar verilmiştir;.

Sonuç olarak Türk Anayasa Mahkemesi bugüne kadar, haklarında şekli-hukuki hükümlere aykırılık gerekçesiyle dava açılan siyasi partilerden; **8'ini “kapatmış”, 13'ü hakkında “davanın reddine”, 1'i hakkında da yukarıda ifade edilen “davanın düşmesi” kararlarını vermiştir.**

2. BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİ İLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

“Bölünmez bütünlük” ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 15²⁸⁵ siyasi partiye ilişkin incelenen “karar” metinlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir;

- TİP (Sayfa: 38, Paragraf: 234, Kelime: 15802 bkz; Tablo 1)
- TEP (Sayfa: 32, Paragraf: 266, Kelime: 12105 bkz; Tablo 2)
- TBKP (Sayfa: 70, Paragraf: 685, Kelime: 24942 bkz; Tablo 3)
- SP (Sayfa: 153, Paragraf: 1116, Kelime: 37373 bkz; Tablo 4)
- HEP (Sayfa: 228, Paragraf: 1499, Kelime: 91896 bkz; Tablo 5)
- ÖZDEP (Sayfa: 74, Paragraf: 656, Kelime: 27093 bkz; Tablo 6)
- STP (Sayfa: 81, Paragraf: 734, Kelime: 29.770 bkz; Tablo 7)
- DEP (Sayfa: 120, Paragraf: 874, Kelime: 47.324 bkz; Tablo 8)
- SBP (Sayfa: 69, Paragraf: 556, Kelime: 26.586 bkz; Tablo 9)
- DDP (Sayfa: 70, Paragraf: 643, Kelime: 26.123 bkz; Tablo 10)
- EP (Sayfa: 56, Paragraf: 426, Kelime: 21.801 bkz; Tablo 11)
- DKP (Sayfa: 153, Paragraf: 1.224, Kelime: 57.769 bkz; Tablo 12)
- HADEP (Sayfa: 215, Paragraf: 1.893, Kelime: 80.456 bkz; Tablo 13)
- HAKPAR (Sayfa: 68, Paragraf: 483, Kelime: 24.489 bkz; Tablo 14)
- DTP (Sayfa: 393, Paragraf: 3.723, Kelime: 139.676 bkz; Tablo 15)

²⁸⁵ Aslında bu sayı 16’dır. Çünkü hakkında bölünmez bütünlük gerekçesine aykırılık gerekçesiyle dava açılan (13.03.2003) Demokratik Halk Partisi (DEHAP- K.T. 24.10.1997) hakkındaki dava, Anayasa Mahkemesince görülmeye devam etmektedir (derdesttir). DEHAP, hakkındaki dava süreci devam etmekte iken 19.11.2005 tarihinde fesih kararı almıştır. Anayasa Mahkemesi bu davaya ilişkin olarak 08.12.2010 tarihinde verilen “Ara karar”ında; fesih kararı alsalar dahi haklarında açılan kapatılma davalarının Anayasa Mahkemesince görülmeye devam edeceğine ilişkin hükmü düzenleyen 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 108. maddesini, Anayasanın 2, 67, 68 ve 69. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir. (Esas No: 2010/17, Karar No: 2010/112, Resmi Gazete: 05.02.2011- 27837). Dolayısıyla muhtemeldir ki Anayasa Mahkemesi DEHAP hakkındaki nihai kararını “davanın düşmesi” şeklinde verecektir.

Buna göre incelenen “bölünmez bütünlük”e aykırılık gerekçeli siyasi parti kapatılma davalarına ilişkin karar metinlerinin toplam sayfa sayısı; 1820, toplam paragraf sayısı; 15.012 ve toplam kelime sayısı da; 663.205 olarak gerçekleşmiştir.

İçerik analizine tabi tutulan mevzubahis kararların “esasa ilişkin” bölümleri ise;

- TİP (Sayfa: 16, Paragraf: 90, Kelime: 6.814 bkz; Tablo 1)
- TEP (Sayfa: 6, Paragraf: 40, Kelime: 1.959 bkz; Tablo 2)
- TBKP (Sayfa: 28, Paragraf: 248, Kelime: 9.956 bkz; Tablo 3)
- SP (Sayfa: 49, Paragraf: 336, Kelime: 13.066 bkz; Tablo 4)
- HEP (Sayfa: 35, Paragraf: 322, Kelime: 11.953 bkz; Tablo 5)
- ÖZDEP (Sayfa: 29, Paragraf: 241, Kelime: 10.860 bkz; Tablo 6)
- STP (Sayfa: 22, Paragraf: 180, Kelime: 8.374 bkz; Tablo 7)
- DEP (Sayfa: 26, Paragraf: 205, Kelime: 9.691 bkz; Tablo 8)
- SBP (Sayfa: 10, Paragraf: 72, Kelime: 3.817 bkz; Tablo 9)
- DDP (Sayfa: 12, Paragraf: 101, Kelime: 4.425 bkz; Tablo 10)
- EP (Sayfa: 12, Paragraf: 95, Kelime: 4.751 bkz; Tablo 11)
- DKP (Sayfa: 9, Paragraf: 87, Kelime: 2.982 bkz; Tablo 12)
- HADEP (Sayfa: 55, Paragraf: 412, Kelime: 21.608 bkz; Tablo 13)
- HAKPAR (Sayfa: 4, Paragraf: 28, Kelime: 1.196 bkz; Tablo 14)
- DTP (Sayfa: 22, Paragraf: 178, Kelime: 7.826 bkz; Tablo 15)

şeklindeki sayısal verilerden müteşekkildir.

Buna göre; “içerik analizi” yöntemi ile analiz edilen bölünmez bütünlük gerekçeli, “esasa ilişkin” karar metinlerinin toplam sayfa sayısı; 335, toplam paragraf sayısı; 2635 ve toplam kelime sayısı da; 119.272 olarak gerçekleşmiştir.

Cumhuriyetin/Devletin “Resmi ideolojisi”nin kurucu/koruyucu iki temel ilkesinden biri olarak; “bölünmez bütünlük” ilkesi, Anayasa Mahkemesince, uğruna, en fazla siyasi aktörün (14 siyasi parti) feda edildiği bir ilkedir. Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 15 siyasi partiden 14’ü Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır. Nitekim İçerik analizi yöntemi ile incelediğimiz mevzubahis kararlarda, “Bölünmez Bütünlük” ilkesi, bu çalışmanın temel varsayımlarının ilkinin doğrular bir biçimde, açık ara ile diğer referans ilkelerden önde çıkmıştır. Buna göre;

- TİP kararında; bölünmez bütünlük ilkesi Anayasal referanslar yoluyla (madde 3 ve madde 57) toplam **11 kez** refere edilirken, (648 sayılı) SPK hüküm/ilkelere için yapılan Tablo 1.5’de; Ülke bütünlüğünün korunmasına ilişkin hüküm/ilke 3 kez (m. 87), Azınlık yaratılmasının önlenmesi hüküm/ilkesi de 5 kez (m. 89) refere edilmiştir. Ayrıca Atatürk İlke ve İnkılaplarından “Milliyetçilik” ilkesi de 1 kez atıf almıştır (bkz; Tablo 1.1).
- TEP kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi; Anayasa m. 57 yoluyla 11 kez; SPK/m. 89 yoluyla da **23 kez** refere edilmiştir (bkz; Tablo 2.5).
- TBKP kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **23 kez** (bkz; Tablo 3.3 ve 3.4) atıf alırken aynı minvalde Atatürk İlkelerinden “Milliyetçilik” 9 kez (bkz; Tablo 3.1), demokratik düzenin korunmasına matuf (2820 sayılı) SPK/m. 78 18 kez, azınlık yaratılmasının önlenmesine dair SPK/81. maddedeki hüküm/ilke 12 kez ve SPK/96 (kullanılmayacak parti adlarına ilişkin hüküm/ilke) ise 10 kez referans gösterilmiştir (bkz; Tablo 3.5).
- SP (Sosyalist Parti) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **113 kez** (bkz; Tablo 4.3 ve 4.4) refere edilirken aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 21 kez (bkz; Tablo 4.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 16 kez (bkz; Tablo 4.4), SPK m. 78; 12, m. 81 ise; 18 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 4.5).

- HEP (Halkın Emek Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **122 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 5.3 ve 5.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 19 kez (bkz; Tablo 5.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 14 kez (bkz; Tablo 5.4), SPK m. 78; 13, m. 80; 7 ve m. 81 de; 14 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 5.5).
- ÖZDEP (Özgürlük ve Demokrasi Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **111 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 6.3 ve 6.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 11 kez (bkz; Tablo 6.1) “Dili Türkçedir” ilkesi; 14 kez (bkz; Tablo 6.4), SPK m. 78; 13, m. 80; 7 ve m. 81; 14 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 6.5).
- STP (Sosyalist Türkiye Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **114 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 7.3 ve 7.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 13 kez (bkz; Tablo 7.1) “Dili Türkçedir” ilkesi; 39 kez (bkz; Tablo 7.4), SPK m. 78; 8 kez ve m. 81 ise yine; 8 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 7.5).
- DEP (Demokrasi Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **100 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 8.3 ve 8.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 12 kez (bkz; Tablo 8.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 11 kez (bkz; Tablo 8.4), SPK m. 78 ile m. 81; 8'er kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 8.5).
- SBP (Sosyalist Birlik Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **42 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 9.3 ve 9.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 6 kez (bkz; Tablo 9.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 14 kez (bkz; Tablo 9.4) ve SPK m. 78; 80; ve 81; 5'er kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 9.5).
- DDP (Demokrasi ve Değişim Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **42 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 10.3 ve 10.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 4 kez (bkz; Tablo 10.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 8 kez (bkz; Tablo 10.4) ve SPK m. 78; 80; ve 81; 6'şar kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 10.5).

- EP (Emek Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **55 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 11.3 ve 11.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 6 kez (bkz; Tablo 11.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 23 kez (bkz; Tablo 11.4) ve SPK m. 78; 9 kez ve m. 81 ise; 10 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 11.5).
- DKP (Demokratik Kitle Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **25 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 12.3 ve 12.4), aynı minvalde; “Dili Türkçedir” ilkesi; 4 kez (bkz; Tablo 12.4) ve SPK m. 78; 80; ve 81; 7’şer kez m. 89 (Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunmasına ilişkin hüküm/ilke) 8 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 12.5).
- HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **51 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 13.3 ve 13.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 3 kez (bkz; Tablo 13.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 1 kez (bkz; Tablo 13.4) ve SPK m. 78; 79 (Bağımsızlığın korunmasına matuf hüküm/ilke); 80; ve 81; 1’er kez, m. 82 (Bölgecilik ve ırkçılık yasağına ilişkin hüküm/ilke) 2 kez ve son olarak da m. 95 (kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumunu düzenleyen hüküm/ilke) 1 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 13.5).
- HAKPAR (Hak ve Özgürlükler Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **8 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 14.3 ve 14.4), aynı minvalde; SPK m. 78; 3 kez, m. 80; 1 kez ve m. 81; 2 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 14.5).
- DTP (Demokratik Toplum Partisi) kararında; Bölünmez bütünlük ilkesi **34 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 15.3 ve 15.4), aynı minvalde; Milliyetçilik ilkesi 1 kez (bkz; Tablo 15.1), “Dili Türkçedir” ilkesi; 1 kez (bkz; Tablo 15.4) ve SPK m. 78; 80; 81 ve 95; 1’er kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 15.5).

Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan siyasi partilere ilişkin kararlarda, yine bu gerekçeyle tutarlı bir biçimde; analiz aracı olarak kullandığımız referans ilke ve kavramlar seti içinde yer alan “Atatürk

İlke ve İnkılâpları” içinden en çok “**Milliyetçilik**” ilkesi; Değiştirilemez İlkeler içinden; “**Dili Türkçedir**” ilkesi (Anayasa m. 3 bağlamında) ve Siyasi Partiler Kanunundaki referans ilkeler içinden de sıklık sırasına göre; “**azınlık yaratılmasının önlenmesi**”, “**demokratik düzenin korunması**”, “**devletin teklifi ilkesinin korunması**”, “**bağımsızlığın korunması**” ve “**kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu**”na ilişkin hüküm/ilkeler referans gösterilmiştir. Son olarak bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan partilerin neredeyse tamamının sosyalist ideolojiyi benimsemiş olmaları (TİP, TEP, TBKP, SP, STP, SBP, EP doğrudan programlarında sosyalist ideolojiyi benimsediklerini deklare etmişlerdir)²⁸⁶ hasebiyle gerek parti programları gerekse söylemlerinde “sınıf” kavramına yaptıkları vurgu münasebetiyle, AYM de, “esasa ilişkin değerlendirmesinde, Başlangıç İlkelerinden “Milli Egemenlik” ilkesine hatırı sayılır düzeyde atıf yapmıştır. Bu atıflara kısaca değinecek olursak; “**Milli Egemenlik**” ilkesi; TBKP kararında **51** kez (bkz; Tablo 3.3), SP kararında **3** kez (bkz Tablo 4.3), HEP kararında **1** kez (bkz; Tablo 5.3), ÖZDEP kararında **5** kez (bkz; Tablo 6.3), STP kararında **4** kez (bkz; Tablo 7.3), DEP kararında **3** kez (bkz; Tablo 8.3), SBP kararında **18** kez (bkz; Tablo 9.3), EP kararında **23** kez (bkz; Tablo 11.3), DKP kararında **1** kez (bkz; Tablo 12.3), HADEP kararında **1** kez (bkz; Tablo 13.3), HAKPAR kararında **1** kez (bkz; Tablo 14.3), DTP kararında **1** kez (bkz; Tablo 15.3) refere edilmiştir.

Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan siyasi partilere ilişkin kararlarda hiç referans almayan kavram seti; “**İnkılap Kanunları**”na ilişkin tabloda yer alan kavram ve ilkeler olmuştur. Yine “Atatürk İlke ve İnkılapları” içinden; **Halkçılık**, **Devletçilik** ve **İnkılapçılık** ilkeleri **hiç atıf almamış**, anlamlı sayılamayacak düzeydeki birkaç atıf da; Laiklik ve Cumhuriyetçilik ilkelerine yapılmıştır. “Başlangıç İlkeleri” içinden; “Atatürk Milliyetçiliği” ilkesi ile “Türk varlığının devleti ve ülkesiyle

²⁸⁶ Siyasi partilerin ideolojik tasnifleri konusundaki ayrıntılar için Mete Kaan Kaynar’ın eserine bakılabilir. Bkz; Kaynar (Ed), **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-2006)**, İmge Yayınevi, Ağustos 2007.

bölünmezliği” ilkesi dışındaki ilkelere anlamlı sayılamayacak düzeyde atıf yapılmıştır. “Değiştirilemez İlkeler” içinden de (Anayasa m. 2 bağlamında); “Başlangıçtaki İlkeler Dayalı Devlet”, “Hukuk Devleti” ve “Demokratik Devlet” ilkelerine anlamlı sayılamayacak orandaki atıflar dışında atıf yapılmamıştır. Anayasanın 3. maddesi bağlamındaki “Değiştirilemez İlkeler”den de; “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” ilkesi ile “Dili Türkçedir” dışındaki hüküm/ilkelere yine anlamlı sayılamayacak düzeyde atıf almıştır. Son olarak, SPK’daki hüküm/ilkelere içinden de, yukarıda zikredilen; m. 78, 79, 80, 81, 82, 95 ve 96. madde dışında kalan hüküm/ilkelere hiç atıf olmadığı ifade edilmelidir.

Anayasa Mahkemesinin gerek bölünmez bütünlük gerekse laiklik ilkelerine dayanarak vermiş olduğu siyasi parti kapatma kararlarında kullandığı argümantasyonunu, bir “şablon”²⁸⁷ haline getirerek, hemen tüm siyasi parti kapatma davalarında bu şablonu, bazen kısmi değişikliklerle ama az, ama çok kullandığını (laiklik ilkesi için ayrı, bölünmez bütünlük ilkesi için ayrı şablonlar kullanılmıştır, bunun için bkz; Ek-1 ve Ek-2) ifade etmelidir.

Karar değerlendirmelerinde öncelikle bu şablonla tam uyum arz etmeyen kararlar ele alınacak, daha sonra mevzubahis şablon çerçevesinde ve bu şablona dayanılarak hazırlanan kararlar için “ortak” bir değerlendirme yapılacaktır. Ancak karar değerlendirmelerine geçmeden önce bölünmez bütünlük ilkesinin irdelenmesi ve gerek Anayasa Mahkemesince gerekse de doktrinde “ne anlama” geldiğinin tartışılması gerekir.

Esas itibarıyla Atatürk Milliyetçiliğinden neşet eden “Bölünmez Bütünlük” ilkesinin bu vasfı, yani Atatürk Milliyetçiliğine dayanması hususu, Anayasa Mahkemesinin bölünmez bütünlük ilkesine dayanarak vermiş olduğu siyasi parti kapatma kararlarında kullandığı “ortak şablon” metinde de,

²⁸⁷ Konuya literatürde ilk dikkati çeken Yusuf Şevki Hakyemez olmuştur. Bkz: Y. Ş. Hakyemez, **Militer Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2001, s. 224-225.

çok açık bir biçimde ifade edilmiştir²⁸⁸. Yine aynı şablonda vurgulandığı gibi, “Bölünmez Bütünlük” ilkesinin Anayasa Mahkemesine göre kökeni Misak-ı Milli’ye kadar uzanmaktadır. Mahkemeye göre; “...*“Bütünlük ilkesi” ilk olarak Misak-ı Millî ‘nin birinci maddesinde “... İslâm çoğunluğu bulunan yerleşik toprak parçalarının tamamı hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple ayırma kabul etmez küldür.” biçiminde yer almıştır.*”. Bölünmez bütünlük ilkesinin, Türk Anayasal düzeni içine girişi ise, 1961 Anayasası ile (Madde 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür) gerçekleşmiştir. Yaşanan siyasal gelişmeler sonrasında mevcut Anayasal düzen içinde bu ilkenin yerinin pekiştirilmesi cihetine yönelinmiştir. Bu minval üzere, 12 Mart Muhtırasından sonra oluşan siyasal atmosfer içinde mevcut anayasal hak ve özgürlüklerin suiistimal edildiği (artan silahlı sağ özellikle sol eylemler) gerekçesiyle, 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı kanun ile 1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlükler rejiminde, “paradigmatik” değişiklikler gerçekleşmiştir²⁸⁹. Buna göre; “Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü ve bölünmezliği” ilkesi, 1961 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin genel sınırlama sebeplerinin yer aldığı 11. maddesine yeni bir “genel sınırlama” sebebi olarak girerken, diğer maddelere yani madde 22/4 - 5, 26, 29/1-3, 46/1, 57/1, 97/1, 121/3 ve 136/2’ye de “özel sınırlama” sebebi olarak eklenmiştir²⁹⁰.

1982 Anayasasında da “bütünlük” ve “bölünmezlik” kelimelerinin öncelik sıralamasının değiştirilmesi dışında yine temel hak ve özgürlüklerin genel sınırlama sebebi olarak (2001 değişikliğine kadar) aynen muhafaza edilmiştir. Anayasal hak ve özgürlükler rejimi içinde “genel sınırlama” sebebi

²⁸⁸ “Türkiye’de; Türk Ulusu’nun dengeli, tutarlı yaşamı ile hoşgörüsü, insan sevgisi ve değerbilirliği, ulusal bütünlüğü adaletli biçimde sağlamıştır. Ulusal bütünlüğün temeli, ortak kültüre, lâiklik ilkesiyle akla, mantıklı düşünceye, sağduyuya, adalete dayanan “Atatürk Milliyetçiliği”dir. Anayasa, Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmîyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünlükçü bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Devletin, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü, bu çağdaş milliyetçilik anlayışının belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.”. Bkz; Ek-1, s.10, p.16.

²⁸⁹ Ayrıntılı değerlendirme için bkz: Sulhi Dönmezer, “Devletin Ülkesi ve Milleti ile Bütünlüğü ve Bölünmezliği”, **Cumhuriyetin Ellinci Yıl Armağanı**, İstanbul, İÜHF Yayını, 1973, s. 1-20.

²⁹⁰ Dönmezer, **a.g.m.**, s. 3.

olmaktan çıkarılsa bile ilgili maddelerde hala “özel sınırlama” sebebi olarak mevcudiyetini sürdürmektedir²⁹¹. Daha önce de ifade edildiği gibi bölünmez bütünlük ilkesinin Anayasal referanslarını, ölçü-norm bağlamında, öncelikle Anayasanın Başlangıcındaki; **“Türk Varlığının Devleti ve Ülkesiyle Bölünmezliği”** ibaresi ile “değiştirilemez” 3. maddesindeki; **“Türkiye Devleti, Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bir Bütündür”** ibareleri oluşturmaktadır. Nitekim her iki ibare de, bu çalışmada kullanılan **“Başlangıçta Yer Alan İlkeler”** ile **“Değiştirilemez İlkeler”** referans kavram ve ilkeler tablolarında yer almışlardır. Her iki ibarede kullanılan kelimeler çok az bir farkla ayrı olsalar da, mana itibarıyla aynı şeyi murad etmektedirler. Bu muradın ne olduğu hususunda doktrinde ciddi ayrılık yoktur ve genellikle hukuk bilginleri konuya ilişkin olarak bazı ortak noktalarda buluşmuşlardır.

Buna göre; evvela, bölünmez bütünlük ilkesinin **“egemenlik”** ile esastan ilintili bir ilke olduğu kabul edilmiştir²⁹². Çünkü egemenliğin söz konusu olabilmesi için ortada bir ülke ve bu ülke üzerinde de bir insan topluluğunun olması gerekir. Bu topluluğun da alelade bir topluluk değil teşkilatlanmış olması halinde yani egemenliği mündemiç olduğu takdirde ancak devlet ortaya çıkmaktadır ki aynı zamanda bunun anlamı; devletin varlık sebebi olan ülke, insan ve egemenlik öğelerinin de bölünmezliğinin esas olmasıdır. Aksi takdirde devlet olgusundan söz edilemeyecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de aynı görüştedir ve konuyu *“bir Mahkeme kararında bulunması şaşırtıcı gelen coşkulu bir anlatım”*²⁹³la ve adeta sloganı andıran

²⁹¹ Bölünmez Bütünlük ilkesinin refere edildiği diğer Anayasa hükümleri ise; madde 5, 14, 26, 28, 58, 68, 81, 103, 118, 122 ve 130’dur. Bu maddelere Başlangıç ve 3. madde eklendiğinde ise toplam atıf sayısı 13’e ulaşmaktadır.

²⁹² Oktay Uygun, **Federal Devlet (Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, Kasım 2007, s. 98. ; İsmet Giritli, Jale Sarmaşık, **Anayasa Hukuku (Genel Esaslar- Türk Anayasa Hukuku)**, İstanbul, Beta Basım-Yayım, 2. Baskı, Eylül 2001, s. 40-43. ; İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 4. Baskı, Mart 2009, s. 154. ; Mustafa Koçak, **Siyasal Partiler ve Türkiye’de Siyasi Parti Yasakları**, Ankara, Turhan Kitabevi, Aralık 2002, s. 139. ; Hüseyin Özcan, Murat Yanık, **Siyasi Partiler Hukuku**, İstanbul, Der Yayınları, Haziran 2007, s. 146-147. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 61. ; Soysal, a.g.e., s. 181. ; Tanör, Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 103. ; Sabuncu, a.g.e., s. 30-31. ; Tunç vd., a.g.e., s. 49-51.

²⁹³ Cem Eroğlu, “Anayasa Mahkemesi ve Siyaset”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı 165, Mart 1994, s. 37.

bir formülasyon ile; “Devlet TEK’dir, ülke TÜM’dür, ulus BİR’dir”²⁹⁴ şeklinde (imlâ aynen muhafaza edilmiştir) ifade etmiştir. Mahkeme, bölünmez bütünlük ile egemenlik kavramlarının ilişkisini de;

“Üzerinde durulması gereken diğer bir husus da bölünmez bütünlük ilkesinin, egemenlik kavramı ile yakın ilişkisidir. Türkiye Cumhuriyeti tekil devlet esaslarına göre kurulmuş, bütünlüğe dayanan devletlerdendir. Bir devletin içte ve dışta özgür davranma yetkisi olan "Egemenlik" başlıklı Anayasa'nın 6. maddesinde "Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. . .” hükümleri yer almıştır. Bu kurala göre, egemenlik ulus bilincinde birleşenlere aittir. Ulus, Yasama Organı'nı özgür İradesiyle belirleyecektir. Hangi köken ya da soydan gelirse gelsin herkes ulus kapsamındadır. Böylece, ülke, ulus ve egemenlik, bir bütünlük ve uyum içinde gözetilmesi gereken kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.”

Şeklinde, kapatma kararlarında kullanılan ortak argümantasyonunda izah etmiştir²⁹⁵. Bölünmez bütünlük ilkesi hususundaki hassasiyetini, tıpkı resmi ideolojinin diğer ayağını oluşturan laiklik ilkesi için de kullandığı gerekçeye dayandırmıştır. Bu ortak gerekçe ise; “Türkiye'nin öznel şartları”dır²⁹⁶.

²⁹⁴ Bkz; EK-1, s. 13, p. 4.

²⁹⁵ Bkz; EK-1, s. 13, p. 6.

²⁹⁶ “Bölünmez bütünlük ilkesi, devletin bağımsızlığını ülke ve ulus bütünlüğünün korunmasını da kapsar. Kuruluşundan beri tekil devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu tarihsel niteliği Anayasa'lara yansımış olup korunması konusunda güçlü yaptırımlar getirilmiştir, Özen ve duyarlılıkla sürdürülen yapı, ulusun varlık nedeni olup başka ülkelerin koşulları ile bir tutulamaz. Bu temel ilkedен ödün verilemez. ...”. Bkz; EK-1, s. 13-14, p. 7.

Mevzubahis ilke, doktrinde ikiye ayrılarak incelenmiştir²⁹⁷ ki bu ayrıma göre “Bölünmez Bütünlük” ilkesi;

- Devletin Ülkesiyle Bölünmez Bütünlüğü
- Devletin Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü şeklindeki iki “alt- ilke”ye ayrılmaktadır.

Bu ayırım esas alınarak, “Devletin Ülkesiyle Bölünmez Bütünlüğü” alt-ilkesinden çıkarımı yapılarak, siyasi partilere getirilen sınırlamalar ise;

- Devletin Bağımsızlığının Korunması²⁹⁸,
- Devletin Ülkesinin (toprağının) Devredilemezliği ve Ayrılamazlığı²⁹⁹,
- Tekil Devlet/ Devletin Tekliği İlkesinin Korunması/ Federatif Yapılanma yasağı³⁰⁰,
- Sınıf Egemenliği yasağı³⁰¹ şeklinde olmuştur.

“Devletin Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” alt- ilkesinin ise doktrinde, SPK/81 hükmü ile uyumlu olarak, “Azınlık Yaratma Yasağı”³⁰² biçiminde anlaşıldığını ifade etmeliyiz.

Sonuç olarak; “Bölünmez Bütünlük” ilkesi bakımından, siyasi partilerin “fikri ve fiili faaliyet alanı”nın sınırlarını gösteren ve aşağıya çıkarılan koruma

²⁹⁷ Dönmezer, a.g.m., s. 12-13. ; Tanör, Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 103. ; Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 60-63. Sabuncu, a.g.e., s. 30-31. ; Tunç vd., a.g.e., s. 49-51.

²⁹⁸ Doğu Perinçek, **Anayasa ve Partiler Rejimi (Türkiye’de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, Haziran 2008, s. 202-203. ; Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Alkım Yayıncılık, 4. Baskı, Kasım 2007, s. 230-231. ; Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 61.

²⁹⁹ Tanör, Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 103. ; Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 60-63. ; Sabuncu, a.g.e., s. 30-31. ; Soysal, a.g.e., s. 183. ; Koçak, a.g.e., s. 139. Özcan, Yanık, a.g.e., s. 147.

³⁰⁰ Tanör, Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 103. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 60-63. ; Sabuncu, a.g.e., s. 30-31. ; Tunç vd., a.g.e., s. 50. ; Soysal, a.g.e., s. 183. ; Koçak, a.g.e., s. 140-142. ; Perinçek, a.g.e., s. 207. ; Özcan, Yanık, a.g.e., s. 147.

³⁰¹ Soysal, a.g.e., s. 184. ; Koçak, a.g.e., s. 142.

³⁰² Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Koçak, a.g.e., s. 142.

ve/veya yasaklama sınır/ilkelerinin, doktrinde genel olarak benimsenmiş 5 sınır/ilkeden oluştuğunu söyleyebiliriz ;

- Devletin Bağımsızlığının Korunması,
- Devletin Ülkesinin (toprağının) Devredilemezliği/Ayrılamazlığı,
- Tekil Devlet/ Devletin Tekliği İlkesinin Korunması/ Federatif Yapılanma Yasağı,
- Sınıf Egemenliği Yasağı,
- Azınlık Yaratma Yasağı.

Bu minval üzere bölünmez bütünlük ilkesinden çıkarsanan mevzubahis sınır/ilkelerin değerlendirmesine geçecek olursak şunları ifade edebiliriz;

“Bağımsızlığın Korunması” sınır/ilkesinin, esas itibariyle diğer devletlere karşı devletin “dış” bağımsızlığının korunması manasına geldiğini ifade eden Özbudun; *“Türkiye Cumhuriyeti'nin dışa karşı bağımsızlığının ortadan kaldırılmasını veya ülkemizin bir bölümünün Türkiye Cumhuriyetinden ayrılmasını savunan bir parti temelli kapatılır”*³⁰³ demektedir. Dolayısıyla, siyasi partilerin SPK/79 muvacehesinde “Devletin Bağımsızlığını Korumak”la mükellef olması ve bunu haleldar edecek davranışlardan kaçınması (SPK m. 79/2'ye göre; yabancı devlet, tüzel veya gerçek kişilerden maddi yardım alınması gibi davranışlar) gerekmektedir. Aksi takdirde bağımsızlığın korunması sınır/ilkesinin ihlali ve bunun sonucu olarak da kapatma yaptırımı söz konusu olacaktır.

İkinci sınır/ilke olarak; “Devletin Ülkesinin (toprağının) Devredilemezliği/Ayrılamazlığı” ilkesinde, doktrinde ittifak vardır³⁰⁴ ve “devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğü”nden çıkarsanan bu ilkenin bil-ittifak;

³⁰³ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Aynı yönde; Tanilli, **a.g.e.**, s. 230.

³⁰⁴ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. ; Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 103. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 60-63. Sabuncu, **a.g.e.**, s. 31. ; Soysal, **a.g.e.**, s. 183. ; Koçak, **a.g.e.**, s. 140-142. ; Perinçek, **a.g.e.**, s. 207. ; Özcan, Yanık, **a.g.e.**, s. 147.

siyasi partilerin, ülke topraklarından bir kısmının ayrılmasını veya başka bir ülkeye devredilmesini savunmalarının o partinin kapatılmasının adeta en meşru gerekçesini oluşturacağı hususudur.

Bölünmez bütünlük ilkesinden çıkarsanan “Tekil Devlet/ Devletin Tekliği İlkesinin Korunması/ Federatif Yapılanma Yasağı”³⁰⁵ ilkesi, üzerinde en fazla tartışma olan üçüncü sınır/ilkedir. Siyasi partilerin barışçı yollardan devletin tekil yapısını değiştirmeyi program veya tüzüklerine almaları veya bunu dillendirmeleri Anayasa Mahkemesince kapatılma sebebi sayılmıştır. Mahkeme siyasi partilerce “federatif yapı” önerisi getirilmesini sureti katiyette yasaklamaktadır³⁰⁶. Hatta tekil devlet yapısını değiştirmeden gerçekleştirilmesi istenen değişikliklere Mahkeme; “*Anayasa, bölgeler için özerklik ve özyönetim adı altında ayrılık getiren yöntemlere-biçimlere kapalıdır*”³⁰⁷ diyerek siyasi partilerin değil federatif yapı önerisi, üniter yapıyı değiştirmeden talep edecekleri “bölgesel özerklik”, “bölge yönetimi” gibi yapılanmaları da Anayasa aykırı bulmakta ve parti kapatma gerekçesi saymaktadır. Özbudun, Anayasa Mahkemesinin bu görüşünün SPK/80'nin (Devletin Tekliği İlkesinin Korunması), Anayasa'daki yasaklamayı genişlettiği için Anayasaya aykırı bulmakta ve dolayısıyla Mahkemenin bu hükme dayanan kararlarının da tartışmaya açık olduğunu ifade etmektedir³⁰⁸. Konuya ilişkin olarak ifade edilmesi gereken bir diğer husus da; “federatif yasağın”, Türkiye'nin AB, NATO vb. ulusal üstü örgütlenmelere dâhil

³⁰⁵ Tanör, Yüzbaşıoğlu, **a.g.e.**, s. 103. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 62. Sabuncu, **a.g.e.**, s. 31. ; Soysal, **a.g.e.**, s. 183-184. ; Koçak, **a.g.e.**, s. 140-141. ; Perinçek, **a.g.e.**, s. 207. ; Özcan, Yanık, **a.g.e.**, s. 147.

³⁰⁶ “... Gerçekte olmayan bir insan hakkı sorunu ileri sürülerek, devleti parçalamaya yönelik bir girişime, azınlık bulunduğu bahanesi dayanak yapılamaz. Tekil devlet esasına göre düzenlenen Anayasa'da federatif devlet sistemi benimsenmemiştir. Bu nedenle Siyasi partiler, Türkiye'de federal sistem kurulmasını savunamazlar. Devlet yapısında "bölünmez bütünlük" ilkesi; egemenliğin, ulus ve ülke bütünlüğünden oluşan tek bir devlet yapısıyla bütünleşmesini gerektirir. Ulusal devlet ilkesi, çok ulushu devlet anlayışına olanak vermediği gibi böyle düzende federatif yapıya da olanak yoktur. Federatif sistemde federe devletler tarafından kullanılan egemenlikler söz konusudur. Tekil devlet sisteminde ise, birden çok egemenlik yoktur. "Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü" kuralı, azınlık yaratılmamasını, bölgecilik ve ırkçılık yapılmamasını ve eşitlik ilkesinin korunmasını içermektedir. ...”. Bkz; EK-1, s. 14, p. 7.

³⁰⁷ Bkz; EK-1, s. 13, p. 3.

³⁰⁸ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. Ayrıntılı değerlendirme için bkz: Uygun, **a.g.e.**, s.98-101.

olmasına da teşmil edilebileceğini ileri sürerek yasakçılık noktasında Anayasa Mahkemesini de geride bırakan hukuk bilginlerinin mevcudiyeti meselesidir³⁰⁹.

“Sınıf Egemenliği Yasağı”nın da devletin “bölünmez bütünlüğü” ilkesi kapsamında olduğunu ifade eden Soysal, konuya ilişkin olarak Mahkeme ile hemen hemen aynı ifadelerle³¹⁰ şunları söylemektedir;

“... egemenlik ve devlet kavramlarının ulus kavramıyla bütünleşmesi, devletin herhangi bir toplumsal sınıfla özdeşleştirilmesine engeldir. Çünkü ulus, toplumbilim açısından çeşitli toplumsal sınıflardan oluşmakla birlikte, sınıflar üstü, sınıflar ötesi bir kavramdır. Tek olan egemenlik “ulus” tarafından kullanılır. Egemenliğin kullanılmasını ancak bir tek toplumsal sınıf için olanaklı kılan ya da, tam tersine, bir toplumsal sınıfı egemenliğin kullanılmasına katılmaktan alıkoyan düzenlemeler bölünmezlik ilkesine ters düşer. ...”³¹¹.

SPK da, konuya ilişkin olarak madde 78/a ve c fıkraları ile Anayasa madde 68/4 fıkrası hükmünü teyid ederek, “sınıf egemenliği”nin siyasi partilerce tüzük ve/veya programa alınması veya savunulmasını kapatma sebebi olarak saymıştır.

Bölünmez bütünlük ilkesinden çıkarılan 5. sınır/ilke olarak; “Azınlık Yaratılması Yasağı”na ilişkin olarak ise, öncelikle şunun ifade edilmesi gerekir. Bu yasak, önce lâfzen sonra mantıken sakat bir yasaktır. Çünkü yaratma fiili olmayan bir şeyin ortaya çıkarılmasıdır ki bu da sadece inananlar açısından Allah’a mahsus bir kudret veya yetenektir. Dolayısıyla siyasi

³⁰⁹ Tanilli, **a.g.e.**, s. 230. ; Soysal, **a.g.e.**, s. 183-184. ; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s. 62.

³¹⁰ “... “Egemenlik” ve “devlet” kavramlarının, “ulus” kavramıyla bütünleşmesi, devletin herhangi bir etnik kökenden gelenlerle ya da herhangi bir toplumsal sınıfla özdeşleştirilmesine engeldir. Bunun nedeni; ulusun çeşitli toplumsal sınıflardan oluşmasına karşın sınıflar üstü bir kavram olmasıdır. Bunun için, egemenliğin kullanılmasını tek bir toplumsal sınıfa bırakan ya da bir toplumsal sınıfı egemenliğin kullanılmasından alıkoyan veya egemenliği bölen düzenlemeler bölünmez bütünlük ve tekil devlet ilkesine ters düşer. ...”. Bkz; EK-1, s. 14, p. 7.

³¹¹ Soysal, **a.g.e.**, s. 184. ; Koçak, **a.g.e.**, s. 142.

partilerin olmayan bir şeyi (kanun koyucuya göre azınlıkları) oldurması, mümkün değildir. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi bu hükmün böyle anlaşılmayacağı şeklinde zorlama bir tevîl³¹² yoluna gitse de, hüküm açıktır ve mantık ve lisan açısından problemlidir. Konuya ilişkin olarak aynı düşünceyi son derece çarpıcı ve sarîh bir üslupla ortaya koyan Server Tanilli, “Devlet ve Demokrasi” adlı eserinde şunları ifade etmiştir;

“Türkiye’de, resmi istatistiklerce saptanan gerçek; ulusal, dinsel, kültür ve dil farklılığına dayanan çeşitli toplulukların bulunduğudır. 89. madde() bu gerçeğin siyasal partilerce ileri sürülmesini yasaklamaktadır.*

Şu iki gerçeği unutarak:

Önce siyasal partilerin, bir toplumda sosyolojik farklılıklara dayanan azınlıklar yaratması ellerinde değildir; sosyal planda, çoğunlukları da azınlıkları da tarih yaratır.

Tarihin yarattığı gerçeklikler ise örtülemez.

İkinci olarak, siyasal partilerin ödevi, Türkiye’de din ve dil farklılığına dayanan yurttaş toplulukları bulunduğu gerçeğini gizlemek ya da buna göz yummak değil, bu gerçeği saptayarak kaynaştırıcı ve birleştirici bir rol oynamak, din ya da dil ayrılığının toplumun bütünlüğünü bozucu bir nitelik kazanmaması için gerekli önlemleri almak ya da önermektir.”³¹³

³¹² “2820 sayılı Yasa’nın 78. maddesinin (a) bendi, Siyasi partilerin Anayasa’nın 3. maddesiyle konulan, devletin bütünlüğüne ve diline ilişkin ilkeyi değiştirme amacını güdemeyeceklerini öngörmektedir. Bu Yasa’nın 81. maddesinin (a) bendine, Siyasi partilerin dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremeyecekleri kuralı konularak, Anayasa ilkeleri çerçevesinde devlet yapısının, ülke ve ulus bütünlüğünün korunması için azınlık yaratmama yolundaki duyarlılığın Siyasi partilerce de paylaşılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Aynı maddenin (b) bendi ise, Siyasi partilerin, Türk dili ve kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ya da yaymak yoluyla ülkede azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemeyeceklerini belirtmiştir. **Bu kurallar “yaratarak” sözcüğüyle, yapay oluşum çabalarının önlenmesine yöneliktir.”.** (vba). Bkz; EK-1, s. 10, p. 20.

(*) 1961 Anayasası döneminde yürürlükte olan 648 sayılı SPK’nın 89. maddesine (Azınlık yaratılmasının önlenmesi hükmüne) vurgu yapılmaktadır. Aynı hüküm, 2820 sayılı yeni SPK’da madde 81’de düzenlenmiştir. (* işareti tarafımca eklenmiştir. H. M. Işık).

³¹³ Tanilli, a.g.e., s. 230-231.

Bölünmez bütünlük ilkesinin “devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü” alt-ilkesinden çıkarılan “Azınlık Yaratma Yasağı”nın yanında SPK’daki aynı başlık (Milli Devlet Niteliğinin Korunması) altında yer verilen diğer hükümlerini de yani “bölgecilik ve ırkçılık yasağı” (m. 82) ile “eşitlik ilkesinin korunması”nı (m. 83) da kapsadığı ve bu münasebetle de, Anayasal yasaklama sınırını aşarak yasakları genişlettiği için, mevzubahis SPK hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu doktrinde ayrıca ifade edilmektedir³¹⁴.

Siyasi parti kapatma kararlarının değerlendirilmesine geçecek olursak, ilkin, 1961 Anayasası döneminde bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan iki siyasi parti olduğunu ifade etmemiz gerekir. İlk olarak; kuruluş tarihi 13 Şubat 1961 olan Türkiye İşçi Partisi (TİP)³¹⁵, 20 Temmuz 1971 tarihinde Mahkemece kapatılmıştır. İkinci olarak da, 12 Şubat 1975’te kurulan Türkiye Emekçi Partisi (TEP)³¹⁶, 8 Mayıs 1980’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Her iki Mahkeme kararında bölünmez bütünlük ilkesi için kullanılan argümantasyon benzer olsa da, henüz Mahkemece bir şablon oluşturma çabası ortaya konmadığı için her iki karar müstakil olarak değerlendirilecektir. Ancak her iki karara da, daha sonraki ve aynı gerekçeli kapatma kararlarında Mahkemece atıf yapılacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi TİP, Anayasa Mahkemesince bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan ilk siyasal partidir. TİP’in kapatılma gerekçesinin dayanağı olarak Partinin 4. Büyük Kongresi sonrası yayınlanan Sonuç Bildirgesinin 6. bendinde ifade edilen beyanlar esas alınmıştır.³¹⁷ Bu bentte, sıralanan tespitleri özetleyerek 3 maddeye indirebiliriz. Buna göre;

³¹⁴ Bkz: Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 94. Aynı yönde bkz: Koçak, **a.g.e.**, s. 143-144.

³¹⁵ **Türkiye İşçi Partisi Kararı**: K. T. 20.07.1971, E. 1971/3– K. 1971/3, R.G. Tarih ve No: 06.01.1972 – 14064, **AYMKD**, 9. Cilt – s. 80-131.

³¹⁶ **Türkiye Emekçi Partisi**: K. T. 08.05.1980, E. 1979/1- K. 1980/1, R.G. Tarih ve No: 26.07.1980 – 17059, **AYMKD**, 18. Cilt – s. 3-45.

³¹⁷ “6 - TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ 4. BÜYÜK KONGRESİ: *Türkiyenin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu, Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hakim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen baskı, terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını,*

- Türkiye'nin Doğusunda Kürt halkı yaşamaktadır ve muktedirlerin zulüm derecesinde baskı, terör ve asimilasyonuna maruz kalmışlardır
- Kürt Halkının yaşadığı bölge kapitalizmin yanında muktedirlerin güttüğü sosyo-ekonomik politikalar sayesinde Türkiye'nin diğer bölgelerine göre geri kalmıştır. Bu münasebetle "Doğu Sorununu" bölgesel kalkınma sorununa indirgemek şoven milliyetçilik anlayışının bir tezahürüdür.
- Kürt Halkının anayasal hakları ile diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek için mücadelesine destek vermek TİP'in devrimci görevidir.

Yukarıda 3 maddede özetlenen TİP 4. Büyük Kongre Kararları Bildirgesinin 6. bendinde söylenenler, farklı bir söyleyişle şudur; Kürt halkı diye bir halk vardır ve geçmişten bugüne kadar devletin kendilerine yaklaşımı, "cebir ve şiddet" ile bu uygulamalara refakat eden "kültürel asimilasyon" politikası çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu halkın "anayasal hakları ile demokratik özlem ve istekleri"ne kavuşabilmesi için TİP'in mücadele etmesi de, kendisi açısından ideolojik bir zorunluluktur. Haddizatında işin hülasası: O günün Türkiye şartlarında TİP; "Kürt vardır"

Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla, geri kalmış olmasının temel nedenlerinin birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini gözönüne alan hakim sınıf iktidarlarının, güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu,

Bu nedenle, (Doğu sorununu) bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını, Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün antidemokratik, faşist, baskıcı şoven milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu,

Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirebilmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerin parti içinde omuz omuza çalışmaları gerektiğini,

Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı- milliyetçi şoven - burjuva ideolojisinin, partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, partinin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu,

Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder." Bkz; **AYMKD**, 9. Cilt – s. 111-112.

demidir. Bu da Partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesi açısından yeter sebep olarak değerlendirilmiş ve parti kapatılmıştır³¹⁸. Bir siyasal partinin, yaşadığı ülkenin toplumsal realitesinden hareketle, bu ülke de etnik olarak hâkim çoğunluktan farklı bir grubun bulunduğu ve bu gruba yönelik Devletin resmi politikalarının da ya “zor” ya da “asimilasyon” esasına dayandığı tespitinden hareketle mevzubahis resmi politikayla, şiddet önermesi veya teşviki yapmadan, mücadele edeceğini ifade etmesi Anayasa Mahkemesi açısından, acaba niçin Devlet’in “bölünmez bütünlüğü”nü bozmak anlamına gelir? Bu hususta sorulan sorunun cevabı olarak mevzuat hükümlerini sıralamak dışında, Mahkemece, konuya ilişkin olarak herhangi bir argüman ileri sürülmeden, doğrudan TİP hakkında kapatma kararı verilmesi, bu kararın ne kadar hakkaniyetine uygun olduğuna dair tartışma yaratacağı kesindir.

1961 Anayasası döneminde bölünmez bütünlük ilkesine aykırılıktan kapatılan ikinci parti ise Türkiye Emekçi Partisi (TEP) olmuştur. TEP kararını, partinin programında yer alan “Kürt Halkı” ibaresi ve “anadili Türkçe olmayan vatandaşlara anadilde eğitim” önerisine yer vermiş olmasına dayandıran Mahkeme, bu program hükümlerini “Devletin bölünmez bütünlüğü”ne aykırılık

³¹⁸ “Yukarıda ayrıntılarıyla gösterilen gerekçelere ve incelenen belgelerde partice ileri sürülen görüş ve benimsenen tutumlara göre davalı Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'nın 57 nci maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesinin (Siyasi partilerin faaliyetleri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır.), 648 sayılı Siyasal Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan 89 uncu maddesinin (Siyasal Partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Siyasal partiler Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek veyahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti Ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler) kurallarına aykırı davranmış bulunmaktadır. Bu ilkelere aykırı davranan bir partinin ise, Anayasa'nın 57 nci maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinin (Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.) kuralı ile 648 sayılı Siyasal Partiler Kanununun 111. maddesinin 2 sayılı bendinin, (Parti Genel Kongresince veya Merkez Karar Organı veya Merkez Yönetim Organınca... bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı karar alınması ya da genelge veya bildiriler yayınlanması durumunda Anayasa Mahkemesince siyasal partinin kapatılmasına karar verileceğini) bildiren kararı uyarınca temelli kapatılması gerektiğinden, davalı parti temsilcilerinin savunmalarının reddi ile Türkiye İşçi Partisinin temelli kapatılmasına, 648 sayılı Kanunun 115 inci maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere kararın örneklerinin Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine karar verilmelidir.

SONUÇ:

Anayasa'ya aykırı davrandığı anlaşılan Türkiye İşçi Partisinin, Anayasa'nın 57 nci maddesi, Siyasal Partiler Kanununun 89 ncü maddesi ile 111 nci maddesinin iki sayılı bendi uyarınca temelli kapatılmasına, karar örneklerinin 648 sayılı Kanunun 115 nci maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine, oybirliğiyle 20/7/1971 gününde karar verildi.”. (vba). Bkz; **AYMKD**, 9. Cilt – s. 130-131.

olarak değerlendirmiştir³¹⁹. Yani ortada herhangi bir eylem yoktur ve tıpkı TİP gibi TEP'in de; ülkenin toplumsal gerçekliğinden hareketle, bu ülkede hâkim etnik çoğunluktan farklı, daha az sayıda başkaca bir etnik grubun (Kürtlerin) bulunduğunu söylemesini ve anadili Türkçe olmayan Türk vatandaşları için, üstelik Milli Eğitim Bakanlığı gözetiminde, kendi anadilleriyle eğitim verilmesini bir ilke olarak benimseyip parti programına almış olmasını, Mahkeme, Devlet'in bölünmez bütünlüğüne aykırılık olarak değerlendirerek kapatma sebebi saymış ve TEP'i kapatmıştır³²⁰. Bir siyasi partinin varlık

³¹⁹ "... davalı Parti Programının gerekçesinin (V) sayılı bölümünün üçüncü bendindeki «Emperyalizmin özellikle Kürt halkı ile ilgili olarak oynamaya çalıştığı (böl ve yönet) oyunu bozacak; nerede belirirse belirsin gerçek yurtseverliğin karşıtı olan şoven eğilimleri etkisiz kılacak bütün çağdışı uygulamaları (asimilasyon vb.) tasfiye edecektir» tümcesi Siyasi Partiler Yasasının 89/1. maddesi ile Anayasa'nın 57/1. maddesine aykırı görülmüştür.

Gerçekten 89. maddenin birinci fıkrası hükmü, yukarıda belirtildiği gibi, ülkede azınlık hukukundan yararlanmaya hak kazanmış topluluklar bulunduğu siyasi partilerce ileri sürülmesini yasaklamakta olup, programın sözü geçen tümcesinde de, «halk» olarak nitelendirilen bir grup Türk vatandaşının «asimilasyon» a tabi tutuldukları ileri sürülerek, bu vatandaş grubunun çoğunluktan ayrı bir varlığı bulunduğu, bu varlığını sürdürmeye ve azınlık hukukundan yararlanmaya hak kazandığı savı dolaylı biçimde ortaya konulmaktadır. Gerekçede yer alan bu tümcenin, programın (H) bölümünün (2) sayılı bendindeki dava konusu öteki tümce ile sıkı bir ilişki içinde olduğunda da kuşku yoktur.

İddianameye alınan öteki tümcelerde ise, Siyasi Partiler Yasası'nın 89. maddesi hükümlerine aykırı bir yön bulunmamış ve iddianamedeki bu tümcelere ilişkin düşünceler, sözü geçen madde açısından yerinde görülmemiştir. ". **AYMKD**, 18. Cilt – s. 40.

³²⁰ "VII - VERİLECEK KARARIN BELİRLENMESİ:

Yukarıda ayrıntıları ile incelenen duruma ve açıklanan gerekçelere göre, davalı Türkiye Emekçi Partisi Programının gerekçe kısmının (V) sayılı bölümünde yer alan «Emperyalizmin özellikle Kürt halkı ile ilgili olarak oynamaya çalıştığı (böl ve yönet) oyununu bozacak; nerede belirirse belirsin, gerçek yurtseverliğin karşıtı olan şoven eğilimleri etkisiz kılacak, bütün çağ dışı uygulamaları (asimilasyon vb) tasfiye edecektir.» tümcesi, 648 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 89. maddesinin birinci fıkrası ile Anayasa'nın 57/1. maddesine; programın (H) bölümünün (2) sayılı bendindeki «Anadili Türkçe olmayan okul çağındaki T. C. vatandaşlarına Milli Eğitim Bakanlığı yönetiminde anadil ve kültür eğitiminin sağlanması, (Anayasa Madde 12)» tümcesi ise aynı yasa maddesinin ikinci fıkrasıyla yine Anayasa'nın 57/1. maddesine aykırı bulunmaktadır.

Programları bu hükümlere aykırı olan siyasi partilerin, Anayasa'nın 57. maddesinin birinci fıkrasının son tümcesi ve Siyasi Partiler Yasasının 111. maddesinin (1) sayılı bendi uyarınca temelli kapatılması gerektiğinden, davalı Parti temsilcisinin ve savunma avukatlarının yerinde görülmeyen bu konudaki savunmalarının reddi ile Türkiye Emekçi Partisinin temelli kapatılmasına, 648 sayılı Yasanın 115. maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere kararın örneklerinin Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıklarına ve Cumhuriyet Başsavcularına gönderilmesine karar verilmelidir.

VIII - SONUÇ:

1 - Türkiye Emekçi Partisi programının, içerdiği kimi tümceler ve özellikle «Ulusal Devrimci Kültür için» başlıklı (H) bölümünün 2 sayılı bendinde yer alan (Anadili Türkçe olmayan okul çağındaki T.C. Vatandaşlarına Milli Eğitim Bakanlığı yönetiminde anadil ve kültür eğitiminin sağlanması «Anayasa Madde 12)» biçimindeki sözler nedeniyle siyasi partilerin uymakla yükümlü oldukları buyurucu ilkeleri belirleyen Anayasa'nın 57. maddesinin birinci fıkrasına ve 13/7/1965 günlü, 648 sayılı Siyasi Partiler Yasasının 89. maddesine aykırı olduğuna ve bu yüzden adı geçen Partinin, aynı Yasanın 111. maddesinin birinci bendi uyarınca temelli kapatılmasına,

sebebi olan farklı toplumsal grupların taleplerinin siyaset katına taşınması diğer bir deyişle; TEP'in Kürtlerin var olduğunu ifade ederek anadillerinde eğitim görebilme haklarını savunması, yani mevcudiyet sebebinin gereğini yerine getirmesini, bu partinin Devlet'in bölünmez bütünlüğünü haleldar ettiği anlamına geleceğini söyleyen Mahkeme, buna istinaden partiyi kapatma hususunda tereddüt göstermemiştir.

1982 Anayasası döneminde "Bölünmez Bütünlük" ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan gerek Sosyalist Partileri olan; Türkiye Birleşik Komünist Partisi³²¹ (TBKP), Sosyalist Parti³²² (SP), Sosyalist Türkiye Partisi³²³ (STP), Sosyalist Birlik Partisi³²⁴ (SBP) ve Emek Partisi³²⁵ (EP) kararları ile Milliyetçi Kürt Partileri olarak nitelendirebileceğimiz³²⁶; Halkın

2 - Karar örneklerinin, söz konusu 648 sayılı Yasanın 115. maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıklarıyla Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine, 8/5/1980 gününde oybirliğiyle karar verildi." **AYMKD**, 18. Cilt, s. 40-41.

³²¹ **TBKP**, Kur. T. 04.06.1990, K.T. 16.07.1991, E.1990/1, K. 1991/1, Resmi Gazete Tarihi: 28.01.1992, No: 21125. **AYMKD**, Sayı: 22/2 Cilt, s. 885.

³²² **SP**, Kur. T. 01.02.1988, K.T. 10.07.1992, E.1991/2, K. 1992/1, Resmi Gazete Tarihi: 25.10.1992, No: 21386. **AYMKD**, Sayı: 28/2 Cilt, s. 696.

³²³ **STP**, Kur. T. 06.11.1992, K.T. 30.11.1993, E.1993/2, K. 1993/3, Resmi Gazete Tarihi: 09.08.1994, No: 22016. **AYMKD**, Sayı: 30/2 Cilt, s. 936.

³²⁴ **SBP**, Kur. T. 15.01.1991, K.T. 19.07.1995, E.1993/4, K. 1995/1, Resmi Gazete Tarihi: 22.10.1997, No: 23148. **AYMKD**, Sayı: 33/2 Cilt, s. 548.

³²⁵ **EP**, Kur. T. 25.03.1996, K.T. 14.02.1997, E.1996/1, K. 1997/1, Resmi Gazete Tarihi: 26.06.1998, No: 23384, **AYMKD**, Sayı: 34/1 Cilt, s. 678.

³²⁶ DTP kararında, AYM, Milliyetçi Kürt partilerinin kuruluş ve kapanışlarını, terör örgütü ile ilintilendirmek suretiyle, hikaye edip kararında kullanmıştır. Kronolojik sıraya göre ve özet bir biçimde milliyetçi legal kürt siyasal hareketine ilişkin bilgi verildiğinden, buraya alıntılanmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. "07.06.1990 tarihinde SHP'den ayrılan onbir milletvekili tarafından kurulan Halkın Emek Partisi (HEP) hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 03.07.1992 tarihinde kapatma davası açılınca, 19.10.1992 tarihinde Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi 14.07.1993 tarihinde HEP'in kapatılmasına karar vermiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 29.01.2003 tarihinde ÖZDEP'in kapatılması için dava açılması üzerine 07.05.1993 tarihinde Demokrasi Partisi (DEP) kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi 23.11.1993 tarihinde ÖZDEP'in kapatılmasına karar vermiştir.

DEP hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 11.05.1994 tarihinde kapatma davası açılması üzerine bu kez 11.05.1994 tarihinde Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuştur. 16.06.1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından DEP'in kapatılmasına karar verilmiştir.

29.01.1999 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından HADEP'in kapatılması için dava açılmış, bu arada 24.10.1997 tarihinde Demokratik Halk Partisi (DEHAP) kurulmuş, 13.03.2003 tarihinde de Anayasa Mahkemesi HADEP'in kapatılmasına karar vermiştir.

DEHAP'in kapatılması için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca 13.03.2003 tarihinde dava açılmış, 09.11.2005 tarihinde davalı Demokratik Toplum Partisi kurulmuştur. DEHAP hakkında dava süreci halen devam etmekte olup, bu arada DEHAP 19.11.2005 tarihinde fesih kararı almıştır.

Emek Partisi³²⁷ (HEP), Özgürlük ve Demokrasi Partisi³²⁸ (ÖZDEP), Demokrasi Partisi³²⁹ (DEP), Demokrasi ve Değişim Partisi³³⁰ (DDP), Demokratik Kitle Partisi³³¹ (DKP), Halkın Demokrasi Partisi³³² (HADEP), Hak ve Özgürlükler Partisi³³³ (HAKPAR) ve Demokratik Toplum Partisi³³⁴ (DTP) kararları olmak üzere toplam 12 partinin kapatılması davalarında, daha önce de ifade edildiği gibi, özellikle ilk 10' unda, Anayasa Mahkemesi, karar verirken neredeyse şablon düzeyinde birbirine çok benzeyen hatta kimi kararlarda birbirinin aynısı "argümantasyon"u kullanmıştır. Konuya ilişkin mevzubahis "şablonik argümantasyon metni", Ek-1'de ayrıntıları ile ifade edilmiştir.

Mevzubahis şablonik argümantasyonun nüvesini TBKP kararı ile kullanmaya başlayan Mahkeme, HADEP kararına kadar vermiş olduğu tüm siyasi parti kapatma kararlarında (kronolojik sırayla; SP, HEP, ÖZDEP, STP, DEP, SBP, DDP, EP) neredeyse aynı metni kullanmıştır. HADEP, HAKPAR (2001 Anayasa değişikliği sonrası oylama usulü değiştirilerek salt

*1990 yılından bu yana devam eden ve yukarıda özetlenen süreçten anlaşılacağı gibi hemen hemen aynı kadrolar tarafından kurulup, devam ettirilen HEP; ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP ve şimdi de DTP'nin aynı akıbete uğramaları rastlantı değildir. Söz konusu partilerin tamamının terör örgütü PKK ile bağlantılı faaliyet gösterdikleri toplumda inkar edilemeyen bir gerçekliktir. Nitekim davalı parti DTP'de süreçte görevini yerine getirirken yukarıda bahsedilen olaylarda açıkça görüleceği gibi tüm eylemlerini terör örgütü güdümünde gerçekleştirmiş, örgütün ve elebaşısı Abdullah Öcalan'ın savunulmasından başka demokratik anlamda bir siyasi partiden beklenilebilecek hiçbir girişim veya söylem geliştirmemiş, deyim yerinde ise kendisini terör örgütü savunmanlığına özgülemiştir." Bkz: DTP Kararı, K. T. 11.12.2009, E. 2007/1, K. 2009/4, Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2009, Sayı: 27449. **AYMKD**, Sayı: 46/4 Cilt, s. 1801.*

³²⁷ **HEP**, Kur. T. 07.06.1990, K.T. 14.07.1993, E.1992/1, K. 1993/1, Resmi Gazete Tarihi: 18.08.1993, No: 21672. **AYMKD**, Sayı: 29/2 Cilt, s. 924.

³²⁸ **ÖZDEP**, Kur. T. 19.10.1992, K.T. 23.11.1993, E.1993/1, K. 1993/2, Resmi Gazete Tarihi: 14.02.1994 No: 21849. **AYMKD**, Sayı: 30 / 2 Cilt, s. 841.

³²⁹ **DEP**, Kur. T. 07.05.1993, K.T. 16.06.1994, E.1993/3, K. 1994/2, Resmi Gazete Tarihi: 30.06.1994, No: 21976 Mük. **AYMKD**, Sayı: 30/2 Cilt, s. 1061.

³³⁰ **DDP**, Kur. T. 03.04.1995, K.T. 19.03.1996, E.1995/1, K. 1996/1, Resmi Gazete Tarihi: 23.10.1997, No: 23149. **AYMKD**, Sayı: 33/2 Cilt, s. 638

³³¹ **DKP**, Kur. T. 03.01.1997, K. T. 26.02.1999, E. 1997/2, K. 1999/1, Resmi Gazete Tarihi: 22.11.2001, No: 24591. **AYMKD**, Sayı: 37/2 cilt, s. 719.

³³² **HADEP**, Kur. T. 11.05.1994, K.T. 13.03.2003, E. 1999/1, K. 2003/1, Resmi Gazete Tarihi: 19.07.2003, No: 25173. **AYMKD**, Sayı: 39/2 Cilt, s. 814.

³³³ **HAKPAR**, Kur. T. 11.02.2002, K. T. 29.01.2008, E. 2002/1 K. 2008/1, Resmi Gazete Tarihi: 01.07.2008, Sayı: 26923. **AYMKD**, Sayı: 45/4 Cilt, s. 2077.

³³⁴ **DTP**, Kur. T. 09.11.2005, K. T. 11.12.2009, E. 2007/1, K. 2009/4, Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2009, Sayı: 27449. **AYMKD**, Sayı: 46/4 Cilt, s. 1801.

çoğunluktan nitelikli çoğunluğa geçilmiş yani “6’ya 5” değil “7’ye 4” oranına ulaşamadığı için kapatma kararı verilememiştir) ve haklarında kapatılma kararı verilen DKP ve DTP kararlarında, kısmen mevzubahis şablonu kullanan Anayasa Mahkemesi, bu “şabloncu” yaklaşımını, ileride ayrıntılı bir biçimde incelenecek olan laikliğe aykırılıktan kapatılan siyasi parti kapatma kararlarında da sürdürmüştür.

Bölünmez Bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle verilen kapatma kararlarında kullanılan bu “ortak argümantasyon”da (bu ortak şablon metin ve ayrıntıları için bkz; Ek-1) ifade edilenleri kısaca şöyle özetleyebiliriz³³⁵;

1. Siyasi partiler, demokrasinin hayata geçirilmesinde kilit önemi haizdirler. Ancak bu vasıfları, onların istedikleri her şeyi yapabilecekleri anlamına gelmez. Hukuk devleti ilkesi ile mukayyettirler. Dolayısıyla yasaklamalara riayet etmeyen partiler kapatılabilirler.
2. Nasıl ki her canlı türünün kendisine yönelik saldırılara karşı içgüdüsel olarak kendisini koruması söz konusu ise, devletlerin de kendilerini “koruma hakkı” vardır. Dolayısıyla, dayandığı temelleri korumak için, hukuk dairesinde aldığı önlemler nedeniyle, bir devletin kusurlu bulunup suçlanması düşünülemez.
3. Anayasakoyucu, Anayasanın değiştirilemez hükümleri ile “ulusal birliğin değişmez ilkeleri”ni ve “devletin tekil yapısı”ni ortaya koymuş ve dolayısıyla “Bölünmez bütünlük” ile “Atatürk Milliyetçiliği”ni öncelikli temel anayasal ilkeler olarak ortaya koymuştur. Bu iki temel anayasal ilkenin korunması, anayasanın birçok maddesinde özellikle vurgulanmış ve mevzubahis ilkelerin korunması “devletin temel amaç ve görevleri” arasında

³³⁵ Aynı yönde bkz; Naz Çavuşoğlu, “Parti Yasaklaması Rejiminde Azınlıklar Problemi: Anayasa Mahkemesi Kararları Üzerine Bir Not”, **İÜSBF Dergisi**, (Ocak 1995), s.35-42.; Fazıl Hüsnü Erdem, “Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Hukuk ve Adalet (Eleştirel Hukuk Dergisi)**, İstanbul, Sayı 3, Sonbahar 2004, s. 263-267. ; Osman Can, **Demokratikleşme Serüveninde Anayasa ve Siyasal Partilerin Kapatılması**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2005, s. 132-137.

sayılmıştır. Zaten Atatürk milliyetçiliğine karşı bir görüşün de bölünmez bütünlüğü bozma amacıyla olduğuna kuşku yoktur.

4. Bölünmez bütünlük ilkesi "Misak-ı Milli"ye dayanmaktadır. Siyasi partiler, bölünmez bütünlük ve resmi dil (Türkçe) ilkelerini değiştirmek amacıyla olamazlar. Zaten Özel alanlarda, vatandaşların kendi anadillerini konuşmalarında "kısıtlama ve sıkıntı" yoktur ve farklı soy ve kökenden gelenler arasında da hem özel hayatta hem de resmîyette, Türkçe en yaygın dildir. Anadilde eğitimin, yalnızca Türkçe için söz konusu olması, zorunlu ilköğretim eğitiminin ulusal bütünlük ve dayanışma açısından taşıdığı öneme bağlanmalıdır. Ayrıca özgün bir "Kürt" dili de yoktur. Netice olarak, devletin bölünmez bütünlüğü ile dili konusundaki kurallar, yaptırımsız değildir. Bu minvalde; Anayasa'nın 69. maddesi, mevzubahis sınırlamalara uymayan bir devlet düzeni kurma yasağını içeren 14. maddeye aykırı davranan siyasi partilerin, temelli kapatılacağını öngörmektedir.

5. Bölünmez bütünlük ilkesi, devletin bağımsızlığını ülke ve ulus bütünlüğünün korunmasını da kapsar. Kuruluşundan beri "tekil devlet" (üniter yapı) olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu tarihsel niteliği, Cumhuriyetin ve ulusun varlık nedeni olup, başka ülkelerin yaşadıkları şartlarla karşılaştırılmaz. "Gerçekte olmayan bir insan hakkı" sorunu ileri sürülerek, devleti parçalamaya yönelik girişime, azınlık bulunduğu bahanesi dayanak yapılamaz. Tekil devlet esasına göre düzenlenen Anayasa'da federatif devlet sistemi benimsenmemiştir. Bu nedenle siyasi partiler, Türkiye'de federal sistem kurulmasını savunamazlar. Anayasa, bölgeler için özerklik ve özyönetim yöntemlerine-biçimlerine de kapalıdır. Federatif sistemde federe devletler tarafından kullanılan egemenlikler söz konusudur. Tekil devlet sisteminde ise, birden çok egemenlik yoktur. "Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü" kuralı azınlık yaratılmamasını, bölgescilik ve ırkçılık yapılmamasını ve eşitlik ilkesinin korunmasını içermektedir. "Egemenlik" ve "devlet" kavramlarının, "ulus" kavramıyla bütünleşmiş olması nedeniyle, devletin herhangi bir etnik kökenden gelenler ya da herhangi bir toplumsal

sınıfla özdeşleştirilmesi sözkonusu olamaz. Çünkü ulus, çeşitli toplumsal sınıflardan oluşmasına karşın sınıflarüstü bir kavram/olgudur. Bunun için, egemenliğin kullanılmasını tek bir toplumsal sınıfa bırakan ya da bir toplumsal sınıfı, egemenliğin kullanılmasından alıkoyan veya egemenliği bölen düzenlemeler, bölünmez bütünlük ve tekil devlet ilkesine ters düşer. Bu meyanda kendi varlığını korumak ve güçlendirmek en doğal görevi olan Devletin, düzen sağlayıcılığı, terörü bastırması, tüm yıkıcılığı ve hukuk dışı kalkışmaları önleyici olağan çabaları nedeniyle; “zulüm, baskı, kirli savaş” suçlamalarıyla kötülemek “terörü ve teröristi savunmakla birdir”. Demokrasi, demokrasiyi yıkarak savunulamayacağı gibi Demokrasi, demokrasiye karşı ve onu yok etmek için kullanılamaz. Demokratik haklar, despotizme araç yapılamaz.

6. 11. yüzyıldan bu yana, Anadolu için "Türkiye" ve burada yaşayanlar için "Türkler" adı kullanılmaktadır. Bu durum, ulus bütünlüğü içinde yer alan farklı etnik grupları görmeme anlamına gelmez. Her ulusun olduğu gibi Türk Ulusu'nun ortak kimliği ve kültürü de savunmasız bırakılamaz. Ulus, tarihsel ve toplumsal yönden belirli aşamalardan geçmiş ve belirli nitelikleri haiz bir topluluktur. Türk Ulusu, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla sınırları çizilmiş "vatan" kavramına dayanır. Ulus; vatan üzerinde yaşayanların, ortak yaşama istek ve amacına bağlanan kültür ve ülkü birliğine dayanır. "Ulus" kavramı, dinden başka toplumsal bir bağı olmayan ve başka öge aramayan "ümme" kavramlarından çok farklıdır. "İrk" gibi antropolojik ve filolojik niteliklere dayanan dar bir kavram da değildir. Ulus, ortak bir tarih bilinci yaratamamış göçebe, yerli dil ve soy gruplarından oluşan sosyolojik bir yapı olan "kavim" de değildir.

7. "Millet" kavramı; insanlığın gelişme süreci sonucunda vardığı en ilerlemiş birlikteliği oluşturan toplumsal yapıyı anlatır. "Ulus" ve yerine göre "Halk" sözcükleriyle de anlatılan bu yapı, bir gelişme düzeyini, bilinçli ve kişilikli bireyler olgusunu gösterir. "Milliyetçilik" ise, büyük bir toplumsal gerçek ve "millet düşüncesi"nin üzerine kurulu olan çağın en etkin kültür ve

politik anlayışıdır. Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin en temel ve önde gelen ilkelerinden biri olmak itibarıyla Cumhuriyet anayasalarının tümünde yer almıştır. Bu ilke esas itibarıyla, ayrımcı ve ırkçı bir kavram değil, kökeni ne olursa olsun "birlikte yaşama iradesi" olgusuna dayanmaktadır. Nitekim Anayasa'nın 66. maddesinde ifadesini bulan "Türklük" de, "etnik kökene" dayalı bir anlam taşımamakta; her kökenden gelen vatandaşların ulusal kimliği anlamına gelmektedir. Bu anlama geldiği içindir ki, her kökenden vatandaş, hiçbir ayırım gözetilmeksizin her görev ve işte çalışabilmekte; Türkiye'nin her yerinde yerleşme ve okuma olanağına kavuşabilmektedir. Anayasa'daki "Türk Milleti" tanımı, farklı dinsel inanç ve etnik kökenden gelen yurttaşların, köken özelliklerini açıklayıp kullanmasını yasaklamamaktadır. Ancak azınlık ve ayrı bir ulus olmadıkları ortaya konmuştur. Zaten, Kürt kökenli yurttaşlarda, azınlığın sosyolojik ve hukuksal tanımlarına uygun bir nitelik de yoktur. Kaldı ki, ulusun kendisi olmakla sahip olunan sınırsız hakları bir tarafa bırakıp, azınlığın sınırlı haklarını talep etmenin bir anlamı da yoktur. Dolayısıyla, bu tür taleplerin gerçek amacı bölünmeyi gerçekleştirmektir. Bu nedenle, dış kaynaklı birtakım varsayım ve yorumlara dayanan, insan hakları ve özgürlük savlarıyla yoğunlaştırılan böyle bir amaca geçerlik tanınmaz. Bu itibarla; belli büyüklükteki ülkelerin hemen tümünde sosyolojik açıdan din, dil ve mezhepleri farklı olan toplulukların bulunmasını doğal karşılamak gerekir. Ancak, bu toplulukların her birine azınlık statüsü tanımak ülke ve ulus bütünlüğü kavramıyla bağdaşmaz. Zira başlangıçta kabul edilebilir gibi görünen kültürel kimliğin tanınması istemleri, zamanla azınlık yaratma ve bütünden kopma eğilimine yol açar. SPK'nın 81. maddesinin (a) bendinde yasaklanan, kültürel farklılıkların ve zenginliğin belirtilmesi değil, bunların Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratılması ve bu suretle ulus bütünlüğünün bozulması amacıyla kullanılmasıdır.

8. Azınlıklar konusu Lozan Barış Antlaşması'nda düzenlenmiştir. Bu Antlaşmaya göre, yalnızca Müslüman olmayanlar azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Devlet, ülke ve ulus bütünlüğünü bozmaya yönelik eylemlere;

uluslararası hukuk belgeleri, anlaşma ve sözleşmeleri, Helsinki Sonuç Belgesi ve Paris Şartı olur vermemektedir.

9. Mevzubahis partilerin programlarında her ne kadar; "kardeşlik" ve "birlik" sözcükleri sık sık kullanılmaktaysa da, esasen bunu, gerçek amaçlarını gizlemek için yaptıkları anlaşılmaktadır. Davalı partilerin programları vatandaşlar arasında kin, husumet ve ayrılık duyguları yaratmaktadır. Zira sözkonusu parti programları; Türk Ulusunun bütünlüğünü ırka dayalı bir görüşle Türk ve Kürt olarak ikiye ayırmayı öngörmektedir. Bu tür program hükümlerinin, ülke ve millet bütünlüğünü yıkmayı amaçladığı da aşıkardır. Türkiye Cumhuriyeti son yıllarda yabancı unsurlarla desteklenen silahlı bölücü terörün tehdidi altındadır. Sözkonusu partilerin, dava konusu faaliyetleriyle, teröristlerin gerçek istek ve savları, başka bir biçimde belirtilmektedir. Özellikle, araçları farklı olmakla birlikte mevzubahis partilerin amacının, teröristlerin amacı ile benzerlik gösterdiği de dikkat çekicidir.

Türk Anayasa Mahkemesinin "bölünmez bütünlük" gerekçesiyle vermiş olduğu siyasi parti kapatma kararlarında kullandığı ortak argümantasyon değerlendirilecek olursa şunlar ifade edilebilir;

1. AYM, her ne kadar siyasi partileri, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak nitelendirse de, daha en baştan "kapatılma" yaptırımının dillendirilmesi, AYM'nin yaklaşımında yasaklamanın esas, özgürlüğün ise istisna olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Mahkeme, devletlerin kendilerini savunmasını, diğer canlıların "içgüdüsel" kendini savunmaları ile bir tutmak suretiyle; devlet kavramına ilişkin zihniyet dünyasının ipuçlarını da vermektedir. Buna göre; "devlet" in hayat hakkı, en az diğer canlılar kadar kutsaldır ve bunun doğal sonucu olarak da "birey" ile "devlet", ontolojik olarak, en azından eşit düzeydeki kategorilerdir. Yine bu ipucundan kalkılarak, Anayasal düzeydeki ifadesini; önce "kutsal" daha sonra yapılan değişiklik ile "yüce" sıfatı ile bulan bu

anlayışın, her halükarda “metafizik”e (b)ulaşmış, “la yüs’el” bir totaliter devlet anlayışına bizleri ulaştıracağına, kuşku duymamak gerektir.

3. “Atatürk milliyetçiliğine karşı bir görüşün bölünmez bütünlüğü bozma amacıyla olduğuna kuşku yoktur” önermesini dillendiren Mahkemenin, politik alanı “Atatürk Milliyetçiliği”, yani resmi ideoloji dışında kalan tüm siyasi akım ve partilere kapattığını apaçık göstermektedir. Mahkemenin, Böylesi bir tutumu benimseyerek “içtihat” haline getirmesinin Türkiye demokrasisine ne katacağı hususunda, akademisyen-hukukçu ve siyasetçi kimlikleriyle tanınan Turan Güneş’in, eğitici olduğu kadar bilgilendirici değerlendirmesine kulak vermek gerekir: *“Siyasi Partiler Kanunu, ‘ATATÜRK’çülük dışında hemen her çeşit partiyi yasaklamıştır (...) Bütün bu yasaklar neyi önledi?. Hiçbir şeyi (...) Yasakları faydasız bulmak, bu yasakları çiğnemiş olan partileri de beğenmek anlamına gelmez, kuşkusuz (...) beğenmediğiniz, karşı olduğunuz, ters saydığınız akımlarla savaş siyasal yollarla olur. Yasaklarla değil! Dünyanın hiçbir yerinde de bu işlerin yasaklarla üstesinden gelinmiş değildir. Üstesinden gelmek şöyle dursun, bu yasaklar gerçeklerin görülmesini ve gereken önlemlerin, çözüm yollarının bulunmasını engeller (...) siyasi hayatta, tarihin akışı içinde, suç nedir, ve ne değildir, buna karar vermek kolay iş değil. Demokrasi dediğimiz siyasal rejimin üstünlüğü de buradadır. Demokrasi izafiyetçi, yeni deyimle görelilikçidir. Yani tek hakikat kabul etmez. Hakikatın zamana, mekâna göre değiştirileceğini kabul eder. Tek hakikatı ancak sağ ve sol diktatörlükler benimser”³³⁶.*

4. Hem “özgün bir Kürt dili yoktur” gibi iddialı filolojik analizler yapıp hem de farklı etnik kökenden gelenlerin; “yerel alanlar ve özel hayatlarında kendi aralarında anadillerinin konuşulmasında herhangi bir sıkıntı yoktur” demek, Türkiye’de yaşananlardan bîhaber olmak anlamına gelir. Daha kuruluşunun ilk yıllarında Türkçe dışındaki dillere karşı tahammülsüzlüğün gösterilmesinde

³³⁶ Turan Güneş, **Araba Devrilmeden Önce**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.65-67.

herhangi bir beis görmeyen Kurucu Elit'in, 1920'lerin sonlarında; "Türkiye'de Türkçe'den başka lîsân kullanmak Türk hukukunu tanımamak demektir" sloganlarıyla, "Türk Vatanında Yalnızca Türkçe Konuşulmalıdır", "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarını düzenlemesi; hemen akabindeki 30'lu yıllarda da artık işin zıvanadan çıkarak toplumsal histeriye dönüştüğü; "Güneş Dil Teorisi" çalışmalarıyla Dünyanın ve hayatın merkezine "Türklük" ve "Türkçe"nin yerleştirdiği yıllar olmuştur³³⁷. Tüm yapıp edilenlerin hukuki çerçevesinin çizilmesi için de "Soyadı" ve "İskan" Kanunları gibi düzenlemelere gidilerek, muhaliflerin itirazlarına karşı, hukuki tahkimatın yapıldığını ilgili kaynaklar aktarmaktadır³³⁸. Türkçe dışındaki dillere tahammülsüzlük bununla da sınırlı kalmamış; coğrafi yerler ile yerleşim mahallerinin adlarının değiştirilmesine kadar iş götürülmüştür³³⁹. "El an" da, bu tartışmalar sürmektedir³⁴⁰. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin, tüm bu

³³⁷ Bu durumu **Oran** şöyle izah etmektedir; "Görüldüğü gibi, gerek tarih ve gerekse dil tezinin gerçekle bir ilgisi yoktur. Fakat burada nokta konursa, bunların **bugün bakılınca birer uydurmaçlık olarak gözükmekle birlikte 1930'ların Türkiye'sinde insanlara olumlu bir ulusal kimlik vermek için zorunlu ve yararlı savlar olduğu belirtilmezse, konu eksik bırakılmış olur. Gerçekten 1930 ve 1940'ların genç kuşakları Türk insanının bunca zamanlık ezilmişliğini böylece üzerlerinden atmışlar, yeni kurulmakta olan bir devlet ve ulus için gerekli olan heyecan ve atılım gücünü bu tezlerden almışlardır. Ne kadar bilim-dışı olurlarsa olsunlar, tarih ve dil tezlerini o günün koşulları içinde ulusa kimlik vermeye çalışan milliyetçi –ve saygıdeğer- çabalar olarak görmek gerekir. Tabii, sosyoekonomik gelişme tarafından desteklenmeyince, bu tezlerin birer fikir idmanı olarak kaldığı ve heyecanın giderek ya boş bir gurura, ya azınlıklara karşı saldırganlığa, ya da aşağılık duygusuna (daha doğrusu, bu ikisinin bileşimine) dönüştüğü ayrı bir konudur.". (vba). Bkz; Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, Ekim 1999, s. 276-277.**

³³⁸ Bkz; Vahap Coşkun, M. Şerif Derince, Nesrin Uçarlar; **Dil Yararı (Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri)**, Diyarbakır, DİSA Yayınları, Ekim 2010, (Özellikle; "Türkiye'de Uygulanan Dil Politikaları"), s. 27-35.

³³⁹ Ad değiştirme işlemlerinin resmî hüviyete, İçişleri Bakanlığı'nın 1940 yılı sonlarında hazırladığı 8589 sayılı genelge ile kavuştuğu, bu genelge ile "yabancı dil ve kökenlerden gelen ve kullanılmasında büyük karışıklığa yol açan yerleşme yerleri ile tabii yer adlarının Türkçe adlarla değiştirilmesi"nin başlatıldığı, ancak bu çalışmaların II. Dünya Savaşı sebebiyle uzun süre aksadığı ve bir ad değiştirme işlemi yapılamadığı, yukarıdaki kaynakta ifade edilmiştir. 1949 yılında 5442 sayılı İl İdare Kanunu ile yer adlarının değiştirilmesi işlemleri yasal bir dayanağa kavuştuğu, 1956 yılında da bir "Ad Değiştirme İhtisas Kurulu" kurulduğu ve bu kurulun çalışmalarının, bazı kesintiler olmakla birlikte, 1978 yılına kadar sürdüğü yine aynı kaynakta aktarılmaktadır. İsmi değiştirilen köylerin sayısının 12 bin civarında olduğu bunun da tüm Türkiye'deki köylerin yaklaşık yüzde 35'ine denk düştüğü bilgisi de aynı kaynakta yer alan bilgiler arasındadır. Bkz; Harun Tunçel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2000, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 27'den aktaran; Coşkun (vd), **a.g.e.**, s. 31-33.

³⁴⁰ Trajik bir örnek olarak; "Erzurum'da vali ve belediye başkanları ile birlikte varoşlardaki okulları dolaşarak yardım malzemesi dağıtan 9. Kolordu Komutanı Korgeneral Hayri Kıvrıkoğlu, kendisine yaklaşarak Kürtçe bir şeyler söyleyen kadına "Türkçe öğren" diyerek tepki gösterdi.

olup bitenlere ve süren tartışmalara rağmen, hâlâ “Türkçe” dışındaki dillere tahammülsüzlüğünün arkasında, “resmi ideoloji”nin muhafızlığı misyonunun bulunduğunu ileri sürmek mübalağalı bir tespit olmayacaktır. Ayriyeten “Türkçe dışında başka bir dil Türk Vatandaşlarına anadilleri olarak öğretilemez” Anayasa m. 42 hükmünü de “ulusal birliğin ve dayanışmanın” sağlanması gerekçesiyle izah etmesi de “asimilasyoncu resmi yaklaşımın”³⁴¹ müdafaasıyla açıklamak yanlış olmasa gerekir.

5. AYM, “bölünmez bütünlük” ilkesini egemenlik kavramı ile ilişkilendirmek suretiyle, Türk anayasal düzenini “federatif yapılanma” doğrultusunda değiştirme önerisinin getirilmesini, kapatılma gerekçesi olarak kabul ederek, siyasi partilerin mevcut siyasal sorunlara çözüm önerisi

Mustafa Kemal İlköğretim Okulu'ndaki törende Vali Celalettin Güvenç ve Kıvrıkoğlu vatandaşlarla tek tek ilgilendi. Bu sırada yöresel giysili Naime Kandil, elinde nüfus cüzdanı ile Kıvrıkoğlu'na yaklaşarak Kürtçe bir şeyler söyledi. Yanındakilerin "Paşam, Türkçe nızani (Türkçe bilmez), yardım istiyor" demesi üzerine Kıvrıkoğlu, "Türkçe öğren, televizyon izle! Ben de sizi anlayayım. Devlet elbette yardım talebini karşılayacaktır" dedi. Kıvrıkoğlu, daha sonra AA muhabirine, "Türkçe bilmiyor. Tercümanla anlaştık. Eğer bu devletten yardım istiyorsa, devletin dilini öğrenmesi lazım" dedi. ". Bkz; 14 Eylül 2005 tarihli matbu ve internet haber kaynakları. Yine; halen devam eden KCK davasında savunmaların “Kürtçe” yapılmasına ilişkin talebe, Mahkemenin direnmesi; D.Bakır Valiliğince, İl Genel Meclisince yerleşim yerlerine ait tabelalarda, “eski” isimlerin de “yeni” isimlerle beraber yazılmasına ilişkin kararın, dava konusu edilerek İdare Mahkemesine götürülmesi ve Mahkemenin bu kararı iptal etmesi güncel örnekler olarak verilebilir.

³⁴¹ Tipik bir Cumhuriyet Elit'i olarak eski dışişleri bakanlarından İlder Türkmen'in, Neşe Düzel'e verdiği röportajda söyledikleri, konuya ilişkin olarak son derece ufuk açıcı bir işlev görmektedir;

“En büyük hata nedir?”

Cumhuriyet'in en büyük başarısızlığı Kürt meselesidir. Çünkü ilk başta asimilasyon politikası gütmek istedi, o zaman için doğruydu ama onu da beceremedi...

Niye beceremedi sizce?

Asimilasyon okulla olur. Fransızlar öyle yaptı ve çok başarılı oldu. Devlet, Kürtlere ve özellikle de kızlara her şeyden önce Türkçe öğretecekti, öğretmedi. Kürt kadınları hâlâ Türkçe konuşmıyor. Diyarbakır Belediye Başkanı Baydemir bir toplantıda güzel söyledi. “Annelerimize Türkçe öğretselerdi, bu mesele bitmişti” dedi. Genelkurmay Başkanı geçenlerde bir Kürt kadınla konuşmak için tercüman kullandı. Bu başarısızlık değilse, nedir o zaman başarısızlık?

Asimilasyon bitti mi?

*Artık asimilasyon politikası uygulanamaz. Kimliklerinin farkına vardılar, o dönem bitti. Şimdi entegrasyon politikasını uygulama dönemi. Kimliklerini tanıyacaksınız, başka çare yok. Taş atan çocuklara da öyle cezalar vermeyeceksiniz. ". Neşe Düzel – İlder Türkmen Röportajı; **Taraf Gazetesi**, 05.07.2010.*

sunma/sunabilme yetkisini/gücünü sınırlandırmaktadır. Böylelikle kamusal alanının “barışlandırılması” projesi olarak demokrasinin Türkiye’de gelişimini en hafif tabirle haleldar etmektedir. Sadece “federasyon” değil “bölgesel özerklik ve özyönetim” biçimlerine de kapıyı kapayan AYM, hangi gerekçeyle bu yasağı benimsediğini ise ifade edememekte/ etmemektedir. Çünkü bir devlette egemenliğin; “devletsi” denebilecek devletaltı idari kategoriler ile bölüşülmesinin niçin bölünmez bütünlük ilkesinin ihlali anlamına geldiğini tartışmamaktadır. Milliyetçi Kürt Partileri sözcülerinin, Kürt meselesi meyanında ve can yakıcı bir şiddet sürecin içinden geçiliyorken; “kirli savaş, baskı, zulüm” gibi bir terminolojiyi dillendirmesini, “terörizme destek” diye nitelendiren AYM, bu nitelendirmesi ile Türkiye’deki “Militer/Mücadeleci Demokrasi” anlayışını, demokratik rejimlerin tersine, hak ve özgürlükleri değil, devleti korumak gerekçesine oturtmuş olmaktadır. Belki de Türkiye’deki militan/mücadeleci demokrasi tartışmalarındaki eksen kaymasının sebebi de AYM’nin bu anlayışta olmasıdır denebilir.

6. Ortada Türk kimliğine ve kültürüne yönelik bir saldırı sözkonusu değilken, mevzubahis kavramların savunulmasından bahsetmesi, Anayasa Mahkemesinin, söylemini nasıl bir “cidal” karinesi ile kurguladığının somut bir örneğidir. Gerçekte olanın, sözkonusu partilerin; “Kürt dilinin varlığı ve geliştirilmesi” taleplerinin, Mahkemece, “Türklüğe saldırı” olarak algılamasından başkaca bir şey olmadığı açıktır. Zira ortada; Türklüğe saldırı değil, Kürt kimlik haklarının savunulmasından başkaca bir şey yoktur. Sonuç olarak; Mahkemenin resmi ideolojinin umdelerini savunmak saikiyle giriştiği hukuk mücadelesinin, ağır ideolojik kaygılar nedeniyle, illüzyondan halisünasyona varacak kadar geniş bir yelpazede, algı çarpılması yarattığı açıktır. Ayriyeten burada, Mahkeme, “ulus” kavramının, “ümme”, “ırk” ve “kavim” kavramlarından farklılığını -aslında zımnen üstünlüğünü- vurgulamak için antropolojik, filolojik ve sosyolojik analizler yapmaktadır.

7. Mahkeme, yukarıdaki argümantasyonunda “ulus”un zımni üstünlüğünden bahsederken, burada; doğrudan doğruya “millet”in bir “gelişme düzeyi”ni,

“bilinçli ve kişilikli bireyler olgusu”nu göstermesi itibariyle; “insanlığın gelişme süreci sonucunda vardığı en ilerlemiş birlikteliği oluşturan toplumsal yapı”yı anlattığını ifade etmektedir. Ve buradan hareketle de, Milliyetçiliği; büyük bir toplumsal gerçek ve "millet düşüncesi" üzerine kurulu, “çağın en etkin kültür ve politik anlayışı” olarak tavsif etmektedir. Bu analizini resmi ideolojinin diğer ana dayanak ilkesi olarak, laiklik için de kullanmaktadır.

Post-modern zamanlarda, her türlü mikro ve makro iktidar ve buna bağlı fikriyatların hallaç pamuğu gibi atıldığı ve “katı olan her şeyin buharlaştığı” bir zaman diliminde, yüce sıfatlı bir Mahkemenin, “milliyetçilik” gibi onsekizinci yüzyıl yadigârı bir ideolojiyi, tıpkı laiklik için yaptığı analizde olduğu gibi, insanlığın nihai durağı, ulaşılabilecek nihai zirve olarak tavsif etmesinin en azından “taaccüp duygusu” yarattığı ifade edilmelidir.

Bu minval üzere AYM; etnik, dilsel ve dinsel açılardan farklı kimliklere sahip toplulukları homojenleştirmeye çalışan klasik 19. yüzyıl “ulus-devlet” anlayışından hareketle³⁴²; “vatandaşlık” kavramının bütünleştirici ve kuşatıcı özelliğine vurgu yapmakta ve bu vatandaşlık içinde yer alan “hakim çoğunluktan farklı” unsurların “kültürel kimlik talepleri”ni, bölünmez bütünlük ilkesinin ihlali olarak değerlendirmektedir. AYM’ye göre, söz konusu farklılıkların kollektif haklar biçiminde ifadelendirilmesi ve bu suretle bunların “ulusal” bir hakka dönüşmesi bölünmez bütünlük ilkesi adına kabul edilemez³⁴³. AYM, kültürel farklılıkların özel alanda ifadelendirilmesinin serbest olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Mahkeme, yerel dillerin özel alanda kullanımının yasaklanmamış olmasını, “dil ve kültür” özgürlüğünün gerçekleşmesi açısından yeterli kabul etmektedir. Oysaki kültürel hakların gerçekleşmesinin asgari koşulu, bu hakların kamusal alanda tanınması, desteklenmesi ve geliştirilmesinin sağlanmasıdır³⁴⁴.

³⁴² E.Yasemin Özdek, “Halkın Emek Partisi’nin Kapatılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine Düşünceler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 3, (Ayrı Bası), Ankara, 1993, s. 194.

³⁴³ Çavuşoğlu, **a.g.m.**, s. 39, dipnot no.30.

³⁴⁴ Özdek, **a.g.m.**, s.203.

AYM'nin konuya ilişkin yaklaşımında dikkat çeken bir başka husus, Anayasa'nın vatandaşlık tanımından hareket edilmesine karşılık, bu tanıma tam olarak ters bir sonuca varılmış olmasıdır. Zira, Anayasa'nın 66. maddesinde yer alan tanıma göre, Türk ulusundan sayılabilmenin tek koşulu "vatandaşlık"tır. Türk vatandaşlığı ırk, dil ve din farklılığına dayalı olarak tanımlanmadığına göre, "devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü"ne aykırılık, ancak devletle olan bu siyasi bağın (vatandaşlığın) koparılmasına yönelik çabalar için söz konusu olabilir³⁴⁵. Anayasa'nın kendisi, din, dil ve ırk gibi öğeleri ulusun nitelikleri arasında saymadığına göre, bu farklılıkların ileri sürülmesi, "milleti bölmek" anlamına gelmeyecektir³⁴⁶. Dolayısıyla, bir siyasal partinin tek başına "Kürt halkı"ndan ve "Kürt ulusu"ndan söz etmesi, onun, "devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü" ilkesini ihlal ettiği anlamına gelmemektedir. Bu husus, Halkın Emek Partisi (HEP) kararına yazdığı karşıoy yazısında Yılmaz Aliefendioğlu tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: *"Halk, ulus sözcüğünden daha geniş bir anlatımı ifade etmektedir. Halk aynı ülkede yaşayan, aynı uyruktaki olan insan topluluğu kadar, aynı soydan gelen, aynı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan toplulukları anlamına da gelmektedir. Bir ülkede yaşayan değişik soylardan gelen insan topluluklarının her biri de kendi kültürel özellikleriyle halk diye adlandırılabilir. Bir ülkede yaşayan değişik soylardan gelen insan topluluklarının her biri de kendi kültürel özellikleriyle halk diye adlandırılabilir. Bir ülkede ayrı halkların olması mutlaka ülkenin bütünlüğünün bu halklar tarafından bozulmasını ve bir paylaşımı gerektirmez. Ortak çıkar, çok halde, bütünleşmede ve bütünlük içinde dayanışmadadır"*³⁴⁷. Özetle; bireyleri ulus-devlete bağlayan ve vatandaşlığı ifade eden bir "üst-kimlik" in varlığı, kültürel alanda sosyolojik bir gerçeklik olarak mevcut bulunan alt-kimliklerin bastırılmasını veya inkâr edilmesini gerektirmez. Tam aksine, söz konusu farklılıkların tanınmasını ve gelişmelerinin desteklenmesini gerektirir. Zira ancak bu şekilde farklılıkları

³⁴⁵ Erdem, "Siyasal Partilerin Kapatılması", s. 265-266.

³⁴⁶ Perinçek, a.g.e., s. 222.

³⁴⁷ Bkz; AYMKD, Sayı 29/2, s. 1192.

barış içerisinde bir arada yaşatmak ve ulusal bütünlüğü sağlamlaştırmak mümkün olabilir³⁴⁸.

Oysa, AYM, farklı dinsel ve etnik gruplar için bir üst kimlik olarak düşünülen “Türklük” tanımının çok uzağında durmakta; daraltıcı bir “Türk ulusu” tanımını tercih eder görünmektedir. AYM’nin “Türk ulusu” tanımı, “etnik topluluk olarak Türklük” tanımını çağrıştırmaktadır³⁴⁹. Gerçekten Mahkeme, farklılıkları ortak bir üst kimlik etrafında buluşturan bir vatandaşlık anlayışı yerine, türdeş, kaynaşmış ve farklılaşma içermeyen bir alt kimlik olarak “Türklük” anlayışını benimsediği izlenimi vermektedir. Üstelik bu üst kimlik, fiktif değil gerçek bir etnik kümenin adıdır dolayısıyla alt kimliklerle arasında eşitlerarası bir ilişki değil eşitsizlik sözkonusudur. Sonuç olarak teorik tartışmaların ötesindeki realiteye bakmak lazımdır. Zira Cumhuriyet kurulduğundan beri uygulamada; “Türklük” hiçte üst kimlik gibi algılanmadığı gibi, diğer alt kimliklerin hepsinin kendisine benzemek hatta dönüş(türül)mek zorunda bırakıldığı bir “hâkim ve üstün” kimlik olarak kabul edilmiştir³⁵⁰. Nitekim Mustafa Kemal de; “Türkçeyi” ve “Türklüğü” merkeze alan beyanları ile Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki politikaları yönlendirmiş ve aynı politikaların bugüne kadar da geçerli olmasının rejim açısından meşruiyet

³⁴⁸ Erdem, “Siyasal Partilerin Kapatılması”, s. 266.

³⁴⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, “İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları”, **Anayasa Yargısı**, Ankara, AYM Yayınları, Sayı: 16, s. 81.

³⁵⁰ Konuya ilişkin olarak Türkiye’de yapılmış çalışmaların belki de en iyisi olarak nitelendirilebilecek olan Ahmet Yıldız’ın; “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” adlı eserinde; Kemalist İdeologlar başlığı altında kendisinden nakil yapılan dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt (diğerleri; Recep Peker, Afet İnan, Vasfi Raşit Seviğ) şunları ifade etmektedir; “*Türk ihtilalı, öz Türklerin elinde kalmalıdır... Türkün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğunun bahtsızlığı, ekseriya, mukadderatını Türklerden başkasının idare etmiş olmasıdır.*”; “*Türk devleti işlerini Türkten başkasına vermeyelim. Türk devleti işlerinin başına öz Türkten başkası geçmemelidir... Yeni Türk Cumhuriyetinin devlet işleri başında mutlaka Türkler bulunacaktır. Türkten başkasına inanmayacağız.*”; “*Bu fırka bugüne kadar yaptıkları ile esasen efendi olan Türk milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da, düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türktür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.*”; bkz; Ahmet Yıldız, “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**”, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2004, s. 209-210.; Kemalist İnkılâbın ikinci adamı (daha sonra Milli Şef) İnönü ise şöyle demektedir; “*Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların (etnik toplulukların) hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatanı içinde Türk olmayanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalarıdır.*”(vba), bkz; Yıldız, **a.g.e.**, s. 155-156.

zeminini sağlamıştır³⁵¹. Bu beyanatın, o zamandan bugünlere kadar, “devlet aklı”nın tayin edicisi olduğuna, uygulamaların da şahadetiyle, kuşku duymamak gerekir.

AYM'nin yaptığı değerlendirmelere ilişkin üzerinde durulması gereken bir husus da, haklarında kapatma kararı verdiği siyasal partilerin, “gerçekte var olmayan bir insan hakkı sorunu”nu ileri sürdükleri kanaatini taşımasıdır. Gerçekte olmayan bu sorunun da dış kaynaklı olarak gündeme getirilmeye çalışıldığını söylemektedir. Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ya da Milli Güvenlik Kurulu'nun basın açıklamalarında sıklıkla dile getirilen bu gerekçenin kullanılması, bir yüksek yargı organından beklenen asgari tarafsızlığın ihmal edildiğini göstermektedir³⁵².

Ayrıca AYM, Kürt kökenli yurttaşları azınlık olarak tanımlayarak, Kürtlerin, sınırsız haklar yerine sınırlı haklar kullanan bir grup haline düşürülmesinin anlamsız olduğu sonucuna varmaktadır. Azınlık haklarının “sınırlı haklar” olduğu şeklindeki görüşün, azınlıklar hukuku açısından düşünüldüğünde, her yönden yanlış ve eksik olduğu görülecektir. Zira insan hakları hukukunda, ayrımcılığı önlemek amacıyla, ayrımcılığa uğradığı düşünülen toplumsal/kültürel kümeler birtakım “pozitif haklar”ın tanınması, bu kümelerin sınırlı haklara sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, azınlıklara tanınan haklar, ayrımsız tüm yurttaşlar için tanınan genel hakların yanı sıra tanınan “artı haklar”dır³⁵³. Gerçekten azınlıklara tanınan “pozitif haklar”, bütün yurttaş kitlesinin sahip olduğu ve “negatif haklar” olarak tanımlanan hakların dışında ve ötesinde olan haklardır. Bu tür hakların tanınmasının nedeni, azınlıkları imtiyazlı bir küme haline getirmek değil,

³⁵¹ Atatürk, Türkçe konuşmayanların Türk olduklarını kabul etmelerinin mümkün olmadığını söyler: “*Türkçe konuşmayan insan, Türk harsına, camiasına mensup olduğunu iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.*”. Ardından temel misyonu “Türk ulusu”nu inşa etmek olan Türk Ocakları’na talimatını bildirir: “*Türk Ocakları'nın biricik vazifesi, bu gibi unsurları bizim dilimizi konuşan hakiki Türk yapmaya çalışmaktır.*”. Bkz; Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 177’den aktaran; Coşkun (vd), **a.g.e.**, s. 25.

³⁵² Erdem, “**Siyasal Partilerin Kapatılması**”, s. 266-267.

³⁵³ Özdek, **a.g.m.**, s. 200.

azınlık olmanın doğurduğu dezavantajı gidermek ve bu suretle gerçek anlamda eşitliği sağlamaktır³⁵⁴.

8. Öte yandan AYM, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı gibi uluslararası belgelere gönderme yapmak suretiyle verdiği kararları ulusalüstü ölçekte de meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Destek ölçü norm olarak kullandığı bu belgelere yollamada bulunması, gerçekte AYM'nin, uluslararası insan hakları hukukuna uygun karar verme arayışını ifade etmemektedir. Mahkeme'nin bu tutumu, daha çok, kararlarına destek bulma çabasını yansıtmaktadır³⁵⁵. Nitekim AYM'in bu kararları incelendiğinde, göndermede bulunduğu uluslararası belgeleri kendince yorumladığı, söz konusu belgelerin otantik yorumundan uzak kaldığı ve kimi kez eksik ve yanlış değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir³⁵⁶.

9. Herhalde Mahkemenin, mahkeme olmak itibarıyla "objektivite"sinin en fazla tartışılabilir hale geldiği değerlendirme, bu bölümde yapılmıştır denebilir. Zira Anayasa Mahkemesi doğrudan "niyet okuma" yöntemi ile (laiklik ilkesine aykırılık gerekçeli kararlarında da aynısını yapmıştır) ilgili partiye ilişkin kararını olgunlaştırırken; parti programlarında "Kürt" varlığı ve diline ilişkin hakların verilmesinden söz edilmesini; "kin, husumet ve ayrılık duygularının vatandaşlar arasında yaratılması", "Türk-Kürt" şeklinde ırkçı ayrımcılığın yapılması ve doğrudan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü"nü yıkılması amacına matuf olarak değerlendirmektedir. Mahkeme burada da durmamakta ve sözkonusu partilerin programlarında; "kardeşlik", "birlik" gibi sözcüklere sıklıkla yer verilmesini de gerçek niyetin kamuflajı amacıyla yapıldığını ifade etmektedir. Yani Mahkeme açıkça "art niyet" arayışına girişmektedir. Nitekim Mahkemeye göre bu partilerin gerçek niyeti;

³⁵⁴ Baskın Oran, "Bir İnsan Hakları ve Çokkültürcülük Belgesi Olarak 1923 Lausanne Barış Antlaşması", **Kopenhag Kriterleri** (Yay. Haz. İbrahim Ö. Kaboğlu), İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2001, s. 218, dipnot no 1.

³⁵⁵ Erdem, "Siyasal Partilerin Kapatılması", s. 267

³⁵⁶ Konuya ilişkin geniş bir değerlendirme için bkz; Özdek, **a.g.m.**, s.200-202.

“teröristlerin gerçek istek ve savları” ile bu partilerin dava konusu faaliyetleri, “aynı amacın” farklı ifade ediliş biçimleridir. Böylesi bir yaklaşımın “niyet okuma” dışında başkaca bir sıfatı hak etmediği aşikârdır. Demokrasinin vazgeçilmez unsurları olduğu Anayasalarca ifade edilen siyasi partiler hakkındaki yaklaşımı bu olan Türk Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımının demokrasi ile kabili telif olmadığı ve Türkiye demokrasisinin gelişimine hiçbir katkı sunamayacağı ise zaten izahtan varestedir.

“Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan siyasi partilere ilişkin kararlara ilişkin olarak son olarak şunlar ifade edilebilir; Türk Anayasa Mahkemesi bu minvalde önüne gelen davalarda, genellikle “oybirliği” ile kapatma kararı vermektedir. Bu da; Anayasa Mahkemesince, resmi ideolojinin en ziyade korunmaya mazhar ayağı olarak, “bölünmez bütünlük” ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Çünkü haklarında sözkonusu gerekçe ile dava açılan 15 siyasi partiden 14’ü kapatılmış ve bu 14 kapatma kararının da 10’u “oybirliği” ile alınmıştır³⁵⁷.

Bölünmez bütünlük gerekçeli kapatma kararlarında Anayasa Mahkemesi, HADEP kararına kadar kapatılma gerekçesi olarak genellikle; program ve beyanları esas alırken (AHİM’in tersine), HADEP kararı ile birlikte artık “somut delillendirme” yolu ile ilgili partinin “tutum ve eylemlerini” esas almaya başlamıştır. Mahkemenin bu tutum değişikliğinde, verdiği kapatma kararlarından AHİM nezdinde dava konusu edilenlerin biri hariç (Refah Partisi kararı) tamamının AHİM tarafından Türkiye Cumhuriyeti aleyhine sonuçlandırılmasının muhakkak ki çok belirleyiciliği olmuştur. Ancak her halükarda bu değişikliğin Türkiye demokrasisi açısından olumlu katkılarının olacağı muhakkaktır³⁵⁸.

³⁵⁷ Oybirliği ile alınan kararlar için bkz; TİP, TEP, TBKP, STP, SBP, DEP, ÖZDEP, HADEP, EP, DTP kararları. Oyçokluğu ile alınan kararlar için bkz; SP (10/1), HEP (10/1), DDP (10/1) ve DKP (6/5) şeklindeki oylama sonucu ile alınmış kapatılma kararlarıdır.

³⁵⁸ Yalnızca parti programındaki aykırılıklar gerekçesiyle; TEP, ÖZDEP, EP, DDP, DKP, STP kapatılmıştır. TBKP ve SBP parti tüzük ve programındaki aykırılıklar, DEP ise yalnızca aykırı

Bölünmez bütünlük gerekçeli kapatılma kararlarında, netice olarak şu söylenebilir; tüm teorik tartışmalar bir kenara bırakıldığında işin hülasası aslında şudur; haklarında “bölünmez bütünlük” ilkesine aykırılık gerekçesiyle dava açılan siyasi partiler, iç acıtacak kadar basit ve naif bir tespit ve taleple siyaset alanına dâhil ve müdahil olmaya çalışmışlardır³⁵⁹. Mevzubahis tespit ve talep de şudur; “Türkiye’de Kürtler vardır ve Cumhuriyet kurulduğundan bu yana, bu insanların başta anadillerini kullanmak gibi bazı insani talepleri vardır”. Diğer bir deyişle; Kürt varlığı ve diline ilişkin “hak talepleri”, tüm teorik tartışmaların ötesinde, söz konusu partilerin asli kapatılma gerekçesini oluşturmaktadır.

“beyanlatlar” gerekçesiyle kapatılırken; faaliyetlerdeki aykırılık gerekçesiyle de; TİP, SP, HEP, HADEP ve DTP kapatılmıştır.

³⁵⁹ Söz konusu basit ve naif sıfatlarının legal Kürt siyasal hareketi ve talepleri için geçerli olduğu açıktır. İlegallite ve şiddeti benimsemiş siyasal hareketler dışarıda tutularak bu değerlendirmenin yapıldığı öncelikle ifade edilmelidir.

3. LAİKLİK İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLERE İLİŞKİN KARARLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

“Laiklik” ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 6 siyasi partiye ilişkin incelenen “karar” metinlerine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir;

- MNP (Sayfa: 51, Paragraf: 446, Kelime: 20.892, bkz; Tablo 16)
- HZP (Sayfa: 23, Paragraf: 232, Kelime: 7.941, bkz; Tablo 17)
- DBHP (Sayfa: 51, Paragraf: 366, Kelime: 14.844, bkz; Tablo 18)
- RP (Sayfa: 260, Paragraf: 2.474, Kelime: 95.072, bkz; Tablo 19)
- FP (Sayfa: 614, Paragraf: 3.878, Kelime: 175.688, bkz; Tablo 20)
- AKP (Sayfa: 842, Paragraf: 5.880, Kelime: 313.458, bkz; Tablo 21)

Buna göre incelenen “Laiklik”e aykırılık gerekçeli siyasi parti kapatılma davalarına ilişkin karar metinlerinin toplam sayfa sayısı; 1841, toplam paragraf sayısı; 13.276 ve toplam kelime sayısı da; 627.895 olarak gerçekleşmiştir.

İçerik analizine tabi tutulan mevzubahis kararların “esasa ilişkin” bölümleri ise;

- MNP (Sayfa: 12, Paragraf: 98, Kelime: 4.896, bkz; Tablo 16)
- HZP (Sayfa: 7, Paragraf: 55, Kelime: 2.668, bkz; Tablo 17)
- DBHP (Sayfa: 6, Paragraf: 43, Kelime: 1.561, bkz; Tablo 18)
- RP (Sayfa: 24, Paragraf: 168, Kelime: 9.043, bkz; Tablo 19)
- FP (Sayfa: 35, Paragraf: 193, Kelime: 10.474, bkz; Tablo 20)
- AKP (Sayfa: 20, Paragraf: 141, Kelime: 7.644, bkz; Tablo 21)

Şeklindeki sayısal verilerden müteşekkildir.

Buna göre; “içerik analizi” yöntemi ile analiz edilen laiklik gerekçeli, “esasa ilişkin” karar metinlerinin toplam sayfa sayısı; 104, toplam paragraf sayısı; 698 ve toplam kelime sayısı da; 36.286 olarak gerçekleşmiştir.

Cumhuriyetin/Devletin “Resmi ideolojisi”nin kurucu/koruyucu iki temel ilkesinden biri olarak; “Laiklik” ilkesi, Anayasa Mahkemesince, uğruna, “özgürlüklerden bile vazgeçilebilecek”, “Cumhuriyetin ve Devrimlerin temeli” “Türkiye’nin modernleşme felsefesi, insanca yaşama biçimi ve insanlık ideali” olarak tavsif edilince; bu ilkeye program ve faaliyetleri aykırılık gösterdiği iddiasıyla 4 siyasi partinin yani siyasi aktörün siyaset alanından tard edilmesinde zerrece tereddüt göstermemiştir. Bu itibarla, laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 6 siyasi partiden 4’ü Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır. Nitekim İçerik analizi yöntemi ile incelediğimiz mevzubahis kararlarda, “Laiklik” ilkesi, bu çalışmanın temel varsayımlarının ilkinin doğrular bir biçimde, açık ara ile diğer referans ilkelere de önde çıkmıştır. Buna göre;

- MNP (Milli Nizam Partisi) kararında; Laiklik ilkesi Anayasal referanslar da dâhil toplam **11 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 16.1), aynı minvalde; İnkılap Kanunları referans ilkesi 1 kez (bkz; Tablo 16.2), Başlangıç İlkesi olarak “Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru” 1 kez (bkz; Tablo 16.3) ve 648 sayılı SPK’da “Laik Devlet Niteliğinin ve Atatürk Devrimciliğinin Korunması” başlıklı 4. Kısım/3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; laiklik ilkesinin korunmasına matuf m. 92, 4 kez; Halifeliğin istenemeyeceğine dair m. 93, 3 kez; laik devlet düzeninin korunmasına yönelik m. 94, 4 kez; Atatürk Devrimlerinin (İnkılap Kanunlarının) korunmasına matuf olarak m. 97, 2 kez; Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına matuf m. 101 de; 2 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 16.5).

- HZP (Huzur Partisi) kararında; “Atatürk İlke ve İnkılapları” referans kavram seti 16 kez (bkz; Tablo 17.1), Laiklik ilkesi; 26 kez (bkz; Tablo 17.1), aynı minvalde; İnkılap Kanunları 14 kez (bkz; Tablo 17.2); Başlangıç İlkesi

olarak “Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık” 3 kez (bkz; Tablo 17.3), 2820 sayılı SPK’da “Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar” başlıklı 4. Kısım/ “Amaç ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar” başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; demokratik devlet düzenin korunmasına ilişkin m. 78, 3 kez; 4. Kısım/ “Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması” başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; Atatürk İlke ve İnkılaplarının korunmasına matuf m. 84, 11 kez; laiklik ilkesinin korunması ve Halifeliğin istenemeyeceğine dair m. 86, 3 kez; dini ve dince kutsal sayılan şeylerin istismar edilemeyeceğine dair m. 87, 5 kez; 4. Kısım/ “Çeşitli yasaklar” başlıklı 4. Bölüm hüküm/ilkelerinden; tüzük ve programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin sınırlamalara dair m. 90 ise 3 kez referans gösterilmiştir bkz; Tablo 17.5).

- DBHP (Demokratik Barış Hareketi Partisi) kararında; Laiklik ilkesi **3 kez** (bkz; Tablo 18.1) atıf alırken aynı minvalde 2820 sayılı SPK’da “Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar” başlıklı 4. Kısım/ “Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması” başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunmasına matuf m. 89, 6 kez referans edilmiştir (bkz; Tablo 18.5). DBHP kararında kayda değer oranda yüksek sayılabilecek atıf alan diğer bir referans ilke; “Değiştirilemez İlkelerden” hukuk devleti ilkesine yapılan 4 atıftır (bkz; Tablo 18.4).

- RP (Refah Partisi) kararında; Laiklik ilkesi **107 kez** (bkz; Tablo 19.1) referans edilirken aynı minvalde; İnkılap Kanunları referans kavram seti 6 kez; bu ilke ve kavramlara ilişkin tabloda alt-ilke/hüküm olarak yer alan “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair” hüküm/ilkesi ise 2 kez referans edilmiştir (bkz; Tablo 19.2). Yine RP kararında; Başlangıç İlkelerinden; “Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık” ile “Atatürk Milliyetçiliği” ilkeleri 2’şer kez, “Anayasaya Sadakat ve Bekçilik” ilkesi ise 1 kez referans gösterilmiştir (bkz; Tablo 19.3). RP kararında kayda değer oranda atıf alan diğer ilkeler ise; Değiştirilemez İlkeler referans kavram seti içinde yer alan; “Hukuk Devleti” ilkesi 7 kez; “Demokratik Devlet” ilkesi 5 kez; “Başlangıçtaki İlkelere Dayanan Devlet” ilkesi 4 kez; “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet” ve “Bölünmez Bütünlük”

ilkeleri de 3'er kez atıf almıştır (bkz; Tablo 19.4). Son olarak; 2820 sayılı SPK'daki 4. Kısım/ "Amaç ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar" başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; demokratik devlet düzenin korunmasına ilişkin m. 78, 6 kez; "Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması" başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; m. 84; 3, m. 86; 1, m. 87; 5, m. 88; 2 ve m. 89; 1 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 19.5).

- FP (Fazilet Partisi) kararında; Atatürk İlke ve İnkılapları kavram seti 5 kez, Laiklik ilkesi **86 kez** refere edilirken (bkz; Tablo 20.1) aynı minvalde; İnkılap Kanunları seti 2 kez (bkz; Tablo 20.2), Başlangıç İlkelerinden; "Anayasa ve Hukukun Üstünlüğü" ile "Anayasaya Sadakat ve Bekçilik" ilkeleri 1'er kez referans gösterilmiştir (bkz; Tablo 20.3). Değiştirilemez İlkeler referans kavram seti içinde yer alan; "Hukuk Devleti" ilkesi 11 kez; "Başlangıçtaki İlkeler Dayanan Devlet" ilkesi ile "Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet" ilkeleri 3'er kez; "Demokratik Devlet" ile "Bölünmez Bütünlük" ilkeleri de 2'şer kez atıf almıştır (bkz; Tablo 20.4). Son olarak; 2820 sayılı SPK'daki 4. Kısım/ "Amaç ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar" başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; demokratik devlet düzenin korunmasına ilişkin m. 78, 3 kez; "Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması" başlıklı 3. Bölüm hüküm/ilkelerinden; m. 84; 1, m. 86; 2, m. 87; 4, m. 90; 1, m. 95, 3 ve m. 96; 1 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 20.5).

- AKP (Adalet ve kalkınma Partisi) kararında; Laiklik ilkesi **97 kez** refere edilmiştir (bkz; Tablo 21.1). Başlangıç İlkelerinden; "Hürriyetçi Demokrasi" ilkesi 11 kez atıf alırken, "Milli Egemenlik" ilkesi de 9 kez atıf almıştır (Bkz; Tablo 21.3). Değiştirilemez İlkelere referans kavram setinden; "Demokratik Devlet" ilkesi 14 kez, "Hukuk Devleti" ilkesi 9 kez ve "Sosyal Devlet" ilkesi de 3 kez refere edilmiştir (bkz; Tablo 21.4). AKP kararında 2820 sayılı SPK'nın 4. Kısım hükümlerine yani tablolaştırılmış referans hüküm/ilkelere herhangi bir atıf yapılmamıştır (bkz; Tablo 21.5). SPK'nın atıf yapılan diğer hükümlerine gelince; bunların 1'i; siyasi partilerin kuruluşunu düzenleyen m. 8 ile irtibatlı iken, 4'ü de; Anayasadaki yasaklara aykırılık halinde partilerin

kapatılmasını düzenleyen SPK m. 101'e ilişkindir. AKP kararından elde edilen sayısal verilere ilişkin, son olarak şunlar söylenebilir; "Demokratik Devlet" ilkesi ile "Hürriyetçi Demokrasi" ilkelerinin yüksek sayılabilecek oranda atıf almış olmasının sebebi; Mahkemenin, AKP'ye, laiklik karşıtı faaliyetlerinin "çoğunluk iktidarına dayalı olmak"la meşruiyet kazanamayacağı ve "çoğunluk" olmanın demokrasilerde her şeyi yapabilme anlamına gelmediğini hatırlatma saikiyle yapılmıştır. Ancak buradan hemen Mahkemenin bu yaklaşımının çoğunluk iktidarını, azınlık haklarını korumak adına sınırlandırdığı sonucuna varmak için acele edilmemelidir. Zira Mahkeme, çoğunluk iktidarını azınlık hakları adına değil devlet ve onun elitleri adına yapmaktadır. Zaten Türkiye siyasetindeki en önemli kırılma noktalarından olmak itibarıyla; çoğunluk iktidarlarının azınlık hakları adına sınırlandırılması meselesinin kökeninde, çoğunluk oyuna duyulan güvensizlik ve buna bağlı olarak devletçi seçkinlerin statülerini kaybetmeme kaygısı yatmaktadır. Dolayısıyla Türk Anayasa Mahkemesinin kararlarını kurgularken demokrasi ve demokratik devlet ilkesine yaptığı nispeten yüksek atfın, Mahkemenin demokratik kaygılarının yüksekliğinden değildir.

İçerik Analizi ile incelenen laiklik gerekçeli kararların tamamında kullanılan Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu hükümleri, içerikleri ve kararda referans gösterilme sıklıkları dikkate alındığında; Anayasa Mahkemesinin, hüküm tesis ederken müracaat ettiği argümantasyonun tamamının "laiklik" ilkesi çerçevesinde ve laik devlet vasfının korunmasına matuf olduğu görülmüştür. Nitekim **içerik analizi ile taranan adı geçen siyasi parti kapatma karar metinlerinde en yüksek atıf oranlarının laiklik ilkesine ait olduğu tespit edilmiştir**. Mevzubahis partilerin kararlarında laiklik ilkesine yapılan atıfları en yüksekten en düşüğe doğru sıraladığımızda; RP 107 kez, AKP 97 kez, FP 86 kez, HZP 26 kez, MNP kararında 11 kez ve DBHP kararında 3 kez atıf yapılmıştır. Bu kararlarda ikinci en yüksek atfı **İnkılâp Kanunları** almıştır ki bunları da en yüksekten en düşüğe doğru sıraladığımızda; HZP 14 kez, RP 6 kez, FP 2 kez ve MNP kararında 1 kez atıf yapılırken, AKP ile DBHP kararlarında ise bir atıf yapılmamıştır. Laiklik

ilkesi ile tutarlı bir biçimde refere edilen diğer kavram ve ilkelere gelince; **Başlangıç İlkeleri** içinde yer alan; “Atatürk Devrimlerine Bağlılık Şuuru” (1961 Anayasasına göre), “Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık”, “Atatürk Milliyetçiliği” ve “Anayasaya Sadakat ve Bekçilik” ilkeleri refere edilirken; **Değiştirilemez İlkelerden**; “Laik Devlet”, “Demokratik Devlet”, “Hukuk Devleti”, “Başlangıçtaki İlkeler Dayanan Devlet”, “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet” ve “Bölünmez Bütünlük” ilkeleri refere edilmiştir. **Gerek 648 sayılı gerekse 2820 sayılı SPK’lardaki**; “Atatürk İlke ve İnkılapları ile Laik Devlet Niteliğinin Korunması”na ilişkin hüküm ilkelerden 648 sayılı SPK’daki; 92, 93, 94 ve 97. maddeler ile 2820 sayılı SPK’daki; 84, 86, 87, 88 ve 89. maddeler en yüksek atıfları almıştır. Daha sonra; “demokratik devlet düzeninin korunması”na matuf 78. madde de sık refere edilen diğer SPK maddesi olurken, diğer birkaç maddeye, kayda değer sayılamayacak düzeydeki atfın dışında, herhangi bir SPK hükmüne atıf yapılmamıştır.

Anayasa Mahkemesinin, gerek bölünmez bütünlük gerekse laiklik ilkelerine dayanarak vermiş olduğu siyasi parti kapatma kararlarında kullandığı argümantasyonunu, bir “şablon” haline getirerek, hemen tüm siyasi parti kapatma davalarında bu şablonu, bazen kısmi değişiklikler yaparak, az çok kullandığı bir önceki bölümde ifade edilmişti. Bu minvalde, laiklik ilkesi gerekçeli kapatma davalarında kullanılan şablon metin için de Ek-2 belgesi hazırlanmıştır.

Laiklik ilkesine aykırılık gerekçeli siyasi parti kapatma kararlarının değerlendirilmesine geçecek olursak; Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin olarak verdiği kararların icmali şu şekilde yapılabilir; Mahkeme, haklarında, laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle dava açılan 6 siyasi partiden (MNP, HZP, DBHP, RP, FP ve AKP), 4’ünü kapatmış (MNP, HZP, RP, FP), AKP’yi nitelikli çoğunluk karar sayısına (7’ye 4) ulaşamadığı için “Hazine yardımından yoksun bırakılma” yaptırımını ile tecziye etmiştir. DBHP ise; 6/5 oy oranıyla yani kıl payı bir farkla kapatılmaktan kurtulmuştur.

Türk siyasal hayatında, devletin laik niteliği ilkesinin ihlali nedeniyle, Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan ilk parti, Milli Nizam Partisi olmuştur.

Anayasa Mahkemesi, Milli Nizam Partisinin kapatılmasına ilişkin kararını; parti genel başkanı Necmettin Erbakan'a ait **üç eserde** yer alan beyanlar³⁶⁰ ile parti büyük kongresinde okunan **beyanname, ahit** ve

³⁶⁰ “3 - Milli Nizam Partisinin üç kitapta yazılı olanlarla beliren görüşü ve tutumu:

648 sayılı Kanun 111 nci maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı belgeler niteliğini taşıdığı yukarıda (Bölüm VI/1) ortaya konulan «İslam ve İlim», Basında Prof. Dr. Necmettin Erbakan» ve «Mecliste Ortak Pazar adlı üç kitapçıktan aktarılmış örnekler Milli Nizam Partisinin kuruluşu ereğinin, çalışma ve yayılma düzeninin ve faaliyetleri yönünün saptanması bakımından değerlendirildikte görülecek olan şudur :

Din bir vicdan, inanç ve kanaat konusu, Tanrı ile insan arasında manevi bir ilişki olmaktan çıkarılarak Anayasa ile çizilmiş sınırlarından taşırılmakta; siyaset idare, iktisat, öğretim, bilim, teknoloji alanlarında, toplumsal ve özel ilişkilerde sözün kısası bütün dünya işlerinde uyulacak tek kaynak, dayanak ve düzen olarak gösterilmek istenmektedir. Parti, halkla olan temaslarında, karşındakileri yalnızca bir dinin müntesipleri gibi görme ve ele alma ve din fikrini hayatın tek hakimi kılma eğiliminde ve telkinlerinde başarı kazanabilmek, kendisini olabildiğince çok yandaş, başka deyimle, oy toplayabilmek için de dini ve din duygularını sömürme ve kötüye kullanma yolundadır. Hitaplar hep «Müslüman kardeşlerimiz «Siz Müslümanlar» veya bunlara benzer biçimdedir. Hangi konuda konuşurlarsa konuşulsun mutlaka söz din alanına aktarılmaktadır. «Cennetmekan», «Aleyhisselatı vesselam», «Allahın lutfü keremi ile» gibi deyimlerin veya Kur'an ayetlerinin kullanılabilmesi için vesileler oluşturulmaktadır. Özellikle aşağıdaki örnekler, Milli Nizam Partisinin güttüğü amaçları ve bu amaçların yukarıda açıklanan niteliğini ortaya koyma bakımından tartışmayı ve yorumu gerektirmeyecek açıklık ve kesinlikindedir.

«Müslümanlık dışında başka bir hakikat kaynağı yoktur.»

«İnsanların ilimleri birdenbire Asr - ı Saadet'le artmaya başlamıştır.»

«Maddi ve müspet ilimler de peygamberler vasıtasıyla gelmiştir.»

«Kur'an-ı Kerim'de, adeta önümüzdeki devrin feza devri olacağını söyleyen, fezaya ilişkin birçok ayetler vardır.»

«İlimlerin temelleri Kur'an - ı Kerim'dedir,»

«Doğudaki ilim adamı ilim sarayının içine iman anahtarıyla giriyor. Kur'an-ı Kerim'den aldığı ilhamlarla öğreniyor, öğretiyor.»

«Biz ve Batılılar için tek yol İslamlaşmaktır.»

«Risale-i Nur okudu diye adamı tevkif et. Olur mu böyle şey?»

«Ne diye Cuma günleri tatil yapmıyoruz da Pazar tercih ediliyor? Pazar günü Hristiyanlar kiliseye giderler.Cuma günü tatil yapılırsa da Müslümanlar rahatça camie gitseler olmaz mı? Ne mecburiyeti var bu milletin bu zulmü çekmeğe?»

«Türk Ceza Kanununun 163 ncü maddesi kaldırılarak; din hürriyeti Müslümanlara mutlak verilmelidir.» ...

“Bütün Batılı ülkelerde din siyasete hakimdir. Hatta İsrailde din Devletin üstündedir. Dinle Devletin ayrı şeyler olduğu lakırdısı uydurmaktır. Dinle Devlet aynıdır. Beraber yürür ayrılmalarına imkan yoktur.»

«Hilafetin gelmesinin birçok büyük faydaları olabilir. Siyasi faydaları da Millet isterse her şey olur. Atatürk'ün Halifeye yazdığı mektup onun Halifeye nasıl hürmet beslediğini ortaya koymaktadır.»

«Din dersleri ihtiyari olmamalıdır.»

Sözü geçen kitaplarda beliren görüşe göre Ortak Pazar sorunu dahi bir Katoliklik, Protestanlık, Yahudilik ve Müslümanlık sorunudur; kaynağını Tevratın almaktadır.”. (vba). Bkz; **AYMKD**, Sayı: 9, s. 65-67.

marştaki ifadelerin³⁶¹, Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunundaki hükümlere aykırılık oluşturduğu kanaatine dayandırmıştır. Mahkemeye göre MNP'nin aşağıda sıralanmış talepleri;

- TCK'nın 163. maddesinin³⁶² kaldırılmasını talep etmek,
- Din derslerinin mecburi olmasını istemek,
- Hilafetin gelmesinde büyük faydalar görme ve millet isterse bunun olabileceğini belirtmek,
- Dinle Devletin aynı olduğunu, beraber yürüdüğünü ileri sürmek,
- Her alanda İslamlaşma zorunluluğundan söz etmek,
- Cuma gününün tatil günü yapılmasını istemek,

³⁶¹ “4. Milli Nizam Partisinin, Büyük Kongrede okunmuş «Beyanname» «ahit» ve «Marş» la beliren görüşü ve tutumu :

Milli Nizam Partisinin Birinci Büyük Kongresi doğru tutanağının 7 nci maddesiyle kongrede okunduğu saptanan Milli Nizam Partisinin Birinci Büyük Kongresinin aziz milletimize beyanname» ve «Milli Nizam Ahdi» başlıklı belgeler ve aynı tutanağın 8 inci maddesinde «Ayakta kongre heyetince okunduğu» saptanan «Milli Nizam Marşı» üzerinde, bunlar kongre tutanağına giriş biçimleriyle 648 sayılı Yasasının 111 inci maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı parti genel kongresince alınmış karar ve yayınlanmış bildiri niteliğini kazanmış bulduklarından, kısaca durulması gerekli görülmüştür.

Beyanname «Allah'ın hakkı tutma, iyiyi sağlama ve kötüyü menetme yolunda bulunmak üzere seçtiği aziz ve mümtaz milletimiz» diye başlamakta; millete geçmişi olarak yalnızca bin yıllık bir tarih, Hakkı tutma» çağı tanınmakta, başka bir deyimle Türklerin tarihi müslüman oldukları dönemden başlatılmakta; yüz elli yıldan yani yenişleme çabaları başladığından beri de milletin bünyesine mikroplar aşılandığı belirtilmekte ve sonra Milli Nizam Ahdı» na geçilmektedir.

«Milli Nizam Ahdı» ise özet olarak «manevi İstiklal Harbini kazanıncaya dek mücadeleye devam etmek», «Hakkın hakimiyetini kurmağa tüm gayretle çalışmak» üzerinedir.

“Milli Nizam marşı» nı, Milli Nizam Partisi Bursa Gençlik Kolunca yayınlanan metne göre son dördüğü «Herkes duyacak bilecek Saklanmaz gayri bu gerçek/Yaprak yaprak çiçek çiçek/ Tek yol İslam İslam yazacağız.» biçimindedir. Savunmalarda partinin marşı olmadığı; kongrede marş okunmadığı ileri sürülmüş, yalnız parti temsilcisi vekillerinden biri (Avukat Hüsamettin Akmuncu) toplantı kapandıktan sonra dağılırken bir takım gençlerin «Milli Nizam yazacağız» diye marş söylediklerinin kulağına uzaktan çalındığından söz etmiştir. Kongre Başkanı Gündüz Sevilgen, 2. Başkan Abdullah Tomba, Oğuzhan Asiltürk, B. Aksakal ve Z. Öğün tarafından imzalanmış ve el yazısıyla düzenlenmiş Birinci Büyük Kongre Tutanağının 8 inci maddesinde «Ayakta Kongre heyetince Milli Nizam marşı okundu.» diye saptandığına ve 18 maddelik tutanakta marşın okunması 8 inci maddede yer aldığına göre savunma dayanaksız kalmaktadır.”. Bkz; **AYMKD**, Sayı: 9, s. 68-69.

³⁶² (Mülga) TCK Madde 163: Dini veya dini hissiyatı veya dinen mukaddes tanılan şeyleri alet ederek her ne suret ve sıfatla olursa olsun devletin emniyetini ihlal edebilecek harekete halkı teşvik veya bu bapta cemiyet teşkil edenler teşvikat ve teşkilatın bir güne fiili eseri çıkmamış olsa bile muvakkat ağır hapse mahkûm olurlar.

Böyle bir cemiyete girenler 313 üncü maddeye göre cezalandırılırlar.

Dini efkâr ve hissiyatı müstenit siyasi cemiyetler teşkil edilemez. Bu gibi cemiyetler dağıtılır ve teşkil edenlerle azaları birinci fıkra mucibince cezalandırılır.

MNP'nin Anayasa'ya açıkça aykırı bir "tutum ve durum içinde" olduğunun açık kanıtıdır³⁶³.

MNP Kongresinde okunan Mili Nizam Beyannamesi, Marşı ve Ahdine ilişkin olarak da Mahkeme şunları söylemektedir; "... *işaretli bölümde söylenenler yukarıda özetlenen üç belge ve partinin bu belgelerle ortaya çıkan görüşü ve tutumu üzerinde de geçerli bulunduğu bunların burada tekrarlanmasına gerek görülmemiştir.*". Mahkeme bu değerlendirmesi sonrasında MNP'nin kapatılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır³⁶⁴.

Ancak böylesi mühim bir karar verilirken parti programının da özellikle dikkate alınması gerekirken, Anayasa Mahkemesi, Milli Nizam Partisinin programını katıyetle dikkate almamıştır. Nitekim kapatma kararına ilişkin metinde, parti programına en küçük bir değinide bulunulmaması da bu görüşü destekler mahiyettedir.

Anayasa Mahkemesi Milli Nizam Partisini laikliğe aykırı eylem ve beyanları nedeniyle kapatırken, konunun önemine binaen parti programında laiklik ve onunla bağlantılı olarak demokrasi, eğitim ve dini öğretim konularının nasıl ele alındığına bakmak ve dolayısıyla, Mahkeme kararının daha sağlıklı bir değerlendirmesini yapmanın mümkün olabileceği düşünülmüştür.

³⁶³ "... Milli Nizam Partisince benimsenip 648 sayılı Yasanın 111' inci maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı belgeler yoluyla açıklanmasının anlamı kesinlik ve açıklıkla ortadadır. **Parti, kuruluş ereği, çalışma düzeni, faaliyet ve bu arada propaganda ve telkin yönü bakımlarından Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı bir tutum ve durumun içindedir.**" (vba). Bkz; AYMKD, Sayı: 9, s. 67.

³⁶⁴ "5. Değerlendirilen delillere göre durum : Delil nitelikleri ele alınarak yukarıda tartışılan ve değerlendirilen belgelerin ışığı altında Milli Nizam Partisinin amacının ve faaliyetlerinin Anayasa'nın Başlangıç Kısmı, 2., 19. ve 57 inci maddeleri ilkelerine ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun Dördüncü Kısmında yer alan 92., 93 ve 94 üncü maddelerine aykırı düştüğü ve 648 sayılı Kanunun 111 inci maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı kapatma koşullarının böylece gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Şu duruma göre partinin temelli olarak kapatılmasına karar verilmesi gereklidir." Bkz; AYMKD, Sayı: 9, s. 69.

Bu itibarla toplam 100 maddeden oluşan MNP programında³⁶⁵ partinin **esas gayesi**³⁶⁶ programın ilk 3 maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre; Millet'in doğasındaki yüksek ahlakî potansiyeli hayata geçirmek, manevi kalkınma yanında maddi kalkınmayı sağlayarak millet'in şahsiyetini güçlendirmek, tarihi tecrübeler ışığında, milli ve manevi değerleri gözeterek ve demokrasi ve hukuk dairesinde, refah ve saadet getirecek ve dünyaya örnek olacak bir medeniyet kurmak olarak ifade edilmiştir. Parti programına göre Partinin **demokrasi anlayışı**³⁶⁷; hakkaniyete en uygun ve serbestiyete dayanan bir rejim olarak kabul edilen demokraside siyasi mücadele metodu katiyetle yapıcı olmak durumundadır. **Laiklik anlayışının**³⁶⁸ ifade edildiği "Vicdan Hürriyeti" başlıklı bölümde ise özetle şunlar ifade edilmiştir; laiklik, vicdan hürriyetinin gereğidir ve fiiliyatta din aleyhtarlığı ve dine ve dindarlara saygısızlık şeklinde tezahür eden yaklaşım yanlıştır, bu durum düzeltilmelidir. Ayrıca laikliğin bir gereği olarak da, dini hissiyatın istismarına mani olacak tarzda dini eğitim ve öğretim verilmesi esastır.

³⁶⁵ www.belgenet.com

³⁶⁶ "1 - Partimiz, Milletimizin fitratında mevcut olan yüksek ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve Cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmeyi gaye edinmiştir.

2 - Partimiz, Milletimizin manevi kalkınma yanında, müsbet ilimlerde ve teknikte taklitçilikten kurtulmuş, yapıcı, keşf ve icad edici gerçek bir ilmi inkişafa ve her sahada büyük şahsiyete erişmesini gaye edinmiştir.

3 - Partimiz, Milletimizin geçirdiği büyük tarihi tecrübeler ve kazandığı olgunluk sayesinde, milli ve manevi değerlerimize hanel getirmeden demokratik hukuk nizamı içerisinde manevi ve maddi kalkınma hareketlerinin basiretli ve isabetli bir sentezini yapacağını ve bu suretle beşeriyete ışık tutacak, refah ve saadet getirecek, yeniden dünyaya örnek üstün bir medeniyet kuracağını kabul eder ve bu büyük gayeye erişmek için vatandaşlarımızı hizmete çağırır."

³⁶⁷ "4 - Partimiz demokrasiyi, hakka en riayetkar, en bilgili ve en liyakatli kimselerin millet hizmetine getirilmesi ve millet'in en adil, en isabetli ve ilmi usullerle idaresi için hakkı arayan ve hakkın tahakkukuna çalışan hak ve hakikat otoritesine yol açan serbest imkanlar zemini olarak tarif eder.

...

Bu itibarla siyasi mücadelelerdeki metodumuz, yapıcı, uyarıcı, birleştirici, hak ve hakikat otoritesini tanıyıcı hak ve hakikatı müdafaa açık, cesur ve ahlak ve fazilete riayetkar, fikre karşı fikirle mukabele edici mahiyette olacak, ilimsiz, dayanaksız, tahrik ve tahkir edici menfi metodların siyasi bünyemizden tasfiyesini şiar edinecektir."

³⁶⁸ "6 - Vatandaşın dini inanış, ibadet, öğretim, telkin ve terbiye ihtiyaçlarını karşılayacak bir vicdan hürriyeti anlayışına sahibiz.

Din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak tarif edilen laikliğin, dine baskı ve dindarlara saygısızlık gayesine alet edilmesine karşıyız.

Laiklik mevzuunda Partimizin ölçüsü; bu müesseseyi din aleyhtarlığı şeklinde bir tatbikata döken her nevi anlayışa karşı olmak şeklinde ifade edilebilir.

... milletimizi, dini bilgiden kısmen veya tamamen mahrum bırakmaya müncer olabilecek yanlış politikanın yerine, dini hislerin istismarına mahal ve imkan bırakmayacak mahiyette bir eğitim ve öğretim politikası takip ve tatbik etmek davasındayız."

Bununla bağlantılı olarak da, parti programında adaletten sonra, en fazla yer ayrılan bölüm olarak; toplam 8 madde ile **Maarif politikası**³⁶⁹ başlıklı, partinin eğitime dair fikirlerinin yer aldığı kısımdır. Buna göre MNP'nin eğitim- öğretim politikasının özetle iki ana hedefi vardır. Eğitim politikasının birincil amacı; “milletin potansiyel ahlaki değerlerinin kuvveden fiile geçirilmesi ve bu meyanda; yeni nesillerin inançlı, çalışkan, vatanperver, milli ahlaka, aile değerlerine bağlı, milli ideal, kültür ve tarih şuuruna sahip, hakşinas, fedakâr, bilim ve medeniyet yarışında bütün insanlığa ışık tutacak bir seviyeye erişme azminde olarak yetiştirilmesi esas gaye”dir. İkinci olarak da; “esas olarak Batı'nın bizden aldığı ve şu anda elinde bulundurduğu bilimsel teknik seviyeye, Batı özenti ve taklitçiliğine kapılmadan, ulaşmak ve hatta geçmek nihai hedef” olmalıdır.

³⁶⁹ “18 - ... Milletimizin hizmetinde Partimizin birinci derecede ehemmiyet verdiği dava maarif kalkınmasıdır. İlim ve medeniyet yarışında Milletimizin layık olduğu mevkie erişmesi ancak bu sayede mümkün olacaktır.

...
19 - Maarif politikamızın ana hedefi, yeni nesillere, milletimizin fitratında mevcut yüksek ahlak ve fazilet gibi hasletlerin bir hayat düsturu olarak intikal ettirilmesidir.

...
Yeni nesillerin inançlı, çalışkan, vatanperver, milli ahlaka, aile nizamına ve aile disiplinine bağlı, milli mefkuremize, kültürümüze ve tarih şuurumuza sahip, hakşinas, feragatkâr ve fedakâr, ilim, teknik ve medeniyet yarışında bütün insanlığa ışık tutacak bir seviyeye erişme azminde olarak yetiştirilmesi gayemizdir.

...
22 - Rejimin bekası ancak rejimin prensiplerine samimiyetle inanan ve riayet eden vatandaşların mevcudiyeti ile kaimdir.

... beşikten mezara kadar ilim prensibine inanan ve ahlaki tekamül cehdi içinde olan, fikre karşı fikirle mukabeleyi şiar edinmiş sınıf tefriki yapmayan demokratik zihniyet ve karakterde yeni nesiller yetiştirilmesinin lüzumuna kani bulunuyoruz.

23 - Maarif kalkınmamızın 2. ana hedefi aslında mensup olduğumuz medeniyetin malı olan ve batının bütün esas ve temellerini bizden alarak maddi kalkınmasını temin ettiği müsbet ilimlerin yurdumuzda sür'atle yayılması, bu ilimlerin mahsulü teknik ve teknoloji yardımıyla beşeriyetin mazhar olduğu hızlı gelişmeyi memleketimizde tekrar tahakkuk ve daha da terakki ettirerek milletimizi ilim ve teknik yolunda tarihi şahsiyetiyle mütenasip önder durumuna getirecek olan teknik ve ilmi kadroyu yetiştirmek ve verimli bir şekilde çalışabilmesi için bu kadroyu en ileri çalışma imkanlarına kavuşturmak gayemizdir.

Yeni nesillerimizin bu gayeyle yetişeceğine, ilim ve teknikte icad edici, keşfedici kabiliyet ve istidadımızın yakın bir zamanda meydana çıkacağına ve milletimizin kuracağı yeni dünya medeniyetinin, yenilmez maddi üstünlüğünü sağlayacağına inanıyoruz. Bu imanla milletimize telkin edilmeye çalışılan sathi batı özenti ve taklitçiliğine tamamen muarız bulunuyoruz.”

Gerek Parti programındaki gerekse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı iddianamesine alınan ve bir kısmı Anayasa Mahkemesince kapatma kararına dayanak yapılan ifadeler yakından incelendiğinde görülecek olan şudur: Milli Nizam Partisinin söylemi şu üçlü sacayağına oturtulmuştur. Birincisi; Gelişmiş Batılı ülkeler karşısında geri kalmış olduğumuz bir vakıdır. Bunun suçu millette değil onu bu hale getiren zihniyettir. İkincisi bu halden kurtulmak mümkündür ve hal çaresi olabilecek reçete de yine milletin mazideki köklerinde mevcuttur. Yani kendi köklerine dönüşle millet, bu kötü halden kurtularak, “muhteşem mazi”nin “şanlı” günlerindeki “muktedir ve hâkim” rolüne yeniden kavuşabilecektir. Bu da eğitimle sağlanacaktır. Üçüncü ve son olarak da; millet bu “şanlı tarih”ini o dönemlerde inancına uygun yaşamasına borçludur. Sonuç olarak Türkiye’nin kalkınması ve toplumun huzur ve mutluluğu, Milli Nizam Partisine göre; toplumun inancına uygun yaşamasında, yani dindarlıktadır. Bütün bu değerlendirmeler ışığında MNP’nin tipik bir “dindar muhafazakâr” parti olduğunu ifade edebiliriz.

Bu minval üzere, öncelikle şunun ifade edilmesi gerekir; yukarıda genel hatlarıyla ve kısaca özetlenen Parti programı ışığında; Milli Nizam Partisi söyleminin, “radikal siyasal” bir söylem olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim yukarıda alıntıladığımız ve parti programının 22 sıra numaralı maddesinde yer alan “*Rejimin bekası ancak rejimin prensiplerine samimiyetle inanan ve riayet eden vatandaşların mevcudiyeti ile kaimdir.*” ifadesi bunun en açık kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla “Milli Görüş” adlı legal siyasal İslami hareketin en önemli ekolünün ilk partisi olan Milli Nizam Partisi programından hareketle; bu siyasal akımın ve Partisinin, esas itibarıyla “rejim”le herhangi bir sorununun bulunmadığı ve rejimi kökten değiştirmek gibi -Cumhuriyetten Şeriata- bir amacının olmadığı ve nihayetinde mevcut halin dine ve dindarlara daha “müşfik” bakacak şekilde ıslahını/ değiştirilmesini hedeflediklerini söyleyebiliriz.³⁷⁰

³⁷⁰ MNP programının daha derinlikli analizi için bkz: Ali Yaşar Sarıbay; “Milli Nizam Partisinin Kuruluşu ve Programının İçeriği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; İslamcılık** (6. Cilt), Ed. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 576- 590.

Mahkemenin, MNP kararındaki laiklik anlayışı ise yukarıda da alıntılındığı üzere; Anayasa Mahkemesince, bir vicdan, inanç ve kanaat konusu olarak tarif edilen dinin, MNP tarafından, Tanrı ile insan arasındaki manevi bir ilişki olmaktan çıkarılarak hayatın her alanına teşmil edilmek suretiyle anayasal sınırların ihlal edildiği yorumuna dayanmaktadır³⁷¹. Dolayısıyla Türk Anayasa Mahkemesinin bu yorumu, devletin müteahkim bir konumda olduğu ve dinin sınırlarını anayasal sınırlarla belirlemeye çalıştığı, bu nedenle de devlet eksenli otoriter bir laiklik anlayışının tezahürü sayılabilecek bir yorumdur. Oysaki siyasi sahada kendisini temsil ettiğini düşündüğü için, on binlerce insanın oy verdiği/vereceği bir siyasi parti için, Anayasa Mahkemesi, kapatma kararı verirken pekâlâ bir insan hakkı olarak din ve vicdan özgürlüğünü teminat altına alan laiklik yaklaşımını/yorumunu, esas alabilirdi. Ancak Mahkemenin 330 numaralı dipnotta vurgulanan ve tek bir paragraftan oluşan kendi laiklik tarifine/yorumuna dayanması, sıfatı “Mahkeme” olan bir yargı organı açısından en azından hazindir. Bu itibarla, Milli Nizam Partisi hakkında verilen kapatma kararının dayandırıldığı laiklik ilkesi yorumu, hem hukuken hem de siyaseten malûdür.

1961 Anayasası döneminde laiklik ilkesinin ihlali nedeniyle yalnızca Milli Nizam Partisi kapatılmıştır. Daha sonraki dönemde, Huzur Partisi, 1982 Anayasası dönemi itibariyle ilk, laiklik gerekçesiyle kapatılan 2. parti olmuştur. Nitekim HZP kapatma kararını tesis ederken kullandığı Anayasal ve yasal mevzuat hükümlerini, esas olarak devletin laik vasfını korumaya matuf hükümlerden seçen Anayasa Mahkemesi, bununla tutarlı bir biçimde de içerik analizi uygulanan karar metni içinde **en yüksek atfı laiklik ilkesine (26 kez)** yapmıştır. Yine bu sonuçla tutarlı bir biçimde 2. en yüksek atfı, 14 kereyle İnkılâp Kanunları ve 3. olarak da 11 kereyle, 2820 sayılı SPK 84. maddedeki Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunmasına yönelik hüküm almıştır.

³⁷¹ “... Din bir vicdan, inanç ve kanaat konusu, Tanrı ile insan arasında manevi bir ilişki olmaktan çıkarılarak Anayasa ile çizilmiş sınırlarından taşırılmakta; siyaset idare, iktisat, öğretim, bilim, teknoloji alanlarında, toplumsal ve özel ilişkilerde sözün kısası bütün dünya işlerinde uyulacak tek kaynak, dayanak ve düzen olarak gösterilmek istenmektedir. ...”.

Anayasa Mahkemesi MNP kararından farklı olarak Huzur Partisi kararında, eski kararlarına da atıf yapmak suretiyle, kapsamlı bir “laiklik” tarifi yapmaya çalışmıştır. Nitekim karara dayanak teşkil edecek mevzuat hükümlerine yapılan atıfların hemen akabinde laiklik konusunu, Batıdaki teorik ve pratik temelleri ile karşılaştırmak suretiyle irdelemeye geçen Anayasa Mahkemesi; Batılı tarzdaki laiklik uygulamasının, bizden farklı ve bizde uygulanması mümkün olmayacak bir anlayışa dayandığını, özellikle şu ifadeleri ile vurgulamaya çalışmıştır:

*“... Hıristiyan ve İslâm dinlerinin koşulları, inanç ve gerekleri aynı olmadığından, ülkemizde ve batı ülkelerinde oluşan durumlar ve ortaya çıkan sonuçlar birbirinin aynı olmamış, aksine büyük farklılıklar göstermiştir. **Dini ve din anlayışı tamamen farklı olan bir ülkenin, lâikliğı, o ülke batı medeniyetine açık olsa dahi batı ülkelerdeki anlayış içinde benimsemesi esasen düşünülemez ve beklenemez.** Bu durum, koşullar ve kurallar arasındaki farklılıkların doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Kaldı ki, aynı dini benimseyen batı ülkelerinde dahi devletlerin lâiklik anlayışı birbirinin aynı olmamıştır.”.* (vba)

Bizim laiklik anlayışımızın Batıdan farklılığını Osmanlı’dan müdevver din-devlet ilişkisi biçimine tahmil eden Anayasa Mahkemesi, yine HZP kararında, konuya ilişkin olarak şunları söylemektedir:

*“... Osmanlı İmparatorluğu, temeli dine dayanan bir devlet düzeni öngörülerek kurulmuştur. Bu nedenle İslâm kuralları, yalnız fertlerin manevi hayatını, yani inanç alanını değil, aynı zamanda toplum ilişkilerini, devlet faaliyetlerini ve hukuku da düzenlemiştir. Lâiklik ilkesinin kabul edilmediği devirlerde din, toplum hayatının bütün alanlarına, devletin karar ve hareketlerine daima müdahale ederek egemen olmak istemiş, din sömürsü ve onun kötüye kullanılması, bu alanda son derece katı bir taassuba neden olmuş ve bu yüzden **medeniyetin ilerleme aşamalarında ortaya çıkan her icat ve yeni***

buluş dine aykırıdır fetvalarıyla karşılaşmış, hatta bu fetvalar düşman istilasına uğrayan vatanımızı kurtarma çabalarını dahi engellemek için pervasızca kullanılmıştır. Bu yüzden toplumumuzun gelişmesi için en lüzumlu olan buluşlar ülkemize girememiş, bunun doğal sonucu olarak da medeniyetin ilerleyişine ayak uydurulamamış, böylece devlet zaafa ve gerilemeye uğratılarak parçalanmaya kadar sürüklenmiştir...” . (vba)

Yukarıdaki alıntı çok açık bir biçimde Osmanlı'nın gerilemesinden, medeniyet yolunda ilerleyemeyişimize, hatta yeni Cumhuriyetin kuruluşunun kösteklenmesine kadar, sosyal açıdan tüm hayati meselelerimizi, laikliğe bağlamaktadır. Buradan hareketle din- devlet ilişkisine ilişkin anlayışımızın, tarihsel olarak sorunlu ve laiklik karşıtı olarak değerlendiren Anayasa Mahkemesi; bu gerekçelere dayanarak bizdeki laiklik uygulamasının, Batıdan farklı olarak, din işlerine devletin müdahalesine cevaz verecek şekilde uygulanmasının, zorunluluğuna işaret etmektedir ki o da şöyle ifade edilmiştir:

“... Bugün dahi bazı kimselerle örgütlerin, dini kötüye kullanmak ve böylece din sömürsünden bir takım çıkarlar sağlamak eğiliminde oldukları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Anayasa ve yasa koyucuları bu alanı düzenlemişler ve kötüye kullanmaya set çekmişlerdir.”³⁷²

Anayasa Mahkemesi çizdiği bu teorik çerçeveden hareketle Huzur Partisi programındaki;

- Batıdaki üniversitelere uygun dini eğitim ve öğretimin Türkiye üniversitelerinde de uygulanmasının istenmesini (m.12)³⁷³,

³⁷² AYMKD, Sayı: 20, s. 345-374.

³⁷³ “Madde 12- Eğitim ve öğretim kurumları ile üniversitelerimizin bazı sosyalist ülkelerdeki gibi lâik olması fikrine inanmıyor ve bunu benimsemiyoruz. Üniversiteler milli karakterin aynası olmalıdırlar. Bu manada din eğitim ve öğretiminin üniversitelere de batıdaki üniversitelere uygun olarak, tatbikine taraftarız”

- Türk dilinin tekâmülü ve alfabenin geliştirilmesi için farklı Türk lehçelerini dikkate alarak alfabeyle 9. sesli harfin eklenmesinin savunulmasını (m. 16)³⁷⁴,
- Milli eğitim müesseselerinde; “... ilkokuldan itibaren kaynağını ahlak, fazilet ve Türk- İslam geleneklerinden alan bir sistemle vatan ve milletini seven, çalışkan, dürüst, kendisine, ailesine ve cemiyete faydalı nesiller...” yetiştirmeyi kendisine gaye edinmesini (m. 17)³⁷⁵,
- Eğitim ve öğretim programlarının “... taklitçilikten kurtarılarak memleket gerçeklerine ve milli bünyeye uygun halde yeniden tanzim edilecek, bu programlarda gençliğe sapık ideolojilerin sızması için Anayasa doğrultusunda dini ve ahlaki değerlere önem veren bir tedrisat sistemi ...”³⁷⁶ yle uyumlu hale getirilmesini istemesini;

“Dini kötüye kullanmak ve böylece din sömürsünden bir takım çıkarlar sağlamak” amacına matuf olarak değerlendirmiştir ve bu gerekçeyle de HZP’nin kapatılmasına karar vermiştir. Özetle; Anayasa Mahkemesine göre, Huzur Partisinin Programında Üniversite düzeyine kadar çıkarılmış dini eğitim ve öğretimi savunmak, “kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı yolundaki kesin buyruğa” karşı gelmek ve Atatürk İlke ve İnkılâplarından “ödün vermek” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir siyasal partinin kendi sosyolojik mütekabiliyeti doğrultusunda taleplerini dile getirmesi, bir diğer deyişle kendisine oy veren veya verecek

³⁷⁴ “Madde 16/2, 3: Dil çalışmaları için Çağatay, Azeri, Uygur ve Oğuz olmak üzere dört ana Türk lehçesinin ve bu lehçelerdeki kelime köklerinin incelenmesine taraftarız. Keza tekamülü için önce alfabenin geliştirilmesinde zaruret görüyoruz. Dokuz heceli olan Türk alfabesine dokuzuncu sesli harfi koymak istiyoruz.

Eski Türk alfabelerinin neden otuzbeş harfli olduğunu yeni baştan ve Atatürkçü bir ruh ve anlayışla araştıracağız.”

³⁷⁵ “Madde 17/1- Milli eğitim müesseselerimizde ilkokuldan itibaren kaynağını ahlak, fazilet ve Türk-İslam geleneklerinden alan bir sistemle vatan ve milletini seven, çalışkan, dürüst, kendisine, ailesine ve cemiyete faydalı nesiller yetiştirmek gayemizdir.”

³⁷⁶ “Madde 21- Eğitim ve öğretim programları taklitçilikten kurtarılarak memleket gerçeklerine ve milli bünyeye uygun halde yeniden tanzim edilecek, bu programlarda gençliğe sapık ideolojilerin sızması için Anayasa doğrultusunda dini ve ahlaki değerlere önem veren bir tedrisat sistemi getirilecektir.”

toplumsal gurubun taleplerini, siyasete taşımalarını, Atatürk devrimlerine karşıtlık olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmenin siyasal hayatın gerekleriyle bağdaşmayacağı açıktır. Çünkü bir siyasal partinin kendi tabanının taleplerini siyasal iktidar katına taşıyamayacaksa başkaca ne iş yapmasının beklendiği sorusuna cevap vermek, bu durumda, Anayasa Mahkemesine düşmektedir. Ayrıca; Mahkeme, bir siyasi partinin, kendi toplumsal tabanının talepleri ve/veya siyasi ideolojisi doğrultusunda bir takım taleplerde bulunmasını, din istismarı³⁷⁷ olarak nitelendirmektedir ki; bu da, ancak “niyet okuma” yöntemiyle mümkündür. Nitekim Anayasa Mahkemesi, bu yöntemi, önceki kısımda ele alınan “bölünmez bütünlük” gerekçeli parti kapatma kararlarında da bolca kullanmıştır.

Huzur Partisinin kapatılma gerekçelerinden biri “Üniversite düzeyinde de dini eğitim ve öğretimin verilmesi” olunca, Mahkeme, HZP kararında, Atatürk Devrimleri ve laiklik ilkesi bağlamında üniversite eğitiminin nasıl olması gerektiği konusuna da girmiş ve konuya ilişkin olarak şunları ifade etmiştir; “... Konuyu daha yakından görebilmek için bu sorunlar ve meseleler hakkındaki Anayasa Mahkemesi kararlarının bazılarında alıntılar yapmak, Atatürk ilkeleri ve bilimsel özerklikten ne anlaşıldığını ortaya koymak da yerinde bulunmuştur. ...” diyerek, 15 Şubat 1975 günlü, Esas 1973/37 Karar 1975/22 sayılı kararına (Kararlar Dergisi, Sayı.13, Sayfa.116) atıfta bulunmuş ve bu kararındaki Atatürk devrimleri, daha doğrusu “devrim” kavramına tartışmalı bir tanım getirmiştir. Bu karardaki ifadesine göre Anayasa Mahkemesi;

“...Cumhuriyetimiz, milli şuur ve bütünlük içinde, barışa ve insan hak ve özgürlüğüne dayalı memleket kalkınmasını sosyal Adalet ve Atatürk devrimleri ilkeleri doğrultusunda amaçlayan siyasal bir varlıktır. Burada özellikle Atatürk devrimleri deyimi

³⁷⁷ Konuya ilişkin olarak ayrıntılı bir çalışma için bkz: Mustafa Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, “Din İstismarı, Hukuk ve Temel Haklar”, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s. 153-160. Not: Bu makale ilkin **İslamiyat** dergisinde (Sayı: 3, 2000, s. 29-36) yayınlanmıştır.

üzerinde durmak gerekir. **Devrim kavramı, sözcüğün açık anlamından da belirleneceği üzere durgunluğun, alışkanlığın, hareketsizliğin tersidir. Devrimcilikte hiçbir zaman duraksama yoktur. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle modern toplum yaşamının koşulları da sürekli olarak değişikliğe uğrar. Kendisini bu değişmeye uyduramayan, yani devrim yapamayan sosyal topluluklar çağın gerisinde kalmaya ve ileri toplumların sömürgesi olmaya mahkumdurlar. İşte Atatürk devrimlerinde temel amaç geri kalmışlıktan kurtulmak, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaktır. Belirli bir süre geçtikten sonra Atatürk Devrimlerinin amaçlarına ulaştığı ve artık yeni bir atılıma gereksinme duyulmayacağını kabul etmeye olanak yoktur. Çünkü, Atatürk Devrimleri, çağdaş uygarlık düzeyi doğrultusunda sürekli hareket halindedirler ve birbirini ara vermeden izlerler. ...” . (vba)**

Demek suretiyle “devrim” kavramına doktrinde de yankı bulacak şekilde tartışmalı bir tanım getirmiştir. Nitekim GÖZLER konuya ilişkin olarak şunları söylemektedir:

“Anayasa Mahkemesinin bu görüşü oldukça tuhaftır. Bu karar göstermektedir ki, Anayasa Mahkemesi, ya “devrim” teriminin ne anlama geldiğini bilmemektedir; ya da, ilerleme için sürekli devrim yapılması gerektiğini düşünmektedir. **Eğer bu şıklardan birincisi doğruysa, Anayasa Mahkemesi üyelerinin genel dilbilgisi düzeylerinin fevkalâde yetersiz olduğu; ikincisi doğruysa, Anayasa Mahkemesinin, bir mahkeme için oldukça fantastik bir sosyal düzen anlayışına sahip olduğu sonucu ortaya çıkar. Siyasal düşünceler tarihinde sürekli devrimi savunan düşünürler vardır. Ancak bir hukuk düzeninin tepesinde yer alan bir mahkemenin “sürekli devrim” tezini savunması anlaşılabilir bir şey değildir. Bir**

mahkeme kararında “devrimcilikte hiçbir zaman duraklama yoktur... Devrim yapamayan sosyal topluluklar çağın gerisinde kalmaya... mahkumdurlar” şeklinde cümleler okumak hayret vericidir.

*Kanımızca, **Atatürk’ün inkılâpçılık ilkesi, Atatürk’ün yaptığı eğitim-öğretim, giyim, yazı vb alanlarda yaptığı birtakım inkılapların korunması anlamına gelmektedir. İnkılâpçılığın kurulu bir hukuk düzeninde bundan başka bir anlamı olamaz. Anayasamıza göre, inkılâplar bir kere yapılmıştır ve bunlar korunmalıdır. Her gün inkılâp yapılması düşünülemez.***³⁷⁸. (vba)

GÖZLER tarafından ağır bir eleştiriye tabi tutulan ve kısaca: “Çağdaş uygarlık düzeyi için sürekli devrim” tezi olarak nitelendirebileceğimiz bu yorumunun akabinde Mahkeme, Atatürk Devrimlerinin temelinde bilim özgürlüğünü koyarak, bu defa bilimin toplum hayatındaki rolüne, çağdaş uygarlık adına ve toplumsal hegemonyanın bir aracı olacak şekilde, aşağıdaki şu ifadelerle vurgu yapmaktadır;

*“... Anayasa Mahkemesinin 12.1.1971 günlü, Esas 1969/31, Karar 1971/3 sayılı kararında (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı.9, Sayfa.143) “çağdaş uygarlığın temeli, insanların davranışlarında, eylemlerinde akli egemen kılmalarıdır. Bunun yolu ise bilimsel çalışma yoludur; bu yolun kılavuzu olan ilke de bilimin, insanların yaşamında gerçek yol gösterici sayılması ilkesidir. Bu ilkenin eylemleri olarak uygulanabilmesi için **toplumun yapısının kilit yerlerinde bilimsel gerçeği arayıp bulabilecek, uygulayabilecek ve bütün düşünce ve davranışlarında bilimsel gerçeğin isterlerinden ayrılmayacak kişilerin bulunması**, bunun sağlanması için de bu nitelikte kişilerin yetiştirilmiş olması zorunludur... Yalnız bilimsel ve nesnel ölçülere göre biçimlendirilmiş bir öğretim ve eğitimin*

³⁷⁸ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s.199-200.

gerçekleştirilmesi, toplumsal açıdan büyük önem gösteren alanlardaki yüksek öğretim ve eğitimin gerek siyasal çevrelerin ve özellikle siyasal iktidarın, gerek toplumdaki çeşitli kümelerin etkisi dışında bir öğretim ve eğitim düzeni ile olabilir. ...”. (vba)

Yukarıdaki ifadelerin aynı zamanda **Türk Anayasa Mahkemesinin ideal “birey, toplum ve iktidar” anlayışını yansıttığını ve bu ideal “birey, toplum ve iktidar” tasavvurunun da hayatın gerçeklerinden kopuk, muhal bir ideal olduğunu ayrıca ifade etmeye gerek yoktur.** Nitekim bilim özgürlüğünü HZP kararında, 19. yüzyıl vülger pozitivist anlayışına dayanarak destekleyen Anayasa Mahkemesinin, yukarıdaki metin içinde vurguladığımız ifadelerinden; “bir toplumun idaresinde görev alacak kimselerin neredeyse akademisyen vasıflarına sahip olması” gibi bir fikri, pekâlâ çıkarsamada bulunabiliriz. Ancak bu “elitist” isteğin, siyasetin ve sosyal hayatın doğal akışı karşısında nasıl bir karşılık bulacağı ise cevaplandırılması zor bir soru olacaktır.

Huzur Partisi kararında dikkati çeken bir diğer nokta da; Anayasa Mahkemesinin, üniversite eğitiminin önemine dikkat çekerek, bir yandan üniversite eğitiminin adıyla mütenasip bir şekilde bilimsel, nesnel kriterlerle yürütülmesini talep etmesi³⁷⁹, ve diğer yandan da bu talebinin, belli bir ideolojik formasyonun (Atatürk İlke ve İnkılâpları/ Atatürkçülük/ Kemalizm) öngördüğü biçimde hayata geçirilmesini istemesinin, bizzat kendisi tarafından dogmatikliğin sürdürülmesi anlamına geleceği ve bunun da Mahkemenin, kendi tarif ve talebiyle mütenakız bir konuma düşeceğini/düşüğünün açık işaretidir.

³⁷⁹ “... *Bilimsel ve nesnel ölçülere göre biçimlendirilmiş üniversiter bir öğretim ve eğitimin gerçekleştirilmesi, sözü geçen bu kararda da açıklandığı gibi, o öğretim ve eğitimin sadece bilimsel isterler doğrultusunda yapılması, doğmalardan ve bilime ters düşen öteki etkilerden uzak tutulması suretiyle sağlanabilir. Bu itibarla Anayasanın 24. maddesinin dördüncü fıkrasında ifadesini bulan “din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır, bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır” yolundaki kural, Atatürk ilke ve inkılaplarıyla daha açık bir anlatımla Türk Devrimleriyle birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir. ...”*

Son olarak; HZP kararının hukuki-teknik ayrıntılarına bakılacak olursa, şunlar ifade edilebilir; Anayasa Mahkemesince, Huzur Partisinin kapatılma kararına dayanak teşkil eden parti programı hükümleri, ikiye ayrılarak değerlendirilmiştir. İlk kısımda programın 12, 17/1 ve 21. maddeleri ele alınmış ikinci kısımda da programın 16. maddesinin 2 ve 3. fıkraları değerlendirilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin 6 üyesi, Huzur Partisi programında yer alan mezkûr hükümlerden ilk kısımdaki; 12, 17/1 ve 21. maddelerinin, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasakları düzenleyen 78., Atatürk ilke ve inkılâplarını koruyan 84., lâiklik ilkesini koruyan 86. ve dini istismar konusu yapmayı yasaklayan 87. maddelerine aykırılıklar taşıdığına karar vermiştir.

Üyelerden Orhan Onar, Mehmet Çınarlı ve Necdet Darıcioğlu programda yer alan hükümlerde kanuna aykırılık olmadığını, H. Semih Özmert bu hükümlerin Kanunun yalnızca 84. , Yılmaz Aliefendioğlu da Kanunun yalnızca 84. ve 87. maddelerine aykırılık bulunmadığını öne sürmüşlerdir.

Programın 16. maddesinin 2 ve 3. fıkraları ise; Mahkemenin yine altı (6) üyesi tarafından Anayasanın 174. , Siyasi Partiler Kanununun da 84. maddesi hükümlerine aykırı bulunmuştur. Üyelerden H. Semih Özmert, Orhan Onar, Mehmet Çınarlı, Necdet Darıcioğlu ve Yılmaz Aliefendioğlu ise bu görüşe katılmamışlardır. Netice olarak Anayasa Mahkemesinin 11 üyesinden 6'sının oyları, yani oyçokluğu ile Huzur Partisinin temelli kapatılması kararına varılmıştır.

1982 Anayasası döneminde HZP'nin ardından laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle **hakkında dava açılan üçüncü parti Demokratik Barış Hareketi Partisi oldu.** DBHP, haklarında laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle dava açılan diğer siyasi partilerden hem siyasi düşüncesi hem de kapatılma

talebinin tek bir aykırılık gerekçesine inhisar ettirilmesi münasebetiyle ayrı bir konumdadır. DBHP sosyalist sol siyasi düşünüşü benimsemiş bir parti olarak parti programına almış olduğu; “devlet din işlerine karışmayacak, din cemaatlere bırakılacaktır” ibaresi nedeniyle 25.10.1996 tarihinde Y.C. Başsavcılığı tarafından 2820 sayılı SPK'nın 89. maddesine (Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunmasına dair hüküm) aykırılıktan hakkında dava açılmıştır. Hakkında tek bir gerekçe ile kapatma davası açılan ikinci parti DBHP olmuştur. (İlki TEP'tir). Bu kararın bir diğer özelliği ise AYM'nin, kararın çıktığı 25.05.1997 tarihinden yaklaşık 3 yıl sonra karar gerekçesini yayımlamış olmasıdır.

DBHP kapatılmaktan tek bir oy farkla, yani 6/5 oy oranıyla kapatılmaktan kurtulmuştur. Ancak parti lehine oy veren üyeler 3 ayrı gerekçelendirme ile ancak ortak bir karara varmışlardır. Yani DBHP hakkındaki kapatılma talebinin reddini kararlaştırmışlardır. Bu açıdan da ilk olan bu kararda; üç üye ayrı, iki üye ayrı ve bir üyenin ayrı gerekçelendirmeleriyle karar tekemmül ettirilmiştir.

Buna göre; Yekta Güngör ÖZDEN, Mustafa BUMİN ve Fulya KANTARCIOĞLU'nun gerekçelerine³⁸⁰ göre; siyasi partilerin ancak Anayasanın 68. maddesi çerçevesinde kapatılabilecekleri, SPK m. 89'daki hüküm Anayasa m. 68'de zikredilmediği için ve parti programı bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde laiklik ilkesine aykırılık içermediği gerekçeleriyle kapatılma talebi reddedilmiştir. Güven DİNÇER'in gerekçesine³⁸¹ göre ise;

³⁸⁰ “Anayasa, siyasi partilerin kapatılma nedenlerini tek tek saymış, yasakoyucuya, bunların dışında düzenleme yapmaya elverişli bir yasama alanı bırakmamıştır. Bu durumda, siyasi partilerin, 68. maddenin dördüncü fıkrasında sayılanlar dışında bir nedenle, tüzük ve programlarının bu fıkraya aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmalarına olanak yoktur.

...
Parti programının “inanç sorunları” başlıklı bölümü, bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde, laiklik ilkesine aykırılık içermediği, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu ilkeyi gerçekleştirmek amacıyla Devlet kurumu olmaktan çıkartılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Açıklanan nedenlerle, Demokratik Barış Hareketi Partisi'nin 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca kapatılması isteminin reddi gerekir.”.

³⁸¹ “Siyasi Partilerin kapatılma nedenleri Anayasanın 69 . maddesindeki kurullarla sınırlıdır. Ancak, bu kurullara aykırılık siyasi partilerin kapatılmasına neden olur.

siyasi parti kapatılma nedenleri Anayasanın 69. maddesinde sayıldığından ve bunların arasında SPK/89'a ilişkin herhangi bir hüküm bulunmadığından, ayrıyeten SPK/89 bu durumda Anayasaya aykırılık içerdiğinden ya ihmal edilerek uygulanmaması veya iptali gerektiğinden, DBHP hakkındaki kapatılma talebinin reddi gerekmektedir. Haşim KILIÇ ve Sacit ADALI'nın gerekçelerine gelince³⁸²; Siyasî Partiler Yasası'nın 89. maddesinde

Siyasi partilerle ilgili olarak yapılan ayrıntılı yasal düzenlemeye göre teşkilatlanma, mali yönetim ve diğer konulardaki yasaklanmalarla ilgili olarak çeşitli yasaları ihlal ve ihmal eden durumlar siyasi partilerin kapatılmasını değil bunlara başka müeyyideler uygulanmasını gerektirir. Bir teşkilatlanma, yönetim ve muhasebe hatası veya noksanı ile yasa kurallarını ihlali yüzünden bir siyasi parti kapatılmaz. Çünkü siyasi parti kapatma nedenleri Anayasada, sayılarak belirlenmiştir. Bu kapatma nedenlerine ek nedenler yasalarla ihdas edilemez.

Siyasi Partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak yasalarla yapılan ek düzenlemeler Anayasanın ilgili kuralları ile çelişkili olduğu ve aykırılık doğurduğu takdirde Anayasa Mahkemesi, yerine göre Anayasaya uygunluk denetimi yoluyla bu kuralları iptal ederek veya bu kuralları ihmal ederek Anayasa Kurallarına göre hüküm tesis etmek zorundadır.

Olayda Siyasi Partiler Yasası'nda bulunan Anayasaya aykırı bir düzenleme ile karşı karşıyayız. Yalnız Anayasa ile düzenlenebilecek bir alana, Anayasanın 68. Ve 69. Maddelerine, adeta siyasi partiler yasası ile ilaveler yapılmıştır. Siyasi Partiler Yasasının 89. Maddesi ile konulan ve Diyanet İşleri Bakanlığının genel idarede yer almasına ilişkin Anayasanın 136. Maddesi hükmüne aykırı amaç gütmeye yasağına dayanan Siyasi Parti Kapatma müeyyidesinin olayda uygulanmayarak olayın yalnızca Anayasanın 68. Ve 69. Maddelerine göre çözümlenmesi gerekir. Demokratik Barış Hareketi Partisi Anayasanın 68. Ve 69. Maddelerine aykırı bir davranışta bulunmamıştır.

Davalı parti hakkındaki kapatma isteminin bu nedenlerle reddi gerekir.”

³⁸² “1995 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle oldukça daraltılan siyasî parti kapatılma nedenleri, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nda geniş biçimde yer almaya devam etmektedir. Başka bir deyişle, Anayasa'ya uygun değişiklik yapılmamıştır. Demokratik Barış Hareketi Partisi'nin 2820 sayılı Yasa'nın 89. maddesine göre kapatılması istenilmektedir. Bu maddede belirtilen kapatılma nedeni Anayasa'da öngörülmemiştir. Ancak, bu madde Anayasa'nın geçici 15. maddesi kapsamında olduğundan, Anayasa'ya aykırılık savında bulunma olanağı yoktur.

Anayasa'ya aykırılık savında bulunulamayan böyle bir durumda, 2820 sayılı Yasa'nın 89. maddesi yerine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulanması gerekir. Çünkü, Anayasa'nın 90. maddesine göre bu Sözleşme, uygulanması gereken kanun hükmündedir. ...

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. ve 11. maddeleri siyasi partileri de kapsayan örgütlenme ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlarını belirtmektedir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun ve Divanının kararlarında da bu konuda somut görüşlere yer verilmiştir. Buna göre, barışçı yolları amaç edinilenlerin şiddete başvurmadan her ortamda düşüncelerini örgütlü ya da örgütsüz ifade edebilmeleri “demokratik toplum düzeninin” vazgeçilmez koşuludur. Bu düşünceler, hoş gitmeyen ya da toplumu rahatsız eder nitelikte olabilir, ama yine de bunları engelleyen sınırlamalar getirilemez.

Siyasî Partiler Yasası'nın 89. maddesinde öngörülen parti kapatma nedeni, örgütlenme ve düşünceyi açıklama özgürlüğünü kullanılamaz duruma getiren bir sınırlama içermektedir. Bu sınırlama Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen “Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz...” kuralına açıkça aykırıdır. Anayasa'nın 13. maddesinde hak ve özgürlüklerin demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olarak sınırlandırılmayacağına öngörülmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne yapılan açık bir yollamadır. Başka bir anlatımla, Sözleşme'ye 13. madde kapsamında anayasal bir düzey kazandırılmıştır. Sözleşme, demokratik devletlerin hak ve özgürlük konusunda ortaklaşa saptadıkları referans normları içermektedir. Bu nedenle, 13. madde ile demokratik toplum düzeninin gereklerine yapılan yollama, Sözleşme'nin uygulanmasını zorunlu kılar. ...

öngörülen parti kapatma nedeni, “örgütlenme ve düşünceyi açıklama özgürlüğü”nü kullanılamaz hale getirdiğinden, Anayasa’nın 13. maddesinde öngörülen “*Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz...*” kuralına açıkça aykırıdır. 13. maddenin de AİHS’ne atıf yapması nedeniyle de konunun AİHS 10 ve 11. maddeleri çerçevesinde çözümlenmesi gerekir. Mevzubahis ilkeler, şiddet içermeyen düşünce açıklamalarını koruduğundan ve DBHP programında yer alan hükmün de bu kapsamda olmasından ötürü, DBHP’nin kapatılmasının talebinin reddedilmesi gerekir.

Demokratik Barış Hareketi Partisinin kapatılması talebinin reddedilmesi doktrinde erken sayılabilecek bir olumlulukla karşılanmış ve Mahkemenin laiklik konusundaki militan yaklaşımının değişeceğinin habercisi olarak yorumlanmıştır³⁸³. Hakyemez; daha önce aynı gerekçe ile ÖZDEP’in kapatılmasında tereddüt etmeyen Mahkemenin DBHP kararında farklı karar verilmesini ciddi “içtihat değişikliği” olarak değerlendirmiştir³⁸⁴. Aşağıda incelenecek kararların da gösterdiği gibi, Mahkeme, DBHP kararında, kıl payı sayılabilecek düzeydeki oy oranı ile (6/5) içtihadından sapma gösterir gibi olmuşsa da, daha sonra önüne gelen laiklik gerekçeli kapatma davalarına ilişkin kararlarında eski militan demokrasi anlayışına zaman yitirmeden dönmüştür.

1982 Anayasası döneminde, 1983 yılında kapatılan Huzur Partisinin ardından, laiklik ilkesinin ihlali gerekçesiyle kapatılan ikinci (1961’den itibaren üçüncü) parti Refah Partisi olmuştur. Anayasa Mahkemesinin bu kararında dönemin siyasal konjonktürünün çok büyük etkisi olmuştur. Nitekim Türkiye

Bu nedenle, Anayasa’nın 13. maddesiyle uyum içinde olan Sözleşme’nin 10. ve 11. maddeleri gereğince şiddete başvurmadan bir düşünceyi açıklamaktan başka eylemi bulunmayan Demokratik Barış Hareketi Partisi’nin kapatılması için yapılan başvurunun reddi gerekir.”.

³⁸³ Yusuf Şevki Hakyemez, “Anayasa Mahkemesi’nin Demokratik Barış Hareketi Partisi Kararı Üzerine Düşünceler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 4, Aralık 2001, s. 54, 60-61, 66-67.

³⁸⁴ Hakyemez, **a.g.m.**, s. 54.

siyasi tarihine **28 Şubat Süreci**³⁸⁵ olarak geçen gelişmeler, Refah Partisinin, 1994 Yerel Seçimleri sonucunda elde ettiği nispi başarının sürdürülerek, 1995 Genel Seçimlerini de yüzde 21'lik bir oy oranı ile birinci olarak tamamlaması ardından, kurulan koalisyon hükümetinin büyük ortağı olarak iktidar mevkiine gelmesiyle başlamıştır.

Refah Partisinin koalisyon hükümetini kurmasının ardından, bu partinin, özellikle, üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılmasına yönelik niyet açıklamaları nedeniyle laiklik karşıtı olduğu ve rejimi değiştirmek istediği yönündeki kanaatin, medyanın da desteği ile geniş halk kitlelerine yayılmasına çalışılmıştır. Tabii bu sonuçta, RP'li yetkililerin sorumsuz ve ölçsüz beyanatlarının çok büyük katkısı olmuştur. Sonuçta Refah Partisinin şeriat rejimini kurmak amacıyla olduğu şeklindeki yaygın görünümlü ama yapay bir kamuoyu oluşturulmuştur. Nihayetinde bu süreç; kamuoyu baskısı gerekçe gösterilmek suretiyle, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından, Refah Partisinin zımnen laiklik karşıtı olduğunu ima eden ve laikliği koruyucu bir dizi tedbirler paketinin kamuoyuna açıklanması ile sonuçlanmıştır. Akabinde de, Refah Partisi aleyhine kamuoyunda yaygın bir memnuniyetsizliğin oluşturulması sayesinde, Refah Partisinin Haziran 1998'de hükümet ortaklığından istifa etmesi ile sonuçlanmıştır.

Böylesi bir siyasal konjonktürde, hakkında kapatılma davası açılan RP'ye ilişkin kararın, içerik analizi sonucu da, diğer davalara ilişkin kararlarda elde edilen sonuçlardan açık arayla farklı çıkmıştır. Nitekim laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle, haklarında kapatılma davası açılan siyasi partilere ilişkin kararlarda, **“laiklik” ilkesine en yüksek atıf, 107 rakamı ile RP kararında gerçekleşmiştir.**

³⁸⁵ 28 Şubat Süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Ali Bayramoğlu, **28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007 (Kitabın ilk 2 baskısı 2001 yılında Birey Yayıncılık tarafından yapılmıştır). ; Mustafa Erdoğan, **28 Şubat Süreci**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Kararın değerlendirilmesine geçecek olursak, öncelikle Anayasa Mahkemesi, Refah Partisini aşağıdaki delillere dayanarak, laiklik karşıtlığının odağı olmak gerekçesiyle kapatmıştır³⁸⁶;

- Parti genel başkanı Erbakan'ın, üniversite öğrencilerinin başörtüsü takmalarına yönelik serbestiyet açıklamaları, "Çok-hukukluluk" esasına dayanan hukuk sistemini savunması ve bir takım tarikat ileri gelenlerine başbakanlık konutunda iftar yemeği vermesi;
- RP genel başkan yardımcısı ve Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın, irticai faaliyet suçlaması (Kudüs gecesi düzenleme) nedeniyle tutuklu bulunan Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ı hapisanede ziyaret etmesi;
- RP genel başkan yardımcısı Ahmet Tekdal'ın Hac ziyareti sırasında yapmış olduğu konuşma;
- RP'li milletvekilleri; Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan ve İbrahim Halil Çelik ile Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin kamuoyunda tepki yaratan açıklamaları.

³⁸⁶ ...

Açıklanan nedenlerle, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın; Yükseköğretim Kurumları öğrencilerinin başörtüsü kullanmalarını destekleyen, çok hukuklu sistemi savunan beyanları ile kimi tarikat liderlerine Başbakanlık Konutunda iftar yemeği vermesine ilişkin davranışları; Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın Sincan Belediye Başkanı'nu tutuklu olduğu sırada ziyareti ve Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal'ın 1993 yılında Hac'ta yaptığı ve 24.11.1996 günü Kanal-D televizyonunda görüntülü olarak verilen konuşması; 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 78., 84. ve 87. maddeleri ile Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen ve Cumhuriyetin temel niteliklerinden olan "lâiklik ilkesi"ne aykırılık oluşturduğundan Refah Partisi'nin Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendiyle, Anayasa'nın 69. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi gerekir.

Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendinde sayılan parti yetkililerinin, dördüncü kısımda belirtilen yasaklara aykırı söz ve eylemlerinin, aynı zamanda Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasında ve Siyasî Partiler Kanunu'nun 103. maddesinde yer alan "odak" ya da "mihrak" olmaya esas alınacağı kuşkusuzdur.

Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ile Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin, kamuoyunu yoğun biçimde meşgul eden ve süreklilik, yoğunluk ve kararlılık gösteren lâiklik karşıtı söz ve eylemleri, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun dördüncü kısmında yer alan 78, 84 ve 87. maddeleriyle Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu halde, Refah Partisi'nin hareketsiz kalarak bunlara karşı kapatma davasından önce herhangi bir işlem yapmamış olması, bu eylemlerin davalı Parti tarafından benimsendiğinin ve desteklendiğinin açık bir göstergesidir.

Bu nedenlerle, davalı Refah Partisi'nin 2820 sayılı Yasa'nın 103. ve Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi gerekir. ...".

Anayasa Mahkemesi, RP kararında; Fazilet Partisi kararında ve kısmen AKP kararında da kullanılacağı; laikliğin tanımı, önemi ve Türkiye uyarlamasını tartıştığı, hemen hemen aynı ibarelerden oluşan ve yalnızca kelime düzeyinde farklılıklar ile bir kısım paragrafın sırasının değiştirildiği yaklaşık 5 sayfalık bir şablon metni kullanmıştır (Bkz: EK-2).

Mahkemenin, laikliğe ilişkin argümantasyonunu içeren bu şablon metin değerlendirilmeden önce, RP hakkındaki iddianameye ilişkin olarak şunu ifade etmemiz gerekmektedir. İncelediğimiz siyasi parti kapatma davalarına ilişkin olarak, daha önceki ve daha sonraki dönemlerde hazırlanan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı iddianamelerinden hiçbiri, RP hakkındaki iddianamede kullanılan üslup ile yazılmamıştır. Muhtemelen, dönemin siyasal konjonktürünün de (28 Şubat süreci) etkisiyle³⁸⁷ Cumhuriyet'in bir numaralı başsavcısı, bu sıfatı ile kabili mümkün olamayacak derecede, basit ve derinliksiz analizlerle ve yine bu sıfatı ile bağdaşmayacak düzeyde, vakardan uzak ve adeta düşmanca bir üslupla iddianame metnini hazırlamıştır³⁸⁸.

³⁸⁷ Nitekim aynı dönemde askeri makamlarca özellikle yargı mensuplarına yönelik olarak verilen "irtica brifingi"nde sunulan kimi bilgilerin neredeyse tamamen aynı içerik ve üslupla Refah Partisi hakkındaki Yargıtay Başsavcılık İddianamesine de girdiğini, metinleri karşılaştırmak suretiyle, M. Sinan Başaran tarafından hazırlanan makalede dile getirilmiştir. Bkz: M. Sinan Başaran, "Refah Partisinin Kapatılması Kararı Üzerine Hukuki Bir İnceleme", **Liberal Düşünce**, Sayı: 9, Kış 1998, s. 17-27.

³⁸⁸ "Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin hiçbir döneminde olmadığı şekilde «irtica» tehlikesiyle karşı karşıyadır.";

"Gerek ülkemizde ve gerekse dünyada mahkemelerce kapatılan hiçbir parti, bana göre Refah Partisi kadar kapatılmayı hak etmemiştir";

"**Bin yıllık «takiyye» geleneğinin en büyük ustası** kabul edilen Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın, bu sözlerinin ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmak için söylediklerinin hiçbiri inandırıcı değildir. Acaba, bu konuşmayı televizyon kameralarında izleyen milyonlarca kişiden bir teki dahi inandırıcı bulmuş mudur?";

"Adıgeçen milletvekillerinin başka konuşmaları da elinizdedir. Şimdi Refah Partisi «Bu konuşmalardan partimizin haberi yok» demektedir. Konuşmaların bir kısmı televizyonlarda, kapatma davası açılmadan defalarca yayınlanmıştır. Partiden ihraç edilmedikleri gibi, uyarı dahi yapılmamıştır. **Aslında Refah Partisi, bu şahısları bir tetikçi gibi kullanmıştır.** Sonra da milletvekili seçtirip, cezalandırılmalarını engellemeye çalışmıştır. Onların yaptığı lâikliğe aykırı eylemlerden Parti de sorumludur. Partiden ihraçların partinin sorumluluğuna etkisi yoktur. Esasen bu ihraçlarda da takiyye yapıyorlar. öğrendiğimize göre, ihraç kararlarını kesinleşmesin diye tebliğ etmiyorlar. Kapatma davası reddedilirse, tebligat yapıp savunma haklarını kullanacaklar ve «haklıymışsınız» deyip, partide bırakacaklar ve tetikçi olarak kullanmaya devam edecekler." (vba)

Mahkeme, Huzur Partisi kararında da vurguladığı kimi düşüncelerini, RP kararında, tekraren kullanmıştır. Bunlar, en başta; laiklik ilkesinin farklı yorumlarının mümkün olduğu ve bunun da farklı dini yapılar, farklı sosyal, kültürel ve tarihi altyapılardan kaynaklandığı düşüncesidir³⁸⁹. Yine ikinci olarak da; Atatürk İlkeleri içinde laiklik ilkesinin, adeta kilit taşı görevi görmesi ve bu yüzden haiz olduğu fevkalade önemin ifade edilmesidir³⁹⁰.

Bu ifade edilen düşüncelerin yanında, Anayasa Mahkemesinin önemli bir diğer fikri, Refah Partisi kararında, laiklikten ne anlamamız gerekir sorusuna, coşkulu bir üslupla yanıt verdiği ve kısaca, "laiklik bir yaşam tarzıdır" önermesiyle ifade edilebilecek düşüncesidir ki bu düşüncesini Mahkeme şöyle dillendirmektedir;

*"Lâiklik", ortaçağ doğmatizmini yıkararak aklın öncülüğü, bilimin aydınlığı ile gelişen özgürlük ve demokrasi anlayışının, uluslaşmanın, bağımsızlığın, ulusal egemenliğin ve insanlık idealinin temeli olan bir uygar yaşam biçimidir. Çağdaş bilim, skolâstik düşünce tarzının yıkılmasıyla doğmuş ve gelişmiştir. Dar anlamda, devlet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlansa, değişik yorumları yapılsa da, **lâikliğin gerçekte, toplumların düşünsel ve örgütsel evrimlerinin son aşaması olduğu** görüşü, öğretilerde de paylaşılmaktadır. ...*

Lâiklik, din ve devlet işleri ayrılığı biçiminde daraltılamaz. Boyutları daha büyük, alanı daha geniş bir uygarlık, özgürlük ve

³⁸⁹ "Türkiye'de lâiklik ilkesinin uygulanması, kimi batılı ülkelerdeki lâiklik uygulamalarından farklıdır. Lâiklik ilkesinin, her ülkenin içinde bulunduğu koşullarla her dinin özelliklerinden esinlenmesi, bu koşullarla özellikler arasındaki uyum ya da uyumsuzlukların lâiklik anlayışına da yansıtılarak değişik nitelikleri ve uygulamaları ortaya çıkarması doğaldır. Klâsik anlamda, dinle devlet işlerinin birbirinden ayrılması biçimindeki tanımına karşın, islâm ve hristiyan dinlerinin özelliklerindeki ayrılıklar gereği, ülkemizde ve batı ülkelerinde oluşan durumlar ve ortaya çıkan sonuçlar da ayrı olmuştur. Dinî ve din anlayışı tümüyle farklı ülkelerde lâiklik uygulamasının, aynı anlam ve düzeyde benimsenmesi beklenemez."

³⁹⁰ "Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, gücünü lâiklikten almış; milliyetçilik ilkesi lâiklikle tamamlanmış; Türk Devrimi lâiklikle anlam kazanmıştır. Anayasa'da da bu ilkenin değiştirilemeyeceği öngörülmüştür."

çağdaşlık ortamıdır. Türkiye'nin modernleşme felsefesi, insanca yaşama biçimi ve insanlık idealidir.

Demokrasiye geçişin de aracı olan lâiklik, Türkiye'nin yaşam felsefesidir. ...". (vba)

Yukarıda yer alan alıntılardaki katıyet ifade eden cümlelerle laiklik anlayışını ifade eden Mahkemenin bu anlayışı, adeta zaman durmuş ve insanlık düşüncesi nihai idealine ulaşmış gibi bir tasvire dayanmaktadır³⁹¹. Böylesine yüceltilen, ulviyet ve kutsiyet ifadeleriyle sarmalanan bu laiklik anlayışı, karşıtı olarak konumlanan herkes ve her şeye, durduğu pozisyonun ideal olana tekabül ettiği varsayımından da hareketle, açık bir üstünlük hatta kibir duygusu ile zımnen şunu söylemektedir; "laik olmayanların yaşama biçimi gayri insanidir".

Bu anlaşılış tarzının kendisi, ontolojik olarak dogmatizme kapalı olan laik düşünce ile büyük bir tenakuz arz etmektedir. Şöyle ki; laik düşünce, dini düşüncenin tartışılmazlığına dolayısıyla dogmatikliğine, insan aklının yetkinliğine dayanan aydınlanmacı düşüncenin bir cevabı olarak doğmuştur. Bu münasebetle, laik düşünceyi, özellikle de laik düşüncenin bir yorumunu, mutlaklık kaydıyla almak ve topluma dayatmak, bizzat dogmatiklik tuzağına düşmek demektir. Buna rağmen Mahkeme, bu anlayış tarzı ile tutarlı bir biçimde; toplumsal alanı "çatışmacı" bir yaklaşım ile ele almakta ve RP'nin kapatılma gerekçelerinden biri olan başörtülü öğrencilerin bu örtüleri ile üniversiteye gitmesini, "muhakkak" bir çatışma sebebi olarak değerlendirmektedir³⁹². Bu anlayıştan mütevellit olarak da, başörtüsüne cevaz vermemekte ve bu durumu, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde bir hak talebi olarak değerlendirerek, buna yönelik yasağı kaldırmak isteyen bir siyasi partinin bu talebini, kapatma gerekçesi sayabilmektedir.

³⁹¹ Can, a.g.e., s. 125.

³⁹² "... Yükseköğretim kurumlarında, bilimsel yöntemlerle yetişerek birlikte çalışmalar yapan gençlerin, kardeşlikleri, arkadaşlıkları ve dayanışmaları yarınları için önemli iken onları dinsel gereklerle ayırma bağlı tutarak kimin hangi inançtan olduğunu gösterecek biçimdeki başörtüsü ile dinsel inanç ve görüşleri nedeniyle çatışmalara sevkdebilecek ortamın yaratılmasında ülkelerin geleceği bakımından yarar bulunmamaktadır. ... "

Kendini mutlak doğrunun temsilcisi konumunda gördüğü için hiyerarşik olarak da en üstte konumlandırılan ve toplumsal alandaki farklılıkların, farklı insanlar arasında muhakkak problem çıkaracağına inanan “çatışmacı” anlayış ve yaklaşımı benimsemiş Mahkemeye göre; farklı hayat tarzlarını ima eden her türlü sembol ve onları -özellikle de dini sembol olarak başörtüsünü-taşıyanların kamusal alanda görünür olması bile diğerleri (resmi laiklik anlayışı yanlıları) üzerinde manevi cebir olarak değerlendirilmektedir³⁹³. Hâlbuki bu iddiayı doğrular mahiyette tek bir kriminal vak’a dahi adliyeye intikal etmemiştir. Dolayısıyla fiili durum, bu iddiayı tamamen nakzettmektedir. Yani başörtülüler ile başı açık öğrenciler arasında, Mahkemenin zannettiği gibi husumet değil, arkadaşlık/kardeşlik vardır. Nitekim sosyolojik araştırmalardan elde edilen veriler de (bölüm sonunda ayrıntılı olarak izah edilecektir) bu durumu doğrulamaktadır.

Mahkeme, bununla da yetinmemiş, işi “niyet okuyuculuğu” na kadar vardırılmak suretiyle, başörtülü öğrencilerin tamamının “dini devlet düzenini” yani şeriatı benimsediğini Danıştay kararlarına da atıf yapmak suretiyle ilan etmiştir³⁹⁴. Hâlbuki bir yargı makamının, böylesi bir iddiayı, mutlak surette tek tek başörtülülerin şeriatı benimsemiş olduklarının ispat edilmesi durumunda ancak ileri sürebilmesi ve buna istinaden kararını verebilmesi gerekirken, çok basit mantık zinciri ile; “başörtüsü Atatürk devrimlerine aykırıdır öyleyse tüm başörtülüler şeriatçıdır” gibi bir önermeyi, “*Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri*

³⁹³ “Dinsel nedenlere dayanılarak başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine resmî daire ve üniversitelerde serbestlik tanınması, bir tür yönlendirme ve bir anlamda zorlamadır. Kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamak, ayrı ve hatta aynı dinden olanlar arasında bile ayrılıklar yaratacaktır. Bu durumun da lâiklik ilkesine aykırı düşeceği kuşkusuzdur.”

³⁹⁴ “... Öte yandan, Danıştay Sekizinci Dairesi’nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir. Buna karşın, davalı Parti Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile kimi parti yetkililerinin mahkeme kararlarını etkisiz hale getirmek için resmî daire ve üniversitelerde türban kullanmayı teşvik eden lâiklik ve hukuk devleti ilkelerine aykırı konuşmalar yaptıkları anlaşılmıştır. ...”.

kabul edilmiştir” şeklindeki bir Mahkeme kararı haline getirmek suretiyle, hukuk devleti ilkesi açısından tam bir ihlal yaratmıştır. Normal şartlarda hukuk düzeni, insanlardan sadır olan fiiller ve beyanlar hakkında hüküm verebilir. İnsanların zihninin teknik olarak okunması henüz mümkün olmadığına göre nasıl böyle bir karar verilebilir ki. Dolayısıyla bu kararın, Mahkemenin abesle iştiğal örneklerinden biri olarak doktrindeki yerini alması kuvvetle muhtemeldir.

Anayasa Mahkemesi, RP kararında, kendi laiklik anlayış tarzına uygun olarak, din hakkında da; “dinin ne olduğuna” dair kat’i yorumlar yapmaktadır ki, bu yaklaşımın bir problematik alanı açacağı kesindir. Çünkü iki farklı ontolojik ve epistemolojik alandan hareket eden bu iki farklı paradigmanın, birbirleri hakkındaki hüküm/yorumlarının mantıken tutarsızlık arz etmesi kaçınılmazdır. Buna rağmen Mahkeme, laik paradigmadan hareketle din hakkında hüküm vermekte ve şöyle demektedir;

“Lâik düzende ise din, siyasallaşmadan kurtarılır; yönetim aracı olmaktan çıkarılır; gerçek, saygın yerinde tutularak kişilerin vicdanlarına bırakılır.”

“Demokratik ve lâik devlet, bireyler arasında inançlarına göre ayırım gözetemez. Herkes, dinini seçmekte, inançlarını açıklamakta, din ve vicdan özgürlüğü sınırları içerisinde serbesttir. Lâik bir toplumda, bireyin istediği dine ve inanca sahip olması, yasakoyucunun her türlü etkinin dışındadır. Devletin dinlerden birini tercih fikri, ayrı dinlere bağlı yurttaşların yasa önünde eşitliğine de aykırı düşer. Lâik ülkelerde gerçek vicdan özgürlüğünden söz edilebilmesi de, lâikliğin bu özgürlüğün de güvencesi olduğunu göstermektedir.”

“Lâiklik ilkesinin kabulü ile dogmatik değerlerin yerine akla ve bilime dayanan değerler geçmiş, dinsel duygular sahibinin vicdanında dokunulmaz yerini almıştır. Değişik inançlara sahip olanlar, birlikte

yaşama gereğini benimseyerek devletin kendilerine karşı eşit yaklaşımından güven duymuşlardır. Böylece, iç barış sağlanarak yurttaşlar, ulus bilinciyle, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk Ulusu'nun bireyleri olmuşlardır.”.

Bu ifadelerden Mahkemeye göre şu sonuçları çıkarabiliriz; dinin “saygın ve dokunulmaz” yeri fertlerin vicdanlarıdır. Laiklikte devletin herhangi bir dini tercih etmesi mevzubahis olmadığı için laiklik ile yurttaşlar açısından “kanun önünde eşitlik” fikri de hayata geçirilebilmiştir. Son olarak laiklik farklı inançların müntesiplerinin birlikte yaşamasının/yaşayabilmesinin vasatını yurttaşlık-ulus bilinci ile sağladığından “iç barışın teminatı”dır.

Bu önermeleri değerlendirecek olursak; ilkin, dinler veya diğer tüm ahlaki öğretilerin hiç biri, fertlerin yalnızca iç dünyalarında- vicdanlarında yer almak için ortaya çıkmışlardır. Çünkü dinler ve diğer tüm ahlaki öğretiler “iyi ve doğru”nun temsilcisi oldukları iddiasına istinaden, fertleri bu “iyi ve doğru” doğrultusunda değiştirip dönüştürmek isterler, dolayısıyla onlara göre, dış dünyaya-fiiliyata yansımayan bir “iyilik ve doğruluk” halinden söz edilemez. Dolayısıyla inananlarının gündelik hayat pratiklerine yansımayıp yalnızca vicdani düzeyde tutulan dini inanç olgusu, kat'i surette dinin tabiatı ile çelişir. Mevzubahis anlayışın doğal sonucu olarak da, dinin hayatiyet alanını vicdanlara hasretmek, Türkiye tipi devletçi –otoriter laiklik anlayışının tezahürü, sakıt ve batıl bir önerme olarak ancak değerlendirilebilir.

İkinci olarak dillendirilen tespit de, Türkiye'deki laiklik uygulaması ile tam bir zıtlık arz etmektedir. Çünkü uygulamada Laik Türkiye Cumhuriyeti, on binlerce din görevlisi kadrosuna sahip anayasal bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığına sahiptir ve bu teşkilat, tamamen İslam dininin kurallarını, Onun da belli bir anlayışına (Ehlişünnet) dayanan bir mezhebinin (Hanefi) yorumunu esas alarak dini hizmetler sunmaktadır. Dolayısıyla farklı din ve mezheplere mensup diğer yurttaşların, dini hizmetlerinin karşılanmasının (ki bu konu başlı başına laik düşünce ile tezat arz etmektedir) gözardı edilmesi

sonucunu doğurmaktadır. Bunun da farklı din ve mezhep müntesipleri olan “Ulusun yurttaşları” arasında bazılarının kayırılması sonucunu ve dolayısıyla da “kanun önünde eşitlik” ilkesinin ihlali anlamına geleceği, bariz bir hakikattir.

Üçüncü ve son olarak da; laikliğin farklı inançlı veya inançsız yurttaşlar açısından bir özgürlük ve güvenlik vasatı sağladığından aynı zamanda iç barışın da teminatı olduğu savıdır ki acaba Türkiye siyasi tarihi pratikleri de bunu doğrulamakta mıdır?. Bu savın doğrulanmasının en kolay yolunun Osmanlı Devletinin son dönemleri ile günümüz demografik verilerinin dini inanç grupları bakımından karşılaştırılmasının yapılması olacaktır. Derhal verileri karşılaştırdığımızda karşılaşıcağımız sonuç şudur; Laik Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sadece 9 yıl önce 1914’te yapılan son Osmanlı nüfus sayımı³⁹⁵ verilerine göre Anadolu’da yaşayan ikinci en büyük dini grup olarak Rumların nüfusu; 1.729.738 iken bugün yaklaşık 1.500 (bin beş yüz) kişiye düşmüştür.³⁹⁶ Üçüncü büyük dini grup olarak Ermeniler ise 1914’te; 1.161.169 iken bugün 60.000 civarında kalmışlardır. Dördüncü büyük dini grup olan Yahudiler ise 1914’te; 187.073 iken bugünkü nüfusları yaklaşık olarak 25.000’e kadar inmiştir. Eğer Türkiye tipi otoriter laiklik anlayışı, Rumların mübadele edilmesini (1923-24), Trakya Olaylarını (1934), Varlık Vergisi uygulamasını (1942) ve 6/7 Eylül (1955) olaylarını önleyebilseydi, bir diğer deyişle farklı dini azınlıklar için iç barışın teminatı olabilmek güvencesini sağlayabilmiş olabilseydi, Anayasa Mahkemesinin kendi laiklik anlayışına ilişkin mevzubahis tespitinin haklılığına itiraz edebilmek mümkün olamazdı. Ancak tersi olmuş ve üzerinden daha bir yüzyıl dahi geçmemişken, Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan ekalliyet mensupları, şimdiki var ile yok arasındaki çizgilerine gerilemişlerdir. Dolayısıyla, maalesef Türkiye tipi otoriter laiklik anlayışının içbarışın teminatı olduğuna dair

³⁹⁵ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1839-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 2003, s. 226-227. Not: Osmanlı dönemi nüfus verileri bu kitaptan alıntılanmıştır.

³⁹⁶ Baskın Oran, **Türkiye’de Azınlıklar** (Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama), İstanbul, TESEV Yayınları, Haziran 2004, s. 36-41. Not: Günümüze ilişkin nüfus verileri, bu eserden alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi yorumunun indî bir iddia olmak ötesinde bir vasfı hak etmediği aşikârdır.

Refah Partisi kararının çok önemli diğer bir özelliği de, AİHM tarafından, sözleşme hükümlerine yani hukuka uygun bulunan yegâne siyasi parti kapatma kararı olmasıdır. Onun haricinde AİHM, Türkiye'den giden tüm siyasi parti kapatma kararlarını, sözleşme hükümlerine, yani hukuka aykırı bulmuştur.

16 Ocak 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesince kapatılmasının ardından 22 Mayıs 1998 tarihinde AİHM' e müracaat eden RP'li yetkililer ve genel olarak kamuoyu, 31 Temmuz 2001'de AİHM' in verdiği uygun bulma kararı ile büyük şaşkınlık yaşadılar. Çünkü AİHM, bugüne kadarki içtihadından vazgeçmiş ve Türkiye'yi haklı bulmuştur. AİHM' in daha önceki dönemlerde önüne gelen parti kapatma kararlarına ilişkin olarak, yerleşik içtihadı; Venedik Komisyonu'nun kararlarını da gözeterek, siyasi partilerin ancak belli şartların tahakkuku hallerinde ve nihai, radikal ve istisnai bir yaptırım olarak kapatılabilmesini öngörmekte idi³⁹⁷. Bu içtihadı göre; siyasi partiler, şiddetin siyasal bir araç olarak görüldüğü/ kullanıldığı veya şiddetin savunulduğu (ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük de bu kapsamdadır) durumlarda ve mevzubahis durumun ilgili ülkenin demokratik düzenine yönelik tehdit derecesi de göz önüne alınarak ("clear and present danger" açık ve mevcut/ yakın ve görülebilir tehlike kıstası³⁹⁸) ilgili partinin kapatılmasına cevaz vermektedir. AİHM, bunun haricindeki; barışçıl

³⁹⁷ Ekrem Ali Akartürk, **Avrupa Hukukuna Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasi Parti Yasakları** (İki Yanı Keskin Bıçak: Demokrasilerde Siyasi Partiler Kapatılabilir mi?), İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, No: 13, 2008, s. 301-302.

³⁹⁸ Esas itibarıyla Amerikan Mahkemesinin 1919 tarihli (Schenck v. United States, 249 U.S. 47,52) kararıyla literatüre giren bu kıstası, gerek AİHM (Gerger v. Turkey, Application No: 24919. ; Welfare Party and others v. Turkey, Application No: 41340/98, 41342/98, 41343/98, 41343/98) gerekse Türk Anayasa Mahkemesi de, Sosyalist Birlik Partisi (E. 1993/4, K. 1995/1, K. T. 19.07.1995, AYMKD 33/2, s. 635) ve Demokrasi ve Değişim Partisi (E. 1995/1, K. 1996/1, K. T. 19.03.1996, AYMKD 33/2, s.724) kararlarında ve son olarak AKP kararında da kullanmıştır.

yöntemlerle, mevcut anayasal düzeninin değiştirilmesi taleplerini, kapatma sebebi olarak görmemektedir³⁹⁹.

RP'nin kapatılmasına ilişkin kararın, AİHM' in, yukarıda genel hatları ile özetlenen yerleşik içtihadından bir "sapma" olarak değerlendiren Erdoğan, konuya ilişkin olarak yazdığı makalesinde şunları ifade etmiştir;⁴⁰⁰

"Şimdi, Refah partisi ile ilgili karardaki "sapma" şuradadır: Bu karar siyasi partilerin Sözleşme'nin –ve özel olarak da onun 11. maddesinin- öngördüğü korumadan yaralanabilmeleri için – şiddeti teşvik etmeme veya kullanmama dışında- yeni bir şart daha getirmektedir. Önerilen değişikliklerin içeriği bakımından da "demokratik olması". ... Yani Mahkeme... daha önce haklı olarak rağbet etmediği –ve yürüttüğü akıl yürütme biçimine bakarsanız zımnen mahkum ettiği- "militan demokrasi" anlayışını benimsemenin eşiğine gelmiştir. Oysa bu anlayış Sözleşmenin birçok yerinde atıfta bulunulan "demokratik toplum"la bariz bir çelişki içindedir. Çünkü, "militan demokrasi" anlayışı tartışmayı ortadan kaldırmakta ve belli bir anda yürürlükte bulunan "kurulu düzen"in sorgulanmaksızın devamını garanti altına almaktadır; oysa kurumsal yapının sabitleştirildiği ve bu haliyle koruma altına alındığı bir yerde "demokratik toplum"dan söz edilemez. Demokratik düzen durağan değil dinamik bir yapıdır."

AİHM 3. Dairesi, RP kararında; RP'nin "Çokhukukluluk"u savunmakla insanlar arasında inanç ayrımcılığına yol açacağı, "Şer-i hukuk" düzenini hâkim kılmak istediği ve bu amaçlara ulaşmak için de "Cihad" çağrısında bulunmasını, laiklik ilkesinin ihlali anlamına geldiği, bu durumda RP'nin kapatılmasının "demokratik toplum düzeninin gerekleri"yle uyumlu ve Türkiye açısından da, "zorlayıcı/acil bir toplumsal ihtiyaç"a dayandığı gerekçesiyle

³⁹⁹ Akartürk, **a.g.e.**, s. 301-302.

⁴⁰⁰ Mustafa Erdoğan, "AİHM'nin Refah Partisi Kararının Düşündürdükleri", **Anayasa ve Özgürlük**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s. 162. Not: Aynı makale; "**Liberal Düşünce**, Sayı: 23 (Yaz 2001), s. 41-50."de daha önce yayınlanmıştır.

uygun bulmuştur⁴⁰¹. Bu akıl yürütmenin, Türk Anayasa Mahkemesinin argümantasyonunun neredeyse aynısı olduğu ifade edilmelidir⁴⁰².

Strassbourg Mahkemesi, 3'e karşı 4 oy çoğunluğu ile bu kararı alarak RP'nin kapatılması kararını İHAS' a uygun bulmuştur. Bu karara muhalefet eden 3 üye ise muhalefet şerhlerinde şunu söylemektedirler:

*“Bize göre hükümete girmesinden önce veya sonra, Refah Partisi'nin Sözleşmenin ilkeleriyle bağdaşmaz bir siyasi projeyi gerçekleştirmeyi, laik toplumu yıkmayı veya çökertmeyi, dine dayalı kini tahriki veya şiddet kullanmayı teşviki yahut Türkiye'deki laik ve demokratik düzeni her ne şekilde olursa olsun tehdit etmeyi amaçlayan tedbirler aldığını kanıtlayacak resmi veya ikna edici deliller bulunmamaktadır.”*⁴⁰³.

Kararı, 30 Ekim 2001 tarihinde temyiz eden RP'li yetkililerin bu başvurusu üzerine, AİHM temyiz makamı olarak davaya bakan Büyük Daire, 13 Şubat 2003 tarihinde kararı onamıştır. Gerekçesi de; 3. Daire ve Türk Anayasa Mahkemesi ile aynı gerekçeleri⁴⁰⁴ paylaşmak şeklinde ortaya konmuştur. Strassbourg Mahkemesi Büyük Dairesi, Partinin kapatılmasını; “zorlayıcı toplumsal gereksinim- kapatılmanın uygun zamanı” alt-başlığı altında yer verilen ve mevcut seçim sonuçları ışığında, **müstakbel seçimlere**

⁴⁰¹ Erdoğan, a.g.e.,s. 168-169.

⁴⁰² Bkz; Erdoğan, a.g.e.,s. 166.

⁴⁰³ Aktaran; Erdoğan, a.g.e.,s. 173.

⁴⁰⁴ “116. Mahkeme, bu hususta Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından dile getirilen ve Anayasa Mahkemesinin Refah'ın anayasa karşıtı eylemlerin odağı olduğu kararına varmasında temel teşkil eden argümanların üç ana gruba ayrılabilceğini düşünmektedir: (i) Refah'ın dini inançlara dayalı bir ayrımcılığa yol açan çok hukuklu bir sistem kurma eğiliminde olduğuna ilişkin argümanlar; (ii) Refah'ın bu çok hukuklu sistem bağlamındaki Müslüman toplumun iç ve dış ilişkilerinde şeriatı uygulama eğiliminde olduğuna ilişkin argümanlar; (iii) Refah üyelerinin siyasi bir yöntem olarak kuvvete başvurma olasılığına yaptıkları atıflara dayalı argümanlar. Dolayısıyla Mahkeme kendisini Anayasa Mahkemesi tarafından dile getirilen bu üç grup argümanla sınırlandırması gerektiğini düşünmektedir.”. Bkz: Refah Partisi vd./ Türkiye Davası, Başvuru no: 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98, Büyük Daire Kararı, 13 Şubat 2003, p. 116.

ilişkin kamuoyu yoklamalarında RP'nin oylarının yüzde 67'e çıkacağı tahminine dayandırmaktadır⁴⁰⁵.

Gerek 3. Daire, gerekse Büyük Dairenin, kararlarını verirken Türkiye'nin Sözleşme hükümlerini ihlal edip etmediğini, Sözleşme hükümlerinden hareketle değil, laikliğin Türkiye açısından önemi esas alınarak karara varıldığını ifade eden Erdoğan, aynı makalesinde⁴⁰⁶, Strassbourg Hâkimlerinin, din özgürlüğü nokta-i nazarından, Hıristiyan dünyasına ilişkin benzer kararları, aynı rahatlıkla veremeyeceklerinin de altını çizmektedir.

3. Daire'nin Kararına muhalif kalan üyelerin sarahatle ifade ettikleri gibi; RP'nin, Türkiye'deki laik ve demokratik düzeni ortadan kaldırmaya dönük bir çaba içinde olduğunu gösterecek, hiçbir ikna edici delil bulunmamasına rağmen, herhalde Türk Anayasa Mahkemesi ve AİHM, "zihin okuma"ya yarayan bir yöntem (!?) ile RP'nin, "gizli niyetleri"nin varlığını tespit edip, bu gizli niyetlerin esas amacı olan müstakbel "şeriat" tehlikesi/tehdidini de göz önünde bulundurarak, RP'nin kapatılmasını, hem Türk hukuk düzeni hem de Avrupa hukuk düzeni içinde meşru bir tedbir olarak değerlendirmişlerdir. Hâlbuki sübutu şüpheli olgulardan hareketle

⁴⁰⁵ "107. Mahkeme, öncelikle kapatıldığı sırada Refah'ın demokrasiye bir tehdit oluşturup oluşturmadığını belirleyecektir.

Bu bağlamda Mahkeme Refah'ın 1983 yılında kurulduğunu, çok sayıda genel ve yerel seçim kampanyasına katıldığını ve söz konusu dönemde 450 sandalyeden oluşan Büyük Millet Meclisindeki 158 sandalyeyi kazandığı 1995 genel seçimlerinde yaklaşık % 22 oy aldığını gözlemlemektedir. Bir koalisyon hükümetine girerek iktidarı paylaşan Refah Kasım 1996'da yapılan yerel seçimlerde oyların yaklaşık % 35'ini almıştır. Ocak 1997'de yapılan bir kamuoyu yoklaması, o gün bir seçim yapıldığı takdirde Refah'ın oyların % 67'sini alacağını ortaya koyar. Bazı kamuoyu yoklamalarının belirsiz niteliğine karşın bu rakamlar bir siyasi parti olarak Refah'ın gücünün ve iktidara tek başına gelme şansının önemli bir göstergesidir.

108. Mahkeme, Dolayısıyla Mahkeme kapatıldığı sırada bir koalisyonda mevcut olan uzlaşmalarla sınırlanmaksızın Refah'ın siyasi iktidarı ele geçirme potansiyeli bulunduğunu düşünmektedir. Eğer Refah demokratik ilkelere aykırı bir program sunsaydı, sahip olacağı siyasi iktidar tekeli bu programda öngörülen toplum modelini kurmasını mümkün kılacaktı. ". Bkz: Refah Partisi vd./ Türkiye Davası, Başvuru no: 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98, Büyük Daire Kararı, 13 Şubat 2003, p. 107, 108.

⁴⁰⁶ Mustafa Erdoğan, "Avrupa'da Hâkimler Var mı?", **Liberal Düşünce**, Sayı: 29, Kış 2003, s. 147-149. Not: Aynı makale daha önce, 16 Şubat 2003 tarihinde Tercüman gazetesinde yayınlanmıştır.

mahkûmiyet kararının verilmesi, bu kararı isterse AİHM versin, hukuk devleti ilkesinin açıkça çiğnenmesi anlamına gelmektedir.

Konuya ilişkin olarak vuzuha kavuşturulması gereken bir konu da; 28 Şubat sürecinde, medyanın özel çabasıyla gündeme getirilen ve Türkiye kamuoyu nezdinde legal siyasi İslamî gelişmelere hep bir şüphe halesi ile bakmayı öğütleyen “takiyye” meselesidir. Her türlü İslamî talebe karşı, kamuoyunun teyakkuza geçirilmesinde kullanılan bu kavram, esas itibariyle, İslami literatüre biraz vakıf olan herkesin bilebileceği gibi, zorlama karşısında gerçek niyetin/dini inancın farklı bir biçimde ikrarı veya inkârı anlamına gelmektedir. RP'nin kapatılması sürecinde hukuki metinlere de giren “gizli niyetler” ibaresi ile ima edilen, hatta Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının İddianamesinde açıkça vurgulanan “takiyye” kavramı, İslam'ın iki temel yorumundan biri olan “Ehli Sünnet” (diğeri Şia) anlayışı ile telifi kabil olmayan bir olgudur. Zira esas itibariyle Şii gelenekte kabul gören takiyye olgusu, zaruret halinde dini inancın inkârı veya saklanması anlamına gelmektedir⁴⁰⁷. Bu itibarla, İslam'ın azınlık yorumunu oluşturan Şia anlayışının, tarihi ve coğrafi olarak hâkim yorum olan Ehli Sünnet'e nazaran, takiyye yöntemini benimsemesi mantıken de daha tutarlıdır. Dolayısıyla, mutaassıp denilecek düzeyde, Ehli Sünnet anlayışı bağılı olan başta Erbakan olmak üzere Milli Görüş camiası açısından, dini gerekçelerle de olsa takiyye yöntemi, benimsenecek ve uygulanacak bir yöntem olmasa gerektir. Ancak söz konusu parti ve lider kadrosunun, siyaseten bu yöneme hiç başvurup başvurmadığı hususu ise ayrı bir tartışma konusudur.

Netice olarak, “RP şeriatçı bir partidir ama şartlar elvermediği için takiyye yaparak bu amacını gizlemektedir” önermesi/iddiası, RP'nin bağılı olduğu Ehli Sünnet anlayışı açısından hiçte isabetli olmayan bir kanaattir ve bu kanaatin açıkça işaret ettiği şey; Türkiye'deki genel dini bilgi düzeyinin

⁴⁰⁷ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt 21, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1992, s. 11172.

sığılığı ve dolayısıyla din meselesinin bir problematik alanı olarak daha uzun müddet gündemi meşgul edeceği olgusudur.

Refah Partisinin kapatılması kesinleşince, karar resmi gazetede yayınlanmadan (16 Ocak 1998) önce, Milli Görüş –siyasal islamî- hareketi, yola Fazilet Partisi ile devam etmeye karar vermiş (17 Aralık 1997) ve RP'liler bu yeni partiye katılmaya başlamışlardır. Dolayısıyla FP hakkında tanzim edilen iddianamede yer alan iddialardan birisi de FP'nin, Refah Partisinin devamı niteliğinde bir parti olduğuna dair iddiadır. Mahkeme, öncelikle Fazilet Partisinin, Refah Partisinin devamı olduğu iddiasını reddederek davayı görmeye başlamıştır⁴⁰⁸.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Fazilet Partisi kararında, RP kararında olduğu gibi laikliğin tanımı ve Türkiye açısından taşıdığı önem, aynı argümanlarla ve neredeyse şablonik tarzda (Bkz: EK-1) ifade edildiğinden, tekrardan kaçınmak için, aynı konularda herhangi bir değerlendirme yapılmayacak, konu sadece Fazilet Partisinin kapatılması gerekçelerinin tartışılması ile sınırlı tutulmaya çalışılacaktır.

Fazilet Partisinin kapatılmasına delil teşkil edecek uygulamaları, Mahkemeye göre⁴⁰⁹ özetleyecek olursak;

⁴⁰⁸ “Refah Partisi ’nin kapatılma kararından sonra siyasi haklarını kullanmalarına sınır getirilmeyen mensuplarının faaliyetlerini bağımsız olarak veya başka bir siyasî parti içinde sürdürmelerine yasal bir engel bulunmamaktadır. Kapatılan Refah Partisi’nin çok sayıda milletvekilinin ve üyesinin kendilerine yakın buldukları Fazilet Partisi’nde siyasî yaşamlarını sürdürmeye karar vererek bu Parti’ye geçmelerinin kadroları bakımından iki parti arasında benzerliğe neden olduğu kuşkusuzdur. Ancak, bu benzerlik Anayasa ve Siyasî Partiler Kanunu’na göre Fazilet Partisi’nin kapatılan Refah Partisi’nin başka bir ad altında kurulmuş hali olduğunun kabulü için yeterli değildir. Böyle kabul edilebilmesi için bu benzerliğin yanısıra iki parti arasında tüzük ve programları yönünden de özdeşlik bulunması gerekir. Oysa, Fazilet Partisi ile Refah Partisi’nin tüzük ve programlarının incelenmesinden iki parti arasında böyle özdeşliğe varan bir benzerlik olduğu kanısına varılamadığı gibi iddianamede de bu yolda bir sava yer verilmemiştir.

Öte yandan, iddianame’de “Hülle Partisi” olduğu ileri sürülen Fazilet Partisi 17.12.1997’de kurulmuş Refah Partisi ise 16.1.1998’de kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesi’nde görülmekte olan davanın nasıl sonuçlanacağından önceden bilinmesi olanaksız olduğundan ve kanıt da gösterilemediğinden bu konudaki iddia dayanaktan yoksun bulunmuştur.”.

⁴⁰⁹ “18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden sonra TBMM’ndeki yemin töreninde, Merve KAVAKÇI’nın ve onu seçim öncesinde, yemin töreni sırasında ve seçim sonrasındaki davranışları ve yaptığı açıklamalarla özel olarak destekleyen Nazlı ILICAK’ın sergiledikleri

- Bir seçilmiş FP'linin (Merve Kavakçı) yemin töreni için TBMM'ye başörtüsüyle girmesi ve diğer FP'li vekillerin bu harekete destek vermesi,
- Bir milletvekilinin okuldan atılan başörtülü öğrencileri Meclise getirmesi ve daha sonra onlarla birlikte basın toplantısı düzenlemesi,
- Bir milletvekilinin halkı kin ve düşmanlığa sevk edecek tarzda, başörtüsü yasağının zulüm ve zorbalık olduğunu iddia etmesi,
- Bir milletvekilinin hazırlamış olduğu kitapta, Cezayir ve İran örneklerini de vermek suretiyle, dini özgürlüklere müdahale eden devlet ve onun görevlilerinin sonunun iyi olmayacağını ifade etmesi,
- Mevzuata ve yargı kararlarına aykırı olmasına rağmen, FP genel başkanı ve partili vekil, belediye başkanı ve diğer yetkililerin, memur ve öğrencilerin başörtüsü takmasını desteklemeleri.

Yukarıda Mahkemenin, kapatma kararına dayanak yaptığı delillerin özetinin, yalnız ve yalnızca; Fazilet Partili yetkililerin, kamu görevlileri ve öğrenciler için **başörtüsü yasağının kaldırılmasını talep etmeleri**

eylemlerin ve yaptıkları konuşmaların; Bekir SOBACI'nın türban ve başörtü yasağına direnen bu nedenle de İstanbul Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakültelerinden çıkarılan öğrencileri Ankara girişinden alarak basın toplantısı yaptırması, Meclis'e getirerek partileri ziyaretlerini sağlaması gibi yasalara aykırı eylemleri desteklemesi ve teşvik etmesinin; Ramazan YENİDEDE'nin resmî daireler ve okullarda konuya ilişkin yasa ve yönetmelikler gereği uygulanan türban veya başörtüsü yasağını zulüm ve zorbalık olarak göstererek halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmesinin; Mehmet SILAY'ın 1998 yılında yayınlanan "Parlamentodan Haber" adlı kitabında, dünya tarihinde milletlerin dini duyguları ve inançlarıyla savaşanların daima kaybettiklerini İran'da bunu deneyenlerin ya ülkeyi terk ettikleri ya apoletlerinin söküldüğünü Cezayir'de Fransız çıkarlarına hizmet uğruna halka dayatanların ve zorbaların bu gün hiçbirisinin hayatta olmadığını belirterek halkı kamu görevlilerine karşı eyleme yöneltmesinin ve Fazilet Partisi'nin Genel Başkanı ile Milletvekillerinin ve kimi Partililerin davranışları ve çeşitli yer ve toplantılarda yaptıkları konuşmalarla mevzuata ve yargı kararlarına aykırı olduğu halde resmî daire ve okullarda türban veya başörtüsü takılmasını desteklemelerinin Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Fazilet Partisi'nin bir tepki göstermediği gibi benimsediği bu faaliyetlerin, Anayasa'nın 69. maddesi, Siyasî Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri uyarınca odak olmaya esas alınacağı kuşkusuzdur.

Açıklanan nedenlerle, davalı Fazilet Partisi'nin Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleriyle, 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri uyarınca kapatılması gerekir."

olgusudur. Bir siyasi partinin, şiddet içermeyecek tarzda ve toplumsal talepler doğrultusunda, bir yasağın kaldırılmasını istemesinin, demokratik ve laik bir siyasi düzenle nasıl bir uyumsuzluk arz ettiği sorusu, halen daha cevaplandırılmamıştır.

Esas itibariyle de, bunu cevaplandırmak Anayasa Mahkemesine düşmektedir. Çünkü başörtüsü yasağını özet olarak; “bu tarz örtünmenin siyasi bir simge olduğu ve bu simgeyi kullananların da dini devlet düzenini benimsemiş oldukları” önermesine dayandırmaktadır. Bu önermenin mehazı ise, Danıştay kararları ve bu kararları birçok kararında referans olarak kullanan Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesi, “Türban Kararı” diye maruf ve meşhur, 7 Mart 1989 tarihli kararıyla⁴¹⁰, laiklik ilkesi bağlamında halen tartışılan ve Anayasa Mahkemesinin ideolojik eksenli laiklik tanımı/yorumu değişmediği sürece, gelecekte de sürececek olan tartışmanın yani dini inancına bağlı olarak öğrenci ve kamu görevlilerinin bu sıfat ve görevlerini kamusal alanda sürdürüp sürdüremeyeceği tartışmasının fitilini ateşlemiştir. İlk defa bu kararla; başörtüsünün dini inanca dayalı bir tercih değil, siyasi bir simge olduğu ve türbanlı öğrencilerin bu örtünme tercihleri dolayısıyla, dini devlet düzenini yani Şeriatı benimsediklerini ifade eden Danıştay kararları⁴¹¹ da, referans gösterilerek, bu tutarsız akıl yürütmenin, hem Cumhuriyet’in otoriter bürokrasisinin eline başörtüsünün “siyasi simge” olduğuna dair manipülatif bir kavramsal araç/koz verilmiş, hem de bu kozun

⁴¹⁰ Esas No: 1989/1, Karar No: 1989/12.

⁴¹¹ “... Yeterli öğretim görmemiş bazı kızlarımız hiç bir özel düşünceleri olmaksızın içinde yaşadıkları kendi toplumsal çevrelerinin baskısına veya gelenek ve göreneklerine boyun eğmeyecek ölçüde eğitim gören bazı kızlarımızın ve kadınlarımızın sırf lâik Cumhuriyet ilkelerine karşı çıkararak dine dayalı bir devlet düzenini benimsediklerini belirtmek amacı ile başlarını örttükleri bilinmektedir. Bu kişiler için başörtüsü masum bir alışkanlık olmaktan çıkarak kadın özgürlüğüne ve Cumhuriyetimizin Temel ilkelerine karşı bir dünya görüşünün simgesi haline gelmektedir”. Danıştay 8. Daire Kararı, Karar No: 1984/330, Esas No: 1983/207, Karar Tarihi: 23.02.1984. NOT: Tamamen aynı ifadenin yer aldığı diğer kararlar; 8. Daire; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile farklı ifadelerle 8. Daire kararlarını onayan Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararı.

anti-özgürlükçü resmi söyleme meşruiyet sağlayarak, kamuoyunun bu bağlamda manipüle edilmesini sağlayacak yol açılmıştır⁴¹².

“Başörtüsü” konusunda Anayasa Mahkemesinin hukuk mantığı ile değil, ideolojik reflekslerle hareket ettiği açıktır. Çünkü ortada üniversiteli başörtülülerin oluşturduğu legal veya illegal bir örgüt yapılanması olsa ve bu yapılanma kamuoyuna, din devleti yanlısı olduğunu deklare etse veya aynı yönde başörtülü üniversitelilerin tek tek açık irade beyanları olsa veyahut mahkeme kararları ile üniversiteli başörtülülerin dini devlet yanlısı oldukları gerekçesiyle mahkûmiyet kararları bulunsa ve tüm bu sıralananlardan birisine dayanarak Anayasa Mahkemesi, başörtüsü yasağına ilişkin hükmünü tesis etmiş olsa idi, bu kararın hukukiliğinde herhangi bir duraksama yaşanmayacaktı. Ancak tamamen spekülatif ve soyut argümantasyona dayalı olarak; “başörtülü üniversiteliler, dini devlet yanlısıdır” önermesini yargı kararına dönüştürmek suretiyle, insanların özgürlükleri kısıtlanırsa, bu takdirde bu kararın, ideolojik önyargılara dayalı olmak ötesinde herhangi bir sıfatı hak etmediği ve taşıyamayacağı da izahtan varestedir. Ayriyeten; başörtüsü, inanç gereği değil de, siyasi maksatlarla takılmaktadır iddiası Mahkemece dillendiriliyorsa, bu durumda bunu “ispat külfeti” de, başörtülülere değil, iddia sahibine düşmektedir. Zira iddia sahibinin iddiasını ispatla mükellef olması en temel usul hukuku ilkelerindedir. Son olarak

⁴¹² “Öte yandan, Danıştay Sekizinci Dairesi’nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, **Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir.** Buna karşın, davalı Parti Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile kimi parti yetkililerinin mahkeme kararlarını etkisiz hale getirmek için resmi daire ve üniversitelerde türban kullanmayı teşvik eden lâiklik ve hukuk devleti ilkelerine aykırı konuşmalar yaptıkları anlaşılmıştır.” (Refah Partisi Kararı; Esas Sayısı: 1997/1 (Siyasî Parti Kapatma), Karar Sayısı: 1998/1, Karar Günü: 16.1.1998). (vba)
 “Öte yandan, Danıştay Sekizinci Dairesi’nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, **Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir.** Buna karşın, davalı Parti Genel Başkanı ile çok sayıda milletvekili ve kimi belediye başkanlarının mahkeme kararlarını etkisiz hale getirmek için resmi daire ve üniversitelerde türban kullanmayı teşvik eden lâiklik ve hukuk devleti ilkelerine aykırı eylem ve konuşmalar yaptıkları anlaşılmıştır.” (Fazilet Partisi kararı; Esas Sayısı: 1999/2 (Siyasî Parti Kapatma), Karar Sayısı: 2001/2, Karar Günü: 22.6.2001). (vba)

şunun ifade edilmesi gerekir; elinde güvenlik ve istihbarat cihazı olan bir devletin, “ideolojik” başörtülülerden kaynaklanacak muhtemel kriminal faaliyetleri, behemahal tespit edip bertaraf etmesi mümkün iken, tüm başörtülülere, dini tedhiş ve ayrımcılık yapacakları iddiası⁴¹³ ile mağdur etmesinin tutar bir tarafı bulunmamaktadır. Refah Partisi kararı değerlendirilirken de ifade edildiği gibi; Türkiye’deki başı örtülü kadınlar ile başını örtmeyen kadınlar arasında husumet değil olsa olsa, arkadaşlık/kardeşlik vardır. Bunu nakzedecek, tek bir adli vaka da bugüne kadar vuku bulmamıştır.

“Türban” kararının değerlendirilmesine dönecek olursak; esas itibarıyla “Türban” kararının en önemli özelliğinin; ilgili kanun hükmünün iptal edilmesine ilişkin karar gerekçesini, dini inanç gereği başörtüsü takılmasına izin verilmesi değil, düzenlemenin kendisinin dini inanca dayandırılmış olması hususu olduğu belirtilmelidir⁴¹⁴. Çünkü Mahkeme, laik hukuk/ devlet düzeninde, mevzuat hükümlerinin dini esaslara dayandırılarak tesis edilemeyeceğini ifade etmiştir. Ancak burada gözardı edilen çok önemli bir hususun ifade edilmesi gerekir. O da Anayasal bir kuruluş olarak Diyanet İşleri Başkanlığının, laik anayasal bir düzenleme içinde nasıl oluyor da kendine yer buluyor olduğu sorusudur. Hemen verilecek ilk cevabın, bu kuruluşun Anayasal düzen içine yerleştirilmesinin dayanağının, dini bir esas değil, laik bir parlamentonun anayasal tasarrufuna dayalı olduğunun hatırlatılması olacaktır. Ancak, esbabı mucibesi; tüm Türkiye’de din hizmetlerinin verilmesinin organize edilmesi olan bu kuruluşun, anayasal düzen içindeki yerinin dini saikler gözetilmeksizin açıklanmasına imkân

⁴¹³ “Dinsel nedenle başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine serbestlik tanınması, bu tür yönlendirme, bir anlamda zorlamadır. Kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamak, ayrı ve hattâ aynı dinlerden olanlar bakımından ayrılık yaratacaktır.” (Türban Kararı, Esas No: 1989/1, Karar No: 1989/12.)

⁴¹⁴ “Düzenleme, devlet kuruluşları olan yükseköğretim kurumlarında, giysinin bir parçası da sayılabilecek başörtüsü kullanımıyla ilgilidir. Sorun, bir yasal düzenlemenin din kurallarına, dinsel inançlara ve gereklere göre yapılıp yapılamayacağı noktasında yoğunlaşmaktadır. Madde içeriğinin, dinsel inanç gereği yapılan düzenlemenin konusunun başörtüsü ya da başka bir şey olması önemli değildir. Önemli olan bir düzenlemenin dine göre yapılıp yapılamayacağıdır.” (Türban Kararı, Esas No: 1989/1, Karar No: 1989/12.)

bulunmadığı apaçık ortadadır. Bu itibarla din ile ilintili bir konunun, o dinin ahkâmından tamamen bağımsız olarak düzenlenmesinin imkânsız olduğu gerçeği ve dini esaslara dayalı olmadan, din ile ilgili hiçbir konunun düzenlenemeyeceği realitesi karşısında, Anayasa Mahkemesinin başörtüsüne ilişkin düzenlemeyi, dini esaslara dayalı olması gerekçesiyle iptal etmesinin, makul bir izahının yapılamayacağı da açıktır.

Nitekim başörtüsü tartışmaları nedeniyle, devletin bu konuda son sözü söyleyecek kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığına yapılan iki müracaattan da, umulanın aksine, otoriter bürokratik elit, eli boş dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü Başkanlığa bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu'na, başörtüsünün dini bir vecibe olup olmadığına ilişkin olarak iki kez soru sorulmuş ve her ikisinde de Yüksek Kurul, bunun dini bir vecibe olduğuna dair "resmi fetva"sını vermekten imtina etmemiştir. Bu fetva/kararların ilki, İmam-Hatip Liselerinde okuyan kız Öğrencilerin kıyafetleri konulu 30.12.1980 tarihli karardır⁴¹⁵. İkincisi de yine başörtüsüne ilişkin olarak zaman zaman sorulan sorulara cevap olarak, Din İşleri Yüksek Kurulu'nca 3 Şubat 1993 tarihinde verilen fetva/karardır⁴¹⁶.

⁴¹⁵ Anayasa Mahkemesinin Türban Kararından naklen; *"Anayasa Mahkemesi'ndeki dava dosyasında, Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 30.12.1980 tarihli ve 77 sayılı kararı var. Bu kararda, "Müslüman hanımların başlarını örtmeleri, vücutlarının el, yüz ve ayakları dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlenme caiz olan yabancı erkekler yanında açık bulundurmamaları, bazı çevrelerde sanıldığı gibi belli bir zümrenin sonradan ortaya çıkardığı bir âdet veya işaret değil, İslâm Dini'nin bir hükmüdür" denilmekte ve Kurul'u bu kanatta götüren deliller gösterilmektedir."* Kararın tam metnine: <http://www.suleymaniyevakfi.org/arastirmalar/basortusu-ve-ortunme.html> adresinden ulaşılabilir.

⁴¹⁶ "T.C. BAŞBAKANLIK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı

Sayı: B.02.1.DİB.0.10/212

Konu: Tesettür

Karar No: 6

Karar Tarihi: 3.2.1993

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı:

İslâm dininde kadının kıyafeti ile ilgili olarak zaman zaman sorulan sorular dolayısıyla konu, kurulumuzca ele alınıp incelendi: ...

NETİCE:

1. Gerek erkeklerin ve gerekse kadınların gözlerini haramdan korumaları,
2. Kadınların, vücudun el, yüz ve ayakları dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlilik caiz olan erkekler yanında, vücut hatlarını ve rengini göstermeyecek nitelikte bir elbise (örtü) ile örtmeleri,
3. Başörtülerini, saçlarını, başlarını, boyun ve gerdanlarını iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmaları, dinimizin; Kitab, sünnet ve İslâm alimlerinin ittifakı ile sabit olan kesin emridir.

Laik Devlet veya Laik Cumhuriyet tamlamalarında, baştaki laik sıfatının Atatürk Devrimlerinin temeli ve Cumhuriyetin/Devletin en önemli vasfı olduğunu defaatle ve altını çizerek vurgulayan Anayasa Mahkemesinin, yukarıda örnekleri verilen ve üstelik anayasal bir kurumca verilen resmi fetva/kararlarına ilişkin olarak, eğer dava konusu edilerek önüne getirilmiş olsaydı, nasıl bir hüküm vereceği, doğrusu doktrinde son derece merak ve tartışma uyandıracak bir konu olurdu. Ancak laikliğe ilişkin olarak böylesi “tuhaflık”ların yaşandığı ve en önemli vasfı laiklik olan bir devlette, yine o devletin anayasal bir kurumunun vermiş olduğu bir kararın göz ardı edilmesinin ayrıca tartışmalara yol açacağı da kesindir. Dolayısıyla bu konuda vuzuha kavuşturulması gereken iki türlü çelişkinin/sorunun apaçık ortada olduğu vakıdır. Bunların birincisi, laik devlette din işleriyle ilgili nihai kararları verecek/ düzenleyecek bir kurum olabilir mi? İkincisi; eğer olabilir ise, bu resmi fetva/karar Anayasa Mahkemesince niye yok farz edilmektedir?.

Son olarak; başörtüsünü, “Türban” kararında, çağdışı⁴¹⁷ bir giyim biçimi olarak nitelendiren Mahkeme, bu nitelemeyi, mezkûr Danıştay kararlarını da

Müslümanların bu emirlere uymaları dini bir vecîbedir.”. Kurul Kararının tam metnine: <http://www.adnantanriverdi.com/index.php/sosyo-kulturel-konular/dinvevicdanozgurlugu/basortusu-sorunu/171-diyanet-isleri-baskanliginin-tesettur-fetvasi-02-subat-2008.html> adresinden ulaşılabilir.

⁴¹⁷ “Giysi durumu, salt bir biçimsel görünüm konusu değildir. Lâiklik, düşünsel yapının değiştirilmesidir. Çağdaş, sağlıklı toplum oluşturmanın koşuludur. Kişi, iç ve dış dünyasıyla, duygu ve düşünceleriyle, beden ve ruh yapısıyla bir bütündür. Giysi, kişiliği yansıtan bir araçtır. Dinsel olsun olmasın, çağdaşlığa aykırı, devrim yasalarının öngördüğü düzenlemeyle çelişen giysiler uygun karşılanamaz. Dinsel nitelikteki giysiler ayrıca lâiklik ilkesine ters düştüğünden daha yoğun bir aykırılık oluşturur.

25.11.1925 günlü, 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun... Bu yasa, giyimle din arasında kurulmak istenen bağı kopararak günlük yaşamla uyum içinde kullanılacak, çağdaş giysi düzenine geçilmesini sağlamış, bu alanda devrim yapmıştır.

Derslere çağdaş görünüme aykırı giysi ve örtülerle girmenin özgürlük ve özerklikle ilgisi olmadığı gibi devletin düzen sağlayacak kurallar getirmesi de özgürlük ve özerkliğe aykırı değildir. Kaldı ki giyim özgürlüğü ve özerklik, lâiklik üstün tutularak, lâiklikle birlikte gözetilir. Lâikliği ortadan kaldıran ya da zedeleyen bir özgürlük ya da özerklik geçerlik kazanamaz.

Çağdaş bir görünüm taşımayan başörtüsü ve onunla birlikte kullanılan belli biçimdeki giysi, bir ayrıcalıktan ötede bir ayırım atacı niteliğindedir. Şimdiye kadar başörtüsü kullanmadan yükseköğretim kurumlarını bitirmiş bayanlarla şimdi yükseköğretim kurumlarında bulunan bayanları dine karşı ya da dinsiz göstermek için kullanılma olasılığı da kaçınılmazdır. Çağdışı bir görünüm veren bu durumun giderek yaygınlaşması Cumhuriyet, devrim ve lâiklik ilkesi yönünden sakıncalara da açıktır. Demokrasiden yararlanarak lâikliğe karşı çıkışlar din özgürlüğünün kötüye kullanılmasıdır. Dinin birleştiriciliğine, hoşgörüsüne, inandırarak benimsetme özenine aykırı yanlış yorum ve değerlendirmelere dayalı bölücülükler, dinden soğutmaya neden olacak tutumlar din saygısıyla da bağdaşmaz. Türk Devrimi temeline oturan ve bu yapıda lâiklik ilkesine özel bir önem ve

referans göstererek, ısrarla sürdürmüştür. Hâlbuki çağdaşlık veya çağdışılık gibi spekülasyona son derece açık nitelermelerin, hayatî önem arz eden mevzubahis kararlarda kullanılması “Hukuk Devleti” ilkesi açısından son derece netameli bir kararın ortaya çıkmasına yol açacağı “Yüce” sıfatlı bir Mahkemece tahmin edilebilir olmalıdır. Çünkü böylesi spekülatif bir niteliğin, hüküm tesis edilirken, “kıstas” olarak kullanılması, daha baştan karara ilişkin itimadın sarsılmasına ve bununla doğru orantılı olarak kamuoyunun adalet duygusunun incinmesine ve Mahkemeye duyulan güvenin zedelenmesine yol açacağı açıktır. Mahkemenin Cumhuriyet ve Devlet anlayışının tezahürü olan böylesi bir sonucun, “Hukuk Devleti” ilkesini, Cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında sayan 82 Anayasası ile nasıl telif edileceği de ayrı bir tartışma konusu olarak Mahkemenin yarattığı diğer tartışmalar yanında sırasını beklemektedir.

“Türban” kararı bağlamında başörtüsü yasağına yakından bakıldığında görülecek olanın, bu konunun özünde bir “İnsan Hakları” sorunu olduğuna dair kuşkusuzluktur⁴¹⁸. Çünkü haklar bakımından iki yönlü ihlal sonucunu doğuran bu yasak, başörtülülerin, hem din ve vicdan özgürlüklerine, hem de (öğrenci iseler) eğitim ve öğretim haklarına sınırlandırma getirmek suretiyle her iki hakkın da “özüne dokunmak” suretiyle kullanılamaz hale getirmektedir. Anayasa Mahkemesinin “Türban Kararı” diye meşhur ve maruf kararı yanında, Refah Partisi ve Fazilet Partisi kararlarında da (Danıştay’ın farklı tarihlerde verilmiş kararları da referans gösterilerek; Bkz: dipnot 376, 377) kullanılan ve RP’nin kapatılması sebeplerinden biri, FP’nin de yegâne kapatılma sebebi olarak gösterilen; “Başörtüsüne özgürlük talebi” tam da bu

üstünlük tanıyan Anayasa, özgürlüklere karşın lâiklik ilkesini özenle korumayı amaçlamış ve bu ilkenin özgürlüklere kıyırılmasına olanak tanımamıştır. 174. maddede korunan lâiklik ilkesiyle bu madde kapsamındaki devrim yasalarının amaç, erek ve içeriklerinin öngördüğü nitelikleri gözardı ederek dinsel inanç gereğine dayalı bir düzenleme getiren dava konusu kural, Anayasa’nın 174. maddesine de aykırıdır.

Açıklanan nedenlerle incelenen madde İPTAL edilmelidir. Mehmet ÇINARLI bu görüşe katılmamıştır.”

⁴¹⁸ Ayrıntılı analiz için bkz: Mustafa Erdoğan, “Başörtüsü, İnsan Hakları ve Teamüller”, **Anayasa ve Özgürlük**, Ankara, Yetki Yayınları, 2002, s. 111-126. Not: Bu makale ilk kez; “**Türkiye Günlüğü**, No: 56 (Yaz 99), s. 5-15.”te yayınlanmıştır.

minval üzere alınmış kararlardır. Bittabi, yukarıda arz edilen gerekçelerle de bu kararların hukuki değil, tamamen Anayasa Mahkemesinin Cumhuriyet ve Devlet anlayışının temel iki dayanağından ilki olan laiklik ilkesinin, totaliter yorumundan sadır olduğuna kuşku yoktur. Dolayısıyla bu kararların hukuki değil ideolojik kararlar olduğunu, tereddütsüz ifade edebiliriz.

Sonuç olarak; Fazilet Partisinin başörtüsüne özgürlük talebini, kendi indî laiklik yorumu esas alınarak kurgulanmış Türkiye'nin Cumhuriyet ve Devlet anlayışına aykırı bulan Anayasa Mahkemesi; "Parti genel başkanı, milletvekilleri ve belediye başkanlarının, halkı kin ve düşmanlığa sevk edecek tarzda ve hak ve özgürlüklerin ihlali biçiminde takdim edilerek başörtüsü yasağının kaldırılmasını gerektiğini savunmalarını", partinin kapatılması gerekçesinin delilleri olarak kabul edip, Fazilet Partisini laikliğe karşı faaliyetlerin odağı olmak gerekçesiyle ve 3'e karşı 8 oy çoğunluğu ile kapatmıştır⁴¹⁹.

⁴¹⁹ "... Parti'nin Genel Başkanı, Milletvekilleri ve kimi Belediye Başkanları lâikliğin yanlış tanımlandığı iddiasıyla resmî daire ve üniversitelerde uygulanan türban ve başörtüsü yasağını hak ve özgürlüklerin kullanılmasını engelleyen, zulüm ve zorbalık olarak niteleyerek kamu düzenini bozacak biçimde halkı devlet görevlilerine karşı kin ve düşmanlığa tahrik etmişlerdir. Ancak daha ileri bir aşama olarak türban veya başörtüsü konusunu Merve KAVAKÇI ve onu seçimlerden önce ve sonra açıkça destekleyen Nazlı ILICAK aracılığıyla ulusal iradenin gerçekleştiği TBMM'ne taşıyarak tüm milletvekillerinin ayakta alkışladığı bir görüntü içinde eyleme dönüştürmüşlerdir. Böylece, davalı Parti tarafından güçlü bir siyasal sembol olarak kullanılan başörtüsü veya türbanın, eylemli bir durum yaratılarak TBMM'ne taşınması girişimiyle geçmişinde teokratik bir devlet deneyimi geçirmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde özel bir yeri ve önemi bulunan lâiklik ilkesi ağır biçimde ihlâl edilmiştir. Demokrasinin, hak ve özgürlüklerin temelini oluşturan lâiklik ilkesine karşı gerçekleştirilen bu eyleme, Genel Başkanı ve tüm milletvekilleriyle katılması, Fazilet Partisi'nin bu tür eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin en büyük kanıtıdır. Bu aynı zamanda onun lâiklik temelini dayanan, çerçevesini temel hak ve özgürlüklerin çizdiği çağdaş demokratik bir toplum modeli benimsemediğinin de göstergesidir. Önemli bir oy potansiyeline sahip olması nedeniyle Parti'nin öngördüğü modeli uygulamaya koyma olanağı gözetildiğinde, bu durumun lâik demokratik düzen için ne denli önemli bir tehlike oluşturduğu açıktır.

...
B- 1- Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69., 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun değişik 101. maddesinin (b) bendi ve 103. maddesi gereğince FAZİLET PARTİSİ'NİN TEMELLİ KAPATILMASINA, Haşim KILIÇ, Samia AKBULUT, Sacit ADALI'nın karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

...
22.6.2001 gününde karar verildi. ". (Fazilet Partisi Kararı; Esas Sayısı: 1999/2 (Siyasî Parti Kapatma) Karar Sayısı: 2001/2, Karar Günü: 22.6.2001).

Laiklik ilkesine aykırı faaliyetlerin odağı olmak suçlaması ile hakkında kapatılma davası açılan son siyasi parti, davanın açılışı esnasında da (14 Mart 2008) iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) olmuştur. Kamuoyunda son derece gergin tartışmaların da eşlik ettiği bu dava süreci; gerek hacimce (dava dosyası toplam 842 sayfadan oluşmaktadır), gerekse dava sırasında iktidarda olan bir siyasi partiye açılmış olması itibariyle bir ilk olmuştur.

AKP kararında da; “laikliğin tanımı ve Türkiye açısından önemi”, davanın esasına alınmış olmakla birlikte konuya ilişkin Anayasa Mahkemesinin argümanlarının Refah ve Fazilet Partisi kararlarındakilerle hemen hemen aynı olması ve mevzubahis konu, Refah Partisi kararı irdelenirken ayrıntılı ele alındığından, AKP kararı için ayrıca değerlendirme yapılmayacaktır.

AKP kararının, yukarıda sayılan ilklerin yanında, davanın esasının değerlendirilmesi bakımından da bazı ilkler gerçekleşmiştir. Bunların en önemlisi; Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un, 33. Maddesinde; “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır” hükmüne istinaden CMUK’un, sanığın lehine olan delillerin de değerlendirilmesini öngören hükmü muvacehesince Anayasa Mahkemesinin AKP’nin lehine olan delilleri de değerlendirmesine almış olmasıdır. İkincisi; davalı partinin yüzde 47’lik bir oy oranı ile iktidara gelmiş olması ve dolayısıyla toplumdaki hâkim çoğunluk desteğini arkasına almış olmasından mütevellit, Anayasa Mahkemesi; demokrasi, ulusal egemenlik, temsil, meşruiyet, siyasi partiler ve çoğunluk iktidarı üzerine uzun uzadıya argümantasyona girişmiş ve AKP’ye çoğunluk iktidarına dayalı olması ve dolayısıyla Meclis çoğunluğunu elinde bulundurmasının istediği her şeyi yapabileceği anlamına gelmediği özellikle hatırlatılmış ve egemenliği kullanırken yalnız olmadığının altı çizilmiştir. Üçüncü olarak da, AKP

kararında, Anayasa Mahkemesinin, “odak olma”nın kriterlerini belirledikten sonra odak olduğuna karar verilmesi yöntemini benimsemiş olmasıdır.

Buna minval üzere, kararın içeriğindeki argümantasyon sıralamasını esas almak bakımından, AKP kararındaki ilklerin ikincisinden değerlendirmemizi başlatacak olursak şunları ifade edebiliriz;

Anayasa Mahkemesinin ilk kez iktidardaki ve toplumun yüzde 47’lik büyük çoğunluk desteğine ulaşmış bir siyasi partiye açılmış bir davaya bakmasının vermiş olduğu endişe ile olsa gerek, daha önceki laiklik davalarından ayrı olarak, önceliği; demokrasi ve ulusal egemenlik ve meşruiyetin ne olduğuna⁴²⁰ ayırması makul karşılanabilir. Daha sonra çoğunluk- çoğulculuk ilkelerinin karşılaştırmasını yaparak egemenliğin kullanımının Anayasal sınırlarını⁴²¹ hatırlatan Anayasa Mahkemesi, buradan kalkarak siyasi partilerin demokratik düzen açısından vazgeçilmezliklerinin ve

⁴²⁰ “... Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihatlarında Anayasada öngörülen demokrasinin klasik ve çağdaş batı demokrasisi biçiminde anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin demokrasi tercihi tarihsel olarak “Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur” sözünde ifadesini bulmuştur. Anayasanın 6. maddesine göre, ulus bu egemenliğini Anayasanın öngördüğü organlar eliyle kullanır. Bu yetkilerin demokratik kurucu iktidar olan ulus tarafından kabul edilmiş Anayasaya ve doğrudan demokratik meşruiyete sahip yasa koyucunun iradesine uygun olarak kullanılması, egemenliğin ulusa ait oluşunun zorunlu bir sonucu olup, yetki kullanımını içeriksel olarak meşrulaştırmaktadır. Kurumların demokratik meşruiyeti Meclis ya da Cumhurbaşkanı örneğinde olduğu gibi doğrudan halk tarafından seçilmekle veya doğrudan seçimle oluşturulmuş organların yetkilendirmeleri ve atamalarıyla dolaylı olarak sağlanır. Doğrudan ve dolaylı demokratik meşruiyet zorunluluğu, kamuya açıklık ilkesiyle birlikte yetki kullanımının demokratik yolla denetlenebilirliğini de sağlamaktadır.

Bu nedenle her bir devlet yetkisi kullanımının yukarıdaki ilkeler çerçevesinde demokratik meşruiyete dayanması, devlet yetkisi kullanan veya bu yetkiyi talep eden örgüt ve organların demokratik ilke ve değerleri içselleştirmesi, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasının gereğidir.

⁴²¹ “Demokraside azınlığın çoğunluğun kararlarına saygı göstermesi, çoğunluğun da azınlıkların hak ve özgürlüklerini korumayı kabullenmesi zorunludur. Demokratik kararlar, arkasında belirli bir çoğunluğun bulunduğu kararlar olmakla birlikte, modern demokrasilerde karar öncesi süreçte egemen olan ilke çoğulcu katılım ilkesidir. Çoğunluğun karar yetkisinin demokrasi ilkesine uygunluğu, her türlü baskı ve yönlendirmeden bağımsız parlamento çalışmaları, özgür bir kamuoyu, iletişimsel ve kolektif özgürlüklerin etkin ve özgür biçimde kullanılabilmesiyle sağlanır. Bu nedenle demokrasi, Anayasada soyut bir ilkedен çok, siyasal sistemin ana yapısı olarak belirlenmiş, kurumsal yapıları, yetki paylaşımı ve sorumluluk sistemi buna göre düzenlenmiş bulunmaktadır.

Anayasanın 6. maddesi ulusun sahip olduğu egemenliği Anayasanın öngördüğü organlar eliyle kullanacağını belirterek, demokrasi tercihini öne çıkarmıştır. Yasama organı ile Devletin ve yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan doğruya seçilmesini öngören Anayasa, ulus temsilcilerinin iktidar kullanımının periyodik seçimlerle güncellenmesini zorunlu kılarak, zamanla sınırlı iktidar ilkesini benimsemiştir.”

günümüz demokrasilerine niçin partiler demokrasisi⁴²² denildiğinin altını çizmiştir. Yine buradan hareketle siyasi partilere yönelik yaptırımlar söz konusu olduğunda “kapatma” yaptırımının en son başvurulacak çare olduğu ulusal-üstü insan hakları hukukuna da atıf yapmak suretiyle ifade edilmiştir⁴²³.

Anayasa Mahkemesi; AKP kararının esas değerlendirmesinin girizgahı olarak nitelendirilebilecek ve yukarıya kısaca özetleyerek aldığımız bu girişten sonra, davanın ilkleri bakımından üçüncü özellik olarak yukarıda ifade edilen; Türkiye’deki siyasi partiler rejiminin kilit kavramlarından olan,

⁴²² “Siyasal iktidarın kaynağı, dolayısıyla egemenliğin sahibi ulus olmakla birlikte, ulusun kendine ait bir yetkiyi doğrudan kullanamaması, temsil ve aracı sorununu gündeme getirmektedir. ... Toplumlar çok farklı düşünce ve tercihlerin hüküm sürdüğü, demokrasinin işleyişinde çatışabilir fikirlerin akışının sağlandığı yapılardır. ...

Siyasi partiler bu farklı düşünceleri örgütleyip, siyasi düzene yönlendirerek siyasal iktidar ile kendisine meşruiyet dayanağı sunan toplum arasında aracılık görevi de üstlenirler. Dolayısıyla siyasi partilerin hem sayısal olarak ve hem de program yönünden çoğulculuğunun sağlanması, demokratik meşruiyet için zorunludur. Bu nitelikleriyle siyasi partilerin Anayasanın 2. maddesindeki demokratik devlet ilkesini gerçekleştiren yaşamsal organlar oldukları açıktır. Demokratik siyasetin ancak siyasi partiler yoluyla üretilebildiği günümüz demokrasilerine bu nedenle partiler demokrasisi de denmektedir.”

⁴²³ “... siyasi partiler, Anayasanın konuya ilişkin kuralları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “örgütlenme”, “düşünce ve ifade” özgürlüğünü düzenleyen 10. ve 11. maddelerinin koruması altındadırlar.

Demokratik rejimin olmazsa olmaz koşulu sayılmaları nedeniyle siyasî partiler... diğer tüzelkişilerden farklı olarak kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin esaslar anayasal güvenceye kavuşturulmuş, kapatılmalarına yol açabilecek nedenler ise Anayasa’nın 14. maddesindeki temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasını engelleyen düzenleme de gözetilerek tek tek sayılmış, yasa koyucuya bunların dışında düzenleme yapmaya elverişli bir alan bırakılmamıştır.

Belirtilen düzenlemelerle Anayasakoyucu siyasi partilerin varlıklarını sürdürmelerini esas alıp, kapatılmalarını ise ayrıık durumlara sınırlı tutarak, öncelikle demokratik rejimin, sağlıklı biçimde yaşatılmasını amaçlamış, ancak korunması gerektiğini de göz ardı etmemiştir.

Anayasanın 90. maddesinin son fıkrası, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerin yasa hükmünde olduğu ve yasalarla farklı hükümler içermesi nedeniyle doğacak uyumsuzluklarda uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınacağını öngörmektedir. Türkiye’nin hukuk düzeni ile çağdaş demokrasilere egemen ilke ve uygulamalar arasında koşutluğun sağlanmasını amaçlayan bu kural, kurucu üyesi ya da üyesi bulunduğumuz uluslararası kuruluşlarca oluşturulmuş özgürlük standartlarının dikkate alınmasını gerekli kalmaktadır. Anayasanın somut kuralları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin içtihatları ile Avrupa ortak standardını somutlaştıran Venedik Kriterleri birlikte, bir yandan Anayasanın öngördüğü klasik demokrasi anlayışının gereği olarak siyasal özgürlüklerin güvence altına alınması sağlanırken, diğer yandan son çare olarak düşünülen siyasi parti kapatma yaptırımı uygulanmasının demokratik düzenin korunması ve güçlenmesi amaçlanmıştır.”.

“odak olma” kavramının kriterlerini⁴²⁴ belirtmekle esas değerlendirmesine devam etmiştir.

AKP kararında, bir siyasi partinin tüzük ve programlarındaki söylemleri ve eylemleriyle “odak olma”sının kriterleri olarak;

- Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında korunan ilkelere **temel esasları itibariyle** aykırı olması,
- Bu ilkeleri **ortadan kaldırmayı** amaçlaması,
- Bu nitelikleriyle demokratik yaşam için doğrudan **açık ve yakın tehlike** oluşturması,

Şeklinde sıralayan Anayasa Mahkemesi, daha önceki davalarda odak olmanın kriterlerini saymadan doğrudan doğruya davalı partinin eylem ve söylemlerini sıralamak suretiyle odak olduğuna karar verirken, AKP kararında, bu yöntemden vazgeçip kriterleri belirtmişse de, “*eski alışkanlığını devam ettirerek davalı partinin bazı eylemlerinin neden odaklaşmaya sebep olduğunu açıklamamıştır.*”⁴²⁵.

Anayasa Mahkemesi, AKP’nin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olmasının gerekçesi olarak da⁴²⁶,

⁴²⁴ “... bir siyasi partinin tüzüğü ve programı ile eylemlerinin Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında korunan ilkelere aykırılığı değerlendirilirken, Anayasa’nın siyasi partilere verdiği özel önemi vurgulayan diğer kurallarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle, Anayasanın 69. maddesi uyarınca tüzük ve programlarındaki söylemleri ya da eylemlerinin, ancak Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında korunan ilkelere temel esasları itibariyle aykırı olması, bu ilkeleri ortadan kaldırmayı amaçlaması ve bu nitelikleriyle demokratik yaşam için doğrudan açık ve yakın tehlike oluşturması durumunda siyasi partilerin kapatılmasına elverişli ağırlıkta olduğu kabul edilebilir.”.

⁴²⁵ Zühtü Arslan, Başörtüsü, Ak Parti ve Laiklik (Anayasa Mahkemesinden İki Karar Bir Gerekçe), **SETA Analiz**, Sayı: 2, Ocak 2009, s. 15.

⁴²⁶ “Davalı partinin Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen “demokratik ve laik cumhuriyet” ilkesine aykırı bazı eylemleri belirlenmiştir. Üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı, Kuran Kurslarına yönelik yaş kısıtlaması ve İmam Hatip Liselerine uygulanan katsayı sınırlamasının kaldırılmasına yönelik toplumsal taleplerin bulunduğu görülmektedir. Ancak davalı partinin bu doğrultudaki siyasal mücadelesini laiklik ilkesinin Anayasanın somut kurallarında ortaya çıkan tercihe uygun biçimde yürüttüğü savunulamaz. Bu sorunlar toplumda ayrışma ve gerginliklere yol açacak düzeyde siyasetin temel sorunu haline dönüştürülmüş, toplumun dinsel konulardaki duyarlılıkları yalın siyasal çıkar amacıyla araçsallaştırılmış, toplumun temel ekonomik, sosyal ve

- Üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağını kaldırmaya çalışması,
- Kuran kurslarına yönelik yaş sınırlamasının kaldırılması çalışmaları,
- İmam Hatip Liselerine üniversiteye girişte uygulanan katsayı sınırlamasının kaldırılmasına yönelik çabaları sıralamıştır.

Gerekçesini yukarıda sıralanan eylemlere dayandıran Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki hususlara ilişkin olarak toplumsal taleplerin mevcudiyetini de kabul etmesine rağmen, iktidardaki bir partinin bu toplumsal talepleri dikkate almasını, “salt siyasi çıkarı dayalı olmak” ve “Anayasanın öngördüğü laiklik ilkesi uygulaması tercihine uygun olmamak”la nitelendirmek suretiyle davalı partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğuna 1’e karşı 10 oyla karar vermiştir.

Ancak sıralanan bu eylem ve söylemlerin niçin odak olmaya sebebiyet verdiğini izah etmekten imtina etmiştir. Bu imtina edişin muhtemel sebebinin, artık ayyuka çıkmış mevzubahis toplumsal talepleri Anayasa Mahkemesinin de zımnen meşru kabul etmek durumunda kalmasıyla izah etmek mümkündür. Konuya ilişkin olarak son derece yetkin çalışmasında ARSLAN;

kültürel sorunlarının siyasetin gündeminde yer alması güçleşmiştir. Davalı parti kurulduktan hemen sonra girdiği ilk genel seçimlerde tek başına iktidar olarak ülkeyi yönetme yetki ve sorumluluğunu üstlenmiş bulunmaktadır. Bu sorumluluğun yalnızca kendi siyasal tabanına karşı değil, tüm ülkeyi kapsayan, kamu yararı amacıyla ve devlet iktidarı kullanımı için geçerli tüm anayasal ilkelere uygun olarak yerine getirilmesi gerektiğinde kuşku bulunmamaktadır.

Dinin ve dinsel duyguların istismarı nedeniyle laikliğe aykırı görülen davalı parti eylemlerinin toplumu devlete ve siyasete yabancılaştırması yoluyla demokratik işleyişi engelleyebileceği ve anayasal düzenin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açabileceği inkâr edilemez.

Organ sıfatıyla davalı Parti Genel Başkanı Recep Tayyip ERDOĞAN ile üyelerden 22. Yasama dönemi Meclis başkanı Bülent ARINÇ, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin ÇELİK, Milletvekilleri İrfan GÜNDÜZ, Abdullah ÇALIŞKAN, Resul TOSUN, Selami UZUN, Hasan KARA ve üye Hasan Cüneyt ZAPSU’nun; yerel yöneticilerden Dinar İlçesi Belediye Başkanı Mustafa TARLACI ve Isparta Belediye Başkanı Hasan BALAMAN’ın eylemleri, Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin kararlılıkla ve parti üyeleri tarafından yoğun bir biçimde işlendiğini göstermektedir. Anayasa Mahkemesinin E. 2008/16, K. 2008/116 sayılı kararıyla iptal edilen 5735 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un teklif edilmesi ve yasalaşmasının sağlanmasıyla davalı partinin bu eylemleri benimsediği anlaşıldığından odaklaşmanın kabulü gerekir.

Haşim KILIÇ davalı partinin demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği görüşüne katılmamıştır.”

Anayasa Mahkemesinin yukarıda sıralanan üç kriterin yanında odak olmanın bir de “light” tanımını yaptığını ve dolayısıyla Mahkemenin AKP kararında “odak olma”ya iki tanım getirdiğini ve AKP’yi, bu “light” odak olma tanımı ile yani “yalnızca eylem ve söylemlerinden ötürü odak kabul etmeyi” esas alarak mahkûm ettiğini son derece vazih bir biçimde ifade etmiştir⁴²⁷.

Anayasa Mahkemesince verilen AKP kararının en önemli özelliği olarak ifade ettiğimiz, **davalı parti lehine kabul edilen deliller** olarak ise⁴²⁸,

- Türkiye’nin temel dış politikası haline gelen Avrupa Birliği’ne giriş çabasının sürdürülmesi,
- Savaş zamanlarında dahi ölüm cezalarını olanaklı kılan kuralların Anayasadan çıkarılması,
- Uluslararası insan hakları sözleşmelerine, yasaların uygulanması sıralamasında öncelik tanınarak, ulusal uygulamaların uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğunun sağlanması,
- Basımevi ve basın araçlarının hiçbir şekilde suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilememesi ve işletilmekten alıkonamayacağı esasının benimsenmesi,
- Kadın-erkek eşitliğinde ileri bir aşama olan “pozitif ayrımcılık”ın temel bir anayasal ilke olarak kabul edilmesi,

⁴²⁷ Arslan, **a.g.m.**, s. 15-16.

⁴²⁸ “... davalı partinin iktidarı döneminde 1963 Ankara Antlaşması’yla birlikte Türkiye’nin temel dış politikası haline gelen Avrupa Birliği’ne giriş çabası sürdürülmüş, adaylık statüsünün elde edildiği 1999 yılından başlatılan hukuksal ve siyasal reformlara hız verilmiş, gerek Anayasa’da gerekse yasalarda esaslı değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede Anayasanın 10., 30., 38., 90. ve 101. maddelerinde yapılan değişikliklerle savaş zamanlarında dahi ölüm cezalarını olanaklı kılan kurallar Anayasadan çıkarılmış, uluslararası insan hakları sözleşmelerine yasaların uygulanmasında öncelik tanınarak ulusal uygulamaların uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğu sağlanmış, basımevi ve basın araçlarının hiçbir şekilde suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemeyeceği ve işletilmekten alıkonamayacağı esası benimsenmiş, kadın-erkek eşitliğinde ileri bir aşama olan pozitif ayrımcılık temel bir anayasal ilke olarak kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni sayılması, Uluslararası Ceza Divanının yargılama yetkisinin kabul edilmesi, 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmeleri başta olmak üzere birçok uluslararası temel hak ve özgürlük belgesinin iç hukuka aktarılması, gayrimüslim azınlıkların statülerinde iyileştirme sağlayan yasaların kabul edilmesi, daha az temel hak sınırlaması içeren dernekler yasasının kabul edilmesi gibi...”

- Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi,
- Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi,
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni sayılması,
- Uluslararası Ceza Divanının yargılama yetkisinin kabul edilmesi,
- 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmeleri başta olmak üzere birçok uluslararası temel hak ve özgürlük belgesinin iç hukuka aktarılması,
- Gayrimüslim azınlıkların statülerinde iyileştirme sağlayan yasaların kabul edilmesi,
- Daha özgürlükçü Dernekler Yasasının kabul edilmesi,

Şeklinde sıralanan AKP icraatları olmuştur. Yukarıdaki icraatları sıralayan Anayasa Mahkemesi, bunların yorumunu da; “... ülkenin daha demokratik ve özgürlükçü bir yapıya kavuşturulması çabaları, özellikle ataerkil ve geleneksel toplumsal yapıyı modern bir dönüşüme açma fırsatı sunan kadın-erkek eşitliğinin Anayasaya aktarılması, Avrupa Birliğiyle müzakerelerin başlatılması, uluslararası sorunların barışçı yolla çözümüne aktif katkısı dikkate alındığında, davalı partinin sahip olduğu iktidar gücünü ülkenin çağdaş batı demokrasiler standardına kavuşması yönünde kullandığı açıktır.” biçiminde yapmıştır.

Ancak bu sıralanan lehe deliller ve “şiddetten ve şiddet çağrısından uzak durması”, AKP’nin kılıpayı kapatılmaktan kurtulmasına yararmışsa da, kamuoyu ve hukuk nezdinde “laikliğe aykırı eylemlerin odağı olmak” yaftasının boynuna asılmasına mani olamamış ve oligarşik- otoriter Cumhuriyet bürokrasisinin eline, her daim AKP’nin başında sallamaya yarayacak bir demokles kılıcını da hediye etmiştir⁴²⁹.

⁴²⁹ “Üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılması amacını taşıyan ve TBMM’de temsil edilen kimi partilere mensup milletvekillerin teklif ve Genel Kurulda oylanması sırasındaki desteğiyle kabul edilen 5735 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanun’un laiklik ilkesine aykırılık nedeniyle iptal

Anayasa Mahkemesi, yukarıda sıralanan gerekçeler ışığında AKP'yi laiklik karşıtı eylem ve söylemlerin odağı olmak ile suçlamış ve yine yukarıda sıralanan gerekçelerle de uygulanacak yaptırımın hazine yardımından mahrum bırakılma şeklinde olmasına karar vermiştir⁴³⁰. Kararın, kapatma yaptırımını isteyen üyelerin, Anayasa'da yapılan son değişiklikten sonra nitelikli çoğunluğa yani beşte üçe (4'e karşı 7 oy çoğunluğuna) ulaşamaması neticesinde "kapatma" değil "hazine yardımından mahrum bırakma" yaptırımı şeklinde çıktığını ifade etmeliyiz. Bir üyenin (Mahkeme Başkanı Haşim Kılıç), AKP'nin hem odak olmasına ilişkin karar oylamasına, hem de kapatılmasına ilişkin karar oylamasına ret vermesi dolayısıyla böyle çıktığını ayrıca ifade etmeliyiz⁴³¹. Esas itibarıyla de bu yaptırımın, azlık oyunun isteği (4 üye)

edilmesinin ardından davalı parti seçmen kitlesini eyleme ve şiddet hareketlerine teşvik etme gibi, üstlendiği iktidar gücünü bu yönde kullandığına ilişkin delile de rastlanılmamıştır .

Bu açıklamalar ışığında davalı partinin demokrasiyi ve laik devlet düzenini ortadan kaldırma veya anayasal düzenin temel esaslarını şiddet kullanarak ve hoşgörüsüzlükle tahrip etme amacı, bu amacı somutlaştıran eylemleri ve elindeki iktidar olanaklarını şiddet doğrultusunda kullandığına ilişkin veriler saptanamamış, bu eylemler kapatmayı gerektirecek ağırlıkta görülmemiştir.”

⁴³⁰ “Evrensel değerlerle bağdaşmayan, toplumsal barışın temel kaidelerini zedeleyecek bir tehlike ortaya koymayan, hukuk devletine olan inancı ortadan kaldırmaya yönelik ve sosyal ve siyasal karışıklıkları amaçladığı yönünde bir belirlilik de göstermeyen, şiddet çağrısından uzak olduğu değerlendirilen bu eylemler, davalı partinin çağdaşlaşma ve demokratikleşme yönündeki icraatlarıyla birlikte değerlendirildiğinde demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırılığı saptanan söz konusu eylemlerin ağırlığı yönünden davalı partinin Anayasanın 69. maddesinin yedinci fıkrası ile 2820 sayılı Yasanın 101. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca son yıllık devlet yardımının yarısından yoksun bırakılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.”

⁴³¹ “VII- SONUÇ

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temelli kapatılmasına karar verilmesi istemini içeren 14.3.2008 günlü, SP. Hz. 2008/01 sayılı İddianamesi ve ekleri, konuya ilişkin rapor, ilgili Anayasa ve yasa kuralları okundu, gereği görüşülüp düşünüldü:

A- Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kapatılma davasında yapılan oylamada, Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasındaki demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemlerin odağı haline gelmesi nedeniyle Osman Alifeyyaz PAKSÜT, Fulya KANTARCIOĞLU, Mehmet ERTEN, A. Necmi ÖZLER, Şevket APALAK ve Zehra Ayla PERKTAŞ'ın “Parti'nin kapatılması”; Sacit ADALI, Ahmet AKYALÇIN, Serdar ÖZGÜLDÜR ve Serruh KALELİ'nin “Parti'nin kapatılması yerine Devlet yardımından yarı oranında yoksun bırakılması”; Haşim KILIÇ'ın ise “davanın reddi” gerektiği

yolundaki oyu sonucunda, Anayasa'nın 149. maddesinin birinci fıkrasında siyasi partilerin kapatılması için öngörülen nitelikli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle, 2949 sayılı Yasanın 33. maddesinin göndermesiyle 5271 sayılı Yasanın 229. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, en aleyhe olan oyların kendisine daha yakın olan oylara katılmasıyla, Anayasanın 69. maddesinin yedinci fıkrası ve 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2008 yılında aldığı (son yıllık) DEVLET YARDIMI MİKTARININ YARISINDAN YOKSUN BIRAKILMASINA,

B- Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, 30.7.2008 gününde karar verildi.”

olduğunu ve dolayısıyla AKP kararının gerek siyaseten gerekse hukuken sakil durduğunu önemle ifade etmek de gerekir.

AKP kararında değerlendirilmesi gereken önemli bir husus da, bu AKP hakkında iddianame hazırlanmasının en önemli gerekçelerinden olan ve neticede AKP'nin hazine yardımından mahrumiyet kararın çıkmasında en önemli rolü oynayan ve üniversitelerde başörtüsüne serbestiyet getirecek anayasa değişikliğine ilişkin kanunun, Anayasa Mahkemesince iptal edilmesine dair kararın dikkate alınması ve irdelenmesi olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununa ek madde 16'yı iptal eden meşhur "Türban" kararından sonra, aynı kanuna ek madde 17'nin iptali istemiyle açılan davayı "Yorumlu Ret" kararıyla reddettiği kararını dışarıda tuttuğumuzda, 2. "Türban" kararı⁴³² olarak da adlandırabileceğimiz kararını, 5 Haziran 2008'de veren Mahkeme, özellikle bu kararı ile birçok yeni tartışmayı da gündeme taşımıştır. Bunlar içinde en dikkate şayan olanı ise; Anayasa Mahkemesinin, hem Anayasa değişikliklerini esas bakımından denetlemesini yasaklayan Anayasanın 148. maddesini çok açık bir biçimde çiğnemek suretiyle yapmış olduğu hukuk ihlalidir. Mahkeme, bu içtihat geleneğini 1961 Anayasası döneminde vermiş olduğu 3 karar ile başlatmıştır⁴³³. Daha sonra yapılan Anayasa değişikliği ile "Mahkemenin denetim yetkisinin şekil denetiminden ibaret olduğu" hükme bağlanmış olsa da, AYM; "teklif edilebilirlik" diye bir şart yaratmak suretiyle "şekil"den "esas"a girmek şeklinde özetlenebilecek yaklaşımı benimseyerek Anayasa değişikliklerini denetleme konusunda, kendisini "yetkili" görmüştür⁴³⁴. Bu içtihadından 1982 Anayasası döneminde, önceleri vazgeçen⁴³⁵ AYM, daha sonra tekrar eski içtihadına geri dönmüştür⁴³⁶.

⁴³² E. 2008/16, K. 2008/116, K.T. 5.6.2008, **AYMKD**, Sayı: 45/2, s. 1195. Resmi Gazete, Sayı: 27032, Tarih: 22 Ekim 2008.

⁴³³ E. 1970/1, K. 1970/31, K.T. 16.06.1970. **AYMKD**, Sayı: 8, s. 313-341.

E. 1970/41, K. 1971/37, K.T. 03.04.1971. **AYMKD**, Sayı: 9, s. 416-449.

E. 1973/19, K. 1975/87, K.T. 15.04.1975. **AYMKD**, Sayı: 13, s. 403-478.

⁴³⁴ E. 1975/167, K. 1976/19, K.T. 23.03.1976. **AYMKD**, Sayı: 14, s. 118-161.

E. 1976/38, K. 1976/46, K.T. 12.10.1976. **AYMKD**, Sayı: 14, s. 252-285.

AKP, MHP, DTP ve bağımsız milletvekillerinin verdiği toplam 411 oyla, Meclis'ten üçte iki gibi çok yüksek bir oydaşma ile geçen ve Anayasanın 10. ve 42. maddelerinde değişiklik yapan mevzu bahis kanun⁴³⁷, anamuhalefet partisi CHP tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüş ve Anayasa Mahkemesi “teklif edilebilirlik”⁴³⁸ diye bir denetim kıstasını, Anayasanın 148.

E. 1976/26, K. 1976/47, K.T. 12.10.1976. **AYMKD**, Sayı: 14, s. 287-301.

E. 1976/43, K. 1977/4, K.T. 27.01.1977. **AYMKD**, Sayı: 15, s. 106-131.

E. 1977/82, K. 1977/117, K.T. 27.09.1977. **AYMKD**, Sayı: 15, s. 444-463.

⁴³⁵ E. 1987/09, K. 1987/15, K.T. 18.06.1987. **AYMKD**, Sayı: 23, s. 282.

E. 2007/72, K. 2007/68, K.T. 05.07.2007. **AYMKD**, Sayı: 44/2, s. 1053.

E. 2007/99, K. 2007/86, K.T. 27.11.2007. **AYMKD**, Sayı: 45/1, s. 429.

⁴³⁶ E. 2008/16, K. 2008/116, K.T. 05.06.2008. **AYMKD**, Sayı: 45/2, s. 1195-1253.

E. 2010/49, K. 2010/87, K.T. 07.07.2010. **AYMKD**, Sayı: Henüz yayınlanmamıştır. Not: Gerek 61, gerekse 82 Anayasaları dönemindeki Anayasa değişikliklerinin denetimi konusundaki ayrıntılar için bkz; Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 1005-1027.; Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 9. Baskı, Eylül 2010, s. 467-472.

⁴³⁷ 09.02.2008 tarih ve 5735 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkındaki Kanun.

⁴³⁸“Anayasa'nın 175. maddesine göre kullanılacak Anayasa'yı değiştirme yetkisinin, hukuksal geçerlilik ve etkinlik kazanabilmesi için Anayasa'nın 4. maddesinde teklif edilemez olarak belirlenen hükümlere ilişkin olmaması, teklif ve oylama çoğunluğuna uyularak ve nihayetinde ivedi görüşme yasağı ihlal edilmeden kullanılmış olması gerekir. Teklif edilebilir olmayan bir Anayasa değişikliğinin 148. maddenin ikinci fıkrasında öngörülen teklif çoğunluğu koşulunu yerine getirmiş olması, hukuken geçersiz nitelikteki bir yasama tasarrufunun sırf sayısal çoğunluk gücüyle etkin kılınmasının gerekçesi olamaz. Zira kurulu iktidar olan yasama organının işlem ve eylemlerinin geçerliliği, asli kurucu iktidarın öngördüğü anayasal sınırlar içinde kalması koşuluna bağlıdır.

Anayasanın 148'inci maddesindeki, Anayasa değişikliklerinde şekil denetiminin “teklif ... şartına uyulup uyulmadığı” hususlarıyla sınırlı olduğunu ifade eden hüküm, yukarıdaki açıklamalar ışığında, “geçerli teklif” koşulunun bulunup bulunmadığına yönelik olarak yapılacak bir denetimi de içerir.

Yürürlükteki Anayasamızın öngördüğü düzen, anayasal normlar bütünü ve bu bütünü somutlaştıran ilk üç maddede ortaya çıkan bir anayasal düzendir. Kurucu iktidarın siyasal düzene ilişkin temel tercihi Anayasa'nın ilk üç maddesinde, bunun somut yansımaları ise diğer maddelerde ortaya çıkmaktadır. 4. madde ise ilk üç maddenin güvencesi olma niteliği itibarıyla doğal olarak değiştirilmezlik özelliğine sahiptir. Bu durumda Anayasa'nın 4. maddesi dâhil olmak üzere her bir maddede yapılacak değişikliklerin siyasal düzende değişikliklere ve kurucu iktidarın yarattığı anayasal düzende dönüşümlere yol açması mümkündür. O halde Anayasa'nın diğer maddelerinde yapılacak değişikliklerle Anayasa'nın 4. maddesinin yasama organı için çizdiği sınırların aşılma olasılığı göz ardı edilemez.

Dolayısıyla Anayasanın ilk üç maddesinde değişiklik öngören veya Anayasa'nın sair maddelerinde yapılan değişikliklerle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı sonucu doğuran herhangi bir yasama tasarrufunun da hukuksal geçerlilik kazanması mümkün olmadığından, bu doğrultudaki tekliflerin sayısal yönden Anayasa'ya uygun olması tasarrufun geçersizliğine engel oluşturmayacaktır.

Açıklanan nedenlerle, Anayasa Mahkemesi'nin, 5735 sayılı Kanun'un 1. ve 2. maddelerinin Anayasa'ya uygunluğunu inceleyebileceğinin ve söz konusu maddelerin Anayasa'nın 10. ve 42. maddelerini değiştiren hükümlerinin Cumhuriyetin Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen niteliklerine aykırı olup olmadığı, aykırı olduğuna karar vermesi halinde bu hükümleri Anayasa'nın 4. maddesindeki değiştirme yasağına aykırılık nedeniyle iptal edebileceğinin kabulü gerekir. Haşim KILIÇ ve Sacit ADALI bu görüşe katılmamışlardır.”. **AYMKD**, Sayı: 45/2, s. 1233-1234.

maddesi hilafına, yeni içtihadını daha doğru deyişle içtihat tazelemesini hukuk âlemine armağan etmiştir. Neticede; Anayasa’da değişiklik yapan bu kanunla getirilen düzenlemenin Anayasanın değiştirilemez ilkelerinden laiklik ilkesine aykırılık arz ettiği gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin “2. Türban Kararı” da, Anayasa Mahkemesinin, laikliğe ilişkin gerek siyasi parti kapatma kararları gerekse diğer kararlarındaki laikliğe ilişkin bildik argümantasyonunun tekrarı biçimindedir. Bu nedenle, Mahkemenin laiklik argümantasyonu, Refah, Fazilet ve AKP kararlarında tartışıldığı için konuya ilişkin mükerrer analizden kaçınmak maksadıyla kararın bu yönden analizi yapılmayacaktır. Ancak Anayasa Mahkemesinin gerek “türban kararlarında”, gerekse siyasi parti kapatma kararlarında başvurduğu laiklik analizinde yer alıp; türban yasağının maddi gerekçesi olarak da karar gerekçelerinde işaret edilen bir takım “tespitlerin” tartışılması, hukuk devleti ilkesi açısından elzemdir. Bu minvalde önce bu “tespitler” ardından da bunların tartışılması yapılacaktır. Buna göre söz konusu tespitleri kısaca şöyle özetleyebiliriz:

- Türkiye, tarihi mirası ve sosyo-kültürel yapısı nedeniyle çok ciddi bir “Şer’i Devlet” tehdidi altındadır.
- Türkiye’de “geleneksel” olarak kadınların başını kapatması olgusu mevcuttur. Ancak üniversite düzeyine gelmiş kadınların başını örtmesi hem “çağdaşlığa” aykırıdır, hem de bu başörtülüler “din devleti”ni benimsedikleri için bu örtü, aynı zamanda siyasi bir semboldür. Dolayısıyla üniversite ve diğer kamusal alanlardaki başörtüsü talepleri dini inanca dayalı değil siyasi maksatlıdır.
- Türkiye’de toplumsal bir talep bulunmamasına rağmen siyasi partiler, siyasi getirisini gözeterek başörtüsüne özgürlük söylemini dillendiriyor ve yetkisi varsa yasal düzenleme yoluna gidiyor, bu da açıkça din istismarı anlamına gelmektedir. Ayrıca üniversitelerde türbanın mevcudiyeti, başı açıklar üzerinde en azından manevi bir baskı oluşturmaktadır.

Mahkemenin laikliğe ve ona bağlı olarak başörtüsüne ilişkin olarak verilen kararlarının, Türkiye'deki, siyasi, sosyal ve kültürel maddi temeli olarak yukarıda sıralanan bu tespitler, acaba "gerçek" midir? Bu soruya sosyolojik araştırmalar sonucu elde edilen veriler hiçte olumlu yanıt vermemektedir. Bu doğrultuda Boğaziçi ve Sabancı Üniversitelerinden iki akademisyenin yapmış olduğu; "**Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset**"⁴³⁹ başlıklı oldukça ayrıntılı araştırmadan tam tersi bir tabloyu işaret eden veriler elde edilmiştir. İki ayrı dönemde yapılan araştırmaların ikincisi olan bu araştırmada (ilki 1999'da yine TESEV tarafından "**Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset**" başlığı ile yapıp yayınlanmıştır), ilk araştırma ile elde edilen verilerin karşılaştırmasını da yapmak suretiyle olabildiğince Türkiye realitesi hakkında sağlıklı verilerin toplanıp analizine ve buna dayanan toplumsal tablonun tasvirine çalışılmıştır.

Bu araştırmalar sonucu elde edilen veriler ışığında, Türk Anayasa Mahkemesinin "laiklik anlayışı"nın maddi temelini oluşturan tespitleri irdeleyecek olursak;

- Türkiye'de "Şer'i Devlet" kurulmasını isteyenlerin oranı **% 8.9** (1999'da % 21) çıkmış, bununla paralel olarak Türkiye'de laikliğin tehdit altında olup olmadığı sorusuna; % 22.6 ile "Evet", **% 72. 6** ile de "Hayır" cevabı verilmiştir⁴⁴⁰. Bu verileri doğrular mahiyetteki diğer iki araştırma sorusu da; "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" ve "öncelikle hangisinin çözümlenmesini istersiniz" soruları olmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar ise; En önemli sorun için sırasıyla; İşsizlik (% 38.2), Enflasyon (% 12.1), Terör (%11.1), Eğitim (% 10.2), Ekonomik Kriz (% 6.5) ve **Başörtüsü/Türban sorunu (% 3.7)** çıkmıştır. Öncelikle çözüm sıralaması için de sırasıyla: İşsizlik (% 70.3), Kürt Sorunu (12.1), Eğitim (% 7.9), **Türbanlı Üniversiteli**

⁴³⁹ Ali Çarkoğlu- Binnaz Toprak, **Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset**, İstanbul, TESEV Yayınları, Kasım 2006.

⁴⁴⁰ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 75-76.

Öğrencilerin Sorunu (% 5.7), Sağlık (% 2.7) ve Hiçbiri (% 0.5) şeklinde gerçekleşmiştir⁴⁴¹. Açıktır ki bu sayısal veriler ışığında olsa olsa somut değil, muhayyel bir “Şer’i Devlet” tehdidinden söz edilebilir. Dolayısıyla Mahkemenin konuya ilişkin tespitinin toplumsal karşılığı yoktur veya yok denecek kadar azdır.

- Türkiye’de başını örten ve örtmeyen kadınlara ilişkin oranlara gelince; geleneksel yemeni, başörtüsü ve eşarpla örtenler: % 48.8 (1999’da % 53.4), türbanla örtenler: % 11.4 (1999’da % 15.7), çarşafıla örtünenler: % 1.1 (1999’da % 3.4) **Toplam (2006): % 61.3 (1999’da % 71.5)** şeklinde gerçekleşirken **başını örtmeyen kadın oranı 1999’da % 27.3 iken 2006’da 36.5’e yükselmiştir**⁴⁴². Yine aynı minval üzere sorulan **Türbanlı Hâkim veya Öğretmenden rahatsız olur musunuz?** Suallerine sırasıyla % **71.3** ve % **70.4**; **hayır olmam** şeklinde cevap verilmiştir⁴⁴³. Kritik önemdeki; **Başörtüsünün hangi gerekçeyle takıldığı** sorusuna ilişkin olarak da soru sorulan kadınların % **71.5**’i **inancım gereği örtünüyorum** cevabını vermişlerdir⁴⁴⁴. Buradaki sayısal verilerin konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi tespitlerini nakzedtiği açıktır. Çünkü bu sayısal veriler ışığında; geleneksel olarak örtünenler bulunmakla birlikte Türkiye’deki kadınların yaklaşık 3’te 2’sinin başını örttüğü ve yine bunların 3’te 2’sinin de inancı gereği örtündüğünü ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Anayasa Mahkemesinin başörtüsüne ilişkin “siyasi sembol” tespitinin de hayal mahsulü olduğunun açık ifadesidir. Ayriyeten; sakal ve bıyık şeklinden (badem, pos, hilal bıyık; çember veya çenede sakal gibi), giyilen ayakkabının tipine (askeri bot vs.), oradan palto veya kabanın renk ve biçimine (yeşil parka gibi) ve hakeza özellikle yakalara takılan rozetlere kadar; insanların siyasal tercihleri doğrultusunda çevreye mesaj ver(ebil)mesi mümkün iken; konu üniversiteli genç kızlar olunca koparılan vaveylaya bir anlam verebilmek mümkün görünmemektedir. Zira hukuk nezdinde fiil ehliyeti olan reşit bir kimsenin,

⁴⁴¹ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 45.

⁴⁴² Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 58.

⁴⁴³ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 72.

⁴⁴⁴ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 62.

istediği bir siyasi fikriyatı benimsemesi ve onun sembollerini kullanmasından, velev ki bu başörtüsü olsun, daha doğal bir şey olamaz. Bu itibarla Mahkemenin başörtüsüne siyasi semboldür gerekçesiyle karşı çıkışı bir abesle iştigal örneğidir.

- İlk iki tespite ilişkin sayısal veriler nasıl Mahkemeyi nakzediyorsa yine hem bu sayısal verileri dikkate aldığımızda hem de sorulan diğer sorular muvacehesinde Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin 3. tespitinin de elde edilen veriler ışığında Türkiye'nin sosyo-politik realitesinde karşılığının olmadığı ortadadır. Buna göre; Ankete katılanlara sorulan **“Sizce sayacaklarımdan hangisi hükümetin öncelikli uygulamaya geçirmesi gereken bir politikadır?”** sorusuna verilen cevaplarda % 43'le; **“Türbanlı öğrencilerin üniversiteye devam edebilmeleri”** birinci çıkmıştır⁴⁴⁵. Diğerleri de; “İmam-Hatip Liselerine uygulanan katsayı farkının kaldırılması (% 17.6), “Kürtlere devlet okullarında anadilde öğretim imkanı tanınması” (% 11.4), “Cemevlerine devletçe maddi yardım sağlanması” (%5.3) ve Cevap Yok (% 22.8) şeklinde çıkmıştır. Özellikle Mahkemece, AKP kapatılma davasının temel gerekçelerinden ikisini oluşturan gerekçelerin, ankette ilk iki sırayı paylaşıyor olması Mahkemenin; “toplumsal talep olmamasına rağmen siyasi partiler istismar amacıyla bu talepleri dillendiriyorlar” tespitinin neredeyse tamamen temelsiz olduğunu göstermektedir. Yine Mahkemenin başörtüsü ve toplumsal baskı iddiasıyla ilgili olan anket sonuçlarına baktığımızda başı açık olanlarla başörtülü olanlar arasındaki “yakın arkadaşlık” ve ailece görüşme” oranlarının genel verilerle tenakuz arz etmediğini, örneğin **başı örtülülerin yakın arkadaşları içinde başı açık olanların oranının % 65.5, başı açık olanların en yakın arkadaşları içinde de başörtülülerin oranının yine yaklaşık aynı düzeylerde olduğu (% 62.1)** tespit edilmiştir⁴⁴⁶. Ailece görüşmelerde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Dolayısıyla **başını örtmeyenler ile örtenler arasında**, demografik verilerle uyumlu şekilde (yaklaşık % 70'lik oranlarda) **“yakın bir ilişkinin”** söz konusu

⁴⁴⁵ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 46.

⁴⁴⁶ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 70.

olduğunu ifade edebiliriz. Yine aynı minval üzere, baskı görüp görmediklerine dair sorulan sorulara **başı açıklar** başlarını örtmeleri hususunda % **90.1 oranında “hayır baskı görmedim”** şeklinde cevaplamışlar, **başörtülüler** de başlarını açmaları hususunda % **93 oranında “hayır baskı görmedim”** şeklinde cevaplandırmışlardır⁴⁴⁷. Ayrıca **“Dindarlardan, kendini laik olarak tanımlayanlara yönelik baskı olup olmadığı”**na ilişkin soruya % **91.8’le** hayır cevabı verilmiş, **“Laiklerden kendini dindar olarak tanımlayanlara yönelik baskı yapılıp yapılmadığı”** sorusuna ilişkin olarak da % **83** hayır cevabı vermiştir⁴⁴⁸. Son olarak **“Sizce Türk parti sistemi içinde din temelinde politika yapan partiler olmalı mı?”** sorusuna % **41.4 “evet olmalı”** (1999’da % 24.6) derken, % 53.6 “hayır olmamalı” (1999’da % 60.6) demiştir. Bu veri de, Mahkemenin aksi kanaatine rağmen, açık bir biçimde toplumda din temelli politika yapmanın istismar olarak değerlendirilmediğini göstermektedir⁴⁴⁹. Çünkü tersi düşünülseydi bu kadar yüksek bir “evet” oranı çıkmazdı. Netice olarak tüm bu veriler, Mahkemenin aksi kanaatine rağmen, Türkiye’de inanç eksenli baskı ve dolayısıyla ayrışmanın söz konusu olmadığını, bilakis; hoşgörü ve müsamahanın, kültürel iklimin hâkim rengi olduğunu çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Mahkemenin başörtüsü kararlarına ilişkin olarak şu hususun ifade edilmesi elzemdir; ortada, “hukuken olmayan ancak idari ve kazaî olarak var edilmiş”⁴⁵⁰ bir yasağın, egemenliğin asli kullanıcısı TBMM tarafından ortadan kaldırılması girişimlerinin, yargı erki tarafından gerektiğinde Anayasa hükümleri de (m. 148) çiğnenmekten çekinilmeyerek durdurulduğu ve bu yasağın sürdürüldüğü gerçeğidir. Yargı erkini, Anayasayı çiğnemesine varacak hatta “teyakkuz durumu”na geçirecek kadar netameli görülen başörtüsünün, siyasal İslam’ın sembolü olduğuna dair kanaat, hiç bir somut veriye dayanmayan bir kanaattir. Netice olarak, devlet seçkinlerinin

⁴⁴⁷ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 30.

⁴⁴⁸ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 30.

⁴⁴⁹ Çarkoğlu-Toprak, a.g.e., s. 74.

⁴⁵⁰ Arslan, a.g.e., s. 14.

farazi korkusuna dayanan bu yasağın kökeninin, hukuki veya siyasi değil, özünde psikolojik bir sorun olduğu da kuşku götürmez bir gerçektir.

Son olarak; laiklik gerekçeli parti kapatma davalarına ilişkin ifade edilmesi gereken son derece önemli iki husus da şunlardır. İlki; Türk Anayasa Mahkemesinin laiklik ilkesini esas alarak vermiş olduğu, gerek siyasi parti kapatma davaları, gerekse başörtüsü kararlarındaki “hakikat” iddiası ile ikinci olarak da; kullanılan dil ve benimsenen üslubun teolojik metinlerin dil ve üslubu ile ciddi benzerlikler arz etmesidir. Nitekim her iki tarafın da metinleri karşılaştırıldığında şunlar görülebilecektir;

- “Hakikat” iddiası; Teolojik metinler açısından tutarlı olan bu iddianın laikliği, dolayısıyla dünyeviliği ve bu dünyevilik dolayısıyla da faniliği ve değişkenliği esas alan/almaması gereken bir zihniyet dünyasının ürünü olan/olması gereken Türk Anayasa Mahkemesinin kararlarındaki laiklik söylemi; ontolojik ve epistemolojik açıdan tam tersi bir yerde kendini konumlandırmakta ve teoloji gibi “mutlak hakikat” iddiası ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum, en azından felsefi açıdan Mahkeme kararlarını tartışmalı hale getirmektedir.

- Terminolojik benzerlik; Mahkemece tercih edilen dil ve üslubun, “ilahiyat” terminolojisini andırdığı, Türkçe bilen ortalama eğitim düzeyindeki herkesin fark edeceği berraklıktadır. Bunun için Anayasanın dibacesi ile laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan herhangi bir siyasi partiye ilişkin “esas incelemesi”nin okunması, kâfi derecede ikna edici olacaktır. Bu metinlere bakıldığında görülecek olan; Mahkemenin, tıpkı teolojik bir metin de karşılaştırılması mukadder olan “kutsal”, “yüce” vb sıfatlar ile bununla mütenasip şekildeki “didaktik” üslubu olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, öncelikle, yazılı ve sözlü bir metni veya sembolü analiz edip rakamlara dönüştürüp bu rakamlar üzerinden yoruma gitmek, diğer bir deyişle rakamları tekrar söze dönüştürmek, işlevini gören “içerik analizi” yöntemi ile haklarında kapatılma davası açılmış siyasi partilere ilişkin kararlar incelenmiştir. Türk Anayasa Mahkemesince verilmiş bu kararların analiz edilmesi suretiyle de, “Bu kararların dayandığı, Cumhuriyetin/Devletin bir resmi ideolojisi var mıdır?” sorusuna cevap verilmesine çalışılmıştır.

Bu bağlamda, Türk Anayasa Mahkemesinin kurulduğu günden itibaren haklarında kapatılma davası açılan toplam 43 siyasi parti kararı incelenmiştir. Bu çalışmanın ilk tespit ve varsayımı, kapatılma kararlarının dayandırıldığı gerekçelerin, “şekli-hukuki gerekçeler”, “bölünmez bütünlüğe aykırılık” ve “laikliğe aykırılık” şeklinde 3’e ayrıldığıdır. Mevzubahis siyasi partilerin 22’si hakkında “şekli- hukuki” olarak nitelendirilebilecek gerekçelerle, 15’i hakkında “bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık” ve 6’sı hakkında da “laiklik ilkesine aykırılık” gerekçesiyle dava açıldığı tespit edilmiştir. Şekli-hukuki gerekçelerle haklarında kapatılma davası açılan 22 siyasi partiden 8’i “kapatılmış”, 13’ü hakkında “davanın reddine”, 1’i hakkında da “davanın düşmesine” kararları verilmiştir. Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 15 siyasi partiden ise 14’ü kapatılmış, 1’i hakkında da -karar yeter sayısına (7/4) ulaşamadığı için- kapatma kararı verilememiştir. (bkz; HAKPAR kararı) Laiklik ilkesine aykırılık gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılan 6 siyasi partiden 4’ü kapatılmış, 1’i hakkındaki kapatılma talebi reddedilmiş (bkz; DBHP kararı), 1’i hakkında ise -karar yeter sayısına ulaşamadığı için- “hazine yardımından mahrumiyet” yaptırımı kararı çıkmıştır. (bkz; AKP kararı) Dolayısıyla Türk Anayasa Mahkemesi, haklarında kapatılma davası açılan 43 siyasi partiden 26’sını kapatmıştır. Böylece Türk Anayasa Mahkemesinin, kurulduğu 21 Nisan 1962 tarihinden beri, haklarında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca kapatılması talebiyle dava açılan toplam 43 partiden (halen sürmekte olan DEHAP davası

ile aslında 44 partiden) 26'sını kapatmak suretiyle, Türkiye'yi bir "siyasi partiler mezarlığına" çevirdiği benzetmesinin yerindeliği de teyit edilmiştir.

Bu çalışmanın ikinci temel varsayımı ise, Anayasa Mahkemesinin siyasi parti davalarında verdiği kararlardan ortaya çıkan bir "Cumhuriyet ve devlet anlayışının" veya daha net bir ifadeyle bir "resmi ideolojinin" varlığıdır. Bu resmi ideoloji Anayasada yer alan temel ilkelere özellikle "Atatürk İlke ve İnkılâpları"na ve bunun içinden de "laiklik" ilkesi ile "milliyetçilik" ilkesinden neşet eden "bölünmez bütünlük" ilkesine ve bu ilkelere Mahkemece getirilen yoruma dayanmaktadır. Söz konusu ilkelere dayanılarak verilen siyasi parti kapatma kararları; "Atatürk İlke ve İnkılâpları", "Anayasanın Başlangıç İlkeleri", "Anayasadaki Değiştirilemez İlkeler", "İnkılâp Kanunları" ve "Siyasi Partiler Kanunundaki İlkeler" şeklindeki kavram ve ilkeler ile bunların alt başlığı olarak nitelendirilebilecek alt ilke ve kavramlardan oluşturulan bir "referans kavram seti"nin yardımı ile "içerik analizi"ne tabi tutulmuşlardır.

İçerik analizine tabi tutulan kapatma kararlarına ait metinlere ilişkin sayısal verilerden ortaya çıkan tablo şu şekilde özetlenebilir: Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçeli siyasi parti kapatılma davalarına ilişkin karar metinlerinin toplam sayfa sayısı 1820 (paragraf sayısı 15.012, kelime sayısı ise 663.205) olarak gerçekleşmiştir. "İçerik analizi" yöntemi ile doğrudan analiz edilen ve ilgili kararların "esasa ilişkin" bölümlerini oluşturan metinlerin toplam sayfa sayısı ise 335'dir. (Paragraf sayısı 2635, kelime sayısı da 119.272'dir.) Laiklik ilkesine aykırılık gerekçeli siyasi parti kapatılma davalarına ilişkin karar metinlerinin toplam sayfa sayısı 1841'dir. (Paragraf sayısı 13.276, kelime sayısı da 627.895'dir.) İçerik analizi yöntemi ile doğrudan analiz edilen ve ilgili kararların "esasa ilişkin" bölümleri ait metinlerin toplam sayfa sayısı 104'tür. (Paragraf sayısı 698, kelime sayısı da 36.286'dir.) Söz konusu sayısal veriler ışığında, haklarında kapatılma davası açılmış siyasi partilere ilişkin kararlarda doğrudan içerik analizi yöntemi ile analiz edilen "esasa ilişkin" bölümlere ait metinlerin toplam sayfa sayısı 439

olurken, analiz edilen toplam paragraf sayısı 3333, toplam kelime sayısı ise 782.477 olarak gerçekleşmiştir.

İçerik analizi ile incelenen bölünmez bütünlük gerekçeli kapatma kararlarının tamamında kullanılan Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu hükümleri, içerikleri ve kararda referans gösterilme sıklıkları dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesinin hüküm tesis ederken müracaat ettiği argümantasyonun tamamının “bölünmez bütünlük” ilkesi çerçevesinde ve üniter devlet vasfının korunmasına matuf olduğu görülmüştür. Nitekim **içerik analizi ile taranan söz konusu siyasi parti kapatma karar metinlerinde en yüksek atıf oranlarının bölünmez bütünlük ilkesine ait olduğu tespit edilmiştir.** Mevzubahis partilerin kararlarında laiklik ilkesine yapılan atıfları en yüksekten en düşüğe doğru sıraladığımızda; HEP 122 kez, STP 114 kez, SP 113 kez, ÖZDEP 111 kez, DEP 100 kez, EP 55 kez, HADEP 51 kez, SBP ve DDP 42 kez, DTP 34 kez, DKP 25 kez, TBKP ve TEP 23 kez, TİP 11 kez ve son olarak HAKPAR kararında 8 kez atıf yapıldığı görülmüştür. Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan siyasi partilere ilişkin kararlarda -yine bu gerekçeyle tutarlı bir biçimde- analiz aracı olarak kullandığımız referans ilke ve kavramlar seti içinde yer alan “Atatürk İlke ve İnkılâpları” içinden en çok “**milliyetçilik**” ilkesi; değiştirilemez ilkeler içinden “**Dili Türkçedir**” ilkesi (Anayasa m.3 bağlamında) ve Siyasi Partiler Kanunundaki referans ilkeler içinden de sıklık sırasına göre; “**azınlık yaratılmasının önlenmesi**” (m.81), “**demokratik düzenin korunması**” (m.78), “**devletin teklifi ilkesinin korunması**” (m.80), “**bağımsızlığın korunması**” (m.79) ve “**kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu**”na ilişkin (m.95) hüküm/ilkeler referans gösterilmiştir. Son olarak bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan partilerin neredeyse tamamının sosyalist ideolojiyi benimsemiş olmaları (TİP, TEP, TBKP, SP, STP, SBP, EP doğrudan programlarında sosyalist ideolojiyi benimsediklerini deklare etmişlerdir) hasebiyle gerek parti programları gerekse söylemlerinde “sınıf” kavramına yaptıkları vurgu münasebetiyle, AYM de “esasa ilişkin değerlendirmesinde”, başlangıç ilkelerinden “**milli**

egemenlik” ilkesine hatırı sayılır düzeyde atıf yapmıştır. Nitekim TBKP kararında **51** kez, EP kararında **23** kez ve SBP kararında **18** kez atıf yapılmıştır.)

Bölünmez bütünlük ilkesine aykırılık gerekçesiyle kapatılan siyasi partilere ilişkin kararlarda hiç referans almayan kavram seti, **“İnkılap Kanunları”** ve buna ilişkin tabloda yer alan kavram ve ilkeler olmuştur. Yine “Atatürk İlke ve İnkılâpları” içinden; **“halkçılık”, “devletçilik ve “inkılapçılık”** ilkeleri **hiç atıf almamış**, anlamlı sayılamayacak düzeydeki birkaç atıf da; **“laiklik” ve “cumhuriyetçilik”** ilkelerine yapılmıştır. “Başlangıç İlkeleri” içinden **“Atatürk milliyetçiliği”** ilkesi ile **“Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği”** ilkesi dışındaki ilkelere anlamlı sayılamayacak düzeyde atıf yapılmıştır. “Değiştirilemez İlkeler” içinden de (Anayasa m. 2 bağlamında), **“başlangıçtaki ilkelere dayalı devlet”, “hukuk devleti” ve “demokratik devlet”** ilkelerine anlamlı sayılamayacak orandaki atıflar dışında atıf yapılmamıştır. Anayasanın 3. maddesi bağlamındaki “Değiştirilemez İlkeler”den de, **“Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür”** ilkesi ile **“Dili Türkçedir”** dışındaki hüküm/ilkelere yine anlamlı sayılamayacak düzeyde atıf almıştır. Son olarak, SPK’daki hüküm/ilkelere içinden de, yukarıda zikredilen; m. 78, 79, 80, 81, 82, 95 ve 96. madde dışında kalan hüküm/ilkelere hiç atıf almadığı da ifade edilmelidir.

Devletin resmi ideolojisini oluşturan ikinci ana ilke olarak, içerik analizi ile incelenen laiklik gerekçeli kararların tamamında, kullanılan Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu hükümleri, içerikleri ve kararda referans gösterilme sıklıkları dikkate alındığında; Anayasa Mahkemesinin, hüküm tesis ederken müracaat ettiği argümantasyonun tamamının **“laiklik”** ilkesi çerçevesinde ve laik devlet vasfının korunmasına matuf olduğu görülmüştür. Nitekim **içerik analizi ile taranan söz konusu siyasi parti kapatma karar metinlerinde en yüksek atıf oranlarının laiklik ilkesine ait olduğu tespit edilmiştir.** Mevzu bahis partilerin kararlarında laiklik ilkesine yapılan atıfları en yüksekte en düşüğe doğru sıraladığımızda; RP 107 kez, AKP 97 kez, FP 86 kez, HZP

26 kez, MNP kararında 11 kez ve DBHP kararında 3 kez atıf yapılmıştır. Bu kararlarda ikinci en yüksek atfı **İnkılâp Kanunları** almıştır ki bunları da en yüksekten en düşüğe doğru sıraladığımızda; HZP 14 kez, RP 6 kez, FP 2 kez ve MNP kararında 1 kez atıf yapıldığı görülmüştür. AKP ile DBHP kararlarında ise İnkılâp Kanunlarına hiç atıf yapılmamıştır.

Laiklik ilkesi ile tutarlı bir biçimde refere edilen diğer kavram ve ilkeler ise şunlardır: **Başlangıç İlkeleri** içinde yer alan; **“Atatürk Devrimlerine bağlılık şuuru”** (1961 Anayasasına göre), **“Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlılık”**, **“Atatürk Milliyetçiliği”** ve **“Anayasaya sadakat ve bekçilik”** ilkeleri referans alınmıştır. **Değiştirilemez İlkelerden**; **“laik devlet”**, **“demokratik devlet”**, **“hukuk devleti”**, **“başlangıçtaki ilkelere dayanan devlet”**, **“Atatürk Milliyetçiliğine bağlı devlet”** ve **“bölünmez bütünlük”** ilkeleri refere edilmiştir. **Gerek 648 sayılı gerekse 2820 sayılı SPK’lardaki**; **“Atatürk İlke ve İnkılâpları ile laik devlet niteliğinin korunması”na** ilişkin hüküm ilkelerden 648 sayılı SPK’daki maddeler atıf sırasıyla; 92, 94, 93 ve 97. maddeler ile 2820 sayılı SPK’daki; 84, 87, 78, 89 ve 86. maddeler en yüksek atıfları almıştır. Diğer birkaç maddeye, kayda değer sayılamayacak düzeyde yapılan atfın dışında herhangi bir SPK hükmüne atıf yapılmamıştır.

İçerik analizi ile elde edilen sayısal veriler, Türk Anayasa Mahkemesinin, bir resmi ideolojiye dayanarak karar verdiğini ortaya koymaktadır. Bu resmi ideolojinin iki temel kodu bulunmaktadır. Laiklik ve Milliyetçilik. Daha açık bir anlatımla denilebilir ki, Cumhuriyetin/Devletin resmi ideolojisinin istinatgâhı, Anayasa Mahkemesinin özgün yorumuna dayanan **“Atatürk İlke ve İnkılâpları”ndan** **“laiklik”** ilkesi ile **“Milliyetçilik”** ilkesinden doğan **“bölünmez bütünlük”** ilkeleridir. Bu iki ilke aynı zamanda devlet ideolojisinin sınırlarını çizen diğer tüm anayasal ve yasal ilkelere de kaynaklık eden, rejimin asli kurucu ve aynı zamanda muhafızı ilkelerdir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının mutlak bir bağlayıcılığı vardır. Bu itibarla Anayasa Mahkemesi, Türkiye siyasetinde neredeyse **“oyun kurucu”**

niteliğini haiz bir gücü ifade eder. Sahip olduğu bu güç sayesinde Mahkeme, siyasal özgürlükleri sınırlayıcı bir yoruma tabi tutarak siyasi partilerin hareket alanını kısıtlamakta, bu alanının dışına taşma temayülü gösteren partileri ise siyasetten tasfiye etmektedir. Laiklik ve milliyetçilik, Anayasa Mahkemesinin bu kısıtlayıcı ve tasfiye edici işlevlerini yerine getirmesinde yaşamsal değer taşımaktadır. Mahkeme, bu iki ilkeyi ihtiyaca göre yorumlayarak siyasi alanını siyasal aktörlere dar edebilmekte ve böylelikle sınırlı politik alan teorisini hayata geçirebilmektedir.

Laiklik ilkesi ile milliyetçilikten doğan bölünmez bütünlük ilkesi, politik alanının sınır taşlarıdır; siyasi partilerin nereye kadar hareket edebileceklerini bu ilkeler gösterir. Resmi ideolojinin hem kurucusu ve hem de koruyucusu olan bu ilkelerin değiştirilmezliği ve hatta değiştirilmesinin teklif edilemezliği Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Bu ilkelerden laiklik ilkesi, Anayasanın 2. maddesinde sayılan “Cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri”nin en önemlisidir. Anayasa Mahkemesinin ifadesiyle laiklik, **“özgürlüklere kısırdılamayacak kadar önemi haiz en üstün Anayasal ilke”**dir. Bölünmez bütünlük ilkesi de, değiştirilemez nitelikteki 3. Maddede “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” ifadesi ile Anayasadaki sağlam yerini almıştır. Anayasa Mahkemesi, bu ilkeyi bir devletin en temel ve vazgeçilemez vasfı olarak kabul etmekte ve kapatma davalarındaki kararlarında ikinci temel referans noktası olarak kullanmaktadır. Her iki ilke de -başlangıç kısmı da dâhil olmak üzere- Anayasanın farklı bölümlerindeki hükümlerle, Anayasa sistematığında hâkim bir pozisyona gelecek şekilde Anayasakoyucu tarafından yerleştirilmişlerdir. Mesela, başta Anayasanın başlangıç hükümleri olmak üzere, değiştirilemez hüküm/ilkelere içinde, devletin temel amaç ve görevlerinde, temel hakların özel sınırlama sebebi olarak (ifade hürriyeti, eğitim hakkı vd.), siyasi partilerin program ve faaliyetlerinin sınırlarına ilişkin hükümlerde ve nihayet milletvekili ve Cumhurbaşkanı yeminlerinde, her iki ilke esas alınarak, mevzubahis hükümler kompoze edilmiştir.

Bu sınır/ilkeler, siyasi partilerin fikri ve fiili faaliyet alanının sınırlarını çizmek suretiyle, onlara sınırlı bir “politik (oyun) alan”ı açmakta, mevzubahis sınır/ilkeler ihlal edildiğinde ise hukuken meşruiyetini yitiren “siyasi oyuncular”, yani siyasi partiler, bu politik alanın dışına çıkarılmakta ve kapatma yaptırımını ile yüzyüze gelmek suretiyle “oyun dışı” kalmaktadırlar. Kural dışına çıkan oyuncuların oyun dışı kalmasından daha doğal ve meşru bir sonuç yoktur. Ancak burada çok önemli bir husus ortaya çıkmaktadır ki, o da; politik oyunun kurallarının, yani mevzubahis sınır/ilkelerin yorumlanması meselesidir. Çünkü resmi ideoloji alanı Türkiye’de adeta bir tabudur ve bu bağlamda resmi ideolojinin dayanak ilkeleri olarak laiklik, Türk devlet organizmasının teşbihte hata olmaz ise ruhu mesabesinde ise bölünmez bütünlük ilkesi de bu organizmanın bedenidir. Bir organizma nasıl ki tek başına ruh veya bedenle var olamaz ise Türk devleti de varlık sebebini adeta bu iki ilkeye inhisar ettirmiştir.

Politik alanının sınırlarını resmi ideoloji doğrultusunda belirleyen Türk Anayasa Mahkemesi, kendini evrensel hukuku gerçekleştirmekle değil, Cumhuriyeti/Devleti korumakla birinci dereceden vazifeli addetmiştir. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi, resmi ideolojinin bu iki kodunu –laikliği ve bölünmez bütünlüğü- her fırsatta tahkim etmiştir. Mahkeme, politik alanın oyuncularından (siyasi partiler) bu ilkelere yönelik bir tehdit algıladığında siyaset arenasında oynaması gereken “tarafsız hakemlik” rolünü bir kenara bırakmış ve rejimin muhafızı ve müdafii kimliğine uygun olarak daima **“bağımsız ve tarafli bekçiliği”** daima tercih etmiştir.

Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kararlarında resmi ideolojinin belirleyici olması ve kararlarda kullanılan kavram setiyle bu resmi ideolojiye içerik kazandırılması ve bu ideolojinin somutlaştırılmaya çalışılmasının nihai sonucu, vesayetçi bir siyasi sistemdir. Nitekim bu çalışmanın üçüncü temel tespit ve varsayımı, kendine has bir “cumhuriyet ve devlet anlayışı” ile buna tekabül eden bir “resmi ideoloji”den hareket eden Anayasa Mahkemesinin, vesayetçi siyasi rejimin sürdürülmesini sağladığıdır.

Bu minvalde konuya yaklaşıldığında şunlar ifade edilebilir: Mevzubahis ilkelere dayanan bir devlet ideolojisini ortaya çıkaran tarihsel süreç, aynı zamanda Cumhuriyet'in de ortaya çıkışını sağlayan zaman dilimine denk düşmektedir. Buna göre; Cumhuriyetin kurucu kadrosu, gerek sahip oldukları pozitivist ideoloji⁴⁵¹ ve gerekse mesleki tecrübeleri (askerlik/ fiili savaş hali/ ülke topraklarının kaybedilmesi) ışığında, Türkiye Cumhuriyetini inşa ederken kuruluş felsefelerini iki "umde-i aslî" üzerine dayandırmışlardır. İlkelerden biri, dinin gerek bireysel ve gerek toplumsal -özellikle de siyasal düzeyde-referans kaynağı olmaktan çıkarılmasıdır. Diğeri ise, Cumhuriyet'in ülkesinin bir daha "bölünme korkusu" yaşamaması için her türlü dini ve etnik farklılıkların tek-tipleştirilmesidir.

İlk ilkenin nedeni, özellikle kurucu askeri kadronun ve daha sonra da diğer aydınların pozitivist felsefe doğrultusunda yetişmiş olmaları ve dolayısıyla da dini her türlü geri kalmışlığın baş müsebbibi olarak görmeleridir. Bu nedenle onlar, dini hayatın her alanındaki referans olmaktan çıkarmaya çabaladılar ve dinin kamusal alandan tasfiyesini neredeyse îmânî bir vazife olarak telakki ettiler. Kurucu kadronun icraatlarıyla da apaçık ortaya koyduğu dine karşı bu müsamahasız tavrın arkasındaki psiko-ideolojik saik bu olsa gerektir.

İkinci temel ilkenin arkasında ise, sürekli toprak kaybeden bir kuşak olmalarından kaynaklanan "bölünme korkusu"dur. Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini kapsayan yıllarda (1912- 1918) ileride Cumhuriyetin kurucu kadrosu içinde yer alacak olan "genç subayların" ilk veya ikinci görev yerleri, Osmanlının dağılan toprakları oldu. Balkan coğrafyasının neredeyse birkaç yıl içinde vatan toprağı olmaktan çıkması ve aynı zamanda bu toprakların bu genç subayların birçoğunun doğdukları yerleri de kapsaması, bu insanlar üzerinde kelimenin tam anlamı ile travmatik etki yaratmış ve gerek mesleki,

⁴⁵¹ Şükrü Hanioglu, "Erken Cumhuriyet ideolojisi ve Vülgermateryalizm 1-2", Yorum Sayfası, **Zaman Gazetesi**, 22-23 Kasım 2008. Aynı konuda bkz; Murtaza Korlaelçi, **Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi**, Ankara, Hece Yayınları, 2. Baskı, Aralık 2002, s. 172-273.

gerekse psikolojik gelişim süreçlerini son derece ağır bir biçimde zedelemiştir. Neticede, aralarında Cumhuriyetin kurucu kadrosu olarak da vazife alacak bu genç subayların bulunduğu “Kurucu Elit”, mevzubahis “vatanın bölünmesi” travmatik mirasını taşıdıklarından, bir daha bu korkuları yaşamamak için, içinde tüm farklılıkların eritildiği bir “üst kimlik” olarak “Türklük”ü ihdas etmek suretiyle “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”nü emniyete almaya çalışmışlardır. Böylelikle; kendilerinin ve devletin (Cumhuriyetin) varoluşunu anlamlandırdıkları referans çerçevesi olarak; laiklik ve Türklük (daha doğrusu; bölünmez bütünlük) ilkelerinde temerküz eden bir devlet ideolojisi olarak; “Kemalizm veya Atatürkçülük” ortaya çıkmıştır. Ancak ta o zamanlardan din ve etniklik hususunda mayası şiddetle karılan Cumhuriyet ve onun elitleri, o günlerden bugünlere kadar bu tutumlarını terk etmemişler; ontolojik birer hakikat olan etnik ve dini farklılıklarla hep kavgalı olagelmışlerdir.

Bu itibarla; Türkiye’de kökleri neredeyse Cumhuriyetin kuruluş dönemine kadar uzanan bir siyasal çatışma/tartışma sürmektedir. Bu tartışma veya çatışma, demokratikleşme yolunda devleti mevcut resmi ideolojisinden arındırmaya çalışanlarla (çevre/halk), onu bir resmi ideolojinin çerçevesi içinde tutmaya çalışanlar (merkez/kurucu elit) arasında yürütülmektedir. Kurucu elit, ülke için doğru ve yararlı olanı kendisinin bildiği ve belirlemesi gerektiği düşüncesiyle vesayetçi bir sistemi devam ettirmeye çalışmaktadır.

Vesayet kavramı, siyaset teorisi alanında genel olarak iki manada kullanılır. İngilizcede “**guardianship**” kavramına denk düşen ve Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl’ın kullandığı anlamıyla vesayet; halkın kendi kendini yönetmesinin imkânsız olduğunu düşünenlerin savunduğu bir yönetim biçimidir. Bu görüş demokrasi karşıtlarının demokrasiye karşı sundukları bir alternatif niteliğindedir. Buna göre; sıradan insanların kendi çıkarlarını bilmeleri, hele içinde yaşadıkları toplumun bütününe çıkarlarını anlayıp savunabilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle yöneticilik görevinin

sıradan insanların seçtiği kimselere emanet edilmesi kabul edilemez. Bunun yerine yapılması gereken, üstün bilgi ve yetenekleri sayesinde yönetme yeteneğini haiz bir azınlığa yönetim görevinin verilmesidir.⁴⁵²

Vesayetın İngilizcede “**tutulage**” kavramına tekabül eden diğerk anlamı daha vardır ve bu da, kendisi için iyi ve kötünün ne olduğunu ayırt edemeyen ve bu nedenle de seçim yapma ehliyetine sahip olmadığı varsayılan halkın kontrol altına alınmasını ifade etmektedir. Ancak burada, yöneticiler ile halk arasındaki vesayet ilişkisi ilelebet sürecek bir ilişki değildir. Burada vesayet, henüz demokrasiye hazır olamayan halkı demokrasiye hazırlamak için gerekli olan ve geçici bir süre devam edecek bir kontrol mekanizması olarak gösterilir ve buradan hareketle haklılaştırılır.

Türkiye’de vesayetçi sistemin bu iki vesayet biçiminden hangisine denk düştüğüne ilişkin tartışmalarda hakim olan görüş, Türkiye’deki vesayetın geçici bir süre için ihdas edilmiş bir vesayet olduğudur. Ancak bu yorumun isabetli değildir. Köker’in de belirttiği gibi, her ne kadar Kemalist ideoloji tek parti yönetimin demokrasiye geçiş hedefi ile meşrulaştırmaya çabalasa da, gerçekte böyle bir hedef baştan mevcut değildi. Devletin kuruluş sürecinde, halkın kendi kendisini yönetmesi gerektiğini düşünenler ile halkın kendileri tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünenler arasındaki mücadele ikinciler lehine sonuçlanınca bir Kemalist tek-parti yönetimi kuruldu. Evet, bu yönetim 1945’in ardından çok-partili bir düzene geçti ama bu geçişte tek-parti yönetimini arzusundan ziyade dış dengeler belirleyici oldu. Kaldı ki, çok-partinin varlığına rağmen bu düzenin de pek de demokratik bir nitelik taşımadığı da ortadadır.

“Nitekim 1960, 1971, 1980, 1997, 2007 gibi açık darbe, muhtıralı muhtırasız müdahale dönemleri yanında, kendi kendisini idare etme

⁴⁵² Robert A. Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çeviri: Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1993, Ankara, s. 63-99.

*yeteneğinden yoksun olduğu düşünülen Türkiye halkı üzerinde, Kemalist tek-parti zihniyetini kurumsallaştırmak üzere 1961 ve özellikle 1982 Anayasası'na yerleştirilmiş olan vesayet mekanizmalarının demokrasiye aykırı niteliklerini bugün söylemekte ve kaldırılması gerektiğini vurgulamaktayız. **O halde Türkiye'de vesayet, siyasî anlamda tek-parti dönemiyle sınırlı kalmayıp kalıcı bir rejim tipine dönüşmüştür diyebiliriz.***⁴⁵³

Vesayetin kalıcılaştığı bir ortamda siyasal mücadelenin, vesayet taraftarları ile vesayet karşıtları arasında cereyan etmesi kaçınılmazdır. Böyle bir siyasal atmosferde Türk Anayasa Mahkemesinin vereceği kararlar, gerek genel olarak özgürlüklere ve özelde siyasi partilere ilişkin davalarda vereceği kararlar, Mahkemeyi siyasal hayatın odağına yerleştirmiş ve kilit konuma getirmiştir.

Anayasa mahkemelerinin varlık sebebi, en nihayetinde yozlaşmaya mahkûm olan iktidarlara karşı bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasıdır. Ne var ki Türk Anayasa Mahkemesi, demokratik ülkelerdeki emsalleriyle aynı saikler gözetilerek kurulmamıştır. Mahkemenin, seçilmiş bir hükümeti gayri-meşru bir biçimde deviren bir askeri darbenin ürünü olarak doğmuştur. İlk üyelerinden bir kısmı -"tabii hâkim güvencesi" ihlal edilmek suretiyle kurulan "Yüksek Adalet Divanı" adlı mahkemeden atanmıştır. Kuruluş aşamasındaki bu hukuk dışılıklar, Mahkemenin kurumsal sicilinde onulmaz yaralar açmıştır.

Mahkeme bu demokratik meşruiyet açığını, daha sonra vereceği özgürlükçü ve demokrasiyi tahkim edeci kararlarla bir nebze de olsa giderebilirdi. Ama ne yazık ki Mahkeme, özellikle siyasi parti kapatma davalarında sürekli olarak özgürlükler karşısında otoriteyi, bireyler karşısında devleti korumayı tercih etmiştir. Böylelikle kuruluşundaki vesayetçi karakterini, verdiği kararlarla pekiştirmiştir. Nitekim bu çalışmada da ayrıntıları ile ortaya konmaya çalışılan devletin resmi ideolojisine aykırılığı

⁴⁵³ Levent Köker; Sivil Vesayet Kavramının Anlamsızlığı, **Zaman Gazetesi**, 14.01.2010

dillendiren siyasi partilerin, Anayasa Mahkemesince tereddütsüz kapatılması olgusu, Türkiye siyasetinde en güçlü vesayet kurumunun, resmi ideolojinin yegâne yetkili yorumlama mercii olarak, bizzat Mahkemenin kendisi olduğuna açık bir karine teşkil etmektedir.

Yukarıda tasvir edilen tutumu benimseyen Anayasa Mahkemeleri, doktrinde kısaca **yargısal aktivizm** olarak da ifade edilen bir tartışmanın doğmasına yol açmıştır. Yargısal aktivizm; Anayasa Mahkemelerinin “seçilmiş organların siyasi takdir yetkisine müdahaleden kaçınan bir kendi kendini sınırlama (Judicial self- restraint) yaklaşımını değil, anayasal yetkilerini yorum yoluyla sürekli genişletmeye dayanan bir aktivist tutumu (Judicial Activism) benimsemesi” olarak tanımlanabilecek bir olgudur⁴⁵⁴. Veya; “Gerçekleştirdikleri anayasaya uygunluk denetimi sürecinde mahkemelerin, belli bir sonuç elde etmeye odaklanmış aktif bir yaklaşımla, anayasa hükümlerini sahip olduğu anlamı zorlayacak ya da bazen tamamen tersyüz edecek biçimde yorumlayarak, nihai aşamada yasama tasarruflarına ilişkin olarak siyasal iradenin de hedeflemediği yeni uygulamalara yol açabilen kararlar vermeleri durumudur”⁴⁵⁵ diye tarif edilebilecek “Anayasa Mahkemesi tavrı”dır. Eğer Mahkeme bu aktivizmini hak ve özgürlükler lehine kullanırsa, bu tavrı meşru kabul edilmektedir. Aksi durumda yani “hak temelli” değil de “ideolojik temelli” yaklaşım esas alınır Anayasa Mahkemesinin bu aktivizmi, demokratik teori açısından Mahkemenin meşruiyetini tartışmalı hale getirecektir.

Varlık sebebi, hak ve özgürlüklerin korunması olan ve bu varlık sebebine binaen demokratik meşruiyet kazanabilen anayasa mahkemelerinden biri olarak Türk Anayasa Mahkemesi, laiklik ve bölünmez bütünlük ilkelerini, kendi özgün yorumuyla yani özgürlükleri temin eden ve koruyan tarzda bir yoruma dayanan ilkeler olarak değil, devletin korunmasına

⁴⁵⁴ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 443.; Özbudun, “**Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasi Elitlerin Tepkisi**”, s. 257-268.

⁴⁵⁵ Yusuf Şevki Hakyemez, **Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 35.

matuf bir devlet ideolojisi ilkeleri olarak kullanıp kapatma kararlarını vermiştir. Toplumsal gerçeklikle mütenasip olarak siyasal gerçekliğin de, “farklılıklar” üzerine oturmuş olması dolayısıyla, siyasi partilerin bu farklılıkları politik (oyun) alan(ın)a taşıması normal şartlarda onların en temel ve asli (demokratik) görevidir. Bu demokratik görev ve işlevlerini yerine getirirken gündem gelen “Farklılıkların siyasi partilerce dillendirilmesi ne zaman mevzubahis sınır/ilkelerin ihlali anlamına gelir?” sorusu, Türkiye siyasetinin “gordion’un düğümü”yle düğümlendiği en önemli politik problematik alanlarından biridir. İşte tam da burada, Anayasa Mahkemesinin “gordion’un düğümünü” çözen “İskender’in kılıcı” olabilmesi, karar verici/hakem konumunda olan bu mahkemenin görevini tarafsız olarak yerine getirebilmesine bağlıdır. Ancak ne var ki Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasasındaki ifadesiyle “demokratik rejimin vazgeçilmez unsurları” olan siyasi partileri sürekli kapatarak ve anayasal yetkilerini de aşmak suretiyle TBMM tarafından yapılan anayasa değişikliklerini iptal ederek, meşruiyetini demokratik teori ve pratik açısından son derece tartışmalı bir hale getirmiştir. Dolayısıyla, anayasal açıdan “fonksiyon gaspı” sayılabilecek ve açık yetkisizliğine rağmen vermiş olduğu mevzubahis kararlarıyla, Türk Anayasa Mahkemesinin, paradoksal bir biçimde, Türkiye’nin “insan haklarına dayalı demokratik” bir devlete ulaşmasının önündeki engellerden biri haline geldiği tartışılmaya başlanmıştır.

Özetle; Türk Anayasa Mahkemesi, resmi ideolojiyi dikkate almayan bir hak kullanımını, kati surette müsaadeye mazhar bulmamaktadır. Bu çalışma boyunca da izah edilmeye çalışılan olgu zaten bu olmuştur. Türk Anayasa Mahkemesi, özellikle siyasi özgürlükler noktasında; “hak temelli” değil “resmi ideoloji” temelinde karar vermektedir. Bürokrasinin diğer aktörleri ile beraber Anayasa Mahkemesinin yargısal aktivizmi, Türkiye’deki “vesayetçi rejim” sorununu neredeyse kronik hale getirmektedir⁴⁵⁶. Hatta devlet eksenli bu

⁴⁵⁶ Hakyemez, *Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi*, s. 464.

aktivist tutum, neredeyse rejimin “Jüristokrasi”ye dönüşmesine yol açacak kesafettedir.

Mevzubahis paradoksal durumu izah eden teorilerin en yetkin ve günceli olmak itibariyle Ran Hirschl’in çalışmasından burada kısaca söz etmek lazımdır⁴⁵⁷. Hirschl; Kanada, Yeni Zelanda, İsrail ve Güney Afrika devletlerindeki anayasal yargı ve anayasa mahkemelerinin ortaya çıkış sürecini ele aldığı çalışmasında; “mevzubahis ülkelerdeki demokratik seçim mekanizmalarının işlemesi durumunda sahip oldukları statülerini kaybetmeleri mukadder olan siyasal elitlerin, bunu önlemek için; öncülük ettikleri anayasal düzenlemelerle ortaya çıkarılan yüksek yargı marifetiyle bu konularını sürdürebildiklerini” ortaya koymuştur. Bu tezin, Türkiye’deki anayasal yargı ve anayasa mahkemesinin kuruluş ve gelişimi konusunu açıklamakta son derece isabetli bulan Özbudun; buna ilaveten Türkiye siyasetindeki temel bölünme çizgisinin de, merkez-çevre ilişkisi bağlamında; Türk Anayasa Mahkemesinin “Merkez”in bir kurumu olarak “Çevre” üzerindeki vesayetın sürdürülmesindeki rolüne dikkati çekmektedir⁴⁵⁸. Özet olarak; Türk Anayasa Mahkemesinin yargısal aktivizminin kökeninde, çoğunluk oyuna duyulan güvensizlik ve buna bağlı olarak devletçi seçkinlerin statülerini kaybetmeme kaygısının yatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, hukuk ve siyasetin kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Bulunduğu yer ona, vereceği kararlarla Türkiye demokrasisinin kilitlenmeden sağlıklı işleyişini sağlayabilecek bir gücü ve imkânı sağlamaktadır. Ancak Türk Anayasa Mahkemesi,

⁴⁵⁷ Ran Hirschl, **Towards Juristokrasi; The Origins and Consequences of the New Constitutionalism** (Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press, 2004)’den aktaran; Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 442. Hirschl’in bu eserinin kısa bir özet-değerlendirmesi için bkz; İknur Türe, “Ran Hirschl, Anayasal Denetim, Sekülerizm”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 89, Yaz 2007, s. 24-33.

⁴⁵⁸ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 442-443. Aynı yönde; Zühtü Arslan; “Anayasa Mahkemesinin “Yorum Tekeli” Yargısal Üstünlük ve Demokrasi”, **Ergun Özbudun Armağanı**, Cilt 1, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2010, s.59-89.; Ozan Ergül, **Yeni Kurumsal Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007, s. 121-128; Engin Şahin, **Siyaset ve Hukuk Arasında Anayasa Mahkemesi**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010, s. 135-147.

“Cumhuriyetin/Devletin resmi ideolojisinin muhafızlığı” rolünü üstlendiğinden ve demokratik rejimlerdeki “tarafsız hakem”lik yerine “bağımsız ve taraflı bekçilik”i tercih ettiğinden, Türkiye’de demokratik değerlerin yaygınlaşmasına ve özgürlük sahasının genişlemesine değil, maalesef demokratik siyaset üzerinde “vesayet”in sürmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, Anayasa Mahkemesi, bugüne kadar verdiği kararlarda, bireyi merkeze alan ve hak ve özgürlükleri öne çıkaran bir tutumu benimsememiştir. Bunun yerine, odağa resmi ideolojiyi yerleştiren ve devletin yanında saf tutan bir tavır sergilemiştir. Bu tavır hem Türkiye’de demokratik zeminin güçlenmesini, engellemiş hem de toplum nezdinde Anayasa Mahkemesinin güvenilirliğini ve itibarını zedelemiştir. Yapılan son anayasa değişikliği ile üye kompozisyonu değişen ve daha çoğulcu bir yapıya bürünen Anayasa Mahkemesinin, bugüne kadar hem kendisi hem de toplum için olumsuz sonuçlar doğuran bu söz konusu tutumunu değiştirip değiştirmeyeceği ise zaman içinde belli olacaktır⁴⁵⁹.

⁴⁵⁹ Söz konusu tutum değişikliğinin belki de ilk işareti DEHAP’a ilişkin hâlihazırda AYM’de derdest olan kapatılma davasına ilişkin olarak verilen ara karardır (bkz; 285 nolu dipnot). Mahkemenin resmi ideolojinin müdafiliği noktasındaki azminin somut örneği olmak bakımından; hakkında kapatılma davası açılan bir parti hakkındaki davayı, dava süreci sırasında ilgili partinin hukuki-fiziki varlığı sona erse dahi sürdürmeye ve karara bağlamaya çalışmadaki kararlılığı örnek verilebilecekken, sözkonusu ara karar ile Anayasa Mahkemesi içtihat değişikliğine gittiği/gideceği intibayı vermektedir.

KAYNAKÇA

AKARTÜRK, Ekrem Ali; **Avrupa Hukukuna Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasi Parti Yasakları** (İki Yanı Keskin Bıçak: Demokrasilerde Siyasi Partiler Kapatılabilir mi?), İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, No: 13, 2008.

ARON, Raymond; **Özgürlükler Üzerine Deneme** (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995.

FRIEDRICH, Carl. J.; **Sınırlı Devlet** (Çev. Mehmet Turhan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999, s.30.

ARSLAN, Zühtü; "Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı", **Doğu Batı**, Sayı 13, (Kasım, Aralık, Ocak 2000-01), s.67.

ARSLAN, Zühtü; "Anayasa Mahkemesinin Siyasal Partiler Politikası: "Ve Çağı"nda "Ya- Ya da"cı Yaklaşımın Anakronizmi Üzerine Bir Deneme", **Liberal Düşünce**, Sayı 22, Bahar 2001, s. 5-14.

ARSLAN, Zühtü; **Anayasa Teorisi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.

ARSLAN, Zühtü; "Başörtüsü, Ak Parti ve Laiklik (Anayasa Mahkemesinden İki Karar Bir Gerekçe)", **SETA Analiz**, Sayı: 2, Ocak 2009.

ARSLAN, Zühtü; "Anayasa Mahkemesinin "Yorum Tekeli" Yargısal Üstünlük ve Demokrasi", **Ergun ÖZBUDUN Armağanı**, Cilt 1, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2010.

AYSAL, Necdet; "Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 241-263

BAŞARAN, M. Sinan; "Refah Partisinin Kapatılması Kararı Üzerine Hukuki Bir İnceleme", **Liberal Düşünce**, Sayı: 9, Kış 1998, s. 17-27.

BAYRAMOĞLU, Ali; **28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

BELGE, Murat; "Türk Dilinde Gelişmeler", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: 10, s. 2588- 2606.

- BERİŞ, Hamit Emrah; "Cumhuriyet Reformlarının Yasal Zemini: İnkılâp Kanunları", **Bülent Tanör Armağanı**, Öget Öktem Tanör (Ed.), İstanbul, Legal Yayıncılık, Kasım 2004, s. 205-230.
- BERZEG, Kazım; "Yüksek Mahkeme Gerçeği", **Radikal Gazetesi**, 18 Kasım 2003.
- BİLGİN, Nuri; **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi (Teknikler ve Örnek Çalışmalar)**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- BOGDANOR, Vernon; **Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi**, Ed. Bülent Peker, Çev. Bülent Peker vd., Ankara, Ümit Yayıncılık, Ekim 1999.
- BOLAY, Süleyman Hayri; **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, 1997,
- BORA, Tanıl, GÜLTEKİNGİL, Murat (Editörler); **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (2. Cilt: Kemalizm)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002.
- BURÇAK, Rıfki Salim; **İnönü ve Demokrasi**, Ankara, y. y., 1950.
- CAN, Osman; **Demokratikleşme Serüveninde Anayasa ve Siyasi Partilerin Kapatılması**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Mayıs 2005.
- CAN, Osman; "Anayasayı Değiştirme İktidarı ve Denetim Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (Yavuz Sabuncu Armağanı)**, Sayı: 62-3, 2007, s. 101-139.
- ÇAM, Esat; **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 1987.
- ÇAĞAPTAY, Soner; **Türk Kimdir? Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2009.
- ÇAĞLAR, Bakır; "Hukuk, Siyaset ve Anayasa Mahkemeleri", **Görüş Dergisi**, Sayı 23, (Kasım 1995), s.23.
- ÇAĞLAR, Bakır; "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi", **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 7, 1990, s. 51-127.
- ÇAĞLAR, Bakır, ÇAVUŞOĞLU, Naz; "Parti Kapatma Davalarında Mermer-Mozaik İkilemi", **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 16, 1999, s. 143-187.
- ÇARKOĞLU, Ali, TOPRAK, Binnaz; **Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset**, İstanbul, TESEV Yayınları, Kasım 2006.

- ÇAVUŞOĞLU, Naz: "Parti Yasaklaması Rejiminde Azınlıklar Problemi: Anayasa Mahkemesi Kararları Üzerine Bir Not", **İÜSBF Dergisi**, Ocak 1995, s. 35-42.
- COŞKUN, Vahap, DERİNCE, M. Şerif, UÇARLAR, Nesrin; **Dil Yarası: Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri**, Diyarbakır, DİSA Yayınları, Ekim 2010.
- CÜNDİOĞLU, Düccane; **Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Mart 1998.
- DAHL, Robert A.; **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çeviri: Levent Köker, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1993.
- DAVİSON, Andrew; **Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, 1997.
- DOĞAN, D. Mehmet; **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara, Rehber Yayınları, 8. Baskı, Eylül 1990.
- DÖNMEZER, Sulhi; "Devletin Ülkesi ve Milleti ile Bütünlüğü ve Bölünmezliği", **Cumhuriyetin Ellinci Yıl Armağanı**, İstanbul, İÜHF Yayını, 1973, s. 1-20.
- DÜZEL, Neşe; "İlter Türkmen Röportajı", **Taraf Gazetesi**, 05.07.2010.
- EMRENCE, Cem; **Serbest Cumhuriyet Fırkası (99 Günlük Muhalefet)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü; "Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1998/1, s. 16.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü; "Türkiye'de Anayasa Sorunu ve Anayasal Arayışların Patolojisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, Sayı 5, 2002, s. 80.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü; "Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Siyasal Partilerin Kapatılması: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Hukuk ve Adalet (Eleştirel Hukuk Dergisi)**, İstanbul, Sayı 3, Sonbahar 2004, s. 252-301.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü; "Türkiye'de 'İdeolojik Devlet' Gölgesinde Yargı Bağımsızlığı Sorunu," **Demokrasi Platformu**, Sayı 2, Bahar 2005, s. 51-69.

- ERDOĞAN, Mustafa; **28 Şubat Süreci**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- ERDOĞAN, Mustafa; **Anayasal Demokrasi**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ekim 1999.
- ERDOĞAN, Mustafa; **Demokrasi Laiklik resmi İdeoloji**, Ankara, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Mayıs 2000.
- ERDOĞAN, Mustafa; **"Anayasa ve Özgürlük"**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002.
- ERDOĞAN, Mustafa; "Avrupa'da Hâkimler Var mı?", **Liberal Düşünce**, Sayı: 29, Kış 2003, s. 147-149.
- ERDOĞAN, Mustafa; "Anayasa Mahkemesi'nin Yapısı", **Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi**, 15 Kasım 2003.
- ERDOĞAN, Mustafa; **Anayasa Hukuku**, Ankara, Orion Yayıncılık, 5. Baskı, Ocak 2009.
- ERGÜL, Ozan; **Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007.
- EROĞUL, Cem; **Anatüzeğe Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 7. Baskı, Ocak 2004.
- EROĞUL, Cem; **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Ankara, İmge Yayınları, 2. Baskı, Nisan 1990.
- EROĞUL, Cem; "Anayasa Mahkemesi ve Siyaset", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı 165, Mart 1994, s. 37.
- ERSEL, Hasan, KUYAŞ, Ahmet, OKTAY, Ahmet, TUNÇAY, Mete (Yay. Kur); **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940)**, Cilt 1, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2005.
- FİKENTSCHER, Wolfgang; "Democracy- A Primer", **Law and State**, Vol. 49/50, 1994.
- GENÇ, Reşat (Haz. ve Sade.), KAYNAR, Reşat (Giriş Yazısı); **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar (3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları)**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2. Baskı, 2005.

- GİRİTLİ, İsmet, SARMAŞIK, Jale; **Anayasa Hukuku (Genel Esaslar- Türk Anayasa Hukuku)**, İstanbul, Beta Basım- Yayım, 2. Baskı, Eylül 2001.
- GOLOĞLU, Mahmut; **Devrimler ve Tepkileri (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1 1924-1930)**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı Şubat 2009.
- GÖNÜL, Mustafa, CANSEL, Erol, ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz; “Anayasal Normlar Hiyerarşisi Ve Temel Hakların Korunmasındaki İşlevi”, **VIII. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı**, Türk Anayasa Mahkemesi Raporu, 2.Cilt, s.8.
- GÖKÇE, Orhan; **İçerik Analizi (Kuramsal ve Pratik Bilgiler)**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ağustos 2006.
- GÖZLER, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
- GÖZLER, Kemal; **Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku)**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Eylül 2002.
- GÖZLER, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 9. Baskı, Eylül 2010.
- GÖZLER, Kemal; “Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku Kavramına İhtiyaç Var mıdır?”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Sayı 55-3, s. 82-101.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref; **Anayasa Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Mart 2003.
- GÜLSOY, Mehmet Tefik; “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ölçü-Norm ve Siyasal Alanın Sınırı Olarak Başlangıç İlkeleri”, **Liberal Düşünce**, Sayı 22, Bahar 2001, s. 46-58.
- GÜNAY, Mustafa; “Düşünce ve Kültür Tarihinde Hermeneutik Gelenek”, **Doğu Batı Dergisi** (Dünya Neyi Tartışıyor-2; Yeni Düşünce Hareketleri Sayısı), Sayı 19, Mayıs/Temmuz 2002.
- GÜNEŞ, Turan; **Araba Devrilmeden Önce**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.
- HANİOĞLU, Şükrü; “Erken Cumhuriyet ideolojisi ve Vülgermateryalizm 1-2”, Yorum Sayfası, **Zaman Gazetesi**, 22-23 Kasım 2008.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki; “Anayasa Mahkemesi'nin Demokratik Barış Hareketi Partisi Kararı Üzerine Düşünceler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 4, Aralık 2001, s. 49-69.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki; **Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2001.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki; **Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009.

HEYWOOD, Andrew; **Siyaset**, Ed. Buğra Kalkan, Çev. Bekir Berat Özipek vd., Ankara, Liberte Yayınları, Şubat 2006.

HİRSCH, Ernst E.; **Anılarım (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk İlkesi)**, Ankara, TÜBİTAK Yayınları, 11. Basım, Şubat 2008.

HOCAOĞLU, Durmuş; **Laisizm'den Milli Sekülerizm'e (Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi)**, Ankara, Selçuk Yayınları, Eylül 1995.

İLHAN, Cengiz; **Mecelle Hukukun Doksan Dokuz İlkesi** (Eski hukukun, “Mecelle”nin doksan dokuz genel kuralının çevirisi, yorumu ve günümüz hukuku ile karşılaştırılması), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Mayıs 2009.

KABOĞLU, İbrahim Ö.; “İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları”, **Anayasa Yargısı**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 16, 1999, s. 71-91.

KABOĞLU, İbrahim Ö.; **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 4. Baskı, Mart 2009.

KARA, Mehmet; “İddianamenin şifreleri neler?”, (Yorum Sayfası) **Zaman Gazetesi**, 21 Nisan 2008.

KARPAT, Kemal H.; **Osmanlı Nüfusu (1839-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 2003.

KAYNAR, Mete Kaan (Der.), vd. : **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, Ankara, İmge Yayınevi, Ağustos 2007.

KIRATLI, Metin; “Anayasa Mahkemeleri ve Siyasal Polemikler”, **AÜSBFD**, Cilt XXXVII, (Eylül-Aralık 1982), s. 126,128.

- KİLİ Suna, GÖZÜBÜYÜK Şeref; **Türk Anayasa Metinleri** (Sened-i İttifak'tan Günümüze), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yenilenmiş 2. Baskı, Mayıs 2000.
- KOÇAK, Mustafa; **Siyasal Partiler ve Türkiye'de Siyasi Parti Yasakları**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, Aralık 2002.
- KORLAELÇİ, Murtaza; **Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi**, Ankara, Hece Yayınları, 2. Baskı, Aralık 2002.
- KÖKER, Levent; Sivil Vesayet Kavramının Anlamsızlığı, **Zaman Gazetesi**, 14 Ocak 2010.
- KÖKER, Levent; **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 9. Baskı, 2005.
- KÜLEBİ, Cahit; "Türk Dili", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: 9-10, s. 2575- 2587.
- MARDİN, Şerif; "Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi", **Siyasal ve Sosyal Bilimler** (Makaleler-2), Ed: Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 1997, s. 9-24.
- MERT, Nuray; **Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış** (Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce), İstanbul, Bağlam Yayınları, Kasım 1994.
- ORAN, Baskın; **Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, Ekim 1999, s. 276-277.
- ORAN, Baskın; "Bir İnsan Hakları ve Çokkültürcülük Belgesi Olarak 1923 Lausanne Barış Antlaşması", **Kopenhag Kriterleri** (Yay. Haz. İbrahim Ö. Kaboğlu), İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2001.
- ORAN, Baskın; **Türkiye'de Azınlıklar** (Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama), İstanbul, TESEV Yayınları, Haziran 2004.
- ÖZBUDUN, Ergun; "Halifeliğin Kaldırılmasının Cumhuriyet'in Laikleşmesindeki Önemi", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi (Panel)**, Reşat Genç (Yön.), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1995, s. 21-22.
- ÖZBUDUN, Ergun; **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 10. Baskı, 2009.

ÖZBUDUN, Ergun; "Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasal Elitlerin Tepkisi", **AÜSBF Dergisi**, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'ya Armağan, Cilt: 62/3, 2007, s. 257-268.

ÖZCAN, Hüseyin, YANIK, Murat; **Siyasi Partiler Hukuku**, İstanbul, Der Yayınları, Haziran 2007.

ÖZDEK, E.Yasemin; "Halkın Emek Partisi'nin Kapatılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine Düşünceler", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 3, (Ayrı Bası), Ankara, 1993, s. 169-214.

ÖZİPEK, Bekir Berat; "Anayasaya Değişmez Hükümler Koymak, Ölülerin Dirilere Hükmetmesidir", **Köprü**, Sayı: 105, Kış 2009, s. 117-123.

PERİNÇEK, Doğu; **Anayasa ve Partiler Rejimi (Türkiye'de Siyasal Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, Haziran 2008.

SABUNCU, Yavuz; **Anayasaya Giriş**, Ankara, İmaj Yayınevi, 13. Baskı, Şubat 2007.

SANCAR, Serpil; **İdeolojinin Serüveni** (YanlıŞ Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme), Ankara, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ekim 2007.

SARIBAY, Ali Yaşar; "Milli Nizam Partisinin Kuruluşu ve Programının İçeriği", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; İslamcılık** (6. Cilt), Ed. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

SARTORİ, Giovanni; **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş** (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan), Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.

SEVİM, Medine; "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze)", **Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi (Dem Dergi)**, Sayı: 2, s. 64-71.

SKIDMORE, Max J., Skidmore.: **İdeologies (Politics in Action)**, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Orlando, 1989.

SOYSAL, Mümtaz; **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 7. Baskı, Ocak 1987.

SUNAR, İlkay; **Düşün ve Toplum**, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, Mart 1986.

STERN, Klaus; "Küresel Anayasacılık Hareketleri ve Yeni Anayasalar" (Çev. Ayhan Tekinsoy), **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı** (9-13 Ocak 2001), Ankara, s.54.

ŞAHİN, Engin; **Siyaset ve Hukuk Arasında Anayasa Mahkemesi**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010

ŞİMŞİR, İsmail; **Nitel Analiz Teknikleri (Kavramsal Çerçeve)**, <http://web.sakarya.edu.tr>.

TANİLLİ, Server; **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Alkım Yayıncılık, 4. Baskı, Kasım 2007.

TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 9. Baskı, Eylül 2009.

TANÖR, Bülent; **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı Ekim 2007.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim; "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24, Kış 1984, s. 35-67.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim; **Cumhuriyetin Harcı** (3 Cilt), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Mart 2010.

TEZİÇ, Erdoğan; **Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976.

TEZİÇ, Erdoğan; **Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 13. Bası, Ağustos 2009.

TUNAYA, Tarık Zafer; **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Ekin Yayınları, 5. Basım 1982.

TUNAYA, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Partiler (2. Meşrutiyet Dönemi)**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998 (İlk baskı Doğan Kardeş 1952, 2. Baskı Hürriyet Vakfı 1984).

TUNAYA, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler: 1876-1938 (Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet Dönemi 1876- 1918)**, Cilt 1, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Mart 2003.

TUNCER, Erol; **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Ankara, TESAV Yayınları, No: 24, 2. Baskı, Eylül 2003.

TUNÇ, Hasan; "Anayasa Mahkemesinin Siyasi Yapısı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Coşkun ÜÇOK'a Armağan)**, Cilt 2, Sayı 2, (Ocak-Haziran 1989), s. 211.

TUNÇ, Hasan; **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.

TUNÇ, Hasan, BİLİR, Faruk, YAVUZ, Bülent; **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Asil Yayın- Dağıtım, 2009.

TURHAN, Mehmet; **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s.123.

TÜRE, İlknur; "Ran Hirschl, Anayasal Denetim, Sekülerizm", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 89, Yaz 2007, s. 24-33.

UYAR, Hakkı; "1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algılamaları", **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.157-171.

UYGUN, Oktay; **Federal Devlet (Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği)**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, Kasım 2007.

UZUN, Hakan; **Atatürk ve Nutuk**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ekim 2006.

YAYLA, Atilla; "Milli Egemenlik mi Yoksa Bürokratik Egemenlik mi?", **Zaman Gazetesi**, 4 Mayıs 2005.

YAYLA, Atilla; **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, Ankara, Adres Yayınları, 3.Baskı, Ekim 2005.

YILDIRIM, Cemal; **Çağdaş Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2000.

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan; **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı, Ekim 2008.

YILDIZ, Ahmet; **Ne Mutlu Türküm Diyene (Türk Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları 1919-1938)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2004.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 5. Baskı, Eylül 2008.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; **Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku**, İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayını, No: 703, Ekim 1993.

ZURCHER, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 13. Baskı, 2002.

EK-1

BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK İLKESİNE AYKIRILIK SEBEBİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER HAKKINDAKİ ESAS İNCELEMESİNDE KULLANILAN ŞABLON METİN*

1. KARARLARDA KULLANILAN ORTAK GİRİZGÂH⁴⁶⁰

“1. Genel Açıklama

(1) *Demokrasilerde genel ve eşit oy hakkı, vatandaşların devlet yönetiminde etkili olmalarını sağlarsa da, bu etkileme tek tek kendi güçleriyle tam olarak gerçekleşemez. Bu nedenle bireysel iradeleri biraraya getiren, onlara yön veren ve ağırlık kazandıran kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar, günlük siyasal tercihlerin açıklık ve kesinlik kazanması, aynı zamanda devlet gücünün sınırlanması, kişilere özgürlük ve güvenlik sağlanması yönünden vazgeçilmez öneme sahip olan siyasal partilerdir.*

(2) *Anayasa'nın 68. maddesinin ikinci fıkrasında "Siyasi partiler, demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır." ilkesine yer verildikten sonra üçüncü fıkrasında da "Siyasi Partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler." denilmektedir.*

(3) *Siyasal Partilere ilişkin Anayasa kuralları gözden geçirilirse Anayasakoyucunun bu konuya özel bir önem ve değer vermiş olduğu görülür.*

(4) *Siyasal partilerin kuruluş ve çalışmalarının özgürlük içinde olması temel ilkedir. Siyasal partiler, belli siyasal düşünce ve erekler çerçevesinde birleşen yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp ayrıldıkları kuruluşlardır. Kamuoyunun oluşumunda önemli etkinliği olan siyasi partiler, yurttaşların istem ve özelemlerinin gerçekleşmesine çalışan ve siyasal katılımları somutlaştıran hukuksal yapılardır.*

(5) *Demokrasinin simgesi sayılan olmazsa olmaz koşulu olarak nitelenen, özgürlük ve hukuksallığın ulusal araçları durumunda bulunan siyasal partilerin, devlet yönetimindeki etkinlikleri ve*

* Şablon metin için; mevzubahis partilere ilişkin kararlardaki “esas incelemesi” başlıklı, Mahkemenin iddianame, savunma ve delilleri değerlendirdiği ve bu vesileyle kararını gerekçelendirdiği bölüm esas alınarak hazırlanmıştır. Ara başlıklar ve paragraf numaraları tarafımca eklenmiştir.

⁴⁶⁰ **HEP kararı** esas alınmıştır. Aynı başlıkla mevzubahis girizgâhın kullanıldığı diğer kararlar ise şunlardır; **SP kararı** (ilk paragraf hariç), **ÖZDEP kararı** (ilk paragraf şu şekildedir; “Genel ve eşit oy hakkı; çoğulcu, katılımcı kurallar ve kurumlar düzeni olan çağdaş demokrasilerde yurttaşların devlet yönetimine katılmalarının temel koşuludur. Bu yolla söz sahibi olup etkinlik kazanma olanağı elde edilirse de kişilerin ayrı ayrı güçleriyle sonuç almaları güçtür. Bireysel iradeleri birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıran özgün kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar, günlük siyasal tercihleri birleştirip açıklık ve güç sağlayarak devlet hizmetlerini daha yararlı kılmak, hak ve özgürlükleri güvenceye bağlayarak toplumsal barışı güçlendirmek, anayasal ilkeler doğrultusunda kamuoyu oluşturarak ulusal yaşama daha çok aydınlık getirmenin yönünden vazgeçilmez öneme sahip olan siyasal partilerdir.” 10. paragraftan sonra 12 ve 13. paragraflar yerine ise şu 2 paragraf yer almıştır; “Anayasada kişilerin hak ve ödevleri, siyasî haklar ve ödevler ile siyasî partilerin bağlı olacakları esaslar ayrı kurullarla düzenlenmiştir.”; “Demokrasilerde Anayasa'nın güvence altına aldığı hakların kullanılması ile belirlediği ödevlerin yerine getirilmesinde ülke düzeyinde etkinliği olan siyasal partilerin, demokratik devlet yapısı ile ülke ve ulus bütünlüğünün korunması için konulmuş Anayasa ve yasa kurallarına uymaları yalnız varlıklarının doğal gereği olmayıp aynı zamanda bir Anayasa buyruğudur.”. 11. paragraf “İlgili Mevzuat” kısmında yer almıştır.), **STP kararı** (farklılıklar ÖZDEP kararı ile aynıdır. Ancak 10. paragrafa şu cümle eklenmiştir; “Ülkesi ve ulusuyla birlikte kendini korumayan devlet, devlet olamaz.”), **DEP kararı** (STP kararı ile aynı), **SBP kararı** (1. paragraf ÖZDEP kararı ile aynı, 7. paragrafın son cümlesi, 8. paragraf, 10. paragrafın son 2 cümlesi ve 11, 12 ve 13. paragraflar hariç), **DDP kararı** (SBP kararı ile aynı), **EP** (SBP kararı ile aynı), **DKP kararı** (1, 3 ve 8 ila 13. paragraflar hariç, bölüm 4. paragraf ile başlatılmış sonra sırasıyla 2, 5, 6 ve 7. paragraflar gelmiştir. 6. paragrafın yalnızca ilk cümlesi kullanılmış, 7. paragrafın da son cümlesi hariçte bırakılmıştır), **HADEP kararı** (başlıksız ve 1, 2, 6 ve 8 ila 13. paragraflar hariç, 3 ve 4. paragraflar birleştirilmiş, 7. Paragrafın son cümlesi; “Çünkü, hukuk devleti herşeyden önce hukukun üstünlüğünü tanıyan ve koruyan devlettir.” şeklinde değiştirilmiştir), **HAKPAR kararı** (başlıksız olarak ve yalnızca 1 ile 4. paragrafların birleştirilip farklı bir üslupla ifade edilmesi sözkonusudur. Parti kapatılmadığı için ortak şablon kullanılmamış ve kapatılma talebi çok kısaca argümente edilmiştir. Hem girizgah mahiyetindeki paragrafın hem de kapatılmama gerekçesine ilişkin paragrafların, hakkında dava açılıp da kapatılmayan yegane parti olması hasebiyle HAKPAR kararının buraya aktarılmasında fayda mülahaza edilmiştir ve mevzubahis argümantasyonun yer aldığı paragraflar EK-1'in sonuna eklenmiştir. Sözkonusu girizgah bölümünden sayılabilecek paragraf da şudur; “Siyasal çoğulculuğu ve katılımcılığı esas alan kurullar ve kurumlar düzeni olan çağdaş demokrasilerde, bireysel iradeleri birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıracak özgün kuruluşlara duyulan gereksinim, günlük siyasal görüşleri birleştirmek suretiyle halk iradesini oluşturan ve açığa çıkaran siyasal partiler vasıtasıyla karşılanmaktadır. Partiler, belli siyasal düşünceler çevresinde birleşen yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp ayrıldıkları hukuksal yapılardır. Siyasi partilerin kendilerine göre öne çıkardıkları ülke sorunlarına ilişkin farklı çözüm önerileri getirmeleri, demokratik siyasal yaşamda üstlendikleri işlevin doğal sonucudur. Bu nedenle siyasi partiler, Anayasamın konuya ilişkin kuralları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "örgütlenme", "düşünce ve ifade özgürlüğü" konusundaki 10. ve 11. maddelerinin korunması altındadırlar.”.), **DTP kararı** (ilgili şablon metin kararda kullanılmamıştır.).

ulusal istencin gerçekleşmesindeki rolleri nedeniyle, Anayasakoyucu, onları öteki tüzelkişilerden farklı görerek, kurulmalarından başlayıp çalışmalarında uyacakları esasları ve kapatılmalarında izlenecek yöntem ve kuralları özel olarak belirlemede kalmamış, Anayasa'nın 69. maddesinin son fıkrasında çalışma, denetleme ve kapatılmalarının Anayasa'da belirlenen ilkeler çerçevesinde çıkarılacak bir yasayla düzenleneceğini öngörmüştür.

(6) Anayasa'nın anılan buyurucu kuralı uyarınca 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası çıkarılmış; siyasi partilerin kuruluşlarından başlayarak çalışmaları, denetimleri, kapatılmaları konularında, belirli bir sistem içerisinde, çok ayrıntılı kurallar getirmiştir. Getirilen sistemde, Anayasa'da da yer alan yasaklara uymayan, siyasi partilerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca izleneceği ve gerektiğinde kapatılmaları için Anayasa Mahkemesi'nde dava açılacağı öngörülmüştür.

(7) Siyasal Partilerin, demokratik yaşamın vazgeçilmez öğeleri olmaları, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde bulunmaları, onların her istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu belirleme aynı zamanda demokratik hukuk devleti olmanın da bir gereğidir. Nitekim Anayasa'nın 2. maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti . . . demokratik . . . bir hukuk devletidir." denilmektedir.

(8) Hukuk devleti, Anayasa Mahkemesi'nin bir çok kararında yinelenip vurgulandığı üzere insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyan, toplum yaşamında adalete ve eşitliğe uygun bir hukuk düzeni kurarak bu düzeni sürdürmekle kendisini yükümlü sayan, tüm davranışlarında hukuk kurallarına ve Anayasa'ya uyan, işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine açık olan devlet demektir.

(9) Varlığı ve etkisi işlevleriyle ortaya çıkan devlet belirli topraklar üzerinde yerleşmiş, bağımsız ve egemen aynı üstün güce bağlı örgütlü insanlar topluluğu olarak tanımlanır. Bu tanıma göre, ülke ve ulus bütünlüğüyle egemenlik, yasalara dayanan bir otoriteye bağlı örgütlenme ve eşitlik ilkesi bir devlet için vazgeçilmez öğeler demektir. Her canlının ve insanların kendilerini koruma içgüdüsünde olduğu gibi, devletlerin de saldıran ve ondan doğacak tehlikelerden kendi varlığını koruması, uluslararası hukuk düzeninde kabul edilmiş temel bir haktır.

(10) Devletler hukukunda, genellikle, "devletin varlığını güçlendirerek sürdürmek, bağımsızlığına ve geçerli yapısına yönelik tehlikelere karşı önlemler alıp uygulamak" yetkisi biçiminde tanımlanan kendini koruma hakkı, insan hak ve özgürlüklerinden başlayarak demokratik toplum düzenini bozucu, devletin öğelerini yıkıcı eylemleri karşılayacak her tür çabayı kapsar. Bunların başında, bireylerin ve devletin varlığını koruma hakkının bulunduğu tartışmasızdır. Devletin temel dayanaklarını, sürekliliğini ve demokrasiyi yok edici sakıncaları gidermek için yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi hukuk devleti için en doğal davranıştır. Bu bakımdan Siyasi Partiler Yasası'nda yer alan konuyla ilgili düzenlemeler, devletler hukukunda öngörülen devletin kendini ve halkını koruma hakkının kapsamı içinde kalmaktadır. Durumun demokrasi ilkeleriyle çatışan bir yönü yoktur. Dayandığı temelleri korumak amacıyla hukuk içinde aldığı önlemler nedeniyle bir devletin kusurlu bulunup suçlanması düşünülemez.

(11) Konuya açıklık kazandırmak için, devletin temel öğelerini belirlemek ve bunları korumak amacıyla Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'ndaki kimi düzenlemelerin kaynağı Anayasa'nın aşağıdaki maddeleridir. Bunlar, toplumsal uzlaşmanın temelini oluşturan, Anayasa'nın özünü ve ereğini de ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

"MADDE 1. - Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir."

"MADDE 2. - Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik laik ve sosyal bir hukuk Devletidir."

"MADDE 3. - Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır."

"MADDE 4. - Anayasa'nın 1. maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez."

(12) Görüldüğü gibi Anayasakoyucu, yukarıdaki düzenlemelerle ulusal birliğimizin değişmez ilkelerini ve devletin tekil yapısını ortaya koymuştur. Bu ilkeler arasındaki öncelikli olanların ülke-ulus bütünlüğüyle Atatürk milliyetçiliği olduğu görülmektedir.

(13) Vatana ve ulusa bağlılığın, sevgi ve kardeşliğin içte ve dışta barışın simgesi sayılan ve herkesi olduğu gibi kabul eden, eşitlik ve adalete dayalı, çağdaş evrensel değerlerle birleşen bu

ilkeler, ulusal yaşamın her alanda çağdaşlaşmasına ve demokratikleşmesine kaynak ve dayanak olacak güçtedir.”

2. İLGİLİ MEVZUATA ATIF⁴⁶¹

“2. Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Yasası'nın ilgili Kurallarının Bağlantısı

a. Anayasa Kuralları

"MADDE 14.- Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz."

"MADDE 68.- Vatandaşlar, Siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme, partilerden çıkma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için yirmibir yaşını ikmal etmek şarttır.

Siyasi partiler, demokratik Siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi partiler, önceden izin almadan kurullar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.

Sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan Siyasi partiler kurulamaz.

Siyasi partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları Siyasi partilere giremezler."

"MADDE 69.- Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 4 üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır.

⁴⁶¹ **SP kararı** esas alınmıştır. Mevcut metin mevzuat metni olduğu için paragraflar numaralandırılmamıştır. Aynı başlıkla mevzubahis mevzuatın kısmen ortak bir metinle ifade edildiği diğer kararlar şunlardır; **HEP kararı** (Anayasal hükümlerin yalnızca madde numaralarına atıf ve SPK 78, 80 ve 81. maddelerin kısaca izahı şeklinde), **ÖZDEP kararı** (Önce ilgili Anayasa ve SPK hükümleri madde numarası ile sıralanmış, Anayasa madde 14 hariç, Anayasa 68 ve 69. maddeler ise doğrudan madde metni olarak değil ilgili maddelerdeki yasaklamaların sıralanması şeklinde ifade edilmiştir), **STP kararı** (farklılıklar ÖZDEP kararı ile aynı), **DEP kararı** (STP kararı ile ilk paragrafta atıf yapılan anayasal ve yasal mevzuat bağlamındaki küçük farklar dışında aynıdır. Mevzubahis referans mevzuatı gösterir paragraf şudur; "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca davalı Siyasi Parti'nin, Anayasa'nın Başlangıç Kısmı ile 2., 3., 14., 69. maddelerine; 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın ise 78. ve 81. maddelerinin (a), (b) bentlerine aykırılıkta bulunduğu ileri sürülerek aynı Yasa'nın 101. maddesinin (b) bendi uyarınca kapatılması istenilmektedir."), **SBP kararı** (referans mevzuata yalnızca 1 paragraf ile ve SPK/78,80 ve 81. maddelere atıf şeklinde yer verilmiştir), **DDP kararı** (Referans mevzuata ayrı başlık altında yer verilmemiştir), **EP kararı** (Referans mevzuata ayrı başlık altında yer verilmemiştir), **DKP kararı** (yalnızca 1 paragraf ile referans mevzuatın madde numaraları verilmiştir. Şöyle ki; "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Demokratik Kitle Partisi'nin, programının kimi bölümlerinin Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 3., 14., 68. ve 136. maddelerine ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 78/a-b, 80., 81/a-b ve 89. maddelerine aykırılık oluşturduğunu ileri sürerek, aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) ve (b) bentleri gereğince kapatılmasına karar verilmesini istemiştir."), **HADEP kararı** (Girizgah kısmından hemen önceki ilk 2 paragraf ilgili Anayasal mevzuat hükümlerine atıf şeklinde gerçekleşmiştir), **HAKPAR kararı** (Referans mevzuata ayrı başlık altında yer verilmemiştir. yalnızca 1 paragraf ile referans mevzuatın madde numaraları verilmiştir. Şöyle ki; "... davalı Partinin, tüzük ve programının bazı bölümlerinin Anayasa'nın Başlangıç kısmı ile 2., 3., 14., 68. maddelerine ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) ve (b) bentlerine, 80. maddesine, 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırı olduğundan, Anayasa'nın 69. maddesinin beşinci fıkrası ve Siyasî Partiler Yasası'nın 100. maddesinin (a) bendi ile 101. maddesinin (a) bendi uyarınca kapatılmasına karar verilmesini talep etmiştir."), **DTP kararı** (ilgili şablon metni kararda kullanılmamıştır.).

Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar; vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile Siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar.

Siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları, demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler; faaliyetlerini de takip eder.

Siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi'nce karara bağlanır.

Temelli kapatılan Siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri; yeni bir Siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir Siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz.

Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle aynı ve nakdî yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden Siyasi partiler de temelli kapatılır.

Siyasi partilerin kuruluş ve faaliyetleri, denetleme ve kapatılmaları yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir.

Görülmektedir ki, Anayasa'nın 69. maddesi, siyasal partilerin uyarıya gerek kalmadan kapatılmasını başlıca iki nedene bağlamıştır:

İlk kapatma nedeni 69. maddenin birinci fıkrasında yer almaktadır. Bu fıkra göre; "Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar, Anayasa'nın 14 üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar, çıkarlar temelli kapatılır." Bu kural Siyasi partilerin tüzük ve programları dışındaki faaliyetlerini yasaklarken bunları uyarısız kapatma nedeni saymamış, ancak Anayasa'nın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkmayı uyansız kapatma nedeni saymıştır.

İkinci uyarısız kapatma nedeni, bu maddenin sekizinci fıkrasında yer almaktadır. Bu fıkra göre; Siyasi partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan yardım ve emir alamazlar, bunların Türkiye aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu hükme aykırı davranan Siyasi partiler temelli kapatılır.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir kural da Anayasa'nın 68. maddesinin beşinci fıkrasıdır. Bu fıkra "Sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan Siyasi partiler kurulamaz." demektedir. Ancak buradaki "kurulamaz" sözcüğünü kuşkusuz kurulduktan sonra "kapatılır" biçiminde yorumlamak gerekir. Çünkü gerek Anayasa, gerek Siyasi Partiler Yasası, Siyasi partilerin önceden izin almadan kurulabileceklerini öngörmektedir. Kurulurken tüzük ve programında yasaklara aykırı kural ve hükümler bulunan partilere karşı kapatma davası açılabilmesi gibi sonradan eylemli olarak yasaklara aykırı tutum izleyen partilerin de kapatılması yoluna gidilebilir. O halde bu yasaklara aykırı bir parti kurulabilir. Ancak, bunun yaptırımı Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma olacaktır.

b) Yasa Kuralları :

Siyasi Partiler Yasası'nın 78. Maddesinde :

- "Siyasi Partiler;

a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, millî marşına ve başkentine dair hükümlerini; egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu ve bunun ancak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanılabilmesi esasını; Türk milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmayacağı veya hiçbir kimse veya organın, kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamayacağı hükmünü; seçimler ve halkoylamalarının serbest, eşit, gizli, genel ay, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılması esasını değiştirmek;

Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak;

Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler."

81 nci maddesinde;

- "Siyasi Partiler :

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dinî kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar..." hükümleri yer almıştır.

İddianamede, davalı Partinin Siyasi Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerine aykırı davrandığı ileri sürülmektedir. Siyasi Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerinde devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden söz edilmekte ve bundan ne anlaşılması gerektiği belirlenmektedir. Yani bu maddeler Anayasada yazılı soyut "bölünmez bütünlük" kavramını açıklayarak somutlaştırmaktadır. Başka bir deyişle Siyasi Partiler Yasası, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumak amacıyla ayrılıkçı akımların bir parti durumunda örgütlenmesini yasaklamakta ve yine Siyasi partilerin federal bir sistemi savunamayacaklarını, azınlık yaratamayacaklarını, bölgencilik, ırkçılık yapamayacaklarını ve eşitlik ilkesini korumak zorunda olduklarını vurgulamaktadır."

3. BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜK İLKESİNİN AÇIKLANMASI

3.1. Bölünmez Bütünlük ve Resmi Dilin Korunması⁴⁶²

“...

(1) "Bütünlük" ilkesi ilk olarak Misak-ı Milli'nin birinci maddesinde ". . . İslam çoğunluğu bulanan yerleşik toprak parçalarının tamamı hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple ayırma kabul etmez küldür." biçiminde yer almıştır.

(2) İsmet İnönü, Lozan Barış Andlaşması görüşmelerinde, bütünlük ilkesini "Büyük Millet Meclisi Hükümeti; Türk Yurdu'nun birliğine ve bölünmezliğine en büyük önemi vermekte, hakların ve

⁴⁶² HEP kararı esas alınmıştır. Aynı ortak metnin kullanıldığı diğer kararlar ise şunlardır; TBKP Kararı (1, 2, 5, 6 ve 7. paragraflar hariç), SP kararı (7. Paragrafın son cümlesi: "Özgün bir Kürt dili yoktur" hariç), ÖZDEP kararı (3. Paragraftan itibaren 3.2. bölümün 1. paragrafı ile birleştirilmiştir; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. paragraflar ise 3.2. bölümün 17. paragrafı sonrasına aynı içerik ve paragraf düzeniyle yerleştirilmiştir), STP kararı (ÖZDEP kararı ile anlam değişikliği yaratmayacak kelime değişiklikleri dışında aynı içerik ve sistematik kullanılmıştır), DEP kararı (STP kararı ile aynı), SBP kararı (3.1. bölümün yalnızca 3. paragrafı yer almış ve buradan doğrudan 3.2. bölüme geçilmiştir. 3. paragraftan bir önceki paragrafta ise ÖZDEP, STP ve DEP kararlarında da kullanılan şu paragraf yer almıştır: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü bu ilkenin vazgeçilmez bir unsuru olan ortak dil, kültür, eğitim ve Atatürk Milliyetçiliği kavramları hukuksal, siyasal olduğu kadar, tarihsel ve sosyal gerçeklere dayanmaktadır."), DDP kararı (SBP kararı ile aynı), EP kararı (SBP kararı ile aynı), DKP kararı (3. paragraf dışında kalan paragraflar kararda yer almamıştır. 3. paragraftan sonra ise şu paragraflar yer almıştır: "Anayasa ve Siyasî Partiler Yasası'na göre, ülke ve ulus bütünlüğü, devletin bölünmezliğinin temel koşuludur. Ülke ve ulus bütünlüğünü bozmaya yönelik faaliyetler somunda, devletin bölünmezliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur.

Anayasa'nın 66. maddesinde, "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" ilkesine yer verilmiştir. Davalı Parti'nin ileri sürdüğü gibi bu ilkeyle bir "Türklük" tanımı yapılmamıştır. Bu ilkeyle evrensel bağlamda vatanı ve ulusuyla bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlar arasında eşitlik sağlanması, ulusu kuran herhangi bir etnik gruba ayrıcalık tanınmaması öngörülmüş, birleştirici ve bütünleştirici bir temel oluşturulmuştur. Maddedeki "Türk" sözcüğü ırka dayalı bir anlam taşımamakta, etnik köken ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını ifade etmektedir.

Anayasa'nın 42. maddesinin son fıkrasında, Türkçe'den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceği, uluslararası anlaşmalar saklı tutularak kurula bağlanmıştır. Türkiye'de yasaklanan bir dil olmadığı gibi, özel yaşamda da çeşitli diller kullanılmaktadır.

Dil konusıyla ilgili bir başka düzenleme de Anayasa'nın 14. maddesinin ilk fıkrasındaki "Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi ... dil ... ayrımı yaratmak ... amacıyla kullanılamazlar" ilkesidir.

Anayasa'nın 4. maddesine göre, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve dilinin Türkçe olduğuna ilişkin 3. madde hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi de teklif edilemez. Öte yandan, Anayasa'nın 69. maddesinde de, bu sınırlamalara uymayan ve ana hatları ile Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı davranan siyasî partilerin temelli kapatılması öngörülmektedir". Aynı paragraflar farklı sıralama ile SBP, DDP ve EP kararlarında da yer almıştır. Yani mevzu bahis şablondan küçük farklar dışında ayrılma sözkonusu değildir.), HADEP kararı (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), DTP kararı (bu bölümden yalnızca 3. paragraf kısaltılarak kullanılmıştır; "Anayasa'nın Başlangıcının 1. ve 5. paragraflarında Devletin bölünmez bütünlüğü ilkesine vurgu yapılmış, 3. maddesinin birinci fıkrasında, "Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir"; 5. maddesinde, "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini... korumak...(tr)"; 14. maddesinin birinci fıkrasında, "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz" denilmiş, ayrıca 26., 28., 58., 81., 103., 118., 122. ve 130. maddelerinde de bölünmez bütünlük ilkesine yer verilmiştir.").

ödevlerin, çıkarların ve yükümlülüklerin yurttaşlarca eşit olarak paylaşılması gerektiğine inanmaktadır." biçiminde açıklamıştır.

(3) Devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesi Anayasa'nın birçok maddesinde özellikle vurgulanmış, Türk Milleti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğüyle, ülkenin bölünmezliğini korumak devletin temel amaç ve görevleri arasında gösterilmiştir. (Madde 5), Ülke ve ulus bütünlüğünü korumak için temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceği de kabul edilmiş, (Madde 13 ve 14) aynı amaçla basın ve dernek kurma özgürlüklerine özel sınırlamalar getirilmiş (Madde 28, 30, 33), gençlerin bu anlayış doğrultusunda yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı önlemler alınması devlete özel görev olarak verilmiş (Madde 58), bilimsel araştırma ve yayında bulunma yetkisinin Devletin varlığı ve bağımsızlığıyla ulusun ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliğine karşı kullanılamayacağı belirtilmiş (Madde 130), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına bu nedenlerle yönetimin müdahalesi uygun bulunmuş (Madde 135), birlik ve bütünlük konusunda işlenecek suçlar için özel mahkemelerin kurulması öngörülmüş (Madde 143), aynı konu, TBMM üyeleri ve Cumhurbaşkanı yeminlerinin temel öğelerinden birini oluşturmuş (Madde 81 ve 103), siyasi partilerin uyacakları esasların başlıcaları arasında yine "bölünmez bütünlük" ilkesi yer almıştır. (Madde 69)

(4) 2820 sayılı Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendi, siyasi partilerin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü yanında, devletin resmi dilinin Türkçe olduğuna ilişkin kuralı da değiştirmek amacını güdeyecekleri açıklığını taşımaktadır.

(5) Gerçekte, bin yıldan beri birlikte yaşayan, vatanın her yerinde içice kaynaşan çeşitli soy ve kökenden gelen bireyler arasında Türkçe en yaygın dildir. Sadece resmi işlerde değil, ailede, günlük yaşamda ve eğitimde kısacası toplumsal ilişkilerin her alanında kullanılan ortak bir dil olmuştur. Türkçeyi bilmeyen ve kullanmayan çok az kişi vardır.

(6) Ayrıca kapalı ve açık özel ortamlarda, ev ve işyerinde, basın ve sanat alanında ana dilin kullanılması da yasak değildir. Tersine savlar gerçek dışıdır.

(7) Ulus bütünlüğü içinde yer alan kimi etnik grupların kendi aralarında kullandıkları yerel dillerin resmi dil yerine ortak iletişim ve çağdaş eğitim aracı olarak tanınması olanaklı değildir. Özgün bir Kürt dili yoktur.

(8) Anayasa'nın 26. maddesinin üçüncü fıkrasında "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılmaz" denilmektedir. Türkiye'de özellikle yasaklanan bir dil kalmadığı gibi özel yaşamda bir çok dil kullanılmaktadır. Anayasa'nın 42. maddesinin son fıkrasında, Türkçe'den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceği, uluslararası anlaşmalar saklı tutularak kurala bağlanmıştır. Bu anayasal gerek, öğretim ve eğitim birliği ile ilköğretimin zorunlu olmasının ve bu yolla ulusal bütünlük ve dayanışmanın taşıdığı öneme bağlanmalıdır.

(9) Dil konusunu kapsayan bir başka düzenleme de Anayasa'nın 14. maddesinin ilk fıkrasındaki Anayasa'da yer alan, "hak ve hürriyetlerden hiçbirinin dil ayrımı yaratma amacıyla kullanılamayacağı" kuralıdır.

(10) Devletin bölünmez bütünlüğü ile dili konusundaki kurallar, yaptırımsız değildir. Herşeyden önce Anayasa'nın 4. maddesine göre bu konularda genel ilkeyi koyan Anayasa'nın 3. maddesi, "Değiştirilemez ve değiştirilmesi, teklif edilemez". Öte yandan, Anayasa'nın 69. maddesi, bu sınırlamalara uymayan devlet düzeni kurma yasağını içeren 14. maddeye aykırı davranan siyasi partilerin temelli kapatılacağını öngörmektedir.

(11) 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın ilgili kuralları, bu anayasal çerçevede değerlendirilmelidir. Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendi, Anayasa'nın 4. maddesi doğrultusunda bir kural koymuş, siyasi partilerin, diğer yasaklar yanında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüyle diline ilişkin yukarıda değinilen Anayasa'nın 3. maddesini değiştirmek amacını da güdeyeceklerini belirlemiştir."

3.2. Ulus (Millet) Nedir? Uluslaşma Süreci Türkiye’de Nasıl Gerçekleşmiştir ve Atatürk Milliyetçiliği Bu Olguyu Nasıl Etkilemiştir?⁴⁶³:

(1) “Uluslar, varlıklarını tarihsel gelişmeler ve gerçeklerle kazanırlar. Ortak kültürün, sosyal dayanışmanın ve birlikte yaşama duygusunun doğuşu, gelişip güçlenmesi tarihe dayanır. Tek vücut durumunda ve tam ulus yapısı içinde bütünleşerek Kurtuluş Savaşı’ni yapmış halkın vatani, Türk Vatani; Milleti, Türk Milleti; Devleti de Türk Devleti’dir. Dünya, 11. yüzyıldan bu yana çağlar boyu Anadolu için "Türkiye" ve burada yaşayanlar için "Türkler" adını kullanmıştır. Bu durum, ulus bütünlüğü içinde yer alan farklı etnik grupları görmeme anlamına gelmez.

(2) Türk Ulusu’nu oluşturan, binlerce yıl birarada yaşamış, kaynaşmış, ortak kültüre, ahlaka ve dine sahip insanların tarihleri birdir. Vatani üzerinde yaşamış bütün geçmiş kuşaklar, ülkenin ve ulusun bütünlüğünü ve onurunu sürdüreceği kuşkusuz olan, gelecek kuşaklarla birlikte düşünülmelidir. Her ulusun olduğu gibi tarihsel gerçeklere dayanan Türk Ulusu’nun ortak kimliği ve kültürü de savunmasız bırakılamaz.

(3) Herşeyden önce Türk Devleti’nin bağımsızlığına, kimliğine ve özbenliğine, ulusal bütünlüğüne düşman olan tüm karşıtlıklarla uğraşmak uluslararası hukuksal belgelerin benimsediği temel bir görev ve haktır.

(4) Türkiye Cumhuriyeti son yıllarda dışardan desteklenen silahlı bölücü terörün tehdidi altındadır. Halkın Emek Partisi’nin dava konusu faaliyetleriyle, teröristlerin gerçek istek ve savları başka bir biçimde belirtilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünleştirici ve tekil devlet esaslarından vazgeçilmesini, gerçekleştirilmesi olanaksız değişiklikleri savunan ve eşit haklara sahip Türk Ulusu bütünlüğü içinde yer alan vatandaşların bir kısmında azınlık ve ayrılık duygusu yaralamaya yönelik kışkırtıcı ve yıkıcı çabaların demokrasinin ve çağın bir gereği sayılamaz. Kaldığı, kendileri ayrı bir ırk ve ulus kimliğiyle devlet çatısı altına sokulmak istenen vatandaşların Türk Ulusu ortak kimliğine ve bütünlüğüne sağduyuyla ve kesin biçimde sahip çıktıkları belirgindir.

(5) Yüzyıllardan beri süregelen tarihsel ve manevi birliğe ek olarak, bütün yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı birlikte Ulusal Kurtuluş Savaşı’na katılıp Cumhuriyeti kuran ve böylece kader ve gönül birliğini kanıtlamış bulunan; ülkenin her yöresindeki vatandaşlar arasında ulusal bütünlük perçinlenerek, Türk Ulusu’nun siyasal ve toplumsal birliği kurulmuştur.

(6) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, ortak tarihsel değerlere ve kültüre sahip, aynı ulusal kimlik taşıyan ve tek vücut olan Türk Ulusu’nun bireyleridir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin

⁴⁶³ HEP kararı esas alınmıştır. Aynı ortak metnin kullanıldığı diğer kararlar ise şunlardır; TBKP kararı, (Paragrafların sıralamasının farklılığı ve az sayıdaki ibarenin aynı anlama gelen ancak farklı anlatımla ifade edilmiş olması kaydıyla), SP kararı (2 ve 3. paragraflar birleşik, 8. Paragrafın son cümlesi hariç, 10. paragrafın başında bir cümle daha var, 29. paragrafın sonundaki “denilmektedir” kelimesi hariç), ÖZDEP kararı (2, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 13, 14, 16, 18 ve 22 ile 29. paragraflar hariç, 8. paragraf son cümle hariç, 9 ile 11. paragraflar birleşik, 15. paragraf kısmen farklı, 19. paragraftan sonra 3.1. bölümün 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. paragrafları aynen eklenmiş ve bu 11. paragrafla da 3.3. bölümün 1 ve 2. paragrafları birleştirilmiştir. Metnin devamında 3.3. bölümün paragraf ve içerik düzenini aynen kullanılmıştır. Yani ÖZDEP kararında ortak şablonun 3.2. bölümünün bir kısmı; 3.1. bölümün bir kısmı ve 3.3. bölümün tamamı ile birleştirilmiştir), STP kararı (7. Paragrafın sonuna şu cümle eklenmiştir; “Hiçbir devlet bu konuda hoşgörülü davranmak ve ödün vermek yetkisini kendinde göremez.”. Bunun haricinde anlam farklılığı yaratmayacak kelime değişiklikleri dışında içerik ve sistematik açıdan ÖZDEP kararı ile aynıdır.), DEP kararı (STP kararı ile aynı), SBP kararı (1. paragrafta anlamı bozmayacak küçük bir anlatım farklılığı mevcut, 2 ile 6. paragraflar hariç, 7. paragrafın sonuna şu cümle eklenmiştir; “Hiçbir organ bu konuda hoşgörülü davranmak ve ödün vermek yetkisini kendinde göremez”, 8, 9, 10 ve 11. paragraflar genel anlamı bozmayacak şekilde kısmen değiştirilerek birleştirilmiştir. 12 ile 16. paragraflar hariç, 16. Paragraftan sonra şu 2 paragraf eklenmiştir; “Bu nedenle Atatürk, yeni Türk devletinin kuruluş günlerinde açıkça "Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına, Türk Ulusu denir" demiş ve anayasalarımızda Ulusun birliği ve Ülkenin bütünlüğü esas alınmıştır. Bu anlayıştan uzaklaşıp ulusu etnik kökene dayalı "Türk ve Kürt" biçiminde ayırarak, ırka dayalı savlarla bölücülüğe gitmek olanaksızdır. "Halk ve ulus" sözcükleri hiçbir ayırım yapmadan her yurttaşı kapsar, her ayrılığı dışlar.

Anayasa’nın 66. maddesinde, "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" ilkesine yer verilmiştir. Bu ilkeyle evrensel bağlamda vatani ve ulusuyla bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti’nde vatandaşlar arasında eşitlik sağlanması, ulusu kuran herhangi bir etnik gruba ayrıcalık tanınması önlenmiş, birleştirici ve bütünleştirici bir temel oluşturulmuştur. Maddedeki "Türk" sözcüğü ırka dayalı bir anlam taşımamaktadır. Bir kimsenin "Ben Türktüm" deyişi, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım, Türk Ulusu’nun bir bireyiyim" anlamını taşır. Irka dayalı bir "Türklük" savı ve etnik kökenleri değiştirme ya da kaldırma anlamına gelmez. Vatandaşlık ve ulusal kimliğin getirdiği haklar yanında sorumluluklar da vardır. Bu bağlamda etnik kökenler yurttaşlık niteliğini ve ulusal kimliği zedeleyemeyeceği gibi ayrı ulus olma savlarına, dayanak da yapılamaz.”. 17. paragraf kısaltılıp kısmen değiştirilmiştir. 17. paragraftan sonra doğrudan 3.3. bölümün 3. paragrafına geçilmiştir. 18 ile 29. paragraflar hariç), DDP kararı (SBP kararı ile aynı), EP kararı (SBP kararı ile aynı), DKP kararı (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), HADEP kararı (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), HAKPAR kararı (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), DTP kararı (ilgili şablon metni kararda kullanılmamıştır).

kurucusu, yöneticisi ve koruyucusu olan bu ulus, bölünmenin kendisine yarar getirmeyeceği bilinciyle özenli ve duyarlı davranmaktadır.

(7) Gerek Anayasa'ya gerek Siyasi Partiler Yasası'na göre ülke ve ulus bütünlüğü, devletin bölünmezliğinin temel öğeleridir. Faaliyet, ister ülke, ister ulus bütünlüğüne yönelik olsun, sonuçta devletin bölünmez bütünlüğünün tehlikeye girmesi söz konusudur. Ülke bütünlüğünün hedef alınmasının, ulus bütünlüğünü; ulus bütünlüğünün hedef alınmasının ülke bütünlüğünü bozacağı kuşkusuzdur. Anayasa ve Yasa, bu değerleri birlikte ve ödünsüz, mutlak olarak korumayı amaçlamıştır.

(8) "Millet" kavramı; insanlığın gelişme süreci sonucunda vardığı en ilerlemiş birlikteliği oluşturan toplumsal yapıyı anlatır. "Ulus" ve yerine göre "Halk" sözcükleriyle de anlatılan bu yapı, bir gelişme düzeyini, bilinçli ve kişilikli bireyler olgusunu gösterir. "Milliyetçilik" ise, büyük bir toplumsal gerçek ve "millet düşüncesi"nin üzerine kurulu olan çağın en etkin kültür ve politik anlayışdır. Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir. Cumhuriyet döneminde "millet" ve "milliyetçilik" kavranılan, başta, teokrasiden demokrasiye geçişi sağlayan Atatürk olmak üzere Cumhuriyetin kurucularıyla, onların koyduğu temel ilkeler üzerinde Cumhuriyeti yöneten kuşaklarca yorumlanmış ve 1924, 1961, 1982 Anayasalarında yer almıştır. 1982 Anayasası'nın Başlangıcı'nda ". . . Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı . . .", 2. maddesinde ". . . Atatürk milliyetçiliği . . .", 42. maddesinde ". . . Atatürk ilkeleri . . ." ve 134. maddesinde "Atatürkçü düşünce . . ." sözcükleriyle Atatürk milliyetçiliği güçlü biçimde yer almaktadır. Atatürk Milliyetçiliği, ayrımcı ve ırkçı bir kavram değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkının, kökeni ne olursa olsun, devlet yönünden tartışmasız eşitliği, içtenlikli birliği ve birlikte yaşama istencini içeren çağdaş bir olgudur. Ayrımcılığı dışlayıp "ulus" yapısı içinde kaynaşmayı öngören bu kavram; etnik kökenleriyle kimliklerin ayrımcılığa varan resmi bir tanıtım belirtisi olarak söylenmesini engellemektedir. Dil ve din birliği yanında önemli başka toplumsal bağlar kurmuş toplulukların devletle olan hukuksal bağlarını koparacak bir girişim, kısırtma, toplumsal gerçeklere Anayasa'ya ve Siyasi Partiler Yasası'na uygun bir tutum değildir. Türk Ulusu içinde "Kürt" kökenli yurttaşlarla değişik boylardan gelen "Türkler" ve diğer değişik kökenliler ayrımsız biçimde yer almakta Devletin temel öğesi olan "tek ulus" olgusu böylece somutlaşmaktadır. Etnik kökeni açıklamanın yasak olduğu savı da gerçek dışıdır.

(9) Ulus, tarihsel ve sosyolojik yönden belirli aşamaları geçmiş ve belirli nitelikleri kazanmış bir topluluktur. Türk Ulusu, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla sınırları çizilmiş "vatan" kavramına dayanır. Ulus; vatan üzerinde yaşayan, geçmişten geleceğe doğru bir zaman akışı içinde ortak yaşam istek ve amacına bağlanan kültür ve "ülkü birliğine dayanır. "Ulus" kavramı, dar çerçeveli topluluk ve dinden başka toplumsal bir bağı olmayan ve başka öge aramayan ümmet kavramlarından çok farklıdır. Ulus, tarihsel ve sosyal gelişmenin yarattığı birlikte yaşama olgusudur. Irk gibi antropolojik ve filolojik niteliklere dayanan dar bir kavram da değildir. Ulus, ortak bir tarih bilinci yaratmamış göçebe, yerli dil ve soy gruplarından oluşan sosyolojik bir yapı olan kavim de değildir.

(10) Bu esaslar içinde "Türk Ulusu" ve "Atatürk milliyetçiliği" kavramlarında aşağıdaki tarihsel ve toplumsal gerçekler vardır:

(11) "Misak-ı Milli" sınırları içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kurulduğu topraklar, bin yılı aşan uzun bir tarihsel gelişme sonunda üzerinde yaşayan ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka ve eşit haklara sahip değişik kökenden gelen insanlarla birlikte bir vatan ve ulus oluşturmuştur.

(12) Onuncu yüzyılda yoğunlaşan Türk göçü ile öncelikle Anadolu'daki insanlar, birlikte, çeşitli devletlerin siyasal çatısı altında yaşamışlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan sonra ise Kafkaslar, Balkanlar ve Arap ülkelerine uzanan büyük bir birlik yaratmışlardır. Daha sonra, diğer imparatorluklar gibi Osmanlı imparatorluğu da parçalanarak Trakya ve Anadolu'ya çekilmiştir. Siyasal hükümlerlik, Balkan, Kafkas ve Arap halkıyla uzun yıllar birlikte yaşama, Anadolu insanını yeni yeni kültür ve insanlarla birleştirip kaynaştırmıştır. Bugün, Türkiye Cumhuriyeti içinde yaşayan insanlar değişik kaynaklardan gelse bile ortak kültürleriyle tek bir yapı oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde dil ve kültürün bugünkü düzeye gelmesinde ülkenin her karış toprağında, her kökenden ve soydan gelen vatandaşların payı vardır. Bu nedenle de Türkiye'de emik ayrılığa dayanan çoğunluk ya da azınlık düşüncesiyle görüşler geliştirmenin tarihsel ve bilimsel temelleri yoktur. Ülkenin her yeri her yurttaşındır. Kurtuluş Savaşı'ndan önce, Anadolu'nun yer yer işgal edildiği, bütün güç ve olanaklarına el konulduğu bilinmektedir. Bu çok kötü koşullar içinde Anadolu'nun bir kısım topraklarının parçalanması için yoğun çabaların sürdürüldüğü sıralarda, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Atatürk'ün 18.6.1919 günü, 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa'ya çektiği telgrafta:

(13) "Bütün Anadolu halkının milli bağımsızlığı kurtarmak için baştan aşağı tek bir vücut gibi birleşmiş olduğu" belirtilmektedir.

(14) Anadolu'da yaşayanlar tarihin geçmiş günlerinde olduğu gibi, o karanlık günlerinde bölücü propaganda ve desteklere kapılmadan, kendi özgür istençleriyle ve ortak istekleriyle, çağların yarattığı ortak kültürde birleşmeyi ve Türk Ulusu'nu oluşturmayı sağlamışlardır. Bu olgu, bugün de Ulusça bağlı olunan bir tür ulusal ant ve toplumsal bir uzlaşmadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarıyla yönetim görevlerinde, yerleşimde, çalışma yaşamında, temel hak ve özgürlüklerde, her konuda ve her yerde eşitliği kabul eden bu tarihsel dayanışma, kaynaşma ve oluşum, Kurtuluş Savaşı'nda zafere ulaşmayı, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmayı başarmıştır.

(15) Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşın arasında etnik ya da diğer herhangi bir nedenle siyasal veya hukuksal ayrılık söz konusu değildir. Bireysel düzeyde toplumun bütün kesimlerinde gerçekleşen bu kutsal, tarihsel mirasın korunmasına yönelik önlemler, toplumun huzur ve refahı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvenliği ve varlığı ile ilgilidir. Nitekim, Türk Ulusu içinde yer alan her kökenden vatandaş, hiçbir ayırım gözetilmeksizin istek ve basanlarına göre her görev ve işte çalışmış, Türkiye'nin her yerinde, köyünde, kentinde yaşama, yerleşme, okuma, evlenme, gelişme ve yükselme ile Türk dili ve kültüründen faydalanma ve katkıda bulunma olanağına kavuşmuştur. Bu tarihsel oluşum; "Ülke ve Millet bütündür bütünlüğü", Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana her Anayasa'da vazgeçilmez ve ödün verilmez temel kural olarak yer almıştır. Tarihin çok uzun bir gelişine süreci içinde gerçekleşen bu kaynaşma ve bütünleşmeye dayanan "Türk Ulusu" gerçeğine ve insan haklarını üstün tutan olgusuna karşı, ayrıcalığa, bölücülüğe ve sonuçta yok olmaya yol açacak davranışları insan hakları kapsamında görmek olanaksızdır.

(16) Türkiye'de; Türk Ulusu'nun dengeli, tutarlı yaşamı ile hoşgörüsü, insan sevgisi ve değerbilirliği, ulusal bütünlüğü adaletli biçimde sağlanmıştır. Ulusal bütünlüğün temeli, ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, bilime ve özgür sağduyuya, adalete dayanan "Atatürk Milliyetçiliği'dir. Anayasa'da yer alan bu ilke, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmîyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Devletin, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü, bu çağdaş milliyetçilik anlayışının belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.

(17) Anayasa Mahkemesi'nin siyasal partilere ilişkin 20.7.1971 günlü, Esas 1971/3, Karar 1971/3 sayılı kararında değinildiği gibi:

"1921 Anayasasından 1961 Anayasası'na değin sürekli olarak üzerinde durulmuş bir ilke olan (Türk Devleti'nin ulusu ve ülkesi ile bölünmezliği ilkesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde saptanan biçimi ile Misak-ı Milli'nin gösterdiği sınırlar içinde birbiriyle kaynaşmış olarak yaşayanların gerçekten ve hukukça ayrılık kabul etmez bir bütün oldukları kesinlikle belirlenmiş ve bu bütünlük içinde Kürt halkından hiçbir zaman söz edilmemiş olduğu gibi, Lozan Barış Andlaşması görüşme ve kararlarında da, Misak-ı Milli'nin çizdiği sınırlar içindeki azınlıklar sayılırken "Kürt" ayrımına yer verilmemiştir.

Bu durum yalnızca bir olayın değil, doğrudan doğruya bir gerçeğin de anlatımı olmaktadır. Bu gerçeği de en çağdaş anlamıyla Atatürk'ün ulus anlayışında bulmaktayız. Atatürk'ün kendi el yazısı ile düzenlediği notlarında: "Bugünkü Türk Milleti, siyasal ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş yurttaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış göstermeler hiçbir millet ferdi üzerinde üzüntü ve kinamadan başka bir tesir hasul etmemiştir. Çünkü bu millet efradı da umum Türk Camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka ve hukuka sahip bulunuyorlar" demiş ve "Ulus"u Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir." biçiminde tanımlanmıştır.

(18) Anayasa Mahkemesi'nin 27.11.1980 günlü, Esas 1979/31, Karar 1980/59 sayılı kararında ". . . Anayasa'da ırkçılık, turancılık ya da din veya mezhep doğrultusunda bütünleşmeyi amaçlayan inanışları reddeden, Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışının" benimsendiği vurgulanmıştır.

(19) Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçiliğe büyük önem vermiş ve bu kuram Anayasalarda temel ilke olarak yer almıştır. Atatürk Milliyetçiliği, ülke ve ulus bütünlüğünü koruyan temel ilkedir. Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk Milliyetçiliğine içtenlikle bağlıdır. Eşitlikçi ve birleştirici içeriğiyle çağdaş anlayışı yansıtan Atatürk Milliyetçiliği toplumsal dayanışmanın güvencesidir. Atatürk Milliyetçiliği, yaşamsal ve bilimsel gerçek olarak benimsenmiştir. Bu tarihsel ilke aynı zamanda ulusal varlığın

korunmasına ve yücelmesine hizmet edecek yaşam anlayışı ve biçimidir, insancıl, uygar ve barışçıdır. Kardeşliği, sevgiyi, dayanışmayı ve çağdaş evrensel değerleri kucaklar.

(20) 2820 sayılı Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendi, siyasi partilerin Anayasa'nın 3. maddesiyle konulan devletin bütünlüğüne ve diline ilişkin ilkeyi .değiştirme amacını güdemeyeceklerini öngörmektedir. Bu Yasa'nın 81. maddesinin (a) bendine, siyasi partilerin dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremeyecekleri kuralı konularak, Anayasa ilkeleri çerçevesinde devlet yapısının, ülke ve ulus bütünlüğünün korunması için azınlık yaratmama yolundaki duyarlılığının siyasi partilerce de paylaşılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Aynı maddenin (b) bendi ise, siyasi partilerin, Türk dili ve kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ya da yaymak yoluyla ülkede azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemeyeceklerini belirtmiştir. Bu kurallar "yaratarak" sözcüğüyle, yapay oluşum çabalarının önlenmesine yöneliktir.

(21) 81. maddenin gerekçesinde:

"Ülkemizde Lozan Andlaşması ile kabul edilen azınlıklar dışında bir azınlık yoktur. Herhangi bir ülkede resmi dilin dışında bazı dillerin bilinmesi veya yer yer konuşulması azınlık yaratmaz. Hele siyasi sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olduğu gibi her alanda bütün haklara sahip ve borçlarla eşit bir şekilde yükümlü olan tek bir milletin evlatları arasında azınlıktan söz etmek mümkün değildir." denilmektedir.

(22) Bu maddenin (a) bendinde, siyasi partilerin ulusal ya da dini kültür, mezhep, ırk ya da dil ayrılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremeyecekleri öngörülmektedir. Lozan Andlaşması ile kabul edilen azınlıklar kuşkusuz, bu bendin kapsamı dışındadır. Nitekim, bu husus gerekçede de belirtilmiştir. Özellikle belli büyüklükteki ülkelerin hemen tümünde, dil, din ve mezhepleri farklı toplulukların bulunması doğaldır. Bu farklılık, kimi ülkelerde büyük boyutlara ulaşabilir. Bunların herbirine azınlık statüsü tanımak ülke ve ulus bütünlüğü kavramıyla bağdaşmaz. Öte yandan, başlangıçta kabul edilebilir istekler gibi görünen ve "kültürel kimliğin tanınması istemleri" adı altında geliştirilen bu bölücü çabalar, zamanla azınlık yaratma ve bütünden kopma eğilimine girer. Bu nedenle yasakoyucu konuya özel bir özen göstermiştir.

(23) Gerçekten "Lozan Barış Andlaşması" ve 18 Ekim 1925 günlü, "Türkiye ve Bulgaristan arasındaki Dostluk Antlaşmasında sayılanlar dışında Türkiye'de "azınlık" ya da "ulusal azınlık" bulunmamaktadır. Diğer kökenli yurttaşlar gibi Kürt kökenli yurttaşların da kimliklerini belirtmeleri yasaklanmamış, azınlık ve ayrı ulus olmadıkları, Türk Ulusu dışında düşünülmemeyecekleri devlet bütünlüğü içinde anlatılmıştır. Lozan Barış Andlaşması'na göre, ancak müslüman olmayanlar azınlık olarak kabul edilmiştir. Müslüman olmayanlara da müslümanların yararlandıkları medeni ve siyasi haklardan yararlanma olanağı sağlanıp yasalar önünde din ayrımı yapmaksızın herkesin eşit olduğu belirtilmiştir. Bir ülkede dinsel ya da etnik yönden farklı topluluklar yaşayabilir. Nüfus ağırlıkları da farklı olabilir. Bu farklılıklar herhangi bir hak ya da azınlık sayılma savına dayanak yapılamaz. Türkiye'de sosyolojik yapısı bakımından özgün nitelikli bir toplum yoktur. Birliktelikler çok, ayrılıklar azdır. Kürt kökenlilerin toprağı sayılacak, yalnız onların yerleştiği, belli, doğal ya da yönetsel sınırları olan bölge ve kent yoktur. Birlikte girilip yerleşilen, birlikte savaşılıp kurtarılan, birlikte yaşanan, her yöresinde devletin egemenliği tartışmasız bir ülke vardır. Kentsel dokulaşmalarda etnik farklılık gözetilmemiştir. Ülkenin her yerinde her kökenden, değişik sayıda yurttaş yaşamaktadır. Bilimsel yönden azınlık sayılmaya yeterli özellikler ve öğeler yoktur.

(24) Müslüman toplulukları arasındaki değişik gruplara azınlık statüsü tanınmadığı kuşku ve duraksamaya yer bırakmayacak bir açıklıkta Lozan Barış Konferansı tutanaklarında birçok kez vurgulanmıştır.

(25) Alt komisyon, önce, etnik azınlıkların, başka bir deyimle, müslüman olmayan azınlıklar gibi müslüman azınlıkların da örneğin; Kürtlerin, Çerkezlerin ve Arapların tasarındaki koruma tedbirlerinden yararlanmalarında direnmiştir. Türk temsilci heyeti, bu azınlıkların korunmaya ihtiyaçları olmadığını ve Türk yönetimi altında bulunmaktan tamamiyle memnun olduklarını söylemiştir. Alt komisyon, bu inandırıcı sözler üzerine koruma tedbirlerini yalnız, müslüman olmayan azınlıklarla sınırlamayı kabul etmiştir.

(26) Barış görüşmeleri sırasında Komisyonda söz alan İsmet İnönü:

"Türkiye'de hiçbir Müslüman nüfusun çeşitli unsurları arasında hiçbir ayırım gözetilmemektedir" demiştir. Aynı Konferans'ın 20 Kasım 1922 günlü, oturumunda, Rıza Nur Bey tarafından okunan bildiri de şu görüşler yer almıştır "Müttefiklerin tasarısı Müslüman azınlıklardan söz etmektedir; oysa Türkiye'de bu gibi azınlıklar söz konusu olamaz; çünkü, tarihsel gelenekler, moral düşünceler, görenekler, yapılagelişler, Türkiye'de yaşayan Müslümanlar arasında en tam bir birlik yaratmaktadır"

(27) *Türk Delegasyonunun bu görüşleri Konferans'ça benimsenmiş ve "Müttefik Temsilci Heyetlerince Sunulan Azınlıkların Korunmasına İlişkin" 15 Aralık 1922 günlü tasarının 4., 6., 7. ve 8. maddelerinde geçen "Din ya da dil", "soy, din ya da dil azınlıkları" sözcükleri yerini "gayrimüslim ekalliyetler" sözcüklerine bırakmıştır. Böylece Türkiye'de değişik bir dil kullanmanın ya da soyununun bir grubun azınlık sayılmasında ölçü olarak kabul edilemeyeceği Lozan Barış Andlaşması'yla kabul edilmiştir. Aynı Konferans'ta, Kürt azınlığın yaratılması yönünde, özellikle Lord Curzon tarafından gösterilen çabalar, Türk Delegasyonunun, "Kürtler, kaderlerinin Türklerin kaderleriyle ortak olduğu görüşündedirler; azınlık haklarından yararlanmak istememektedirler" gerçeğini bildirmeleri karşısında kabul görmemiştir.*

(28) 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (a) ve (b) bendleri, kimi küçük değişikliklerle önceki 648 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 89. maddesinin tekrarından ibarettir. Anayasa Mahkemesi'nin 648 sayılı Yasa'nın yürürlükte olduğu dönemde bu maddeye dayanarak verdiği 20.07.1971 günlü, Esas 1971/3, Karar 1971/3 sayılı kararında aynen:

". . . Türkiye'nin her bölgesinde gelişmiş ve gelişmemiş yerlere rastlandığına göre, geri kalmışlığın doğuya özgü ve oradaki birtakım yurttaşların Türkçe'den başka bir dil konuşmalarıyla bağlantılı bir siyasanın sonucu olarak halka sunulması, bu yurttaşların bütünden soğutulması ve ayrılması gereğine yönelmiş bir tutumdan başka nitelik göstermez." denilmektedir.

(29) Türkiye Emekçi Partisinin kapatılmasına ilişkin 8.5.1980 günlü, Esas 1979/1, Karar 1980/1 sayılı kararda da; adı geçen partinin programında yer alan "Ana dili Türkçe olmayan okul çağındaki Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarına Milli Eğitim Bakanlığı yönetiminde anadil ve kültür eğitiminin sağlanması" tümcesine ilişkin olarak;

". . . Bir kesim vatandaşa kendilerinin azınlık oldukları düşüncesini yaratmaya çalışmak. . ." devletin ülkesi ve ulusuyla bütünlüğü temel ilkesine kesinlikle aykırı düşüşünden, böylece azınlık yaratma amacı güden bir siyasal partinin ulus bütünlüğüne ters düşmeyebileceği hele bu yoldan ulus bütünlüğünü sağlamayı amaçlayabileceği biçimindeki savların, Anayasamızın belirtilen yapısı içinde kabulü ne olanak yoktur.

Bu bakımdan 89. maddenin ikinci fıkrasında geçen ". . . millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemeler." sözcüklerinin, davada ulus bütünlüğünün bozulması amacının ayrıca kanıtlanması zorunluluğunu belirtmek için değil, yalnızca azınlık yaratmayı amaçlamanın Anayasa'nın 57. maddesindeki anlamda "ulus bütünlüğünün bozulması" sonucunu doğuracağını kesin biçimde göstermek için maddeye konuldukları kuşkusuzdur." denilmektedir."

3.3. Azınlık Tartışmaları Bağlamında Türkiye'de Yaşayan Kürtlerin Konumu ve Ulus-Devlet Yapılanması ile Federatif Yapılanma Tartışmaları⁴⁶⁴:

(1) *"İrk ve dil farklılıklarına göre azınlık statüsü tanımak, ülke ve millet bütünlüğü kavramıyla bağdaşmaz. Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Ulusu denir. Türk Ulusu'nu oluşturan etnik gruplar arasında çoğunluk ya da azınlık biçiminde bir ayırımı yer verilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi "Türk" sayan birleştirici ve bütünleştirici milliyetçilik anlayışı kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin hangi etnik gruptan olursa olsun "Türk" sayılması, onun etnik kimliğini inkar anlamında değil; Dönyaca, Devleti'ne "Türkiye Cumhuriyeti Devleti", Ulusuna "Türk Ulusu" ve*

⁴⁶⁴ **HEP kararı** esas alınmıştır. Aynı ortak metnin kullanıldığı diğer kararlar ise şunlardır; **TBKP kararı** (yalnızca 3 ile kısmen farklı ifade farklılığı içeren 4. paragraf kullanılmıştır), **SP kararı** (7. paragrafın son 8 satırı hariç), **ÖZDEP kararı** (3.3. bölüm tamamen 3.2. bölüm ile birleştirilmiştir. Ayrıntılar için 5 nolu dipnota bakınız), **STP kararı** (ÖZDEP kararı ile aynı), **DEP kararı** (STP kararı ile aynı), **SBP kararı** (1 ve 2. paragraflar hariç, 3. paragrafın son cümlesi hariç, 4 ve 5. paragraflar genel anlamını kaybetmeyecek biçimde kısmen kısaltılıp anlatımı değiştirilmiştir, 6 ve 7. paragraflar hariç ve onların yerine şu paragraf eklenmiştir; "Kaldiki, çağımızda tek uluslu diğer demokratik devletler de, ulus bütünlüklerini korumak için yasal tedbirler almıştır. Türkiye'deki ulusal yapılaşmaya nazaran daha yeni olan Amerika'da; Alman, Fransız, İtalyan, İspanyol, Slav soyundan ve diğer etnik kökenlerden gelen Amerikan vatandaşlarının ırka dayalı olarak ayrı ayrı uluslaşması ve bunlara ayrı devletler kurma hakkının tanınması olanağı bulunmadığı gibi, aynı biçimde demokratik tek uluslu devletlerde de bu yolun açılması olanağı yoktur. Çünkü, bu devletlerde de Devlet ve ulusun parçalanması demokratik hak olarak görülmemektedir."), **DDP kararı** (SBP kararı ile aynı), **EP kararı** (SBP kararı ile aynı), **DKP kararı** (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), **HADEP kararı** (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), **HAKPAR kararı** (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), **DTP kararı** (ilgili şablon metni kararda kullanılmamıştır).

Vatanına "Türk Vatanı" denen ve toplum yapısında çeşitli etnik gruplar bulunan ülkede bütün vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanması ve hepsi çoğunluk içinde bulunan etnik grupların azınlığa düşmesini önleme amacına yöneliktir.

(2) Diğer kökenli yurttaşlar gibi Kürt kökenli yurttaşların da kimliklerini belirtmeleri yasaklanmamış; ancak azınlık, ve ayrı ulus olmadıkları, Türk Ulusu dışında düşünülmeceklere, devlet bütünlüğü içinde yer aldıkları ortaya konmuştur. Azınlığın sosyolojik ve hukuksal tanımlarına uygun bir nitelik, Kürt kökenli yurttaşlarda bulunmadığı gibi, onları öbür yurttaşlardan ayıran her hangi bir kural yoktur. Türkiye'nin her yerinde her yurttaş hangi kurala bağlı ise onlar da aynı kurala bağlıdır. Azınlıkların bağlı olduğu kuralların kaynağını andlaşmalar oluşturmakta, Kürt kökenli yurttaşlarla öbür yurttaşlar arasında hiçbir ayırım yapılmamakta, hak ve özgürlüklerden sınırsız biçimde yararlanmalıdırlar. Esirgenen, yoksun kılınan, dar tutulan bir hak yoktur. İşçi, işveren, hekim, avukat, memur, subay, yargıç, milletvekili, Bakan Cumhurbaşkanı her şey olabilmektedirler. Kimi yerel ve etnik köken özellikleri dışında, dil birliği, din birliği, tarihsel birlik vardır. Evlilikler nedeniyle kan bağılılığı oluşmuştur. Aynı yörede birlikte yıllardır yaşamaktadırlar. Sınırsız hakları, sınırlı haklara, ulusun kendisi olmayı azınlık olmaya dönüştürmenin anlamsızlığı açıktır. Amacın, bölünmeyi gerçekleştirmek olduğu anlaşılmalıdır. Kaldı ki, hangi demokratik hakın verilmediği açıklanmamakta, üstü kapalı konuşmalarla, her yurttaşın her yakınacağı güncel, ekonomik, genel yaşam sorunlarına ve esasta ayrı bir ulus olmanın gerektirdiği ulusal haklara değinilmektedir. Bu durum sorunun demokratik haklarla ilgili olmadığını göstermektedir.

(3) Anayasa'daki ulus bütünlüğü, ilkesinden uzaklaşıp, Türk ve Kürt ulusları ayırımına gidilemez. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde, bir devlet ve bir ulus vardır. Bir devlette, birden çok ulus olamaz. Türk ulusu içinde değişik kökenli bireyler olsa da hepsi Türk yurttaşdır. Tarihsel bir gerçek olan "Türk Ulusu" olgusu yerine ırkçılığa dayanan ayrılıklar ve Türk vatandaşlığı niteliğini değiştiren savlar geçersizdir. Anayasa, bölgeler için özerklik ve özyönetim yöntemlerine-biçimlerine kapalıdır.

(4) Kimi siyasal nedenlerle dış etkenlerden kaynaklanan, kimi varsayım, yorum ve bahanelere dayanan, insan hakları ve özgürlük savlarıyla yoğunlaştırılan sakıncalı amaçlara geçerlik tanınamaz. **Devlet "TEK"dir, ülke TÜM"dür, ulus "BİR" dir.** Ulusal birlik; devleti kuran, ulusu oluşturan toplulukların ya da bireylerin, etnik kökeni ne olursa olsun, yurttaşlık kurumu içinde ayırimsız birliktelikleriyle gerçekleşir. Anayasa'da ve yasalarda yurttaşlar arasında ayırımı öngören hiçbir kural bulunmadığı gibi, kimsenin soy kökeninin yadsınması ya da kabul edilebilecek yeni bir savı da yoktur. Ulusal ve tekil devlet etnik ayrılıklarla tartışılmaz. Herkesin, her zaman karşılaşabileceği ve giderek hukuk devletinde giderilip karşılığı istenebilecek aykırılık, çelişki, haksızlık ve yanlışlıklar, insan hakları alanında sömürü nedeni yapılarak, gerçekler saptırılıp çarpıtılarak, üstü kapalı biçimde, ayrı ulus yoluyla ayrı devlet amaçlanamaz. Tartışılmaz kavramlar ve değerlerle, ödün verilmesi olanaksız ilke ve niteliklerin kaynağı Türkiye Cumhuriyetidir. Çağımızda da farklı etnik grupların birlikte uluslaşması ve devletleşmesi uluslararası düzeyde hukuksallığını korumaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti için farklı düşünmenin haklı bir nedeni yoktur. Ulus birliğini bölmek; belli toprak parçasını bir ırktan gelenlere maalemetek, etnik arındırma yapmak anlamına gelir ki, bunun çağdaş, insancıl değerlerle bağdaştırılması olanaksızdır. Ülkenin her köşesinde her vatandaş aynı koşullar içinde yaşamaktadır. Vatandaşlık, bölge özelliklerini ve etnik farklılığı aşan, bütünleştirici çağdaş bir olgudur. Bu konuda bir kimsenin diğerinden farklı olmasına; din, kültür ve etnik kökene ilişkin ayrıcalıklara yer yoktur. İnsan haklarının sadece bir kişiye, sınıfa ve zümreye değil ayırimsız olarak bütün vatandaşlara eşit olarak uygulanması esastır. Siyasal açıdan önemli olan soy değil, ulusal topluluktan olmaktır. Eğer bir soy, vatandaşlık bağlamındaki insan hakları dışında özel haklara sahip olmak isterse bu, onun ulus bütünlüğü içinde yalnız bir köken değil aynı zamanda ayrı ulusal bir topluluk olması anlamına gelir. Bu ise, ulus bütünlüğü ilkesiyle bağdaşmaz.

(5) Devlet, ülke, ulus konuları, her devlette farklılık gösteren, tarihsel süreçle ulaşılan, yeniden değiştirilip biçimlendirilmesi olanaksız olgulardır. Ulusal ve uluslararası hukuk düzeninde insanlığın mutluluğu için bu temel olguları korumak üzere getirilen düzenlemelere siyasi partilerin uyma zorunluluğu tartışılmaz.

(6) Üzerinde durulması gereken diğer bir husus da bölünmez bütünlük ilkesinin, egemenlik kavramı ile yakın ilişkisidir. Türkiye Cumhuriyeti tekil devlet esaslarına göre kurulmuş, bütünlüğe dayanan devlettir. Bir devletin içte ve dışta özgür davranma yetkisi olan "Egemenlik" başlıklı Anayasa'nın 6. maddesinde "Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. . ." hükümleri yer almıştır. Bu kurala göre, egemenlik ulus bilincinde birleşenlere aittir. Ulus, Yasama Organı'nı özgür İradesiyle belirleyecektir. Hangi köken ya da soydan gelirse gelsin herkes ulus kapsamındadır. Böylece, ülke, ulus ve egemenlik, bir bütünlük ve uyum içinde gözetilmesi gereken kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.

(7) Bölünmez bütünlük ilkesi, devletin bağımsızlığını ülke ve ulus bütünlüğünün korunmasını da kapsar. Kuruluşundan beri tekil devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu tarihsel niteliği Anayasalara yansımış olup korunması konusunda güçlü yaptırımlar getirilmiştir. Özen ve duyarlılıkla sürdürülen yapı, ulusun varlık nedeni olup başka ülkelerin koşulları ile bir tutulamaz. Bu temel ilkedен ödün verilemez. Gerçekte olmayan bir insan hakkı sorunu ileri sürülerek, devlete parçalamaya yönelik girişime, azınlık bulunduğu bahanesi dayanak yapılamaz. Tekil devlet esasına göre düzenlenen Anayasa'da federatif devlet sistemi benimsenmemiştir. Bu nedenle siyasi partiler, Türkiye'de federal sistem kurulmasını savunamazlar. Devlet yapısında "bölünmez bütünlük" ilkesi; egemenliğin ulus ve ülke bütünlüğünden oluşan tek bir devlet yapısıyla bütünleşmesini gerektirir. Ulusal devlet ilkesi, çok uluslu devlet anlayışına olanak vermediği gibi böyle düzende federatif yapıya da olanak yoktur. Federatif sistemde federe devletler tarafından kullanılan egemenlikler söz konusudur. Tekil devlet sisteminde ise, birden çok egemenlik yoktur. "Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü" kuralı azınlık yaratılmamasını, bölgecilik ve ırkçılık yapılmamasını ve eşitlik ilkesinin korunmasını içermektedir. "Egemenlik" ve "devlet" kavramlarının, "ulus" kavramıyla bütünleşmesi, devletin herhangi bir etnik kökenden gelenlerle ya da herhangi bir toplumsal sınıfla özdeşleştirilmesine engeldir. Bunun nedeni; ulusun çeşitli toplumsal sınıflardan oluşmasına karşın sınıflarüstü bir kavram olmasıdır. Bunun için, egemenliğin kullanılmasını tek bir toplumsal sınıfa bırakan ya da bir toplumsal sınıfı egemenliğin kullanılmasından alıkoyan veya egemenliği bölen düzenlemeler bölünmez bütünlük ve tekil devlet ilkesine ters düşer. Anayasa'daki "Türk Milleti" tanımı içinde dinsel inanç ve etnik kökeni ne olursa olsun her yurttaş, tam eşitlikle yer almakta, bu tanım köken özelliklerinin açıklanıp kullanılmasını asla yasaklamamaktadır. Tersine savlar, yapay halk-ulus nitelermeleri, bölücülük ve ayrımcılık özendirmeleri olmaktan öteye geçemez. Bu bağlamda kendi varlığını korumak ve güçlendirmek en doğal görevi olan Devleti, düzen sağlayıcı, terör bastına, tüm yıkıcılığı ve hukuk dışı kalkışmaları önleyici olağan çabaları nedeniyle zulüm, baskı, kirli savaş suçlamalarıyla kötölemek terörü ve teröristi savunmakla birdir. Demokrasi, demokrasiyi yıkararak savunulamıyacağı gibi Demokrasi, demokrasiye karşı ve onu yoketmek için kullanılamaz. Demokratik haklar, despotizme araç yapılamaz. Herkes için bağlayıcı olan Anayasa, siyasal partileri ve milletvekillerini öncelikle bağlar.

3. 4. Uluslararası Sözleşmeler Işığında Devletin Bölünmez Bütünlüğü İlkesi⁴⁶⁵:

⁴⁶⁵ **HEP kararı** esas alınmıştır. Aynı ortak metnin kullanıldığı diğer kararlar ise şunlardır; **SP kararı** (2. paragrafın son cümlesi ayrı bir paragraf olarak yer almış, 4. paragrafın anlatımı biraz farklı, 5. paragraf, 6. paragraftan sonra gelmiş, 7 ile 8. paragraflar arasında 8 paragraflık farklı anlatım mevcut, 13. paragrafın yarısından itibaren 26. paragrafa kadar hariç), **ÖZDEP kararı** (1 ve 2. paragraflar hariç, 3. paragraftan önce 3.2. bölümün 20, 21 ve 22. paragrafları kısmen farklı anlatımla yer almış ve aynı meydana ortak şablondan bağımsız birkaç kısa paragraf daha bu kısma yerleştirilmiştir. 4, 8. paragraflar hariç, 12. paragrafta kısmen farklı anlatım kullanılmış, 12. paragraftan sonra ise metnin devamı 7 numaralı dipnotta yer verilen ortak şablon ile tamamlanmıştır.), **STP kararı** (3. paragraftan önce şu 4 paragraf yer almıştır; "Ön savunmada, "Siyasi Partiler Yasasının değerlendirilmesinde, Uluslararası hukukun temel prensipleri ve ülkemizin taraf olduğu veya onaylandığı Uluslararası sözleşmelerin birer iç hukuk metni ve/veya prensipleri olarak olayda dikkate alınması ve bu araçların dinamik yorum yöntemiyle Anayasa'nın özel yorumundan ziyade amaçsal yorumuyla birlikte siyasal/toplumsal gerçekler gözününe alınarak uygulanması gerekir." denilmiştir.

Anayasa Mahkemesi; Anayasa'da ve Anayasa'ya uygun yasa kurallarında açıklık varken, bunları bir yana itip hukuk dışı uygulamalara yol açacak biçimde yorumlara girerek yasalara aykırı davranışlara geçerlik kazandıramaz. Siyasal Partiler Yasası ile Anayasa'nın bu konudaki hükümleri değişmemiştir. Bir yasa yeni bir yasa ile kaldırılmadıkça ya da iptal edilmedikçe uygulanmasının süreceği hukukun değişmez kurallarındandır. Anayasa ve Siyasal Partiler Yasası değişmedikçe Anayasa Mahkemesi bunları uygulayacaktır.

Öbür yandan, Devlet, Ülke ve ulus bütünlüğünü bozmaya yönelik eylemlere; uluslararası hukuk belgeleri, anlaşma ve sözleşmeleri, bu arada Helsinki Sonuç Belgesi ve Paris Şartı olur vermemektedir".

Anayasa Mahkemesi birçok kararında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası'na yollamada bulunmuştur. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvence altına alınmıştır. Hakları kullanmanın, özgürlüklerden yararlanmanın sınırsız olmadığını vurgulayan İnsan Hakları Evrensel Demeci'nin 29. ve 30. maddeleri, içerik olarak demokratik düzeni yıkıcı söz ve eylemlere karşı sınırlamalar getirilmesinin ve önlemler alınmasının dayanağıdır.". Bunun haricinde ÖZDEP kararı ile içerik ve sistematik açıdan ayırdır), **DEP kararı** (STP kararına bir önceki parantezde zikredilen 4 paragrafa ek olarak şu 5. paragraf eklenmiştir; "Bildirgenin 29. maddesinin (2) bendinde "Herkes, haklarının ve hürriyetlerinin kullanılmasında, sadece başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı, gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir cemiyette ahlâkın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı icaplarını yerine getirmek maksadıyla kanunla belirlenmiş sınırlamalara tabi tutulabilir." denilmektedir. Yine bu maddenin (3) bendinde "Bu hak ve hürriyetler hiçbir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılmaz." ifadesi yer almaktadır. Bu konuda 30. madde çok daha açıktır. Bu maddeye göre, "İşbu Beyannamenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlete, zümreye ya da ferde, bu Beyannamede ilan olunan hak ve hürriyetleri yoketmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.". Bunun haricinde STP kararı ile bir kaç küçük anlatım farkı dışında ayrılık sözkonusu değildir.), **SBP kararı** (1, 2, 4, 7, 8. paragraflar hariç, 3, 5 ve 6. paragraflar birleştirilerek genel anlam bozulmaksızın farklı bir anlatımla aktarılmıştır.

9. paragraf kısaltılmış, 10, 11 ve 12. paragraflar birleştirilerek anlam bozulmaksızın tek paragrafa indirilmiş ve bundan sonra 7 nolu dipnottaki 13, 14 ve 15. paragraflar kısaltılarak yer almıştır. Bundan sonra gelen 16 ila 20. paragraflar hariç), **DDP kararı** (SBP kararı ile aynı), **EP kararı**(SBP kararı ile aynı), **DKP kararı** (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), **HADEP kararı** (bu bölümde yalnızca 11. paragraf kullanılmıştır. Bundan önce da şu paragraf yer almıştır; "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin barışçı amaçlarla dernek kurma özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiş, ikinci fıkrasında ise, bu hakların kullanılmasına, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması, suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlâk veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için ancak yasalarla kısıtlamalar getirilebileceği, 17. maddesinde, sözleşme hükümlerinden hiçbirinin bir devlete, topluluğa veya ferde, sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesi veya sözleşmede belirtilenden daha geniş ölçüde tahditlere tabi tutulmasını istihdaf eden bir faaliyete girişme veya harekette bulunma hakkı sağladığı şeklinde tefsir olunamayacağı öngörülmüştür.". HADEP kararında mezkur 11. paragraftan sonra yer alan toplam 10 adet kısa paragraf, haddi zatında bölünmez bütünlük ilkesi için kullanılan ortak şablonun bir nevi özeti olduğu için buraya alınmasına gerek duyulmuştur. Buna göre bu özet şablon şu paragraflardan oluşmaktadır;

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve bu ilkenin vazgeçilmez bir unsuru olan ortak dil, kültür, eğitim ve Atatürk Milliyetçiliği kavramları hukuksal ve siyasal olduğu kadar, tarihsel ve sosyal gerçeklere de dayanmaktadır.

Türk Devletinin vatandaşları arasında özel ve kamusal alanda etnik ya da diğer herhangi bir nedenle siyasal veya hukuksal ayrılık sözkonusu değildir. Nitekim, Türk Milleti içinde yer alan farklı kökenden vatandaşlar arasında Türkiye'nin her yerinde yaşama, eğitim ve medeni haklar yanında seçme ve seçilme hakkından tam olarak yararlanma, istek ve başarılarına göre her türlü işte çalışma, Türk dil ve kültüründen faydalanma ve katkıda bulunma gibi konularda tam eşitlik anlayışı içinde hiçbir ayırım gözetilmemektedir. "Ülke ve milletin bölünmez bütünlüğü"yle ilgili bu tarihsel oluşum tüm anayasalarımızda vazgeçilmez ve ödün verilmez temel kural olarak yer almıştır. Tarihin çok uzun bir gelişme süreci içinde gerçekleşip kaynaşma ve bütünleşmeye dayanan Türk Ulusunu gerçeği ve olgusuna karşı ayrımcılığa, bölücülüğe, terör ve sonuçta yok olmaya yol açacak eylemler kabul göremez.

Anayasa'ya ve Siyasal Partiler Yasası'na göre ülke ve ulus bütünlüğü, devletin bölünmezliğinin temel öğeleridir. Bu nedenle her iki yasal düzenleme ile de belirtilen değerleri birlikte ve ödünsüz olarak korunması amaçlanmıştır.

Anayasamız, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, bu çağdaş milliyetçilik anlayışının belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Anayasa'ya göre, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin hangi etnik gruptan olursa olsun Türk sayılması onun etnik kimliğini inkar anlamında değil, devlete "Türk Devleti", ulusuna "Türk Ulusunu" ve ülkesine "Türk Vatanı" denen ve toplum yapısında çeşitli etnik gruplar bulunan ülkede bütün vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanması ve çoğunluk içinde bulunan etnik grupların azınlığa düşmesini önleme amacına yöneliktir. Bu nedenle, Anayasamıza göre siyasal açıdan önemli olan soy değil, ulusal topluluktan olmaktır.

Ulusal birlik, devleti kuran, ulusu oluşturan toplulukların ya da bireylerin etnik kökeni ne olursa olsun, yurttaşlık kurumu içinde ayrımsız birliktelikleriyle gerçekleşir.

(1) "Davalı Parti, iddianamenin içerik yönünden Türkiye'nin imza koyduğu "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi", "Avrupa Konseyi İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi", "Helsinki Nihai Senedi", "Paris Şartı" gibi uluslararası sözleşmelere aykırılığını ileri sürmüştür.

(2) Ulusal ve tekil devletin, etnik farklılıklara göre tartışılmasına uluslararası hukuksal belgeler olanak tanımamıştır. Anayasa Mahkemesi bir çok kararında, insan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası'na yollamada bulunmuştur. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvence altına alınmıştır.

(3) HEP'in kapatma nedeni sayılan dava konusu etkinliklerinin bu sözleşmede belirlenen kurallara da aykırı olduğu kuşkusuzdur. Anılan Sözleşme'nin örgütlenme hak ve özgürlüğüyle ilgili 11. maddesinin ikinci fıkrası aynen şöyledir:

"Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplulukta, zaruri tedbirler mahiyetinde olarak millî güvenliği, amme emniyetinin, nizamı muhafazanın, suçun önlenmesinin, sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için ve ancak kanunla tahdide tabi tutulur.

Bu madde, bu hakların kullanılmasında idare, silahlı kuvvetler veya zabita mensuplarının muhik tahditler koymasına mani değildir."

(4) HEP, kardeşlik ve birlik istediği görünümü vererek destek aramış, insan haklarından, işçi haklarından ve diğer etnik grupların haklarından söz etmiş ise de gerçekte vatandaşlar arasında ırk esasına dayalı kin ve husumet duyguları yaratmaya çalışmış, Türk Ulusu'nun bütünlüğünü ırka dayalı bir görüşle Türk ve Kürt olarak ikiye ayırıp ayrı devletler kurmayı öngörmüştür. Bu çabalarının ülke ve millet bütünlüğünü yıkmayı amaçladığı açıktır.

(5) HEP, yukarıda ilgili bölümlerde açıklandığı üzere insan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 11. maddesinin ikinci fıkrasıyla 17. maddesinde yer alan kurallarla bağdaşmayacak biçimde çabalarda bulunmuştur.

(6) Sözleşme'nin 17. maddesi aynen şöyledir:

"Bu sözleşme hükümlerinden hiçbiri bir devlete, topluluğa veya ferde, işbu Sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya mezkûr sözleşmede derpiş edildiğinden daha geniş ölçüde tahditlere tabi tutulmasını istihdaf eden bir faaliyete girişmeye veya harekette bulunmaya matuf herhangi bir hak sağlandığı şeklinde tefsir olunamaz."

(7) Özellikle, araçları farklı olmakla birlikte HEP'nin amacının teröristlerin amacı ile benzerlik gösterdiği de dikkat çekicidir. HEP, Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşayan ayrı

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesi azınlık yaratılmamasını, bölgelilik ve ırkçılık yapılmamasını ve eşitlik ilkesinin korunmasını da içerir.

Siyasi partilerin, çalışmalarında devletin ülkesi ve ulusu ile bölünmezliği temel kuralına uymaları, ülkenin ya da ulusun bir bölümünün bugünkü bütünlüğünü bozarak ayrılması somucunu doğrudan doğruya veya dolayısıyla doğurabilecek her türlü eylemden kaçınıp çalışmalarını bu bütünlüğü daha da pekiştirecek biçimde yürütmeleri anayasal ve yasal zorunluluktur. Bunun sonucu da ülke ve ulus bütünlüğünü zedeleyebilecek olan her türlü davranışın siyasi partiler için yasak olmasıdır.

Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögesi olan siyasal partiler, vatandaşların bir kısmını çoğunluktan çıkarıp azınlık durumuna getirerek ulusu ve ülkeyi bölmeye, etnik köken ayrımını kışkırtarak silahlı ayaklanmaya çağırmaya, ulusun bireylerini, bölge halklarını birbirine düşman edip aralarında husumet yaratmaya yönelik eylemlerde bulunamazlar.

Demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanılarak, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne karşı gerçekleştirilen eylemler kabul edilemez. Bu durumda hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına engel olmak, devletin görevi ve varlık nedenidir. Teröre destek verip ondan destek alan bir siyasi partinin Anayasa ve yasaya göre varlığını sürdürmesi düşünülemez. "). **HAKPAR kararı** (bu bölüme ilişkin ortak şablon kararda kullanılmamıştır), **DTP kararı** (bu bölüm için kararda; HADEP kararına ilişkin parantezde yer alan ilk paragraf ile ortak şablon metnindeki 11. paragraf, sonuna şu cümle eklenmek suretiyle; "Böylece, ırkçılık, etnik düşmanlık ve terörizm kınanmış, ülke bütünlüğü ve demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan hareketlere girişen kişi, grup ve örgütlere karşı koruma ve kollama sorumluluğu uluslararası bir çağrı olarak kabul edilmiştir."

kullanılmış akabinde de şu 2 paragraf eklenmiştir; "Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin katılmalarıyla 14-25 Haziran 1993 günlerinde Viyana'da gerçekleştirilen "Dünya İnsan Hakları Konferansı" sonunda yayımlanan Deklarasyon'da da, "Eşit Haklar" ilkesine uygun olarak ırk, din ve renk ayrımı gözetmeksizin ülkesine ait bütün insanları temsil eden bir hükümete sahip egemen ve bağımsız bir devletin ülke bütünlüğünü ve siyasi birliğini kısmi veya bütüncül biçimde parçalayacak herhangi bir eyleme izin verilemeyeceği gibi desteklenmeyeceği de vurgulanmıştır.

14.9.2005 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1624 sayılı Kararında ise; sadece teröristlerin değil terörizmi teşvik edenlerin de cezalandırılması için üye ülkeler yasal düzenlemeler yapmaya çağrılmakta, ayrıca bu eylemlerin haklılığını savunanlara, mazeret bulanlara ve onları yüceltenlere karşı gerekli önlemlerin alınması ve bunun yanı sıra terörle ilişkisi saptananlara "güvenli bölgeler" yaratılmasının önlenmesi üye devletlerden istenmektedir. Kararda, ayrıca, "terör tanımı" yapılmamakta, ancak "amacı ne olursa olsun, ne zaman olursa olsun ve kim tarafından yapılırsa yapılsın terörizm, güvenlik ve barışın bir numaralı tehdidi" olarak kabul edilmektedir. ").

dili ve kültürü olan ve özellikle de "Kendi kaderini tayin hakkına sahip, ezilen bir Kürt Halkı'nın varlığını ileri sürmekte bu konuda Atatürk'ün konuşmaları da dayanak gösterilmektedir. Ancak,

(8) Atatürk, konuşmalarında Kurtuluş Savaşı'nın tüm bir ulus birliğine dayandığını, herhangi bir etnik yapılaşmanın söz konusu olmadığını dile getirmiştir. Halkın Emek Partisi'nin savunmalarında üzerinde durulduğu üzere ulusu oluşturan etnik gruplardan zaman zaman söz ediliş onlara bir ayrıcalık tanınmasını düşündüğü ya da dışladığı anlamına gelmez.

(9) Bu durumda, üzerinde durulması gereken önemli bir konu da, yazılı ve sözlü savunmalarda Kürt Ulusu'nun kendi kaderini tayin hakkının, ileri sürülmesidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye'de tek bir ulus vardır. O da Türk Ulusu'dur. Kürt kökeninden gelen vatandaşlar, diğer etnik kökenden gelen vatandaşlarla "ulus" bütünlüğünü oluşturmuştur. Ayrı bir ulus, ayrı bir halk ya da bir azınlık varmış gibi bölünmeyi amaçlayan öneri, üstelik terörle desteklenip gündemde tutulmaktadır "Kendi kaderini tayin hakkı" yeni bir kavram değildir. Uluslararası hukuk düzeninde devam edegelen bir olgudur. Türk Ulusu, bu konuyu Lozan Barış Andlaşması'yla gündeminden çıkarmıştır. Ülke ve ulus bütünlüğünü koruma hakkı, Lozan Barış Andlaşmasında olduğu gibi bugün de uluslararası hukuk düzeninde geçerlidir.

(10) Nitekim, dayanak gösterilen Helsinki Nihai Senedi'nin ilkeleri arasında;

1. Devletin egemen eşitliği ve egemenliğin üzerindeki haklara saygı,
2. Sınırların dokunulmazlığı,
3. Devletlerin toprak bütünlüğüne saygı,
4. İçişlerine karışmama, ilkeleri de yer almıştır.

(11) Hukuksal yönden bağlayıcılığı olmayan Paris Şartı'nda da:

"Tüm ilkeler, herbiri diğerleri dikkate alınmak suretiyle yorumlanarak, kayıtsız şartsız ve aynı derecede uygulanır. Bu ilkeler ilişkilerimizin temelini oluşturur."

.....
 "Taraflar devletlerin bağımsızlığını, egemen eşitliğini ya da toprak bütünlüğünü ihlal eden faaliyetlere karşı demokratik grupları savunmak hususunda işbirliği yapmaya kararlıyız. Dışarıdan yapılan baskı, zora başvurma ve yıkıcılık gibi yasadışı faaliyetler burada söz konusu olan özelliklerdir."

.....
 "Her türlü terörist eylemleri, yöntemleri ve uygulamaları açıkça suç olarak kınıyor ve bunların ikili olduğu kadar çok taraflı işbirliği ile ortadan kaldırılması için çalışmaya kararlı olduğumuzu ifade ediyoruz."

.....
 "Taraflar devletler, halkın iradesiyle özgürce kurulmuş olan demokratik düzeni, kendi yasaları uyarınca ve yükledikleri uluslararası insan hakları görevleri ve uluslararası taahhütleri uyarınca, bu düzeni ya da başka bir taraf devletin düzenini yıkmayı amaçlayan terörizm ya da şiddete başvuran ya da terörizmden veya şiddetten vazgeçmeyi reddeden kişilerin, grupların ve teşkilatların faaliyetlerine karşı savunmak ve korumak sorumluluğunu taşıdıklarını kabul ederler." kuralları da yer almaktadır.

(12) O halde devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez tümlüğünü bozmaya yönelik girişimlere olanak vermeyen Helsinki Nihai Senedi ile Paris Şartı'nın dayanak gösterilmesi bu belgelerin hukuksal niteliklerinin içerik tümlüğü ile amaçlarının gözardı edilmesi doğru değildir.

(13) Görülmektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı", ırkçılığı, etnik düşmanlığı ve terörizmi kınamış, ülke bütünlüğünü ve demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan hareketlere girişen kişi, grup ve örgütlere karşı koruma ve kollama sorumluluğunu uluslararası bir çağrı olarak kabul etmiştir. Devleti yıkmaya yönelik faaliyetlerin demokratik haklar kapsamında ve bir özgürlük olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Demokrasi, hak ve özgürlüklerin güvenceye bağlandığı, demokratik işlerliğin her alanda yaşandığı, çoğulcu, katılımcı bir kurallar ve kurumlar düzenidir. Her türlü baskı, adaletsizlik, sömürü ve kargaşaya karşı olup toplumsal barışı ve refahı amaçlar. Demokratik istemler, demokratik yol ve yöntemlerle açıklanır. Ayaklanmaya, silahla sonuç almaya yönelik faaliyetlerle, ırk ayrımcılığı bu kapsamda düşünülemez. Kışkırtma, kavgaya, kargaşaya, yaralayıcı öldürme, yakma-yıkma, gözdağı ve devlete karşı silahlı eylemlerle demokratik çözüm isteklerini bağdaştırmak olanaksızdır. Demokrasiden söz ederek demokrasiyi ortadan kaldırma, barış içinde yaşayan ulusu acıyla izlenen olaylarla bölme çabaları, dış destekli sınır olaylarıyla da ülkeyi parçalama boyutunda sürmektedir. Demokrasiyle bağdaşmayan eylemlerle kışkırtma çabalarındaki HEP sorumlularının sık sık yinededikleri konuların gerçek dışı savlara dayanması; suçlama ve saldırı ağırlığıyla kışkırtıcı içeriği, teröre hoşgörü yanında terörü haklı bulma ve hızlandırma niteliğindedir.

(14) Demokrasilerde, ırk ayrımcılığı, bir siyasal partinin ve Milletvekilinin dayanağı, amacı ve ereği olamaz. ırk ayrımcılığının aracı durumuna düşen partinin varlığını sürdürmesi yasalar karşısında olanaksızdır. Devletin ülkesi ve ulusuyla birlikte bütünlüğünü koruması en doğal hakkı olup, kamu düzenini ve insan haklarını koruma yönünden de savsaklanmayacak görevidir.

(15) Burada üzerinde özenle durulması gereken bir diğer husus; ülkedeki etnik farklılıkların ve bunların dil ve kültürünün yasaklanması değildir. Çeşitli kökenden gelen yurttaşlarımız kendi dil ve kültürüne sahip bulunmakta, onları geliştirmektedir. Günlük yaşamda bu açıkça görülmekte, ülke ve ulus bütünlüğü içinde onurlu yerini almakta ve saygı görmektedir. Bin yıldır birlikte yaşamış tarihi, dini, gelenek ve görenekleri aynı olan, birbirinden ayrılması ve koparılması olanaksız kültürleri güçlü biçimde ulusal kültürde yerini alan bir topluluğun bireyleri arasında ayrılığı gerektirecek düzeyde kültür ayrılığı olduğunu ileri sürmek ve ortak ulusal kültürü yadsıyıp dışlamak gerçeklerle bağdaşmaz. Kürt kökenli Türk yurttaşı ile başka kökenli Türk yurttaşı arasında temel hak ve özgürlüklerden yararlanma açısından hiçbir fark yoktur. Türk vatandaşlığı, ayrımları önleyen ve herkesi insan hak ve özgürlüklerde birleştiren bir kurumdur. "Kürtlerin kültürel ve ulusal hakları" sözleri azınlık yaratmaya ve buna bağlı olarak somut ayrımlıkları gündeme getirmeye yöneliktir. Kürt kökenli yurttaşların dillerini, gelenek ve göreneklerini özel yaşamlarında sürdürmelerine hiçbir engel yoktur. Davalı Parti'nin amacının Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünü yıkarak devlet yapısını değiştirmek ve ırk esasına dayanan oluşumları gerçekleştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Buna Anayasa olur vermemektedir. Türkçe'nin çeşitli etnik soydan gelen vatandaşlar arasında resmi dil olması yanında ortak iletişim aracı, kültür ve eğitim dili olduğu, bu olgunun tarihi ve sosyolojik gerçeklere dayandığı gözardı edilmemelidir.

(16) Yukarıda belirtildiği gibi, yasaklanan, farklılıkların açıklanması değil, bunların Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde olmayan azınlıklara özendirecek, zorla azınlık yaratmaya çalışarak ulus bütünlüğünün bozulması ve buna dayalı yeni bir devlet düzeni kurma amacını gütmektir. Bunun hiçbir ulusal ve bireysel yaran yoktur, istekler, insan haklarının dayalı vatandaşlık hakları ile ilgili değildir, istenilen kültürel haklar da, etnik bir grup haklarının üstünde ulusal varlığının temeli olarak ileri sürülmekte ve ulusal özgürlük olarak ortaya konmaktadır. Oysa, haklar ve özgürlükler yönünden yurttaşlar arasında ayırım ve bir yurttaşa eksik ya da fazla verilen bir hak yoktur.

(17) Siyasi partileri kapatma diğer çağdaş demokratik ülkelerde de vardır. Anayasanın temel ilkesi, hak ve özgürlükleriyle, çoğulculuğun korunması için Anayasal hakları yok edecek bir siyasi rejimin kurulmasının önlenmesidir. Demokratik toplum düzeninde, siyasi parti faaliyetlerinin güvence altına alınması, Anayasa'ya uygun kurulan ve faaliyet gösteren siyasi partilerin Anayasa'ya dayalı hukuk devletinin sağladığı tüm hak ve ayrıcalıklarından faydalanmaları anlamına gelir. Siyasi partiler Anayasa'da değiştirilmesi yasaklanan uluslararası üstün hukuk kurallarına da uygun olan devletin teklifi, ülkenin bütünlüğü ile ulusun birliğini değiştirmeyi amaçlayan çalışmalarda bulunamazlar. Bunların siyasal tercih kapsamına alınması olanağı yoktur. Anayasa'nın 81. maddesi uyarınca bu konuda and içmiş milletvekillerinin de bu yasakla bağımlı oldukları tartışılmaz. Anayasa'nın 84. maddesindeki yaptırımın dayanağı budur. Siyasi partiler ve milletvekilleri devletin temel ilkelerine karşı olamaz.

(18) Etnik grupların kültürel kimliklerinin korunması ve gelişmesine bağlı haklar, Uluslararası Avrupa hukuk düzeninde demokratik toplum düzenine aykırı siyasal kimliğe bağlı ulusal haklara dönüştürülmemesi kaydına bağlanmıştır. Yine ırka dayalı milliyetçilikler ve uluslaşmalar Avrupa hukuk düzeninde reddedilmiştir.

(19) Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de Federal Cumhuriyetin varlığını tehlikeye atan veya temel demokratik düzeni yok etmeye yönelik faaliyetlerde bulunan siyasal partileri kapatma ve benzer örgütlerin kurulmasını engelleme yetkisine sahiptir.

(20) Fransız Anayasa Konseyi Korsika'ya özel statü tanıyan Yaşatan iptali ile ilgili kararında bütün Fransız vatandaşlarından oluşan "Fransız Halkı" kavramının değiştirilmesine olanak vermemiş, hatta "Fransız Halkının mütemmim cüzü (tamamlayıcısı) olan "Korsika Halkı" kavramını reddederek, söylenmesi gereken şeyin "kanunen bölünmesi mümkün olmayan Fransız Halkı" olduğunu vurgulamıştır. ⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ ÖZDEP, STP ve DEP kararlarında hemen aynen; SBP, DDP ve EP kararlarında ise kısmen kullanılan ortak şablon metni bu dipnotta gösterilmiştir:

(13) Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı", ırkçılığı, etnik düşmanlığı ve terörizmi kınamış, ülke bütünlüğünü ve demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan hareketlere girişen kişi, grup ve örgütlere karşı koruma ve kollama sorumluluğunu uluslararası bir çağrı olarak kabul etmiştir. Devleti yıkmaya yönelik faaliyetlerin demokratik haklar kapsamında ve bir özgürlük olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Demokrasi, hak ve özgürlüklerin güvenceye bağlandığı,

demokratik işlerliğin her alanda yaşandığı, çoğulcu, katılımcı bir kurallar ve kurumlar düzenidir. Nitekim Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin katılmalarıyla 14-25 Haziran 1993 günlerinde, VIYANA'da gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı sonunda yayımlanan Deklerasyon'da:

(14) Kendi kaderini tayin hakkının; "Eşit Haklar" ilkesine uygun olarak ırk, din ve renk ayrımı gözetmeksizin ülkesine ait bütün insanları temsil eden bir hükümete sahip egemen ve bağımsız bir devletin, ülke bütünlüğünü ve siyasi birliğini kısmi veya bütüncül biçimde parçalayacak herhangi bir eylemin desteklenmesi ve bu eyleme yetki verilmesi anlamında yorumlanamayacağı yer almıştır.

(15) Demokrasilerde ırk ayrımcılığı, bir siyasal partinin ve milletvekilinin dayanağı, amacı ve ereği olamaz. ırk ayrımcılığının aracı durumuna düşen partinin varlığını sürdürmesi yasalar karşısında olanaksızdır. Devletin ülkesi ve ulusuyla birlikte bütünlüğünü koruması en doğal hakkı olup, kamu düzenini ve insan haklarını koruma yönünden de savsaklanmayacak görevidir. Siyasi partileri kapatma diğer çağdaş demokratik ülkelerde de vardır. Anayasa'nın temel ilkesi; hak ve özgürlüklerle, çoğulculuğun korunması için Anayasal hakları yok edecek bir siyasi rejim kurulmasının önlenmesidir. Demokratik toplum düzeninde, siyasi parti faaliyetlerinin güvence altına alınması, Anayasa'ya uygun kurulan ve faaliyet gösteren siyasi partilerin Anayasa'ya dayalı hukuk devletinin sağladığı tüm hak ve ayrıcalıklarından faydalanmaları anlamına gelir. Siyasi partiler Anayasa'da değiştirilmesi yasaklanan uluslararası üstün hukuk kurallarına da uygun olan devletin teklifi, ülkenin bütünlüğü ile ulusun birliğini değiştirmeyi amaçlayan çalışmalarda bulunamazlar. Bunların siyasal tercih kapsamına alınması olanağı yoktur.

(16) Bu konuda özet olarak şu temel ilkeler belirlenebilir:

a. Ulusal ve üniter devletin etnik farklılıklara göre tartışılması uluslararası hukuksal belgelerde de yasaklanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi bu konuda son derece açıktır. Ayrıca bu sözleşmenin 17. maddesi özellikle bu komuyla ilgilidir.

b. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de Federal Cumhuriyetin varlığını tehlikeye atan veya temel demokratik düzeni yoketmeye yönelik faaliyetlerde bulunan siyasal partileri kapatma yetkisine sahiptir. Ve Almanya Anayasa Mahkemesi hem Komünist Partiyi hem de Faşist Partiyi bu gerekçelerle kapatmıştır.

c. Avrupa hukuk düzenlemelerinde de, bir ulus bütünlüğü içinde yer alan etnik grupların milliyetçiliğe dayalı ayrımcılığı kabul edilmemektedir. Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin korunması ancak anayasal hakları yok edecek siyasal faaliyetlerin (örgütlenmelerin) önlenmesi ile mümkündür. Bu aynı zamanda çoğulculuğun da korunması anlamına gelir.

ç. Fransız Anayasa Konseyi, Korsika'ya özel statü tanıyan Yasa'nın iptali ile ilgili kararında, Fransız vatandaşlarından oluşan "Fransız Halkı'nın korunması için özen göstererek "Fransız Halkı'nın mütemmim cüzi (tamamlayıcısı olan) "Korsika Halkı" kavramını reddetmiş ve söylenmesi gerekenin "Kanunen bölünmesi mümkün olmayan Fransız Halkı" olduğunu vurgulamıştır.

d. Siyasi Partilerin faaliyetleri, demokratik düzende güvence altına alınmışlardır. Çağımız partiler-demokrasi çağıdır. Ancak bu demokrasilerin kendilerini korumaları anlamına da gelir. Siyasal partilerin hukuk devletinin sağladığı güvencelerden yararlanabilmesi, ancak Anayasa'ya uygun davranmaları ile mümkündür.

e. Halkların eşit ve kendi kaderlerini tayin etme haklarıyla kültürel hakların kullanılmasında, demokratik sistemle idare edilen vatandaşlarına bireysel düzeyde temel ve siyasal hakları eşit düzeyde sağlamış ülkeler için; Devlet, ülke, ulus ve siyasal birlik esas alınmakta, bunları bozan her türlü eylemlere hukuksal dayanak verilmemekte ve yasaklanmaktadır.

f. Demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlükler için esas ölçüt bireydir. Bunun etnik gruplar için ulusal hakka dönüştürülmesi bu şekilde Devlet, ülke ve ulusu parçalama hak ve özgürlüğünden söz edilmesinin bir dayanağı olamaz.

g. Uluslararası birlikteliğin gelişmesine yönelik çalışmaların geliştiği bir süreçte ulusal birlikteliklerin parçalanması düşünülemez ve her iki olgunun birbirinin karşısı olduğu söylenemez."

(17) ÖZDEP Programında her ne kadar "kardeşlik" ve "birlik" sözcüklerini sık sık kullanmaktaysa da bunu gerçek amacını gizlemek için yaptığı anlaşılmaktadır. Davalı partinin programı vatandaşlar arasında kin, husumet ve ayrılık duyguları yaratmaktadır. Zira Parti programı Türk Ulusunun bütünlüğünü irka dayalı bir görüşle Türk ve Kürt olarak ikiye ayırmayı öngörmektedir. Bu tür program hükümlerinin ülke ve millet bütünlüğünü yıkmayı amaçladığı açıktır.

(18) Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögesi olan siyasal partiler demokrasiye ters düşen, demokrasiyle bağdaşmayan, demokrasiyi güçsüz ve etkisiz düşürecek, toplumsal barışı yıkacak program düzenleyemez ve eylemlerde bulunamazlar. Hiçbir ayrılık bulunmayan ulusun içinde azınlık oluşturarak ülkeyi bölmek, bu amaçla tartışmalı etnik köken ayrımını kışkırtarak silahlı ayaklanmaya çağırmak, ulusun bireylerini, bölge halklarını birbirine düşman edip kıydırmayı uygun bulmak, bir öneri ve çözüm değil, devleti yıkmaya yönelik bir planın uygulanması ve çözümsüzlüktür. Sorunlar yaratılarak çözüm üretilemez. Kimi etnik grupları ulus yapısı içinden, çoğunluktan azınlığa indirmek toplumsal barışı yıkar. Bu yolla azınlıklar körüklenerek, terörün şiddeti artırılacaktır. Uluslararası norm, silahla, şiddetle hak arama yollarına kesinlikle kapalıdır. ÖZDEP, Kürt kökenli yurttaşları asılsız ve dayanaksız sav ve suçlamalarla kargaşa ve iç savaş çıkarmaya kışkırtmış, ayaklanma için demokratik hoşgörünün sınırlarını zorlamıştır. Demokrasi, demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanarak yıkılmaz. Hakkı ve özgürlüğü kötüye kullanmaya engel olmak devletin görevidir. Hele bir siyasal parti, şiddet ve terörü kışkırtarak gizli bir amacı gerçekleştirmek istiyorsa, buna olanak verilemez. Partilerin de yapamayacakları şeyler vardır ve bunların başında devletin varlığı, ülkenin ve ulusun birliği gelir. Kendisini saldırılara karşı koruyan devleti içerden yıkmak isteyen teröre hiç bir hukuk düzeni meşruiyet tanıyamaz. Teröre karışan ve ona destek verip ondan destek alan bir siyasi partinin varlığını sürdürmesi düşünülemez.

(19) Davalı Partinin programında Türk ve Kürt ulusları biçiminde bir ayırımın yapılması ve Kürt halkının kendi kaderini belirleme hakkını özgür iradesiyle kullanması; bir başka deyişle, ülkede yaşayan ve Kürt olarak ayırdıkları bir kısım yurttaşların Türkiye Cumhuriyetinden kopmasının amaçlanması Siyasal Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendinde söz konusu olan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" ilkesine açıkça aykırıdır.

Bu konuda özenle üzerinde durulması gereken husus daha önce belirtildiği gibi bu yöndeki yasal düzenlemelerin amacı ülkedeki etnik farklılıkların ve bunların dil ve kültürlerinin yasaklanması değildir. Çeşitli etnik kökenlerden gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, kendi dil ve kültürlerine sahiptirler. Ancak bin yıldır birlikte yaşamış, dini, gelenek ve görenekleri aynı, birbirinden ayrılması ve koparılması olanaksız ortak kültürleri ve yaşamları olan bir topluluğu ırk temeline dayanan düşüncelerle ayırma bağlı tutmak ve hepsini kapsayan ortak ulusal kültürü ve kimliği yadsımak Siyasal Partiler Yasası'nın 78. ve 81. maddelerin (a) bendlerine aykırıdır. Yasaklanan, kültürel farklılıkların ve zenginliğin belirtilmesi olmayıp, bunların Türkiye

HAKPAR Kararı* (Ortak metinden ayrılan argümantasyon)

“...

Demokratik rejimin olmazsa olmaz ön koşulu sayılmaları nedeniyle siyasi partiler Anayasa'da özel olarak düzenlenmiş, 68. maddenin ikinci fıkrasında, siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları oldukları; üçüncü fıkrasında da siyasi partilerin önceden izin almadan kurulacakları ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürecekleri belirtilmiştir. Böylece, siyasi partilerin diğer tüzelkişilerden farklı olarak kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin esaslar Anayasal güvenceye kavuşturulmuş, kapatılmalarına yol açabilecek nedenler ise Anayasa'nın 14. maddesindeki temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasını engelleyen düzenleme de gözetilerek tek tek sayılmış, yasakoyucuya bunların dışında düzenleme yapmaya elverişli bir alan bırakılmamıştır.

Belirtilen düzenlemelerle Anayasa koyucu siyasi partilerin varlıklarını sürdürmelerini esas alıp, kapatılmalarını ise ayırık durumlarla sınırlı tutarak, öncelikle demokratik rejimin, sağlıklı biçimde yaşatılmasını amaçlamış, ancak korunması gerektiğini de göz ardı etmemiştir.

Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırılığı değerlendirilirken, Anayasa'nın siyasi partilere verdiği özel önemi vurgulayan diğer kurallarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle, siyasi partilerin, Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülen tüzük ve programlarındaki söylemlerinin demokratik yaşam için doğrudan açık ve yakın tehlike oluşturmaması durumunda, bunların ifade özgürlüğü kapsamında kaldığının kabulü gerekir. Demokratik rejimin tüm kurum ve kurallarıyla özümsemiği ülkelerde de rejim için ciddi bir tehlike oluşturmadıkça siyasi partilerin kapatılmasına olur verilmediği gözetildiğinde çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma hedefini esas alan Anayasamızın da salt ifade özgürlüğü kapsamında kalan tüzük ve program düzenlemesini kapatma nedeni saydığını kabul etmek olanaklı değildir.

Tüzük ve Programında HAK-PAR'ın, genel olarak adem-i merkezîyetçi bir yönetime ağırlık verdiği, Türkiye'nin temel sorunu olarak kabul ettiği Kürt sorununu hak eşitliği temelinde çözme seçmenine vaadettiği görülmektedir.

Tüzük ve Programında ifade edildiği biçimde Parti'nin, Kürt sorunu olarak ele alıp değerlendirdiği soruna, kendine göre çözüm önerileri getirmesi, vatandaşlık temelinde ulus kavramının reddi olarak nitelendirilemez. Kapatma davasının Parti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra açıldığı da gözetildiğinde, belli bir sorunun varlığına ve buna dair çözüm önerilerine ilişkin ifadelerin demokratik bir rejimde düşünce ve ifade hürriyeti kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Gerek iddianamede gerekse sonraki aşamalarda, Parti'nin söz konusu amaçları gerçekleştirmek için Anayasa dışı bir yöntemi uygulayacağına ilişkin herhangi bir kanıt da yer verilmemiştir.

Yukarıdaki açıklama ve değerlendirmeler çerçevesinde Parti'ye, tüzük ve programında yer alan ifadelerle dayanılarak yaptırım uygulanması, örgütlenme ve ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale oluşturacağından, İddianame'de ileri sürülen gerekçelerle Parti hakkında kapatma ya da yerine başka bir yaptırım uygulanması demokratik bir toplumda zorunlu bir tedbir niteliğinde görülemez.

Açıklanan nedenlerle Hak ve Özgürlükler Partisinin Anayasa'nın 69. maddesinin beşinci fıkrası ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendi uyarınca kapatılması isteminin reddi gerekir

Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak, ulus bütünlüğünün bozulması ve buna bağlı olarak yeni bir devlet düzeninin kurulması amacıyla kullanılmasıdır.

(20) Programın, partinin ulusal ve dinsel azınlıkların demokratik ve özgür bir ortamda kendi dil ve kültürlerini geliştirmeleri için tüm olanakların sağlanacağı biçimindeki düzenleme de ulusal azınlıkların varlıklarının kabul edildiklerini göstermektedir. Yine programda yargılamada ve eğitimde ana dilin esas alınacağı öngörülmektedir. Bunlar programdaki diğer düzenlemelerle birlikte ele alındığında Siyasî Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (b) bendinde yasaklanan, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak ulus bütünlüğünün bozulması amacını gütmeye anlamını taşımaktadır. Bir başka deyişle program, Türk dili veya kültürü dışındaki dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla bir bölüm vatandaşın farklı bir ulustan oldukları, bir azınlığa mensup oldukları ileri sürülerek azınlık ya da ayrı bir ulus olmanın gerektirdiği haklardan yararlanmaları biçiminde bir düşünce içermektedir.

* HAKPAR kapatıl(a)madığı için, ortak argümantasyondan ayrılan kısmın buraya müstakilen aktarılması uygun görülmüştür.

EK-2

LAİKLİK İLKESİNE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER HAKKINDAKİ ESAS İNCELEMESİNDE KULLANILAN ŞABLON METİN*

1. KARARLARDA KULLANILAN ORTAK GİRİZGÂH⁴⁶⁷

(1) “Çoğulculuğu ve katılımcılığı esas alan kurallar ve kurumlar düzeni olan çağdaş demokrasilerde, yurttaşların devlet yönetimine katılmaları, genel ve eşit oy hakkı ile sağlanır. Demokrasilerde, bireysel iradeleri birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıran özgün kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar, dağılık siyasal görüşleri birleştirip açıklık ve güç sağlayarak devlet hizmetlerini daha yararlı kılmak, hak ve özgürlükleri güvenceye bağlayarak toplumsal barışı güçlendirmek, anayasal ilkeler doğrultusunda kamuoyu oluşturarak ulusal yaşama aydınlık getirmek yönlerinden vazgeçilmez olan siyasal partilerdir.⁴⁶⁸

(2) Anayasa'nın 68. maddesinin ikinci fıkrasında, “Siyasî partiler demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” denildikten sonra üçüncü fıkrasında, “Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler” kuralına yer verilmiştir. Dördüncü fıkrasında ise, siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinin “demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamayacağı” belirtildikten sonra 69. maddesinin beşinci ve altıncı fıkralarında da, “Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir. Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir” denilmiştir.⁴⁶⁹

(3) Siyasal partilere ilişkin Anayasa kuralları incelendiğinde, Anayasakoyucunun bu konuya özel bir önem verdiği görülür. Partilerin kuruluş ve çalışmalarında özgür olmaları temel ilkedir. Partiler, belli siyasal düşünceler çerçevesinde birleşen yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp, ayrıldıkları kuruluşlardır. Kamuoyunun oluşumunda önemli etkisi olan partiler, yurttaşların istem ve özelemlerinin gerçekleşmesine çalışan ve siyasal katılımları somutlaştıran hukuksal yapılardır.⁴⁷⁰

(4) Demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan partilerin, sosyal ve siyasal yaşamdaki etkileri ve ulusal istencin gerçekleşmesindeki rolleri nedeniyle, Anayasakoyucu, onları öteki tüzelkişilerden farklı tutarak, kurulmalarını, çalışmalarında uyacakları esasları ve kapatılmalarında izlenecek yöntem ve kuralları, özel olarak belirlemekle kalmamış, Anayasa'nın 69. maddesinin son fıkrasında, çalışma, denetleme ve kapatılmalarının Anayasa'da belirlenen ilkeler çerçevesinde çıkarılacak bir yasayla düzenlenmesini öngörmüştür. Bu madde esas alınarak çıkarılan 2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nda, siyasî partilerin, kuruluşlarından başlayarak, çalışmaları, denetimleri ve kapatılmaları konularında, çok ayrıntılı kurallar getirilmiştir. Bu Yasa'da, siyasal partilerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na izleneceği ve eylemlerinde Anayasa ve yasalara aykırılık görüldüğü takdirde, haklarında, kapatma istemiyle dava açılacağı belirtilmiştir.⁴⁷¹

(5) Siyasî partilerin demokratik siyasî yaşamın vazgeçilmez öğeleri olmaları, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde bulunmaları, onların her istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu belirleme aynı zamanda Anayasa'nın 2. maddesinde kurala bağlanan demokratik hukuk devleti olmanın da gereğidir. Çünkü, hukuk devleti herşeyden önce hukukun üstünlüğünü tanıyan ve koruyan devlettir.⁴⁷²

* Şablon metin için; mevzubahis partilere ilişkin kararlardaki “esas incelemesi” başlıklı, Mahkemenin iddianame, savunma ve delilleri değerlendirdiği ve bu vesileyle kararını gerekçelendirdiği bölüm esas alınarak hazırlanmıştır. Ara başlıklar ve paragraf numaraları tarafıma eklenmiştir.

⁴⁶⁷ RP kararı esas alınarak hazırlanmıştır.

⁴⁶⁸ Aynı mealdeki paragraf; FP ve AKP kararında kullanılmıştır.

⁴⁶⁹ Aynı paragraf; FP ve AKP kararında kullanılmıştır.

⁴⁷⁰ FP kararıyla aynı.

⁴⁷¹ Aynı paragraf FP kararında ve farklı anlatımla AKP kararında kullanılmıştır.

⁴⁷² FP kararıyla aynı.

(6) Siyasî partilerin uyacakları esasların belirlendiği Anayasa'nın 69. maddesinin beşinci fıkrasında, bir siyasî partinin tüzük ve programının 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması durumunda temelli kapatma kararı verileceği kurala bağlanmış, altıncı fıkrasında da, “Bir siyasî partinin 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar” verileceği belirtilmiştir.⁴⁷³

(7) Anayasa'nın “Başlangıç”ında, “...Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;... hiçbir düşünce ve mülâhazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında koruma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı” belirtildikten sonra 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri tanımlanırken Türkiye Cumhuriyeti'nin lâik bir hukuk devleti olduğuna işaret edilmiş; 14. maddesinde, “Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbir, ...din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar; 24. maddesinde, “... kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz... kimse Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne surette olursa olsun dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz” denilmiştir; siyasî partilere ilişkin 68. maddesinin dördüncü fıkrasında, “Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez” hükmü yer almış; TBMM üyeleri ile Cumhurbaşkanının görevlerine başlarken yapacakları “andçime”de de “lâik cumhuriyet ilkesine bağlı kalınacağı” söylemine yer verilmiştir. Öte yandan 174. maddesinde de, “Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin lâiklik niteliğini koruma amacını güden... inkılâp kanunları” gösterilerek Anayasa'nın hiçbir hükmü, bu kanunların “Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz” denilmiştir.⁴⁷⁴

(8) Anayasa'nın bu hükümlerine paralel olarak 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun “Siyasî Partilerle İlgili Yasaklar” başlıklı dördüncü kısmının 78. maddesinde, “Siyasî Partiler: ...din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler... din, mezhep veya tarikat esaslarına dayanamaz veya adlarını kullanamazlar” hükmüne yer verilmiştir. Dinsel ve dince kutsal sayılan şeylerin istismarının ülkeye verdiği zararlar gözetilerek Anayasa'nın 24. maddesine koşut 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 87. maddesinde, “siyasî partiler, Devletin sosyal veya ekonomik veya siyasî veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dinî esas ve inançlara uydurmak amacıyla, siyasî amaçla veya siyasî menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla dinî veya dinî hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapamaz, istismar edemez veya kötüye kullanamazlar” denilmiştir. Siyasî Partiler Kanunu'nun 84-89 uncu maddelerini kapsayan dördüncü kısmın üçüncü bölümünde de “Atatürk ilke ve inkılâplarının, lâik devlet niteliğinin korunması”na ait çeşitli hükümler öngörülmüş; 84. maddesinde, “Siyasî partiler Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin lâiklik niteliğini korumak amacını güden: 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu; 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun; 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme aktinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esasları ile aynı kanunun 110. maddesi hükmü; 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun; 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kısvellerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun; hükümlerine aykırı amaç güdemezler, ve faaliyette bulunamazlar”; 86. maddesinde, “Siyasî partiler Türkiye Cumhuriyeti'nin lâiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifelik yeniden kurulması amacını

⁴⁷³ Aynı paragraf, FP kararında da kullanılmıştır.

⁴⁷⁴ Birkaç kelime değişikliği dışında hemen tamamen aynı paragraf FP kararında da mevcut, HZP kararında iki ayrı paragraf ile ve kısmi anlatım farklılığıyla kullanılmıştır.

güdemez ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamazlar”; denildiği gibi 90. maddesinde de; “Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu kanun hükümlerine aykırı olamaz” hükmüne yer verilmiş, 101. maddenin “b” fıkrasında, “parti büyük kongresince, merkez karar ve yönetim kurulunca veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu hallerde ilgili kurulca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim veya grup genel kurullarınca bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı karar alınması veya genelge veya bildirimler yayınlanması veya karar alınmamış olsa bile bu kurullar tarafından aynı hükümlere aykırı faaliyette bulunulması veya parti genel başkanı veya genel başkan yardımcısı veya genel sekreterinin sözü edilen maddeler hükümlerine aykırı olarak sözlü ya da yazılı beyanda bulunması” 103. maddenin birinci fıkrasında da, “Bir siyasî partinin, bu Kanunun 78 ila 88 ve 97. maddeleri hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi halinde” o siyasî partinin Anayasa Mahkemesi’nce kapatılacağı açıklanmıştır.⁴⁷⁵

(9) Gerek Anayasa ve gerekse Siyasî Partiler Kanununun birçok maddesinde yer verilen ve Cumhuriyetin temel niteliklerinden olan “lâiklik ilkesi”nden ne anlaşılması gerektiğine kısaca değinmek gerekir.⁴⁷⁶

2. Laiklik Tanımlaması⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ Son 9 satır hariç aynı paragraf FP kararında da kullanılmıştır.

⁴⁷⁶ Aynı paragraf FP, farklı ve daha kısa bir anlatımla HZP kararında da aynı paragraf kullanılmıştır.

⁴⁷⁷ Anayasa Mahkemesinin laiklik ilkesine dayanarak bir siyasi parti hakkında verdiği son kararı oluşturduğu için AKP kararındaki laiklik argümantasyonunun buraya alınması faydalı bulunmuştur. Buna göre;

“Anayasanın 2. maddesinde öngörülen laik Cumhuriyet ilkesi, egemenliğin ulusa ait olduğu, ulusal irade dışında herhangi bir dogmanın siyasal düzene yön vermesi olanağının bulunmadığı, hukuk kurallarının dinsel buyruklar yerine demokratik ulusal talepler esas alınarak aklın ve bilimin öncülüğünde kabul edildiği, çoğunluk ya da azınlık dinine, felsefi inançlara veya dünya görüşlerine mensup olup olmadıklarına bakılmaksızın, din ve vicdan özgürlüğünün ayrımsız ve önkoşulsuz olarak herkese tanıdığı ve anayasada öngörülenin ötesinde herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadığı, dinin kötüye kullanılmasının ve sömürülmesinin yasaklandığı, devletin tüm işlem ve eylemlerinde dinler ve inançlar karşısında eşit ve tarafsız davrandığı bir cumhuriyeti öngörmektedir .

Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin birçok kararında ayrıntılı olarak açıklanan ve çağdaş demokrasilerin ortak değeri olan laiklik ilkesi düşünsel temellerini Rönesans, Reformasyon ve aydınlanma döneminden alır. Lâiklik, ulusal egemenliğe, demokrasiye, özgürlüğe ve bilime dayanan siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir. Bireye kişilik ve özgür düşünce olanaklarını veren, bu yolla siyaset-din ve inanç ayrımını gerekli kılarak din ve vicdan özgürlüğünü sağlayan ilkedir. Dinsel düşünce ve değerlendirmelerin geçerli olduğu dine dayalı toplumlarda, siyasal örgütlenme ve düzenlemeler dinsel niteliklidir. Lâik düzende ise din, siyasallaşmadan kurtarılır, yönetim aracı olmaktan çıkarılır, gerçek, saygın yerinde tutularak kişilerin vicdanlarına bırakılır. Dünya işlerinin lâik hukukla, din işlerinin de kendi kurallarıyla yürütülmesi, çağdaş demokrasilerin dayandığı temellerden biridir. Laikliğin bu işleviyle toplumsal ve siyasal barışı sağlayan ortak bir değer olduğu açıktır. Bireylerin özgür vicdani tercihlerine dayanan ve sosyal bir kurum olan dinler, siyasal yapıya egemen olmaya başladıkları veya ulusal irade yerine siyasal yapının hukuksal kurallarının meşruiyet temelini oluşturdukları anda toplumsal ve siyasal barışın korunması olanaksızlaşır. Hukuksal düzenlemelerin katımcı demokratik süreçle ortaya çıkan ulusal irade yerine dinsel buyruklara dayandırılması, birey özgürlüğünü ve bu temelde yükselen demokratik işleyişi olanaksız kılar. Siyasal yapıya egemen dogmalar öncelikle özgürlükleri ortadan kaldırır. Bu nedenle çağdaş demokrasiler, mutlak hakikat iddialarını reddeder, dogmalara karşı akılcılıkla durur, dünyayı dünyanın bilgisiyile açıklayabilecek toplumsal ve düşünsel temelleri yaratır, din ve devlet işlerini birbirinden ayırarak, dini siyasallaştırmaktan ve yönetim aracı olmaktan çıkarır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Refah Partisi kararında da ifade bulduğu gibi, laikliği reddeden düzenlerin demokratik olarak nitelendirilmesi olanaksızdır. Ulusal egemenlik ilkesi laikliğin bir gereği olduğu gibi, demokrasinin temel koşulu da ulusal egemenliğin yine ulusun doğrudan ya da dolaylı katılımıyla kullanılmasıdır. Demokratik katılımın bulunmadığı sistemlerde ulusal egemenlikten söz edilemeyeceğinden, esasen laiklikten de söz edilemez. Laikliğin temel bir değer olarak kabul edilmediği sistemlerde ise, inançlar ve dinler arasında ayrımcılık ve imtiyazlar söz konusu olacağından, ulusun tüm mensuplarının egemenliğin kullanımına eşit biçimde katılımından, buna bağlı olarak demokrasiden söz edilemez. Demokrasi ve laiklik arasındaki bu zorunlu ilişki, Anayasanın her iki ilkeyi de cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında kabul etmesini gerektirmiştir. Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında siyasi partilerin tüzük, program ve eylemlerinin yalnızca laikliğe veya demokrasi ilkesine değil, “demokratik ve laik cumhuriyet” ilkesine aykırı olamayacağı belirtilerek, her iki kavramın birlikte Türkiye Cumhuriyetinin niteliğini somutlaştırdığı görülmektedir.

Bu nedenle laikliğe aykırı eylemlerde bulunduğu ileri sürülen siyasi partiler hakkında yapılacak değerlendirmelerde her iki kavramın azami geçerlilik kazanacağı bir yorumun esas alınması gerekmektedir.

Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasına göre “Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” Anayasakoyucu ülkenin koşullarını dikkate alarak dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri siyasi çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla kullanılmasını laiklik ilkesinin korunması bakımından zorunlu görerek yasaklama yolunu seçmiş ve bunları siyasal ifade ve eylem özgürlüğünün kapsamı dışında bırakmıştır. Laiklik ilkesinin değerlendirilmesinde bu kuralın göz ardı edilmesi olanaksızdır.

Dinin sosyal bir kurum olması nedeniyle toplumda dinsel özgürlük taleplerinin ya da gereksinimlerin ortaya çıkması, siyasi partilerin bu sorunlara ilişkin politika belirlemesini gerektirebilir. Ancak Anayasanın 24. maddesindeki açık hüküm gereği,

(10) "Lâiklik", ortaçağ doğmatizmini yıkarak aklın öncülüğü, bilimin aydınlığı ile gelişen özgürlük ve demokrasi anlayışının, uluslaşmanın, bağımsızlığın, ulusal egemenliğin ve insanlık idealinin temeli olan bir uygar yaşam biçimidir. Çağdaş bilim, skolâstik düşünce tarzının yıkılmasıyla doğmuş ve gelişmiştir. Dar anlamda, devlet işleriyle din işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlansa, değişik yorumları yapılsa da, lâikliğin gerçekte, toplumların düşünsel ve örgütsel evrimlerinin son aşaması olduğu görüşü, öğretide de paylaşılmaktadır. Lâiklik, ulusal egemenliğe, demokrasiye, özgürlüğe ve bilime dayanan siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir. Bireye kişilik ve özgür düşünce olanaklarını veren, bu yolla siyaset-din ve inanç ayırımını gerekli kılarak din ve vicdan özgürlüğünü sağlayan ilkedir. Dinsel düşünce ve değerlendirmelerin geçerli olduğu dine dayalı toplumlarda, siyasal örgütlenme ve düzenlemeler dinsel niteliklidir. Lâik düzende ise din, siyasallaşmadan kurtarılır; yönetim aracı olmaktan çıkarılır; gerçek, saygın yerinde tutularak kişilerin vicdanlarına bırakılır. Dünya işlerinin lâik hukukla, din işlerinin de kendi kurallarıyla yürütülmesi, çağdaş demokrasilerin dayandığı temellerden biridir. Kamusal düzenlemelerin dinî kurallara göre yapılması düşünülemez. Düzenlemelerin kaynağı dinî kurallar olamaz.⁴⁷⁸

(11) Türkiye'de lâiklik ilkesinin uygulanması, kimi batılı ülkelerdeki lâiklik uygulamalarından farklıdır. Lâiklik ilkesinin, her ülkenin içinde bulunduğu koşullarla her dinin özelliklerinden esinlenmesi, bu koşullarla özellikler arasındaki uyum ya da uyumsuzlukların lâiklik anlayışına da yansıtılarak değişik nitelikleri ve uygulamaları ortaya çıkarması doğaldır. Klâsik anlamda, dinle devlet işlerinin birbirinden ayrılması biçimindeki tanımına karşın, islâm ve huristiyan dinlerinin özelliklerindeki ayrıtlar gereği, ülkemizde ve batı ülkelerinde oluşan durumlar ve ortaya çıkan sonuçlar da ayrı olmuştur. Dinî ve din anlayışı tümüyle farklı ülkelerde lâiklik uygulamasının, aynı anlam ve düzeyde benimsenmesi beklenemez. Bu durum, koşullar ve kurallar arasındaki ayrılığın olağan sonucudur. Kaldı ki, aynı dinî benimseyen batılı ülkelerde de lâiklik anlayışı ayrıtlar göstermiştir. Lâiklik kavramı, değişik ülkelerde ayrı ayrı yorumlandığı gibi, farklı dönemlerde, kimi kesimlerce de kendi anlayışları ve siyasal tercihleri gereği değişik biçimde yorumlanabilmiştir. Yalnızca felsefi bir kavram olmayıp yasalarla yaşama geçirilerek hukuksal bir kurum niteliğini kazanan lâiklik, uygulandığı ülkenin, dinsel, sosyal ve siyasal koşullarından etkilenmektedir. Tarihsel gelişiminin farklılığı nedeniyle Türkiye için özellik taşıyan lâiklik, Anayasa ile benimsenen ve korunan bir ilkedir.⁴⁷⁹

(12) Anayasa Mahkemesi'nce verilen Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasına ilişkin 20.5.1971 günlü, 7/1 sayılı; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun kimi maddelerini değiştiren ve kimi maddeler ekleyen 1327 sayılı Kanun'un 9. maddesinin din hizmetlerine ilişkin II. bendinin iptali isteminin reddine ilişkin 21.10.1971 günlü, 53/76 sayılı; Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesinin

siyasal partilerin bu taleplere yönelik politika üretirken, dini ve dince kutsal sayılan değerleri ve dinsel duyguları siyasal mücadele aracı haline getirerek toplumda dinsel talep ekseninde ayrışmalara yol açması laiklik ilkesiyle bağdaşmaz. Toplumsal sorunların ve ülkenin aşması gereken birçok engelin yoğunluğu ve karmaşıklığı dikkate alındığında, dinseliliğin surf siyasal mücadelede üstünlük sağlaması nedeniyle siyasal alanda gerektiğinden daha fazla yer alması, toplum ile toplumsallık ekseninde yürütülmesi gereken siyaset arasındaki sağlıklı temsil ilişkisini zedeleyebilir. Bu ilişkinin zedelenmesi siyaset ile toplum arasında yabancılaşmaya ve siyasal düzenin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açabilir. Bu sakınca, söz konusu eylemlerin devlet iktidarını kullanan bir parti tarafından işlenmesi durumunda daha da artar.

Anayasa tarafından demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanan partiler bakımından dinin siyasete alet edilmesinin siyasi partilerin demokratik işleviyle de uyumlu olduğu kabul edilemez.

Davalı partinin Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen "demokratik ve laik cumhuriyet" ilkesine aykırı bazı eylemleri belirlenmiştir. Üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı, Kuran Kurslarına yönelik yaş kısıtlaması ve İmam Hatip Liselerine uygulanan katsayı sınırlamasının kaldırılmasına yönelik toplumsal taleplerin bulunduğu görülmektedir. Ancak davalı partinin bu doğrultudaki siyasal mücadelesini laiklik ilkesinin Anayasanın somut kurallarında ortaya çıkan tercihe uygun biçimde yürüttüğü savunulamaz. Bu sorunlar toplumda ayrışma ve gerginliklere yol açacak düzeyde siyasetin temel sorunu haline dönüştürülmüş, toplumun dinsel konulardaki duyarlılıkları yalın siyasal çıkar amacıyla araçsallaştırılmış, toplumun temel ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarının siyasetin gündeminde yer alması güçleşmiştir. Davalı parti kurulduktan hemen sonra girdiği ilk genel seçimlerde tek başına iktidar olarak ülkeyi yönetme yetki ve sorumluluğunu üstlenmiş bulunmaktadır. Bu sorumluluğun yalnızca kendi siyasal tabanına karşı değil, tüm ülkeyi kapsayan, kamu yararı amacıyla ve devlet iktidarı kullanımı için geçerli tüm anayasal ilkelere uygun olarak yerine getirilmesi gerektiğinde kuşku bulunmamaktadır.

Dinin ve dinsel duyguların istismarı nedeniyle laikliğe aykırı görülen davalı parti eylemlerinin toplumu devlete ve siyasete yabancılaştırması yoluyla demokratik işleyişi engelleyebileceği ve anayasal düzenin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açabileceği inkâr edilemez."

⁴⁷⁸ RP kararına referans vermek suretiyle aynı paragraf, "Kamusal düzenlemelerin dinî kurallara göre yapılması düşünülemez. Düzenlemelerin kaynağı dinî kurallar olamaz." Cümlesinin ayrı paragraf olarak yazılması dışında FP kararıyla tamamen aynı. Aynı mealdeki paragraf AKP kararında da kullanılmıştır.

⁴⁷⁹ Birkaç cümledeki anlatım farklılığı dışında aynı paragraf FP kararında mevcut, HZP kararında aynı mealde farklı ve daha kısa bir anlatım tercih edilmiştir.

iptaline ilişkin istemi reddeden 3.7.1980 günlü, 19/48 sayılı; Huzur Partisi'nin kapatılmasına ilişkin 25.10.1983 günlü, 2/2 sayılı, Türk Ceza Kanunu'nun değişik 175 ve 176. maddelerinin iptaline ilişkin 4.11.1986 günlü, 11/26 sayılı, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na eklenen Ek Madde 16'nin iptaline ilişkin 7.3.1989 günlü, 1/12 sayılı; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 61. maddesindeki "...dini..." sözcüğünün iptaline ilişkin 2.2.1996 günlü, 15/5 sayılı kararlarda lâikliğin hukuksal, sosyal, siyasal tanımları yanında, ulusal değeri geniş biçimde belirtilmiş, özenle korunması gereken anayasal ilke niteliği vurgulanmış, Türk Ulusu'nun yücelmesi bakımından lâikliğin Anayasa'da öngörülen kimi sınırlamaları zorunlu kılan bir neden, Anayasa'da benimsenmiş bütün temel ilkelere egemen bir düşünce olduğu yinelenerek ortaya konulmuştur.⁴⁸⁰

(13) Demokratik ve lâik devlet, bireyler arasında inançlarına göre ayırım gözetemez. Herkes, dinini seçmekte, inançlarını açıklamakta, din ve vicdan özgürlüğü sınırları içerisinde serbesttir. Lâik bir toplumda, bireyin istediği dine ve inanca sahip olması, yasakoyucunun her türlü etkinin dışındadır. Devletin dinlerden birini tercih fikri, ayrı dinlere bağlı yurttaşların yasa önünde eşitliğine de aykırı düşer. Lâik ülkelerde gerçek vicdan özgürlüğünden söz edilebilmesi de, lâikliğin bu özgürlüğün de güvencesi olduğunu göstermektedir.

(14) Çağdaşlaşmayı hızlandıran ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinden olan lâiklik ilkesi ile, devletin akla ve bilim kurallarına göre kurumlaşması amaçlanmıştır. Karşılıklı saygı, hoşgörü ve anlayışa katkıda bulunan lâiklik, ulusal birliğin de temelini oluşturmuştur. Düşünce ve inanç özgürlüğü, kişileri ve toplum kesimlerini birbirine güvenle bağlayan, uluslaşmayı sağlayan, ulusal dayanışmayı da güçlendiren, özgür düşünce ve inanç, çağdaş uygarlığa yönelik, ulusal yaşamda önemli aşamalarıdır. Lâikliğin, insana, dine saygısı, dinî kendi yerinde tutan anlayışı, akla, bilime, sanata, çağdaş yönetim biçimine ve tüm uygar gereklerle kapıyı açmıştır. Demokrasi, şeriat düzeninin karşıtıdır. Çağdaşlığın göstergesi olan bu ilke, Türkiye Cumhuriyeti'nde "ümme'ten, "ulus"a geçmenin de itici gücü olmuştur.

(15) Lâiklik ilkesinin kabulü ile dogmatik değerlerin yerine akla ve bilime dayanan değerler geçmiş, dinsel duygular sahibinin vicdanında dokunulmaz yerini almıştır. Değişik inançlara sahip olanlar, birlikte yaşama gereğini benimseyerek devletin kendilerine karşı eşit yaklaşımından güven duymuşlardır. Böylece, iç barış sağlanarak yurttaşlar, ulus bilinciyle, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk Ulusu'nun bireyleri olmuşlardır. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, gücünü lâiklikten almış; milliyetçilik ilkesi lâiklikle tamamlanmış; Türk Devrimi lâiklikle anlam kazanmıştır. Anayasa'da da bu ilkenin değiştirilemeyeceği öngörülmüştür. Lâiklik devlet etkinliklerinde dinin, bilimin yerine geçmesini önleyerek çağdaşlaşmayı hızlandırmıştır. Lâiklik, din ve devlet işleri ayrılığı biçiminde daraltılamaz. Boyutları daha büyük, alanı daha geniş bir uygarlık, özgürlük ve çağdaşlık ortamıdır. Türkiye'nin modernleşme felsefesi, insanca yaşama biçimi ve insanlık idealidir. Lâik düzende, özgün bir sosyal kurum olan din, devlet kuruluşuna ve yönetimine egemen olamaz. Devlete egemen ve etkin güç, dinsel kurallar ve gerekler değil, akıl ve bilimdir. Din, kendi alanında, vicdanlardaki yerinde, Tanrı-insan arasındaki inanç olgusudur. Kişinin iç-inanç dünyasının düzenleyicisi olan dinin, devlet işlerinde yasal düzenlemelerin kaynağı ve dayanağı olması düşünülemez.⁴⁸¹

(14) Devlete, dinsel konularda denetim ve gözetim hakkı tanınması, din ve vicdan özgürlüğünün, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı bir sınırlama sayılamaz. Devlet-din özdeşliğinin yolaçtığı zararlar lâiklikle önlenmiş, çağdaş uygarlık yolu lâiklik ilkesiyle açılmış, bağımsız bir hukuk kurumu olarak yeni yapısına kavuşmuştur. Demokrasiye geçişin de aracı olan lâiklik, Türkiye'nin yaşam felsefesidir. Lâik devlette, kutsal din duyguları politikaya, dünya işlerine, hukuksal düzenlemelere kesinlikle karıştırılamaz. Bu tür düzenlemeler, dinsel gerekler ve düşüncelerle değil, bilimsel verilerden yararlanılarak kişi ve toplum gereksinimlerine göre yapılır.

3. Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Laiklik Davaları

(15) "Esasın incelenmesi" bölümünde açıklandığı gibi, Anayasa'nın Başlangıç'ı ile birçok maddelerinde "lâiklik"ten söz edilmiş, 2. maddesiyle de "lâiklik" Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasıyla 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun 78. maddesine göre, Siyasal Partiler, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen

⁴⁸⁰ FP kararında paragrafların sıralaması değişmiştir. Buna Göre; 12. paragrafın yerine 14. Paragraf gelmiş ve sıralama; 14, 15 (son 5 cümle hariç), 12. paragraf şeklinde gerçekleşmiştir.

⁴⁸¹ Farklı bir anlatımla AKP kararında kullanılmıştır.

“Cumhuriyetin nitelikleri”ne ve bu bağlamda “lâiklik ilkesine” aykırı amaçlar güdemezler, bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar. Öte yandan Anayasa'nın 24. ve Siyasî Partiler Kanunu'nun buna koşut 87. maddesinde, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukukî temel düzeninin kısmen de olsa, dinî esas ve inançlara dayandırılmayacağı, siyasi amaçla veya siyasi menfaat temini maksadıyla dinin veya dinî duyguların yahut dince mukaddes sayılan şeylerin istismar edilemeyeceği ve kötüye kullanılmayacağı öngörülmüş; siyasi partilerin bu yolla propaganda yapmaları yasaklanmıştır.⁴⁸²

(16) Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasında, bir siyasi partinin Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı faaliyetlerin odağı haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespiti halinde temelli kapatılacağı belirtilmektedir.⁴⁸³

(17) Davalı Parti savunmalarında, Türkiye'nin başta İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi olmak üzere kimi uluslararası sözleşmeleri kabul ettiğini, iç hukuk normu ile ulusalüstü norm arasında bir çatışma söz konusu olduğunda, mahkemelerin ulusalüstü normu doğrudan uygulaması gerektiğini, ulusalüstü normların iç hukuka üstün ve bağlayıcı normlar olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁸⁴

(18) Anayasa Mahkemesi, siyasi parti kapatma davalarında usulüne uygun biçimde yürürlüğe konulan andlaşma kurallarını da gözetmektedir. Bu nedenle, kararlarında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine ve Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası'na yollamada bulunmaktadır. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 11. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin barışçı amaçlarla dernek kurma özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiş, ikinci fıkrasında ise, bu hakların kullanılmasına, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması, suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için ancak yasalarla kısıtlamalar getirilebileceği kabul edilmiştir.⁴⁸⁵

(19) Öte yandan, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 30. ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 17. maddesinde, Bildirge veya Sözleşmenin hiçbir hükmünün, burada ileri sürülen hak veya özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan etkinlik veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamayacağı öngörülmüştür.⁴⁸⁶

⁴⁸² Aynı paragraf FP kararında ve farklı bir anlatımla AKP kararında kullanılmıştır.

⁴⁸³ Aynı paragraf FP

⁴⁸⁴ Aynı paragraf FP

⁴⁸⁵ 2 ayrı paragraf şeklinde ve kısmen farklı anlatımla FP kararında yer almıştır.

⁴⁸⁶ Aynı paragrafın kullanımından sonra FP kararında AYM tarafından “türban” diye isimlendirilen başörtüsünün laiklik ilkesi bağlamında değerlendirilmesine ayrılmıştır. Buna göre;

“Anayasa’da Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında sayılan laiklik ilkesine karşı olanların, güçlü bir siyasal sembol olarak kullandıkları türban konusunda Fazilet Partisi Genel Başkanı, Genel Başkan Yardımcıları ve milletvekilleri ile kimi partili belediye başkanlarının kararlı, ısrarlı ve süreklilik gösteren faaliyetleriyle temel hak ve özgürlüklerin güvenceye alındığı demokratik hukuk devletini değil, din kurallarının geçerli olduğu bir toplumsal modeli gerçekleştirmeyi amaçladıkları açıktır. Bu amacın, Anayasa’nın 68. ve 69. maddeleriyle, 2820 sayılı Yasa’nın 101. maddesi karşısında olduğu kadar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 30. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 17. maddesi karşısında da korunma göremeyeceği kuşkusuzdur.

Bu durumda, ulusal normlarla ulusalüstü normlar arasında bir çatışma bulunmadığından, davalı Parti’nin konuya ilişkin savları üzerinde durulmasına gerek görülmemiştir.

İddianamede, Fazilet Partisi’nin Genel Başkanı dahil tüm yöneticilerinin, milletvekili ve belediye başkanlarının, vatandaşları dinsel inançlarını sömürerek laik devlet düzeniyle çatışmaya sokabileceklerinin bilincinde olarak “kamu kurumlarında ve üniversitelerde başörtüsü ile çalışma ve öğrenim görmenin vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu, yasaklar getiren mevzuatı uygulayan kamu görevlilerinin laikliğe aykırı davranışta bulunarak suç işledikleri” iddiasıyla halkın bir bölümünü Devlet’e karşı kıskırtmayı alışkanlık haline getirdikleri belirtilmiştir.

Davalı Parti savunmalarında, üniversitelerde uygulanan türban yasağı konusunda yukarıda belirtilen konuşmaların yapıldığını kabul etmiş ancak, bu konudaki uygulamaları eleştirmenin laikliğe aykırı olmadığını ileri sürmüştür.

Anayasa’nın “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlıklı 42. maddesinin üçüncü fıkrasında, “Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz”; Dördüncü fıkrasında da, “Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasa’ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz” denilerek Anayasa’nın Başlangıç’ındaki ilkelere bağlılık vurgulanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında, bilimsel yöntemlerle yetişerek birlikte çalışmaları yapan gençlerin kimin hangi inançtan olduğunu gösterecek biçimde güçlü bir dini simge olan başörtüsü takmalarına izin verilerek onları dinsel inanç ve görüşleri nedeniyle çatışmalara sevkedebilecek ortamın yaratılması, başkalarının inanç özgürlüğünü ihlâl edeceği gibi kuşkusuz, kamu düzenini de tehlikeye sokar.

Bu nedenle, laik eğitimde dinsel inançlara göre herhangi bir ayırım gözetilemez.

Dinsel nedenlere dayanarak başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine resmî daire ve üniversitelerde serbestlik tanınması, bir tür yönlendirme ve bir anlamda zorlamadır. Kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamak, ayrı ve hatta aynı dinden olanlar arasında bile inançları yönünden ayrılıklar yaratacaktır. Bu husus, Din veya İnanca Dayalı Her Türü Hoşgörüsüzlük ve Ayırimcılığın Kaldırılması Bildirisi’nde de dile getirilerek tüm insanlarda bulunan onur ve eşitliğin Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın temel ilkelerinden biri olduğu, din ya da inanç özgürlüğünün tam olarak saygı görüp

güvence altına alınması gerektiği, din ve inanç özgürlüğüne ilişkin konularda anlayış, hoşgörü ve saygıyı geliştirme ve dünyanın kimi yerlerinde din ve inanç konularında halâ gözlenen hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık uygulamalarını önlemek için tüm önlemleri almanın gerekliliği belirtildikten sonra, 2., 3. ve 4. maddelerinde, din ve inanç nedeniyle insanlar arasında ayırım gözetilemeyeceği ve bu tür ayrımcılığı yasaklamak için gerekli her türlü çabada bulunulması gerektiği belirtilmiştir.

Dini inancı nedeniyle başını örtmek isteyenlerle bu kişilerle farklı düşüncede olup bir zorlama karşısında bulduklarına inananların aynı anayasal korumadan eşit olarak yararlanmaları gerektiğinde duraksanamaz.

Ayrıca kamusal kuruluşlarda ve öğretim kurumlarında başörtüsü ve onunla birlikte kullanılan belli biçimdeki giysi bir ayırım aracı niteliği de taşımaktadır. Bu tür dinsel kaynaklı sembollerle dini esaslara dayalı toplumsal düzen oluşturmaya yönelik faaliyetlerin Anayasa'nın lâiklik ilkesi karşısında hoşgörü ile karşılanması olanaksızdır.

Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlayacağı, 138. maddesinde de, yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uymak zorunda oldukları, bu organlarla idarenin mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyeceği öngörülmüştür. Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında siyasi partilerin "hukuk devleti ilkesi"ne uymakla yükümlü oldukları belirtilmiştir. Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasına göre, gerçek ve tüzelkişileri bağlayan Anayasa Mahkemesi kararları siyasi partileri de bağlar.

Anayasa Mahkemesi'nin 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na eklenen Ek Madde 16'nın iptaline ilişkin 7.3.1989 günlü, E : 1989/1, K : 1989/12 sayılı kararında, lâik bir devlette hukuk kurallarının kaynağının dinde değil akılda bulunduğu, kişilerin iç dünyasına ilişkin olması gereken dini inançlara göre yasal düzenleme yapılmasının Anayasa'nın 2., 10., 24. ve 174. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.

Öte yandan, Danıştay Sekizinci Dairesi'nin 23.2.1984 günlü, 207/330; 16.11.1987 günlü, 128/486; 27.6.1988 günlü, 178/512 sayılı kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 16.6.1994 günlü, 61/327 sayılı kararlarında da, Yüksek Öğretim Kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleri ile lâik Cumhuriyet ilkelerini aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsedikleri kabul edilmiştir. Buna karşın, davalı Parti Genel Başkanı ile çok sayıda milletvekili ve kimi belediye başkanlarının mahkeme kararlarını etkisiz hale getirmek için resmi daire ve üniversitelerde türban kullanmayı teşvik eden lâiklik ve hukuk devleti ilkelerine aykırı eylem ve konuşmalar yaptıkları anlaşılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında, Anayasa'nın lâiklik ve düşünce özgürlüğüne ilişkin kurallarına verdiği anlam ve içerikle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun konuya ilişkin değerlendirmelerinde birçok ortak nokta bulunmaktadır. Komisyon No : 18783/91, L.B/ Türkiye K. t. günlü, 3.5.1993, No: 16278/90, S.K/Türkiye K. t. 3.5.1993 günlü kararlarında, yüksek öğrenimini lâik bir üniversitede yapmayı seçen bir öğrencinin bu üniversitenin düzenlemelerini kabul etmiş sayılacağını, üniversitelerce getirilen düzenlemelerin, farklı inanıştaki öğrencilerin birlikteliğini sağlamak amacıyla değil, öğrencilerin dinsel inançlarını açığa vurma özgürlüklerini yer ve biçim bakımından sınırlayabileceğini, özellikle nüfusun büyük bir çoğunluğunun belirli bir dine mensup olduğu ülkelerde, bu dinin tören ve simgelerinin herhangi bir yer ve biçimde sınırlama olmaksızın sergilenmesinin, sözü geçen dini uygulamayan veya başka bir dine mensup olan öğrenciler üzerinde baskı oluşturabileceğini, lâik üniversitelerin, öğrencilerin kılık ve kıyafetlerine ilişkin kuralları koyarken, kimi kökten dincilerin yüksek öğretimde kamu düzenini bozmalarını ve diğerlerinin inançlarına zarar vermelerini sağlamaya özen gösterebilecekleri açıklanarak L.B. ve Ş.K. isimli öğrencilere, lâik üniversite düzeninin gereklerine uygun biçimde fotoğraf vermedikleri gerekçesiyle okul diploması verilmemesi, din ve vicdan özgürlüğüne müdahale olarak görülmemiş ve şikayetin kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 15.2.2001 günlü Dahlab-İsviçre No: 42393/98 sayılı kararında da, bir ilkökul öğretmenin görev sırasında başını örtmesi nedeniyle ilköğretim Dairesince getirilen başörtüsü veya türban takma yasasına karşı yapılan başvuruyu reddeden Cenevre'deki Conseil d'Etat'a kararını inceleyen Federal Mahkemenin, davacının mesleğinin kendisini Devletin temsilcisi durumuna soktuğunu, başörtüsünün güçlü bir dini sembol olduğunu belirterek dinsel tarafsızlık ve kadın erkek eşitliği ilkelerini koruma gerekçesiyle Conseil d'Etat'a kararını onamasından sonra, yapılan başvuruyu, çocukların çok kolay etkilenebilecekleri bir yaşta bu tür sembollerin bir biçimde onlara dinlerini değiştirme yönünde etki yapabileceği bunun da ötesinde yalnız kadınların başlarını örtmelerinin zorunlu olması, kadın erkek eşitliğiyle ve demokratik bir toplumda öğretmenlerin öğrencilerine vermeleri gereken özgürlük, başkalarına saygı ve bundan da önemli olarak eşitlik ve ayrımcılık yasağı mesajlarıyla bağdaştırmanın güç olduğunu, başvuruda bulunan öğretmene uygulanan yasağın kadın olmasından kaynaklanmadığını Devletin ilk öğretimde tarafsızlığını gerçekleştirme gibi yasal (meşru) bir amaçla getirildiğini, erkeklerin de hiç kuşkusuz belirli bir dinin mensubu olduklarını gösterebilecek bir biçimde giyimlerinin yasaklanabileceğini belirterek reddetmiştir.

Anayasa'nın 68. maddesi ile 2820 sayılı Yasa'nın 4. maddesinde, özgürlükçü, katılımcı, çoğulcu, çağdaş demokrasilerde siyasi partilerin taşıdığı büyük önemin bir yansıması olarak "siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır" denilmiştir. 2820 sayılı Yasa'nın 3. maddesinde ise siyasi partilerin tanımı yapılırken, onların Anayasa ve kanunlara uygun olarak milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzelkişiliğe sahip kuruluşlar olduğuna işaret edilmiştir. Anayasa ve Siyasal Partiler Yasası'nın bu kurallarıyla siyasi partiler için belirlenen temel amaç "demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması"dır. Bu amacın, yalnız başına bir partinin tüzük ve programında yer almasıyla değil eylemlerini kapsayan tüm faaliyetlerinin de aynı doğrultuda olmasıyla gerçekleştirilebileceğinde duraksanamaz. Ayrıca bir siyasi Parti'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin örgütlenme özgürlüğüyle ilgili 11. maddesinin sağladığı korumadan yararlanmasında, tüzüğü, programı ve eylemleriyle Anayasa ve Siyasal Partiler Yasası'nda belirtilen demokratik bir devlet ve toplum düzenini gerçekleştirme amacında olduğunu göstermesine bağlıdır.

Demokratik bir toplumda, başörtüsü veya türban kullanarak bir dinin gereklerini açıkça sergileyebilme özgürlüğünün, başkalarının haklarının korunabilmesi için kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanması amacıyla yasaklanmasında hukuka aykırılık bulunmadığı Anayasa Mahkemesi'nin ve Danıştay'ın konuya ilişkin kararlarıyla saptanmıştır. Ancak, davalı Parti'nin mensupları bu kararları gözardı ederek yasalara aykırı olmasına karşın türban veya başörtüsünün serbest bırakılması için demokrasinin temel değerleriyle bağdaşmayan kendilerine özgü bir lâiklik tanımı ile başta TBMM olmak üzere çeşitli yer ve toplantılarda gerçekleştirdikleri eylem ve yaptıkları konuşmalarla sürekli olarak, kamu görevlilerinin kendilerine zulüm ve

(20) Refah Partisi Genel Başkanı ile Genel Başkan Yardımcıları ve milletvekillerinden kimilerinin, lâiklik karşıtı beyan ve davranışlarıyla, demokratik hak ve özgürlükleri, demokrasiyi ortadan kaldıracak olan şeriat düzeninin getirilmesi için araç olarak kullandıkları anlaşılmıştır. Bu tür davranışların, Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasıyla, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 30. ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 17. maddesi karşısında korunmaları olanaksızdır.

(21) Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, "Alman Komünist Partisi", "A. Association ve H.v. Avusturya" ve "Glimmerveen ve Hagenback v. Hollanda" vaka'larında totaliter ideolojileri savunmak amacıyla Sözleşme'den yararlanılmayacağını kabul etmiştir.⁴⁸⁷

(22) 23.7.1995 gününde yapılan değişiklikten sonra, Anayasa'nın 69. maddesinde, siyasi partilerin kapatılabilmesi için 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerin odağı haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce saptanması esası getirilmiştir.

(23) 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 103. maddesinin birinci fıkrasında, bir siyasî partinin bu Kanunun 78 ila 88 ve 97. maddeleri hükümlerine aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi halinde, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılacağı açıklanmış, ikinci fıkrasında da, parti üyelerinin eylemleri nedeniyle kapatma kararı verilebilmesi için, 101. maddenin (d) bendinde parti üyeleri yönünden aranan koşulların gerçekleşmesi öngörülmüştür.

(24) Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendinde, parti genel başkanı, genel başkan yardımcısı ve genel sekreterin Kanunun dördüncü kısmındaki yasaklara aykırı yazılı veya sözlü beyanları partinin kapatılması için yeterli sayılmış iken; 101. maddenin (d) bendinde, parti üyelerinin eylemleri nedeniyle partinin sorumlu tutulabilmesi, başka bir anlatımla partinin yasak

zorbalık yaptıkları gerekçesiyle halkı bu kişilere karşı kin ve düşmanlığa tahrik etmişlerdir. Oysa demokratik bir toplumda çeşitli din gruplarının veya aynı dine mensup olmakla birlikte farklı düşünenlerin inanc özgürlüklerinin aralarında bir ayırım yapılmaksızın korunması zorunludur. Bunu engelleyen siyasi partilerin kapatılması ise sosyal bir gereksinimin sonucudur. Kuşkusuz bu gereksinim yalnız partilerin dinsel kurallara dayalı bir devlet modeli benimsemeleriyle değil, totaliter ideolojilere yakınlaşmalarıyla da ortaya çıkabilir.

Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, "Alman Komünist Partisi", "A. Association ve H.v. Avusturya" ve "Glimmerveen ve Hagenback ve Hollanda" vaka'larında totaliter ideolojileri savunmak amacıyla Sözleşme'den yararlanılmayacağını kabul etmiştir.

Siyasî Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendine de alınan Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasında, "Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir" denilmektedir. 4121 sayılı Yasa'nın 7. maddesiyle değiştirilen bu maddeye ilişkin Anayasa Komisyonu raporunda, belirtilen hükmün Federal Almanya Anayasası'nın 18. maddesinden esinlenerek getirildiğine ve partilere daha sağlam hukukî teminat içerdiğine işaret edilmiştir.

2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 103. maddesinin, bir siyasî partinin, Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerin işlendiği odak haline oluşturup oluşturmadığı hususunun Anayasa Mahkemesi'nce belirleneceğine ilişkin birinci fıkrasından sonra gelen ve odak olmayı tanımlayan ikinci fıkrası ise 12.12.2000 günlü, E:2000/86, K:2000/50 sayılı kararla iptal edilerek Yasa ile Anayasa arasındaki uyumsuzluk giderilmiştir.

Öte yandan, Anayasa'nın 26. maddesinin birinci fıkrasıyla, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19., İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 10. maddelerinde herkesin düşünce ve bunların anlatım özgürlüğü bulunduğu kabul edilmekle beraber, Anayasa'nın 13. maddesiyle, 26. maddesinin ikinci fıkrasında, bu hürriyetlerin kimi durumlarda yasayla sınırlandırılacağı açıklanmış; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 30. ve Avrupa İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 17. maddesinde, Bildirge ve Sözleşme'nin hiçbir hükmünün devlet, grup veya kişiye bu maddelerdeki hak veya özgürlüklerden hiçbirini yok etmeyi amaçlayan bir etkinlik veya eylemde bulunmayı haklı kılacak biçimde yorumlanamayacağı belirtilmiştir. Nitekim, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve Divan pekçok kararında demokrasiyi yok etmeyi amaçlayan düşünce beyanını parti kapatma nedeni olarak kabul etmiştir. Amaçlarına ulaşmak için demokrasi ile hak ve özgürlükleri araç olarak kullandıkları kanıtlanan siyasi partilerin; bu eylemleri nedeniyle kapatılmalarında yukarıda belirtilen Anayasa ve ulusalüstü kurallara aykırılık yoktur.

Bu nedenlerle düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü kapsamında kaldığı ileri sürülerek kimi beyanlar nedeniyle parti kapatma cezası verilemeyeceği yolundaki davalı parti savunması yerinde görülmemiştir.

...
Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 7.5.1999 günlü, SP. 95 Hz 1999/116, 5.2.2001 günlü, SP. 95 Yargıtay Hz. 1999/116 sayılı iddianameleriyle Fazilet Partisi'nin kapatılması istemiyle açılan davalar birleştirilerek yapılan yargılama sonunda gereği görüşüldü;

A- Temelli kapatılan bir partinin bir başka ad altında kurulamayacağına ilişkin kapatılma isteminin REDDİNE, Yalçın ACARGÜN, Ali HÜNER, Ertuğrul ERSOY, Tülay TUĞCU'nun karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

B- 1- Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69., 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun değişik 101. maddesinin (b) bendi ve 103. maddesi gereğince FAZİLET PARTİSİ'NİN TEMELLİ KAPATILMASINA, Haşım KILIÇ, Samia AKBULUT, Sacit ADALI'nın karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA,

...
22.6.2001 gününde karar verildi. "

⁴⁸⁷ FP kararıyla aynı.

eylemlerin mihrakı haline geldiğinin kabulü için, bu maddede yazılı koşulların gerçekleşmesi gerekli görülmüştür.

(25) Anayasa'nın 69. maddesinin 23.7.1995 günü yapılan değişiklik sonucu kabul edilen altıncı fıkrası ile kapatılmasına neden olan fillerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce saptanması durumunda bir siyasî partinin kapatılmasına karar verilebileceği öngörülmüştür.

(26) Demokratik yaşamı tehdit eden, ondan yoksun kalmaya yol açacak eylemlere girişen veya bu tür amaçları taşıyan siyasal partilerin kapatılmaları doğal karşılanmalıdır. Tersine düşünce, başka biçim ve adla gerçekleştirilmesi olanaksız sakıncalı amaçların siyasal parti kimliğiyle gerçekleştirilmesi sonucunu doğurur.

(27) Anayasa'nın 26. maddesinin birinci fıkrasıyla, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19., İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 10. maddelerinde herkesin düşünce ve bunları anlatım özgürlüğü bulunduğu kabul edilmekle beraber, Anayasa'nın 13. maddesiyle, 26. maddesinin ikinci fıkrasında, bu hürriyetlerin kimi durumlarda yasayla sınırlandırılacağı açıklanmış; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 30. ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 17. maddesinde, Bildirge ve Sözleşme'nin hiçbir hükmünün devlet, grup veya kişiye bu maddelerdeki hak veya özgürlüklerden hiçbirini yok etmeyi amaçlayan bir etkinlik veya eylemde bulunmayı haklı kılacak biçimde yorumlanamayacağı belirtilmiştir. Nitekim, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve Divan pek çok kararında, eyleme çağrı niteliğinde demokrasiyi yok etmeyi amaçlayan düşünce beyanını parti kapatma nedeni olarak kabul etmiştir. Amaçlarına ulaşmak için demokrasi ile hak ve özgürlükleri araç olarak kullandıkları kanıtlanan siyasal partilerin; bu eylemleri nedeniyle kapatılmalarında yukarıda belirtilen Anayasa ve ulusalüstü kurallara aykırılık yoktur.

(28) Açıklanan nedenlerle, düşünce ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü kapsamında kaldığı ileri sürülerek kimi beyanlar nedeniyle parti kapatma cezası verilemeyeceği yolundaki Davalı Parti savunması yerinde görülmemiştir.

(29) 4121 sayılı Yasa'nın 9. maddesiyle değiştirilen Anayasa'nın 69. maddesine ilişkin Anayasa Komisyonu raporunda "... komisyonumuz, siyasî partilerin bu ilkelere uygun hareket etmelerinin iki ayrı şeklini açıkça düzenlemiştir. Bunlardan birincisi, partinin tüzük ve programının bu ilkelere aykırı olmasıdır. İkinci durum ise, partinin beyan ve eylemlerinin bu ilkelere aykırı olmasıdır. Bu iki durum, Anayasa'nın mer'î metninde de, teklifte de birbirinden yeteri açıklıkla ayrılmamıştır. Komisyonumuz, bu ayırımı yapmış ve ikinci halde temelli kapatmayı ancak partinin bu tür eylemlerin işlendiği bir odak haline gelmiş olmasına bağlamıştır. Bu hüküm Federal Almanya Anayasasınının 18. maddesinden esinlenmiş olup, partilere çok daha sağlam hukukî teminat getirmektedir" denilmektedir.

(30) 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 103. maddesinin ikinci fıkrasınının Anayasa Mahkemesi'nin 9.1.1998 günlü ve Esas 1998/2, Karar 1998/1 sayılı kararıyla iptalinden sonra Siyasî Partiler Kanunu'nun 103. maddesi, Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasıyla uyumlu hale gelmiştir.

(31) 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendinde, parti genel başkanı, genel başkan yardımcısı ve genel sekreterinin bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları, temsil ettikleri parti için kapatma nedeni sayılmıştır. Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (d) bendinde, parti üyelerinin Kanunun dördüncü kısmında yer alan hükümlerine aykırı söz ve eylemleri nedeniyle hüküm giymeleri sonucu, partiden kesin olarak ihracı istenmedikçe mensubu oldukları partinin kapatılması için dava açılmayacağı öngörülmüş iken, parti genel başkanı, genel başkan yardımcısı ve genel sekreteri için böyle bir koşul öngörülmemiştir. Kuşkusuz, bu farklı düzenlemenin nedeni, partiyi temsile yetkili kimselerin söz veya beyanlarının parti adına söylenmiş olması ve parti görüşünü temsil etmesidir. Yasakoyucu parti temsilcilerinin eylemlerine daha çok önem vermiş, bu kimselerin söz ve beyanlarından dolayı partinin kapatılması için "hüküm giyme" koşulunu aramamıştır.

(32) Öte yandan, gerek Anayasa'nın 1982 tarihinde yürürlüğe giren 68. maddesinin dördüncü fıkrasında ve gerekse 1995 yılında değiştirilen dördüncü fıkrasında "lâik Cumhuriyet ilkesi"ne aykırı eylemler, yasak eylemlerden sayılmıştır. Bu konuda herhangi bir yasal değişiklik olmadığı için Parti Genel Başkanı, Genel Başkan Yardımcısı ve parti üyelerinin Anayasa'nın 68. ve 69. maddesinin değiştirildiği 23.7.1995 gününden önceki eylemlerinin de değerlendirilmesinde hukuka aykırılık bulunmamaktadır.

(33) Açıklanan nedenlerle, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın; Yükseköğretim Kurumları öğrencilerinin başörtüsü kullanmalarını destekleyen, çok hukuklu sistemi

savunan beyanları ile kimi tarikat liderlerine Başbakanlık Konutunda iftar yemeği vermesine ilişkin davranışları; Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın Sincan Belediye Başkanı'nı tutuklu olduğu sırada ziyareti ve Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal'ın 1993 yılında Hac'ta yaptığı ve 24.11.1996 günü Kanal-D televizyonunda görüntülü olarak verilen konuşması; 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 78., 84. ve 87. maddeleri ile Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen ve Cumhuriyetin temel niteliklerinden olan "lâiklik ilkesi"ne aykırılık oluşturduğundan Refah Partisi'nin Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendiyle, Anayasa'nın 69. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi gerekir.

(34)Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendinde sayılan parti yetkililerinin, dördüncü kısımda belirtilen yasaklara aykırı söz ve eylemlerinin, aynı zamanda Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasında ve Siyasî Partiler Kanunu'nun 103. maddesinde yer alan "odak" ya da "mihrak" olmaya esas alınacağı kuşkusuzdur.

(35) Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ile Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin, kamuoyunu yoğun biçimde meşgul eden ve süreklilik, yoğunluk ve kararlılık gösteren lâiklik karşıtı söz ve eylemleri, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun dördüncü kısmında yer alan 78, 84 ve 87. maddeleriyle Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu halde, Refah Partisi'nin hareketsiz kalarak bunlara karşı kapatma davasından önce herhangi bir işlem yapmamış olması, bu eylemlerin davalı Parti tarafından benimsendiğinin ve desteklendiğinin açık bir göstergesidir.

(36) Bu nedenlerle, davalı Refah Partisi'nin 2820 sayılı Yasa'nın 103. ve Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi gerekir. ”.

EK-3

**ŞEKİLİ- HUKUKİ AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI
AÇILAN SİYASİ PARTİLER TABLOSU**

SIRA NO	PARTİNİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	DAVANIN AÇILIŞ TARİHİ/ ESAS NO	KARAR TARİHİ/ KARAR NO	R.G. TARİH-SAYI	DAVANIN SONUCU	AYMKD
1	İŞÇİ-ÇİFTÇİ PARTİSİ	03.05.1967	20.06.1968-1968/31	15.10.1968/1968/44	30.12.1968-13088	KAPATILMA	Sayı: 6, s. 80.
2	TÜRKİYE İLERİ ÜLKÜ PARTİSİ	06.05.1969	19.03.1971-1971/2	29.06.1971/1971/2	06.01.1972-14064	KAPATILMA	Sayı: 9, s.71.
3	BÜYÜK ANADOLU PARTİSİ	05.11.1969	04.10.1972-1972/1	19.12.1972/1972/1	28.03.1973-14490	KAPATILMA	AYMKD`de yer almamıştır.
4	YÜCE GÖREV PARTİSİ	06.06.1983	30.06.1983-1983/1	25.08.1983-1983/1	23.06.1984-18440	RET (MÜNFESİH/ KAPATILMA TALEBİNİN REDDİNE)	Sayı: 20, s. 335.
5	BİZİM PARTİ	22.02.1983	28.7.1983-1983/2	25.10.1983-1983/2	15.10.1984-18546	KAPATILMA	Sayı:20, s.345
6	MUHAFAZAKÂR PARTİ	08.07.1983	04.08.1983-1983/3	01.11.1983-1983/3	25.09.1984-18526	KAPATILMA (MÜNFESİH/ KARARININ TEBLİĞİNE GEREK YOK).	Sayı:20, s.375
7	YENİ DÜZEN PARTİSİ	07.07.1983	15.03.1988-1983/4	03.11.1983/1983/4	21.10.1984-18552	RET	Sayı: 20, s. 398.
8	DOĞRU YOL PARTİSİ	01.07.1983	10.08.1983-1983/5	09.11.1983/1983/5	21.10.1984-18552	RET	Sayı: 20, s. 430.
9	BAYRAK PARTİSİ	23.06.1983	06.04.1984-1984/1	28.09.1984/1984/1	14.02.1985-18666	RET	Sayı: 20, s. 450.
10	(CUMHURİYET) HALK PARTİSİ	29.07.1983	15.03.1988-1988/1	02.05.1989/1989/1	22.06.1989-20203	RET	Sayı: 25, s. 462.
11	MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ	07.07.1983	15.05.1990-1991/1	24.09.1991/1991/3	28.01.1992-21125	RET	Sayı: 27/2, s.971.
12	YEŞİLLER PARTİSİ	06.06.1988	07.12.1992-1992/2	10.02.1994/1994/1	10.04.1994-21901	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 1039
13	DEMOKRAT PARTİ	12.12.1992	10.03.1994-1994/1	13.09.1994/1994/3	15.02.1995-22203	KAPATILMA	Sayı: 31/2, s. 1016
14	DİRİLİŞ PARTİSİ	26.03.1990	03.07.1996-1996/2	18.02.1997-1997/2	18.07.1997-23053	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 727
15	TÜRKİYE SOSYALİST İŞÇİ PARTİSİ	26.06.1974	17.03.2003-2003/2	14.10.2004/2004/1	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 83
16	ADALET PARTİSİ	11.04.1995	17.03.2003-2003/3	14.10.2004/2004/2	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 85
17	TÜRKİYE ADALET PARTİSİ	12.04.1995	17.03.2003-2003/4	14.10.2004/2004/3	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 87
18	BÜYÜK ADALET PARTİSİ	12.04.1995	17.03.2003-2003/5	14.10.2004/2004/4	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 89
19	TÜRKİYE ÖZÜRLÜSÜ İLE MUTLUDUR PARTİSİ	29.07.1996	17.03.2003-2003/6	14.10.2004/2004/5	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 91
20	DEVRİMCİ SOSYALİST İŞÇİ PARTİSİ	25.04.1997	17.03.2003-2003/7	14.10.2004/2004/6	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 93
21	ANAYOL PARTİSİ	05.05.1994	17.03.2003-2003/8	14.10.2004/2004/7	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 95
22	TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ	06.08.1993	04.11.2002-2002/4	09.07.2009/2009/2	07.10.2009-27369	DAVANIN DÜŞMESİNE	Sayı: 46/4, s. 1793

EK-4

BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜĞE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER TABLOSU

SIRA NO	PARTİNİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	DAVANIN AÇILIŞ TARİHİ/ ESAS NO	KARAR TARİHİ/ KARAR NO	R.G. TARİH-SAYI	DAVANIN SONUCU	AYMKD
1	TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP)	13.02.1961	11.06.1971-1971/3	20.07.1971-1971/3	06.01.1972- 14064,	KAPATILMA	Sayı: 9, s. 80.
2	TÜRKİYE EMEKÇİ PARTİSİ (TEP)	12.02.1975	05.03.1979-1979/1	08.05.1980-1980/1	26.07.1980- 17059	KAPATILMA	Sayı:18, s. 3.
3	TÜRKİYE BİRLEŞİK KOMÜNİST PARTİSİ (TBKP)	04.06.1990	14.6.1990-1990/1	16.07.1991-1991/1	28.01.1992- 21125	KAPATILMA	Sayı: 27/2, s.885.
4	SOSYALİST PARTİ (SP)	01.02.1988	14.11.1991-1991/2	10.07.1992-1992/1	25.10.1992 - 21386	KAPATILMA	Sayı: 28/2, s. 696
5	HALKIN EMEK PARTİSİ (HEP)	07.06.1990	14.07.1993-1992 /1	14.07.1993-1993/1	18.08.1993 - 21672	KAPATILMA	Sayı: 29/2, s. 924
6	ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ PARTİSİ (ÖZDEP)	19.10.1992	23.11.1993-1993 /1	23.11.1993-1993/2	14.02.1994 - 21849	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 841
7	SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ (STP)	06.11.1992	30.11.1993-1993 /2	30.11.1993-1993/3	09.08.1994 - 22016	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 936
8	DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP)	07.05.1993	16.06.1994-1993/3	16.06.1994-1994/2	30.06.1994 - 21976 Mük..	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 1061
9	SOSYALİST BİRLİK PARTİSİ (SBP)	15.01.1991	19.07.1995-1993/4	19.07.1995-1995/1	22.10.1997 - 23148	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 548
10	DEMOKRASİ VE DEĞİŞİM PARTİSİ (DDP)	03.04.1995	19.03.1996-1995/1	19.3.1996-1996/1	23.10.1997- 23149	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 638
11	EMEK PARTİSİ (EP)	25.03.1996	14.02.1997-1996/1	14.02.1997-1997/1	26.06.1998- 23384	KAPATILMA	Sayı: 34/1, s. 678
12	DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP)	03.01.1997	19.06.1997-1997/2	26.02.1999-1999/1	22.11.2001- 24591	KAPATILMA	Sayı: 37/2, s. 719.
13	HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ (HADEP)	11.05.1994	29.01.1999-1999/1	13.03.2003-2003/1	19.07.2003- 25173	KAPATILMA	Sayı: 39/2, s. 814.
14	HAK VE ÖZGÜRLÜKLER PARTİSİ (HAKPAR)	11.02.2002	14.3.2002-2002/1	29.01.2008-2008/1	01.07.2008- 26923	KAPATILAMADI (6/5)	Sayı: 45/4, s. 2077.
15	DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ (DTP)	09.11.2005	16.11.2007-2007/1	11.12.2009-2009/4	31.12.2009- 27449	KAPATILMA	Sayı: 46/4, s. 1801.
16	DEMOKRATİK HALK PARTİSİ (DEHAP)	24.10.1997	13.03.2003-2003-1	08.12.2010-2010/112 (ARA KARAR)	05.02.2011- 27837	DAVANIN DÜŞMESİNE (??)	Yayımlanmadı

EK-5

LAİKLİĞE AYKIRILIK GEREKÇESİYLE HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN SİYASİ PARTİLER TABLOSU

SIRA NO	PARTİNİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	DAVANIN AÇILIŞ TARİHİ/ ESAS NO	KARAR TARİHİ/ KARAR NO	R.G. TARİH/ SAYI	DAVANIN SONUCU	AYMKD
1	MİLLÎ NİZAM PARTİSİ (MNP)	26.01.1979	05.03.1971-1971/1	20/ 5/ 1971-1971/1	14.01.1972-14072	KAPATMA	Sayı: 9, s. 3.
2	HUZUR PARTİSİ (HZZP)	22.02.1983	28.07.1983-1983/2	25.10.1983-1983/2	15.10.1984-18546	KAPATMA	Sayı: 20, s. 345
3	DEMOKRATİK BARIŞ HAREKETİ PARTİSİ (DBHP)	01.10.1996	25.10.1996-1996/3	22.5.1997-1997/3	02.06.2000-24067	RET	Sayı: 36/2, s. 978.
4	REFAH PARTİSİ (RP)	19.07.1983	21.5.1997-1997/1	16.01.1998-1998/1	22.02.1998-23266	KAPATMA	Sayı: 34/1 s. 762
5	FAZİLET PARTİSİ (FP)	18.12.1997	07.05.1999-1999/2	22.6.2001-2001/2	05.01.2002-24631 (Mükerrer).	KAPATMA	Sayı: 37/2, s. 922.
6	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AKP)	14.08.2001	14.3.2008-2008/1	30.07.2008-2008/2	24.10.2008-27034.	HAZİNE YARDIMINDAN MAHRUMİYET	Sayı: 45/4, s. 2159.

EK-6

HAKLARINDA KAPATILMA DAVASI AÇILAN TÜM SİYASİ PARTİLER TABLOSU

SIRA NO	PARTİNİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	DAVANIN AÇILIŞ TARİHİ/ ESAS NO	KARAR TARİHİ/ KARAR NO	R.G. TARİH-SAYI	DAVANIN SONUCU	AYMKD
1	İşçi-Çiftçi Partisi	03.05.1967	20.06.1968-1968/31	15.10.1968-1968/44	30.12.1968-13088	KAPATILMA	Sayı: 6, s. 80.
2	Milli Nizam Partisi	26.01.1970	05.03.1971-1971/1	20.05.1971-1971/1	14.01.1972-14072	KAPATILMA	Sayı: 9, s. 3.
3	Türkiye İleri Ülkü Partisi	06.05.1969	19.03.1971-1971/2	29.06.1971/1971/2	06.01.1972-14064	KAPATILMA	Sayı: 9, s.71.
4	Türkiye İşçi Partisi	13.02.1961	11.06.1971-1971/3	20.07.1971-1971/3	06.01.1972-14064,	KAPATILMA	Sayı: 9, s. 80.
5	Büyük Anadolu Partisi	05.11.1969	04.10.1972-1972/1	19.12.1972/-1972/1	28.03.1973-14490	KAPATILMA	AYMKD yer almamıştır.
6	Türkiye Emekçi Partisi	12.02.1975	05.03.1979-1979/1	08.05.1980-1980/1	26.07.1980-17059	KAPATILMA	Sayı:18, s. 3.
7	Yüce Görev Partisi (Fesih Tarihi: 25.08.1983)	06.06.1983	30.06.1983-1983/1	25.08.1983-1983/1	23.06.1984-18440	RET(MÜNFEŞİH/ KAPATILMA TALEBİNİN REDDİNE)	Sayı: 20, s. 335.
8	Huzur Partisi	22.02.1983	28.7.1983-1983/2	25.10.1983-1983/2	15.10.1984-18546	KAPATILMA	Sayı:20, s.345
9	Bizim Parti (Fesih Tarihi: 23.08.1983)	08.07.1983	04.08.1983-1983/3	01.11.1983-1983/3	25.09.1984-18526	KAPATILMA (MÜNFE-SİH/ KARARININ TEB-LİĞİNE GEREK YOK).	Sayı:20, s.375
11	Yeni Düzen Partisi	01.07.1983	10.08.1983-1983/5	09.11.1983/1983/5	21.10.1984-18552	RET	Sayı: 20, s. 430.
12	Doğru Yol Partisi	23.06.1983	06.04.1984-1984/1	28.09.1984/1984/1	14.02.1985-18666	RET	Sayı: 20, s. 450.
13	Bayrak Partisi	29.07.1983	15.03.1988-1988/1	02.05.1989/1989/1	22.06.1989-20203	RET	Sayı: 25, s. 462.
14	Türkiye Birleşik Komünist Partisi	04.06.1990	14.6.1990-1990/1	16.07.1991-1991/1	28.01.1992-21125	KAPATILMA	Sayı: 27/2, s.885.
15	(Cumhuriyet) Halk Partisi	20.12.1989	04.10.1990-1990/2	24.09.1991/1991/2	24.04.1992-21208	RET	Sayı: 28/2, s.673.
16	Milliyetçi Çalışma Partisi	07.07.1983	15.05.1990-1991/1	24.09.1991/1991/3	28.01.1992-21125	RET	Sayı: 27/2, s.971.
17	Sosyalist Parti	01.02.1988	14.11.1991-1991/2	10.07.1992-1992/1	25.10.1992 - 21386	KAPATILMA	Sayı: 28/2, s. 696
18	Halkın Emek Partisi	07.06.1990	14.07.1993-1992 /1	14.07.1993-1993/1	18.08.1993 - 21672	KAPATILMA	Sayı: 29/2, s. 924
19	Özgürlük ve Demokrasi Partisi	19.10.1992	23.11.1993-1993 /1	23.11.1993-1993/2	14.02.1994 - 21849	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 841
20	Sosyalist Türkiye Partisi	06.11.1992	30.11.1993-1993 /2	30.11.1993-1993/3	09.08.1994 - 22016	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 936
21	Yeşiller Partisi	06.06.1988	07.12.1992-1992/2	10.02.1994/1994/1	10.04.1994-21901	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 1039
22	Demokrasi Partisi	07.05.1993	16.06.1994-1993/3	16.06.1994-1994/2	30.06.1994 - 21976 Mük..	KAPATILMA	Sayı: 30/2, s. 1061
23	Demokrat Parti	12.12.1992	10.03.1994-1994/1	13.09.1994/1994/3	15.02.1995-22203	KAPATILMA	Sayı: 31/2, s. 1016
24	Sosyalist Birlik Partisi	15.01.1991	19.07.1995-1993/4	19.07.1995-1995/1	22.10.1997 - 23148	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 548
25	Demokrasi ve Değişim Partisi	03.04.1995	19.03.1996-1995/1	19.3.1996-1996/1	23.10.1997-23149	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 638
26	Emek Partisi	25.03.1996	14.02.1997-1996/1	14.02.1997-1997/1	26.06.1998-23384	KAPATILMA	Sayı: 34/1, s. 678
27	Diriliş Partisi	26.03.1990	03.07.1996-1996/2	18.02.1997-1997/2	18.07.1997-23053	KAPATILMA	Sayı: 33/2, s. 727

28	Demokratik Barış Hareketi Partisi	01.10.1996	25.10.1996-1996/3	22.5.1997-1997/3	02.06.2000-24067	RET	Sayı: 36/2, s. 978.
29	Refah Partisi	19.07.1983	21.5.1997-1997/1	16.01.1998-1998/1	22.02.1998-23266	KAPATILMA	Sayı: 34/1, s. 762
30	Demokratik Kitle Partisi	03.01.1997	19.06.1997-1997/2	26.02.1999-1999/1	22.11.2001-24591	KAPATILMA	Sayı: 37/2, s. 719.
31	Fazilet Partisi	18.12.1997	07.05.1999-1999/2	22.6.2001-2001/2	05.01.2002-24631 (Mükerrer).	KAPATILMA	Sayı: 37/2, s. 922.
32	Halkın Demokrasi Partisi	11.05.1994	29.01.1999-1999/1	13.03.2003-2003/1	19.07.2003-25173	KAPATILMA	Sayı: 39/2, s. 814.
33	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi	26.06.1974	17.03.2003-2003/2	14.10.2004/2004/1	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 83
34	Adalet Partisi	11.04.1995	17.03.2003-2003/3	14.10.2004/2004/2	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 85
35	Türkiye Adalet Partisi	12.04.1995	17.03.2003-2003/4	14.10.2004/2004/3	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 87
36	Büyük Adalet Partisi	12.04.1995	17.03.2003-2003/5	14.10.2004/2004/4	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 89
37	Türkiye Özgürlüğü İle Mutludur Partisi	29.07.1996	17.03.2003-2003/6	14.10.2004/2004/5	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 91
38	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi	25.04.1997	17.03.2003-2003/7	14.10.2004/2004/6	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 93
39	Anayol Partisi	05.05.1994	17.03.2003-2003/8	14.10.2004/2004/7	08.02.2005-25721	RET	Sayı: 41, s. 95
40	Hak ve Özgürlükler Partisi	11.02.2002	14.3.2002-2002/1	29.01.2008-2008/1	01.07.2008-26923	KAPATILAMADI (6/5)	Sayı: 45/4, s. 2077.
41	Adalet ve Kalkınma Partisi	14.08.2001	14.3.2008-2008/1	30.07.2008-2008/2	24.10.2008-27034	HAZİNE YARDIMINDAN MAHRUMİYET	Sayı: 45/4, s. 2159.
42	Türkiye Komünist Partisi	06.08.1993	04.11.2002-2002/4	09.07.2009/2009/2	07.10.2009-27369	DAVANIN DÜŞMESİNE	Sayı: 46/4, s. 1793
43	Demokratik Toplum Partisi	09.11.2005	16.11.2007-2007/1	11.12.2009-2009/4	31.12.2009-27449	KAPATILMA	Sayı: 46/4, s. 1801.
44	Demokratik Halk Partisi (DEHAP)	24.10.1997	13.03.2003-2003-1	08.12.2010-2010/112 (ARA KARAR)	05.02.2011-27837	DAVANIN DÜŞMESİNE (??)	Yayımlanmadı

ÖZET

IŞIK, Hüseyin Murat. “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Türkiye’de Cumhuriyet ve Devlet Anlayışı (Siyasi Parti Kapatma Kararlarının İçerik Analizi)”, Doktora Tezi, Ankara, 2010.

Bu çalışmada; öncelikle, yazılı, sözlü bir metni veya sembolü analiz edip rakamlara dönüştürüp bu rakamlar üzerinden yoruma gitmek, diğer bir deyişle rakamları tekrar söze dönüştürmek işlevini gören “içerik analizi” yöntemi ile haklarında kapatılma davası açılmış siyasi partiler hakkında, Türk Anayasa Mahkemesince verilmiş kararların analiz edilmesi suretiyle, bu kararların dayandığı, Cumhuriyetin/Devletin bir resmi ideolojisi var mıdır? Sorusuna cevap verilmesine çalışılmıştır. Bu minvalde, içerik analizi ile elde edilen sayısal veriler ışığında Türk Anayasa Mahkemesinin, karar verirken, iki temel istinat noktası bulunan bir resmi ideolojiye dayandığı ortaya konmuştur. Buna göre; Cumhuriyetin/Devletin resmi İdeolojisinin bu iki istinatgâhı; Anayasa Mahkemesinin özgün yorumuna dayanan Atatürk İlke ve İnkılâpları’ndan; “Laiklik” ile Milliyetçilik ilkesinden neşet eden “Bölünmez Bütünlük” ilkeleridir. Bu itibarla, kararlarının bağlayıcılığının gücü nedeniyle de, Türkiye siyasetinde neredeyse “oyun kurucu” mesabesinde olan Türk Anayasa Mahkemesi, bu gücü sayesinde “sınırlı politik alan” teorisini hayata geçirmek suretiyle, siyasal aktörlere siyaset alanını adeta dar etmektedir.

Bulunduğu nokta itibariyle, hukuk ve siyasetin kesiştiği yerde bulunan ve vereceği kararlarla Türkiye Demokrasisinin kilitlenmeden sağlıklı işleyişini sağlayabilecek olan Türk Anayasa Mahkemesinin, “Cumhuriyetin/Devletin bu resmi ideolojisinin muhafızlığı rolü nedeniyle, demokratik rejimlerdeki “tarafsız hakem”lik yerine “bağımsız bekçilik”i üstlenmesi, Türkiye demokrasisi üzerindeki “vesayet”in sürmesine katkıda bulunmaktadır” varsayımı ise bu çalışmanın tartıştığı ikinci ana tema olmuştur. Verdiği kararlar değerlendirildiğinde; bugüne kadar ki kararları ile hak ve özgürlükler

temelli ve bireyi eksene alan bir tutumu değil de; resmi ideoloji temelli ve devleti eksene alan tutumu benimsediği sonucuna varılan Türk Anayasa Mahkemesinin, yapılan son Anayasa değişikliği sonrasında değişen ye kompozisyonu nedeniyle mevzubahis tutumunu değiştirip değiştirmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

Anahtar Sözcükler

1. İçerik Analizi
2. Türk Anayasa Mahkemesi
3. Siyasi Parti Kapatma Kararları
4. Laiklik/ Bölünmez Bütünlük
5. Resmi İdeoloji

ABSTRACT

ISIK, Hüseyin Murat. "Republic and State concept in Turkey in terms of decisions of Constitutional Court (The content analysis of decisions of political parties' closure)", PhD dissertation, Ankara, 2010

In this study, it has been, primarily, aimed to find an answer to the question of whether there is an official ideology of the Republic/State on which rely the rulings of Turkish Constitutional Court on the closure of political parties through the method of "content analysis" in which it has been intended to analyze a written or verbal text or symbol, change them into numbers, and consequently, to interpret these numbers, in other words, to reconvert the numbers into words. In this sense, it has been put forward and explicated that Turkish constitutional court while adjudicates, rests on official ideology which has two main grounds in the light of numerical data obtained through content analysis. Accordingly, these two grounds of the Republic/State are the principles of "secularism" and "indivisible unity" which originates from nationalism of "Ataturk principles and reforms". Therefore, due to the power of its verdicts' binding force, Turkish constitutional court, which almost has a role of a playmaker in Turkish politics, reduces, so as to say, the limit of political scope for politicians through the implementation of the theory of "limited political sphere" by means of this very power of itself.

The Turkish Constitutional Court- which is able to provide a healthy process of Turkish democracy without any deadlock as of its position that is a locus where law and politics intersect- engenders to the continuation of tutelage over Turkish democracy due to its role as the guardian of this official ideology of Republic/State, being independent guardian in lieu of an impartial adjudicator. This assertion is the second main argument of this study. When assessed from the view point of its rulings, one can reach to the conclusion that it has had no a stance based on rights and freedoms or placing the

individual at the center, yet it has presented an official ideology based attitude that is state centered. Whether it will change its stance in question in the wake of a change in the number of its members after a recent constitutional amendment is to be seen in the course of time.

Key words:

1. content analysis,
2. Turkish Constitutional Court,
3. decisions on the closure of political parties,
4. secularism/indivisible unity,
5. official ideology